Йозеф Томан

След нас и потоп

Първа част

1

Разпокъсаните валма мъгла се валяха над морето. Вълните бяха зеленикавочерни, в тях още спеше нощта.

Духаше азиатският вятър. Издуваше платното като мехур и барабанеше отчетливо върху него. Осемдесет весла в три редици една до друга разсичаха ритмично водата. Военният кораб „Евтерпа“[1] се носеше на запад, поглъщаше жадно вълните, закопнял по-скоро да стигне у дома.

Духаше азиатският вятър. Добрият вятър. Та нали от Азия в Рим идваха само добри неща: киликийско жито, сирийски пурпур и плодове, индийски муселин, арабско злато и благовония, ливански кедър, скъпоценни камъни. Добър беше азиатският вятър и за „Евтерпа“, която носеше на палубата си скъп товар: Луций Герминий Курион — военният трибун на шести легион[2], наместник на легат Вителий, заедно със свитата му и центурия войска.

Луций се пробуждаше върху твърдото легло в единствената корабна каюта. Гледаше през прозорчето парцаливите валма мъгла, които ту се валяха ниско над морето — ту се издигаха нагоре, скупчваха се, после отново се разпръсваха и потъваха във водата. В странните им очертания Луций съзираше образите и нещата, за които си мислеше: ето, дребните завъртулки, мъгла около светлото петно — това е нейното лице, увенчано от къдравите й кичури. Лицето на годеницата му Торквата. Нежното бяло лице, в което се беше влюбил. Вярна, вярна. Луций притвори очи. Не беше живял в Ориента като отшелник. Но пред образа на бялата римлянка, неговата бъдеща жена, и представата му за живота, който го очаква с нея — мимолетните удоволствия бледнееха. Той се протегна и разтвори обятия: „Торквата! Скоро ще бъда при теб!“

Повдигна глава. Кръгъл облак мъгла се спусна над морето — та това е венецът на славата, която навярно го очаква в Рим! Легат Вителий му повери за три месеца командуването на легиона. Фортуна[3] бе благосклонна към Луций. Той победи във всички боеве с дивите парти, които непрестанно застрашаваха най-далечната източна граница на Римската империя. Отличи се със смелостта и решителността си. Но не по-малко се отличи и като дипломат. „Кълна се в Jupiter Optimus et Maximus[4], че Луций Геминий Курион ще стане голям държавник“ —

съобщава легат Витални в писмото си до римския сенат, което Луций трябва лично да предаде на първия императорски наместник Макрон.

Луций се усмихва: съвсем скоро златният венец на сената ще обвие неговото чело, а белите ръце на Торквата — шията му. Животът е многобагрена радост, животът е Анакреонова[5] песен. Ave Roma, regina mundi![6]

И въпреки това има нещо, което помрачава радостта му, една сянка пада върху копнежа му по Рим: неизвестността. Въпросът, възникнал отдавна и безответен до днес: защо изтеглят с внезапна заповед шести легион от Сирия в Рим? Защо така спешно, посред зима, при „затворено“ море отзовават Луций? Защо легат Вителий остана в Азия и бе провъзгласен за прокуратор на Юдея? Луций трябваше да дослужи в Сирия още два месеца до трите задължителни години и изведнъж — връщане! Защо? Ще остане ли легионът в Рим? Дали се е случило нещо във Вечния град? Или пък има нещо тревожно у дома?

Мъглата вече не извайва образи, водата я всмука, морето смразяваше дори само като го погледнеш. Непроницаемо е лицето на морето. „Кой ще ми отговори на въпроса, забил се като трън в мислите ми, кой ще изтръгне този трън и кога, о, богове, кой и кога?“ Страхът, че у дома става нещо лошо, терзаеше най-силно Луций. Заради баща му. Разбиранията на неговия баща — Сервий Геминий Курион, един от най-влиятелните членове на римския сенат, бяха известни на всички. Но заради това императорът не би викал сирийския легион в Рим. Просто би предоставил всичко на палача… Мъчителната неизвестност го гнети, отнема багрите на живота. „Кой ще ми отговори?“

Луций плесна ръце и заповяда на роба да го обуе и стегне бронята му.

Чернотата на вълните намаляваше, небето се проясни. Хоризонтът зад корабната кърма ставаше златозарен. Вятърът за малко поутихна, морето стаи дъх. Слънцето изплуваше от вълните и разпръсваше утринна омара.

Капитан Харнакс имаше набито око. Той гледаше на запад. На мачтата над него висеше маймунката Симка и гледаше в същата посока. Животинката има по-остри сетива от човека. Симка стана неспокойна, изкатери се по стожера, ококори ахатовите си очички и така завреща, че и единственото здраво ухо на капитана заглъхна. Той напрегна зрението си и след миг също видя: облаче бял дим се вие над ковачницата на Хефест[7] върху проблясващия планински връх. Етна! Сицилия!

„Евтерпа“ летеше с осемдесетте весла като табун жребци,

подушили родния вятър. Вулканът израстваше, ивицата земя се разширяваше на юг, приближаваше се.

Скоро панорамата на Сиракуза се очерта над сушата. В центъра се извисяваше храмът на Атина Палада[8] с ослепителния шпалир от мраморни колони: вляво, при устието на река Анапа, вятърът олюляваше гората; вдясно се белееха скалистите склонове, в които се разбиваха вълните. В далечината на север се издигаше Етна със снежния си връх, а зад града върху планинското плато сияеха всред зеленината на кипарисите и пиниите белите летни дворци и назъбените стъпала на гръцкия театър. Рейдът на сиракузкото пристанище разтваряше обятия за военния кораб. Харнакс заповяда да свият платното. Пронизително екна тръба. Веслата мигновено се вдигнаха високо и „Евтерпа“, забавяйки ход, заплава по зелената шир на залива като морски таралеж. Заскърцаха котвените вериги, зашумя тълпата на брега, белите благороднически тоги[9] се откроиха върху тъмния фон на плебейското облекло. Цяла Сиракуза се беше стекла, тъй като появяването на кораб в началото на януари (морето биваше затворено от октомври до края на февруари), и при това военен кораб — бе събитие. „Евтерпа“ не газеше дълбоко, но въпреки това хвърли котва на около стотина крачки от брега.

Четирима души се провираха през тълпата към края на вълнолома. Блъскаха се, вдигаха врява, жестикулираха. Яркото им облекло ги отличаваше от другите, а също и речта им — гръмогласна, изобилстваща с шеги и закачки, шумна като всяка реч, която иска да бъде чута и от най-отдалеченото ухо. Шишкото с червено наметало едва пробиваше път и викаше:

— Дайте път на великата Бул Дури Дан — царицата на Ориента, пропадналата — о, богове, какво дрънкам! — падналата небесна звезда и красавица на красавиците!

Падналата звезда ситнеше с дебелите си крака подир него, стегната в бял хитон[10] и синьо наметало, обсипано със сребърни пайети. Ружът на лицето й аленееше, чернилото от клепачите се стичаше около очите. Народът със смях им сторваше път. Някой извика:

— Път за корема на чревоугодника Лукрин и неговата компания!

— О, мили мои, вие познавате своите приятели! — отговори Шишкото. — Слава на вас!

Подир жената се блъскаше хилав, кривозъб старик и влачеше наметалото си по земята. Последен вървеше снажен висок мъж в сива туника[11] и жълто наметало, закопчано на рамото с лъскава фибула[12]. Сиракузките благородници се отдръпваха гнусливо, тъй като

четиримата, макар и всеобщи любимци, стояха на последното обществено стъпало наред с крадците и проститутките. Те бяха артисти. Тълпата със смях направи път на тази весела група, за да стигне до края на вълнолома, и слушаше с любопитство нейната препирня:

— Ще ни вземе…

— Няма да ни вземе…

— Ще ни плюе на фасона…

— Стига си грачил, бостанско чучело! Ще ни вземе — бас държа!

— Млъкни и гледай натам! Това е той!…

Тълпата се взря и видя: на носа на кораба, обграден от свитата си, стои строен млад мъж, среден на ръст, със светлоруси коси, подстригани късо, по военному. На гърдите му блести сребърна броня с изковани върху нея слънце и лъчи. Вятърът развява сапфиреносиньото му наметало. Стои в позата на главнокомандуващ. Сивите му, раздалечени очи гледат като на покорител. От пристанищната команда вече бе станало ясно кой е този мъж. Тълпата се взираше в кораба, в множеството на палубата, но виждаше само младия мъж. Знатен господин. Могъщ. Богат. О, Херкулес, само бронята му струва пет години един плебейски живот!

Луций се взря и видя: пъстрата тълпа на вълнолома се вълнува. Всички сиракузки очи са вперени учудено в него. Кимна към войника, да му подаде шлема. Той блесна на слънцето, пурпурният кичур пера затрептя от вятъра. Възхищението на тълпата стигна чак до палубата. Луций гледаше, както гледат привилегированите, независимите. Ала под маската на величественото му спокойствие се таеше тревожната неизвестност: има ли сред тази тълпа поне един човек, който ще го освободи от опасенията? Кой ще му каже какво става в Рим?

Тогите на сиракузките благородници се открояваха като бели точки върху размазаната сивота. Луций знаеше: тази сивота е плебсът. Той мирише на лук и пот. Ръката му неволно посегна към гънките на тогата, където държеше шишенце с освежителна евкалиптова есенция. Но веднага се спря, за да не промени достолепната си поза. Очите му се плъзнаха към края на вълнолома, където най-после се бяха добрали четирите странни фигури. Техните жестове му подсказаха кои са. Без да мръдне глава, Луций попита центуриона:

Виждаш ли, Тит, тези трима одърпани мъже и жената със засукания хитон? Хистриони[13]. Струва ми се, че онзи, високия, съм го виждал в Рим. Но как се казваше тоя фокусник?

Въпросът на Луций лети назад. Трима моряци отговарят

едновременно:

— Фабий Скавър.

— Да, да, Фабий Скавър — каза Луций. После спря поглед на лодката, която се отдели от вълнолома и пое към кораба. Сиракузките дуумвири[14] Аривин и Комод идваха да поздравят скъпия гост — кой знае дали няма да им потрябва някога! — да му се поклонят и да изразят уважението на провинцията към всемогъщия Рим. Луций нареди да им поднесат чаша черно сирийско вино, направи възлияние на Марс, вдигна тост за императора Тиберий и изпи тежкото вино с двамата. Сановниците отведоха госта на брега. А в това време корабът ще вземе вода, пушена треска и вино; весларите ще си отпочинат. Тълпата се разстъпи. Само четиримата артисти си пробиваха път към Луций. Поклониха му се по азиатски — дълбоко, до пояс, за да види, че и те разбират от светски маниери. Високият вдигна ръце с длани, обърнати напред, леко склони глава и произнесе:

— Благородни господарю, ние сме римски артисти, ние сме римски граждани! (Виж ти колко гордо го каза този безделник!) Цяла година пътуваме из Сицилия със своето изкуство. Копнеем да се върнем във Вечния град!…

Луций си спомни: „Фабий! Фабий!“ — крещеше римската сган на Forum Boarium[15], където Луций заповяда да спрат за миг носилката, за да погледа какво прави фокусникът. Красив не можеше да го нарече нито тогава, нито сега, но все пак правеше приятно впечатление. Имаше нещо привлекателно в този мъж. И видът му не бе привичен за комедиант. Добре сложено силно тяло, тъмни очи, сключени вежди, ъгловата брада, поизпъкнала долна устна. Жестовете — волни, смели, сякаш наоколо му бе тясно. „Фанфарон!“ — беше си казал тогава Луций.

Артистът умолително продължаваше:

— Ние сме само четирима… и малко багажец… твоят кораб, благородни господарю…

— Виждал съм те в Рим — прекъсна го Луций. — Гълташе ножове на Форум Боариум…

— Каква чест за мен, господарю, че си ме запомнил! — безцеремонно го прекъсна артистът.

Луций великодушно отмина нетактичността му.

— Ще ни забавлявате по пътя…

Четиримата дълбоко се поклониха.

— Предай, Тит, на капитана…

С едно движение на ръката той отстрани комедиантите и продължи

сред тълпата от зяпачи — богоравен в своето величие — към двореца на дуумвира Аривий, където го очакваше угощение. Когато в триклиниума[16] се отпусна на почетната лежанка край масата, Луций не можа повече да издържи и попита какво става в Рим.

— Вече десет дни те очаква тук пратеник от баща ти, господарю — каза Аривий, погледна към Комод и двамата почтително се изправиха. — Сега ще влезе.

Пратеникът на Сервий, освободеният[17] Нигрин, носеше добри вести. Сенатор Сервий и матрона Лепида са здрави и приветствуват сина си. И двамата нетърпеливо копнеят по-скоро да го прегърнат. Родният, дом на младия господар живее спокойно под закрилата на родовите лари[18] — готов тържествено да го посрещне. След като спре в Мизенум[19], високопоставеният господар Луций ще пренощува в Баи[20], във вилата на баща си. Там всичко е приготвено, включително яздитният кон; сенаторът се надява, че Луций не би ползвал бавните носилки за пътуването си до Рим.

— Заповядано ми е да ти бъда на пълно разположение, благородни господарю…

— И това е всичко?

— Всичко, господарю мой. — Пратеникът се оттегли, сиракузките сановници влязоха.

Луций си помисли: „А за това, което ме терзае, отново — нищо.“ Той се обърна към дуумвирите:

— Кажете, драги мои, как се чувствува нашият император?

— Здрав е — каза Комод.

— Болен е — произнесе едновременно с него Аривий.

Луций учудено погледна двамата мъже. Те вдигнаха рамене и отново казаха едновременно:

— Стар е вече.

— След две години навършва осемдесет — добави Комод.

— Ах, какво ли ще стане след две години? — въздъхна Аривий.

— Какво ще стане след два месеца? — леко се усмихна Комод.

Домакинът плесна ръце:

— Роби! Розова вода за ръцете! Освежете въздуха с благовония! Венец за моя гост! Нека дойде нашата домина[21]! Носете ястия и вино! А ти, мой carissime[22] чувствувай се като у дома си при нас.

Угощението бе изискано, но на Луций не му се ядеше. Към досегашните му грижи се прибави нова: как е всъщност императорът? Отговаряше кратко, ядеше малко, пиеше малко, очите му блуждаеха из залата. Аривий имаше добър вкус. Край стените бяха наредени

необикновено красиви гръцки статуи с божествени тела и великолепни елински лица. Отвън проникваше вятърът, издуваше завесите, във въздуха се долавяше соленият мирис на морето, беше тихо, само отдалече долиташе мелодия на лира, между мраморните колони на перистила[23] нахлуваше градината, чиито аромати и свежест изпълваха целия дом…

Накъдето и да погледнеше — цареше покой; само в хората нямаше покой. Въпросите на Луций бяха неприятни за дуумвирите. Те знаеха, че в последно време императорът стегна режима, че законът за обида на величеството — „Lex Criminis Laesae Maiestatis“, — приет някога в защита на сената и императора, ден из ден става все по-страшно оръжие в ръцете на самия император. То е насочено срещу тези, които и до днес не могат да забравят републиката; срещу всемогъщия сенат[24], който виждаше в независимото управление на едно лице смъртоносна опасност както за държавата, така и за себе си и поради това тайно мечтаеше да отстрани императора. Сиракузките дуумвири знаеха, че бащата на Луций — Сервий Геминий Курион — е стълбът на сенаторската опозиция, че императорът и неговите поддръжници не се решават да посегнат на Сервий, тъй като той се ползуваше със симпатии и влияние между сенаторите, конниците[25] и народа. Но също така знаеха, че животът на Сервий виси на косъм, защото е предостатъчно една дума на доносник и двама фалшиви свидетели, за да влезе в сила законът за обида на величеството, и следващата жертва ще падне. Аривий и Комод са в недоумение: с кого е Луций — императорският воин и дипломат? С императора или с баща си? Те са предпазливи, внимателно подбират думите си.

Луций изпитателно гледа ту единия — ту другия. Не може да изтръгне от тях нито една свястна дума. Щом попита за императора или за Рим — те отклоняват въпросите, изплъзват се, сякаш е забранено не само да се приказва, но и да се мисли за императора и Вечния град. Разговорът край трапезата е муден, с тягостни паузи.

Угощението привърши. Старият Комод се поклони и излезе. Излезе и жената на Аривий.

Аривий — несигурен, неспокоен — остана насаме с Луций. Не желае ли Луций да дойдат онези четирима артисти? Биха го позабавлявали. Не, не. Тишината е толкова приятна.

— Имаш изключително красиви статуи, Аривий. Твоята Артемида[26] е изумителна! А пък кочияшът! А кой е онзи мъж там с голата глава?

— Моят дядо, консул Гней ггАривий.[27] — каза замислено Луций.

— Струва ми се, че Катон е от твоя род, мой Луций.

— Да. Прадядо на баща ми. Човек, сътворен не от плът — от камък.

Аривий си спомни: след битката при Тапсос, където Гай Юлий Цезар разгроми Катон и неговата република, Катон се надяна на меча си, за да умре заедно с републиката, на която се бе посветил всецяло. Аривий се осмели:

— Твоят род, мой Луций, беше гордост за републиката…

О, богове, как блеснаха очите на младия мъж!

— Твоят дядо е видял славата на републиката — твоят баща…

— Говори, говори, драги ми домакине — усмихна се Луций. — Нали сме сами.

„Ах, пипнах ли те — помисли си дуумвирът. — По пътя на баща си вървиш. Макар и воин на императора, по душа си републиканец.“

Луций внимателно наблюдаваше лицето на Аривий. Не, не, това не е наш човек, това е предан императорски слуга.

— И аз, господарю мой, и аз… — шепнеше Аривий — и аз съм привърженик на мисълта…

„Мошеник — помисли си Луций. — Лъжеш! Напълно си ми ясен, но няма да ти се хвана на въдицата.“ В Луций заговори дипломатът:

— Да бъде благословен от боговете нашият император. Тиберий е просветен владетел. Той укрепи империята. Създаде в нея железен порядък. Мирът, въдворен от Август, при Тиберий се затвърди. По-добре да воюваме с мозъците си, отколкото да проливаме кръвта на римските синове.

Аривий се ужаси. Какъв обрат! Извънредно труден за човек, свикнал да мисли с малките мащаби на провинцията. Аривий се подчини. Въздъхна тежко и ще не ще — разкри картите си на противника:

— Наистина, така е, господарю мой. Да благодарим на безсмъртните богове! Всяка промяна би била опасна…

Луций стана. Не желаеше повече да си губи времето с този императорски слуга. Горещи благодарности за угощението, то бе прекрасно, и за още по-прекрасната компания, но е уморен, такъв дълъг път, любезният домакин ще го извини и разбере…

2

Комедия е нашият живот,
а може би и вашият живот —
кой точно знае?
Но който през сълзи се смее гласно,
но който декорите вижда ясно —
ах, той си трае!
А ние нищичко от вас не крием —
и в глад, и в скръб усмихваме се ние.
И за това единствено живеем —
чрез своите шеги да ви разсмеем.
Това е то съдбата на артиста,
гримирания перко и флейтиста —
да поразтуши господаря, роба,
било в зори, било в среднощна доба…
А темерутинът да мре от злоба!

Гласът на Фабий Скавър, който на сиракузкия бряг звучеше меко, сега се стори на Луций рязък, грубоват и зъл. В пурпурна туника, препасан с жълта лента — Фабий така хвалеше актьорите си, че и деветте музи можеха да почервенеят от завист. После той ги представи на публиката, насядала в кръг на палубата:

Тоз шкембо с куфалницата куха —
Лукрин е той, наричан шмекера или търбуха.
Приятели, такъв гладник май никой не познава,
рисковано е с него да се плава —
той може всички — с кораба — да изяде!
Туй старче кривозъбо Грав се вика —
за ас[28] ще се надене сам на пика,
а инак цепи косъма на две.
А аз съм Фабий: и плямпало, и клюкар,
и празнодумец, и на тази шайка главатар.
Това пък е Волумния — едничката ни дама:
играе девственици и матрони[29] тя,
но в първата си роля равна няма.

Публиката силно се разсмя. Шарлатанин, помисли си Луций, наблюдавайки Фабий. А в това време дебелата Волумния, пристегната в жълта туника от бисос[30], капризно се кланяше на всички страни.

Познавате ни всички, вече, други няма.
Но стига и един артист в изкуството голямо,
ако умее да играй добре.
Комедия е нашият живот, помнете,
със ръкопляскане ни изпратете!

Екнаха аплодисменти. Ръкопляскаха всички, и войниците, и центурионите; дори Симка удряше с лапички по мачтата, само Луций седеше безучастен. Той изпитателно се взираше във Фабий. Жалки куплетчета, компилация, но как ги декламира този комедиант! Сякаш са от Есхил[31]. Ами жестът му! Царски!… Този мъж умее много повече, отколкото личи на пръв поглед…

Представлението започна с акробатика. Фабий ходеше на ръце и се премяташе презглава. Шишкото Лукрин, с пъстра шапчица, напразно се опитваше да му подражава. Моряците и войниците се превиваха от смях, когато той падаше, когато за своето неумение получаваше шамари и ритници по задника от фъфлещия Грав. А той, хилаво старче, целият потънал в широката си тога — следваше да наподобява богат патриций, но изглеждаше толкова окаян и така безпомощно влачеше бялата си тога по палубата, че на човек му ставаше жално за него.

Фабий се разкрачи, преви се в кръста на една страна и изведнъж публиката видя въртележка от крака и ръце във въздуха. Шишкото, който искаше да направи същото, се строполи тежко още при първото навеждане. А Фабий продължаваше да се върти като пружина. Одобрителен вик и аплодисменти го изпроводиха зад „сцената“. Волумния и Грав, който беше свалил тогата си, жонглираха с ножове. Ножовете летяха, кръстосваха се във въздуха, остриетата бляскаха на слънцето и се чуваха само глухите удари на дръжките им, когато попадаха с точност в протегнатите длани. После летяха брадвички, след тях — чинийки; Волумния и Грав се надпреварваха в сръчност. Под гръмки аплодисменти Волумния метна Грав на рамо и изтича с него встрани.

Морето прекъсна представлението. То започна да се вълнува силно и разлюля кораба. Наближаваше Месинският пролив с неговите страхотни водовъртежи. Капитанът издаде заповед — всички освен моряците да слязат в трюма. На носа на кораба, — над емблемата —

глава на делфин, изкована от мед, — стоеше капитан Харнокс и наведен над морето, надигаше шише с неразредено вино за кураж. Той пиеше още от сутринта. И сега гледаше изцъклено как корабът разсича надигащите се вълни. Отгатваше силата на вятъра и следеше приближаването към опасната среда на пролива. При „затворено“ море нито един капитан не се решаваше да направлява военен кораб. Но този мъж сам се бе предложил и Вителий, като нямаше друг избор, прие.

Луций разглеждаше Харнакс. Не виждаше в него нищо очарователно. Не знаеше и нищо добро за него. Брадясал мъжага в тъмносиня туника, червена кърпа, вързана отзад на врата. Като дете навярно е бил просяк, когато е поотраснал — крадец, а после — пияница и побойник. Смачкан нос, едно-единствено ухо, окичено със златна обица… И навик да се напива до припадък… Този негодник отдавна би трябвало да се люлее обесен на мачтата. Но… кораба направлява умело дори когато е пиян. Днес очевидно е пил два пъти повече.

— Колко ни остава до Мизенум, Харнакс? — извика Луций.

Харнакс обърна към него покритото си с белези лице, като се държеше здраво за перилата, за да изглежда, че стои изправен.

— Нямаше да е толкова далеко, благородни господарю, ако не бяха тези проклети Сцила[32] и Харибда[33] измърмори той. — Като нищо можем да се намерим в търбуха им…

Луций се намръщи:

— Постарай се да преминем добре пролива и не дрънкай толкова, пияницо!

Капитанът, вкопчил се в перилата, направи опит за поклон и после запреплита крака към трюма. Оттам се чуха гневните му команди, подкани и заплахи.

Вятърът така шибаше платното, че мачтата пращеше. Веслата отчаяно скриптяха във вилките. По голите тела на робите-гребци се стичаха поточета пот. Хортаторът[34] гръмогласно извикваше ритмични команди, за да може флейтистът да дава по тях темпо на весларите. Свистенето на надзирателския камшик с железни шипове глъхнеше в адския шум.

Вълните се издигаха, триремата[35] танцуваше върху тях като орехова черупка и скимтеше като пребито псе.

„Римският войник не знае що е страх“ — беше любимият израз на Луций, с който окуражаваше своя легион в Сирия преди настъплението срещу партите. Спомнил си тези думи сега, той нервно

се усмихна. А виж Тит, неговия първи центурион, неговият помощник и дясна ръка: човек ограничен и тъп; войник, който настървено воюва, който не познава копнежа — поне никога нищо подобно не е изрекъл! — нито по жена, нито по семейство, нито по роден край; войник, чиято единствена мисъл е да служи така на Луций, че да му се хареса и да бъде предложен за повишение. Този Тит е спокоен! Гледа си маймунката, която обезумяло наднича изпод платното, и лицето му е равнодушно както винаги. Луций мисли за Сцила и Харибда: „А аз навярно съм блед!“ — каза си той и се обърна към Тит:

— Сега сме на един хвърлей от царството на Хадес[36], Тит. Не се ли страхуваш?

— Не. Всички са в ръцете на Нептун[37] и нищо не може да се направи. Каквото трябва да става — да става.

Луций повиши глас:

— Нямаш ли жена? Или баща?

Да. Има в Рим семейство. Гласът на Тит е спокоен, невъзмутим.

— Ти си истински герой — казва иронично Луций и има чувството, че му се повдига от тези думи.

Една вълна подметна и завъртя кораба като перце. Кормчията го уравновеси, но водата заля палубата.

— Хей ти, многоуважаеми! — закрещя капитанът и хълцането накъсваше думите му. — Изчезвай в-веднага с приятелчето си в трюма! Въ-вълната ще ви грабне, а мен после ще ме об-бесят! Бегом долу!

Луций не се помръдна. Извади от гънките на наметалото си позлатена дървена статуйка на финикийската богиня Астарта[38]. Ще я хвърли в стихията на водовъртежа, когато съвсем го доближат. Как ще приеме Нептун жертвата му? Какво знамение ще му даде?

Ревът на морето е оглушителен, ужасяващ. С гръмотевичен тътнеж под тях се разтваря адът. Митичната Сцила, чудовището с шест глави и три реда зъби, привлича триремата като магнит.

Едно след друго веслата се чупят, вълните носят кораба без посока, кормчията вече не го владее. Но тук е Харнакс, той увисва мигновено с група моряци върху лоста на кормилото и крещи, за да надвие морския рев:

— Наляво, наляво, момчета! Корабът се пука, още наляво! Гръм да ви удари, некадърници! Наближаваме водовъртежа! Още наляво, дяволи проклети, още кучи синове! Още, още!

В този миг Луций хвърля статуйката на богинята във водовъртежа, край който „Евтерпа“ минава само на стотина крачки. Позлатената

статуйка блясва като искра и потъва в кипящите вълни. Неведома сила я изхвърля нагоре и едва след това бучащият водовъртеж я поглъща. „Прекрасно знамение — помисли си Луций. — Голямо щастие ме чака, преди да стигна до ада. Благодаря ви, богове!“ Бученето изведнъж стихна, всичко бе траяло едва десет секунди, водовъртежът вече кипи зад тях, отдалечава се, съвсем се отдалечи, вълните спаднаха, веслата отново загребаха.

— Живи сме! — Радостен рев разтърси кораба. — Живи сме!

Харнакс допи на един дъх бутилката и надавайки победоносен вик, се заклатушка към Луций, като удряше с юмрук изпотените си гърди:

— Какво ще кажеш, мой най-благородни? Тук и през лятото едва може да се мине, а сега, през януари, е жива смърт, златни господарю! Но Харнакс, дори и пиян, е моряк на място!

— Благодарим ти, капитане — каза спокойно Тит.

— Много му е дотрябвала твоята благодарност — усмихна се иронично Луций и хвърли на Харнакс три ауреи[39]. Капитанът Хвана монетите във въздуха, целуна с мръсната си уста три пъти, както се полагаше, златното изображение на божествения Август и радостно изхриптя:

— Благодаря ти, мой господарю! Златото е сокът на живота.

И запя с пресипнал бас:

Моряко, братко, признаваш ти
едното вино и, любовта.
Виното някой ще ти заплати,
а любовта? Ах, хазарт е тя —
хазарт ужасен е любовта,
всичко печелиш —
всичко губиш —
тралала, тралала.

Луций се отвърна. По негово нареждане робите изнасяха от кухнята хляб, треска и разредено вино. Получиха всички, получиха и робите-гребци. Виното върви чудесно с пушената треска! Наливайте, наливайте, момчета! Да направим възлияние за благодарност на Нептун, за радостта, за живота, изтръгнат от ръцете на смъртта, за тази вечер, която можеше вече да не видим!

Луций седеше под мачтата върху навитите корабни въжета както преди малко, по време на представлението, и също пиеше. Какво удоволствие е да усещаш виното на езика си, да чувствуваш как се стича в гърлото ти. И това удоволствие ще се увеличи многократно със

сластните устни на Торквата, със златния венец на сената, а може би и с осъществяването на старата бащина и моя мечта републиката…

Соленият мирис на морето, свеж като аромата на моминска кожа, гъделичкаше ноздрите. На запад слънцето потъваше в морето. Потъвай, потъвай, наше златно светило, утре заран ти пак ще засияеш; ние, ако не бяха добрите богове, можехме вече да не те видим! Слънцето потъваше с всяка вълна все по-дълбоко и по-дълбоко, докато изведнъж изчезна. Подир него на хоризонта се разля сребристосива светлина, сякаш над морето се разтвори великанска мида.

Те пиеха под свода на тази мида, предугаждайки наближаването на калабрийския бряг. Виното разбушува кръвта, от всички кътища на кораба ечаха викове, песни и неудържим, безумен смях. Върху мачтата, точно над Луций, един моряк запали фенер, чието пламъче ставаше все по-ярко с падането на нощта. Леко пийналите артисти разиграваха весели сценки. Фабий имитираше гласовете на хората, на готвача, на кормчията, на Харнакс. Всички се смееха през сълзи: умее ги тези неща, безделникът, умее! Браво! Луций се усмихваше. Харнакс, полегнал лениво зад него, впиваше очи във Волумния, която танцуваше под звуците на китара. Близостта на жена, при това дебеличка, която според ориенталския и неговия вкус означаваше върха на красотата — го възбуждаше. Той се наведе към Луций:

— Какъв задник, а? Като на тесалийска кобила. Да й удариш една, о, как ще ти шльопне ръката… а бедрата й — същински храмови колони.

Луций обърна гнусливо глава. Той бе свикнал с грубостите на войниците и простащината на Харнакс не му правеше впечатление. Но не понасяше миризмата, която лъхаше от капитана.

Стана и отиде да спи.

3

Тътнежът на морето и плясъкът на вълните о борда е музика, с която ухото охотно свиква. Тази шумна тишина би могла да успокоява, ако не беше непрестанно прекъсвана от виковете на хортатора, подир които мигновено следваше пронизителната флейта, даваща темпо на весларите. Но звуците със своя монотонен ритъм притъпяват сетивата. Луций спи. Над сто човека бдят заради него и гребат; покрай познатите брегове Харнакс плава и през нощта.

В трюма, под трепкащите пламъчета на фенерите, лъщят голите тела на гребците. Потта се стича между напрегнатите им мускули. Тук, сред хриптящото дишане на робите и дрънченето на веригите, едва долитат звуците от палубата. Но има минути, когато и впрегатното добиче си отдъхва, когато и робите се радват. Тази минута бе настъпила. Надзирателят, омаломощен от виното, спеше. Хортаторът и флейтистът не могат нищо да направят, ако някой наруши ритъма или вдигне веслото във въздуха, за да си отпочине. Надзирателят хърка, проснат като жаба на пътеката между гребците, хърка така, че едва не заглушава флейтата, само от време на време се стряска, извиква в просъница някоя от ругатните си, размахне бича във въздуха и отново потъва в сън.

Палубата наподобява полесражение. Центурионите, войниците и част от моряците, покосени от необичайното количество сицилийско вино, лежат по очи или с лице, обърнато към синьо-черното небе. Артистите спят върху свитите платна. Само Волумния я няма. През деня тя бе хвърлила око на Харнакс. Не заради красотата му, и боговете са й свидетели, че не заради това. Имаше си нещо друго наум. Харнакс й беше обещал златна гривна с рубини! Интересно откъде му е попаднала? Но какво значение има това? Важното е, че е капитан и че може да направи приятно пътуването на артистите, и специално на нея, може да ги нахрани и напои с вино, колкото си искат. Сега Волумния се разплащаше за своето кокетство. Харнакс я домъкна на кърмата под мостика на кормчията. Повали я на палубата.

— Стига бе, стига, махни тези ръце — слабо се отбранява тя. — Чуваш ли? Престани…

Мустакатият пхенянец, който стои над тях до кормилото, ги гледа и си подсвирква. Жената още известно време се съпротивлява.

— Млъкни, красавице… — хрипти Харнакас и грубо мачка бедрата й.

Свирукането на кормчията се смеси с въздишки без думи.

Зората се процеждаше през тъмнината, зората зашумоля по вълните, лекото й жужене се разнесе над хъркането, но все още е нощ и има време до деня.

Луций стана, обви се в наметалото си и излезе на палубата. Безразборно налягалите хора му пречеха на ранната разходка. Все трябваше някого да прескача, някого да заобикаля. И той реши да отиде на носа, където бе седял вечерта върху навитите въжета. Приближи се и видя там сянка. Човекът се изправи.

— Извини ме, господарю, бях ти заел мястото, отивам си.

Луций позна Фабий. Искаше му се да поговори с някого, да се позабавлява. Поколеба се за миг. Общуването с артистите е под достойнството на един римски патриций. Комедиантската сган е утайката на човешкото общество. Добра е, доколкото може да поразвлече благородниците, а след това — по-далече от нея. Но Луций пътува вече три седмици по море, командирите вече нищо ново не могат да му кажат, а Тит все мълчи. Скука. Човек понякога закопнява за една дума. Освен това артистът не е роб, артистът е човек. Свободен човек.

— Почакай. Какво правиш тук?

— Гледах…

— Тъмнината ли? — каза иронично Луций. Артистът мълчеше. — И си представяше родния дом, нали?

Фабий тихо се засмя и произнесе с декламаторски тон:

— Да. Родния си дом. Вече го виждам. Отвъд Тибър, под Яникулум[40] — изсъхналата маслина и до нея колибата; ветровете я заобикалят, за да не я съборят, мишките идват при нас на вечеря…

Луций за миг си представи своя роден дом. Дворецът. Мрамор, градини, ухания. Торквата…

Изведнъж попита:

— Жена не те ли очаква?

— Коя? — лекомислено отвърна Фабий.

— Изглежда, имаш много.

— На всяко пристанище по една, във всеки римски район — по две-три — ухили се артистът. — Руса — за деня на Луната[41], тъмнокоса — за деня на Венера, червенокоса за празничен ден. — Фабий изведнъж млъкна. Той осъзна: чудо нечувано — благороден патриций разговаря с артист!

И Луций си помисли същото, но много му се искаше още да поговорят. Та нали са тук само двамата. Вече се разсъмваше. В очите на комедианта заблестяха пламъчета.

— Ти си добър фокусник, Фабий.

— И артист, мой господарю — развълнувано добави той. — Но тук не мога да изиграя нищо свястно, защото центункулът[42] ми е мушнат някъде в торбите…

— Защо ти е? Би могъл да играеш и в туника. Намираш се на кораб, не в театър.

Комедиантът погледна Луций изумено, в гънките, врязани около устата му, трепна пренебрежение.

— Когато играя, трябва да съм в центункул — винаги и навсякъде. Ти би ли отишъл на бой без броня?

Луций усети раздразнения тон, отмина дързостта на комедианта и се усмихна:

— Е, добре. Къде играеш в Рим? В театъра на Марцел?

— Навсякъде, господарю. И там. Но и на улицата, под ораторската трибуна на Форума, на пазара и най-често при нас, отвъд Тибър. — И гордо добави: — Целият Рим е моя сцена!

Луций почувствува, че му става забавно. Колко е самоуверен този дрипльо!

— И отдавна ли се занимаваш с този занаят?

— От шестнайсет години съм се посветил на актьорското изкуство, мой господарю.

— А как стигна до своето изкуство? — иронично попита Луций. — Какво си правил преди това?

Фабий вдигна глава.

— Преди това бях роб. После освободиха баща ми. Вече двадесет години съм свободен човек.

Луций си помисли: „Макар и свободен човек — нямаш чест. Защото си артист.“ И отново се подвоуми дали не трябва да напусне тази неподходяща компания. Но не стана.

— Какво играеш в Рим?

— Каквото ми падне, господарю. На улицата съм имитатор на гласове, акробат, гълтам огън. Пред знатното общество правя същото, но и стихове рецитирам. В театъра и на импровизирана сцена съм актьор.

— Ателана[43] с четирите маски на артисти и без жена вече не е на мода — каза Луций. — Мимов[44] играете ли?

— Да, мимът е нашето основно изкуство.

— И за какво се разказва в тези мимове?

— За най-различни неща. Дори в един мим е смесено всичко, каквото се среща в живота. Сериозно и весело, стихове и проза, танц и слово. Разказваме за любовта, за неверните жени, за старците-скъперници, за войниците-самохвалковци, за всичко. Хората най-много обичат грубата шега, шамарите, шмекериите, циничните анекдоти, ритниците по задника. У нас, отвъд Тибър, се казва: „Смехът е по-ценен от златото.“ — Той тръсна глава: — Златото за нас е кисело грозде. Смехът ни е по-достъпен. Само че аз… — Артистът млъкна.

— Доизкажи се!

— Имам една голяма мечта… да изиграя, поне веднъж в живота си да изиграя голяма трагическа роля…

Луций си спомни жеста на Фабий, този царски жест, достоен за Агамемнон.

— А защо да не го направиш? — попита той.

Фабий се усмихна странно:

— Ако императорът не ме изпрати пак в Ахая[45], за да играя там, на елините, своите великолепни мимове.

Луций недоумяващо повдигна вежди.

Фабий сухо му поясни:

— Преди дванадесет години император Тиберий изпрати всички артисти на Италия в изгнание.

Луций кимна, знаеше това.

— После разреши да се върнем. Тогава аз бях начинаещ, нямах двадесет години. А сега, благородни господарю… — Фабий нерешително погледна Луций и понижи глас: — сега отново ме сполетя същото. Връщам се у дома след едногодишно изгнание. И четиримата бяхме изселени от Рим в Сицилия, а аз съм бил главният виновник… нарекоха ме бунтар…

— Какво си направил?

— Сторило им се, че съм се присмял на някого от високопоставените…

Фабий си представи дебелия сенатор Авиола, когото имитираше така успешно — и огромния му корем, и ненаситната му алчност, — че публиката се превиваше от смях и викаше: „Авиола!“ И обиденият сенатор и лихвар склони за торба жълтици префекта да изселят Фабий.

Луций си помисли: второ изгнание. Навярно е засегнал самия император. Колко са различни хората! Сиракузкият дуумвир Аривий, който произхожда от сенаторско семейство и би трябвало да презира Тиберий, до гроб ще му бъде предан слуга. А този презиран

комедиант, тази измет на обществото се осмелява да го подиграва пред тълпата. Луций бе чувал, че идеята за републиката живее по-силно между плебеите, отколкото в аристократичните кръгове.

Той се наведе към актьора и го попита:

— Ти републиканец ли си?

Артистът се стресна:

— Аз — републиканец? Не! Не съм.

Страхува се, помисли си Луций и каза:

— Спокойно говори. От мен не бива да се страхуваш…

— Аз не се страхувам — отвърна Фабий. — Говоря истината. Каква полза ще имам, ако съм републиканец? Аз съм обикновен човек, благородни господарю…

— Ти не искаш република? Обичаш императора?

— Не! — избухна Фабий. — Но защо ми е всичко това… аз съм артист… не искам нищо, освен…

— Какво искаш?

Фабий довърши страстно:

— Искам да живея и да играя, да играя, да играя…

Луций го погледна презрително. Да играя и да живея! Това означава да си натъпчеш корема, да се налееш с вино, да блудстваш, с която ти попадне уличница, и да разиграваш глупави сценки. Ето го идеала на този човек. Паразит! Би трябвало да си остане роб цял живот! Фабий изведнъж падна в очите на Луций: отрепка! Луций гордо се изправи, отстрани артиста и тръгна към каютата си, като прекрачваше спящите хора. Изпитваше презрение към безгръбначния артист, който заради някаква хапка е готов да продаде душата си на когото и да е. Под мостика на кормчията той съзря Харнакс, който хъркаше, легнал по гръб. До него спеше Волумния. С право тази комедиантска сган принадлежи към мошениците и проститутките.

Луций се отпусна на леглото си и се опита да пропъди неспокойните мисли за тава, което става в Рим, като си спомни как Нептун прие жертвата му, статуйката на Астарта.

Той размота свитъка с Катуловите[46] стихове — стотици пъти ги бяха чели двамата с Торквата, тя толкова много ги обичаше — и започна да чете.

Никоя друга жена, Лесбия моя, не може
да се похвали, че аз съм я обичал така.
Нивга не се е така изпълнявал оброка любовен,
както през всичките дни на любовта ми към теб,

Луций се усмихна на своята вярност. Няма значение. Винаги е било така! Торквата е бъдещата му съпруга и дори да отива при друга — пак ще се връща при нея. Защото е негова, както домът му, градината, пръстенът, състезателният кон. Тя е неговото най-прекрасно имущество.

Последният ден от пътуването по морето е винаги весел. Роднят дом ти маха вече с ръка, а брегът на родната земя — макар това да е само гола скала или сивкавожълта пясъчна ивица — изведнъж ти се струва най-свидният кът на земята.

Палубата на „Евтерпа“ е пълна с хора.

Когато слънцето започна да се скланя над хоризонта, с неговите лъчи, откъм заветната страна, се появи остров. Той наподобяваше настръхнал, наежен звяр, нещо като зубър, който сгърчи сред водата. Корабът трябваше да мине през пролив.

Капри. Луций стоеше на корабния нос и гледаше към брега. Резиденцията на император Тиберий. Когато корабът се приближи, вече се виждаха белите мраморни летни дворци сред зеленината на маслините и кипарисите, а върху най-близкия висок връх на острова ослепително розовееше в залязващото слънце вилата „Юпитер“, главният дворец на Тиберий.

Всички погледи бяха обърнати към острова. Там е императорът. Там, на този скалист, недостъпен, брулен от морето остров — живее в уединение и самота вече единадесет години старият и загадъчен владетел на света.

Луций се огледа. Обгърна с поглед цялата палуба — своята свита и войниците, поколеба се за миг, стиснал зъби, после пристъпи чак до перилата на палубата, за да го виждат всички.

Застана мирно и обърнат с лице към Капри, вдигна десница за римския поздрав:

— Ave caesar imperator![47]

Той не видя как Фабий се ухили и се обърна гърбом към императорския дворец.

4

Актуарият[48] от римската магистратура[49] е кръгла нула, нищожество в краката на господарите, песъчинка в морето. Но в определен час на деня, след изгрев-слънце — той е важно лице…

Той слиза по стълбите от Табулариума[50] към Forum Magnum[51], а на крачка зад него — двама държавни роби; слиза със свитък в ръка —

бавно, важно, достолепие…

След като стигна на Виа сакра[52], водеща към курията[53] на Юлий Цезар, актуарият сви надясно към Форума, където от незапомнени времена се събираха римляните. Спря пред голямата дъска под ростратата[54], робите намазаха дъската с лепило и той саморъчно залепи върху нея последния брой на римския вестник.

ACTA DIURNA POPULI ROMANI[55]

Изведнъж от всички страни започна да се стича народ. Какво съобщава днес префектът на държавния архив на римските граждани? Тълпата бързо растеше. Десетки глави — немити, чорлави, за които прокарването на мръсните пръсти в сплъстените коси означаваше вчесване, — десетки хора в тъмни плебейски дрехи протягаха любопитно шии. Надничари, носачи и гребци от тибърското пристанище „Емпория“, занаятчии и търговци от Форум боариум и Велабъра[56], клиенти[57], които бързаха да поднесат утринния си поздрав на своите патрони; пеещи проститутки, които се прибираха от субурските[58] кръчми в бърлогите си отвъд Тибър; просяци, крадци, улична сган… Появиха се и няколко напарфюмирани глави, чиито смачкани прически и изнурени лица издаваха нощните им преживелици.

Актуарият се отдалечи с важна крачка и към дъската си проби път висок младеж. Рижата му глава светеше в алените лъчи на слънцето едва ли не като златния шлем на Юпитер Капитолийски.

— Ей, рижавият, можеш ли да четеш? — обади се глас от тълпата.

— Мога. Но за такова обръщение — нищо не заслужавате!

— Разкарай се тогава, рижа лисицо…

— Някой да прочете на глас!

Силен глас от първата редица започна да чете:

— „Acta diurna…“

— Прескочи това, умнико…

— Пет! Тихо!

— „… издаден два дни преди януарските нони[59] по времето на консулите Гней Ацероний и Гай Понций…“

— Дано те тресне Херкулес по главата! Съобщенията, чети!

— „Император Цезар Август Тиберий Клавдий Нерон…“

— Не стига ли само Тиберий, плямпало? — извика от тълпата груб мъжки глас.

— „… под грижите на своя лекар Харикъл и императорския наследник Гай Цезар бързо се съвзема след болестта. Сънят му е здрав,

апетитът — добър…“

— Апетитът му за малолетни момичета и момчета също е добър, нали? — обади се женски глас.

— Дръж си устата, жено! Това мирише на обида на величеството, внимавай!

— „… по-голямата част от деня императорът посвещава на държавните дела, беседва с философите, а вечерта Тиберий…“

— Биберий![60] — извикаха няколко гласа едновременно. Тълпата се разсмя с шепа на уста, само неколцина се възмутиха от предпазливост.

— Мръсна стан! — процеди един мъж в тога.

Гласът на четеца продължи:

— „… а вечерта Тиберий слуша стихове и музика…“

Сенатор Сервий Геминий Курион в момента се къпеше в банята на своя дворец и робът му четеше същото съобщение. Той слушаше напрегнато. Вярно ли е това, или е трик на Макрон? Дали наистина оздравява императорът? Сервий се разстрои. Времето тече. Сега един ден означава повече, отколкото друг път цяла година. Нареди да го извадят от басейна за масаж.

Гласът на Форума:

— „… тази сутрин замина за Капри при императора преторианският префект[61] К.Н.С. Макрон…“

— Браво! — извика някой от тълпата. — Пак мръсотия…

Сенатор Сервий гледа в прекрасния таван на своя тепидариум[62], слуша и се мръщи. Тиберий плюс Макрон това е голяма сила. Налага се изключително внимание.

Съобщението, че днес призори консул Гней Ацероний, увенчан с лавров венец, е принесъл в жертва на римските пенати овен пред Аполоновия храм — народът и Сервий изслушаха равнодушно. Интерес предизвика съобщението, че по заповед на императора шести легион се премества от Сирия в Алба Лонга[63]. Неговият втори командуващ, Луций Геминий Курион, син на сенатора Сервий Геминий Курион, се очаква в Рим в близките дни. Я виж ти, Курион, синът на стария републиканец! Какво може да означава това, че го съобщават? И се връща посред зима! Нов сановник? Нова звезда на държавното небе?

Сенатор Сервий Геминий Курион, когото в момента балнеаторът[64] мажеше с благовония, изслуша това съобщение с удоволствие. Слава на боговете, че най-после се прибира! Вече му беше време да си дойде. Малко позакъсня — ябълката на Капри презряна и ще падне. Но добре е, че името на сина му се носи днес сред народа. Симпатията на

тълпата понякога е необходима. Пък и включването на това съобщение в дневните вести не струваше кой знае какво на Сервий: само седемнадесетгодишната гръцка робиня, която префектът на държавния архив си хареса на угощението у Сервий… Това ще е от полза.

Гласът под рострата продължава да чете:

— „… сенатор Марк Юний Афер, обвинен в злонамерена обида на величеството, след изслушването на свидетелите и разпита чрез мъчения на деветимата роби, получи от съдебния трибунал под председателството на К.Н.С. Макрон смъртна присъда. Екзекуцията бе извършена вчера при залез-слънце. Цялото имущество на екзекутирания е конфискувано в полза на държавната хазна, с изключение на една четвърт, която получава гражданинът, разкрил престъплението…“

Сервий рязко се вдигна от леглото, отблъсна дланите на балнеатора и заповяда да го облекат. „Афер! Наш човек!“ Ръцете на Сервий трепереха, когато ги вдигна, за да му облекат робите копринената туника. „Какъв късмет, че не го допуснах у дома си този бъбривец, когато се беше раздрънкал в кулоарите на сената, че нещо трябва да стане… Довериш ли тайна на такъв дърдорко — край с тайната! Афер е вече в царството на Хадес. Но огънят се приближава. Старикът от Капри е в настъпление. Толкова далече се намира, единадесет години вече не живее в Рим и въпреки това знае всичко, което тук се шушне. Да, Макрон е неговото око и ухо, Макрон поддържа цяла армия доносници и подстрекава императора. А той нанася ударите. Ах, този мъж, макар и с единия крак в гроба, има сила за десет живи. И мръсният говедар Макрон после преспокойно им отсича главите и заграбва златото! А лъжците от Магистратурата имат нахалството да пишат, че имуществото на Афер било конфискувано за държавната хазна, а не за императора!“

Облечен в снежнобялата си тога, обточена с две алени ивици — белег на сенаторския му сан, — старият Курион изглеждаше величествен и се държеше като олицетворение на спокойствието. Така им се струваше поне на робите. Но по време на закуската матрона Лепида веднага позна, че мъжът й е развълнуван. Той каза, че „Acta diurna“ е съобщила за предстоящото завръщане на Луций. Лепида се трогна от тези думи. Толкова време, три години, о богове, не е виждала сина си, но чувствувала, че има и нещо друго, за което не смеела да попита и за моето сенаторът нямало да й каже нито дума… „Още днес ще поговоря с Авиола — мислеше си Сервий, — а когато дойде Луций, ще се посъветваме заедно. Само по-скоро да си дойде. Hora ruit…[65]“

Съобщението, че сенатор Афер е екзекутиран, предизвика вълнение и на Форума. Глъчката стихна, хората си зашепнаха.

— Още един!

— Кой ли е вече поред за тази година?

— Чу ли? Доносникът ще получи четвъртината! А тази четвъртина ще са няколко милиончета…

— Кой ли е доносникът?

— Дявол го знае! Казват, пак от сенаторите…

— Хубав занаят е това, доносничеството, а? Да опитаме и ние…

— Свиня е той, който и да е…

— Ами! Браво на него! Един кръвопиец по-малко!

— Тихо! Не прекъсвайте! Чети! Какво пише там още?

„… сенатор Валентин Бевий купува роб — майстор на кулинарното изкуство. Дава за него каквато поискат цена…“

— Чувате ли? — завреща някаква жена, ръкомахайки. Чувате ли тези ненаситни мръсници за какво мислят? За какво имат пари! А ние нека изпопукаме от глад. И Рим търпи това…

Площадът известно време кипеше от възмущение, после тълпата стихна.

— Какво става там, муцуно тлъста, защо не четеш нататък?

— Повече нищо няма, граждани. Само още някаква глупост… какво е това… аха… че някой се развеждал.

Гласовете се изсипаха като градушка:

— Та това нищо ли е бе, глупчо?

— Кой се развежда?

— С кого се развежда?

— Защо се развежда?

— Чети по-бързо, зурло!

5

Януарското утро искреше с прохладната си светлина, Везувий остана зад гърба на конника, който напусна улиците на Капуа и се отправи към Рим. Капуа, оживен голям град, ухаеше като градина. Ухаеше със своите работилници за благовония, сияеше в хладното утро като мома в белоснежен пеплум[66].

Копитата чаткаха по заоблените сивкавочерни камъни, с които бе покрито императорското шосе — Виа Апия[67].

Луций пришпорваше коня с една-единствена мисъл: по-скоро, по-скоро при баща си! Робите с багажа останаха далеко зад него.

Виа Апия бе задръстена от двуколки. Те ежеминутно спираха движението по тясното шосе и конниците трябваше да вървят пеша или въобще да изчакват. Колите бяха натоварени с пушена треска, бурета дървено масло, каци с живи мурени[68] за трапезите на богатите, маслини, амфори с рядък рибешки соус „гарум“ от Помпей; колите, теглени от бикове, магарета, мулета, скриптяха и пъплеха към Рим.

Луций изпреварваше всички. Удряше с късия си камшик кочияшите и добитъка, които му се изпречваха, и когато се измъкна от гъмжилото, подгони коня тръс, без да обръща внимание на пешеходците. Уплашените селяни с багаж на гърба, жените с кошници на глава — всичко отскачаше встрани и го проклинаше.

Луций не минаваше за пръв път по Виа Апия. Още като малък често бе пътувал с родителите си по него за латифундията[69] и летните дворци на баща му в Кампания. Младият патриций седеше с баща си в носилката, гледаше пред себе си голите гърбове на робите и винаги си мислеше едно и също; днес пак го навести тази мисъл: Виа Апия говори за миналото на Рим.

Във въображението му се редяха картини от походите на Помпей, Цезар, Антоний, Август към Вечния град. Картината бе съвсем отчетлива: начело на легиона върви войникът, който носи сребърния орел, остриетата на стотици копия стърчат към небето, металните шлемове блестят, кънти тежката стъпка на кохортите, ечат военната тръба и песента на легионерите…

По това шосе са се връщали победоносните пълноводци от войните. Подир колите, натъпкани с плячкосаното злато, са се влачели колоните пленници в окови, след тях — царете на варварските народи.

За ниските коли завързвали екзотични зверове — прекрасен подарък за гладиаторските игри в Circus Maximus[70]; после — войската, разделена на центурии, и най-накрая — позлатената бига[71], теглена от три чифта коне, в която, хванал здраво поводите, е стоял триумфаторът[72] — с лавров венец на главата. Evoe! Evoe![73] Ave imperator! Той е минавал през Капенската порта, след което по Виа Сакра се отправял към Големия форум, изкачвал се на Капитоний и принасял жертва на Юпитер Гръмовержеца. Също там приемал поздрава на сената и римския народ, тъй като Senatus Populusque Romanus[74] — това е установената свещена формула при всяка власт.

Оттук са минавали, увенчани със славата на триумфа, диктаторите Марий и Сула, триумвирите[75] Крас, Помпей и Цезар, император Октавиан Август и сегашният император Тиберий. На Луций, истински син на могъщия Рим, му импонираха тяхната слава и помпозност. Но като син на републиканец, той знаеше, че всички триумфи водят към една-единствена цел — да се даде цялата държавна власт в ръцете на един човек. А Луций още от малък беше възпитаван, че Рим ще преуспее само чрез властта на сената и двамата консули, избирани от сената за по една година. Диктатор? Човек, разполагащ с цялата власт? Да, но само по време на война и за кратък срок. А триумфаторите, които са вървели сред гръм от овации по тези черни камъни към Рим, винаги са изиграваали коварна игра на SPQR. Под предлога, че осигуряват безопасността на държавата, те са завземали малко по малко цялата власт, съсредоточавали са в ръцете си най-висшите републикански длъжности, стъпка по стъпка неотвратимо са се приближавали към пурпурната тога на монарха. Възкачвали са се на трона на световния властелин и са се обграждали с непроницаемата крепост на легионите. И все едно дали в началото под титлата диктатор, а по-късно — император, те са си присвоявали едно подир друго всички права, унищожавали са републиката, убивали са своите противници — републиканците, убивали са и невинни хора, и така са потъпквали, унищожавали, убивали свободата на Рим…

Луций признаваше: res publica[76] над всичко! И републиката роди много триумфатори… Леко съжаление пробожда честолюбивия млад мъж: Август въдвори мир в цялата римска империя, Тиберий продължава тази политика. Това е прекрасно. Това е мъдро. Но колко хубаво би било, ако сега Луций минаваше по този път в позлатена бига, теглена от три чифта коне, и с лавров венец на челото… Ала трайният мир не води към триумф. Само войната води към него. А война няма да има: Рим е покорил вече целия свят; в пустините на

изток и на юг, или във вековните гори, блатата и дивите краища на север, отвъд крепостната стена „Limes Romanus“[77] нищо не може да се случи, варварите не биха се осмелили да нападнат първи. Ще бъде мир, vae mihi[78]! Ще бъде мир…

Пътя на Луций препречиха коли, впрегнати в мулета. Робите подтикваха животните с прът, надзирателят яздеше на кон. Колите возеха цветя от плантациите в Капуа, за да украсят римските благородници своите празнични трапези. Я виж ти — минзухар! Нежни китки минзухар — жълти, розови, лилави. Розовият цвят е любимият на Торквата. Нежен, нежен…

— Дайте ми букетче розов минзухар!

Надзирателят се поколеба, но като видя сребърната броня — даде знак на роба. Букетчето грее като утринна заря. Луций заплати-преплати и подкара коня си напред.

Край пътя Луций зърна плитка яма, обраснала с бурени. Леко се усмихна: това е всичко, което е останало от робския бунт. В ямата стърчеше един от кръстовете, върху които са били разпънати по заповед на Крас победените Спартакови бунтовници.

Луций летеше в галоп, но не можеше да се избави от натрапчивата мисъл: преди сто години над неговия всемогъщ Рим е висяла смъртна опасност, гладиаторът Спартак добре е предвождал въстаналите роби. Това е струвало на Рим тригодишна война — почти толкова безпощадна, колкото и войната с Картаген. И ако не е било златото, което са имали сенаторите — и което са нямали робите — и ако се бяха вдигнали в същото време и покорените варвари — само боговете знаят какво би станало с Рим! Ах, не, не! Краставите роби и мръсните варвари все пак не могат да представляват опасност за Рим! Тъкмо по време на Спартаковия робски бунт Рим доказа колко е силен и как може да смаже бунтарите: шест хиляди кръста са били издигнати край Виа Апия — от Капуа до Рим — и на всеки е висял по един роб-бунтовник.

Луций пришпори коня, но представата за Страшния шпалир по протежение на главния път на империята не му даваше покой.

Шест хиляди разпънати!

Войникът не се плаши от купищата трупове на бойното поле. Но шест хиляди кръста! Представяйки си тази картина, Луций потръпна; потръпна от ужас и същевременно от гордост, че могъщият Рим е наложил такова назидателно наказание пред лицето на боговете и света. И Луций, който е частица от това несъкрушимо могъщество, би сторил същото. Защото е призван да служи на родината си! Защото

иска да й служи!

„Шест хиляди разпънати — това е било прекалено жестоко“ — казваше някога на Луций учителят му по риторика Сенека.

Луций снизходително се усмихна на този спомен, „Ах ти, хуманисте! — помисли си той. — Прекалено жестоко?! Каква сантименталност, какво късогледство! Прекалено жестоко би било, ако се пощадяха бунтарите и Рим се изложеше на явна опасност. Добре е постъпил тогава сенатът, наказвайки робите така, както е предложил Крас. Та нали оттогава до днес не е избухвал нито един робски бунт в такива размери, както при Спартак! И няма да избухне…“

Свечеряваше се, сумракът се сгъстяваше, тъмнината падаше над шосето. Каруцарите палеха фенери и борини. Луций мислеше да нощува в имението на баща си в Скутия, на няколко мили от Терацина. Но в Терацина той пристигна не по-малко уморен от своя кон и затова реши да преспи тук, в таверната[79], която имаше павилион за патриции.

На площадката пред таверната бе шумно. Край масичките, под няколко фенера, седяха пътници и местни селяни. Пиеха вино, разредено с вода, вдигаха глъчка, пееха и викаха според това кому как питието размътваше главата.

Луций се приближи до дворната врата и тук, в мъждивата светлина на факлите, видя стражата. Преторианци в пълно снаряжение.

— Кой си, господарю? — попита учтиво центурионът, познал по великолепната броня военния трибун.

Луций каза името си и добави, че иска тук да нощува. Центурионът вдигна ръка за поздрав.

— Съжалявам, мой господарю. В павилиона вечеря преторианският префект със съпругата и дъщеря си…

Луций погледна изненадано воина:

— Ах! Макрон? Доложи му за мен, приятелю!

— Гней Невий Серторий Макрон — учтиво го поправи центурионът. — Моля, седни тук за малко, господарю, отивам да доложа.

Развълнуван, Луций хвърли поводите на роба от таверната, центурионът му помогна да си сложи тъмното наметало и той седна край една свободна маса. „Ах, ако ме приеме Макрон! Върховният командуващ на всички войски след императора. Моето най-висше началство. Ето, и днес добрият воин може да стигне високо: Макрон, бившият роб и говедар — днес е първият сановник на императора. Баща ми го ненавижда така, както ненавижда и императора. И аз ненавиждам този смъртен враг на републиката. Това обаче не

означава, че трябва да тръбя ненавистта си в лицето му. Да опознаеш врага отблизо и да не му се разкриеш — това е мъдрост.“

Луций видя отдалече павилиона, към който водеха няколко мраморни стъпала между кариатиди, носещи балкона. Над входа, осветен от два ковани фенера, се четеше надпис:

„ВЛЕЗ И ЗАБРАВИ!“

Усмихна се. Добър девиз за гуляйджии и леки момичета. Истинският римлянин никога не забравя удоволствието!

На съседните маси седяха хората, които през деня задръстваха Виа Апия със своите коли, мулета и кошове. Когато съзряха Луций, те млъкнаха. После продължиха да разговарят по-тихо. Луций не слушаше за какво приказват, само от време на време до него долиташе някоя по-силно изречена дума. Те бяха видели преди малко пристигането на Макрон и споделяха впечатленията си: як мъж е този Макрон! Като скочи от коня — земята потрепера. Като на вол му е тежка стъпката… Та нали е бил… такъв де… то си остава. Тромав, груб… Е, и какво от това? На мен такъв ми по̀ харесва, отколкото онези напарфюмирани и накъдрени глави от сената. Вижда се, че не е кокона… Затова пък тези две кокошки, дето излязоха от носилката, се кипреха като пауни. Приличаха на сестри, а едната му била жена, а другата дъщеря от първия брак.

Иди разбери коя е жената, коя дъщерята!… Тази, черната, с глава на змиорка, трябва да е дъщерята… Широчката в бедрата? Не, другата, дяволе. А, хубавички са и двете. Само как миришеха, още се усеща… Бива си го него, юнак, от нашата черга е, наш човек!… Наш човек? Ха-ха-ха, ама че го рече, муле такова! Императорски сановник и наш човек? Ха-ха-ха… Шшът, тихо, онзи там сребърен господар ни слуша!… Глупости! Нищо не може да чуе…

Те поглеждаха към Луций, питаха се шепнешком кой ли е, откъде се е взел тук и продължаваха да пият. Най-яко се наливаше един тънък като вейка човек. Виното се стичаше по рошавата му брада, а жестовете му бяха отсечени, резки, като на палач. Той тъкмо за това и говореше:

— Току-що идвам от Рим, мили хора. Там пак стават едни работи…

— Разказвай, само че тихо! Този красавец е наостril уши — каза друг брадат мъж.

Но той грешеше. На Луций му беше безразлично за какво говори плебсът. Той си мислеше за Макрон.

Заобиколен от любопитните, мършавият тихо разказваше:

— Вчера пак бяха осъдени две семейства за обида на величеството. А днеска от тях останаха само шест трупа. Това се казва бързина, а? Днеска вече не се занимават с удушване. Днеска се режат глави. Нова мода, мили хора! И за главореза по-добре, и за осъдения. Главичката под секирата отхвръква като треска, подскокне и — туп на земята с опулени очи.

— Бр-р… Я не си прави майтап с това, скелет такъв! Човек да не заспи от страх, че може да му дойде редът… — каза един дебел селянин.

— Ти си дребна риба за тая работа обади се брадатият, като подрънкваше тихо на китара, за да не се чува за какво става дума.

— Що за семейства бяха, хърбо?

Мършавият отпи от чашата:

— Все едни и същи — богати сенатори. Както казват — така им се полагало. Единият бил извършил престъпление, обидил величеството… Отишъл в нужника с образа на божествения Август върху пръстена си…

Някой се изсмя, но изведнъж онемя. Кой знае дали някой… а може и точно тая хърба, дето толкова дрънка… да е доносник.

— Истина ли е, мършо, че лихвата за дълговете е повишена от дванадесет на осемнадесет процента? — попита един селянин.

— Да. „Acta diurna“ съобщи това. На мене ми е все едно — нямам нито дългове, нито пари…

— Чакайте аз да ви кажа — вмеси се в разговора дребничък човечец, работник от лозята, така високо, че Луций вече чуваше всичко. — Днес на обед идвам тук да похапна риба. И в това време — центурия преторианци на коне. Носят се в галоп, чак искри хвърчат изпод копитата им. А след тях — той, а след него — втора центурия…

— Кой „той“ бе, глупчо?

— Калигула. Яздеше черен жребец…

— Вчера спечели първа награда на състезанията — извика един младеж.

— Калигула?

— Не. Жребецът. Казва се Инцитат. Чудо кон!

А лозарят продължи:

— Върху синята му туника — златна броня и на нея — нещо изковано. Да се ненагледаш — истина ви казвам! Струпахме се сума народ. Викахме му: „Salve!“

— Е, и защо викахте? — попита мършавият.

— Защо! Защо! Защо! Чувате ли го тоя глупак? Защо сме били

викали! Разбирам да си против стария, ама Калигула е наш човек бе, като баща си, Германик, ясно ли ти е? Тоя непременно ще разреши игрите! Е, голямо нещо беше! Махна ни с ръка. Наметалото му синьо, извезано със злато, плющи зад него, на главата — златен шлем…

— Казват, че главата му била шилеста, на врата имал четина — добави мършавият за беда.

От сянката изскочи селянин:

— Пазете се от тоя! Той е провокатор! Предател! Аз го знам…

Избухна врява, набиха хилавия здравата, китарата се разлетя на парчета от главата му и с ритници го натириха в тъмната нощ.

— Сигурно беше мръсник. Ама на нас тия не ни минават. Получи си, каквото му се полагаше. Брада, я посвири!

Но нямаше на какво да се свири — от китарата бяха останали само трески; затова пък виното разсейва всяка мъка. Някои започнаха да играят с буйни викове „микаре“[80] на шише вино, други в ъгъла скришом мятаха зарове, зяпачите ги наобиколиха, а останалите подхванаха песен. Който пее — зло не мисли, нали така?

Луций намръщено слушаше. Ето, това е римският народ! Сган! Всеки може веднага да стане техен човек, даже и узурпаторът! А сенаторите са им врагове! Ах вие, тъпаци! Глупци!

Центурионът се приближи до Луций и застана мирно:

— Благородният преторциански префект те кани, господарю, на своята маса.

6

Червените тапети, жълтите завеси на вратите приглушаваха звуковете. От тавана висяха на месингови вериги два реда ковани светилници с дебели фитили, два реда пламъчета златееха и меката светлина падаше върху тримата около масата.

Луций застана мирно, сребърното слънце върху бронята му мяташе искри. Едрият, грубоват мъж в командирската униформа на преторианците стана, пристъпи малко несигурно, прегърна Луций и каза със суров глас:

— Добре дошъл, Курион, от Сирия! — По дъха му Луций усети, че днес е пил доста. Префектът добави: — Моята жена и дъщеря ми. Сядай!

Луций се поклони дълбоко и седна смутено. Двете жени бяха на една възраст, и двете — красавици. Едната — червенокоса, медните й къдри падаха по разголеното рамо; другата — чернокоса, имаше гладка прическа, пристегната със сребърни панделки. Макрон нареждаше на кръчмаря: вечеря за госта, фалернско вино, плодове. Двете жени се усмихваха на Луций, тъмнокосата го попита как е пътувал. Той отговаряше, без да откъсва очи от червенокосата, но изведнъж веждата му заигра, сякаш бе хванат на местопрестъпление. Отвърна поглед от красавицата и се съсредоточи, тъй като Макрон говореше:

— Отивам на Капри при императора. Този път взех и жените, че иначе мира нямам от любопитството им. И изведнъж — вест за твоето пристигане! Разгеле! Без друго трябваше да те викам в Рим на доклад. А тук е по-спокойно, почвай веднага. За себе си няма нужда да ми говориш, Вителий те разхвали до небето. Какво е това? Пак ли писмо от него? — Той взе писмото и го подхвърли неразпечатано през масата на червенокосата. — Прибери го. После ще го прочета. Хайде, Луций, разказвай! Какво прави Вителий? Все така ли пиянствува и блудствува?

Луций бе смутен. Как да отговори на такива въпроси? И той започна да разказва за Вителий с уважение, за легиона — с възторг.

Над правилното носле на чернокосата трепнаха гневни бръчки. Защо не даде писмото на нея? „Винаги вярва повече на дъщеря си, отколкото на мен!“

Кръчмарят, съпровождан от роби, поднесе на Луций избрани ястия и вино. Дамите приветливо му кимнаха да се нахрани след такъв път. Той ядеше бързо, като скришом непрестанно ги наблюдаваше. Очите на чернокосата са неспокойни, блуждаещи; червенокосата гледа мечтателно, без да мигне, когато погледите им се кръстосат. Какъв цвят имат очите й? От трептящите пламъчета на светилниците те ту проблясват зеленикаво — ту стават тъмносини, като морето на различни дълбочини. Да, като морето!

Макроновият говор съответствува на целия му облик. Своенравен, рязък, грубоват. Любимецът на войниците си е останал същият и в длъжността си на първи императорски сановник. Не скрива произхода си, не играе на благородство и изтънченост. Такъв е, какъвто си е. Дори малко кокетира със своя прост произход: днес високопоставеният господар може да си позволи тези леки шеги със своето минало. Войниците го обожават за това, патрициите са обезпокоени от подобно поведение и изпадат в недоумение. Никога не знаят как да се отнасят към тази оригиналност, която им мирише на оборски тор.

— С жени, дявол го взело, се пътува бавно, като на мулета — засмя се Макрон. — Крехките създания искат удобства, макар че по целия път се въргалят в носилките на възглавници, двойни даже…

— Невий! — произнесе с укор червенокосата.

— Е, какво пак казах, драга Ения?

Луций не откъсваше очи от червенокосата. Никога не беше я виждал толкова отблизо. Прекрасна е! Наистина „римска принцеса“ — както й казват. Усмихна й се. Отвърна му с усмивка, която разкри хищническата красота на зъбите й. Луций си спомни: когато императорът въздигна Макрон като свой най-близък човек, Макрон пропъди първата си жена и се ожени за съвсем младата Ения от конническото съсловие. Сега Макрон може да прави всичко, каквото си поиска. Както императорът.

Макрон каза:

— Да пием, драги мои!

Станаха, направиха възлияние за Марс[81] и Макрон произнесе:

— За здравето на императора!

Вдигнаха чаши. Луций пи за здравето на Макрон.

Когато седнаха, Луций, едва овладявайки нетърпението си, попита:

— Надявам се, че императорът е здрав…

Макрон сбра рошавите си вежди, неподвижните му и твърди зеници се впиха изпитателно в Луций. Вече не седят един срещу друг

двама войници. Сега защитникът на императора, макар и пийнал, изучава внимателно лицето на сина на стария републиканец Сервий.

— Какво ти здрав, момко! Броени дни му остават… Бере душа… — подхвърли той дръзко.

Зениците на Луций блеснаха, сякаш в тях лумна огън.

— О, богове! — овладя се младият мъж. — Дарете още много години живот на императора!

— Точно така, Луций — каза Макрон и върху лицето му, сякаш изсечено от габър, незабележимо трепна усмивка. — Това е в наш общ интерес, и в твой, Курион. Нали ще бъдеш награден от императора… — Макрон прекъсна думите си с преднамерена пауза. — Пък и… кой знае… сирийският легион е без легат. Вителий остава в Ориента. Ако императорът поиска защо пък Рим да няма един млад легат?

На Луций му се замая главата. Изпълни го блажено усещане: този човек не хвърля думите си на вятъра. Той е способен да направи и най-невероятното.

— Легионът от новобранци преместихме от Алба на Дунав — продължи Макрон. — Варварите там нещо ни предизвикват. Сирийският ще си отпочине в Рим, а след това също ще замине на север. Но без легат няма да го изпратим. Това ти е ясно, нали? — Макрон почукваше с пръст по масата. — Всичко зависи от императора. Неспокойно време настана, сега му трябва желязно здраве.

Луций почтително склони глава и с предан и загрижен израз на лицето каза:

— Всъщност това е в интерес на цялата империя. Жалко, че не може да се спре времето… преклонната възраст на императора…

Макрон по навик мина в настъпление:

— … неговата преклонна възраст ни принуждава да мислим за онова, което ще стане, когато си отиде, нали?

Луций изтръпна до мозъка на костите си; жените почувствуваха инстинктивно, че ще бъде по-благоразумно да не проявяват видимо интерес към разговора, и започнаха нещо да си шепнат. Но не пропускаха нито една дума на двамата мъже.

— Е, какво мислиш, че ще стане? — бавно произнесе Макрон. — Република?

Луций пребледня. Очите на Валерия стрелкаха гневно Макрон. Защо измъчва така Луций? Тя знаеше, че баща му е стълбът на републиканската опозиция в сената. Но какво е виновен младият мъж? Макрон неочаквано хвана Луций за ръката и каза приятелски:

— Не се безпокой, момко. Аз знам, че баща и син не са едно и също. Та ти си вече наш човек!

Наш човек! У Луций всичко се възпротиви, „Купува ме с императорската награда! С обещанието, че ще ме направи легат. Не, не! За нищо на света!“ Огледа се диво, като подгонен звяр, който търси укритие. Сърцето му биеше в гърлото. „Не, не съм **ваш човек**, аз имам своя чест, родова, славна чест, аз няма да се унижа до положението на императорски лакей.“ Устните му трепереха и той не можеше нито звук да издаде.

Макрон избухна в дрезгав смях:

— Искаш да знаеш какво ще стане? Много искаш да знаеш, мили мой! Ами аз знам ли? — Той изпи наведнъж чашата си. — Вятър знам, момко, но мисля, че работата ще се реши много просто. Та нали си имаме принц?! — смееше се той с цяло гърло. — Нали си имаме Калигула?

Луций с усилие се овладя. Усещаше, че лукавият държавник си играе с него като котка с мишка. Успокои се. Бързо намери дипломатичен изход.

— Разбира се. Гай Цезар — произнесе той, като се стараеше с темпераментния си тон да подсили значението на думите. — Това е най-доброто решение.

— И за тебе е добре. Та вие сте стари приятели усмихна се Макрон. — Съученици по риторика, състезатели от палестрата[82]… Калигула те обича… Луций се усмихваше, за да скрие удивлението си — какво ли не знае този човек за всекиго от нас. А че Калигула обичал Луций — тук той грешеше. Обратното. Императорският наследник винаги е завиждал на Луций, който го побеждаваше във всички състезателни дисциплини. Той го ненавиждаше за това. А как ще бъде днес, след толкова години?

На Макрон му омръзна тази тема. Не му се искаше повече да дебне и да напада. Подхвана друг разговор:

— А откъде да знаем, мой Луций, дали през пролетта Тиберий няма да се оправи и ние тук само си приказваме празни приказки! — Обърна се към жените: — А вие, мои мили куклички, радвайте се заедно с мен, че им се изплъзнах на лайнарите! Да пием!

Луций го погледна недоумяващо, в отговор на което Макрон се разсмя; звънна и смехът на жените: на Ения — сякаш се посипа дребен маргарит, на Валерия — дълбок и чувствен. Макрон размахваше енергично ръце и обясняваше подробно:

— В този край аз нямам вила! Представяш ли си? А поне десет

сенатори имат летни дворци край Терацина и всички ме поканиха на гости, като разбраха, че идвам насам. Разбираш ли, Луций? А при кого да отида най-напред? Деветимата веднага ще се докачат, а десетият — бог знае какво ще поиска да измъкне от мен! Вилата на онова плямпало Приск — нали го знаеш? — се намира най-близо. Чифликчия и отгоре на това — поет! Голям майтап, а? Дует на бик и сипка! И този тъпанар най-нахално цяла нощ ще ми чете стихотворения за отглеждането на добитъка. Или ще ми дава акъл, също като прадядото ти, стария Катон — как да развъждаме волове или как да се използува говеждият тор. И всичко това — в хекзаметри[83]! Е, кажи ми, Курион, защо ми е нужна тая работа? Не съм ли се намирисал предостатъчно на лайна?

— Невий! — упрекна го Ения.

Луций учтиво се усмихваше, бе страшно объркан. Нарочно ли каза това, или е вече толкова пиян? Цялата империя знае, че Макрон, най-близкият човек на императора, е бивш роб и говедар. Но да се слуша всичко това направо от неговата уста? Как да се държи в случая?

Но всемогъщият Макрон, който вече бе оплакнал гърлото си с няколко секстария вино, и то въпреки императорската наредба неразредено с вода, беше в прекрасно настроение.

— Валерия, тази рижава лисичка — посочи той към дъщеря си, — е свикнала да се движи само сред елита. Възпитаваха я отлични учители, разни поети, философи… — разказваше Макрон. — И сега все иска да ме поучава. „Татко, трябва да се държиш като благородник, да се изразяваш изящно!“ — пародираше той добрия тон. — А защо, мили мои, ако смея да попитам? — и продължи грубо, посвоему: — О, богове, аз да си кълча езика? Такива преструвки не са за мен! Аз никога няма да се занимавам с красноречие като нашия превъзнасян Сенека. Всяка коза — за свой крак! Нали така?

— Татко!

— Ходел съм тежко като слон, тропотял съм като стадо кобили, викал съм като на пасище… Но чуй какво ще ти кажа, рижаво гъсенце: аз мога да викам, мога да тропотя, аз мога да правя всичко, каквото поискам, ясно ли ти е?

Жените сега мълчаха и това навярно стресна пияния префект повече, отколкото упреците. Той се изплю, вдигна отново чашата и започна да обяснява каква сбирщина е римският народ, тази мързелива и продажна сган, която само търси повод за бунт. Повиши се цената на хляба с един ас — бунт! При раздаването на житото — снижим с осмина модий[84] полагаемото се на глава за месец — бунт! Изпратим в

изгнание няколко устати комедианти — бунт! И така — няма край!

Луций си мислеше: „Дойдоха дивите — изпъдиха питомните!“ Висял до вчера на празни ясли, сега е по-важен и от тези, между които се е наредил.

Макрон продължаваше да говори, бронята го стягаше, той я свали и започна да се хвали как със своите преторианци ще смачка като дървеници тези негодници… Но Луций вече слушаше с едно ухо. Той не можеше да откъсне очи от червенокосата дъщеря на Макрон. Девойката също то поглеждаше. Сочните й устни мълчаха, но на Луций му се струваше, че чува гласа й, който го галеше. От време на време думите на баща й го стряскаха, изтръпваха го от сладостното състояние, ала той отново потъваше в него.

След всяка чаша Макрон ставаше все по-весел. Той разпитваше Луций за патилата му, като подхвърляше груби шеги.

Луций разказваше какво е преживял в сравненията с дивите парти. Стараеше се да бъде красноречив и изразителен, за да очарова Валерия. Стараеше се да убеди баща й в своите способности. Макрон се забавляваше, хилеше се в чашата, когато отпиваше, и барабанеше с пръсти по масата ритъма на някаква просташка песничка. Валерия не откъсваше очи от лицето на Луций, развълнувано от спомените за победоносните боеве и дипломатически ходове. Младият аристократ я ослепи. Той не е толкова изтънчен, както римските младежи, които с бледите си напудрени лица, грижлив маникюр и благовония в накъдрените коси приличат на кукли. Поруменяла от чувството, което така внезапно я изпълваше и покоряваше, тя изведнъж уплашено пребледня. Прониза я остра болка — ами нейният произход? Но, Валерия прилича на баща си, никога не се отказва от борбата. Тя упорито надмогна болката. Напук на всичко — днес иска да завладее мъжа, който съдбата така неочаквано й изпречи на пътя. А че това е син от най-благороден римски род — толкова по-добре! В погледите, които мята към Луций, изкусно се редуват срамежливост и страстно откровение. Тя е очарователна! Прелъстява го с всичко, на каквото е способна: с движението, което загатва под вталената й дреха съвършените гърди, с дълбокия си смях, който блика от чувствените устни, с вълните на медната си грива, с незначителната думичка, на която глезеният глас придава любовно значение.

Макрон наблюдава събудения интерес у дъщеря си. Добре знае, че където и да се появи „римската принцеса“, мъжете започват да се въртят около нея. А Валерия си играе с тях, подхвърля ги, както циркаджиите подхвърлят топчиците. „И с теб ще си поиграе, мили

Курион! Но играта с теб ще бъде особено пикантна: син на вожда на сенаторската опозиция и императорски сановник в едно лице. И при това — самото честолюбие! Юпитер Гръмовержец, това е плячка само за моята малка хищница. Браво, момичето ми! Постарай се!“

Ения, горда красавица с унила усмивка, в която от време на време проблясват зъбки на гризач, съвсем рядко се включва в разговора. Нейните умни, блуждаещи очи, сини като незабравки, прелитат, не се задържат върху никого.

Забавлението кипи като игриво вино в чаша. Луций също кипи, той е увлечен, напразно стиска сребърната чаша, вече не е нащрек. Та Макрон не бил лош човек, казва си той. Напротив. Великодушен. Всемогъщ. Няколко пъти Луций си спомни за баща си. „Какво ли ще каже, ако ме види сега?“ Замаян от виното, лекомислено си отговори: „Нищо лошо не правя. Пирувам със своя началник. Това е всичко. В края на краищата вече не съм юноша, на двадесет и пет съм, като Калигула, който трябва да стане император.“ Луций е щастлив, че е център на внимание. Но особено щастлив го прави усмивката на Валерия. „Богове олимпийски, вие сте ми свидетели: такова вълнение досега не съм изпитвал! Но не бива да се издавам!“ Той се обръща любезно към Ения, която седи като изваяна от слонова кост и под шлема на смолистите й коси се движат само очите. Луций разказва отново за Сирия. У него всичко така блести, та чак очите те заболяват! Блести бронята, блести старинният род, образованието, богатството. Докосва, сякаш случайно, ръката на Валерия. Тя не се отдръпва веднага. Докосването пареше. Възпламеняваше. След това Валерия докосна ръката му — мимолетно, плахо — също както Торквата. Спомни си за своята годеница. Млъкна. Почувствува, че се изчервява, Макрон забеляза това. Но си го обясни с чара на Валерия. В главата му се мярна мисълта, че Луций е сгоден за дъщерята на най-богатия римски сенатор Авиола. Леко се усмихна. Какво от това? Познава дъщеря си. Тя прилича на него: захапе ли нещо — не го пуска! И добре прави, особено в случая. Бащата на Луций има много приятели в Рим. И Макрон държи да има колкото се може повече свои хора. А този младеж, жаден за успехи, вече не знае на чия страна е. Как се бунтуваше срещу това, че е „наш човек“! А ако не е сега, то скоро ще бъде. Напред, момичето ми! Макрон заговори с Ения.

Валерия помоли Луций да я наметне с муселиновия й шал — златистобял пух, който не покриваше, а по-скоро — подчертаваше формите. Излязоха между двете колони на терасата, под която наблизо бучеше морето.

Мълчаха, застанали един до друг. Подуха вятър. Нежните коси с дъх на плът докоснаха лицето на Луций. Тръпки пробягаха по тялото му. Той приближи сякаш случайно устни до тях и зашепна стихове от Проперций[85]:

Всички болки човешки лекуват се леко,
само за болките на любовта няма цяр.

Валерия се разсмя с дълбок глас, който го развълнува още повече; в сумрака проблясваха между пълните й устни два реда зъби и меко звучеше загадъчният й глас:

Но всичко се мени, дори и любовта.
Победа, крах, победа. О, случаи безброй!

Луций бе покорен от гласа, който превръщаше стиховете във вечерна музика. Примката на магията се стягаше с луда бързина. И той заговори в духа на стиховете:

— Победа, крах, победа? Войникът винаги иска да победи, моя божествена! Но какво са дори сто победни битки в сравнение с една победа в любовта…

Близостта на Валерия го вълнуваше все по-силно и по-силно. О, богове, каква ли любовница би била! Продължи пламенно:

Розовопръстата Еос[86] чупи от завист ръце —
трите красиви Харити[87] бледнеят пред твойто лице,
жребий щастлив ме доведе при тебе,
огнена розо милетска…

Валерия се опиваше от звука на думите, които Луций произнасяше. Тяхната страстност пробуди в нея желание. И като поднасяше покорно целия си чар, тя му помагаше да победи, побеждавайки сама.

Разговаряха тихо. Паузите ставаха все по-дълги. Примката се стягаше…

Влажната тъмнина се спускаше от хълма към морето. Полъхна прохлада. Валерия потръпна. Отвътре се чу гласът на Макрон:

— Късно става, Валерия! Хайде да спим.

Тя се сбогува:

— Може би ще се видим в Рим…

— Може би? — избухна Луций. — Ти казваш „може би“, моя божествена?

Тя го погледна в очите и бавно произнесе:

— Не „може би“. Непременно! Щом се върна в Рим, ще ти съобщя.

Той бе щастлив. Подаде й букетчето розов минзухар. Тя прие с усмивка.

— Благодаря ти, мой Луций.

След като те си отидоха, Луций продължи да стои развълнуван. После приседна до залятата с вино маса. Потопи пръст в локвичката вино и написа: — **ВАЛЕРИЯ**.

Влезе и забрави.

7

Играта на светлините и сенките е измамна.

В привечерния сумрак остров Капри прилича на хълм втвърдена сиво-зелена пяна върху светлеещата морска шир, а летният дворец „Юпитер“ сякаш е снежно облаче над него. Когато залезът поруменее — Капри е наежено зверче, „Юпитер“ — капка кръв върху козината му.

От горната тераса на вилата звучи мелодия на лира и юношески глас скандира гръцки стихове. Ръката на роба трепери, защото той прави това, което е забранено: през притворените клепки наблюдава императорското лице. Тиберий седи в мраморно кресло, увит във вълнено наметало.

Играта на светлините и сенките е измамна.

Кипарисова клонка е хвърлила сянка върху старческото лице: черти — правилни, под високото чело и сключените вежди — пламтящи очи; тънък, чувствен нос, твърди устни, фина брада и под нея изпъкнала гръд.

Сянката подскочи и слънчевата светлина огря императорското лице: гол череп, побелели кичури на слепоочията, чело набраздено с бръчки, пъпчиво лице, широки ноздри, безцветни устни, разногледи, пронизващи очи.

Старческите очи не се откъсват от устата на гръцкия юноша, който в съпровод на лира рецитира Архилох[88]:

. . . . . гол
и вцепенен от студ, посред вълнения,
изкалян цял от морски водорасли и треви,
да трака зъби като пес с лице върху земята,
без капка силица, прострян
на оня бряг скалист до морските вълни.
Тъй да го видя бих желал…

Под терасите на летния дворец морето се блъска в брега. Вълните се валят и разливат, въздигат и разцепват, летят, разпадат се и възземат отново, докато с яростна сила се удрят в скалите и разпръснат на хиляди искрящи капки.

В градините на летния дворец бликат и нежно пеят фонтани.

Сладката и солената вода си пригласят. Мраморна нимфа разресва коси, а бронзови сатири[89] подскачат около нея. Каменни богове се разхождат из кипарисовите алеи, обезпокоени от сладостните, упойващи аромати на градината.

Всичко това е за императора, който, ненамерил през целия си живот красота у хората, тук се обгражда с красотата на гръцките ваятели, с поезия и младост. Той може часове наред да съзерцава творчеството на Праксител[90], по цели дни да се наслаждава на гръцките поети.

Слънцето разпалва медни багри в къдрите на юношата, стихът секва на устните му, изрязани като полумесеца на Диана. Старческите очи жадно се впиват в розовото сърпче. Ръцете му зиморничаво притискат наметалото.

Робът познава този поглед: императорът лекува старостта си, като общува с младостта и свежестта. Той отдалечава факела на Танатос[91], осветяващ пътя за Оркус[92]. Надява се по този начин да продължи живота си. Уверен е, че го продължава.

Ръката на роба трепери все по-силно: „Ами ако сега пръстът ми се плъзне по струната, ако фалшивият звук наруши блаженството на императора — ах, горко ми! Човек има само една глава.“

Юношата напевно декламира елегия на Архилох:

На богинята с дългите плитки — вълни на морето —
за щастливо завръщане се молеха жарко…

О, проклятие! Пръстът се плъзна, струната изхлипа, момчето се обърка и запелтечи на последната дума: „Жарко… жарко…“

Обезумял, робът напипва струните, за да възстанови тона, за да спаси главата си; в този миг императорът вдига ръка.

„Горко ми! Сбогом, живот, сбогом, деца мои!“ Робът погледна отчаяно властелина; той не му обърна внимание, ръката заповяда да изчезне. Тиберий не отлепя очи от устата на юношата, нейната форма го възбужда и той заповядва:

— Повтаряй: „Жарко…“

— Жарко… жарко…

Старикът сграбчи момчето. Впи жълтите си зъби в устните му. Бликналата кръв го разяри. Започна да къса туниката върху полудетското тяло.

— Съблечи се!

В същото време германецът, който стоеше на стража при стълбите на терасата, задържа младия мъж в златна броня с изкована върху нея

Хелиева колесница[93].

— Стой! Влизането забранено, господарю!

— Ти не знаеш кой съм аз?

— Горе никой не може да отива!

Младият мъж побледня от гняв.

— Аз съм императорският наследник, простак!

— Знам. Но горе не може!

— Махни се, глупако!

Гай Цезар, наричан Калигула[94], правнук на императора, блъсна с все сила германския великан и хукна по стълбите. Стражът не посмя да го последва.

Задъхан, Калигула стигна до горната тераса и видя как старикът стиска в прегръдките си юношата и стръвно го целува. Дочул стъпки, той се обърна и зърна принца. Почервеня от гняв и така силно отблъсна момчето, че то падна при мраморните перила.

Калигула забеляза кръвта върху устните на старика и юношата. Не виждаше за пръв път такава сцена.

— Пак ли? — усмихна се безсрамно.

— Какво? — изхриптя императорът.

Гай се уплаши. Сви боязливо безформената си глава между раменете, застана мирно и вдигна десница за поздрав:

— Ave Caesar!

В очите на Тиберий, налети с кръв, кипи злоба. Погледът му шари по лицето на внука — лице синкавобледо, похотливо, порочно; деформиран череп, шия, обрасла с косми, щръкнали като четина; тънки, мършави прасци и огромни ходила. Урод!

С движение на ръката старикът освободи гръцкия юноша. Острият му глас пронизва до кости:

— Ти ме дебнеш? Ти играеш на нравоучител? Ти?

Гай Цезар се престори на виновен и вдигна умолително длани. Ехидна усмивка изкриви окървавената уста на императора.

— Ти си по-страшен, защото си с повече от половин век по-млад от мен! На твоите години аз вече бях покорил арменците, ретите и винделиците. Живеех сурово и аскетично. А ти? Ти още отсега си затънал в помийната яма на пороците.

Старикът се задъхваше. Взе от малахитовата масичка чашата с вино и отпи.

Гай скрива насмешката си. Той е в изгодна позиция поради това, което видя. Императорът продължава да говори и гласът му става леден:

— Аз имам право да върша всичко, което ми се харесва, дори то да не се харесва на другите. — И довършва гневно: — А ти, недоносче, нямаш право да ми се месиш!

Повелителен жест — принцът се покланя й излиза.

Тиберий се изправи бавно, опря се на абаносовия си бастун и влезе в затоплената вила. Свали наметалото от раменете си. Спря се в една от библиотечните зали: при гръцките философи. Взе първия му попаднал свитък, разгъна го, това бе Солон[95], и зачете наслуки: „Избягвай насладите, които пораждат скръб.“ Намръщи се, хвърли нервно Солон върху голямата маса и отново посегна: Теогнид[96]. Затваряйки очи, сложи пръст където попадне. И прочете:

„Кое е най-красивото? — Хармонията.

Що е най-силното? — Мисълта.

Кое е най-доброто? — Блаженството.“

Остави свитъка и отиде в кабинета си. Той бе скромен: стените от черен мрамор, срещу императорската работна маса — белият бюст на Есхил върху черна кръгла подставка, голям прозорец с перде от прозрачна сребриста тъкан, тежки завеси от сив, на бели карета плат. До прозореца — смокиново дърво в голяма саксия. Под прозореца, в градината — прекрасна пиния.

Императорът седна и потъна в мисли: „Кое е най-доброто? — Блаженството.“

Замисли се за своето детство — детство на доведено момче, което Ливия имаше от първия си брак, когато се омъжи за Октавиан Август. Императорът го търпеше в дома си само от съжаление; момчето бе винаги пренебрегвано, винаги само, винаги презирано. Вродената му клавдиевска гордост страдаше безкрайно. И до днес този спомен предизвиква горчилка в устата му.

Август, под влияние на Меценат[97], се обграждаше с поети; но подбудата му бе чисто егоистична: той искаше да го превъзнасят и възхваляват. Пастрокът не се вълнуваше от интересите на доведения син Тиберий към изкуството и философията. Той направи от него войник, от какъвто всъщност имаше нужда. Меланхолиците биват държеливи: преди тридесет години Тиберий поведе Августовия легион от Дунав към Елба, покори панонските метежници и сключи изгоден за Рим мир с краля на маркоманите Марободуй. И Август, който се прослави чрез бойните успехи на Тиберий, най-после омекна, отстъпи. Осинови го и му отдаде високи почести, тъй като неговият триумф бе триумф и на Август. Разрешиха му да се ожени за Випсания, която Тиберий обичаше. Това бе единственият слънчев миг в живота на

Тиберий. За съжаление кратък. Може би божественият Август, който цял живот бе под чехъл и Ливия управляваше света зад гърба му — завидя на това малко щастие? И той неочаквано нареди да се разведе с Випсания и да се ожени за неговата дъщеря Юлия — момиче, готово да се отдаде на всеки срещнат. Ливия одобри предложението. Тиберий трябваше да се подчини.

Ах, да бъдеш зет на божествения Август! Как му завиждаше целият Рим и как му се присмиваше! Знатният Рим мразеше саможивия Тиберий и не скриваше това. От този миг животът стана горчива отрова за Тиберий. Сърцето му се изпълни с ненавист към всичко и към всекиго. Августовата непринудена бодрост бе противна на гордия Клавдиев потомък. Разгневен, Тиберий се оттегли на остров Родос, където осем години мъчително страда по Вечния град. Междувременно пък Август прогони на един пуст остров жена му Юлия заради разпътство. Но и след това Тиберий дълго трябваше да моли императора, докато получи съгласието му да се върне. Ала в Рим, пълен с интриги, дори слънчевата светлина му се струваше мрак, а хората — лукави земноводни влечуги.

В същото време майка му Ливия, с помощта на отровителката Локуста, безмилостно отстраняваше всички роднини, които имаха и най-малки претенции към императорската тога, и разчистваше пътя към трона за сина си.

Когато Август умря, Тиберий се възпротиви да стане император. Искаше да живее като обикновен човек, да изучава гръцките философи, да пише. Но майка му го принуди. Отново трябваше да се подчини.

Стана господар на огромна империя. Обичаше Рим, ала ненавиждаше римляните. Ненавист за ненавист. Но сега властта бе в негови ръце…

Тиберий се загледа през прозореца — нагоре към короните на пиниите… кръгли, тъмни облачета, люшкащи се в мрака.

Като млад той винаги гледаше нагоре: към сребърните орли на легиона, с които влизаше в битките, към слънчевия лик на Юпитер Капитолийски, към личицето на мъничкия Друз, който му роди Випсания и когото той по стар римски обичай вдигна високо, признавайки го за свой син. Неговите противници от сената го научиха да гледа надолу, в пътя, който те му препречваха с най-различни мерзости.

Август бе силно ограничил властта на сената и той жадуваше само за едно: да върне предишната си мощ след неговата смърт. Но Тиберий

нямаше намерение да отслабва режима. И тогава между него и сената се захвана борба на живот и смърт, която продължаваше вече двадесет и три години. Разкриваха се заговори срещу императора. Той се защищаваше. По силата на закона за обида на величеството започнаха да падат сенаторски глави. В тази борба императорът побеждаваше, тъй като имаше великолепен помощник — преторианския префект Сеян. На дванадесетата година от своето управление в „римски мир“, но сред непрестанни кървави схватки със сенаторската опозиция, Тиберий, заедно с неколцина приятели, се пресели от Рим на остров Капри. Защо напусна любимия град? Защото беше отвратен не само от римската аристокрация, жадна за власт и алчна за злато, но и от плебса, който го ненавиждаше заради забраната на доходните игри в цирка и на арената. Изсели се и защото животът му бе застрашен в Рим. А отдалеч той държеше властта още по-здраво. Решение, достойно за мъдростта на Соломон.

Да се оттегли от Рим, го съветваше и най-преданият му човек — Сеян. Тогава Тиберий не предполагаше, че Сеян е предател, че е наредил да отровят единствения му син Друз, за да се възкачи самият той на трона. След пет години усамотен живот на Капри предателството се разбули. Тиберий заповяда да обезглавят Сеян и до корен да изтребят рода му. От този миг насам вече никому не вярваше. Презираше всички. И унищожаваше противниците си безмилостно и жестоко.

„Тук, на Капри, съм в безопасност. Поне така изглежда. И въпреки това живея в постоянен страх. Но — живея! От приятелите ми тук останаха само Нерва, Тразил и Харикъл. От всички — само тези трима. Самотен съм, както съм бил цял живот. Рим ме обвинява в разврат и жестокост. Рим! Рим, който е олицетворение на разврата и жестокостта. Лицемери! Защо ме упреквате в това, което на себе си опрощавате? Аз само си наваксвам пропуснатото в живота…“

Тихо кашляне прекъсна размислите на императора. Пристъпи управителят: наследникът Гай Цезар учтиво пита дали може да дойде при императора, за да помоли за извинение. Той навъсено кимна.

Калигула влезе забързано и коленичи пред креслото. Започна раболепно:

— Аз съм негодник. Моля те, прости ми! Размислих и чувствувам, че си сто пъти прав, мой най-скъпи. Защо трябва да бъдем по-добри от боговете? Нима те са живели целомъдрено? С насилие и измама са покорявали и богините, и смъртните. — Пое дъх и продължи наизустено: — Юношата Ганимед не е обслужвал боговете само като

виночерпец. А Зевс не се е задоволил само с неговите ласки, оженил се е за собствената си сестра Хера. И на всичко отгоре е свалил баща си и внука, за да се възкачи той самият на олимпийския трон.

Тиберий обичаше гръцката митология; гневът му поутихна.

— Боговете не правят грънци, а живеят. Да, живеят си. Обаче ти, млади човече, трябва да бъдеш дисциплиниран и да уважаваш по-старите. — И добави след малко иронично: — „Най-голямата сила — това е сам себе си да овладееш“, казва мъдрият Сенека[98].

— Но Сенека също казва: „Най-напред живей, а после философствувай“ — припомни Гай Цезар. — И лично той педантично се ръководи от тази мъдрост…

Тиберий го прекъсна:

— Занапред помни: не обичам да се втурваш при мен като бик на арена! — Леко се усмихна: — И уважавай философите, невежа такъв!

— Заради благосклонността на боговете прости ми, деденце, тази прибързаност. Но аз току-що бях пристигнал в галоп от Рим. Да знаеш каква вест нося от сената!

— Ти ще ми носиш вести от сената? За какво ми е тогава Макрон? Моят единствен, незаменим Макрон? — попита иронично императорът.

— Макрон ще пристигне чак утре. Представи си какво стана! Префектът на държавния архив е наредил да съобщят в „Acta Diurna“, че Луций се връща от Сирия в отечеството си.

— Кой Луций?

— Луций Геминий Курион. Наместникът на легат Вителий…

Старикът се уви в дебелия вълнен шал, затвори очи и се замисли: „Ах, тази фамилия Курион! Републиканското гнездо. Техният прадядо Катон не им дава мира със своята република. Синът на Сервий — мой войник! Макрон трябва по-отблизичко да види това семейство.“

— И римският сенат искал да му отдаде високи почести. На Луций! На това нищожество!

„Сенатът? — помисли си императорът. — Навярно Макрон. Положително Макрон.“

— Защо не го направят направо легат? — заядливо подхвърли Гай. — Или пък — направо консул? Някой му проправя пътя към славата. Кой?

Императорът не го слуша. Той следи хода на своите мисли: Макрон крои нещо. Главата му е робска, но мисли добре. Непременно знае защо иска това. Императорът отвори уморено очи. Калигула стоеше пред него намръщен, блед; хлътналите му, упорити очи пламтяха

болезнено; той се присмиваше и угоднический му тон се беше изменил; звучеше гневно и дръзко:

— Говорят, че се отличил в боевете и дипломатическите преговори с партите… бил проявил мъжество и доблест… — Присмехулният глас на Калигула стана груб: — Сигурно между проститутките… В боевете бил винаги пръв… В какви боеве, след като в цялата империя цари мир? Навярно в боевете с пияниците. Пфу! Твоят сенат още веднъж заслужава signum stupiditatis[99].

— Не ми е приятно, когато викаш като на пасище — каза императорът. — И ти ли си усвоил лошите навици на Макрон?

Но Гай вече не можеше да бъде спрян:

— Сигурно ще получи и златен венец, а? Аз, аз не съм го получил, а това нищожество Луций ще го получи? Това е позор! Това е провокация! — крещеше Калигула така, та чак вените на слепоочията му се издуваха. — Луций Курион по-достоен от мен?! Сенатът грубо обиди и опозори твоя внук, императоре!

— Какво те засяга теб това, че Луций Курион ще бъде награден? — запита сухо императорът.

— Аз го ненавиждам! — извика Калигула.

— Ах, навярно това е аргумент, достоен за императорския наследник — каза саркастично Тиберий. — Защото преди години в гимназията винаги беше по-силен от теб, защото мяташе по-далеч копието, защото се надсмиваше над твоята боязливост…

— Да, надсмиваше ми се. Унижаваше ме пред всички. И пред Клавдила…

— Не се преструвай, че си обичал Клавдила! Ти измъчи жена си! Засрами се! Колко си дребнав, Гай Цезар! Така не бива да чувствува, да мисли, камо ли да говори един бъдещ император!

— Всичко това е, защото вече десет години ме държиш тук като в затвор — бълваше Калигула. — Защото ме държиш настрана от държавните дела и се отнасяш с мен като с малолетен. Защото дори в Рим не искаш да ме пуснеш! А когато ме пускаш, то е само за няколко часа и — със съгледвачи по петите ми…

Тиберий вметна:

— А колко каши забъркваш за тези няколко часа! Сигурно имаш много пари…

— Това са си мои пари, мое наследство — отсече Калигула и разпалено продължи: — Защо не ме изпратиш като легат в провинцията? Защо да не се прославя и аз с един легион? Легионите ме обичат. Войниците от обич ми измислиха прякора Калигула.

Войниците са ми предани, както са били предани и на баща ми Германик…

Тиберий с безизразен глас повтаряше своята стара лицемерна песен:

— Как мога аз, старикът с един крак в гроба, да се лиша от теб? Пък и здравето ти не е чак толкова крепко, че да понесеш лесно несгодите на войнишкия живот. И защо трябва да напускаш напуснатия? — Но всъщност си мислеше друго: „Само това ми липсва — да те оставя в Рим или да те изпратя някъде, та позорът ми да стане още по-голям!“ И добави иронично: — Копнееш за триумф? Ще го дочакаш. Теб те очаква друг, по-голям триумф, когато седнеш на моето място. Знаеш добре, че най-високата чест — да бъдеш римски император — няма да ти се размине!

Калигула знае това. Старикът го унижава, подиграва се с него, за пет пари не го уважава, но признава, че е престолонаследник. Калигула, макар и да е луд от жажда за слава, се е впил в старика като кърлеж. Непрестанно дебне да не би някой друг да се добере до трона след смъртта му и постоянно изкопчва по нещо от него. Случаят с Луций го яде отвътре. Но разбра, че сега нищо не може да постигне. Както и да е! Обаче седне ли на трона, ще си разчисти най-после старите сметки с Луций. Калигула ходеше напред-назад из стаята, шляпаше с огромните си сандали, безформената, му глава нервно потрепваше и той си мърмореше под нос онова, което не смееше да каже на глас.

Императорът не му обръщаше внимание. Неговият логичен ум преповтаряше фразите на Гай и ги преценяваше: легионите ме обичат, войниците са ми предани, както са били предани на баща ми… Това е вярно. Гай, като син на обожавания от войниците Германик, има голяма популярност сред тях. Да го постави начело на легион? Жаден час по-скоро да се добере до властта, той би се възползувал веднага от това, както се възползува от всичко и сега. А как точно го каза за бога? Зевс смъкнал баща си и внука си, за да седне той самият на олимпийския трон… Тъкмо туй те издаде, глупако!

Леко шляпане на боси крака прекъсна мислите на императора. Това бяха робите, които окачваха светилниците по стените.

Бързо се смрачаваше. Небето стана пепеливо, един сив облак се олюляваше като огромна рибарска мрежа, съхнеща на вятъра. Големи прилепи зад прозореца, описваха бързи зигзази във въздуха, звездите се разпукваха върху небосвода с боязливо трептене.

Робите запалиха светилниците и изчезнаха. Императорът отново

затвори очи.

— Добре. Венец на Луций. Но затова пък мен… — чува императорът съвсем близо до себе си дързък глас — мен ще ме назначиш консул, нали така, деденце?

— Ти и консул? Не си ли малко млад за това? И малко неопитен? И малко…

— … глупав? — избухна императорският наследник.

Тиберий имаше пред вид по-силна дума. Тънките пръсти на ръката му се вдигнаха към лицето на Калигула.

— Няма да е лошо да се видиш в огледалото. Очите ти са хлътнали от безсъница, торбички от умора висят под тях. Няма да те питам какво си правил тези две нощи в Рим…

— И не е нужно. Това ще ти разкажат твоите съгледвачи, които ми даде като „охрана“…

— Вече ми разказаха — отговори спокойно императорът. — И то — истината. Вместо ти да ми разправяш, че си чел, но както винаги, без да си измислил какво точно. Та аз добре знам какъв живот водиш. Скиташ преоблечен като жена из лупанарите[100]. Развратник и гуляйджия — това си ти. Кога ще ти дойде умът в главата, Гай? О, Аполон! Поне малко се заеми с книгите. Почети философите. Тук, на Капри, имаш Нерва, дискутирай с него. Нерва е съкровищница от мъдрости.

Проповеди и пак проповеди — кипи вътрешно Калигула, но се преструва на почтителен и послушен внук. Сяда на столчето срещу императора. Внимателно изучава лицето му. Напразно. „Няма да ме направи консул. Дали ме ненавижда? Или се страхува от мен? Какво ли ми готви? Трона ли наистина или отрова?“ Обзе го ужас, но челото му избиха капки пот. Отново коленичи пред креслото на старика и започна да се умилква. Та нали императорът знае неговата обич и вярност, с които споделя самотата му, нали знае с каква преданост се грижи за здравето на дядо си. Никой от Иберия до Арабия не е така всеотдаен на негово величество, както той, Гай, никой не е привързан с такава безгранична благодарност към императора. Ако той му каже: скочи от тази скала в морето — ще скочи! Готов е да умре, но да изпълни желанието на императора.

Пълзят словата, пълзи лигавата змия, а старият мъж бърчи вежди, изпълнен с погнуса от раболепието и лицемерието на внука си. „Виж го ти сина на великия Германик как пълзи по корем пред мен; готов е и краката ми да бliже, подлецът, ласкателят, само и само да заличи това, което неволно се изплъзна от устата му.

Как отрови това подлизурство днешния ми ден! Колко е противно да гледаш превит гръбнак и да не виждаш човешко лице! Вместо лица — маски. В сената, на улицата, у дома.

Моята майка Ливия беше умна жена — разсъждаваше императорът. — С най-пъргав ум между римските матрони. Тя ненавиждаше този правнук, но го глезеше от ненавист към децата на Юлия. Ясен й бе до мозъка на костите този изтърсак: «Това е изрод! — казваше тя. — Още няма право да носи тога, а е продажен за трима, страхлив за петима и развратен за десет души. Този изрод мами всеки срещнат човек. И теб ще те измами, Тиберий, когато поиска.»“

„Сигурно ми готви отрова, както стана с баща ми — мислеше си ужасен Калигула. — Ще направи император братовчед ми Гемел, а мен ще ме прати на оня свят. Сигурно ми готви отрова. Бавно действуващо, безшумно оръжие. Невидимо, изпитано. Без рани, без кръв… и сигурно.“

„Ще ме измами и мен, когато поиска — мислеше си императорът. — Ще ме измами или ще ме убие? Шляе се из дворците ми, както му скимне. Може да подкупи готвача или този, който ми поднася ястията, или този, който ги опитва, или лекаря ми. Отровата е по-сигурна, отколкото камата. Каква ще бъде след това съдбата на моята империя? Моята! Аз помогнах на Август да стане тя по-голяма. Аз я укрепих и стабилизирах стопанството й. Моя е тази империя! Аз я държа в дланта си като ябълка. Трябва да я удържа, трябва! Ами когато изчезна? Пак старата мъчителна мисъл: кой ще седне на трона? Кой остана от родните ми? Клавдий?[101] Този заекващ книжен молец, чиято единствена цел в живота е да проучи етруските и картагенските гробници? На всичко отгоре — парцал в ръцете на жените. Това е невъзможно. Калигула? Развратник, тъпак без капка ум й воля. Братовчед му Гемел? Да, той става за император! Образован, умен младеж, може би прекалено тих и мек, ала като порасне, ще се промени. Но сега е едва петнайсетгодишен. Моят род не бива да изпуска властта! Ах, това е идея: ще извикам Гемел тук, сам ще го подготвя за държавните дела. На осемнадесет години би могъл да стане император! След три години! Само да съм жив още три години! Още три години!“

Императорът вдигна очи. Погледът му попадна на една жълта като сяра звезда. Звездата го подсети: „Трябва някой път да попитам своя астролог Тразил какво вещаят звездите за Гемел. И за този изрод ще попитам. Чака като хиена да издъхна. Още три години живот и Рим ще има император!“

Вълните се надигаха и разбиваха с рев о скалите. Някога Тиберий обичаше музиката на морето. Преди четиридесет години, като изгнаник на Родос, всяка вечер в продължение на осем лета той сядаше на морския бряг и морето успокояваше болката му по Рим. Сега този шум го нервира и буди у него страх и тревога.

За смъртоносната рана — старостта — единственият лек е тишината. Дълбока, безпределна, успокояваща тишина. Къде да я намери на тази безумна земя?

Пада нощ. Под трепкащите пламъци на светилниците седят един срещу друг двама мъже. Златният императорски пръстен, символът на върховната власт, блести. Този блясък мами Калигула. Пръстенът — това е тронът, тронът — това е властта над света, неограничената власт, каквато дори безсмъртните олимпийци не са познали.

Здравето на Тиберий е подкопано. Колко месеци или дни му остават? Промяната на трона е съвсем близка. Кога ще угасне едната звезда и ще пламне другата?

Страстен копнеж раздира старческата гръд: да отдалечи края, да живее!

Още три години!

„Искам най-после да живея! — крещи всичко у Калигула. — Ти ми се изпречваш на пътя!“

Тук те мислят еднакво.

Очите на младия светят обезумяло от тази мисъл. Очите на стария приковават противника върху черните мраморни стени като стоманени ками — жестоко, точно, неотвратимо.

Времето пълзи. Животът на двамата мъже виси на косъм… Очакването — вече, опънато до скъсване.

Страхът — стигмата[102] на всички империи.

Страхът — въздухът на всички империи.

Страхът — босият главорез — пълзи из стаята на летния дворец „Юпитер“, прониква до центъра на мозъка, до средата на сърцето и се впива там.

Младият и старият се терзаят от една и съща мъка. Животът на диктаторите има и опака страна — несигурност, ужас, безкраен страх.

Тиберий си играе с пръстена. Може би е уловил погледа на Калигула? Чистото злато ту мята искри, ту побледнява. Пребледнява и лицето на Гай.

Императорът прекъсна напрежението.

— Време е да си лягам, Гай — каза той уморено. — Иди и се учи сам на себе си да се отчиташ за своите действия — един император

трябва да умее това. Учи се да разпознаваш ценностите в живота. Това трябва да умее всеки човек. Иди.

Калигула стана, хвана с почтително раболепие жилестата ръка на императора, за да я целуне. Тиберий отдръпна ръката си.

8

Стаята, в която центурионът от императорската гвардия въведе Макрон, излъчваше топлина. Преходът от студения въздух навън в претопленото помещение бе рязък. На префекта му стана горещо и той мислено ругаеше. Поне да не го стягаше така бронята. Освободи колана си с три дупки, отпусна огромното си тяло в мраморното кресло и удобно протегна крака.

От отворите в стената, замаскирани с гръцки орнаменти, дъхаше топлина. Макрон усещаше, че започва да се поти. Жадно се загледа в малкия фонтан посред стаята. Бронзовата наяда[103] с полудетски форми протягаше лице и длани към свежата струйка, която падаше отгоре й. Макрон я гледаше завистливо. Добре му е на момиченцето в тази горещина. Облиза изпръхналите си устни. Глътка вино няма да му дойде лошо.

„Дълго ли ще ме кара старикът да чакам?“ Тези рапорти отравяха живота на преторианския префект и първи сановник. Два дена се мъкне насам от Рим, два дена — обратно и отгоре на това два-три неприятни часа, в които трябва да държи сметка за поведението си, за думите, си, трябва да понася лошото настроение на императора… Тук винаги се чувствува като ученик, изправен пред черната дъска.

Горещият въздух задушаваше Микрон; сребърните капки звънтяха в бронзовите длани на нимфата. Той бършеше с копринена кърпичка потта от дебелата си шия и пъхтеше.

Стана, отгърна завесата, за да подиша въздух. Погледна в градината и видя там жена си и Калигула. Принцът похотливо вливаше очи в Ения. Ения руменееше. Макрон се засмя, пусна завесата и пак седна. Сега си имаше други грижи.

Хитрец е старикът, не може да му се отрече. Тук никой не го вижда, никой не го докосва. Аз съм император и ще си живея извън света, както поискам! А ти, Макрон, моя дясна ръка, оправяй се с неблагодарната работа на монарх в Рим!

Макрон тихо се засмя. „Добре ще се справим, мой благородни императоре! Дори с удоволствие, защото и това си има своите изгоди. Нищо, че съм бил говедар, главата ми не е чак толкова празна; аз съм единствената нишка, която те свързва с цялата империя. Това, което искам да знаеш, това и ще ти кажа; онова, което искам да скрия, няма

да го чуеш. Ти си господар и аз съм господар…“

Разнесе се тих удар на меден гонг.

Завесата на входа се разтвори, придържана от тъмната ръка на роба. Макрон подскочи.

Опирайки се на бастуна си, влезе Тиберий — висок, величествен. Подир него — сенаторът Кокцей Нерва.

— В това отношение едва ли ще се разберем, драги мой — казваше императорът на Нерва, както вървеше. — Сенека никога не ми е бил любимец, макар да признавам величието на духа му. Или може би в последно време се е изменил?

— Човек от типа на Сенека постоянно се мени, не си ли съгласен, Тиберий? Разбира се, понякога е трудно да го разбереш: той от всичко на този свят намира изход…

— Тъкмо затова — усмихна се императорът. — Никога не бих могъл така умело да лавирам както този твой Сенека.

„Да, ти винаги си бил праволинеен“ — съгласи се мислено Нерва. И добави на глас:

— Обаче има талант, който обикновено ние, вещите юристи, нямаме: умее да се извиси над делничното със своята логика. Покани веднъж Сенека на разговор, мой най-скъпи, и сам ще се убедиш. И мен извикай.

— Ще го поканя — отговори императорът.

Безшумни роби поставиха върху масата три кристални чаши, наляха от амфората червено вино и изчезнаха.

— Какво ново има в Рим, драги Невий? — попита императорът и покани сановника да седне. Седна и той и се зави в пурпурното наметало.

— Най-напред ми разреши, мой императоре, да те попитам за твоето здраве — учтиво каза Макрон и скришом огледа лицето на старика.

Тиберий махна с ръка.

— Чувствувам се отлично — отговори той, но вялото движение на ръката му не потвърждаваше това.

Макрон почака, докато седне и приятелят на императора Нерва. И двамата вече са взели-дали, помисли си той. Лицето на Нерва е неприятно жълтеникаво. Според Харикъл това било от черния дроб. Нерва улови настойчивия поглед на Макрон. Старият правник седна и леко се усмихна:

— Ние двамата съхнем тук, а ти в Рим цъфтиш, драги префекте.

Императорът почука с пръст по масата:

— Хайде, започвай!

— Преди всичко, мой най-благородни, трябва да ти предам дълбокото уважение и поздравите на сената. Светлейшите отци ти изпращат най-искрени пожелания за крепко здраве…

— Благодаря за пожеланията — произнесе иронично императорът. — Знам аз колко са искрени, излишно е да ми го казваш. Познавам скъпите си сенатори.

Макрон млъкна. Жадно гледаше чашата вино и мачкаше кърпичката в изпотените си длани.

Тиберий обърна глава към Нерва.

— Чуваш ли, мили? Пожелават ми крепко здраве! — засмя се той. — А всъщност най-горещо желаят да видят Тиберий в Тибър.

Между тримата мъже настъпи мълчание. Мълчание, тревожно, но единомислено. Какво да каже, за да притъпи остротата на тази истина?

Макрон неспокойно се размърда в креслото. Императорът го погледна и кимна с глава към чашата. Макрон отпи от чашата на Тиберий и я постави обратно пред него.

Нерва следеше ръката на императора, която посягаше към виното. Тази ръка ръководи огромната империя; тази старческа жилеста ръка съсредоточава в себе си цялата власт над света; подписва смъртните присъди за сенаторите, които са вдигнали глас срещу него; едно нейно движение — и техните фамилии се разоряват, отиват в изгнание. Жестока ръка! Но тази ръка е ръководила и победоносни битки, овладя с желязна сила управлението и отбраната на империята, приведе в ред държавното стопанство и здраво поддържа мир в целия свят. Императорската ръка трепери, поднасяйки чашата към устата. Слабост? Старост? Страх?

Нерва наблюдава замислено императора. „Единадесет години живеем тук заедно. Когато дойдохме на Капри, ти беше друг. Вечер се разхождахме по алеите, под сводовете от лози, между мраморните статуи. Ти обичаше стиховете, музиката, философията, изпитваше ни — нас, твоите приятели — по митология и коригираше гръцкия ни език. После изведнъж се промени. Предателството на Сеян? Да, разбирам те, но не отиде ли твърде далеко? Защо е тази жестокост и кръв, Тиберий? Или мислиш, че ще промениш своята съдба, като насилствено предрешиш съдбата на другите? Знам, страхуваш се за живота си и за империята. Страхът те е надвил и те души. Не чувствуваш ли това? Или искаш да изкупиш живота си, като станеш пренебрегнат?“

Императорът пиеше бавно, премисляше. Макрон грабна жадно

чашата. Нерва не докосна виното и продължи да разговаря мислено с Тиберий.

„Жал ми е, че от страх не можеш да спиш. Жал ми е и за тези, които унищожаваш, преследван от мисълта, че те искат да те унищожат. Наистина преди не беше така. Къде остана мъдрият и просветен владетел, какъвто те знаем от години наред? Сега виждам наоколо само потоци кръв и се ужасявам. И от теб се ужасявам. Дали ще успее Сенека да смири твоята жестокост? Поне малко…“

Макрон няколко пъти погледна въпросително императора, но не се осмели да го обезпокои.

Навън задуха вятър. Удряше се във високите стени на летния дворец, развълнува силно морето, предвещавайки буря.

Тиберий разглеждаше червеното вино в кристалната чаша. Мислеше за римския сенат. Шестстотин души срещу един. Тази безкрайна битка започна почти веднага, след като наследи императорския пръстен от Август. Те очакваха, че той, Августовият военачалник, ще се занимава само с армията, а тях ще ги остави да решават вътрешните работи на империята. Но Тиберий разбра намеренията им: те искаха да използуват своята власт за разбогатяване, искаха чрез патриотичните си речи и лозунги ловко да увеличат милионите си и да скубят държавата.

„Не, мои милички! Аз получих империята, за да я запазя велика и мощна. И няма да я дам в ръцете на разсипниците! Кой кого?! Ударих аз издадох закон срещу разкоша и закон срещу прелюбодеянието. Кипнаха от гняв. Твърдяха, че ограничавам свободата на Рим. Започнаха да се бунтуват по-силните. Разкри се първият заговор. Отговорих им със закон, от който дъхът им замря: злонамерена обида на величеството. Падаха глави, на опразнените кресла в сената поставях нови хора, дори от по-низшите съсловия. После те започнаха да се страхуват един от друг. А сега са съгласни с всяка моя дума, раболепно пълзят пред мене, но ненавистта им е смъртоносна.“

Навън вятърът се превърна във вихрушка. Голите клони на дърветата се огъваха, удряха, чупеха. Морето диво бучеше долу, вълните се разбиваха о скалите под вила „Юпитер“.

Това напомни на императора една отколешна буря: пътуваше със Сеян в долината между залива Амункелс и Фундландските планини. Хранеха се в пещерата, когато бурята се разрази. Удари гръм, скалата се разпука, започнаха да падат камъни. Сеян се хвърли върху императора, за да го запази с тялото си. Тиберий виждаше над себе си оросеното му с пот лице, набъбналите вени на слепоочията, ръцете му,

които се впиваха в стените на пещерата. Тогава Тиберий стана, прегърна силно Сеян, даде му неограничена власт, гласува му пълно доверие.

Сеян имаше достъп до всичко, знаеше всичко. „Всичко за императора!“ Под този лозунг той започна преследването на враговете. Нито един заговор не остана неразкрит, нито един бунт не остана ненаказан. Сеян беше мъж на място.

Едва след пет години един обвиняем призна при мъченията, че Сеян бил този, който наредил да отровят Друз, сина на Тиберий, че по негова заповед е убита Агрипина, вдовицата на Германик, а също и двамата й по-големи сина; че той самият оглавява заговор, който цели отстраняването на Тиберий и неговото възкачване на трона.

Жестоко си отмъсти бащата за загубата на сина си, императорът — за предателството. От този миг Тиберий въдвори в страната страха. И напълно се обезвери. Подозрителността го направи безсърдечен, във всекиго виждаше враг; страхът показа опаката си страна: жестокостта. Макар и да копнееше по родния Рим, не стъпи повече във Вечния град. Не искаше да гледа лицата, които жадуваха само едно: да вадят Тиберий в Тибър!

Императорът стисна гневно устни; трябва още малко да почакате, светлейши отци! Поне още три години, докато Гемел порасне…

Макрон го унасяше на сън. Топлината отпущаше мускулите му, клепачите сами се затваряха. Изправи гръб с усилие, люспестата броня издрънча.

Императорът се опомни, погледна изпотения префект. Ти си по-прозрачен от Сеян, помисли си Тиберий. Не умееш чак толкова да заличаваш следите си. И се обърна към Нерва, пред когото стоеше недокоснатата чаша.

— Защо не пиеш, мой мили?

— Не мога…

— Не ти ли е добре? Но ще поседиш още малко с нас, Кокцей, нали? Нека чуем новините от Рим. — Императорът даде знак на Макрон.

Макрон изтри потта от челото и шията си с копринената кърпичка, която се закачаше о грапавите му пръсти, бързо разкваси с вино сухото си гърло и започна:

— Напоследък сенатът обсъди държавните финанси…

— Браво! — вметна иронично Тиберий. — Сенатът рядко прави това.

— … на обсъждането се стигна до предложение, което трябва да ти

предам: сенатът ти препоръчва да благоволиш да отмениш, да, точно така, да отмениш закона за намаляване на данъка, митата и налозите в провинциите. Предлага обратното — данъците и митата чувствително да се повишат. Това ще бъде твърде изгодно за…

— За техните бездънни чекмеджета! — прекъсна го внезапно Тиберий. — Кои умници предложиха това? Публиканите[104], нали? Пизон, Вилан, Лавиний, Евазий…

Императорът стана и закрачи из стаята, почуквайки с бастуна о пода. Макрон неспокойно го наблюдаваше. Тиберий кипеше от яд. Той се спря пред Нерва:

— Ето ги твоите славни сенатори, които непрестанно защищаваш пред мен. Казваш, че съм несправедлив и жесток към тях. А какви всъщност са те самите? Сам виждаш: сбирщина от прекупвачи, търговци и лихвари. Може ли такива хора да участвуват в управлението на държавата?

Нерва гледаше Тиберий и си мислеше: борбата винаги го ободрява. Той се радва, че ще се наложи и ще предизвика безпомощен гняв сред публиканите.

Императорът отново закрачи из стаята.

— Закона няма да отменя, данъците няма да повиша! — И добави иронично: — Искам ли вълна, не бива да одера кожата на овците. Достатъчно ми е да стрижа стадото!

Стъпките му звучаха уверено.

— Двадесет и седем милиарда сестерции съм спестил. „От скъперничество“, казват в Рим и лаят по мене като кучета. Но ако се случи неплодородна година, земетресение или мор — кой ще ви спасява? Старият скъперник от Капри! Той трябва да бръкне в съкровищницата, да отвори вратите на своите житници. Така ли е?

— Ти си прекрасен стопанин, Тиберий — каза Нерва възхитен.

Императорът развълнувано се обърна към него:

— Ти разбираш това, Кокцей. Десетки години се грижа за държавната съкровищница и се старая да растат резервите. Империята трябва да има желязна финансова база. И затова не ще допусна да я подкопават със скубане на провинциите. Държавата се нуждае от постоянни доходи!

Макрон шареше с очи наоколо, беше неспокоен, но не смееше да му възрази.

— Какво има още, Невий? — попита Тиберий.

— Германски варварски племена са нападнали нашите лагери край Дунава. Както знаеш, там беше изпратен легионът от Алба Лонга. Но

това са новобранци. Шести сирийски се върна в Рим и бих те посъветвал да го изпратиш също на север…

— Ай, ай, а защо, мой префекте?

Макрон се стъписа от присмехулния му тон. Той започна да ръкомаха и продължи енергично.

— Тук се крие голяма опасност, императоре. Ако варварите пробият на повече места „limes Rumanus“ и се втурнат в нашите провинции, местните жители могат да се присъединят към тях. Варварските орди могат да се понесат през Алпите към Рим… О, Херкулес! Та ние не трябва да допуснем война на наша територия!

Тиберий слушаше, внимателно следеше речта на сановника, но изведнъж го прекъсна.

— Кой ти внуши това, Макрон? Или ти сам го измисли?

Макрон се смути. Той не можеше да назове сенаторите-монополисти, които му обещаха огромна сума, ако убеди императора в необходимостта от военен поход отвъд Дунава. Изтри мокрото си чело и отклони отговора:

— Несправедливо ме подозираш, мой най-светли господарю. Аз само ти съобщавам новините, които донесе пратеникът от Лаурикум[105] и които сенатът ти предлага да прецениш. Този път не става дума за обикновена погранична схватка. Прилича на война…

— Война! — Думата и строгият императорски поглед пронизаха Макрон. Тиберий каза: — А легионите на Дунава какво правят, спят ли? Защо легатите не се разберат за съвместно действие? Сега имат подкрепата на новобранците. — Императорският глас доби иронично-метален оттенък: — Или заради няколкостотин наежили се варвари трябва да изпратя на север всички легиони от Ефрат и Египет? Или пък — добре ме чуй! — или пък римските легиони се състоят от страхливци, та петдесет хиляди тежковъоръжени войници треперят пред няколко банди въшливи диваци!?

Императорът се спря пред Макрон. Префектът подскочи и застана мирно пред главнокомандуващия. Показалецът на Тиберий чукаше по люспестата му броня.

— Ти, Невий, лично отговаряш за това, че до един месец по Дунава всичко ще се успокои, без да изпратим там нито една кохорта. Нашите легиони не бива да прекрачват Дунава, ясно ли ти е? Аз добре познавам тези места и не искам да повтарям случая с Вар, който безсмислено погреба в Тевтобургската гора три великолепни легиона. Кой командува рейнския и дунавския легион?

— Марцел, Силвий Кота, Меливора и Ланциан. Новобранците

командува Путерий.

— Ще продиктувам заповед, която веднага ще изпратиш на север. За командир на всички крайдунавски легиони назначавам Ланциан. Армията ще защищава нашата територия, без да направи нито крачка извън нея. Не бива да се поддава на провокации.

— Но… господарю милостиви… ако все пак минем оттатък… Рим би спечелил нова провинция… — осмели се Макрон.

Императорът го прободе с поглед:

— Какво ти е нужно на теб в тази пустош отвъд Дунава? Вълци, мечки и бизони? Каква полза ще има Рим от тези блата и непроходими вековни гори? Или имаш намерение да станеш проконсул[106] на нова провинция?

Макрон мълчеше.

Императорът плесна ръце. След малко той вече диктуваше на писаря заповед до легатите край Дунава. После — отговора до сената:

„Уважаеми отци! Вие ме помолихте да изкажа мнението си за вашите предложения, които ми предаде Невий Макрон. Дълбоко уважавам вашите съвети, patres conscripti[107], но като не преставам да мисля за благото на отечеството и като изхождам от натрупания опит, съжалявам, че не мога да бъда единодушен с вас по тези въпроси.“

Учтивата форма на писмото не попречи на отказа. Макрон хапеше устни. Проигра двойно. Губи поне милион, който щеше да получи, ако бе прокарал войната. Дявол да го вземе! Резецът скриптеше. Капките с монотонен плясък падаха в малкия басейн.

„… и затова patres illustrissimi[108], не смятам за правилно да се изсмукват провинциите чрез увеличаване на данъците. В това отношение аз се старая да гледам напред като добър стопанин. Рим е вечен и ние трябва да му осигурим за векове напред постоянни, ритмични доходи от подчинените провинции.

По отношение нападенията на германските племена нареждам следното: нашите крайдунавски легиони да възстановят спокойствието в най-кратко време. Познавам от личен опит негостоприемните и коварни земи отвъд Дунава. Нова провинция на тази територия няма да бъде придобивка, а бреме за Рим. И най-главното: не искам нито капка римска кръв да се пролива излишно. Нито един от вас, уважаеми отци, не искам да ме обвини в това, че аз, поради нечия необмислена прищявка, изпращам на смърт нашите войници. Римският мир трябва да бъде запазен за дълго!“

Императорът крачеше из стаята, от време на време се спираше и заглеждаше съсредоточено в стената, търсейки точния израз.

През цялото това време Нерва седеше неподвижно. Ето го отново другото лице на Тиберий! Лицето на великия стратег, воин, който не рискува живота на своите войници. Как се ободри, просто се подмлади, мислеше си Нерва. Сякаш изведнъж от него се смъкна бремето на годините. Каква огромна сила има този старик, който решава съдбините на света! Той притежава всички качества, които правят от човека властелин: тактика, стопански усет, мъдрост, твърдост. Липсва му само едно качество, което прави монарха любим владетел — той не обича народа си.

Макрон се поклони и взе писмата, върху които засъхваше императорският печат. Тиберий седна.

— С това преждевременно връщане на сирийския легион ти се престара, Невий. Можеха да си спестят опасното пътуване при „затворено“ море. Засега легионът ще остане в Рим. Кой го командува?

— Легат Вителий. Но ти неотдавна подписа неговото назначение за прокуратор на Юдея. Замества го военният трибун Луций Курион, синът на сенатора Геминий Курион. — Макрон погледна крадешком към императора и се осмели: — Този млад човек отлично се изяви. Вителий го хвали. Затова мисля, че би трябвало да бъде награден…

Императорът вдигна вежди. „Прав съм бил. Макрон се грижи за Курион. За републиканеца. Какво ли е получил за това?! Глупости. Аз познавам Сервий Курион. Той не подкупва.

… Това бе отдавна. На прием при Август. И двамата бяхме млади, Сервий може би десетина години по-млад от мен… Как ратуваше за република! Как страстно защищаваше нейните принципи! Той ми импонираше. Не се страхуваше да говори това, което мисли. Всички тогава вземаха думите му за младежко лекомислие и се подсмихваха на увлечението му. Уважавах го заради неговата прямота. Желаех да ми бъде приятел. Но сега? Сигурно ме ненавижда. А може би се и надява, че Рим след смъртта ми отново ще стане република… Наивник! Стига да поискам и неговата глава… Не, това би било грешка. И за палача трябва да се подбира жертвата. Дали познава поезията на Архилох? — Императорът иронично се усмихна: — «… да трака зъби като пес с лице върху земята, без капка силица, простян на оня бряг скалист до морските вълни. Тъй да го видя бих желал…» Ако знае тези стихове, сигурно си ги казва всеки ден като молитва.“

Макрон почтително мълчеше и не прекъсваше размислите на императора.

Тиберий се отърси от спомените си. Погледна префекта. „Да наградя Курион? Сина на моя враг?“ Нещо в погледа на Макрон го

изненада. И изведнъж разбра. Дори се възхити от този говедар. Я виж ти! Та той не е само способен воин и организатор, но и ловък дипломат. Вече знаеше какво цели Макрон с това предложение… Да разбие семейството на опозиционера. Да подкупи сина с почести и да го опълчи срещу бащата. Кимна одобрително глава.

— Способните синове на Рим трябва да се награждават според заслугите, независимо от произхода им… Постарай се Луций Курион да получи златен венец в сената за заслугите си пред отечеството. А после ще видим какво ще правим с него.

Макрон доволно се размърда. След това извади изпод бронята си един свитък и го подаде на императора.

— Още нещо, мой господарю. Дреболия. Твоят подпис.

Нерва се досети: смъртна присъда. Толкова много вече беше ги виждал тук! Призля му. Изправи се като насън.

Императорът прекъсна четенето и го погледна:

— Отиваш ли си, приятелю?

Чужд глас, сякаш това не беше Нерва, отвърна:

— Извини ме, Тиберий. Стана ми лошо. Ще ида да си полегна.

— Иди, Кокцей — каза императорът меко, — нека Харикъл ти приготви лекарството.

Нерва излизаше с бавна, неуверена крачка.

Макрон мушна под бронята подписаната присъда и продължи да говори. Императорът внимателно следеше неговите изброявания: за колко души има доноси този месец, колко са екзекутирани и кой се е самоубил, за да се спаси от секирата на палача и да запази имуществото за наследниците си. Тиберий винаги старателно проверяваше дали съдът наказва действителния виновник, или някой посяга към гърлото на друг от лична злоба, от користни подбуди.

Макрон говореше бързо, сипеше новините, без да си поема дъх. Завърши.

— Това ли е всичко? — попита императорът.

— Всичко, мой най-благородни…

— Наистина ли всичко?

Макрон се обезпокои. Той действително бе премълчал нещо, затова се пообърка, но уверен, че императорът не може да го знае, каза:

— Всичко, императоре.

Тиберий го прониза с поглед:

— А какво стана с Арунций?

Макрон се вцепени. От уплаха не можа дума да продума; разбра, че и той, дясната ръка на императора, е следен! Жилите му набъбнаха,

стисна зъби, опитвайки се с всички сили да се овладее:

— Ах, да. Извини ме, мой императоре. Забравих. Арунций се самоуби…

Императорът изпита желание да смаже на пода самоуверения префект.

— Арунций. Твоят бивш съперник и враг! — Гласът на императора стана рязък. — Но обвинението засягаше по-скоро Албуцила, отколкото любовниците й. Така че нямаше причини Арунций толкова да бърза за ада!

— О, не… мой императоре, имаше причини…

— Знам ги аз тези причини — отсече Тиберий. — Ти сам си разпитвал свидетелите. Сам си присъствувал при мъченията на робите. Защо не ми каза това?

— С такава глупост да безпокоя императора? — заекваше от изненада Макрон.

— Глупост? Че заради своята стара ненавист срещу Арунций си изпратил в гроба петима души — това било глупост? Това е злоупотреба с властта, негоднико!

Огромният мъж се свлече на колене пред, старика.

— Не, не, мой най-благородни… не е така… Арунций е одобрявал подготвения заговор срещу тебе, за който съпругът на Албуцила ни съобщи… Искал е да организира нов заговор… той беше не мой, а твой враг, императоре…

— Седни там! — намръщи се Тиберий. — Ненавиждам това пълзене на колене.

Тиберий знае, че Макрон лъже. С удоволствие би наредил да го хвърлят от скалата в морето. Но после? „Не, не. Въпреки своята ненавист и отмъстителност, Макрон е умна глава. Той е способен държавник и воин. Любимец на войниците. Всички до един стоят зад него. Умее да ръководи и да мълчи. Не би трябвало да понасям своеволията му, които струват живота на хората, но той ми е нужен, както и аз съм му нужен.“

Със своята селска интуиция Макрон почувствува, че бурята преминава. Гледаше покорно и печално, доказвайки безграничната си преданост на императора.

— От днес нататък ще ми съобщаваш всяко дело, преди да се разглежда в съда — каза императорът хладно. — Свободен си.

Макрон несръчно се поклони, потта на челото му изстина. „Значи, ще ме следи! Ами сега?“

Той вървеше по дългия коридор, вървеше бавно, тежко. Ами сега?

Ехото отброяваше крачките му.

Да умре…

След като Макрон си отиде, императорът излезе на балкона. Вихрушката бе отминала, небето тъмнееше, морето продължаваше да бушува. Императорът се уви по-плътно в наметалото. Долу, на двора, робите доведоха коня на Макрон. Няма да слезе по стръмния път; ще отиде към голямото пристанище, където е по-безопасно. Копитата нетърпеливо удряха о камъните. Макрон се метна на коня, робите отвориха вратата и конят с ездача изчезна в мъглата.

Императорът гледаше подир него. Отива в Рим. Рим е далеко. Далечен и красив. Недостъпен, пълен с отрова и кинжали.

Тиберий се обърна и влезе вътре. Погледна недокоснатата чаша на Нерва. Тежестта на самотата го похлупи. Господарят на света беше безпомощен срещу самотата.

9

Порта Капена[109] бе задръстена от коли и хора.

Талига на две високи колела, впрегната в муле, стара, раздрънкана таратайка, готова всеки миг да се разпадне, изскрибуца до градските врати, смеси се с останалите коли, които стражата преглеждаше и една по една пускаше в Рим. Талигата бе натоварена с няколко големи вързопа, върху които седеше жена, а край нея влачеха крака трима мъже. Те бяха облечени като всички други — със сиви наметала и сукнени плебейски шапки на глава. И въпреки това търговците, клиентите и стражата край портата познаха артистите. И се вдигна страшна врява:

— Фабий Скавър! Salve, братле! Най-после пак в Рим! Тю, колко време те нямаше! Здравей, Фабий! А, ето го и нашия Шишко! Лукрин! Абе това изгнание не ти ли смъкна шкембето? Че то два пъти по-голямо е станало! А-а-а, Волумния! Красавице! Това се казва прелест, братлета! Ave, Грав! Скърцат ли ти кокалите? Какво имаш под наметалото, Фабий? Я гледай, маймунка! Как се пули само! А в Сицилия как я карахте? Мъчно ли ви беше за нас? И на нас ни беше мъчно. Кога почвате да играете? И какво? Какво?

Артистите пробутаха талигата през портата, повървяха още малко заедно и на кръстопътя се разделиха. Фабий сви наляво, към къщи. Останалите поеха с багажа към Субура, където приятелят на Волумния, Ганио, имаше кръчма — „Разногледият бик“. Там се надяваха на хубаво хапваме, а Волумния — и на един здрав бой, с който Ганио я посрещаше след всяко завръщане, за да се прочисти въздухът между тях от взаимните им грехове. Малко едностранчиво решение, но Волумния твърдеше, че иначе нещо би й липсвало.

Тръгна и Фабий. Но не по главната улица край цирка, а по безлюдната пътечка, която опасваше Авентин[110]. Маймунката Симка, мил подарък от капитан Харнакс, надничаше изпод наметалото му и въртеше очички на всички страни. „Аха — каза й Фабий, — ти, малката, още не си била в Рим. Гледай го сега! Осмото чудо на света е нашият Вечен град! Виждаш ли зад нас, на хълма, тези прекрасни дворци сред градините? Там живеят сити и пресити хора. Там живее също така, това ти казвам под секрет, моят доброжелател Авиола, който благоволи да ме изпрати на целогодишна почивка. Какво ще

кажеш? Да му го върна ли? Спокойно, моя миличка, спокойно. Можеш да бъдеш сигурна, че няма да му се размине. А виждаш ли там долу Големия цирк? Там се състезаваха биги и квадриги[111], там се биеха гладиатори с гладиатори или с лъвове, докато кръвта им шурваше на потоци, но старият господар от Капри ни забрани тези зрелища. Той отдалече не ги вижда, защо пък ние да ги гледаме? Напразно будели кръвожадни мисли! Никакви игри, римски народе!… Погледни сега нагоре вдясно, над цирка. Това е Палатин. Чак тук мирише на лавър[112], нали? На хълма живееха майката на нашия император — Ливия, и самият Тиберий, преди да му станем толкова противни, та чак на Капри да избяга. Ох, да стигнем най-сетне у дома! При татко. Хайде — леви, леви! Защо се криеш? От рева ли? Няма страшно. Сега сме на Говеждия пазар. Що народ, Симке, а? Тук живеят месарите и търговците на добитък. Ще ти прочета какво пише над входовете на домовете им: «Бъди благословена, печалбо!», «Печалбата е радост!», «Тук живее благополучието»… И така е навсякъде в Рим, това са то римляните! Вдясно е храмът на бог Портун, който пази тибърското пристанище, а онзи там мъничък храм вляво е на Фортуна. Хубав е, нали? Би трябвало да купя агънце и да принеса жертва на богинята по случай щастливото ми завръщане. Така, се полага. Но каква полза от това? Аз не държа много на олимпийците. Откакто се помня, не са ми подавали ръка, когато съм бил в беда на сцената…“

И двамата приятели продължиха пътя си. Поспряха за малко да погледат Капитола и част от Форума под него. Видяха храма на Сатурн, където бе хранилището на държавната съкровищница; неговите мраморни колони с коринтски капители се извисяваха към небето; зад тях — Храмът на съгласието, където заседава сенатът, малко вдясно — базиликата на Юлий. „А я погледни горе — дъхът ти спира Симке, нали? Моят също — това е храмът на Юпитер Капитолийски! Виждаш ли, там седи гигантският величествен бог и златният шлем на главата му така блести, че можеш да ослепееш. Каква прелест, а? Аз нали ти казвах: Рим е осмото чудо на света! Цяла година го сънувах! Ако на човек му се случи дълго да живее далеч от Рим, непременно ще умре от мъка като Овидий[113]. А сега наляво и по моста. Както виждаш, мъглата лежи над реката и скоро ще се стъмни, януари е, малката ми. Това не е Сицилия. — Фабий забеляза, че маймунката бърчи нос. — Какво ти е? Воня? Не се чуди. Долу, край реката, са кожарските работилници и тепавиците. Само пикоч и мръсотия. Ето, наближаваме вече нашата къща. Както виждаш, не целият Рим е от мрамор. Какви високи къщи, нали? А са направени

само от дърво и пръст. Пълни са с хора като мравуняци. Когато такава седеметажна къща се срине — а това често се случва, — що трупове са, моя миличка! Но няма нищо страшно: мъртвците погребваме, а строителят, който е намазал здравата от тази къща, продължава весело да си живее. «Печалбата е радост!», макар и стотици хора да ревнат! Е, не се бой. Татко живее в ниска дървена барака, точно върху една такава развалина. Ей там. До онази маслина. Повече прилича на сайвант, отколкото на къща, казваш, а? Какво да се прави!? Тук не е осмото чудо на света…“

Вече не можеше да се върви бързо, на всяка крачка — познат, съсед, приятел. И ликуването, че Фабий се връща, летеше пред него. „Симке! Виждаш ли онзи старец там, дето кърпи рибарската мрежа? Това е моят баща.“

— Ехе-ей, татко!

Старецът позна сина си по гласа. Стана и се вкамени от изненада:

— Сине! Момчето ми! — извика той радостно. — Дойде си най-после! Слава на боговете!

Фабий грабна, целуна и завъртя баща си, макар че не беше по-малък от него, и също викаше:

— Кълве ли, татко, кълве ли?

От всички страни се юрнаха деца, налетяха като мухи, по-големите крещяха:

— Ай, ай! Фабий се върна! Чичо Фабий е тук!

Децата отвъд Тибър обичаха Фабий. Той често ги забавляваше с шеги и фокуси. Нахвърлиха се върху маймунката.

— Тя е за вас — каза Фабий, — но трябва да се грижите добре за нея!

Тълпата деца врещеше, подскачаше, ликуваше, едва не удуши Симка от радост.

Бащата гордо поведе сина към къщи. За да минат през вратата на единствената стая, и двамата трябваше да наведат глава. Огнището под медното котле бе студено, накъдето и да се обърнеш — само рибарски такъми. В ъгъла — легло: слама, върху нея — власеница. Безпорядък, мръсотия. Фабий се намръщи:

— Струва ми се, че тука има повече бълхи, отколкото риби, татко мой. Страшно мирише. Много е мръсно. Липсва ти една женичка. Защо пък не се ожениш, татко? — оглеждаше той закачливо якия старец.

Скавър стрелна с укор лекомисления си син:

— Наближавам седемдесетте, момко!

— Истина ли? — разсмя се Фабий и задекламира:

Нищо не е по-сладко от любовта.
Превъзхожда победно всяко благо.
Дори и меда по твоите устни…

Старият рибар се разтърси от смях и така заудря сина си с юмруци по гърба, та чак стаята закънтя.

— Стига си дрънкал, уличнико! Гледай ти да се ожениш! На твоите години вече имах три копелета…

— Виждаш ли какви си ги надробил, нещастнико? — каза Фабий с тържествен жест. — И аз ли да следвам твоя пример? Та аз ще бъда съпруг-негодник…

— Ти и сега си негодник. Това изгнание не ти ли посмачка гребена?

Фабий дрънна парите в джоба си.

— Дяволе! — вдигна рибарят гъстите си вежди. — Това звъни на злато!

— Ами разбира се! — засмя се Фабий. — Който спестява — богат става! Спестявания от Сицилия…

— Ти ли, такъв развейпрах?! — сега се смееше старият. — Ще умра от смях: Фабий и спестяване!

— Да, това е факт! Слушай, татко: намерих те здрав и читав, видях родния си дом и главно — усетих го. Но за спане — на двора ще си постеля. А сега — в Субура, при „Разногледият бик“. Там е цялата ни компания и аз трябва да бъда там. Да се почерпим за добре дошли! Хайде! Тръгваме!

Сега синът поведе баща си. Но едва излязоха от колибата и направиха няколко крачки по улицата, аленееща от гаснещото слънце, и съседите наизскачаха — вече научили, вече го зърнали… Наобиколиха бащата и сина. Тълпата растеше, притичваха все нови и нови хора: носачи от „Емпория“, рибари, моряци, хлебари, работници от тепавиците и водениците, улични момичета с туники над коленете… Цялото огромно отвъдтибърско семейство! Отново е при тях! Викаха, усмихваха му се, прегръщаха го, отрупваха го с въпроси…

— Няма да ви избягам, милички мои! За вас винаги имам чувал, пълен с майтапи — викаше Фабий. — Но и утре е ден! Сега бързам…

— При някоя, а?

— Ами разбира се!

С това се съгласиха, но още малко го поизпратиха, за да се уверят,

че този развейпрах Фабий не е загубил в изгнанието хумора си и че пак ще се веселят с него.

Кръчмата „Разногледият бик“ се гушеше на завет в една сляпа субурска уличка. Намираше се посред Рим и въпреки това не се забелязваше, защото бе скрита под широк навес, подпрян на дебели греди. Над входа висеше фирма с нарисувана бича глава с ужасно криви очи, която се осветяваше от две димящи факли. Тук бе евтино: секстарий вино и парче хляб със сланина — три аса.

Помещението, чийто таван се крепеше на осем дървени четириъгълни колони, бе просторно и добре осветено. От всяка страна на колоната — по глинен светилник, в дъното — огнище, над чиято жарава се въртяха шишове. Край масите — човек до човек, по масите — локвички вино и мазни петна.

Фабий разтвори шумно дъбовата врата:

— Хей, мили хора! Здравейте!

В отговор — вик и ръкопляскане от всички ъгли: „Фабий! Вече е тук! Аз нали ви казвах, че ще дойде! Фабий без вино е като риба на сухо!“

Кръчмарят Ганио, в престилка, която някога е била бяла, и с омазнена шапчица, изтича да прегърне и целуне Фабий. Е, малко горчива целувка, тъй като Ганио още помнеше, че Волумния, когато бе по-лекичка, му слагаше рога с Фабий. Но времето заличи гнева. Фабий поне е истински мъж, а сега тази мръсница спи с всеки срещнат посерко и хората му се подиграват.

— Привет, Фабий!

Фабий се огледа и видя как дебелата Волумния ситни внимателно из кръчмата и разнася каничките.

— Е, как е, как се чувствуваш? Като на иглички стъпваш. Боли ли те дупето, боли ли?

Волумния се усмихна болезнено, но и гордо.

— О, Херкулес! Хубаво ме напердаши моят! Задницата ми е сега като на зебра. Едва вървя, да лежа не мога, а пък да седя — още по-лошо! — И добави с признателност към Ганио: — Но това ми е поне за цялата година!

Фабий мушна в ръката на баща си жълтица и старецът седна при своите хора. От лявата му страна бе грънчарят, от дясната — тепавичарят, и двамата от тяхната махала, и двамата стари приятели. Той им показа жълтицата.

— О, богове милостиви! И всичко ще изхарчиш?…

— Заедно ще го изхарчим! — отговори весело Скавър.

Фабий се беше настанил сред приятелите си и ги канеше да ядат и пият. Гаврътна каничката вино на един дъх така, че цялата кръчма ахна. И удари с юмрук по масата.

— Хей! Върнахме се най-после у дома, голишарчета, със сърца, разбити от мъка по скъпото отечество! Затова да пием днес, докато ни се вдървят езиците!

— Твоят език мъчно ще се вдърви, бъчво бездънна! — подхвърли иронично Кар. — Освен ако се наливаш три дни и три нощи… Но за толкова нямаш парички.

— Кой няма? — изпъчи гърди Фабий и в следващия миг над главите им полетяха жълтици — три, четири, осем… които той ловко хващаше във въздуха. — Черпя всички! Черпя цялата кръчма!

Избухна ликуващ вик.

В ъгъла седяха двама мъже, които бяха влезли веднага след Фабий. Единият — дебел — Руф, другият — кльощав — Луп. Иначе и двамата — ни риба, ни рак, като всички съгледвачи по света; забележими с това, че се стараят да бъдат незабележими. Самият префект на Рим ги бе изпратил тук да следят Фабий от момента, в който се върне в Рим.

Но дангалакът Фабий не е дух безплътен; той вдига врява и шум, гласът му е като йерихонска тръба, и никак не е трудно да го откриеш и да го следиш. Така че двамата си седят сега преспокойно тук, правят се на наивни, попийват си вино, попоглеждат към своята жертва и надават ухо.

— Слушай, Луп — прошепва дебелият Руф, — тая покана и за нас ли се отнася? Да я приемем ли?

— То се знае — потвърди кльощавият и отпи глътка. — Всички кани, нали чу? Това не е подкуп, просто внимание. Няма да откажем я? Хей, кръчмарке, дай още една каничка за сметка на оня, дето черпи!

— И на мен — присъедини се Руф и подаде на Волумния каничката. Но прошепна на приятеля си: — Гледай да не се накъркаш. На тебе малко ти трябва. Нали знаеш защо сме тук?

— Не се бой, знам си аз мярата — успокояваше го Луп. — Виното само ми избистря главата.

— Абе щом искате, наливайте се. Ако щете — и цяла неделя. Имате пълно право! — обади се едно малко човече в сива туника от най-отдалечената маса, което цедеше виното през зъби бавно като еликсир. — Ама няма ли и нещо да ни изиграете, а?

— Браво, чворче, позна! — извика Фабий с пълна уста. — Ще изиграем! Нали затова бяхме изгонени, нали затова пак се дотътрахме

до Рим, нали затова живеем на този свят! О, богове; де да лудееше всеки така по своя занаят, както ние по нашия! Но най-напред да пием!

Фабий сграбчи шапката си от зелено сукно и я запокити към другия край на кръчмата. Тя пролетя плавно и падна точно върху голото теме на малкото човече. Одобрителен вик и тропот разтърсиха кръчмата. Човечето се засмя, донесе шапката на Фабий — знак на свободен гражданин — и двамата се чукнаха.

— А няма ли някое хубаво момиче тук, кръчмарю? Къде са ти момичетата, а? Нали и те са частица от нашето мило отечество, драги! — буйствуваше Фабий.

— Чуваш ли? — процеди през зъби Луп. — За втори път вече говори за милото отечество. Политика, драги мой! Запомни това!

— Потърпи малко. Момичетата ще дойдат по-късно. Към полунощ. Сега работят на улицата — каза Ганио и като видя, че Фабий се усмихна пренебрежително, подметна: — Имам нови парчета. Екстра младо! — Но в този миг зърна до себе си своята приятелка, смути се и понеже съвестта му не беше много чиста, добави: — Тези нови момичета съм ги запазил за вас, уважаеми артисти…

— Да живее Ганио, умната глава! — извика Лукрин и се чукна с Фабий.

— И специално за теб, Фабий — продължаваше със завистлива усмивка кръчмарят. — Впрочем открай време всички налитат на тебе.

Фабий се направи, че не чува комплиментите и продължи да яде.

— На Сицилия, вярвайте ми — каза той, — рибите не са по-лоши от тези в Рим. Дори бих казал — подобри. Но у дома и динената кора е по-вкусна от камбалата със соус в чужбина!

Бившите изгнаници, с изключение на Волумния, която не проявяваше никакъв интерес към угощението, се тъпчеха така, че ушите ми пращяха, и се наливаха, колкото им душа иска, с евтино ватиканско вино.

В края на дългата актьорска маса седяха две съвсем млади момичета. Светлокосата — новоизпечена артистка в цирка, цупеше капризно малките си устни и раздаваше заучени усмивки на всички страни. Другата, чернокосата, имаше големи, тъмни очи, които покорно гледаха Фабий. Дългите й коси бяха вдигнати на кок и завързани с червена панделка. Тя бавно отпиваше подсладената вода от глинената каничка и не откъсваше поглед от артиста. Нейната настойчивост привлече вниманието му. Стори му се, че някъде бе виждал вече тази девойка. Огледа я. Тя не трепна, очите й сияеха, усмихваха му се като на стар, добър познат. Отмести поглед, но след

миг отново я загледа. Насреща му блеснаха весели искрици. Правеше се на равнодушен, ядеше, пиеше и слушаше Кар, който му разказваше как едва-едва са се справяли без него тук цяла година.

— Аз, ти знаеш, аз мога всичко — подчерта самоуверено Кар и крадешком погледна Фабий как ще реагира. Като видя, че той мълчи, продължи: — Всичко падна на мой гръб. На сцената съм като риба във вода. Но стария Попий, братле, вече за нищо не го бива. Да работиш с него, е резил. Затова взехме един младок, Муран се казва, и две момичета. Сигурно няма да имаш нищо против.

Фабий си дояде и обърна с дъното нагоре следващата каничка. Настроението му бе вече отлично, едва сдържаше вълнението си, у него се пробуди архимимът[114], господарят на артистичната трупа, тщеславието му бе поласкано, че може да покаже кой ръководи тази трупа, и то как!

— Я да видя новаците! — заповяда Фабий на Кар с повишен тон.

Кръчмата стихна, очите се вперихa в артистите.

Тит Муран бе красив младеж. Къдрави коси, очи мечтателно премрежени, глас — мек и гъвкав.

— Нещо от Катул, момче — рече Фабий, ефектно опря гръб о стената и скръсти ръце на гърдите си.

Младежът се поклони и започна:

Питаш ме, Лесбия, колко целувки
твои ми стигат да се преситя.
Колкото зърна от либийския пясък
лежат в Киренайка — скитащ мрамор
от вратите оракулни на тропичния Зевс…

Фабий прекъсна с жест младежа:

— Защо, дявол го взело, всеки избира това вяло стихотворение? Защо, да речем, не това:

Ти, който нямаш ни роби, нито пари,
ни дървеници, ни паяци, нито огнище,
такава мащеха имаш, Фурия, такъв баща,
те гвоздеи биха хрускали техните зъби.

Чу ли? — наведе се Руф към Луп. — Няма нито роби, нито пари, нито огнище — това не мирише ли на подстрекателство?

— Мълчи и си пий! Ами че той наистина нищо си няма, дебелако!

— Продължи нататък, Муране! — заповяда Фабий.

Младежът се изчерви, не можеше да продължи, не знаеше тези

стихове. Фабий се усмихна.

— А стойка можеш ли да направиш?

Муран объркано погледна мръсния под. После — ръцете си и пак пода.

— Кокона! — хапливо подхвърли Фабий.

Младежът се наведе, опря решително длани на мръсния под и направи олюляна, неумела, несигурна стойка.

Фабий огледа публиката и начумерено се разсмя. И докато се усетят, той стоеше вече на една ръка върху масата между каничките, огромното му тяло — изправено нагоре като свещ, независимо от виното, което тежеше в главата му. Залп от аплодисменти! Фабий им отвърна с усмивка и седна. Старият Скавър размаха каничката си и извика възторжено:

— Какво се зверите, дръвници, какво? На една ръка, видяхте ли? Върху масата! Моят син!

— Има още много да се учиш, Муране. Следващият!

Младежът си отиде на мястото като попарен и по знак на Кар се приближи чернокосата. Тя вървеше леко, стъпваше плавно, вперила във Фабий своите големи, искрящи очи.

— Хубаво момиче! — обади се някой.

Фабий усети безпокойство. Тези очи го изваждаха от равновесието му. Той осъзна, че цялата кръчма го наблюдава и заговори като господар с робиня. Изпитото вино го насърчаваше.

— Ти какво можеш?

— Да танцувам.

— Да танцуваш? — засмя се грубо. — И това е всичко? Нищо повече?

Тя отметна глава назад.

— Нищо, друго.

— Та ти почти нищо не можеш, момиченце! Е, хайде да видим. Покажи краката си! — заповяда Фабий и сам изненадан чу как гласът му хрипти.

Синият хитон покриваше коленете й. Тя отстъпи крачка назад. Имаше хубави прасци.

— По-високо! Вдигни хитона!

Скавър стана, опря се на масата и я загледа. Викна с пиян глас:

— Така! По-високо! По-високо!

Ниският, дебел Руф също стана и се присъедини:

— По-високо! По-високо!

Момичето стоеше неподвижно, като че ли не разбираше.

— Какво гледаш? Не разбра ли? Вдигни хитона!

Червенината от лицето й пропълзя по шията чак до рамената. В очите и блесна гняв. Не се помръдна.

Виното разпалваше Фабий, срамежливостта на девойката го раздразни. Скочи към нея и протегна ръка, за да й вдигне хитона. Но тя най-неочаквано го удари през ръката с всичка сила и избяга. Гръмна смях, Фабий стисна зъби и пребледня; Такова нещо още не беше му се случвало! Пред цялата кръчма! Ловко го обърна на шега:

— Прекрасно! Тази целомъдрена девица ще танцува ролята на Йо[115], която бяга от Зевс! — разкикоти се гръмко Фабий, но смехът му звучеше фалшиво. Махна повелително с ръка: — Следващият!

Ганио въртеше шишовете над жаравата и лукаво се хилеше.

Русокосата изприпка като козле, раздавайки усмивки на всички страни, казвала се Памфила, белите й зъбки святкаха, завъртя се ефектно и закаканиза със страстните си карминени устица ролята на благородна римска девойка, влюбена в силния гладиатор.

Фабий се преструваше, че харесва Памфила, усмихваше й се с мътен поглед и когато тя довърши въздишките си по гладиатора, я настани до себе си и й наля вино. Но мислеше за онази — дръпнатата. Яд го беше.

Старият Скавър, вече съвсем пиян, прегръщаше грънчаря и ревеше в ухото му, сякаш надникваше морска буря:

— Чудо син имам, а, какво ще кажеш, гърненце? — И подхвана нещо като песен.

Vinum bonum[116],
vinum bonum,
ум прогонен.
Пес, вземи ума ми,
щом потече
по езика
vinum bonum!

Фабий притискаше русокосата, но мислеше за другата. Мръщеше се. „Мърла такава, ще ми разиграва театър! Но какви очи! Можеше да ме прободе с тях! Има нещо в нея… Глупости! Да върви по дяволите!“ Той сграбчи крепко Памфила и започна да я целува в устата яростно и страстно.

Старият Скавър бе на върха на блаженството си, носеше се по вълните му, надул всички платна, и викаше към цялата кръчма:

— Кой от вас, жалки нещастници, има такъв син като моя! —

Вдигна каничката: — Пия за твое здраве, Фабий!

— И аз за твое, любими родителю! — извика велегласно като в амфитеатър Фабий и виното потече върху масата от наведената каничка.

Памфила изписка и се отдръпна, за да не се изцапа хитонът й. Фабий я погледна със стъклени очи и презрително я отблъсна на пейката. Престана да й обръща внимание. Къде ли е онази? Виното разбъркваше мислите му. Навън е вече нощ, тъмна-тъмница, тя не приличаше на другите, какво се таеше в очите й? Упрек и гняв, то се знае, но какво още имаше в тях, та така светеха… „Защо изведнъж настръхна, зверче такова… Вярно, бях груб, но нищо лошо не мислех…“

Фабий скочи и започна да крещи:

— Хора, кажете, добър човек ли съм аз, или не съм?

От всички страни викнаха:

— Добър! Добър! Чудесен! Ти си най-добрият мъж на света, Фабий!

— Най-добрият на света! — ревеше Скавър.

— Ганио! Вино! — заповяда Фабий и запрати каничката към най-отдалечения светилник, улучи го, парчетата се посипаха в краката на кръчмаря.

Руф се обърна с надебелял език към Луп:

— Вече е пиян. Това е добре. Вече не говори за отечеството. Никаква политика.

Ганио сбърчи вежди и изтича към Фабий, който посягаше към нова каничка:

— Какво правиш! Разполагаш се, като че ли и тук си принципал[117]! Ще ми чупиш каничките и светилниците! Да не ми ги купуваш ти?!

— Всичко ще ти изпотроша и дори ще ми благодариш за това, прокиснала бъчво! — гърмеше Фабий. — Ако не бяхме аз и моите хора, човешки крак нямаше да стъпи в тая твоя мръсна дупка, ясно ли ти е? Заради нас идват хората тук…

Кръчмата с буен вик потвърди думите му. Ганио, подбуждан и от старата си ревност, се разсмя злорадо: — Видяхме колко си привлекателен! И пленителен! Ха-ха! Фукльо! Под носа ти се изплъзна малката! И сега ще се пръснеш от яд!

Ганио попадна в целта. Честолюбието на Фабий бе засегнато. Очите му се наляха с кръв. Той прелетя с един скок над масата, с втори се намери при кръчмаря и го повали на пода. Гостите наскачаха, ококориха очи. Ето го нашия Фабий! Пак ще стане весело! Ха да

видим, момчета!

Артистът сграбчи кръчмаря за черните кичури, Ганио впи нокти в лицето му. Бликна кръв. Волумния се хвърли със сърцераздирателен вик към тях и започна да ги разтървава.

— Не се меси! Остави ги да се разправят сами! — обадиха се гласове.

Фабий така удари главата на кръчмаря о пода, та чак се чу глух звук. Ганио зави от болка и отчаяно се запремята. Двамата се валяха по пода, събаряйки столовете. Артистът нанесе великолепен удар в брадата на Ганио. Гостите изреваха възторжено.

— Macte fabet.[118] — театрално извика Фабий и обърна юмрука си с палеца надолу. Ганио лежеше и само хриптеше. Волумния го изтриваше с оцет.

Фабий се изправи, дишайки тежко, и погледна поваления. Над лявото му око течеше струйка кръв. Кръчмата аплодираше. Ръкопляскаха и пияните съгледвачи Луп и Руф, тъй като побоят не е политика.

— Моят син е Херкулес! — викаше с цяло гърло Скавър. — Всички до един може да ви повали, мърши такива!

И като се олюляваше, старият Скавър тръгна с протегнати ръце да прегърне прекрасния си син.

Тази вечер беше чудесно начало на бурни преживявания: гуляят продължи три дни и три нощи, имаше побоища, имаше момичета, виното се лееше като река, жълтиците се търкаляха и на четвъртия ден по пладне Фабий се пробуди до самия Тибър — как се бе озовал там, една Хеката знаеше, богинята на нощта! Край него хъркаше Скавър, а върху водата се поклащаше лодката, с която старецът вече четири дена не бе ходил на риба.

10

В атриума[119], на олтара пред статуйките на ларите и пенатите, стоеше бронзова съдинка, наподобяваща девича гръд, опряна върху зърното. От фитилите, сплетени от бял бисос и плуващи върху абаносови дъсчици, се издигаше по-скоро дим, отколкото пламъчета. И аромат. В дървеното масло майката бе капнала лавандула. Както някога. Бял благоуханен дим. И сред него — лицата на божествата, които охраняват рода. Колко столетия са те между нас? Дървото се е попукало от времето, боите са олющени, устните — разтегнати в усмивка. Но старите божества са добри божества.

Луций стоеше между родителите си, свел глава пред божествата. Той постави пред тях парче пшеничен хляб и чаша мляко. За завръщането. И за щастие. Протегнатите ръце на матрона Лепида трепереха. Бащата бе самото олицетворение на гордостта. Благоуханният дим лютеше в очите, сладнеше, омайваше. Както някога.

Януарското слънце нахлу със сноп лъчи в атриума и сякаш се посипа ясен звън. Вляво от олтара стоеше мраморен Сатурн, древният бог на римляните земевладелци, отдясно — Веста, покровителката на домашното огнище. Между капителите на строгите дорийски колони се олюляваха гирлянди от зелени клонки. Зеленината се отразяваше в жълтия нубийски мрамор на колоните и стените. Петдесет роби два дни украсяваха двореца за посрещането на сина. В стената срещу Луций открай време имаше пукнатинка. В нея, като малък, той мушкаше тревички, листенца или цветче. И сега в пукнатинката имаше бръшляново листо! Погледна трогнат майка си.

От перистила долиташе тиха музика. Пей, лиро, пей, еолова лиро, за свидния роден дом!

В малкия триклиниум бе приготвен обядът. Само за трима. Бронзова Деметра[120], от чийто рог на изобилието, се сипеха плодове, украсяваше залата. Светлината трептеше върху мозайката на пода, подскачаше по белите и сивите квадрати. Луций съзря тази игра и се усмихна: когато беше малък, той прескачаше сивите и стъпваше от бял на бял квадрат. Колко мънички му се струваха днес тези плочи. Родителите почти не се хранеха, не откъснаха очи от сина си.

Майката сама му предлагаше най-вкусни ястия:

— Ти по-рано обичаше това!

Помилва й ръката:

— Да, майко. Благодаря.

Бащата разглеждаше сина си с гордост. Силен, строен, обгорял от слънцето. Красив мъж. Кой друг в Рим има такъв син?

— Възмъжал си! — каза Сервий.

Майката с преливащи от любов очи погледна къдравите му коси и загорялото лице. Тя все още виждаше в него своето малко момче. Както някога.

Сервий почука с пръсти по масата.

— Копие на Курион — каза той. — Пълно копие на дядо си консул Юний.

— Не — меко възрази майката, — брадата му е по-нежна, по-малка.

„Мама е побеляла, малко е отслабнала за тези три години — мисли си Луций, — и татко е поостарял, но така се държи, лицето му е като изсечено от камък.“

— И двамата изглеждате прекрасно. И ти, татко, и ти, майко.

Робите се движеха като сенки. Поднасяха едно подир друго любимите ястия на Луций.

Тихо звучаха мелодиите на флейтите и лирите. Миризмата на тамяна, запален пред олтара на божествата, достигаше от атриума чак дотук.

„Ах, роден дом, златна клетчице! Милият мрамор на родната маса! В жарката Сирия той и през лятото е студен, а тук и през зимата топли. Родният дом след години, прекарани в чужбина, опиянява по-силно и от най-хубавото вино! Какво прелестно усещане е да бъдеш отново у дома! Подир три години суров живот сред сирийския прах и мръсотия — райският Рим, по който копнеех ден и нощ! Тук ще живея като в Елизиум[121].“

Роден дом. Безгрижие. Безопасност. Спокойствие.

Робиня разпръскваше в залата благоухания. Луций я погледна. „Някога тя ми харесваше — спомни си той — да, Дорис се казваше.“

Обедът свърши. Влезе роб, мургав тракиец с тъмни като нощта очи, да, в края на обяда той винаги изпълняваше гръцки стихове. Днес Теокрит[122]…

Пейте за моята кръшна любима, Музи!
Разкрасявате всичко, което докоснете, вие, богини!
Моя чудна Бомбико, цял свят сирийка ти казва,
суха, от слънце горена — само за мене си

меденомургава.

Луций си спомни за Торквата. Сенаторът нервно почукваше с пръсти по масата ритъма на стиховете. Вече искаше да остане насаме със сина си. Тракиецът продължаваше:

Тези съкровища ако имах, които е имал Крез:
двама ни бях изваял в злато за богинята на любовта.

Днес никой не слушаше стиховете! Луций се обърна към тракиеца:

— Достатъчно за днес, Дорс. Благодаря.

Робът изчезна. Стопанката кимна, робинята донесе голям букет парникови лалета — червени и бели.

— Изпраща ти ги Торквата за добре дошъл…

Той си спомни, че минзухарите, купени за Торквата, подари на Валерия. Скри зачервеното си лице в цветята.

— Очаква те с нетърпение — продължи майката. — Кога ще отидеш при нея?

Луций мислеше за Валерия. Вдигна лице и видя очите на майка си — подканящи, настойчиви.

— Още днес ще отида.

— Разказвай! — каза сенаторът.

Луций вдигна чашата с фалернско вино, в което искреше кампанското слънце[123], направи възлияние за Марс и пи за родителите си.

— Там, далеко, мили мои, това, което пиехме, бе помия, а пушената риба — подметка; около нас — пустиня, жълта като камилска кожа и гореща като огнището на Хефест, въздухът при вдишване пареше, изгаряше гърдите…

Той скромно описваше своите успехи. Разказваше за живота си в Сирия и за пътуванията си, за вниманието, с което го прие Макрон в Терацина. Бащата стана неспокоен, напрегнат, нетърпелив. Сбърчи чело и забарабани с пръсти по масата.

Матрона Лепида разбра, че бащата иска да остане насаме със сина си. Когато мъжете разговарят, на жената не й е мястото при тях. Тя стана, помилва сина си по главата.

Едва завесата изшумоля зад нея и сенаторът се наведе към Луций, Заговори на гръцки, както бе прието във всички патрициански фамилии, където за лична обслуга избираха роби, незнаещи гръцки език.

— Когато получих известие, че тебе и целия шести легион връщат преждевременно в Рим, при „затворено“ море, аз се разтревожих.

Никой от моите хора не знаеше причината. А аз, все пак не мога — ти разбираш това — да попитам Макрон. Бързо ми кажи, защо?

— Макрон ми каза, че варварите от Горен Дунав се бунтуват. Нападат границата, на места се опитват да проникнат в нашите провинции отсам Дунава. Легионът от новобранци, обучен в Алба Лонга; бил изпратен спешно на север. Моят легион трябва да го смени; в Сирия сега е спокойно. Може би и аз със своите войници ще замина твърде скоро към Дунав.

Лицето на Сервий е съсредоточено, той слуша внимателно, поиска да чуе още веднъж как точно се е изразил Макрон. Луций си припомняше, за да бъде точен. И завърши:

— Това е причината, татко.

Сервий стана и иронично подхвърли:

— Възможно!

— А каква друга причина би могло да има?

Сенаторът се усмихна:

— Ти уверен ли си, че всемогъщият Макрон е казал на теб, моя син, истината? — Сервий крачеше неспокойно из залата и говореше повече на себе си: — Нещо става… Сблъсквания на Дунав?… Не вярвам… Някъде нещо тлее…

— Не те разбирам, татко.

Сенаторът продължаваше да крачи, мълчеше и бърчеше чело. После най-неочаквано зададе странен въпрос на сина си:

— Какви са ти отношенията с войниците в легиона? Обичат ли те?

Луций се усмихна:

— Спях с тях в пясъка. Ядяхме едно и също ядене, та Вителий чак ми се смееше… казваха ми, че са готови да умрат за мен…

— Това е добре! Това е добре! — кимаше Сервий. Крачеше и размисляше. После седна срещу сина си и се наведе към него:

— Много неща в Рим се измениха за тези три години, сине. Той (това за Сервий винаги означаваше императорът) от ден на ден все повече и повече злоупотребява със закона за обида на величеството. Една четвърт от имуществото на убития получава доносникът. Знаеш ли какво означава това? Това означава, че е сложил съдбата на римляните в ръцете на своите слуги и готованци. Сенатът, някогашната опора на републиката, сенатът, гранитният стълб на империята — е лишен от власт. А той нарича себе си лицемерно „princeps“, пръв сенатор! Той, тиранинът! Укрепил се е на недостъпния остров, омотал е Рим в здрава мрежа от преторианци и съгледвачи…

Луций стана неспокоен. Не от думите на баща си — те му бяха

известни, стотици пъти ги бе чувал. Но днес в тях имаше нещо друго, непознато досега. Страстният, настойчив тон… и още нещо.

Нещо, което застрашаваше честолюбивата му мечта да се издигне, застрашаваше мечтата, добила ясни очертания и изглед за скоро осъществяване след разговора с Макрон в терацинската таверна. Нещо, което застрашаваше представата му за безгрижния и хармоничен живот, на който така разчиташе: домашен уют, състезания на стадиона, зрелища в цирка, стихове и театър, весели нощи с приятели, вино и хетери. Но какво е то?

Сервий говореше все по-енергично и убедено:

— Той гасне. Стар е вече, малко му остава. А постъпва така, сякаш иска преди смъртта си да унищожи цялата римска аристокрация, всички най-добри синове на народа. Засилва терора, все по-свирепо бие по нашите редове. О, богове, кога ще се освободим от обръча на преторианските пазачи, кога ще се откопчим от ноктите на кървавия Макрон, кога ще престанем да привеждаме гръб пред тирана и неговите приближени, кога ще заживеем без страх — свободно?!

Луций гледаше лицето на баща си и изведнъж улови това, което придаваше на думите му необикновената страст, това, което досега и не подозираше у него, това, което за първи път в живота си откри у него; страха.

Страхът бе изписан върху бащиното му лице, бе така дълбоко врязан, та чак обезобразяваше гордите му и благородни черти.

Сервий продължаваше възбудено:

— Една след друга падат глави под секирата на палача. Кога ще дойде нашият ред? На Улпий? Моят? Кога твоят, сине мой? — Сервий се изправи, беше блед, устните му трепереха. Той довърши мисълта си: — И най-важното: каква ще бъде съдбата на Рим?

„Баща ми е велик човек — мислеше си с гордост Луций. — Той може да постави интересите на родината над своя живот. И над моя, за който се страхува дори повече, отколкото за своя. — Луций веднага си представи как сенаторите и конниците, лишени от власт, тръпнат за живота, имота и залъка си. — А в същото време баща ми е готов да се откаже от всичко и да мисли единствено за родината, както прадядото на нашия род Катон Утически.“

Сервий повиши патетично глас, жестовете му станаха отсечени, тонът — фанатичен:

— Трябва да сложим край на тази безумна борба: кой кого! Край на тирана! И не само на него. Ако искаме да върнем републиката, трябва да въстанем не само против императора. А и против империята!

Нашата първа цел са главите на трима души: Тиберий, Калигула и Макрон. Сега е най-удобният момент. Аз възглавявам неколцина смели мъже, Луций, които ще избавят света от тиранията. Чакахме те да дойдеш след два месеца. За изтеглянето на твоя легион не знаехме нищо. И изведнъж — ти си тук със своите войници! Печелим два месеца. Каква удивителна съдба! Самите богове ни подават ръка. Сега вече никакви колебания. — Сервий стана и гласът му прозвуча тържествено: — Ще ускорим подготовката! Ти, сине мой, ще нанесеш със своя легион смъртоносния удар на тирана!

Луций седеше като вкаменен. Той чуваше думите на Макрон: „Ще те наградим с лавров венец… ще поведеш лично легиона… а след време? Защо Рим да няма един млад легат?“ Думите на баща му унищожават най-смелата му мечта. В Луций се сблъскаха два свята — бащиният и императорският. Той скочи целият почервенял:

— Аз съм императорски воин, татко!

Сервий погледна ужасен сина си, сякаш не вярваше на ушите си, сякаш не го разбираше.

— Какво казваш?

В Луций всичко кипи, ще му се да изкрещи, но уважението към баща му го заставя да говори със спокоен, ала неотстъпчив тон:

— Аз съм императорски воин — повтори той твърдоглаво. — Императорът ще ме награди… Макрон каза, че независимо от младостта ми мога да бъда и легат…

Сенаторът бе дълбоко потресен. Не очакваше такава реакция. Но не се издаде. Той разбра: Макрон е купил сина му. Заслепил е момчето с обещания. Затворил му е очите. Замаял му е главата. Огорчението на Сервий се смеси с гордост: Луций не лъже, не се преструва, казва направо това, което мисли! Истински Курион! Но ще устои ли младият мъж на тези изкушения? И като се овладя, той заговори разсъдително:

— Уважавам твоята прямота, Луций. Но те моля да осъзнаеш, че най-напред си Курион, а след това императорски воин!

В Луций бушува буря, гласът му пресеква, иска да защити честолюбивата си мечта:

— Аз съм се клел във вярност на императора!

Сервий с усилие се усмихна.

— Да, знам. Но преди всичко бъди верен на себе си, на своя род! Слава от ръката на тирана? Съмнителна слава. Един Курион да се покори на Клавдиевци? Не, не, момчето ми!

Луций е навел глава и хапе устни. Два свята отчаяно се бият в него. Сервий продължава страстно:

— Републиката, в която няма място за произвола на една личност, ще ти даде повече. Ще станеш легат, а може би и консул по волята на сената и римския народ. Това е най-високата чест, която един римлянин може да си пожелае. Това е истинската слава за един честен мъж.

Бащата гледа светлокосата глава на сина си, нежно я повдига и се взира в очите му:

— Ти си потомък на славен род, Луций. Винаги си му бил верен. Бил си достоен досега за него. Ти си вече зрял мъж. Прецени сам, с кого може да тръгне моят син? С императора, който унищожава най-добрите благородници на Рим, или с баща си, който цял живот се бори за свободата на сената и за щастието на римския народ?

Настъпи тишина. Чуваше се само възбуденото дишане на двамата мъже. Луций пристъпи към баща си и го прегърна.

Сервий се трогна.

— Това е добре. Ти си Курион.

Седнаха и сенаторът обрисува в общи линии плана на заговора. Подробностите ще се определят на съвета, в който ще участвува и Луций.

След това бащата поведе сина си из двореца и градината, за да види какви промени са станали за тези три години. Те не бяха малко. Сервий, познавач и почитател на гръцкото изкуство, бе струпал тук много красота. На фона на черните кипариси и тисовите дървета се открояваха нови статуи, каквито по-рано нямаше. Върху мраморните им лица — застинала усмивка, в която се сливаха принципите на гръцкия идеал: красота и доброта. От този дух бяха пропити дворецът и градината, но нито бащата, нито синът възприемаха днес тази пленителна хармония. И двамата чувствуваха, че между тях се е промъкнала сянка. И двамата бяха разочаровани. Сервий бе гневен от факта, че трябваше да убеждава сина си в това, за което очакваше ликуващо и възторжено „да“. У Луций изведнъж бе помръкнало очарованието от родния дом. Вървеше през градината редом с баща си, пясъкът скриптеше под краката му и той имаше усещането, че стъпва по парчета стъкло.

11

На път за Торквата Луций можеше поне бегло да се наслади на римската атмосфера, по която така копнееше в Сирия. Рим, Roma Aeterna[124], царят на градовете, пъпът на света, този прелестен град бе за младия патриций градината на Хесперидите[125], пълна със златни ябълки. Но той не тръгна през центъра, през Форума, а пое по страничните улички към Целиевия хълм, върху който се издигаше дворецът на Авиола. В този миг Рим не го интересуваше. Не го интересуваше никаква гледка. Той още чуваше гласа на баща си: „Край на тирана! И ти ще нанесеш смъртоносния удар!“

Тиранът.

Луций си спомни: когато преди пет години трябваше да постъпи на военна служба, получи — както всички синове от най-висшата аристокрация — заповед да се яви при императора на Капри.

Това не го зарадва. Нямаше желание да види отблизо диктатора и тирана, когото баща му ненавиждаше. Но отиде на Капри, понеже бе длъжен. Наложи се да чака в атриума на вила „Юпитер“.

Великият старик, в пурпурно наметало, влезе, съпровождан от Вителий и гръцки декламатор. Одухотворено лице, все още красиво, гордо. Устни с презрителна извивка. В металните очи — ирония и скептицизъм. Жестовете — бавни, благородни. Мелодичен глас.

Луций бе грабнат, възхитен от величествения му вид. Забрави за бащината си ненавист към този човек. Слушаше го как говори. Говори господарят на света, казваше си Луций. Гледаше движението на ръката му: от нея трепери целият цивилизован свят!

Чувствата на Луций се объркаха: заклет враг на баща му? Навярно да, но — личност. Тиран? А това чело на мислител и тази рязка гънка край устата? Зъл владетел! Така казват. Но величие!

Луций усети трепет на уважение към този мъж. И с изгарящо нетърпение очакваше императорът да му постави военна задача. Императорът седна. И без да покани Луций, попита:

— Ще чуеш ли с мен, Курион, няколко стиха от Тиртей[126]?

Изуменият Луций се поклони. Вителий учтиво се усмихна. Тиберий кимна. Звучният глас на рецитатора изпълни атриума:

В бой да умреш е прекрасно, падне ли някой

като храбър мъж, той воюва за свойта земя.

За младия мъж това бе незабравимо преживяване чрез думите на поета императорът му посочваше пътя! Човек, който предпочита изкуството пред строгата заповед, не може да бъде такъв, какъвто баща му го рисува!

Родният град да напуснеш и тучните ниви родни,
хляб да потърсиш в чужбина — няма по-страшна беда.

Едва забележима усмивка трепна върху императорското лице, ръката леко отмерваше стъпката на стиха, очите не се откъсваха от Луций.

… опозорява своя род,
губи чувство навеки, гибел носи той.

Младежът слушаше внушителните думи за родовата чест, в която бе възпитаван. Потръпваше от вълнение. „Никога, никога няма да изменя на своя род и на своята чест! Честта на римлянина е най-голямото ми богатство!“ С всяка дума на поета императорът все по-осезателно се превръщаше за него в олицетворение на родината.

За родината храбро се борим, за нея
да бъдем готови на смърт…

Тогава Луций не се сдържа и извика екзалтирано, вдигайки десница:

— Заклевам се, Мой императоре! Ще бъда винаги верен на родината и ще дам живота си за нея!

Императорът кимна. Спря с жест рецитатора и сам наля от малка сребърна амфора вино в чашата на Луций.

Луций беше срещал много хора по своите пътища, но те нямаха никакво значение за него. Той си спомни как на всяка крачка чувството към родината и императора го овладяваше все по-силно. Три години военна служба, суров спартански живот, понякога и лишения, нечистотия, неудобства, лоша храна. Не се оплакваше, не роптаеше. Защото знаеше: всичко е в името на родината. Тъкмо в Сирия много се говореше и премисляше за императора. Струваше им се, че дори тук се чувствува неговата ръка. Сякаш чак тук се чуваше гласът му. Огромното разстояние и суровата служба изградиха у Луций представата за величието на императора, макар в мислите му непрестанно и подмолно да звучеше бащиното предупреждение: узурпатор и кървав тиран! Свобода! Република!

Луций не накърни ни най-малко верността си, в която се закле на императора; не накърни също така в сърцето си и своята вярност към баща си и републиката. Като императорски воин той побеждаваше в битките и дипломацията и в тези моменти понятието „родина“ и „император“ се сливаха у него в едно. В Сирия Луций спечели любовта на войниците и благосклонността на своите началници. Гледаше на бъдещето си с пълна увереност. Неговият честолюбив характер го тласкаше напред към успехи, отличия, кариера. Копнежът му по слава бе страстен, неудържим. Златен венец… легат… проконсул.

А сега баща му изведнъж срина надеждите, разби съвсем ясните мечти и предизвика хаос в душата му. Делото изисква решение: с кого ще тръгнеш?

Той съзнаваше, че родовата чест му повелява да върви с баща си. Съгласяваше се с неговите доводи, но дълбоко в себе си не бе убеден. Всичко се объркa в главата му, всичко се оплете и това го терзаеше.

Дворецът на Авиола, разположен на Целий, бе несравнимо по-пищен от Курионовия на Авентин. Но те не можеха да се сравняват по изисканост на вкуса и духа, който цареше в тях. Първият представляваше градче в града, където се задоволяваха всякакви желания и прищевки на господарите; всичко в него доказваше несметното богатство на Авиола: вляво от двореца се намираше огромен басейн, зад него — двор, стопански сгради и жилища за повече от сто роби, които се грижеха за благото и удобствата на Авиола, неговата дъщеря и сестра му. От другата страна — перистил, през чиито широки сводове се виждаше градината. Там сред зеленината на кипарисите, олеандрите и туите се белееха малки параклиси на различни божества, а отвъд парка се намираха състезателните писти на стадиона и конюшните. В градините бликаха фонтани, блестяха езера и край алеите стояха в шпалир толкова много мраморни статуи, та можеше да се каже, че тук има повече мрамор, отколкото дървета.

Авиола бе един от най-заможните римски сенатори, но за съжаление и от най-малко образованите. Разбира се, библиотеката му се гордееше със стотици свитъци в прекрасни калъфи, в двореца имаше безчет картини, великолепни мозайки, но всичко това — уви! — само защото бе модно и изгодно за влагане на пари. Лично Авиола нямаше никакъв усет към тези неща.

Днес дворецът бе украсен за посрещането на бъдещия зет.

В благоухаещия триклиниум Торквата и сестрата на Авиола —

Мисия — очакваха Луций. Старата дама страдаше от ставен ревматизъм; робините я пренасяха от леглото в отрупано с възглавници кресло и тя управляваше оттам дома вместо покойната майка на Торквата.

Луций учтиво поздрави Мисия и се обърна към годеницата си. Преди три години, когато с тъжен плач го изпращаше, тя бе още дете. А днес го посрещаше с радостни сълзи вече девойка — олицетворение на нежността и предаността. От нея лъхаше добродетелната топлина на домашното огнище, бъдещото огнище на Луций, което сега трябва да бъде благословено от Хименей[127] и Веста[128]. Луций я гледаше възхитен: ето я девойката, за която в Сирия мислеше с любов и увереност, че е предопределена да стане продължителка на неговия род — разцъфнала от красота! Цялата в розова коприна, в дълга стола[129], закопчана на рамото със златна фибула, украсена с топаз, в русите коси — преплетена розова панделка. Цялата розова и златна, като утринна заря.

Тя се вълнуваше от настойчивия поглед на Луций. Големите й очи ту се затваряха, ту отново грейваха насреща му.

Старата дама, неподвижна в креслото, извини Авиола, че е заминал за Капуа, където се намираше неговата голяма работилница за оръжие, и произнесе няколко сдържани приветствени фрази. Луций любезно отвърна, като не откъсваше очи от годеницата си. Колко се е променила! Станала е съвсем друга — още по-привлекателна и по-желана!

Робите донесоха вино и закуски. От градината долиташе нежна музика, струите в имплувиума подскачаха и ромоляха, Мисия опитно поддържаше светски разговор.

Луций бе забравил за Валерия. Тук изведнъж го зашемети другата мечта, мечтата, която душата му таеше цели три години в чужбина: родният дом с тази мила жена. Очарованието на родния дом, непреходното блаженство. Прониза го болезнена мисъл: такова блаженство може да съществува само в спокойно време, при пълна увереност в утрешния ден, при трайна безопасност! Само в златната клетка на разкошна изолация може да се запази това блаженство, това очарование на родния дом! Всичко в Луций се обърна против императора. Той със своята насилническа ръка унищожава щастието на тяхното огнище! Сенаторското щастие ще бъде осигурено само от сенаторската мощ. И само републиката ще върне мощта на сената. Баща му е прав. Не само за себе си, но и за Луций, и за неговото бъдещо семейство. Безмилостно трябва да се отстрани огромният

камък от пътя към свободата! Това е единствено правилният път! Единственият път!…

Луций поднесе подаръците. На Мисия — ветрило от щраусови пера със смарагдови скарабеи[130] по дръжката. На Торквата — златна диадема с рубини. Мисия с достойнство кимна за подаръка. Торквата, сияеща, целуна годеника си по бузата.

След това Луций трябваше да разказва. Той описваше далечните страни, но неговата мечта бе редом, описваше пътуването по морето и се опитваше да помилва ръката на Торквата. Радостта й се предаваше и на Луций. Той съвсем забрави за хетерите, при които римските войници ходеха в Цезарея и Антиохия, забрави за красивите, опитни жени, познаващи всички видове любов: жените на Кападокия с гореща опалова кожа, сирийките и еврейките, чиято кожа сякаш бе опъната кафеникавоалена коприна, ухаеща на кедър, египтянките със съвършени профили и тесни бедра, които умееха да разпалят до краен предел мъжкото желание. Пред него седи девойка — бяла, целомъдрена, чиста, хармония от чувство, страст и душевност.

Луций неволно си спомни: преди да замине за Сирия, бяха с Торквата и Мисия на театър; представяха мим за две влюбени двойки. От любовта на знатните благородници, поради липса на чувства, нищо не излезе, а любовта на бедните победи. В ушите на Луций и досега звучат думите на артиста, облечен в пъстър костюм, който се обръщаше към публиката: „Всяка любов не е любов, скъпи мои. Любовта на знатните? Това е себелюбие. Сляп нагон. Егоизъм. И нищо повече. А чувство? Не, това цвете не расте върху мрамор и злато! То расте по неплодородните земи отвъд реката. Това е един от редките случаи, уважаеми, когато богатият става по-беден от бедняка; живеещ отвъд Тибър…“ „Глупости — бунтуваше се тогава Луций, — ами аз и Торквата? Какво разбираш ти, побъркан комедианте!“

— Слънцето залязва — каза Торквата на Луций, поглеждайки с крайчеца на окото си към Мисия. — Бих искала да се разходим в градината, Луций, преди да мръкне.

Мисия горчиво стисна устни:

— Идете. Но бързо се върнете. — Тя погледна с тъга ветрилото, което лежеше на коленете й.

Робините обвиха Торквата в топло наметало. Бе влажен, прохладен януарски ден. Залязващото слънце разпалваше кристалите в жълтия пясък, пътят завиваше към големия басейн, посред който бронзовият Силен[131] притискаше до устата си сиринкс[132] и сякаш наоколо се разливаха тихи, омайващи звуци.

Вървяха мълчешком. Луций добре познаваше тази градина и се насочи към колонадата от високи туй, където и денем не бе много светло. Торквата го следваше. Тя се надяваше, че най-после ще си поговорят насаме, ще си разкажат с колко тъга и копнеж бе изпълнено времето на разлъката, което се влачеше като костенурка.

Но Луций вече не искаше никакви думи. Държеше здраво ръката на девойката и едва стъпили в сянката на дърветата, той я грабна нетърпеливо в обятията си, Торквата се уплаши: по-рано не беше толкова буен и смел, помисли си тя, но това й харесваше. Нежно се отбраняваше, но не чак толкова, че Луций да не я целува отново. Поотдръпна се малко и цялата поруменяла, сияеща от щастие, зашепна:

— Най-после си пак при мен! Колко време мина! Как те очаквах!

Луций мушна ръката си под наметалото и стисна голото й рамо. Беше меко, гладко; младата, гореща кожа копнееше за ласка. Устните, по детски твърди и затворени, жадно се предлагаха за целувка.

Войникът беше загрубял по време на службата. Целомъдрието на Торквата го примамваше, нейният свян го възбуждаше. Хапеше затворените й устни, отваряше ги насила, стискаше до болка нежните раменца. Девойката се отбраняваше, макар че страстните целувки започнаха да й стават приятни. Ръката на Луций се плъзна по малките гърди. Торквата замря. Мъжките ръце я превземаха. Те се домогваха под леката тъкан все повече и повече.

Тя рязко го отблъсна. Произнесе тихо, строго:

— Беше ми обещал, че чак след сватбата…

Обещал! В Луций се бореха лудата страст и желанието да постъпи с тази нежна девойка според старите обичаи. Ръцете му се отпуснаха, примири се. Млъкна. Механично оправи наметалото, което се бе свлякло от раменете й. Мекият плат се полепи по дланите му. Изтръпна. Чувствената мекота на плата изгаряше кожата му. Притвори очи: червената грива избухна пред него като пламък. Кръвта запулсира в слепоочията му. Той просто усети аромата на Валерия. Стисна устни, за да не извика. Отдръпна се.

Торквата се радваше на своята власт над воина. Радваше се глупаво и му разказваше за сватбената подготовка, за накитите, за роклите. Луций слушаше разсеяно. Тя усети, че е сбъркала и се опитваше да подобри настроението му с усмивки и загадки за щастието, което ги очаква. Гледаше го възхитено, сякаш е герой. Но образът й се разливаше пред очите му, менеше се: нежната малка уста се превръщаше в предизвикателно горещи, сочни, алени устни. Детската

гръд придоби пищни извивки. Ах, тази дива, рижа красота! От нея лъхаше огън…

Луций не иска повече нежност, на него му е нужна страст; не копнее по светлинка, иска пламък! Онази, другата, със своя жар, със своята страст и зашеметяваща чувственост го примамва все повече и повече. Той закрачи към двореца.

Отново седяха тримата. Разговорът край камината течеше празен и скучен. Луций гледаше как Торквата си играе с копринената кърпичка. С какво умиление следеше някога тази игра на малките й пръсти! Днес я наблюдаваше с неприязън. Когато Торквата изпращаше в тъмното годеника си към портата на двореца и му шепнеше нежни думи, той мълчаливо стисна в отговор ръката й и леко ускори крачка.

12

Старият сладострастник Силен и неговият хоровод от космати сатири — усещате ли как от тях, от тези пияници лъха на вино? — танцуват с дионисовски екстаз около огромния фалос, танцуват под ритъма на меките звуци, които разливат авлосите[133]. Сочните смокини дозряват в зеленината си обвивка, сърцевината им е розова. Огрените от слънцето склонове на Химет[134] ослепяват очите. Атинската равнина е безкрайна маслинова гора. Еротичният танц завършва с екстаз, сатирът отнася в прегръдките си нимфата и я полага върху тревата под високото небе…

Така е започнало преди столетия в Елада. Гръцкият дух — със своята богата фантазия, но ограничен от митологическия свят, който е създал около себе си — се е носел напред. Чрез епоса и героичните песни на аедите[135], съпровождани от еолови лири[136], чрез рецитациите на рапсодите[137], чрез великолепните омировски хорали и лирическите песни той стига до трагедията и комедията — жанрове на голямото изкуство с покоряващо въздействие.

Жаждата за катарзис[138], уталожващ чрез кръв човешките страсти, е била характерна за най-висшата ера на Елада, ера на голям демократизъм по времето на мъдрия Перикъл[139], който е обожавал изкуството. Но с настъпването на римското господство надделява копнежът по смеха; той е трябвало да смекчи чувството за гнет и робство у хората. Дълбокото идейно съдържание на Есхиловите трагедии уморявало. Страстната актуална сатира на Аристофан[140] била вече твърде отдалечена по време и човекът е изпитвал нужда да разсее мъките и страха си. Искал е да види живота, а не митове. Своя живот. И осмяния живот на тези, които са му отнемали дъха и радостта. На сцената вече не излизали богове с котурни[141], а робът и неговият господар, обущарят и неговата лекомислена жена, мошеникът и безделникът, нещастните любовници, сводниците, хетерите[142] — цялата нищожна паплач, която представлява сокът на градовете.

Римският народ обиква старата оскийска ателана, импровизираната бурлеска от живота. В нея участвуват четири постоянно действуващи лица: глупакът и лакомецът Мак, бъбривият хитрец Букон, похотливият старец Пап и интригантът Досен. Те играят с постоянни маски и женските роли се изпълняват от мъже. Но еднообразието на

четирите маски скоро омръзва. На театралните подиуми и импровизираните улични сцени се появява мимът, който Фабий със своята трупа изпълнява пред римския народ. Представление от народа и за народа; то, заедно с пантомимата и соловия танц, става любимо зрелище в Римската империя. Тук вече няма маски, героите се сменят и женските роли се играят от жени.

Тези малки комични, а понякога и сериозни сценки из живота са извънредно пъстри, всичко в тях е смесено в едно: пролог, разясняващ съдържанието на пиеската и изискващ тишина от публиката, стихове и проза, акробатика и монолог на героя, песни, танци, философски сентенции, закачки, шеги и цинични анекдоти, скандални историйки и изневери, ритници, пародии, политически намеци, събличане на танцьорките и весел финал.

Всички багри на живота, всички аромати на храните, които плебсът гълта през оградите на сенаторските дворци; всички тонове и звуци, страстни и сластни стенания, плач и присмех са събрани в тези сценки. Но преди всичко — смях, смях. Римският народ, който не може да се избави от своето отчаяние и угнетение, иска поне за миг забрава, иска поне за миг да се посмее безгрижно.

„Комедия е нашият живот!“ — викаше Фабий към народа, но знаеше, че и тези думи са игра, маска и лъжа. Римският закон постави артистите на най-ниското обществено стъпало, обяви ги за безчестни, даде право на претора[143] да ги наказва на място и за най-малкото провинение, наричаше бунтарство дори намека им за угнетение от страна на благородниците и учрежденията, а мрачният император Тиберий, комуто олимпийските богове бяха отредили съдбата само да се труди и го бяха лишили от дара да се смее, одобри този жесток закон. Преди четиринадесет години — уж за бунтарство — той изгони всички артисти от Италия.

Народът се разгневи. Стените на римските ростри и базилики[144] бяха надраскани с обидни надписи срещу императора и сената. На ежегодните празници, където отсъствието на артистите се чувствуваше най-силно, тълпите изразяваха с крясъци своята ненавист и отново и отново настояваха императорът да им върне любимците. Тиберий дълго се правеше, че не чува, но най-после все пак отстъпи и на артистите бе разрешено да се върнат в родината си.

Те нахлуха като буйна вода и започнаха оттам, където бяха спрели. Апелес, всеобщият любимец, в славния ден на завръщането се обърна към тълпата от импровизираната сцена на Говеждия пазар от името на актьорите и зрителите:

Имаме добро препитание. Ние сме сити
и напити като дървеници със кръв.
С туй вбесяваме олимпийците като стръв
и затова ще бъдем отново бити…

Четиристишието се разнесе мълниеносно. „Олимпийците“ в сената дълго разгадаваха тези иронични строфи. Но паради това, че Апелес бе любимец на всички, те махнаха с ръка, примириха се. Временно. Нека едилът[145] още по-внимателно проверява текстовете, а преторът да следи какво става в театъра. Та нали те двамата и префектът на града имат нашите пълномощия!

Комедиантите живееха ден за ден, едва свързваха двата края, тъй като тези, които с удоволствие им хвърляха по някой ас, бяха на техния хал. Занаятчията за своя непосилен труд изкарваше дневно по три сестерции[146], докато всеки един от сенаторите или конниците плащаше, без да му мигне окото, за бъчвичка сардели, деликатес, докаран от Черно море, 1600 сестерции или пък си купуваше роб, владеещ изкуството на фехтовката, за 80 000 сестерции.

О, благородни музи Талия[147] и Терпсихора[148], въздайте хвала на глупостта и лекомислието! Тъй като комедиантът не бива да яде, но — трябва да играе! Нека мойрите[149] изпредат съдбата на тези безумци, в която да има поне три унции[150] пушена сланина и хемина[151] евтино вино, за да не скачат на празен корем.

Бе сумрачно, бе денят на Венера, когато Фабий отвори очи. Главата го болеше тъпо, трещеше, бучеше. Лежеше сам в колибата на баща си. Погледът му се плъзна към къта, където старецът държеше рибарската си мрежа. Нямаше я. „Отишъл е за риба — помисли си Фабий, и така се протегна върху сламата, та чак костите му изпукаха. Излезе на двора, където имаше бъчва с вода. Наплиска се, потопи глава в студената вода, стана му по-добре. — Още веднъж, и почти съм наред! Днес е петък, в петък винаги играехме на Овчия пазар, който е на няколко крачки оттук. Дали са там? Какво ли играят? Вече е тъмно, сигурно са започнали.“

Фабий се облече и след миг вече се провираше между зрителите, които бяха наобиколили гумното пред кошарата. Няколко факли пушеха на плета. Мъждивата светлина трептеше и огряваше „сцената“, на която артисти от Фабиевата трупа играеха стария мим „Невярната мелничарка“.

Пиесата бе износена и те я изпълняваха слабо. Публиката вече нямаше на какво да се смее, шегите бяха остарели, плесенясали, само задължителните шамари и ритници предизвикваха смях. Ролята на

мелничарката, която преди играеше Волумния, сега изпълняваше наивната Памфила. Десеторно по-хубава и много по-млада от Волумния, но за съжаление и десеторно по-неопитна. Мелничаря изпълняваше Ноний — добряк, но прекалено неподходящ актьор за тази роля, а най-слаб беше Кар, стопанският ръководител на трупата и стар дилетант; той играеше прелъстителя на мелничарката — ролята на Фабий.

Фабий се стъписа от срам и възмущение — всичко беше безкрайно жалко! „А може би ми се струва така, защото дълго време не съм бил в Рим? Или пък от махмурлука? Добре ли виждам? Играят като говеда!“ Обзе го гняв, че трупата в негово отсъствие се е така отпуснала. Настъпи пауза.

В антракта на сцената излезе дребна, чернокоса танцьорка в жълт, на червени ивици, хитон.

Фабий се засмя. „Я виж ти! Та това е мургавото момиче, което така хубаво ме удари през пръстите в «Разногледият бик»!“

Девойката танцуваше под акомпанимента на два кларнета пред дървената статуя на Диана. Танцуваше леко, макар и неопитно, но движенията й, лицето й, целият й вид бяха прелестни.

Фабий я наблюдаваше с око на познавач. Още е неуверена, но умее да ходи. Красиво държи главата си. Талант е, то се вижда. Фабий следеше танца на девойката с интерес. Публиката — също.

— Къде по-приятно е да я гледаш нея, отколкото тези заекващи бездарници! — подхвърли един човек, който стоеше до Фабий.

— Прав си! — усмихна му се Фабий и го удари приятелски по рамото.

Аплодираха я посред танца. Изведнъж тя чу глас от публиката:

— Гледайте! Фабий е тук!

Девойката трепна, стъписа се; кларнетите продължаваха да свирят, подсещаха я, тя се мъчеше да улови ритъма, но не можеше; направи още няколко несмели стъпки, после изведнъж се обърна и цялата пламнала, избяга от сцената. Кларнетите попиукаха още малко и млъкнаха.

Хората се смееха, някой изсвири с уста. Ноний бързо изскочи на сцената и се опита да забавлява публиката със стари анекдоти.

Фабий стоеше близо до „гримьорната“, отделена от хората с платно, опънато на четири върлини. Оттам се чуваха виковете на Кар. Фабий повдигна избелелия парцал и влезе вътре.

На един сандък седеше танцьорката, свита на кълбо; стиснала с длани главата си, тя плачеше. Кар стоеше над нея. Обидите се сипеха

като градушка:

— Смотанячка! Кьопла! Да развали танца на най-хубавото място! Свят ли ти се зави, а? Терпсихора! Чуваш ли как те освиркват? Как може на една танцьорка да й се завие свят? И ти искаш да танцуваш? Млък! Не щяла да се съблича! Млък, света вода ненапита! В чувал ли искаш да те завържа? Само ме проваляш! Слава на боговете, че след седмица ще ти видя гърба! Махай се, където щеш, глезотия такава…

Девойката хълцаше.

— Браво, браво! Чудесно възпитание на младите артисти! — намеси се иронично Фабий.

Кар се обърна, опули воднистите си очи и театрално разтвори обятия:

— О, Фабий, здравей!

Фабий се отдръпна от прегръдката му. Погледна нещастното момиче, под чиито смолисти коси се виждаха полудетски раменца.

— Защо си се развикал така?

В „гримьорната“ надникна Памфила, но веднага изчезна.

— Провали танца в чест на Диана, гъска такава! Била й се завъртяла главата! Чувал ли си някога такава глупост! Така да изпорти…

— А ти, драги Кар, никога ли нищо не си изпортвал? Спомняш ли си мима, в който играеше благородния патриций? Стоеше на сцената с отворена уста и не знаеше какво да кажеш по-нататък. Какъв провал беше това, драги, а?

Кар се засегна, че Фабий го унижава пред момичето. Изпъчи гърди и каза с укор:

— Фабий, как може така да говориш с мен?

— „… с мен, който се грижа за вашата печалба и честно ви я поделям“ — пародира го Фабий. Той прегърна Кар през раменете: — Хайде, не се ядосвай, душичке. Аз само смятам, че стопанинът на актьорската трупа не бива така да се излага, така да крещи на един новак.

Девойката слушаше. Бършеше с пръсти сълзите си и крадешком поглеждаше своя застъпник. Но той продължаваше да се мръщи:

— И въобще срамувах се, като гледах как се мотаете на сцената. Това е позор, Кар! Трябва да ги вържете хората, за да ви гледат!

— Ти все ще намериш кусур, примадоно! — измърмори Кар и промени темата: Кога ще се включиш?

Фабий се усмихна:

— Откъде да знам! Може би утре. А може би когато птицата

Феникс, която долита веднъж на петстотин години, ти запуши устата.

— Ах ти, хаймана! Даже и след изгнанието не ти е дошъл умът в главата! — каза Кар вече полусмирен. — Трябва да видя какво дрънка там Ноний и готви ли са другите.

Кар излезе.

Фабий гледаше девойката. „Слабички ръце, щръкнали раменца, такова крехко създание, та то е още дете, а аз, старият козел, го взех за проститутка в кръчмата… Пфуй, Фабий! Хубави неща ще си помисли за нас — артистите — това дете. Е, сега пък няма да й се извинявам я. Но би трябвало някак… та то е такова мъничко, безпомощно…“

Девойката стана. Тя също си мислеше за кръчмата. Още помнеше обидата. Но постепенно чувството на унижение се сменяше с благодарност: той се застъпи за нея. Отметна назад черните си коси, пламъкът на факлата освети лицето й. В очите й блестяха последните сълзи. Още подсмърчаше объркана.

— Благодаря ти — каза тихо.

Стоеше пред него мъничка, слаба, като ябълкова фиданка. Фабий бе възхитен от свежестта й. Разглеждаше я, сякаш я вижда за пръв път, но отново му се стори, че вече е зърнал някъде това личице.

— Тръгваш ли си? — каза Фабий.

— Да.

— Ще те изпратя малко…

Тя пак си спомни кръчмата. И тъмнината. Каза упорито:

— Не! Не искам!

Фабий сви рамене и излезе от „гримьорната“.

Девойката започна да се преоблича. Всичко й падаше из ръцете. „Добре, че си отиде. Не ми е притрябвало да ме прегръща в тъмното. Като в онази кръчма. — Потръпна от погнуса. — А аз, глупачката, така го очаквах да се върне в Рим, отново да го видя! Заради него избягах от родителите си. Заради него дойдох при комедиантите. Всичко, всичко направих заради него. Мислех си, че той е по-добър от другите. Единствен. Той беше за мен целият свят. — Държеше сандала си и замислено го гледаше. — Той едва ли си спомня за Квирина от Остия[152], От къде на къде. Нафуканият артист и някакво си там момиче, което трябваше да му зашие скъсаното наметало! А аз така го… о, богове, толкова го… Издаде се какъв е. Сама видях как се отнася към жените. Прави са хората, че е като всички други. И по-лош дори.“

Сандалът се люлееше на пръста й. Но днес Фабий изглеждаше друг. Очите му бяха приветливи, не като в кръчмата. „Защо ли се

застъпи за мен? — Стана й смешно. — Ама хубаво му натри носа на Кар! — Тя обу сандала. Наплюнчи показалец и изтри мръсотията от крака си. — В кръчмата навярно беше пиян… Уф, колко пипкаво се преобличам днес!… А може би не трябваше така да го… — Тя въздъхна. — Но стана, каквото стана. След няколко дни ще бъда при мама в Остия и повече няма да го видя. — Отново въздъхна. — Връщам се у дома…“

Сложи си наметалото, приглади с длани разчорлените си коси и излезе от „гримьорната“. Запромушва се между хората, гръмките гласове на артистите, които доиграваха „Мелничарката“, ехтяха зад нея. В тъмнината блещукаха звезди.

Тя сви в малката уличка. От стената се отдели човек и пресече пътя й. Девойката мигновено се обърна, готова да хукне обратно, но силна ръка я хвана за рамото. В мрака светнаха зъби. Гласът на Фабий бе прекалено сериозен и учтив:

Мое съкровище, сигурно ще ми простиш,
че твойта забрана не спазих аз;
само като ти кажа какво ме принуди…

Уплахата на Квирина се смени с изненада. Приятна изненада. Фабий й се поклони вежливо и продължи да играе ролята си:

Когато покрай този дом преминах,
без малко върху хищен звяр да стъпя:
лежеше лъв, озъбен срещу мене.
Попитах го кой вятър го довя в нощта.
„Лежа си тук на улицата,
чакам тази балерина…“

Квирина наблюдаваше Фабий, в очите й трепна усмивка, заслуша се в гласа му.

— Казах си: ще я изпроводя по друг път и може би ще се зарадва. Кой иска да бъде изяден от лъва!

И продължи малко наставнически:

— Не е редно едно момиче да ходи само нощем отвъд Тибър…

— Аз съм свикнала — каза Квирина.

— И дори от лъва не те е страх?

Тя се разсмя непринудено:

— А, лъвът наистина е страшен… — Тя тръгна, Фабий — подир нея. — Но хората понякога са още по-страшни…

Той се засегна, искаше да го обърне на шега, но не намери думи.

Квирина се уплаши от това, което каза. Опита се бързо да заличи неприятното впечатление:

— Уплаши ме…

Фабий отново намери стария тон:

— Важното е, че вече не се боиш от мен.

— Не се боя — каза тя, но въпреки това малко забърза.

Мълчаха. Напрежението, което бе понамаляло от шегата, започна отново да расте в тишината. Звукът на стъпките — едните дребни, забързани, другите — тежки, по-бавни — отекваха в уличката.

Квирина си повтаряше наум, сякаш сама не вярваше на очите си: „Фабий ме чакаше. Върви с мен.“ Тя забави ход, за да трае по-дълго пътят.

— Къде живееш?

— При ковача Балб…

— Знам го.

— Той ми е чичо. Гърбавичък е, но е добър човек. Той също те знае. Когато ти беше в Сицилия, често… понякога говорехме за теб. — Каза повече, отколкото искаше, изчерви се, добре, че в тъмното не се виждаше, и бързо добави: — Чичо ми казваше: „Помни, Квирино, че Фабий ще стане по-голям артист от Апелес!“

— Квирина[153] — повтори Фабий. — Благородно име. Божествено. Досега не знаех как да ти казвам. Значи, при Балб живееш…

— Да! Но вече малко по малко се готвя да се върна у дома, при мама… в Остия…

Фабий се спря:

— Какво казваш? Искаш да напуснеш Рим?

Тя кимна, сякаш да се окуражи. Сега това й се струваше безсмислено, но все пак повтори:

— Да, ще се върна при мама…

— Защо? Затова, че днес Кар…

Тя отвърна бързо:

— Не, аз сама реших. Ще помагам на мама да гледа децата, ние сме пет, аз съм най-голямата. И повече няма да танцувам…

— Как можа да ти хрумне такова нещо, Квирина? Да оставиш танца? Защо? Та ти си талантлива. Ако поискаш, можеш много да постигнеш. Или се боиш от работата и от нашия суров живот? — Фабий дори не осъзнаваше, че гласът му изведнъж е станал настойчив.

Квирина вдигна глава:

— Не. Не се боя от работата, но… — Споменът за кръчмата стегна гърлото й. Спря, наведе очи.

— … но? — помогна й Фабий.

— Е… не ми харесва тук… — риташе тя със сандала си невидимия камък. — Иначе си представях живота в театъра… Хората не са добри… обиждат…

Изведнъж й се приплака: „Защо така лудо се влюбих в него? А сега да си замина и вече да не го видя? Аз тъкмо затова искам да се върна у дома, за да не го виждам повече!“ Погледна го как стои пред нея неуверен, объркан — той, който така решително се справяше при всяко положение на сцената, и мислено му говореше най-чистосърдечно: „Ах, аз вече не ти се сърдя, ти си днес съвсем друг, така ми е хубаво с теб…“ И сякаш отдалече чуваше гласа му:

— Ти си още много млада. Да, животът в театъра е суров и тежък. — Той чувствуваше, че трябва някак да й, се извини. Но не, не, това няма да стане! — Не бива да смяташ, че всичко е лошо, както на пръв поглед изглежда, разбираш ли?

Фабий изведнъж усети силно желание това момиче да не напуска Рим, да остане близо до него. Заговори разпалено:

— Всеки живее заради нещо, каквото и да е то, всеки иска нещо да постигне, така е с човека. А ние? Да разсмиваме хората, да се правим на палячовци… Ето, така изглежда на пръв поглед. За такова нещо, разбира се, не си заслужава да живееш, но като… ни опознаеш отблизо, нещата изглеждат иначе: на хората, които си нямат на този свят нищо друго освен грижи, ние им носим смях и малко радост. А това вече не е толкова малко, нали? Но ние самите трябва да издържим много трудности, много горчилки да преглътнем. Ох, момиче, ако знаеш колко пъти са ни чукали по главата! И то как! Дълги години бяхме в изгнание. Но никой от нас не се оказа страхливец, никой не се отрече от изкуството си. На мен преди година един могъщ господар ми устрои изселване на Сицилия. И ето, пак съм тук! За да могат високопоставените лица лека-полека да измислят къде ще ме изпратят следващия път! Сега навярно по-далече, може би в Мавритания или кой знае къде! — Той стана сериозен. — Който обича своя занаят така страстно, както ние, комедиантите, той ще се примири с всичко. Всичко ще понесе и ще изтърпи заради него. И пак с удоволствие ще играе, макар понякога да го замерят с развалени яйца.

Квирина стоеше пред Фабий с широко отворени очи и го слушаше внимателно… Да, това е той, нейният Фабий, заради този човек избяга от дома, него очакваше с такова нетърпение…

Фабий замълча. Виж ти, нито дума не каза в отговор. Значи, не я вълнува. Той помръкна. Но произнесе на глас онова, което мислеше:

— Жалко, че си отиваш. Наистина жалко…

Вървяха бавно по уличката, по небето имаше малко звезди, но все пак не беше съвсем тъмно. Погледнаха се едновременно.

— Вече няколко пъти си помислих, че те знам отнякъде. — Той не забеляза как тя трепна. — Но къде точно съм те виждал? Дали в Рим или някъде другаде? Артистите са прелетни птици…

— Да, виждал си ме — закима тя радостно. — Преди повече от година. Ти играеше войникът-самохвалко…

Той изведнъж си спомни, спря се и добави:

— В Остия!

— Да! — Тя бе силно развълнувана. — В Остия! Скъса ти се наметалото и аз ти го закърпих…

— Вече знам. Вече знам!

„Ах, какво знаеш ти! — мислеше си девойката. — Та ти не знаеш, че тогава аз се побърках по теб, че избягах от дома и предложих на Кар да танцувам за няколко сестерции, за да те чакам…“

Тя закрачи бързо, дишайки учестено.

— Как попадна в нашата трупа? — попита той.

Разказа му. Тя е дете на морето. Баща й, моряк, вози жито на държавен кораб от Египет и по цели години е на път. Майка й и четирите й сестрички живеят от даровете на морето в Остия. Още като малка е обичала да танцува. Майка й се сърдела: „Знаеш ли що за сган са тези артисти и танцьори? Сбирщина от ветрогонци и скитници.“

И двамата се разсмяха. Квирина изведнъж млъкна. Сърцето й се сви: именно за Фабий бе слушала, че е безотговорен човек, лекомислен, женкар, че води разпътен живот, че пие. Тя се постара бързо да отпъди тези мисли.

— Защо замълча? — попита Фабий. — Разказвай.

Това, което имаше да доизрече, бе малко. Преди една година, след като се скарала с майка си, избягала при вуйчо си в Рим. Той обичал да ходи на театър и искал да достави и на нея тази радост. После Кар я взел в трупата. Танцува в паузите между действията. Още лошо танцува. Както днес. А после й излиза солено. Никой не се застъпва за нея. Едва днес… Гласът й леко потрепери.

На Фабий му харесваше тази девойка. В нея имаше някаква сила, която го привличаше. „А при нас ще свърши добра работа, отдавна ни липсва танцьорка. Мислите му се върнаха към трупата. Заговори повече на себе си, но от време на време се обръщаше към девойката:

— Така не може да продължава. Не може само «Войникът-самохвалко» и «Невярната мелничарка» да играем! Капка остроумие

няма в тях. Капка живот няма. Само шамари и ритници по задника, за да се смее публиката. В Сицилия, в Панорм[154], видях как гръцките артисти изпълняват други неща. Истински сцени от живота. Едновременно и весели, и горчиви, както си е в живота. И публиката се вживяваше; аплодираше, смееше се, плачеше. Аз знам, че римляните не искат да гледат само мрачни и възвишени, трагедии. Но заради това ние няма безкрайно да мелим едни и същи мимове!

Девойката го гледаше внимателно, слушаше мелодичния му глас. Той обръщаше, лице към нея и се усмихваше. Тази усмивка я правеше щастлива.

— Имам една идея, която би могла да се осъществи. Една от сцените да е танцова, исках да разчитам на теб. Няма ли да си помислиш още малко и да останеш тук?

— А какво ще танцувам? — неочаквано излетя въпросът й.

Фабий я погледна радостно. Очарова го нейният възторг, нейната заинтересованост.

— Фортуна, която раздава от рога на изобилието това, за което хората копнеят… И няколко реплики ще кажеш. Сигурно ще можеш…

— О, разбира се! — извика момичето, но веднага се сепна. «Ами ако това е уловка, за да остана тук й той отново… Не! Не! Как можах да си помисля такова нещо!»

— Хубава сцена може да се получи — каза Фабий.

— Ами аз… аз ще се опитам… щом като мислиш… аз ще се науча…“ всичко ще се науча, Фабий…

— Много се радвам — усмихна се той. — Ще видиш, Квирина, какъв танц и каква сцена ще ти измисля, та чак ще им изтръпнат дланите на зрителите от ръкопляскане…

Тя се усмихваше блажено. Вече не мислеше да се връща у дома. Остава тук, близо до него. Ще бъде в него. Вървеше до Фабий и свят й се виеше, от радост също както преди година, когато пътуваше към Рим с мечтите си.

От морето духаше вятър. Носеше свежия аромат на солената вода. Небето ставаше сребристочерно. Всичко наоколо се проясни.

Квирина нетърпеливо попита:

— А кога ще започнем?

— Скоро. Най-напред трябва да си направя една шега със своя приятел, сенатора Авиола…

— Този богаташ е твой приятел? — попита тя учудено.

Фабий се разсмя хлапашки:

— Най-скъпият от всичките ми приятели! Аз съм му малко

длъжник. Трябва да му върна дълга си заедно със седемдесетпроцентова лихва, както е свикнал. Междувременно ще обмисля нашата пиеса. А после веднага започваме да репетираме. Ще ти обадя кога и къде.

Вече бяха стигнали до къщата на Балб. Очите на девойката сияеха. Сияеше цялото й лице. Той я гледаше и не му се искаше да си отиде. И девойката не се помръдваше. Усмихваше му се, но той бе сериозен. Подир малко каза:

— Скоро ще се видим, Квирина! — И добави по-меко: — Върви, момиченце!

Тя го погледна още веднъж, после се обърна и тръгна. Пред къщата изви глава и видя, че той продължава да стои на същото място и да гледа подире й.

13

През последните три столетия Forum Romanum[155] бе придобил изключителна важност. А храмовете и базиликите бяха толкова нагъсто, че хората едва се разминаваха. От ростите ечаха политически речи дори когато там никой не говореше. Всякаква сбирщина — арделиони[156] и просяци се тълпяха в сенките на базиликите и протягаха ръка за милостиня. Капчица милостиня от сенатор или от банкер, от спекулант, търгуващ със земя, или от магистрат — само да капне нещо.

Златната младеж се бе отвратила от гешефтарската и вечно политиканствуваща атмосфера на Форума. Римските красавици, било то от благороден произход или хетери, също така отбягваха Форума. Разходките ставаха на Марсово поле.

Януарските дни бяха влажни. Между театрите на Марцел и Балб под великолепната колонада на Октавий се разхождаха и забавляваха младите римляни и римлянки. Тук нагласените по последна мода жени с плисирани палли и вълнени наметала в пастелни цветове — се срещаха с младите патриции — в бели тоги от тънък бисос. Девойки с начернени мигли и премрежени клонки — полусенки за пламтящите очи. Безсрамна лъжа, примамка, престорена срамежливост, която е забравила да скрие предизвикателното полюшване на бедрата: опасната зона. Благоуханното нардово[157] масло предизвиква. В ритъма на злословията шляпат златните гръцки сандали с каишка между палеца и пръстите.

Младите мъже се движат небрежно, с поглед, вперен в зениците на тъмнооките девойки: отгатват, опитват. Римското право, абсолютно защищаващо частната собственост, тук се прилага към жената: uti, frui habere, possidere — ползувай, наслаждавай се, имай, притежавай. Защото мъжът е господар, собственик. За дълго ли? За толкова, колкото си поиска… Движението шуми като река. Мигновени спирания, шеги, уговорки за срещи, любовни предложения.

След тригодишно отсъствие от Рим Луций премина под колонадата на Октавий, привличайки вниманието на всички. Той поздравяваше познатите жени, поздравяваше мъжете, но преизпълнен с неспокойство и тревога, не се спря с никого. Зад недостроения театър „Помпей“ се намираше стар стадион, още от годините на пуническите войни. Той

вече не се използуваше за обществени цели, понеже дървените трибуни се бяха свлекли и римските бедняци си палеха с тях огнищата. Но състезателната пътека бе в добро състояние. Сто роби я поддържаха постоянно, за да могат тук младите патриции да тренират. Луций съобщи на стражата при входа името си и влезе.

Престолонаследникът Калигула, чест гост на тези тренировки и страстен състезател, не желае цветовете на четирите клуба да се защищават от роби или освобожденци. Неговото желание е да вижда поводите на четворния впряг в ръцете на млади благородници. Хвала му за това!

На старт стояха приготвени четири квадриги, робите-коняри държаха юздите на конете, чийто косъм блестеше в сумрачния ден. Бе прохладно, вятърът рошеше конските гриви и разнасяше цвилене и удари на копита в пясъка. Канеше се да вали и във влажния въздух се усещаше миризмата на обор, която конете бяха донесли на стадиона. Щом Луций влезе в стадиона, компанията млади патриции го зърна. Забързаха към него, с припряност, неприета за един благородник, за да му покажат колко им е драг, прегърнаха го, поведоха го.

Между радостните възклицания, че отново се срещат след три години, между приятелските целувки те оглеждаха Луций изпитателно и ревниво. Под видимия възторг се криеше завистлива насмешка.

— Целия си като от бронз излят! Великолепно! (Кожата му е червена като на касапин от Говеждия пазар.)

— Косата ти е същинско злато! (Пфуй, каква прическа!)

— Ръцете ти са силни като на носещия земята Атлас. (Оставаше да имаш и мръсотия под ноктите!)

Викаха, говореха един през друг. Но нито дума за Сирия, за успехите му в Ориента, за воинската му слава, която днес коментираше цял Рим. Тъкмо затова му завиждаха най-много.

Отдавна те очаквахме, Луций — обади се млад мъж, с коси като абанос, строен, елегантен, който бе център на компанията от млади патриции. — Разбираме какво те е задържало: жена. Но те извиняваме, защото знаем, че си постил три години.

Смях прекъсна думите му.

— Луций и пост? Какво приказваш, Прим?

Прим Бибиен вдигна ръка и продължи:

— Нека да довърша! Аз не казах, че Луций е бил на абсолютен пост! Но римските красавици са му липсвали!

Няколко мъже изръкоплясказа: нашият Прим е роден поет!

Прим Елий Бибиен — първороднят, както подсказва името му,

син на влиятелния сенатор — бе отколешен приятел на Луций. Прим уважаваше семейство Сервий Курион. То не ламтеше за печалби, както неговият баща, който, скрит зад гърба на своя освободен роб, грабеше милиони от строителството на пътища, домове отвъд Тибър, храмове и клоаки[158]. Прим изпитваше угризение, че баща му печели и трупа капитали по недостоен за един римски благородник начин — чрез търговия и предприемачество. Представата му за старите римски добродетели, макар избледнели и забравящи се вече, които поставяха достойнството над печалбата, създаваха у Прим чувство за малоценност и оттук — завист към Луций. Но той прикриваше всичко това с ирония. И стиховете, които съчиняваше, бяха пълни със сарказъм, но Прим предпочиташе да се прицелва в дреболиите, отминавайки боязливо истинските беди.

— Оседлахме и впрегнахме коне и за теб, скъпи мой. Докато ти се наслаждаваше на целувките си с Торквата, докарахме колесницата ти чак на старта! — усмихна се язвително Прим. — Но се надявам, че в състезанията ще участвуваш сам!

— Не наричай тренировките състезание — каза Луций, без да обръща внимание на присмеха. — Все едно, че игрите на Марсово поле наричаш сражение. Кога започваме?

— Веднага, само да ти донеса лентата. Знаеш ли, щастливецо, какъв жребий ти се падна тази година? Ще защищаваш зеления, Калигуловия цвят! Всички така ти завиждаме, та чак и ние позеленяхме!

Луций не знаеше да се радва ли, или да проклина. „Аз трябва да се боря за това императорско изчадие? Дали нарочно са ми изиграли този номер? Или ме провокират? Та те знаят, че Калигула ме ненавижда, и то най-много заради надбягванията. Но ако спечеля състезанието, ще спечели цветът на Калигула. Може би това ще му помогне да забрави старата си вражда.“

— Жалко, че Калигула вече… — подхвърли Юлий, синът на сенатор Хатерий Агрипа, препасан с червена лента.

— Какво се е случило с Калигула? — обърнаха се младите мъже към него.

— … Жалко, че вече не е в Рим — ловко се измъкна Агрипа.

Луций препаса яркозелената лента. Цветът на Калигула. Цветът на морето. Цветът на нейните очи. Валерия!

Отгоре от полуразрушените седалки на амфитеатъра се разнесе ясен глас:

— Вие, благородни съдии, не съдете сега за човека по външния му

вид. Погледнете мазолестите му ръце, опушеното му от дървените въглища лице, плебейската шапка, под която е скрита невчесаната му коса. Вникнете в душата на тоя мъж. Макар и бивш роб, днес свободен човек, той не е нищо друго освен презрян носач на пристанището. Въпреки това и той е човек като нас…

Луций учудено погледна към оратора. Прим се засмя:

— Деций Кота подражава на Сенека. Ах, Луций, не можеш да си представиш колко се вдигна цената на Сенека. Това, което изрече Сенека, малко по малко се превръща в един от законите на Дванадесетте таблици[159]. Кълна се в Юпитер, че не лъжа. И всеки иска да постигне неговото красноречие. И аз също, миличък. Той е възхитителен. Неотдавна защищаваше в базиликата на Юлия пред съдебния трибунал един носач от Емпория. Конникът Целс, банкер от Есквилин — знаеш ли го? — обвиняваше носача, че е откраднал от двореца му златен светилник. Трябваше да го чуеш как говори. Така измъкна носача от положението, че едва не му предложиха квестура. По време на процеса Деций си записваше защитната реч на Сенека и сега се упражнява. Но напразно се напъва, горкичкият! А аз написах стихотворение за тази реч на Сенека:

Не само дума с дума се мери в речта,
течението също гърми, пее, бучи
и звуците заедно със силата на водата
могат и каменен яз да разбият…

— Сега съчиняваш по-добре, Прим — усмихна се Луций и се качи в колесницата. — Ще станеш втори Вергилий[160]. Започваме ли?

Явно преувеличената похвала поласка Прим. Усмихна се самодоволно. След това, в ролята си на арбитър на днешните състезания, той застана край четирите квадриги и вдигна бялото знаменце.

Замахна енергично надолу: квадратите стремително потеглиха. Седем обиколки на стадиона.

Като малък Луций копнееше да стане водач на колесница. Може би това бе неговата първа, още детска проява на честолюбие, което с годините се разрастваше, за да стигне до мечтата му за триумфа. „Води, а не да те водят!“ — това бе девизът на Курионовия род, девизът на Луций. Всички негови прадеди бяха достигнали върха на почестите, достоен за един римски благородник: консулството. Луций е син на своя род. Неговото честолюбие е безгранично и може да се формулира съвсем кратко: „Във всичко, което правя, трябва да бъда

пръв! Във всичко искам да се отлича. Днес — на състезанията в цирка, утре — в сената, пред който ще изнеса реч за своето пребиваване в Сирия.“ Какво щастие и каква слава за младия мъж! За това той трябва да благодари на своята щастлива звезда. И на Макрон. Когато Калигула убеди, както постоянно обещава, императора да разреши надбягванията в цирка — тогата цял Рим ще види как Луций побеждава в Големия цирк пред очите на сто и осемдесет хиляди зрители и как самият Калигула му слага на челото победния лавров венец. И Валерия ще го види…

Луций добре води колесницата. Той и в Сирия не изостави тренировките. Състезаваше се в Цезарея, Тир, Сидон и Антиохия. Познава нрава на пъргавите кападокийски коне, докарвани на кораби в Рим за надбягванията и каквито сега държи за поводите. Отлично знае как може да ги подгони в луд галоп. Отпуска леко поводите, попритегля ги малко, после пак, но изведнъж ги отпуска, изсвирва остро и неговия четворен впряг полита като вихър. Луций пробва своя трик в отвъдната страна на стадиона, за да не го видят зрителите. Той завършва първата обиколка около спината[161] и пръв минава край позлатената пирамида в началото на състезателната пътека. Леката двуколка, в която стои, едва докосва земята, копитата на жребците чаткат, жълтият пясък лети на всички страни. Луций опитва втори път своя трик. Не се излъгва. Втори кръг. Трети. Непрестанно — начело, непрестанно расте разстоянието между него и червения състезател, който е на второ място. Подир това — синият, последен — белият.

Луций разбра, че победата е в негови ръце! Вдигна гордо глава. Така трябва да бъде! И съдбата трябва да си ръководи сам, както тази квадрига. Да застави фатума[162], както този впряг, да лети в желаната посока. Но редно ли е тъкмо днес и тук да победи? Разумно ли е? Не е ли по-добре да се престори на по-слаб и да победи чак на истинските надбягвания в Големия цирк пред очите на Калигула?

Луций се усмихва. Леко притегля поводите, съвсем лекичко, още малко и… чува как възторженият вик зад него се усилва, нараства, приближава се… Все още би могъл… Завършил е четвъртият кръг, предстои петият… все още би могъл, ако поиска, да отпусне изведнъж поводите и остро да изсвири… Но не! Ще направи точно обратното! Луций попритегля още малко поводите, вижда с крайчеца на окото си как Юлий Агрипа размахва камшик, как червената лента го изпреварва и пръските пясък политат пред погледа му. Той престорено бърчи чело, навежда се, взема камшика, демонстрира гняв и усилие, но не дава воля на конете. Пуска пред себе си и синия състезател и

непосредствено след него стига трети на финала.

Аплодисменти за червения, насмешки за Луций. Той скочи намръщен от колесницата и започна да развързва зелената лента.

Прим не можа да се овладее и се наведе ухилен към Авъл Устин:

— Погледни го победителя на партите!

Останалите ехидно добавиха:

— Героя от Ориента!

— Това е тя — неговата слава!

— В Сирия навярно е яздил козел!

Но когато Луций се приближи до тях, преструваха се на угрижени, макар и да се шегуваха:

— Горко ти, Луций, ако така се представиш пред Калигула!

— Поне година ще те лиши от своите гуляи!

— Ще нареди да се състезаваш с костенурки!

Луций слушаше с половин ухо и си мислеше съвсем за друго. Бе уверен, че щом поиска — ще победи. „А после — Калигула или пак ще ми завижда, или от радост, че неговият цвят е победил, ще забрави старата си ненавист. Ще видим.“

— Какво стана с теб, по дяволите? Така безупречно потегли! — попита победителят Агрипа.

Луций сви рамене и отиде да огледа копитата на двата крайни коня, сякаш в това се криеше причината.

Те се връщаха към домовете си с безгрижна походка, самодоволни, горди от своята изтънчена красота; надпреварваха се в остроумия, уговаряха си срещи в римските кръчми и лупанари, за да убият скуката и тази нощ.

Луций и Прим вървяха последни. Наблюдаваха другарите си: капризни прически по последна мода, изкусни къдрици, толкова изкусни, че имитираха небрежност, а всъщност бяха направени с невероятна опитност от сръчните пръсти на робините. От къдрите и тоалетите се раздаваха благоухания. Изискани маниери, жестове ту величествени, ту умишлено небрежни, лакираните нокти блестят…

Луций бе потънал в спомените си за сирийския легион, като сравняваше неволно живота там и тук, в Рим.

Тези, които вървят на няколко крачки пред тях, са бъдещето на Рим. Тези мъже скоро ще управляват империята чрез сената и учрежденията. Тези женствени кукли. Тези лекомислени, издокарани франтове!

— Прим, не ти ли се струва, че тези пред нас приличат повече на жени, отколкото на мъже? — посочи той към компанията.

Прим се спря и впери разширени от изумление очи в Луций:

— Какво говориш, Луций?

— Нима не виждаш? Прически, благоухания, тоалети, маникюри, маниери… Дори и ти…

Прим се усмихна. О, богове, колко е изостанал Луций в Ориента!

— Ти искаш да изглеждаш до нас като свинар? О, вие, войниците! Капка вкус нямате! В края на краищата ще престанеш ежедневно да се къпеш и ще изгниеш от мръсотия, варварино… Нима живеем във времената на Регул[163] или на стария Катон[164]? Светът, мили мой, върви напред! Гледай по-скоро да ни настигнеш, но не се престаравай: новата мода у нас въвежда самият Калигула! Може във всичко да му подражаваш, но винаги трябва да спазваш учтива дистанция, за да бъде пръв той… Това ти е известно, нали?

Луций се върна у дома, влезе в банята и се остави да го масажират и вчешат. Но не разреши на робините да му направят прическа по новата мода. Без друго и старата, скромна прическа отне цели два часа. В знак на протест той се отказа от маникюра и благоуханията. И въпреки това бе угнетен. Надбягванията не го разсеяха.

В момента, когато двете робини подреждаха диплите на тогата, влезе баща му. С тайнствено, но сияещо лице той поведе сина си към таблина[165]. Има важна новина за Луций. Разместване на легионите! До края на февруари в Рим се връща тринадесетият от Хиспания[166], който се ръководи от Гней Помпилий, шурея на Авиола. Трима командири са наши хора, останалите Гней ще подкупи. На нас ни стигат два легиона. Фортуна е с нас, момчето ми!

Луций не издаде нито звук. Авторитетът на баща му е голям. Той потиска у него измъчващото го чувство, породило се след първия им разговор: заговорът се явява не навреме, тъкмо когато Луций се устремява към кариерата си под покровителството на императора. Луций мълчи, загледан в мозайката на пода, която изобразява люшкащ се върху вълните кораб. Има неприятното усещане, че земята под него се олюлява.

Сервий прегърна сина си.

— Измъчва ме една мисъл. Денем и нощем не ме напуска, Луций…

Синът вдига очи към баща си. Сервий говорете тихо:

— Бих искал да знам отношението на Сенека към нашето дело, разбираш ли? Влиянието на Сенека между сенаторите е голямо, също така и между народа. Ако можеше и той… — Сервий присви рамене и добави: — Днес Сенека е кумирът на Рим!

— Чух за това на хиподрума — отговори тихо Луций. — Кумир и

мода…

— Не обичам неизвестността — продължи Сервий. — Изпратих при Сенека роб да му съобщи, че ние двамата ще го посетим днес. Поводът е великолепен: след завръщането си от Сирия ти искаш да изразиш уважението си към своя бивш учител, а аз копнея да видя новата му вила Отвъд Капенската порта. Отиваме ли?

Луций кимна без възторг.

Сенаторската лектика[167] от абаносово дърво, украсена с изящна сребърна интарзия[168], стоеше пред входа на двореца. Осем роби чакаха до нея. Носилката беше необходима, тъй като влажният въздух и дребният дъждец биха повредили скромните прически на бащата и сина Курион.

14

— Весели били техните богове. Лицата им открити, челата безгрижни, краката крепки, походката лека. А в жилите им вместо божествена кръв — вино — говореше Сенека. — Живеели далече и били за утеха на хората, понякога дори за смях. Людете правели от глина и гърнетата, и образите на своите богове. Били люде — прости и добри. Зеленикавите рекички се отразявали в очите им. Над главите им простирал клони лавър и бяло козле подскачало в краката им. Сред спокойствието на полята и пасищата живеели нашите предци през златните времена на цар Нума[169] и животът край тях протичал бавно. За разменна монета им служели добитъкът и бъчвата вино. Боговете ги дарявали със смях и увереност в утрешния ден. Ще поникне ли това, което сме засели? Ще се отели ли кравата, която бикът оплоди? Ще узреят ли лозята и маслините ми? Ще има ли синът ми сила за лопатата и за копието? Такива са били грижите им.

Ние, техните правнуци, живеем сред тревоги. Жаждата за пари погуби не една душа. Това е единствената, най-голямата, постоянната ни любов. Вместо песни дрънчат мечове. Хиляди гладуват. Смехът днес е нервна спазма. Под краката ни кипи лава. Утрешният ден е несигурен…

Сенека, свит в креслото и сгушен в наметалото си, макар че в къщата е топло, се закашля.

— Златни са били не само старите времена на Сатурн[170] в сравнение с днешното злочестие. Прекалено си черноглед, мой драги Аней — каза Сервий.

— Че какво чудно има в това? — усмихна се философът. — В моите детски сънища е бучала Гвадалкивир, черна като пръстта. И палмите в Кордуба бяха по-скоро черни, отколкото зелени. А Рим? Днешният Рим? Тук животът е по-тежък от земята, въздухът притиска, угнетява, сянката е по-черна от мрака, зората е локва чернееща кръв…

Луций учтиво се усмихваше и си мислеше: не скрива красноречието си. Оплита човека със своите сентенции като с паяжина. Но същевременно се възхищаваше: всяка негова дума има смисъл, нито една не звучи празно.

— Но не винаги е било така. Ами републиката? — попита Сервий.

Сенека се уви още по-плътно във вълненото си наметало, вдъхна от

флакона освежаваща елхова миризма и продължи да говори. Баща и син слушаха напрегнато. Философът непрестанно, сякаш умишлено, прескачаше времето на републиката, превъзнасяше древния Рим и сипеше хули по днешния.

Най-после заговори за републиката. Обрисува я с най-ярки краски. Спомнете си живота на своите прадеди, приятели. Култът към труда е бил същината на живота. В съгласие с природата живеели тогава — просто, искрено, спокойно. Патрицият, плебеят и робът, били близки като роднини. Римският народ — това били трудолюбиви селяни. Живеели задружно господар и роб заедно. Заел си ми модий маслини? Връщам ти модий маслини. Вместо възнаграждение — благодарствена дума и лягам спокойно да спя…

Сервий се усмихваше и поклащаше глава. Сенека продължаваше:

— Днес? Трудът е позор. Култът към императора и приближените му съперничи с култа към парите. Въпреки закона на природата всеки от нас има по двадесет постели, макар че може да спи само в една. Но с нас не спят простотата и добродушието, а разкошът, фалшът, разточителството. Притворството е изписано на лицата ни. Робът е животно, между благородните и простолюдието разстоянието е неизмеримо: Римският народ е продажна сган. Живеем под ключ, всеки изолирано на своя земя. Заел си ми сто хиляди сестерции? Ще ми върнеш сто хиляди с петдесет хиляди лихва отгоре и пак няма да спя спокойно. Души ме страхът…

Сервий бе възхитен. Думите на Сенека капеха като мед на сърцето му. Който така вижда образа на републиката, той е вече спечелен за републиката. Сервий би могъл да заговори направо, но предпазливостта го въздържа, философът повдигна ръце, повиши глас:

— Рим е пренаселен. Претъпкан е с чужденци и всякаква измет. Къде са истинските римляни?

Сервий изправи гръб и се готвеше да отговори; „Та това си преди всичко ти и аз, и моят син, това сме ние, които страстно копнеем да върнем на Рим.

— Рим е тежко болен — произнесе патетично Сенека. — А знаем ли от какво? Знаем ли от какво е болен?

Сервий се наведе към Сенека:

— Ти знаеш от какво е болен Рим. Това знам и аз… знае го и римският народ…

Сенека се престори, че не е доловил многозначителната пауза на Сервий, и каза:

— Народът? Хилядоглаво нищо. Стадо, което се ръководи от

инстинктите и настроенията си. Обръща се ту наляво, ту — надясно, според това накъде духа вятърът. Онези отвъд Тибър? Или тези от Субура? Те самите не знаят какво искат, камо ли да знаят от какво страда Рим! Какво ще кажеш за това, драги мой?

Луций съсредоточено следеше разговора. Той разбра, че философът ще излезе по-твърд орех, отколкото баща му предполагаше. Наблюдаваше Сенека. Висок, слаб мъж, превалил четиридесетте. Още на тридесет бе квестор и член на сената. Мъж заможен, влиятелен, мъдър. Слабо лице с остро изсечени черти, пламтящи тъмни очи — астматична температура или страст? Маслинената кожа на лицето му потъмнява от пристъпите на кашлицата. Болнав на вид, но силен духом. Мисъл бърза и гъвкава. Много гъвкава. Опасен партньор в голямата игра на баща му…

Сервий имаше същото впечатление. За миг се поколеба: не би ли било по-добре да прехвърли разговора върху обществените конвенции и да се откаже от намеренията си? Но характерът на Сервий не познаваше поражението. Страстният републиканец премина към същината на нещата: Сенека великолепно охарактеризира времето на републиката и настоящето. Само че е необходимо да се помисли върху последствията от днешното положение. Рим е нашето отечество. И нашата любов, и нашият живот принадлежат на него. Мои прадеди са Катон Стари и Катон Млади, Утически. Сенека знае това…

Философът слушаше внимателно. Сервий пламна:

— Сърцето ми се свива от болка, като гледам как произволът на една личност потъпква човешките права…

— Кого имаш пред вид? — попита Сенека.

Сервий се уплаши. Как може да ме пита? Защо пита? Лош признак… Той ловко се измъкна:

— … произволът на една личност, която до неотдавна е пасла говеда, произволът на необразования плебей Макрон, който днес управлява от името на императора…

Сенека леко се усмихна на тази ловкост. Сервий хапеше устни, но трябваше да продължи:

— Военизираният режим така е просмукал римския въздух, че не може да се диша. Накъдето и да се обърне човек, чува как зад гърба му тропат тежките сандали на униформените съгледвачи, Рим е препълнен с доносници, не знаеш нито деня, нито часа, в който дамоклевият меч ще порази черепа ти…

Сенатът, този сенат, който винаги справедливо е водил Рим към слава, днес е разединен. В него кипи борба между безгръбначните и

малцината, които все още имат достойнство. И тази шепа честни хора страда от безправието. Те са безпомощни срещу него. Отбраняват се чрез гордата си изолация. Пасивен отпор. По-слабите се поддават на безнадеждност и апатия, най-слабите се деморализират, водят угоднически, безпътен живот, стигат до отчаяние. Самоубийствата зачестиха. Но на силните духом никой не може да им отнеме копнежа, страстния копнеж…

— Какъв копнеж, драги Сервий? — попита в паузата заинтересовано Сенека.

— Копнеж за въздух — добави внимателно Сервий. — И по-добър живот за всички. И благородници, и народ. За живот, който има смисъл, който си заслужава да се живее… в който има надежда…

— Съществува път — произнесе замислено Сенека, — има път, който води към твоя идеал, мой Сервий…

Баща и син погледнаха напрегнато Сенека.

— Да се откъснеш от шумния свят, да създадеш около себе си, но главно в себе си, железен обръч на спокойствието. Да се научиш да презираш всичко освен полета на духа. Нека си спомним Епикур: «Принуден ли си да живееш сред тълпата, затвори се в себе си…»

Сервий впи пръсти в облегалките на креслото. Проигра. Луций гледаше баща си: проигра!

Тишина.

— Но копнежът, този стар, безкраен копнеж… — повтори страстно Сервий — не за моето, личното, а за общото благо…

Сенека го прекъсна:

— Прекалено страстният копнеж не знае граници. Ала природата, в съгласие с която трябва да живее човек, има свои граници. В едно отношение си прав: който мисли само за своето благо, не може да бъде щастлив…

— Виждаш ли! — избухна Сервий. Ти самият неотдавна прогласи публично в Агриповите бани: «Да живееш, значи да се бориш!»

Сенека попритегли наметалото си и се закашля. После тихо попита:

— Кой иска днес да се бори, Сервий? И с кого? Може би ти?

Сервий се беше вече овладял; гласът, му прозвуча спокойно:

— Аз? Как можа да ти хрумне това, мой най-скъпи? Стар съм вече за каквато и да е борба. А моят син е днес войник, под покровителството на императора е, трябва да получи от него награда, очаква го висока длъжност.

«Я виж ти, как добре ме използува баща ми — помисли си Луций. И от Меркурий е по-хитър. Умее лукаво да играе.»

Сервий добави тайнствено:

— В кулоарите на сената се шепне, че императорът е болен, на смъртно ложе. Чувал ли си за това? Но на Капри ден не минава без подпис за смъртна присъда — ти знаеш това. Говори се, че няколко безумци са замислили да ускорят края… Каква безразсъдност! В този железен обръч около нас… е, кажи — това е направо самоубийство! Не ще посмеят да рискуват…

Сенека кротко се усмихна:

— За много дела не смеем да рискуваме не защото са трудни, а защото ни изглеждат трудни поради това, че не смеем да рискуваме…

— Великолепно казано! — намеси се Луций.

Сервий вдигна глава.

— … само че нашите сили — продължаваше Сенека — трябва да бъдат съразмерни с това, което искаме да предприемем. — Гласът му укрепна: — А това, драги мои, рядко се случва. Насилието винаги е вредно. Животът се състои от противоречия. От една страна, правилно е да се даде предимство на смъртта пред най-красивото робство. А от другата — стои старата мъдрост: Quieta non movere!“ — Не докосвай укротеното! Отрониш камъче и лавината те засипе… — И със същия тон той заговори за друго: — Ти беше любопитен, Сервий, да видиш новата ми вила. Учудваше се, че съм си построил нова инсула[171], тук, далече от града, край Виа Апия, след като имам прекрасен дом в Рим и дори вила на Есквилин. Ще ме извиниш, но преходите от топло на хладно дразнят астмата ми. Моят управител ще те разведе и сам ще видиш защо съм се преселил тук. А в това време Луций ще ми разкаже нещо за себе си, нали, мой драги? Три години не сме се виждали…

Сервий тръгна с управителя. Небрежно следеше учтивия разказ за топлинните устройства и звуковите изолации на помещенията, които трябваше да осигурят спокойствие и удобство за работа на Сенека. Вилата бе малка, обзаведена скромно, с вкус, без онази помпозност, с която римските богаташи правеха вилите си. Шуртенето на фонтана в перистила успокояваше. Във вилата и в градината имаше много статуи. Богинята на мъдростта Атина Палада оглавяваше мраморното общество. Сервий възприемаше само с очи това, което виждаше, а мислено бе другаде: не спечели Сенека и няма да го спечели. Но все пак имаше нещо успокоително: увереността, че Сенека няма да го предаде, няма да тръгне срещу него. В това отношение той е твърде предпазлив. На него му е все едно какво става в Рим; може и сто сенаторски глави да паднат под секирата на палача — важното е да има спокойствие в своята обител, за да си философствува! А посегне

ли някой заради Рим с голи ръце да вади от огъня кестените той ще наблюдава отстрани, без да си помръдне пръста… Сервий изгуби желание да разговаря повече със Сенека. Протакаше разглеждането на градината, стигна даже до най-високото, място, до платото, където деветте бели музи заобикаляха Аполон с лира в ръка. Оттук прекрасно се виждаше Рим в далечината. Надникна в ергастула[172] и се учуди, че в него няма окови за провинилите се роби, видя колко добре са облечени робите на Сенека и смаян чу, че понякога той яде заедно с тях на една маса. „Робът е наш нещастен приятел“ — казва Сенека, но не ги освобождава. Лицемер! Сервий пожела да отиде и в оранжерията, където бе започнала предпролетната работа, разходи се сред пиниите чак до езерото, за да успокои нервите си…

Луций направи възлияние за Минерва и вдигна чаша за здравето на домакина. Сенека пиеше вода. Скромност? Не, въздържание. „Стар навик, не можах да се променя, Луций. Закусвам плодове вместо пастет, обядвам зеленчуци вместо печено месо. Вместо хляб ям сушени смокини, спя на твърда постеля и не употребявам благовонни масла и парна баня. Хубав римлянин, а?“

„Иска да се различава от другите — мислеше Си Луций. — Иска да е оригинален. Казват, че обичал да блясва с ефектни сентенции. Но това е лъжа. Те просто му завиждат на ума. Защо не блестят тези, които го одумват?“

Спомниха си времето, когато Сенека учеше Луций на риторика, после Луций разказа малко за Сирия, но и двамата чувствуваха, че не говорят това, за което мислят.

Луций бе неспокоен. Той дойде тук раздвоен, разсечен на две половини, измъчван от противоречия и несигурност. Към кой да се присъедини: към баща си или към императора? Какво да избере: съзаклятието за република или верността към императора? С цялото си чувство на синовна обич и уважение той се стреми към баща си. Страстният му копнеж да се прослави, честолюбието му да постигне по-скоро най-високите почести го тласкат към императора. И този проблем, който би му струвал главата, е усложнен от жени. Чувството и дългът го водят към Торквата, страстта го влече към Валерия. Баща му и Торквата, императорът и Валерия — тези два свята са два вражески лагера, изправени с безгранична ненавист един срещу друг. „О, богове, с кого да тръгна? Ще разсече ли мъдрият Сенека моя гордиев възел?“

Мълчаха и двамата. Чуваше се тишината. Чуваше се напрежението в тишината. И изведнъж се разнесе цвъртене, кратки трептящи звуци,

сякаш някъде наблизо нежни пръсти докосваха невидима арфа. Сенека улови удивения поглед на Луций, стана и дръпна завесите на перистила. На мраморна колона бе окачена малка декоративна клетка. Странните звуци се изливаха от нея.

— Щурец ми пее. Обичам неговата песен. В Кордуба всеки дом има клетка с щурци. Късче жива природа у дома.

Цвъртенето на щуреца разстрои още повече Луций. Неговите непрекъснати, равномерни звуци напомняха капещата вода в клепсидра[173], упоритото стържене на дървояда. Това дразнеше нервите му, разпиляваше мислите му. От перистила полъхна хлад. Философът зиморничаво се уви в наметалото. Луций стана и събра завесите. Сенека му благодари с усмивка. В тази усмивка имаше и предразположение да чуе от Луций онова, заради което бе дошъл. Сенека си мислеше: „Видно е — баща и син, и двамата — олицетворение на неспокойствието, несигурността, въпроса. Старият иска да се присъедини към републиканците. Да тръгна със заговорниците и да ги посъветвам как най-ловко да отнемат живота на Тиберий. Иска да се боря за властта на сената — шайка користолюбци с известни изключения. Но аз искам нещо друго: съсредоточение. Искам да премислям. Искам да записвам мислите си и да се боря за признаването на човешкия дух като най-висша ценност. Искам спокойствие. Затова го отблъснах. Може би прекалено рязко. Всеки непрестанно се стреми към нещо. А какво ли Иска Луций? Той е здрав, млад, красив, богат. Какво му липсва? Не ще да е нещо незначително, щом така трепери ръката му на двадесет и пет години. Може би това, което терзае и баща му?“

Ръката на Луций трепереше, когато посегна към чашата с вино. В същия миг у него се пробуди войникът, който атакува вражеския град с такова ожесточение, че му е все едно дали ще остане жив, или не. Той се обърна към философа направо:

— Кажи ми, мой мъдри учителю, кое е по-важно: бащата или императорът?

Сенека се взря в младия мъж и известно време мълча: какво противоречие в човека! Какъв ужас е да стоиш на такъв кръстопът! Той си спомни думите на Сервий преди малко за сина му: „Той е под покровителството на императора, той трябва да получи от него награда…“ Единственият му син. Единственият потомък на републиканския род. Правнукът на Катон, който се самоуби, защото видя как републиката загива. Философът бе зашеметен от положението, в което се намира неговият ученик. Уплаши се от

отговорността спрямо този млад мъж, способен безразсъдно и с цялата си страст да поеме пътя, който ще му посочи. Какво да прави? Хвана Луций за ръката и каза меко:

— Кой съм аз, че да те съветвам в решаването на такава важна дилема, предраги ми? В своята самота аз съм откъснат от живота. Моето изкуство не учи как да се живее, а как да се мисли и говори. Но щом искаш съвет, отговарям ти: попитай разума си!

Луций е блед като бялата си тога. Мислите му летят с бясна скорост, блъскат се, разочаровани от отговора и все пак — съвет: разума питай! Това означава: не се поддавай на чувствата си, а чуй какво казва разумът! Разумът отхвърля всякакъв риск. Разумът иска ясен, сигурен път: във всичко да се отлича, във всичко да бъда пръв… Думите на Сенека съвпадаха напълно с мислите му, подкрепяха неговия честолюбив копнеж, съветваха го да следва целта, да я постигне, макар и през трупове.

Сенека продължи:

— Честният мъж трябва винаги да върши това, което не ще опетни името му, дори ако това му струва много усилия, дори ако това му навреди, дори ако то е опасно.

Луций не вярваше на ушите си: в началото едно, сега съвсем друго! Та тези два съвета се взаимно изключват! Той крачеше из стаята объркан, измамен. Хаосът в него ставаше все по-голям.

Философът наблюдаваше младия мъж строго, дори намръщено. Нито дума повече не си казаха. Щурецът разливаше в тишината своята песен.

Влезе Сервий. Похвали вилата и градината на Сенека. Оцени спокойствието на философското убежище извън града, истински природен оазис, просто рай. Сбогуваха се. Сенека прегърна Луций. Сервий, преди да излезе, се спря за миг с въпроса над какво работи сега.

— Пиша трагедия. На гръцка тема: Медея.

— Ах, Медея! Жената, която е успяла да отмъсти за своята чест — казва Сервий. — Жена безстрашна, смела…

Сенека кимна:

— Смелият човек никога няма да се откаже от своето решение; съдбата, от която се бои страхливецът, помага на смелия…

Сервий изненадано погледна Сенека. Дали умишлено каза това в мига на раздяла? Навярно. Никога нищо не е говорил напразно. Разбирам: няма да тръгне с нас, но одобрява намерението ни. Благодари му с поглед и го прегърна. Говореше на Сенека, но

многозначително гладеше към сина си:

— Благодаря ти, мой Аней. Прекрасно! Ти не си забравил, че баща ти бе републиканец.

Луций тръгна към изхода. Сенека се обезпокои. „Може би прекалих? Или прекалява Сервий, заслепен от своя копнеж?“

— Аз, драги ми Сервий, желая от все сърце наистина само едно — спокойствие. Простете на мен, болния, че се разделям с вас тук. Простете ми и това, че навярно със своята бъбривост създадох впечатление за човек по-мъдър от вас. Добре знаете, че не е така…

Пред портата стояха робите на Сервий с носилката. Вече не ръмеше. Денят бе прохладен и свеж.

— Бих искал да се поразходя, татко… свикнал съм с дългите походи… липсва ми въздух…

Сервий, напълно успокоен, не забеляза трескавия поглед на сина си. Усмихна се: „Разбрал го е, както и аз го разбрах. Иска да си помисли върху казаното.“ Кимна на Луций. Носилката се залюля в бавен ритъм. Луций тръгна с войнишка крачка. Искаше да успокои мислите си, които се надпреварваха в него като подлудели коне. Но не ги овладя. Отиваше си по-объркан, отколкото дойде.

15

Нощта бе непрогледно черна. Духаше северният вятър — студен, снеговит. Долу трополяха коли с продоволствия за Рим. Около тържището трепкаха стотици светлини, а дворците на хълмовете спяха.

Преторианският центурион и помощникът му се качваха по хълма Целий. Факлата в ръката на стотника димеше, тежко отекваха стъпките, късият меч, окачен на пояса му, подрънкваше, задявайки железните голенища. От дворцовите градини се чуваше протяжното мяукане на котките — предпролетни гласове.

Двамата преторианци се спряха пред двореца на сенатора Авиола. Центурионът заудря с меча по портата. Огромните догове, грозно озъбени, се нахвърлиха върху мрежата с лай, от който човек можеше да оглушее. Вратарят излезе, върза кучетата и разтърквайки очи, се заклатушка към портата.

— В името на преторианския префект Макрон — отвори! — извика гръмко центурионът. — Носим заповед за твоя господар.

Сънливият вратар разпозна в светлината на факлата преторианските униформи — ужаса за Рим. Измърмори някакви заклинания и запреплита крака към двореца. Мина опипом през атриума, осветен само от малките фитили пред олтара на ларите, претича през перистила и опря задъхан пред кубикулума[174] на господаря си.

Сенаторът Авиола спеше неспокойно. Беше вечерял освен всичко друго и маринована змиорка, пържено свинско виме и мурена в пикантния сос гарум. Това предполагаше и добре да си е пийнал. И той бе изпил много гъсто везувианско вино; сага го измъчваше кошмарен сън: мурената, която изяде, оживя, разрасна се до великански размери, хищническата й уста с остри зъби го захапа за краката и започна постепенно да го яде, най-напред ходилата, после прасците, корема… Събуди се, облян в пот. Над кревата му стоеше ужасен вратарят и несвързано говореше за преторианците. Сенаторът скочи мигновено и ококори объркано очи. Вратарят пресипнало повтаряше думите си.

Авиола се разтрепера. Ужасът от чутото, който бе несравним с кошмарния сън, го стисна за гърлото. Той стана и се разтича бос и обезумял из кубикулума. После извика:

— Заведи ги в атриума и изпрати робите да ме облекат.

С тежка стъпка, от която ехтеше целият двор, преторианците крачеха по мозаичния под на атриума. Върху мозайката бе изобразена Афродита[175], излизаща от морската пяна. Центурионът стъпи надменно върху гърдите на богинята и се огледа: разкошът, дори и в полумрака, зашеметяваше. През четвъртития отвор на имплувиума провикваше хладен въздух.

Чуха се провлачени стъпки. Бавно влезе Авиола. Страхът подкосяваше краката му.

— Каква вест ми носиш, центурионе? — изтръгна се треперещ глас от устата, потънала в тлъстото лице, чиито провиснали бузи напомняха муцуните на договете край портата.

— Преторианският префект Гней Невий Серторий Макрон ти изпраща заповед.

Авиола разгърна свитъка, ръцете му трепереха, погледът му отскочи от големия печат на императорската канцелария и той зачете: „Щом получиш това писмо, моля, яви се веднага при мен. Макрон“.

— За какво става дума? — попита, заеквайки, сенаторът.

Центурионът сви рамене:

— Не знам, господарю.

После центурионът и помощникът му отдадоха чест на сенатора и тръгнаха с тежки стъпки към изхода.

Авиола пробуди дъщеря си.

— Татенце, татенце, — хлипаше тя и обгръщаше коленете му. Ала доверчивостта на младостта и желанието да успокои отчаяния си баща й вдъхна смелост и тя добави:

— Не се бой, татенце. Може би нищо лошо няма. Може би пак ще ти иска пари назаем…

Да. Марон вече няколко пъти му беше искал пари назаем. С мизерен легален процент, а отгоре на това и не ги връщаше, уверен, че няма да му напомнят. Но заради заем не се изпраща преторианец у дома. Кредитор не се вика през нощта в императорския дворец. Нощем се разхожда коварната смърт…

Торквата често бе слушала за такива нощни посещения. Почти всичките имаха еднакво страшен край. Преди седмица така бе извикан сенатор Турин. Не се върна. Още същата нощ бе удушен в месинския затвор, наклеветен за обида на величеството. Няма ли и в случая донос? Това мислеха и двамата — и бащата, и дъщерята. Торквата ридаеше и с обич целуваше ръцете му. Та нали освен Луций: леля си и него тя си нямаше никой друг на този свят. Та нали това е човекът, за когото тя е всичко на света…

Авиола отново се разтрепера. Повлече Торквата към таблина. Подаде й ключовете от сандъка със златото и шкафа, в който пазеше разписките. Зашепна й къде е скрил останалите съкровища. Ах, какъв ужас, ако конфискуват всичко това след неговата смърт! Но ако не посегнат, Торквата ще бъде най-богатата годеница в империята. Но те винаги конфискуват, винаги взимат… Сега се разплака Авиола, Това най-много го измъчваше. Изведнъж да вземат всичко, което е трупал тридесет години! Vae mihi et tibi[176], Торквата! Той я целуна и излезе смазан от мъка.

Край портата го чакаха робите с лектиката. Ако се вгледаше в лицата им, не би видял нито капка съчувствие. Очаквайки го, всеки от тях си беше направил вече сметката колко пъти е кървяла от бой кожата му по заповед на господаря. Всеки си спомни плача на длъжниците, които излизаха оттук, одрани от лихваря. Дойде справедливата отплата.

Преторианците се спускаха бързо надолу по хълма. Дебелият — щастлив, че най-после са изпълнили задачата си — имаше желание да разговаря. Но центурионът му направи знак с ръка да мълчи.

Край малкото езеро ги очакваха тъмни фигури.

— Безопасно ли е? — прошепна центурионът.

Потопиха факлата във водата. Тя изсъска.

— Съвсем — каза Волумния. — Как мина?

— Отлично — не се стърпя Дукрин и се обърна към Фабий; — Чудесно се държах, нали?

— Без фукни! Нищо особено. И бързо смъквай тези парцали!

Актьорите умеят за секунди да се преобличат. В това време Волумния намери два камъка и натежалите вързопи с униформите бързо потънаха в езерото.

— А дали ще мине трикът с носилката? — попита Фабий.

Волумния се разсмя тихо:

— Имаше късмет! Тъкмо сега Муций е на пост при портата. Обеща да помогне. Муций е сигурен човек. Знам го от нашата кръчма. Щом му дам знак ще почне…

— Пс-с-ст!

По заповед на Фабий всички се скриха в гъстите тук. По пътя се зададоха робите с Авиола в лектиката. Актьорите ги пуснаха да минат напред и тръгнаха подире им.

Робите с носилката вървяха покрай цирка. Пред враните на лупанарите, осветени с червени лампи, се мяркаха сенките на патрициите, дошли да се забавляват. Беднотията, която си бе

доставила удоволствие за шепа аса в евтините таверни, съпровождаше с любопитство носилката, както това бе прието в Рим. Ако в нея седеше любим благородник, приветствуваха го с аплодисменти. А омразния — обсипваха с насмешки и ругатни.

— Кого носят? Авиола? Ах, тоя кожодер! И къде го носят нощем?

Към тях се присъединиха носачи и лодкари, които още преди изгрев бързаха към Емпория.

Авиола с труд излезе от лектиката. Робите я преместиха настрана, клекнаха на земята и се загледаха подир господаря си. Ще се върне ли, или не? Ех, ако можеше да не се върне!

Стражата пред дворцовата порта отдаде чест на сенаторската тога. Пламъците на факлите трептяха от вятъра. Авиола се приближи към началника на стражата, краката му се подкосяваха.

— Спешно съм повикан, приятелю, от преторианския префект Макрон. Ето писмото му…

Началникът повдигна учудено вежди, но не каза нищо, взе свитъка, помоли сенатора да почака малко и влезе в двореца.

Тълпата любопитни направи полукръг около портата. Носилката и робите останаха зад тълпата. При тях отиде млад преторианец.

— Надзирателят? — попита той високомерно.

Надзирателят на Авиоловите роби скочи.

— Вашият господар ще излезе от задните врата. Там трябва да го чакате. Ще ви заведа, елате с мен.

Надзирателят покорно кимна, робите вдигнаха лектиката и тръгнаха подире му.

Стражата при портата оглеждаше любопитно Авиола и коментираше:

— Брей, посред нощ! Спукана му е работата. Тука мирише на…

Авиола се вслуша в разговора им. Студени капки пот избиха по челото му, усещаше, че ще припадне. Думите на стражата чуваха и тези, които стояха отпред в тълпата. Те се хилеха:

— Бас държа, че този лихвар и сега пресмята колко процента ще изкяри…

— Стига бе! Не виждаш ли, че е по-бял и от платно? Сигурно се е продрискал от страх, като са го повикали посред нощ…

— Приготви си един обол[177] за Харон[178], ей, дебелако!

Авиола страдаше невъобразимо. Сърцето му се блъскаше в гърдите, пред очите му притъмняваше. Олюля се. Стражата го улови и подпря.

Най-после началникът се върна. Устните му потрепваха от едва

сдържан смях.

— Уважаеми господарю! Трябва да ти съобщя, че някой си е направил шега с теб. Преторианският префект от вчера не е в Рим. Никой от неговите приближени не знае за такава заповед. Тя е подправена, печатът е фалшив…

За миг настъпи тишина. После тълпата избухна в смях. Дори стражата на двореца се смееше с цяло гърло.

Авиола се окопити: спасен! И мигновено оживя: Ала не плесна с ръце да дойдат робите с носилката при него. „По-бързо, по-бързо да се махна от този дом“ — казваше си той, като едва си пробиваше път в посоката, където беше носилката му. Хората го дърпаха за тогата, удряха го по гърба, смееха се в лицето му. Когато се измъкна от тълпата, носилката я нямаше. Оглеждаше се безпомощно — нито следа от нея. А бедняците не го оставяха на мира, налитаха като стършели, ушите му глъхнеха от противните им крясъци, а как воняха — пфуй! Авиола гневно се развика по робите си, но напразно — нямаше ги никакви. В отговор само противен смях и още по-противните гласове на тълпата.

— У дома те чакат, лихварино! Напред отидоха! Няма ли да благоволи веднъж уважаемият сенатор да повърви пеша? Като нас.

Авиола не можеше да се измъкне от натрапчивата тълпа. Дали да извика на помощ преторианците? По-добре не. Най-после се отскубна. Доколкото му позволяваше тежкото тяло, забърза по Кливус Виктория[179] надолу към Форума. Тълпата се юрна подире му, нарастваше, трополеше, викаше, смееше се. Развалено яйце опръска тогата му. Друго потече по тила му. Той едва вървеше, сподирян от бурен смях, ругатни и замерян с маслинени костилки.

Тълпата продължаваше да го следва като стадо — пастир. А зад нея, зад тази ревяща маса, лектиката се олюляваше празна в ръцете на осемте роби. Те не бързаха. Все едно, не можеха да стигнат до господаря си. Слушаха, гледаха, смееха се като всички други. Знаеха, че у дома ги чака здрав бой, но това удоволствие си струваше боя.

Раздърпан, изцапан и изтощен, сенаторът се тътреше, дишайки тежко, към къщи. Едва на триста метра пред двореца робите се разтичаха и го настаниха. Като се извиняваха и молеха, за прошка, те натовариха сенатора в носилката.

А в това време целият Рим вече знаеше за блестящия номер и се превиваше от смях.

Някъде по пътя от тълпата се отделиха трима мъже в една жена и се насочиха към Задтибрието. Преминаха моста и нахълтаха в

къщичката на Скавър.

Старецът наскоро се бе върнал от риболов и кормеше рибите. Цялата къща миришеше. На огнището къкреше рибя чорба. Четиримата вдигаха такъв шум и врява, че бараката се тресеше. Задавяйки се от смях, те разказваха на стареца какво се беше случило. Той им се сърдеше, че не са го взели със себе си и викаше не по-малко от тях. След като се насмяха до насита, така че вече гърдите ги боляха, те заговориха кое как е било поред:

— Ти беше страшен центурион, Фабий! — продължаваше да се смее Волумния.

— Ами аз? Аз бях по-страшен от него! — хвалеше се Лукрин и се оглеждаше дали няма с какво да накваси гърлото си.

Фабий улови погледа му; измъкна изпод постелята шише с вино. Пиеха жадно, ненаситно.

Грав доби тъжно изражение:

— Ами ако подушат кой го е разиграл…

— Нали не си ти, посерко? Какво се боиш тогава? — гордо произнесе Лукрин.

— Ще започне разследване… ще започнат разпити… — продължаваше Грав разтревожен.

На двора се чуха тежки стъпки. Грав опули очи към вратата. Всички онемяха. Някой силно почука. Вратата изскърца сред пълна тишина. В цепнатината се провря рошава глава, ухилена до уши:

— Браво, Фабий! Здравата натри носа на този лихвар! Хубавичко му отмъсти за всичко!

— Гръм да те тресне, чумо такава! — въздъхна с облекчение Грав.

— Какво дрънкаш, съседе? Какъв лихвар? — учуди се Фабий.

— Е, хайде сега пък и ти! Целият Рим вече знае! Та на нас ли тези номера! И защо бе, човече? Искам да знаеш, че ако нещо се случи… то аз и тези двамата тук, Дарий и Скопас, сме пили с теб цяла нощ в тая барака, ясно? Ще се закълнем в името на дванадесетте бога, ясно?

Фабий безгрижно кимна:

— Стигат ли дванадесетте? Ако не — ще прибавите още някой, нали?

И той покани тримата да пият заедно за това алиби.

Разсъмваше се. Беше време да се разотидат. Артистите се сбогуваха. Последен се вдигна Фабий, сложи си наметалото с капишона и излезе от бараката. Настъпваше денят. Да иде да спи? Глупости! Все едно, ще бъде като предната нощ: вместо Хипнос[180] очите му ще затвори онова мургаво момиче; но не за да заспи: под

черната грива на косата й е тъмно като в нощ, а сияещите й очи пропъждат съня. Дявол знае защо е така! „Ще ида поне да я видя“ каза си Фабий и се запъти към колибата на Балб.

Балб, чичото на Квирина, беше вече станал. В туника от сиво платно, той се суетеше около огнището и вареше чорба за закуска. Квирина спеше в преддверието. Той стъпваше на пръсти, за да не я пробуди. Сложи в торбичката си хляб, парче сирене, лук и шишенце вино за обяд. Балб от много години работеше като гравьор в работилницата на златаря Турпий, близо до курията на Юлий Цезар на Форума. Турпий имаше десет работници, но Балб беше най-сръчният, изкарваше над седемдесет сестерции седмично.

Балб, стар ерген, пък и гърбав бе плах, до не и саможив човек. Жалкият му вид будеше състрадание и приятелите му го взеха на работа при себе си. Когато биваха в добро настроение — те го защищаваха, но бяха ли ядосани — безмилостно се подиграваха с недъга му. А като им преминеше ядът, пак простираха покровителствано криле над гърбавия… Балб бе сам-самичък на този свят, но въпреки това обичаше живота.

Когато преди една година Квирина, подмамена от Терпсихора, избяга от бащиния си дом, той й предложи стряхата си. Безгрижният смях на това чернокосо същество запълни самотата му. Изведнъж Балб вече имаше за кого да живее. Сега обичаше да се връща у дома. Той измайстори от парче бакър кутийка, украси капака й с лозови листа и започна в нея да събира ас по ас. Щом станеха повечко сменяше ги за сестерции, а дори и две златни монети вече блестяха в касичката. Всичко това — за момичето. Мъжете се въртяха около хубавата Квирина, но тя като че ли не забелязваше влюбените им погледи, нито пък чуваше ласкавите им и примамливи думи. Балб донякъде се чудеше, но бе доволен. А после се върна от изгнание Фабий. Същата нощ след неговото пристигане Балб чу плач в стаичката на Квирина. На сутринта, хълцайки, тя му призна, че ще се върне при майка си в Остия. Но не си отиде. А след няколко дни започна да си пее като птичка и през тъничката стена той чуваше как — насън или наяве? — шепнеше името на артиста.

Балб се уплаши. Бе уверен, че Фабий не обича Квирина; че тя е нещо мимолетно за него. Но момичето взимаше всичко много сериозно. То цялото разцъфтя, сияеше от обич и нищо чудно да се помъкне с целия си акъл подир този комедиант. Направо в беднотията и мръсотията! Ще спи на някакъв смрадлив сайвант върху изгнила слама, където гъмжи от хлебарки и мишки. Брррр!

Чорбата му се стори противна. Балб стана с намерение да изсипе остатъка в коритото за козата, но се спря. Отвън се, чуха стъпки, съвсем близо до къщата. Той се приближи тихо до вратата, открехна я и вадя мъж в сиво наметало и капишон. Така ходят бандитите. Порядъчният човек няма нужда да си крие главата, Балб бе готов да си заложи главата, че това е Фабий. След пиянската нощ, след компаниите на леките момичета му се е приискало… Балб потрепери от погнуса й гняв. Стаи дъх и се ослуша.

Фабий обиколи дома на Балб; навярно зад това прозорче със жълто перде спи тя. Той се усмихна иронично на себе си: виж ти, любимецът на римските жени, любовникът на артистките, хетерите и матроните. На всяка крачка нова жена, ново приключение, а на следващия ден дори не можеше да си спомни чертите им. А сега? Обикаля тук като хлапак, остава и влюбено да въздиша, дявол го взело! „Какво става с мен? Защо не ми излиза от ума тази девойка? Ама че щуротия! Желая я, ще я имам, ще я използувам, колкото ми се поиска, а после: Vale[181], Квирина! Няма да се видим вече!“

Усмихна се хулигански, откъсна шепа зърна от хвойновия храст и ги хвърли по прозореца.

Жълтото перде се отмести и Квирина надникна. За миг очите й мигнаха от светлината, после зърнаха Фабий и грейнаха.

— Ти си вече станал, Фабий? Толкова рано? — Зъбите й блеснаха в усмивка. — Време ли е вече за репетиция?

О, този проклет гръклян, така е пресипнал и запушен! Едва проговори. Но гласът му звучеше някак странно, чуждо, пресипнало:

— Минавах оттук… случайно…

— Не си ли спал?

— Не съм. Бях в града…

„По гуляи със жени“ — помисли си тя и лицето й поруменя от болка и срам, Фабий видя това, но нищо не разбра.

Балб чуваше всяка дума, мислеше си същото и трепереше от гняв.

— Ходих да си връщам един дълг. И после се почерпихме — весело поясни Фабий.

Тя го погледна и каза успокоена:

— На лихваря Авиола?

— Да. Така му го върнах, че има да помни…

Не го разбираше добре, но на лицето й отново грейна усмивка. Той я гледаше, смехът му стихна, съвсем пресекна. Вече не се и усмихваше. Хапеше устни и изведнъж не знаеше къде да дене ръцете си. Пристъпяше от крак на крак и сам се чу как нежно казва:

— Спи, Квирина, спи. Аз само така…

— Радвам се, че…

Понякога мигът трае час. Понякога и най-малката думичка стига за приюта. Понякога човек се оказва на границата на лудостта. Още крачка и… Той произнесе строго:

— Спи! Утре два часа след изгрев-слънце имаме репетиция.

— Чак утре? — попита тя разочаровано.

Понякога и най-малката думичка крие голяма тайна. Балб чу как тя произнесе тези обикновени думички „чак утре“. Сякаш се призна в любов на този пройдоха! Фабий също чу това. Лицето му просветна, но отговори, равнодушно:

— Днес следобед ще мина оттук. Ако искаш, ще ти кажа какво ще играем…

— Да, да, да! — смееше се тя щастливо.

Фабий енергично се обърна и бавно си тръгна. Не се огледа назад. Откъсна от храста пръчка и зашиба каквото му попадне край пътя, ядосан на себе си, че така се поддава на тази девойка…

Балб трепереше от гняв. Излезе тихо от къщи, настигна Фабий и смело пресече пътя му. Застана пред огромния мъж като наежено коте. Гневът му придаваше сила.

— Какво правиш насам толкова рано, миличък?

Фабий поздрави гърбавия:

— Здравей, Балб! Излязох малко на въздух…

— Ай, ай, ай, — ухили се Балб, — и точно около моя дом?!

Фабий разбра за какво става дума. Не му се искаше да лъже:

— Да. Дойдох да видя дали Квирина е станала вече…

— Защо не я оставиш на мира? — нахвърли се гърбавият. Дългите му ръце объркано се размятаха срещу лицето на Фабий. — Защо й мътиш главата? Защо я прелъстяваш? — Балб се задъхваше.

Фабий се отдръпна:

— Няма такова нещо, Балб. Тя е в моята трупа. Имаме обща работа…

— Знам я аз тази твоя работа — изсъска гърбавият. — Много добре мога да си я представя, когато става дума за хубаво момиче. Засрами се, човече! Та тя е още дете! А ти! — Грубите думи изскачаха сами от устата му и той не можеше вече да се спре. — Ти… развейпрах… побойник… пройдоха… женкар…

Фабий го слушаше разсеяно. И каза замислено:

— С Квирина това не е така… с Квирина е съвсем друго.

— Друго! Друго! — ехидно викаше Балб. — Вятър друго! Така

говори всеки мръсник за оправдание! Побърка момичето. Искаш да се позабавляваш и после да я захвърлиш. На мене ли тези? Лъжец безсрамен! Пройдоха!

Фабий сбърчи заканително вежди. Вдигна ръка с пръчката. Балб отстъпи крачка, облиза втвърдените си устни и промени тона.

— Слушай, Фабий — подхвана той умолително, — имаш си момичета колкото искаш, нали? Остави Квирина на мира! Опомни се! Какво ще спечелиш, ако й съсипеш живота? — Той изпъчи гърди, поизправи се: — Аз отговарям за нея, човече!

— Нямам намерение да й съсипвам живота, Балб — каза спокойно Фабий, но нетърпеливо добави: — А пък тя не е дете. Тя си знае какво трябва да прави, ясно ли е? Vale!

Фабий тръгна, Балб остана на мястото си и се загледа подире му. Закани му се с юмрук и извика:

— Ах, простако безотговорен! Само да ми се мернеш още веднъж насам! Като взема чука и като се развъртя, целият на синини ще ми станеш, гръбнака ще ти пречупя…

Гърбавият кипеше и трепереше от злоба и безсилен гняв. Забрави торбичката си с обеда и тръгна по улицата към моста. „Тя си знае какво трябва да прави…“ Нищо не знае! Влюбена е до уши в него, а влюбеният оглупява като вътроглава овца… не знае какво прави… Ах, какво да сторя, за да я спася от този разбойник?

Балб крачеше механично, пред очите му беше черно от черните мисли. Даже не усети как се сля с тълпата работници, които минаваха през моста на Емилий и вървяха по левия бряг на Тибър. Те вдигаха врява, смееха се за нощния майтап със сенатор Авиола: браво на нашия Фабий!

Само Балб в тази тълпа не мислеше така за Фабий.

16

Дъщерята на Макрон, Валерия, която народът наричаше „римската принцеса“, се пробуди в леглото си от кедрово дърво.

Размърда се под тънкото белоснежно покривало и се протегна, силно стиснала очи. Така тя вече от няколко дни се стараеше да задържи образа на младия мъж. Въпреки това образът се изплъзваше, а когато отвореше очи — разсейваше се, макар че никога не изчезваше съвсем.

Валерия се усмихна. Жълтото гущерче в терариума[182], точно срещу леглото й, не вижда това, въпреки че ококорено гледа господарката си. Не може да види усмивката, защото лицето на господарката е покрито с дебел слой тесто, замесено с магарешко мляко, за да бъде кожата й нежна. Под такава неподвижна марка усмивката не се вижда.

Валерия упорито стиска клепките си, упорито задържа образа, който я преследва, който я завладя и не й дава мира. Под клепките си вижда Луций.

Тя нежно движи ръката си, сякаш милва лицето му: заравя пръсти в покривалото си, сякаш това са неговите коси. Иска да отвори устни за целувка, но маската стяга лицето й, пречи.

Бавно повдига клепачи. Върху червената завеса, отделяща кубикулума от балкона, зърна сянка. Очите й следят напрегнато как платът се издува и спада. Зелените зеници се разширяват, движението на сянката потъва в тях — движение безсрамно, поривисто, което става все по-бързо заедно с учестеното дишане на жената.

Тя плътно затвори очи. Похлупи ги с ръце. Напразно. Видението не изчезва. Тъкмо обратното: оживява и се възправя над нея.

Валерия се вижда такава, каквато е била преди години; все това едно и също движение, повтаряно хиляди пъти, преживяно хиляди пъти безучастно, без чувство, до умора, до опротивяване. Изнемощели бедра, болка в коленете, уста, пълна с чужди миризми, гнусота, пустота.

Баща й Макрон, пастир на говеда, беше освободен роб и отиде да служи в армията. Майката остана с момичето в латифундията.

Високомерното, избухливо момиче копнееше по хубави неща. Мечтаеше за разкош и богатство, каквито бе виждала у господарите. Как ще припечели шепа сестерции красивата, чувствена девойка с очи

на газела и тяло на Афродита? Избяга от майка си в града и започна да печели. Призори нейното бяло тяло беше само синини от грубите лапи на нахалниците, а очите й плаваха под пелена от изтощение и умора. Между тълпата от проститутки тя бе най-младата, най-привлекателната. Лупанарът в Мизенското пристанище се посещаваше от моряци, войници, носачи. Валерия още тогава беше придирчива, не приемаше кого да е. Отблъскваше нечистите. Обичаше красотата. Цветята. Красивите сандали. Тънкия пеплум. Украшенията. Сводницата, която държеше публичния дам, вземаше по-голямата част от печалбата й. Но и от малкия остатък Валерия успяваше да си спести за прозрачен хитон, сребърна гривна и за модна прическа, каквато носеха дъщерите на патрициите.

Един ден моряците я завлякоха на гуляй в Помпей. Там тя видя свят, непознат й дотогава. Заслепена от белотата на мрамора и блясъка на златото върху статуите и жените, тя дълго се лута между колоните на храмовете и магазините, пълни с предизвикателна красота. Връщаше се сама. Сподиряха я алчните мъжки и завистливите женски погледи. Ръка, обсипана с накити, й махна от една носилка, която спря до нея. Две черни очи на елегантна жена оглеждаха лицето, гърдите, бедрата и краката на момичето.

— Кое си ти, момиче?

Валерия се стъписа. После смело погледна жената и отговори:

— Глория от Мизена.

— Кои са баща ти и майка ти?

— И двамата умряха — излъга тя. С леко сърце се отказа от баща си, който тогава служеше в седми легион и вече почти бе забравил, че някъде на този свят има дъщеря и жена.

— На колко си години?

— На седемнадесет, домина — отговори, леко поруменявайки от прибавената година.

— Влез при мен в носилката. Няма да съжаляваш…

Влезе колебливо и не съжали.

Публичният дом на Галина Мора в Помпей имаше две отделения. Едното за простия народ, другото — на горния етаж — за благородниците от Кампания. Тук, в този разкош на горния етаж, Галина Мора въведе Валерия.

Ах, каква красота! Валерия беше замаяна от луксозната обстановка, от тоалетите, от всичко. Имаше собствена спалня с картини по стените, които изобразяваха това, което вършеше върху леглото с гостите си. Тук любовта се заплащаше със сребърни денари. Новата служителка

на Венера се наслаждаваше на чистота и удобства в този лупанар. Вече не беше пристанищна жена, а хетера. Учеше се да чете и пише, учеше от своите другарки гръцки, пееше в съпровод на лира, танцуваше, започна да живее като господарка, а не като гладна проститутка. Но всички останало се повтаряше — всяка нощ едно и също: уста, пълна с чужди миризми, и тяло, обезсилено, изтощено, наболяващо.

Заведението на Галина Мора имаше клонове в най-големите градове на Стария свят — в Александрия, в Цезарея, Антиохия, Пергамон и Коринт. А в това време александрийският клон почти не носеше печалба. Галина изпрати там своята най-красива хетера — Глория. Валерия имаше успех. Заради нея пристигаха богаташи от Навкратис, Пелусиум, Хелиопол и Мемфис.

Александрия беше прекрасен град. Валерия се възхищаваше от великанския храм на Серапис[183], от прелестната светиня на Афродита, в чиято градина имаше хиляди палми, от храмовете на Персефона[184], Изида Лохайска[185], Астарта, от хиподрума, театрите, крайбрежната улица, стигаща до Фарос[186]. Мъже и жени от всички народи, от всички земи, с всички цветове на кожата. Долу, край пристанището, беше Ракотис, районът на моряците и местните мулетари. Тук почти всеки дом беше кръчма или лупанар. Лупанар до лупанар. И върху стените им написани цените на хетерите: „1000 сестерции — рижа галка“, „500 — фригийка“. Също толкова и за сирийка, еврейка, — германка, скитка, иберийка. „Гъркиня — бяла като сняг — само за 300 сестерции.“ Удоволствия на най-различни цени — от най-ниски до най-високи…

Заведението на Галина Мора се помещаваше в разкошна вила върху платото на елинския квартал. И Валерия преживя там три години пак по същия начин, само че сред блясъка на златото.

После баща й, вече помощник-командир в преторианския легион, бе преместен в Рим. Тогава той си спомни за дъщеря си, намери я и я взе при себе си. Неговата кариера бе главозамайваща. Императорът, след предателството на Сеян, търсеше човек, способен да изпълнява заповедите му и освен това да бъде обичан от войниците. И откри такъв мъж в лицето на Макрон, От роб и пастир на говеда той за една нощ стана командир на всички преторианци и пръв помощник на Тиберий. Валерия се пресели във вилата, която императорът му подари. На жена си той изпрати жълтици и писмо, в което й съобщи, че се развеждат. После се ожени за Ения, девойка от благороден род…

Миналото прелетя пред очите на Валерия, минало, което досега й беше безразлично. Днес то я задушаваше. Но тя е дъщеря на Макрон и

както баща си — не се отказва от това, което е намислила. Сега иска едно-единствено нещо: Луций. Иска Луций да се ожени за нея. За проститутката?

„Ами Юлия[187] не е ли била също проститутка? — каза си дръзко Валерия. Лицето й под тестената маска нервно потрепера. — Да, била е. И лично божественият Август я изпрати в изгнание заради безпътния й живот, макар че му беше дъщеря.“

„Но аз вече не съм, не съм“ — бори се Валерия със своето отчаяние. Сянката върху завесата промени образа си. Девойката гледа олюляващата се завеса и премисля как да скрие своето минало от Луций. Сама себе си убеждава: кой би търсил в „римската принцеса“ александрийската хетера Глория? Кой би се осмелил?

Валерия скочи от леглото, дръпна завесата, слънцето и хладният въздух нахлуха в стаята; от сянката не остана и следа. Механично взе украсеното със скъпоценности сребърно огледало. И потръпна: винаги забравяше, че утринното й лице е отвратителна маска от тесто.

Плесна ръце. Нейната робиня Ауда изми с мляко тестената маска, а в това време другите робини приготвяха банята, разни благоухания, мас за масаж, лак за нокти, кутийки, чашки, шишенца, пинсети, ножички. Огромна суетня, която се извършваше в пълна, почтителна тишина. Друг път Валерия разпитваше Ауда какво се е случило през нощта в района, днес мълчеше. Беше замислена. Окъпа се, направиха й масажа и прическата.

Когато робините излязоха, отново се погледна в огледалото. Днес едва ли някой би познал в нея проститутката от лупанара. Дори Галина трудно би я познала. Златисточервената грива е вчесана на голям, изтеглен назад кок — изкусна прическа на благородница по гръцки образец; повдигнатите с боя вежди изменяха формата на очите. Разстоянието между тях се увеличи и те добиха невинен израз на момиче. Възпълничките й устни бяха стеснени от червилото, сините сенки около очите придадоха дълбочина и мечтателност на погледа й. Усмихна се на себе си в сребърното огледало.

Отиде в своята любима жълта стая и излезе на балкона. Нейната вила стоеше на склона на Есквилин под колонадата на Ливия. Точно пред себе си Валерия виждаше покривите на оградите на Форума, зад тях, вдясно — Аркс, римската крепост и храма на Юнона-Монета[188]; в съседство бе храмът и статуята на Юпитер Капитолийски, чийто огромен златен шлем съперничеше по блясък с мрамора и слънцето; малко вляво, в сянката на старите дъбове на Палатин — огромният дворец на Тиберий. От балкона, й имаше изглед към най-богатата и

най-красивата част на Рим. Изглед към неговия център, към неговото сърце.

Рим. Първият град на света, най-големият, най-богатият, най-красивият! Валерия е развълнувана. Целият този голям град, светещ в златни изпарения като самото слънце, трябва да се подчинява на бащината й воля. А тя, неговата любимка, може да пожелае всичко, каквото й хрумне.

Вдигна ръце, ръкавите на оранжевата палла[189] се плъзнаха към белите й рамене; гледаше към Палатин, зад който върху Авентин е дворецът на семейство Курион.

В атриума се разнесоха тежки стъпки, позна ги. Тя се приготви да посрещне баща си.

Макрон влезе тромаво, непохватно. Грубите му движения и гръмката реч изпълниха стаята.

— Дяволски хубаво си сутрин, момиче! За кого си се нагиздила така?

Валерия се усмихна, подавайки му устни.

— Колко години вече, татко мой — подхвана тя, избирайки от пъстрата палитра на своите гласови вълшебства тона на галено момиченце, — колко години вече се старая да направя от този необработен драгоценен камък, какъвто е моят баща — тя приседна на канапето, — образец за светска изтънченост и реч, съответстващи на неговото високо положение?

Макрон не прие това като шега:

— Плюя ти на образеца!

Тя разбра, че днес баща й няма настроение за лекция по държане в обществото, скочи от канапето, накара го да седне, приклекна до него и като го гледаше възхитено, каза сериозно и нежно:

— Аз те харесвам такъв, какъвто си.

Макрон не обича бързите промени в настроенията на дъщеря си. Каприз? Какво се крие зад него? Избухна подозрително:

— Какво пак ще искаш от мене, момиче?

Валерия премисля; това, за което копнее — той не може да й подаде, но би могъл да й помогне.

— Нищо не искам, татко. Имам всичко, каквото пожелая, и то благодарение на теб… — отговори тя, премълчавайки истинските си мисли. Целуна му ръка. Върху жилестата кожа остана карминово сърпче от устните й. Той погледна изпитателно дъщеря си и изтри червилото в бялата й стола.

В лицето на дъщеря си Макрон има довереник и съветник. Валерия

е умна и надеждна жена. Пази в пълна тайна всичко, което са говорили с баща си, тъкмо защото е умна и надеждна. Ения също е умна. Но дъщерята си е дъщеря, своя кръв. Валерия знае как става обикновено: баща й е закусил с Ения и сега е дошъл при нея, тук, на Есквилин, да си излее мъката. Попита го какво е закусил. Пуйка и риби пастет. Нареди да донесат бяло вино за баща й, а за нея — бял хляб, малко маслини и плодове. После отпрати робите.

Макрон се протегна. Вчера имал труден ден. Сутринта приел проконсула от Ахая. После напътствувал квесторите; съвещавал се с трапезита[190] Калист — знаеш го каква е скука; следобед подписвал държавни актове за данъци и налози, а вечерта се карали с легат Дормий за новите коли на Рейнския легион. Дяволите да го вземат и него, и тези рейнски пътища!

Валерия слушаше баща си усмихната и чакаше.

В моминската стая, великолепно обзаведена, седяха един срещу друг баща и дъщеря край малахитовата масичка. Нейната плоскост бе украсена със златни интарзии — квадрати и в тях фигурки: войник, авгур[191], понтифекс[192], достолепна матрона, крадец с торба, сенатор в мраморно кресло, актьор с ухилена маска, Аполон със своята лира, пиян дебелак, хетера, патриций на кон, гладиатор и разни други.

Лицето на Макрон бе намръщено: това, че императорът е болен, вече не може да се скрие. Целият Рим усеща, че наближава краят. Целият Рим кипи от тази мисъл. Във всяка глава зрее въпросът: какво ще стане после? „Аз, момичето ми, усещам това напрежение у всекиго, когото срещна. Усещам го у сенаторите, у своите писари, дори у робите, когато ме масажират. Какво си мисли народът, ми е все едно. С празна глава, празен джоб и празни ръце на Рим нищо не можеш му направи. Но тези тоги с ивици ми създават грижи.“

Макрон почука с пръст върху фигурката на сенатора: „Виждаш ли го? Висок, благороден. Истински Сервий Курион. — Той се разсмя на сравнението си. — Сигурно денонощно мисли за връщането на републиката.“

— Имаш ли доказателства? — попита Валерия, развълнувана от това, че стана дума за бащата на Луций.

Не, няма. Само предположение.

— Не свивай рамене, аз подушвам като ловджийско куче.

— На предположение Макрон не може да се уповава… — каза Валерия. — Трябва да има доказателства…

Добре, но откъде да ги вземе? Баща и дъщеря се гледат право в очите. Валерия се усмихва: самоуверено, властно. Макрон разбра.

— Момиче, обработи ми малко Луций. Ако му завъртиш главата, може нещо да излезе… — А наум си добави: „За най-сигурно ще наредя да го следят.“

Валерия посочи с червения си нокът фигурката на младия патриций, яхнал кон. Приличаше на ход върху шахматна дъска. Къде ще скочи конят?

Тя заговори направо:

— Исках да те питам, татко, какво мислиш да правиш с Луций Курион?

Макрон присви очи. Ето! Отгатнал съм! Харесала е младия мъж. Ами да, защо не? Стар, славен род. Единствен син. Наследник. Дворец, вили, имения, лозя. Богатство. Гръм и мълнии! Няма лош вкус момичето.

Той се наведе над златната шахматна маса, зачука с пръст върху фигурката на конника и започна да разсъждава на глас:

— Какво ще правя с това момче? Ще видим. Но заради тебе… да се понапъна ли?

Валерия, жената, през чиито ръце бяха минали толкова много мъже, се изчерви. Трудно е да се преструва пред баща си. Има соколово око.

— И на теб ли ти харесва, татко?

— И на мене! — смееше се Макрон. — Е, наслука, дъще! Ще измисля нещо за него. Вдругиден твоят Луций ще държи реч в сената. Голяма чест за момчето, нали? Благодари ми за това. Виждаш ли, аз мисля за твоите мечти, преди да си ми ги казала. Ще получи златен венец! О, богове, заради това Калигула може да ме удуши от злоба.

— Внимавай с Калигула, татко! Той е по-опасен от стария…

— Не ме поучавай! — сопна се Макрон, макар мислено да беше съгласен с нея. — Добре го знам. Като го прихванат, може да се пръсне от злоба, а на другия ден всичко забравя. И за него ще измисля някакво отличие. Но по какъв повод — разсмя се Макрон, — засега не знам, ще реша. Често и тъпаците получават отличия, нали?

Той млъкна, стана сериозен. Опитното му ухо на войник долови шумолене. Посочи с поглед завесите на вратата. Валерия изведнъж ги разтвори. Там стоеше управителят със свитък в ръце. Той проговори, заеквайки:

— Благородният Луций Геминий Курион изпраща писмо за моята господарка…

Валерия изтръгна писмото от ръцете му и забравила да нареди да го набият, че се е приближил тихо, жадно зачете редовете:

„Моя божествена, единствена истинска красота сред хората… красота безсмъртна като олимпийските богове! Ти ми каза: «Ще те извикам, ще ти пиша!» А досега мълчиш! Осмелявам се сам… Кога ще ме поканиш да дойда и целуна дигалите на твоята палла? О, богове, по-скоро! По-скоро!“

Валерия прочете писмото втори, трети път, и още веднъж, сякаш не вярваше на очите си. В зелените й зеници искреше блаженство, лицето й сияеше победоносно. „Копнее за мен! Обича ме! Той е мой!“ Стискаше в пръстите си пергамента — щастлива, неспособна да говори.

Макрон скришом я наблюдаваше. Измъкна писмото от ръцете й и бързо го прочете.

— Рибата е клъвнала! — разсмя се той. — Само че има една пречка. Сгоден е за дъщерята на Авиола. Готвят сватба, каквато Рим не е виждал досега. Не се ядосвай, момиче!

— Знам. Това пречи ли ти на теб? На мен — не. — Тя се усмихна с крайчеца на устните си, в очите й блеснаха хищнически пламъчета.

„Юпитер Гръмовержец! Това момиче е способно да си премери силите с дъщерята на преситения дебелак! Ще се нахвърли, без да му мисли, като лъв върху антилопа. Великолепно! На мен се е метнала. Врагът е силен? Толкоз по-добре. Аз вярвам в себе си. И знам само един изход: да спечеля или да умра! А тя ще спечели!“ Макрон скочи, вдигна високо Валерия и я целуна по гушата:

— Ах ти, хитра лисичке! Цяла бащичко, няма що! Това ми харесва. Каквото искам, ще го постигна!

И сред буен смях, който разтърси вилата, той си спомни за нощното приключение с Авиола.

Смехът на Макрон бе така заразителен, че завладя и Валерия.

— Това е добре — смееше се тя. — А кой всъщност го е направил?

Макрон шареше с очи по шахматното поле. Тя следеше погледа му.

— Голям майтап, и дума да не става! Така да натриеш носа на Авиола, браво! — Макрон се намръщи и продължи строго: — Но този вагабонтин, който е използувал униформата на моите преторианци…

Валерия гледаше през масичката баща си!

— Знаеш ли кой е?

Макрон постави пръст върху фигурката на мъжа с маска.

— Артист?

— Фабий Скавър.

Докато Макрон разказваше как Фабий си е осигурил алиби, и то съвсем убедително (това е отмъщение за изгнанието и сигурно е той!),

Валерия мислеше за артиста. Познавайки баща си, тя разбираше, че часовете на Фабий са преброени. Но заради това, че си е направил шега именно с бащата на Торквата, тя реши да го защити.

Не, Фабий не бива да се дава на палача! И защо всъщност? Заради една сполучлива шега? И предложи галено: поне заради мене. Та нали нейният татко може така да нареди нещата, че и вълкът да е сит, и агнето да е цяло! Ще го замажем някак, съгласи се той. Натисна пръст върху фигурката на артиста, като че ли искаше да я премести на друго поле. Фабий не изпадна в мат.

Щам Макрон излезе, Валерия седна до инкрустираната маса и нареди да й донесат писмените принадлежности. Тя галеше с пръст образа на младия патриций върху коня, всичко у нея зовеше: ела веднага! Пристигни в галоп! Но пишеше: „Твоето писмо беше много мило. Но знам: най-напред сенатът, после аз. Ако дойдеш след речта си да ми кажеш, че си победил в сената — а аз очаквам това, мой Луций! — с радост ще те посрещна…“

17

Префектът на Рим, главният претор и едилът — тези три високопоставени личности — отговарят пред императора за безопасността, спокойствието и морала в града. Те се събраха в канцеларията на градската префектура в Субура, четвърти римски район, близо до храма на богинята Телус[193]. Тук се помещаваше римското стражево управление. Тук седнаха тримата големи сановници, един от друг по-надменни: преторът поради това, че е съдия по волята на народа; едилът — защото народът му бе поверил да бди за порядъка и нравите в Рим; префектът — като властелин на града.

Обаче и тримата надути сановници знаеха, че народът хабер си няма от тяхната важност и пет пари не дава за тяхното съществуване; че всъщност те седят тук само поради благоволението на императора и че едно помръдване на кутрето на Макрон означава хиляда пъти повече, отколкото и трите им внушителни персони, взети заедно. И сами страхувайки се от това кутре, те предаваха страха на подчинените си. Особено на вигилите[194] и съгледвачите, които между другото имаха задължението да следят и артистите и да дебнат какво говорят на народа. Дълбоко в себе си и тримата са против всякакви представления на артистите и комедиантите. Тъй като почти няма игра, в която тези лумпени да не осмиват техните благородни личности. Наистина цензурата е много строга. Едилът знае това добре. Лично по три пъти проверява всяка дума. Само че тези размирници не се придържат към одобрения текст. Винаги успяват да вмъкнат някакъв намек или подигравка. И преторът знае това добре. Неговите хора би трябвало да действуват по-твърдо. Щом дори и една думичка на артистите им се стори подозрителна, веднага да извикат, вигилите и… както се полага… да преустановят представлението, да разгонят публиката, да арестуват артистите, да им ударят по един хубав бой и — вън от Рим! Но тук има една подробност: канцеларията на Макрон е издала нареждане — ето го, черно на бяло; според него полицията трябва да е снизходителна, защото сам императорът желае народът в театъра да има чувството за демокрация и свобода на словото. Браво! Хем изпраща артистите на заточение, защото застрашават с бунт държавата, хем — си затваря очите. Но как да се познае в какво точно

се крие заплахата за държавата? Понякога в театрите се говорят такива неща, че ужас да те обземе, а публиката мълчи. Друг път излети само една думичка и — буря сред народа!… И хм, високопоставени магистре, носиш отговорност за това. Тежък е животът на сановника.

И така подир всяко представление на артистите и Комедиантите се мъкне цяла чета от вигили и съгледвачи. Облечени цивилно, специално обучени, за да следят незабелязано как бунтарите подстрекават народа, те тичат моментално при началството, щом уловят нещо. Известно време беше по-спокойно. Половината трупа на Фабий се намираше в изгнание за една година. Останалите не смееха много да рискуват, пазеха се. Съгледвачите се влачеха по петите им, а също така следяха и дребните джебчии, подслушваха носачите около обществените клозети и… си живееха спокойно. Но откакто се върна Фабий — мира нямат. Тук вече не ставаше дума само да наблюдават представленията, а добре да преценяват всяка дума, тъй като този опитен мъжага умее винаги лукаво да се измъкне.

Трима сановници бяха получили сутринта тревожна информация за вчерашния ден. Пак този хитрец Фабий! Затова сега седят тук и разсъждават. Префектът на Рим е известен радикал: аз бих наредил да го набият с камшик и отново три години изгнание! Главният претор е юрист: аз бих се отнесъл към факта от гледна точка на римското, право; бих го изправил пред съдебен трибунал.

— Аз бих послушал най-напред нашите хора — произнесе на глас винаги предпазливият едил.

Така и стана.

Пред строго изопнатите лица на трима сановници се изправиха двама от съгледвачите Луп и Руф. Кръглото коремче на дребничкия Руф се гърчи от безпокойство, увехналата кожа на костеливия Луп е побеляла от страх. Обикновено ги изслушваше само един от началниците. Днес — и трима!

Префектът даде думата на Луп. Той говори гладко, обмислено: с разрешение на цензурата бе обявено за снощи представление на Фабий Скавър и трупата му, което трябваше да се състои под Пинциум[195] край градината на Помпей. Акробатика, жонгльорство, танци и шеги…

— Явих се там навреме. Танцът, танцът — беше чудо! Една жена — акъла ти взима! Гърди — ей такива, цялата се тресе, върти задник…

— Без глупости! — каза сухо префектът. — А Фабий?

— Фабий гълташе пясък, парчета стъкло, огън, ама не му вървеше. После се разпя някакви неприлични песнички…

— Какви?

— Съвсем невинни. За стария обущар и неговата невярна жена, после за един войник-самохвалко…

— Познато — каза едилът. — А после?

— После… разни майтапи с една маймунка, която си бил донесъл от Сицилия. Какви ли номера не правеше тая маймунка! А дупето й — съвсем голо, и току ни го показваше и се чешеше по него…

— Пфу, безсрамник! — каза преторът. — За Фабий искаме да чуем!

— Ами и той правеше разни мръсотии, господине. Пипаше хубавичката танцьорка по кълките, по гърдите. А пък какво й говореше!…

— По-нататък?

— По-нататък — Луп се замисли, — нищо повече. Все едно и също. Нищо опасно за държавата. Фокуси, майтапи и това беше всичко.

Преторът се обърна към префекта:

— Ужас! Как просташки се изразяват в Рим. O tempora, o mores![196]

Префектът заговори:

— Е, добре. Вие твърдите, че сте видели Фабий под Пинциум. Как ще ми обясните тогава факта, че в същото време той е играл и на другия край на Рим, отвъд Тибър?

И двамата мълчаха.

— Как е възможно това?

— Не знаем…

— Какво се е случило отвъд Тибър, също ли не знаете? За какво сте ми тогава?

Руф започна объркано:

— Ето как стояха работите… Като отивахме към Пинциум, както ни бе заповядано, изведнъж отнякъде долетя Прим: момчета, вика, веднага обратно, Фабий и компанията му правят сцена край склада за вино, до кожарските работилници на сенатора Фаст!… Разбрах, че тук има някаква грешка. Оставих Луп под Пинциум и хукнах към Задтибрието. Точно започваха. Нещо там за богиня Фортуна…

Руф разказваше обстоятелствено, дълго, объркано и важно.

Ние няма да го слушаме. Да видим как точно са стояли нещата:

Беше мека пролетна вечер. Откъм Яникулум долитаха благоухания. В четирите ъгъла на малкия площад пламтяха факли и обозначаваха квадрата на утъпканата като харман сцена. В единия край свиреха флейти. На сцената изтича с дребни стъпки богиня Фортуна. Тя бе нежна, прелестна и може би поради това малко приличаше на богиня

или пък тъкмо поради това бе божествена.

Син хитон, извезан със сребро, в черните коси — жълта панделка. В ръцете й — огромният рог на изобилието.

Преторът се усмихваше:

— Възвишено и забавно зрелище!

Но префектът вървеше като куче по диря!

— А какво правеше Фабий?

— Него го нямаше там — каза Руф.

— Изобщо?

— Още не беше дошъл. — Руф усети, че опасността е преминала и гласът му стана уверен.

Префектът продължаваше да настоява:

— Видя ли го? Позна ли го? Това сигурно ли беше Фабий?

— Видях го. Познах го — отговори Руф.

Преторът все така се усмихваше:

— Е, продължавай, Руф!

Изведнъж пред Фортуна изскочи застарял мъж. Пръстените, скъпоценните камъни блеснаха в мъждивата светлина на факлите, когато той вдигна умолително ръце: „О, възвишена и прекрасна богиньо, дарителка на щастие, чуй моята молба. Аз съм богат. Имам повече от сто роби, имам власт, имам всичко, но за да бъда щастлив, ми липсва жена. Не жена каква да е, а жена безумно красива, която знае всички вълшебства на любовта…“

Богинята танцуваше около него и се усмихваше.

— А може ли да бъде глупава?…

— Това не би ми пречило, прелестна красавице. Напротив!

Тя се разсмя:

— Знам, знам. Хайде, дръж! — Наведе рога и от него в ръцете на богаташа падна статуйка на момиче — толкова красиво, та чак дъхът ти да спре…

Преторът се усмихваше:

— Не ви ли казвах, римляни, че тази игра е невинна? Фабий вече поумнява.

Едилът ококори очи:

— И какво стана после?

Руф продължи разказа си.

Човекът постави статуйката на земята, Фортуна извади от рога вълшебен воал, разпростря го пред статуйката, размаха го и на нейно място се появи прелестна девойка. Богаташът я прегърна през кръста,

започна да я целува и тръгна с нея…

Сановниците преглътнаха.

Преторът подкани Руф:

— Продължавай!

А Фортуна, продължавайки да танцува, раздаваше щедро дарове. На сцената излезе сенатор и помоли за отличителни консулски знаци… Конникът-банкер получи още един сандък злато… Винарят — бъчва вино… Ах, как хубаво замириса това вино! Дали беше от бъчвата или от близките императорски винени складове? Миришеше упоително… Воинът получи венец на герой. Префектът…

Префектът извика:

— Кой префект? Префектът на Рим или преторианският?

Руф сви рамене:

— Не забелязах тази подробност, господарю. Знам само, че…

помоли Фортуна за градина, пълна с кипариси и палми, с три езера, стадион, девет храма и шпалир от мраморни статуи…

— И ще кажеш ли, стари лъжецо, че ще ги получи? — разгневи се префектът.

— Навярно да. Богинята му каза: иди си у дома и там, в градината, ще намериш и статуите, и дърветата, и езерата, и стадиона.

Преторът обърна очи към тавана:

— О, Марк Тулий Цицерон[197], прости му, че така злоупотребява с твоя майчин език!

Руф го погледна недоумяващо.

Префектът вече се ядосваше:

— Ще узная ли най-сетне — в името на Юпитер! — какво е правил там Фабий?

Руф се обърна към него:

— Момент!…

Тъкмо в миг Фабий се появи на сцената одърпан, мръсен. От него се разнесе цялата смрад на кожарските работилници, на бълхите и мръсотията. Поклони се неопитно на богинята: „И аз бих помолил за такава градина.“ Рогът на изобилието се наведе, изсипа в ръцете на Фабий саксийка с малък кактус. Лицето на скитника се удължи, „Някак си малка е тази градина! Но нищо… Стига ни, колкото да се зарадваме. Ала добави ми към нея, Фортуно, щастие: един хляб.“ Богинята надникна в рога на изобилието. Нищо не намери там. Намръщи се и тупна гневно с крак. „Хляб! Такава глупост! Ти искаш неща, които Фортуна не раздава, глупчо! Щастие и хляб! Ето ти на теб, нахалнико!“

Измъкна от рога камшик и танцувайки, здравата го наложи.

Префектът попита подозрително:

— А Фабий?

Руф се смути. Сега — пръста в раната. Но трябва да им се каже:

— Фабий избяга от камшика чак до края на сцената, досами зрителите. Държеше кактуса в ръце, вдигна го високо… и:

Тук виждате, квирити[198], какво е справедливост!
Емблемите на консула за милване красавици,
огромен съд със вино и торбичка злато,
победният венец, градината, заслуга на бащата!
О, всичко — слава, мощ, пари, любов,
се сипе все на левия бряг на Рим.
Защо рогът на благоденствието се накланя
все над богатото, над алчното коляно?
Нима човекът друг е зад реката?
Или понеже е в мизерията и нечистотата,
навярно вече и човек не е?

— Това е бунт! — избухна префектът. — Подстрекателство срещу държавата!

— Не бих казал — възрази спокойно преторът. — От гледище на римското право не може да се докаже по същество, че това е противодържавно деяние. Упреците се отнасят до богинята, не засягат държавата или Града.

— Богинята и държавата се покриват в случая — внимателно отбеляза едилът.

Но преторът го прекъсна с един жест:

— Не знаем края, римляни. Продължавай, Руф!

Когато стихнаха аплодисментите и виковете на публиката, Фортуна постави настрана празния рог, съблече божествената, си одежда и на сцената застана Квирина в червена туника, препасана с бяла лента. Тя взе паничката и тръгна между хората да събира пари. На една крачка подир нея — ръководителят Кар с хищен поглед, за да не изпусне и половин ас. Зад сцената дрънкаха две китари; Фабий, раздърпан и мръсен, започна да пее, като жестикулираше и гримасничеше:

Зад Тибър си живеем като в рая,
там можем да миришем вино, ако не да пием.
Наяжда се човек със аромат до края,
чак го боли кратуната и пъшка;
във този аромат той плува като в мляко въшка,

от щастие кривят ни се устата
и зяпа ни отвсякъде една зъбата.
Ей, гражданино римски, добре ти е на теб,
че можеш вино да миришеш, ако не да пиеш!
Тоз, който го е пил, ще грохне също,
оставил на света покъщнина и къща,
на въздух право имаш ти,
на земни, красоти.
Та чуй съвет от мен:
сънувай хляба нощ и ден,
живей развеселен,
ти имаш право да живуркаш
и да се смееш умилен!

И това беше краят — каза Руф и облекчено въздъхна.

Тримата сановници се гледаха объркано един друг. Освободиха съгледвачите. Отново започнаха да обсъждат случая. Бунт ли е това? Не е бунт. Бунт е. Не е!

— Бунт е! Какво означава това: „Този, който е пил вино, ще грохне също, ще остави покъщнина и къщи“? — язвително попита префектът.

Замислиха се дълбоко.

— Какво би могло да означава? — каза благоразумно преторът. — Най-общи разсъждения…

— Хубави общи разсъждения. Кому принадлежи виненият склад, край който тези бунтари са играли? На императора. Императора е имал предвид този мошеник!

— Не може да бъде! — уплаши се едилът.

— Невярно тълкуване, мой драги — подметна преторът.

— Знам ги аз тези негодници — продължаваше да се гневи префектът. — Артистите са рупори! Онова, което плебеите мислят, артистите го разпространяват. Те знаят, че императорът е стар и болен. И си казват: дошъл е нашият час. Долу Тиберий! Искаме нов Рим. По-добър. Републикански. Ре-пу-бли-кан-ски, римляни! Неотдавна един комедиант си призна това при мъченията. Подстрекават народа…

— Преувеличаваш, мой драги. Фабий нищо подобно… — заговори преторът.

— Не преувеличавам! Знаете ли какво ми каза преди една година именно той, когато го разпитвах преди изгнанието му в Сицилия? Ще ви го кажа: „Вие имате срещу нас — артистите — сто вигили, ние срещу вас — сто хиляди души отвъд Тибър!“ За тези думи получи на място двадесет и пет камшика. Сега разбирате що за негодник е той,

нали? И искате да го защищавате!

— Но в тази песен наистина няма нищо лошо — спокойно добави едилът.

— Ами в стиховете, че можеш вино да миришеш, ако не да пиеш? Също ли няма нищо? — викаше вече префектът. — Та с това той засяга самия император, римляни!

— Но, моля те, скъпи префекте! Тук става дума само за виното на императора. Та дори само за аромата на неговото вино. Това е пълна абстракция. От гледище на римското право не можем да предприемем нищо…

— Освен да се арестува Фабий и да го смажат от бой — не се сдържа префектът.

— Нищо подобно — каза преторът. — Римляни, аз ви съветвам да не се престараваме. Най-напред да си изясним как гледат на случая горе…

— А пък аз ще си изясня как Фабий е играл на две сцени едновременно. Аз ще разкрия това безобразие, бъдете спокойни! Няма да ни разиграва като маймуни! — святкаха бледите очи на префекта.

Съвещанието завърши. Преторът покани колегите си на обяд в своята вила.

— Да си хапнем яребички с хиоско вино. Имам и едни други яребички там… — преторът смигна — ще ги видите…

— И така ли трябва сега да изглеждат нашите мимове? Това ли е чудото, което донесе от сицилийското изгнание, Фабий? Така ли те вразуми то? О, богове, запазете ни разума! Да се навираме в работи, които не ни засягат! Отново ли си пъхаш главата в примката, след като току-що я извади, Фабий?

Фабий дъвчеше черния хляб, отхапваше си от овчето сирене и поглеждаше към разгорещения ръководител. Лицето му потрепваше, готово да се разсмее.

— Ти предпочиташ разни свинщини, Кар, а?

Кар се разгневи. Нека Фабий само погледне колко са събрали. Всичко на всичко — осемдесет и пет сестерции. От „Мелничарката“ — сто и двадесет! Извади от това за разходите и — остават ни по три сестерции на човек! Ето ви ги: на всекиго само по три.

— Народът ще свикне и след време ще събереш колкото от две „Мелничарки“ — каза Фабий.

— И носачът не изкарва на ден повече от три сестерции — обади се Квирина, но веднага млъкна, почервеняла от смущение, че се застъпва за Фабий.

Кар изля гнева си върху нея:

— Гъска глупава! Щяхме да съберем два пъти по толкова, ако се беше съблякла накрая, както правят всички танцьорки!

— Защо да се съблича? — процеди Фабий между залъците си. — И облечена е достатъчно хубава.

Кар отвори уста и дълго не можа да я затвори. Учудено погледнаха Фабий и останалите артисти.

— О, богове! — каза ухилено дебелата Волумния. — Фабий си е намерил ново парче!

Лицето и шията на Квирина почервеняха.

— Позна, Волумния — отвърна Фабий.

Сериозно ли го каза? Или се пошегува? Той се обърна към Квирина:

— Да вървим!

Хвана я за ръка и я поведе в тъмното.

Артистите ги зяпаха слисани…

Те вървяха бавно покрай оградата на кожарските работилници на сенатора Фест. Тази част на Рим тънеше в плесен и мръсотия. Миризмата на отходните канали, край които денем си играеха скрофулозните деца, не можеше да се сравни с вонята от щавените кожи. Сега наоколо нямаше жива душа. Само едно скитническо куче ги подуши и продължи към реката. Къщите, оградите и плетовете останаха далеч зад тях. Те влязоха в градината, която Гай Юлий Цезар[199] бе завещал на римския народ, та и за хората отвъд Тибър да има поне глътка чист въздух. Тук беше красиво, просторно, пълно с аромати.

Квирина трептеше като пламъче на вятъра. Тя беше стресната, но щастлива от това, което каза Волумния. Искаше й се хем да заплаче, хем да изкрещи от радост. Усещаше как ръката й овлажнява в дланта на Фабий, но не смееше да я изтръгне. Защо нищо не говори? За какво ли си мисли? Да проговори ли тя? Не, не. Толкова е хубаво, макар и да мълчи.

Фабий не беше далече от нейните мисли. Спомняше си лицата на жените, с които бе общувал досега: за една нощ, най-много за един месец. И този месец му се струваше дълъг, влачеше се, нищо радостно… А това момиче е радост. С онези съвсем скоро вече нямаше за какво да говори. С тази и мълчанието е сладко.

В градината на Цезар бе тъмно. Мраморните богове и богини върху пиедестали спяха под короните на платаните. Бълбукаше фонтан, между клоните трепкаха звезди. Спряха се. Той нежно обърна

девойката с лице към себе си. Загледа се в пламтящите й очи, тръпки го побиха. В тези очи имаше нещо, което го опияняваше.

Изведнъж и на двамата им се стори, че около тях се очерта кръг, който ги затвори в себе си и ги откъсна от света.

Фабий бе пребледнял, страните на девойката пламтяха. Продължаваха да мълчат. На Фабий му се привидя, че в дъното на нейните широко разтворени очи чете някаква прекрасна дума, но не разбра каква. Малките гърди под хитона потрепваха от неспокойното бързо дишане. Девойката не се помръдваше, но на него му се стори, че се приближава все повече и повече.

В този миг той не можеше вече да мълчи. Напорът на чувството изпълваше сърцето му. Трябваше да й го каже. Боеше се, но трябваше…

— Аз съм лош мъж. Пияница. Женкар…

Тя се помръдна, но той й забрани да говори.

— Ти сигурно си чувала за това… но аз нямаше за кого да живея… нищо не ме радваше освен този мой занаят… но и в него нещо ми липсваше… сега, след като те срещнах, всичко се промени…

Не можеше повече. Нещо го стисна за гърлото. Изрече пресипнало:

— Разбираш ли ме?

Тя постави ръцете си на раменете му и каза тихо и страстно:

— Обичам те, Фабий.

Той усети как дъхът й лъха на младост и свежест.

18

Февруарският ден си отиде. Слънцето се скриваше зад храма на Юпитер Всеблагия и Всевишния. На Големия форум падаха меки сенки.

Диханието на града беше свежо: римските градини разливаха из улиците тръпчив предпролетен аромат. В нежното трептене на златистия сумрак контурите на храмовете и базиликите ставаха още по-изящни. Мраморът, нагрян през деня от слънцето, излъчваше в привечерния час ослепителен блясък. Бяло. Бяло. Рим, този великански град, потопен в прозрачния въздух, приличаше на бял облак, понесъл се върху вълните на вятъра, долитащ от Сабинските планини. Лазурният небосклон тъмнееше. Прозрачният диск на пълнолунието плуваше над града, плуваше заедно с Града надалече, към морето.

Храмът на Марс Ултор[200] — посред Августовия форум, — в който днес ще заседава сенатът, е обкичен с лаврови гирлянди. Понтифексите бяха запалили огън пред жертвеника, а храмовите роби се катереха по възжените стълбички; за да запалят още докато се вижда стоте факли по стените и под свода.

Във всички райони на града цареше оживление. От Целий, Задтибрието и Субура се стичаха тълпи към центъра на Рим, към Августовия форум. Месари, хлебари, обущари, носачи, златари, лодкари, тъкачи, бакали, бояджии, рибари, каменоделци, търговци, оратори, проститутки, писари, ковачи, стъклари, общи работници — римският народ, който едва изкарва с труда си за хляба и чашата вино; а с тях и скитниците, просяците, безделниците и лентяите, които се гнусят от работа, и пропадналите завинаги пияници. Уличната сган беше безгрижна. Тя знаеше, че велможите на римския свят няма да ги оставят да умрат от глад. Ежемесечно държавата им раздава жито плюс двеста сестерции congiarium[201], аристократите си купуват гласовете им за изборите, а патрицианската милостиня е добавка към виното. Освен това често ги наемат като скандалджии, клеветници и доносници. А понякога и като убийци.

Тълпите на римския народ течаха като мътни, мръсни води към храма на Марс Ултор, пред който кохорта преторианци поддържаше реда. Ако можеха да надникнат вътре в храма! Ако можеха да надникнат в главите на сенаторите! Какво е положението с

императора? Кога ще свърши? Какво ще стане после? Тълпите врят и кипят от любопитство и напрежение.

От всички аристократически райони се приближаваха лектиките. Направени от най-скъпо дърво, украсени със сребърни и златни интарзии — те се олюляваха върху раменете на робите. Пурпурният цвят — белег на сенаторското достойнство — биеше на очи от завесите и обвивките на лектиките. Пред тях тичаха ликтори[202]:

— Път за носилката на благородния сенатор Сервий Геминий Курион!

Носилка след носилка — представител на властта, стълб на римската империя, потомък на древен род. Родословието на някои сенаторски фамилии стигало, казваха, до митичните времена, до Херкулес[203], до Еней[204], до цар Нума и бог знае още докъде! За шепа злато винаги се намираше беден мъдрец, който измисляше и изготвяше стародавно родословие. Само че в Рим „род и чест без богатство бяха вятър работа“. Могъщите бащи на Града си бяха поставили за цел Златния идол и вървяха към тази цел с неотстъпчивост, достойна за потомците на близнаците, които са не само откърмени от вълчицата, но имат и вълчи зъби.

Човекът в империята се цени единствено според богатството му. Всяка фамилия тачи восъчните маски на прадедите си, намазани със сажди, за да изглеждат по-старинни. Тези маски бяха могли да разкажат как сенаторските родове са се сдобили с огромни състояния в размер на сто, двеста и триста милиона. От труда на робите в латифундиите, лозята, миите, тухларните, тъкачниците, работилниците за благовонни, от изкупуването на митата, данъците и налозите в провинциите, от тайните лихви и участието в сухоземни в морски търговии, от заграбените недвижими имоти и земя в провинциите — богаташите бяха натрупали състояния, които им осигуряваха царски живот. С трохите от техните трапези се прехранваше армията роби, изпълняваща ежедневно всякакво желание на шестстотинте сенаторски фамилии. А хилядите клиенти и освободженци, които сенаторите покровителствуваха, заедно с наетите поети, художници, скулптори, ретори и философи, тъй както модата го диктуваше, допринасяха за блясъка и славата на техните домове.

Носилките спират пред стълбището, което води в храма. Изпод белите тоги се показва крак в патрицианска обувка от червена кожа, с катарама във формата на полумесец, украсена със слонова кост. Появява се затлъстяло лице, гола или грижливо вчесана глава. И в този миг арделионите и цялата паплач, а с тях и многоликият римски народ,

който вози, носи, приготвя, поправя и доставя всичко необходимо за удобството на шестстотинте сенаторски фамили, шумно приветствува велможите в бяло, които бавно и достолепие се изкачват по стълбите към храма.

В храма са наредени шестстотин кресла. Сенаторите още не сядат, има време. Разхождат се под колонадата около храма. Разговарят за днешното тържествено заседание на сената, на което главният жрец ще благодари на боговете за предотвратяването на войната с партите и на което Луций Курион ще произнесе своята първа публична реч. Днешното събрание също така ще отбележи петдесетгодишнината на първия императорски сановник Макрон и достойно ще възхвали този забележителен мъж.

Сенаторите и тук разговарят за своите тайни търговски сделки. Разговарят за какво ли не. Ала една тревога държи в напрежение мисълта им: как се чувствува императорът? Колко му остава? А после? За това се шепне, то възбужда трескаво вълнение у всекиго, когато е насаме, та камо ли сега — за малко събрани заедно. Питат се един друг с престорено съчувствие за здравето на императора, надявайки се да узнаят нещо ново.

Луций се притеснява. Но въпреки притеснението, което стиска сърцето и гърлото му, той се чувствува горд. За пръв път ще застане пред сената. За пръв път ще говори пред събранието, което заедно с императора владее целия цивилизован свят. Причината за неговото притеснение е по-скоро тревогата и страхът дали ще говори добре. Няма ли да провали — той, неопитният — своята първа публична реч пред сената? Дали ще го слушат внимателно? Дали ще им хареса речта, която така старателно приготви с помощта на баща си?

Луций диша развълнувано, вървейки под колонадата до баща си. И виж ти: тези, които от високата на своето положение и сенаторски сан по-рано едва отговаряха на поздрава му, днес го приветствуват приятелски и подлагат страна за целувка. А сенаторът, който преди заминаването му за Ориента го беше удостоил само с една надменна усмивка, сега му се подмилква и го нарича надеждата на Рим. Какъв обрат!

Луций дири с поглед познати, главно тези, които са съмишленици на баща му. Вижда строгото, аскетично лице на сенатора Улпий, вижда в кръга на републиканците остро изсеченото лице на Пизон, зърва женственото, но жестоко лице на предприемача на строежи Бибиен. Ето го и Сенека, обкръжен от тълпа почитатели, които внимателно го слушат. „Какво ли впечатление ще му направи моята реч?“ Когато

Луций я съчиняваше, ръководен от съветите на баща си, той много внимаваше да бъде към императора лоялен, но не и раболепен, и непрестанно, незабележимо да превъзнася сената, сената, сената. Ще забележат ли това привържениците на баща му? Ще оценят ли усилията му? А какво ще каже Калигула? Ами Макрон?

Гласът на Сервий прекъсна мислите му:

— Какво става с теб, мой драги?

Въпросът беше отправен към Авиола, който дойде почервенял и със злобна бръчка край дебелите устни.

— Тези кучета! Тези проклети кучета! Варвари гнусни! Можеш ли да си представиш: избягаха ми петима роби! В същата нощ, когато този негодяй Фабий ме подмами… нали знаеш? Зашеметил стражата, подкопали стената в парка и избягали…

— Какво са откраднали?

— Нищо. Но избягали. А другите сигурно са им помагали. Бунт на робите в моя дворец! Представи си, Сервий, каква дързост! Единият го хванахме…

Авиола обърса потта от тила си с копринения шал и продължи, като оголваше големите си жълти зъби:

— Наредих да го разпънат на кръст. За назидание заповядах да отсекат главите на двадесет от тези негодници, триста са пребити до безсъзнание…

— Правилно — кимна Сервий. — Да се наказва жестоко за бунт — е правилно.

Авиола дишаше тежко:

— Да изгубиш двадесет и пет роба! Сметни само — всеки един по петстотин сестерции — каква пара е това! Още не мога да дойда на себе си! О, богове, смилете се над мене!

Луций погледна с отвращение дебелото лице на Авиола. Има най-малко триста милиона, а така се вайка, като че ли е загубил всичко. Скъперник. Защо хората са така алчни за злато? За да имат. Икономисването и спестяването са едни от старите римски добродетели…

В същия миг Сервий и дебелият Авиола се поклониха на един още по-дебел мъж с приветлива усмивка. Луций веднага го позна. Сенатор Хатерий Агрипа. За него се говори, че е доносник. Но никой няма доказателства. Агрипа понесе своя огромен корем нататък. И двамата сенатори бяха пронизани от една мисъл: „Сигурно и мен ще ме предаде някой ден! Пази се от него!“

Гонг. Втори. Трети.

Сенаторите влизаха под свода на храмовия кораб и вървяха — величествени и бели — бавно към своите кресла.

Срещу тях стояха три мраморни статуи. Отляво божественият Октавиан Август, в средата — богът на войната Марс Ултор и отдясно — Тиберий. До статуята на Тиберий седнаха принцът Калигула, Макрон и двамата консули Гней Ацероний и Кай Понтий.

Луций стоеше зад креслата на сенаторите между едилите, квесторите и съдиите. Когато зърна Калигула, той пребледня. Отново си спомни, че Калигула никога не го е обичал, че му завиждаше за успехите на хиподрума и стадиона. А сега ще слуша речта му. Как ще я прецени? Дали ще я отрече? Луций дишаше с хрипове.

Към жертвеника пристъпиха понтифексът и харуспексът[205]. Обляха заклания овен с благовония. Гадателите подвикваха радостни вещания, прочетени по вътрешностите на животното. Овенът бе предаден на огъня, засипан с билки и ароматният дим се понесе към храмовия купол, където светеха пламъчетата на факлите.

— Благодарим ви, о богове, за предотвратяването на войната, за опазването на мира!

Ликуването на повечето от сенаторите беше фалшиво. Война — та това за тайните членове на търговските сдружения е най-благодатният извор на печалби. Но сега бе необходимо да се играе на възторг от мира.

Заседанието откри консултът Кай Понтий. Той приветствува наследника Гай Цезар, който се изправи сред аплодисментите, прегърна Макрон и пръв го поздрави по случай рождения му ден; аплодисментите се усилиха; после го прегърнаха двамата консули. Макрон, облечен в походната униформа на преторциански префект, разкрачен като главнокомандуващ на бойно поле, стоеше неподвижно.

Консулът Понтий предостави думата на сенатора Рупертилий. Той се изправи и с глас, разтреперан от вълнение, поднесе на Макрон благопожеланията на селата. Прегърна го и отново седна в креслото си, демонстрирайки вълнение, както останалите петстотин деветдесет и девет сенатори, които поздравяваха Макрон с вдигната ръка. После стана сенаторът Менол и обяви, че ще прочете писмото на императора.

За тези единадесет години, откакто императорът напусна Рим и гинеше в отшелничество на Капри, сенатът беше свикнал с неговите писма. Не минаваше нито едно заседание, без да пристигне писмо от Тиберий. Това бяха писма, пълни със зряла мъдрост, понякога ласкаво упрекващи припрения подлизурко, друг път настойчиво изискващи наказание за изменника на родината или пък иронично осмиващи

дребните душички на големите сановници.

Но днешното писмо се очаква с голям интерес, защото из Рим се шепне, че императорът е вече пътник, и от писмото ще се узнае много, макар човек и да не вижда ръкописа. Освен това императорът ще съобщи на сената за своя наследник, а това също така ще изясни положението.

— „Нека от все сърце и аз, и вие, уважаеми отци, да благодарим на безсмъртните богове, че нам, смъртните, на които са поверили властта над по-голямата част от света, са дали и Гней Невий Серторий Макрон. Какво чувство на утеха, дори не бих се поколебал да кажа — на спасение — изпитах, когато след отстраняването на предателя Сеян, можах да предам ръководството на преторианците и грижата за държавата в ръцете на мъж толкова честен, справедлив и достоен за уважение, какъвто е моят Макрон. И днес, когато с помощта на множество мъдри римски синове ни се удаде да предотвратим опасността от война с партите, нека преди всичко да благодарим за това на Невий Макрон.“

Статуите на полубоговете в креслата се размърдаха, грижливо гледаните ръце се вдигнаха към просълзените очи. Менол, чийто глас бе пропит от уважение и почтителност, продължи да чете хвалебствените слова:

— „И аз мисля, patres conscripti, че ще бъде справедливо, ако почетем този мъж според заслугите му в днешната тържествена минута. Аз ви предлагам своя съвет, бих рекъл по-скоро, своята молба на старик, чиято съдба, предначертана от парките, наистина не го е глезила много и чак на стари години може да се радва на такава скъпа дружба — да поставите в храма на Марс Отмъстителя, където в настоящия момент слушате словата ми, редом с моята статуя — статуята на Макрон…“

За миг се възцари абсолютна тишина. После храмът се разтресе от аплодисменти, шестстотинте оживели статуи на полубогове станаха, ръкопляскаха и викаха:

— Salve, Невий Макрон!

Сенаторите, най-висшите благородници на държавата, биха си счупили ръцете от отвращение, че трябва да аплодират на този презрян говедар. Но това беше неизбежно.

Луций се огледа. Ръкопляскаха всички. Уважение? Респект? Страх? Повечето аплодираха така старателно, че бе очевидно желанието им да се забележи техният възторг. Луций наблюдаваше: ръкопляскаха и Сервий, и Улпий. Също и Сенека. Луций не можеше нищо да прочете

по лицето му. То бе спокойно, усмивката застинала. Останалите сенатори се насилваха, за да продължи възторгът колкото може повече.

Пръв седна Улпий, подир него — Сенека. Когато овациите стихнаха, Менол произнесе:

— Аплодисментите, с които вие посрещнахте предложението на императора, а именно: сенатът и римският народ да поставят в този храм за заслуги пред отечеството статуята на Макрон, приемам като доказателство за вашето съгласие. Следователно сенатът…

В този миг Макрон вдигна ръка и прекъсна речта на Менол:

— Простете ми, че прекъсвам заседанието на славния сенат. Но не мога да мълча. — Макрон пое дълбоко дъх. На езика му напираха слова неотбрани, резки, груби. Но той си спомни, че тук е нужно да се съобразява с ритуала. — Patres conscripti, благодарността ми към моя император и към вас е безгранична. И ако аз съм извършил нещо за родината ни, то е било по желание на императора или по ваше желание. Щастлив съм, че ми имате доверие й вие, и императорът… Но аз не съм достоен за такова възвеличаване. Затова трябва да откажа честта, която искате… трябва… не съм… абе не върви, уважаеми отци, съгласете се, че не върви…

Сенаторите вдигнаха учудено глави. Какво означава това? Някога Сеян предлагаше почести сам за себе си; неговите статуи стояха в храмовете из цяла Италия, дори и в провинциите, а този бивш роб и нечистоплътен центурион, поставен днес толкова високо, колкото беше и Сеян — се отказва? Какво лицемерие! Какво лукавство! Иска да го молим да приеме високото отличие! И ето, вече се обаждат гласове, които го уговарят, които го убеждават. Гласовете стават все повече и повече. Но Макрон продължава да говори:

— Как е възможно, уважаеми отци, моят образ да стои наред с Марс, с божествения Август и с нашия любим император? Кой съм аз в сравнение с тях? Моята статуя — тук? В храма? Не, не! Това е невъзможно…

Едва Макрон замълча, скочи Хатерий Агрипа, доколкото му позволяваше коремът, и направо се развика:

— Чуваш ли, славни сенате! Слушайте, приятели, как говори скромността! Прекланям се пред теб, велики, велики Макрон!

Сенаторите се изправиха до един. Храмът на Марс Отмъстителя се разтресе от ликуващи викове и бурни, невиждани, нечувани аплодисменти.

— Велики, велики Макрон!

И тогава скромният великан вдигна ръка и заяви, че сенаторите на

Рим са били повикани тук за нещо много по-важно, отколкото е рожденият ден на един редови войник на отечеството. Нашата дипломация успя да предотврати войната с партите. Това е изключителен успех. Значителна заслуга в случая има помощникът на сирийския легат Вителий — Луций Геминий Курион, когото Макрон е повикал, за да информира днес сената за това важно събитие и за положението в сирийската провинция.

Светлината, падаща отгоре, озаряваше голите темета на сенаторите и обезобразяваше потъналите в тлъстини лица. Тази гледка засили нервността и безпокойството у Луций. Той излезе, поздрави с вдигната десница бога, Тиберий, Калигула и сената и започна своята реч.

19

— През много земи минах, уважаеми отци, когато преди три години стъпих на азиатска земя, на пристанището в Пергамон.

През Витиния и Понт, през Галатия, Кападокия, Киликия чак до Цезарея в Сирия ме отнесе моят кон и духът ми се възрадва от това, което видяха очите ми.

Над всички тези краища господствува Рим. Пътищата са обточени с римските километрични колони и навсякъде, редом със статуите на божествения Август, трептят знамената с орлите на римските легиони. Imperium Romanum[206] е безпределна, безкрайно разнообразна, богата на най-различни и чудновати народи и земи, чиято екзотична красота оставя дълбоки впечатления у човека.

Съседът на Хатерий Агрипа се наклони леко към него и ехидно забеляза:

— Аз очаквах сведения на войник. А то, гледай — нов Катул. Само лирика! Любопитен съм кога ще заговори за Лесбос.

Но като видя, че Хатерий слуша внимателно, уплашено вдигна вежди, намести се и, поглаждайки с нежните си пръсти диплите на тогата, впери мътните си очи в оратора.

— Където стъпи кракът на римския войник, той навсякъде въвежда римския начин на живот, който носи на варварските народи — често безпросветни, незнаещи що е писменост — римските нрави и култура. Ние носим в тези земи на сурови противоречия хуманизма, с който се гордее нашата империя.

Макрон сега с удоволствие би се разсмял. Но не може. С това обръснато лице много лошо се чувствува; в брадата поне можеш да скриеш насмешката и псувнята. А хубаво го каза за хуманизма Луций. И така убедително! Богоравните мълчат и слушат. Изобщо императорските подлизурковци са във възторг. Но и другите, по-малкият сенаторски лагер — Курион, Улпий, Бибиен, Вилан, Пизон, — са доволни. Бива си го момчето. „Добре си го е избрала Валерия — помисли си Макрон. — От Луций ще излезе човек. Особено пък ако аз, неговият бъдещ тъст, подбутна работите.“ При думата „тъст“ Макрон незабележимо се поусмихна и погледна към Сервий.

Калигула беше напрегнат. Навел глава, върху лицето му нервно играеше мускул.

Луций обясняваше кое е едно от слабите места на римското владичество над света. Империята има ахилесова пета на изток: царството на партите. Вече почти триста години, от времето на първата война между Рим и Картаген, върху развалините от огромната империя на Александър Македонски израства държавата на Великия цар, както партите наричат своя вожд. Тяхната столица, неизвестният доскоро Ктезифон, се замогна, разхубавява и се стреми да догони не само Александрия, но и Рим. Великият цар на партите Артабан се е възгордял от бойните си успехи със съседите. Варвар се е издигнал над варварите и в стремежа си да стане втори Александър застрашава със своята надменност и ненаситност свободата на народите край източната граница, които са приятелски настроени към Рим. И в момента, когато му се прииска да подчини Армения, на чийто трон бе поставил своя най-голям син Аршак, се намеси Тиберий. Умната политика е по-скъпа от златото и от сто въоръжени до зъби легиона. Императорът отправи на изток Фраат, сина на бившия цар. Фраат великолепно познаваше римския начин на живот, но стъпвайки на сирийска земя, той го пренебрегна и скоро тежко се разболя. Тиберий е избрал сега за съперник на Артабан мъж от същия род, на име Тиридат. По такъв начин варварите, опълчени едни срещу други от стратегическите ходове на Рим, се взаимно унищожават и изтребват. Рим искаше да избегне войната с Великия цар. И римската политика постигна това, като превърна Великия в малък.

Луций е дипломат. Той само намеква за начините на борбата. Но всички добре знаят как стоят нещата: Рим насъсква съседите на Артабан, издига против царя родниците му; Рим има свои хора в самия дворец на Артабан в Ктезифон, подкупва със злато подчинените на Арсак.

Сложната политическа ситуация, пълна с интриги и ненадейни конфликти, става благодарение думите на Луций ясна и разбираема: Рим, който някога е покорил със своята сила света, сега се стреми да го задържи в ръцете си с хитра дипломация и тактика. Насоката е определил сам императорът с помощника си Макрон. В духа на тази политика действуват легат Вителий и неговите хора.

Старият сенатор Улпий слуша сина на Сервий с нарастващо недоволство. Умен младеж, безспорно. Но какво общо има неговата хитрост със старите римски добродетели? С републиканската демокрация? Насилия, интриги, измами. Улпий винаги е бил против тези методи. Те са му противни и сега. Той слуша намръщен.

Със скромност, която целеше да бъде приета като неуместна,

Луций разкрива пред сената уловките, чрез които най-напред се е водила тайната война срещу Артабан. Сенаторите знаят Вителий. Какво? Нима старият гуляйджия е успял да измисли тези грандиозни интриги срещу Великия цар?

Обикновено речите в сената се прекъсваха от въпроси. И сега се вдигнаха няколко ръце. Луций замълча. Консулът Понтий дава думата.

— Кой спечели сарматите и албаните за съюзници на иберите? — попита сенатор Менол.

— Императорският наместник Вителий — отговори Луций и гласът му прозвуча малко смутено.

— Вителий ли измисли плана за поражението на войските, водени от Ород, Артабановия син? — извика Авиола, който знаеше истината.

Луций смутено мълчи.

— Вителий ли? — рязко повтори Макрон, който прозря честолюбивата игра на Луций и нарочно му помагаше.

— Не — отговори Луций с покорство, което предизвикваше следващи въпроси.

Тук Макрон смело подхвърли:

— Кой тогава? Говори!

— Кой? — обадиха се няколко гласа от тези, които разбраха, че тук трябва някой да се покаже в цялата си слава и блясък.

— Легатът довери това дело на мен, уважаеми отци — каза Луций тихо и скромно.

В храма се раздадоха похвални викове и шум.

— Ти си достоен син на Рим, Луций Курион! — каза тържествено Макрон и след думите му гръмнаха аплодисменти.

Мислите на Калигула се носеха в друга посока; той кипеше от завист.

Луций описва как по-нататък са протекли събитията: Артабан с цялата военна сила на царството си потеглил да отмъсти за поражението на сина си, но в това време Вителий бързо събрал легионите от Сирия и Киликия. Разпространил лъжлив слух, че ще нахлуе в Месопотамия, и по този начин уплашил Артабан. Великия цар се страхувал от война с Рим. От такава война не по-малко се страхува и Рим. Вителий оплел гъста мрежа от интриги. Той съблазнил Артабановите военачалници и придворни, като използувал предишните военни несполуки на царя и неговата жестокост в мирни дни. И Великия цар, изоставен почти от всички свои хора, побягнал чак на скитската граница. В това време успели да провъзгласят Тиридат за цар на партите и римските легиони се отправили бързо към

Ефрат.

— Кой ги предвождаше? — извика Макрон.

Луций почервеня и млъкна. Аплодисментите гръмнаха в храма, превръщаха се в овации.

Сенатор Улпий гледаше лицето на Луций, сякаш му бе чуждо, непознато. Сякаш бе маска, под която се крие лице несигурно, безчестно, продажно… Да се седи на два стола, е позор и нещастие. Колкото по-високо се изкачваш, толкова повече боли, когато паднеш…

„Гони длъжности, слава, власт — казваше си Сенека. — Кого ще предаде? Баща си или императора? Или и двамата — заради Макрон?“

Лицето на Калигула е непроницаема маска. Под нея се крие завистливо удивление: как хитро спечели сената, без да засегне императора! Такъв умен човек не бива нито да се подценява, нито да се пренебрегва. Ако можеше да го изтръгне от гнездото му, да го спечели за себе си, да го накара да му служи… Но в същия миг Калигула се усъмни. Курионовият род е твърд като гранит. Все пак заслужава да се опита…

Луций Геминий Курион продължава да говори. Той описва как в провинциите често избухнат бунтове и въстания против римските колонизатори. Разпалената реч се лее от устата му:

— Изостаналите варвари не разбират каква благодат, какъв дар от боговете е за тях нашата защита. О, как биха живуркали те без нас! Биха загинали духом, биха измрели от мръсотия и болести, биха се избили взаимно, водени от кръвната си мъст, никога не биха познали що е право в най-широкия смисъл на думата. Не биха узнали що е образованост. Биха тъпчели в мрака на своите страшни поверия и биха потънали в тъмата, без да узнаят, че има и свят, пълен със светлина, мрамор и злато. И тези варвари, убоги духом и телом, се противят на нашето владичество. Защо? Защото трябва да ни плащат данък на глава? Защото трябва да събират съвсем справедливо за нашите наместници налози и мита? Защото техните войници, някога победени от нас, днес са наши роби? Защото трябва да ни доставят суровини, злато, сребро, метали и жито от своите земи, за което им плащаме с добрата римска монета? Защото са подвластни на пашите мъдри съдии? Защото трябва да изпращат младите си мъже на военна служба при нас? Нима всичко това, patres conscripti, нима това не е чест за тях? Нима не е по-добре за всеки един от тях да бъде роб в Рим, отколкото един от тълпата началници в някоя варварска страна?

Двата сенаторски лагера се сляха в едно, за да изкажат бурното си одобрение за думите, които така точно изразяваха идеите на

империята. Слава, вечна слава на империята!

Върху лицето на Сенека трепна иронична усмивка. Той оглеждаше лицата, които стояха начело в храма: богът на войната Марс, Август, Тиберий, Макрон, Калигула и — Луций. Да, техният ред е подчинен на желязна логика. Да се воюва, да се покорява, да се поробва, да се експлоатира. Кога ще се сложи край на всичко това? Какъв ще бъде този край?

Очите на Луций пламтят вдъхновено. Той гледа тлъстите лица на сенаторите, но вижда далечните земи, откъдето се е върнал. Вижда народите, над които Рим там, на изток, властвува:

— Какви са тези хора, които сме покорили по волята на боговете и с човешкото си право? Ако можете за миг да ги видите, patres conscripti, то пред вас би се разкрила до дъно мъдростта на Аристотел[207] и Платон[208], че Ананке[209] е изрекла справедлива присъда: едни да властвуват, други — да се покоряват. Варварските началници, сатрапи[210] и царе са отчаяни и нещастни. Тези хора като че ли не знаят що е слънчев ден. Като че ли непрестанно живеят в мрак, преследвани от фурии[211]. А народът, който владеят, си прилича с тях като две капки вода. Стенания и проклятия изпълват въздуха над земята, която те обработват от сутрин до вечер.

Варварите не са способни да оценят хармонията и красотата в живота, които им носи Рим, и до последния си дъх коват интриги срещу нас. Затова, patres conscripti, ако ние не бъдем достатъчно бдителни, то от искрите на бунтовете по границите на империята би могло да избухне пожар.

Благословени да бъдат нашият император и великият Макрон, благословен да бъде преславният сенат, загдето създадоха военни лагери по всички граници на империята и поставиха наши легиони на Ефрат и на Дунав. Рим може спокойно да спи. Неговите синове стоят на стража…

Всеобщото одобрение прекъсна думите на Луций.

Изведнъж на Луций му хрумна на края да заговори за себе си. И той завърши изразително:

— Варварите призовават своите непонятни, тъмни, чудовищни богове, за да им помогнат отново да се сдобият с безсмислената си свобода й да се изтръгнат от нашето владичество. Но римляните, народ образован, са предопределени от съдбата да бъдат господари на невежите. Никога няма да отстъпим нито крачка от това свое право! И аз се кълна пред вас, patres conscripti, че когато и да ми наредите, готов съм да отдам живота си за още по-голяма слава на Рим!

Ефектното заключение въодушеви сенаторите, аплодисментите не стихваха, докато Макрон не даде знак. Сред дълбока тишина той взе от възглавничката, която държеше понтифексът, златния венец и пристъпи към Луций. Хорът пееше химн за славата на Рим. Луций коленичи и златните листенца блеснаха в неговите светлоруси коси.

— Ти си заслужил пред отечеството, Луций Геминий Курион — провъзгласи тържествено Макрон. — Благодаря ти от името на императора и сената.

После консулът Понтий закри тържественото заседание.

„О, богове — помисли си Хатерий, — тук някой се възкачва до най-високото стъпало! Какво се крие в това? Кой стои зад това? Да става, каквото ще става, а ние да му се поклоним овреме и да спечелим неговото благоразположение.“

Сенаторите излизаха от храма. На сбогуване Сервий тихо напомни на Авиола, Бибиен, Улпий, Пизон и Вилан да бъдат при него три часа преди полунощ. Днес, след събранието на сената, е най-безопасно. Даркон вече знае. Те кимнаха величествено и величествено си тръгнаха.

Народните тълпи приветствуваха познатите лица с викове и ръкопляскане.

Робите, отпочиващи край лектиките на празнично осветения Форум пред храма, станаха. Те чакаха номенклаторът[212] да извика името на господаря им.

Луций изслуша много благопожелания, получи много целувки от сенаторските уста по двете си страни. Изпрати баща си до носилката и го помоли да вземе златния му венец, славния трофей. Той трябва да отиде… Сервий се усмихна разбиращо, трябва да се похвали на Торквата.

— Иди, сине мой — каза той гордо. И добави шепнешком: — Не забравяй… три часа преди полунощ… трябва да присъствуваш… ще разпределяме мисиите… теб те чака най-тежката…

Луций кимна.

Но той не отиде при Торквата. Запъти се към Есквилин. При Валерия.

Вървеше бързо. Настигна леко олюляваща се носилка — великолепна, заобиколена от ликтори и роби с факли в ръце. Искаше да ги избегне, но беше късно.

— Накъде бързаш, драги Луций? — чу той от носилката гласа на Макрон.

Луций заекна. Макрон се разсмя.

— Ела при мен. В една посока сме, нали? Защо да си тормозиш сърцето с катерене по хълма? Пази си го за по-добри работи… — Смехът е груб, но приятелски.

Луций се качи в носилката.

20

Макрон не разреши номенклаторът да съобщи за пристигането им. Остави Луций между колоните на атриума и отиде при дъщеря си. Намери я в жълтата стая, полегнала върху дивана, в домашен пеплум от небесносин муселин. Той още по-силно подчертаваше рижия цвят на разпуснатите й коси.

Валерия, развълнувана от очакването на Луций, се обърна към Макрон и скочи престорено удивена:

— Ти ли си, татко? Вече не те очаквах. Късно е.

Макрон забеляза, че Валерия в домашната си дреха е по-съблазнителна, отколкото в празничната. И каза:

— Събранието се проточи. Но аз ти водя гост, момиче. Луций, заповядай!

Валерия още не бе успяла да продума, и Луций вече стоеше пред нея. Тя нацупи сърдито устни към баща си:

— Как може да въвеждаш гост, без да съобщиш предварително — мръщеше се тя. Но като видя, че Луций е възхитен, добави по-меко: — Ужасно неприятно е за една жена да се показва пред гости необлечена, невчесана…

— Рубинът сияе и без украса — каза Луций учтиво.

Тя се усмихна.

Макрон се разположи пръв на масата, покани дъщеря си и госта и се развика:

— Хей, роби! Дайте вино! Дяволски ни е пресъхнало гърлото. А най-много на Луций. Като му дръпна една реч, също като онзи, гръцкия… как се казваше… Демократ?

— Не. Демостен[213] — усмихна се Валерия и нетърпеливо попита: — А сенатът?

— Сводът се тресеше, момиче. Благодарната родина щеше да си изпотроши ръцете. Получи златен венец.

Тя обърна към Луций големите си очи с цвета на потъмняло в този миг море.

— Радвам се за твоя успех и те поздравявам от сърце, Луций. — Гласът й звучеше страстно.

Луций се развълнува от гласа й. Стараеше се да прикрие вълнението си със светска учтивост.

— Почестите на сената ме ласкаят безкрайно много, но едва сега, тук, съм напълно щастлив…

— На Рим са нужни решителни мъже — каза префектът. Днешните млади господа приличат повече на моми, отколкото на войници. Като от тесто са. Какво ще правим с такива в армията?

— На Рим са нужни герои — добави Валерия подчертано и Луций улови в погледа й възхищение. Той искаше нещо да възрази, но вече бяха влезли робите, носеха закуски, сребърна амфора с вино, сребърна кана с вода и три кристални чаши. Светилниците, висящи на златни вериги от тавана, разискриха оранжеви отблясъци в кристала. Валерия даде знак на робите да се оттеглят и започна сама да налива.

Тя отля за Марс и пи за Луций:

— Да бъде щастието ти пълно и трайно, мой Луций!

— Хубаво го каза, дявол го взело! И аз пия за същото, Луций!

Луций не откъсваше очи от Валерия, неспособен дори пред Макрон да скрие страстта си. Тя се правеше, че не вижда това, че не я засяга, умело прехвърляше разговора от сената на Рим, от Рим на надбягванията, за които Калигула се надявал да издейства разрешение от стария император.

— Щял си да защищаваш Калигуловия цвят… — подхвърли Макрон.

— И моя, татко! Зеленият цвят е най-красивият! Цветът на ливадите и морето…

— И на твоите очи, божествена — осмели се Луций.

Тя се засмя:

— Ами ако загубиш състезанието?

— Да го загубя? — каза Луций с искрено учудване.

— Браво, момко! — смееше се гръмко Макрон и ръката му тежко се стовари върху рамото на Луций. — Така ми харесваш! Аз, Луций Курион, носител на златния венец на сената, да загубя? За какъв ме мислиш, моя красавице?

Разсмяха се и тримата; по телата им преминаха леки тръпки. Те чувствуваха, че са от едно и също тесто, чувствуваха, че са еднакво упорити и еднакво обладани от този бяс: да имам това, което искам! Но независимо от сродството на душите, пипалата на предпазливостта шареха помежду им.

И докато над масата се разменяха слова на любезност, похвали и лекомислие, тримата взаимно се наблюдаваха и всеки се ръководеше от целта, която искаше да постигне:

„Аз трябва да те имам, красавице! Колкото се може по-скоро!“

„Искам да ми станеш съпруг! За съпруг те локам!“

„С помощта на това момиче и твоето честолюбие аз ще изтръгна баща ти от твоето сърце!“

Погледът на Луций се спря върху водния часовник, сложен на подставка от черен мрамор. Скъпоценното тънко стъкло бе закрепено в пирамида от златни колелца, капките падаха волно и звънко.

По лицето на Луций заигра мускул. Беше време да си тръгва, ако искаше да бъде у дома в уговорения час. Стана неспокоен. Макрон забеляза погледа, вълнението му и си помисли: „Ясно ми е всичко; трябва да ги оставя насаме. Сега за това момче аз съм като щръклица върху гърба на магаре.“ Той се изправи.

— Поканил съм тук пратеника на норикийския наместник. Къде ще ни настаниш, момиче?

— В таблинума ще се чувствувате най-удобно, татко.

— Съгласен съм. А на теб, Луций, ще ти кажа една новина. Императорът реши сирийският легион да не отива на Дунава. Легионът и ти оставате в Рим.

Валерия радостно се усмихна и поведе баща си към таблинума.

Луций остана сам. Проклинаше бързо летящото време, но не можеше да си тръгне. Той вземаше в ръцете си предметите, които Валерия държеше преди малко. Към каквото и да посегнеше — всичко ухаеше. Алабастрово шишенце с розово масло. Струва колкото десет роби. Ветрило от най-нежни щраусови пера. Уханна мас в златно бурканче, чието капаче е обсипано със смарагди.

Множеството аромати възбуждаха Луций. А как ли ухае тя? Устата и, косите, подмишниците? Обля го едновременно и студена, и топла вълна. Притвори очи.

Валерия скоро се върна.

— Ще отида да се преоблека и да се вчеша — каза тя.

— Не отивай никъде, моя божествена — избухна Луций. — Очарователна си. Жалко е да се губи всеки миг…

Тя стоеше срещу него. Гърдите й се бяха притаили като взрив под муселина. Мирисът на тялото й го атакуваше. Валерия чувствуваше мъжкото вълнение. Тя самата бе възбудена, но се овладяваше с всички сили. „Аз обичам — казваше си Валерия. — За първи път в живота си обичам. О, богове, не ме напускайте!“ През мислите й мълниеносно прелетя опитът от миналото: пристанищното момиче ляга, без да говори; хетерата предпочита продължителната любовна игра, преплетена със стихове или песни. Но как се държи една благородна дама, когато има пред себе си благороден патриций? Като

високопоставена дама, която може да прахосва времето дори в миговете на любовен трепет.

— Искаш ли да видиш как живея, Луций?

Тя го поведе из затоплените стаи. Робите тичаха пред тях и палеха навсякъде светилниците. Всяка стая бе в различен цвят; всяка имаше различен аромат; всички тънеха в ориенталски разкош. Във всяка тъкан, във всеки предмет личеше чувствената изисканост на Азия и Африка. Не Атина, нито Рим, а Антиохия, Палмира, Тир, Александрия…

Тя вървеше пред него.

— Обичам Ориента — каза Валерия, сякаш се извиняваше и хвалеше едновременно.

Луций виждаше под прозрачната материя извивките на бедрата й. Гърлото му бе пресъхнало, не можеше да проговори.

— Разбирам — каза той след малко пресипнало.

Влязоха в продълговата стая, чиито две стени бяха покрити с високи шкафове от кедрово дърво, а полиците препълнени със свитъци. На челната стена — гръцки текст, написан с киновар. „Додето си жив, сияй, от всяка печал се лиши! Животът е кратък, времето ще си вземе само своята дан.“

— Моята библиотека — произнесе тя скромно, но в думите й звучеше гордост.

Луций вземаше пергаментовите свитъци, мушнати в красиви калъфи от тънка кожа. Върху капачето на всеки калъф имаше скъпоценни камъни. Тук — редичка диаманти, там — рубини, по другите — смарагд, топаз или сапфир. Валерия забеляза удивлението му и се разсмя:

— Аз съм малко капризна. Измислих различни обозначения за своите любими поети. На тази стена са гърците, насреща — римските. Диамантите — Алкей[214], топазите — Анакреон, сапфирите — Бион[215], рубините — Сафо[216]. А от другата страна: диамантите — Вергилий, рубините — отгатни кой!

— Катул.

— Отлично! Позна! Проперций е топаз, Овидий — тюркоаз, моят камък.

— Тюркоаз — повтори тихо Луций. — Прелестен камък, който мени цвета си като твоите очи…

Валерия отмести погледа си. Луций механично извади свитъка на Овидий, развива го и зачете наслуки: „О, богове, колко черни тайни се крият в душите човешки“. Луций пламна, сви бързо пергамента и го

мушна в калъфа.

— А кой е любимият ти поет?

Тя се разсмя с дълбокия си гърлен глас, който така го вълнуваше.

— Трудно е да реша… Катул. Сафо. Бион, Проперций.

— Бион не го познавам. Би ли ми прочела няколко стиха… обичам гръцкия език…

Не чакаше да я моли. Покани го да седне в креслото, а самата тя остана права — цялата златна под сиянието на светилниците.

Нежна богиньо Кипридо[217], морска и Завсова щерко,
защо си толкова лоша към хората и боговете?
Но що говоря: защо ти и себе си мразиш,
раждайки Ерос, за живите твари най-злия,
див, без сърце, с дух тъй различен от неговото явление?
Даде му ти крила и стрели безпогрешни,
за да не му избягат, когато е толкова жесток!

Луций възхитено запляска:

— Изумително!

Гръцкият език в устата на Валерия звучеше като музика. Тя удължаваше двугласните, ясно спазваше ударенията и дължините, стихът пееше, искреше, пламтеше.

Луций я слушаше удивен. Беше омаян от това, което знаеше тази жена, от умението й да даде ритъм на слога, тон, багра и плам на стиха. Нейният глас го екзалтираше, галеше, опиваше. Прекрасна жена. Поглъщаше я с поглед. Всичко в нея го пленяваше. Всичко в нея му се струваше най-съвършено, най-прекрасно. Очи — продълговати като бадеми. Право носле с чувствени ноздри. Пълни, пухкави устни, изгарящи дори само като ги гледаш. Дребни зъбки с розово святкащи венци. Пламтящи медени коси. Гърди, бедра и крайници — на Венера. Издължени нокти — червени, блестящи. Към каквото и да погледнеше от нейното тяло — нищо такова не бе виждал досега: дивна красота! Красота хищна, необуздана, дива. Красота на див звяр, от която му притъмняваше пред очите. Но държането й към него не бе същото, както в Терацина. Отдалечено, отчуждено. Не разбираше тази промяна. Изумяваше го.

Тя рецитираше една от елегиите на Проперций:

Греши, който търси предел на лудата обич;
любовта, щом е права, не знае мярка, предел.

Кръвта кипеше в жилите му, но той още се двоумеше. Не знаеше

доколко може да се осмели. Ала не успя да овладее напора на чувствата си. Пристъпи към нея и я хвана за ръцете:

— Любя те! Лудея по теб! Любовта ми няма мяра и не знае предел…

Валерия не беше на себе си от щастие. Искаше да слуша такива слова. Искаше да го прегърне през врата и да го целува, целува… Но в този момент трябваше да бъде дама. Престори се, че е обидена от неговия порив. Леко го отстрани.

— Наистина ли, мой мили? Прекалено бързо ми казваш това — та дори не мога да повярвам… — С лек оттенък на ирония тя започна да рецитира Архилох, изменяйки малко стиха:

Такъв ли любовен копнеж се промъкна в душата ти жадна,
че ти забули душата със гъста мъгла,
всичкия разум ти грабна?

Луций се уплаши, че със своята невъздържаност я е обидил. Обсипа я с извинения, комплименти и нежни слова. А в същия миг те се преплитаха и отчаяно блъскаха с мислите за баща му и дома. Вече е късно, вече няма смисъл да бърза. „Там изгубих всичко. Тук всичко получавам: упоение, благосклонността на Макрон и нейната. Слава, власт, бъдеще. Всичко е поставено на карта: да заложа ли на тази жена? Изменям на баща си… На делото… Глупости! Аз я любя! Аз имам право на това и никой не може да ми отнеме това право.“

Но неспокойната съвест рисуваше пред очите му малкия триклиниум в бащиния дворец, където трябваше да бъде сега.

Обилна светлина, бръшлянови венци върху главите на лежащите гости, на масата чинии с ядене, амфори с вино и седем чаши. На пръв поглед — угощение за приятелите на дома. Обслужват галски и германски роби и робини, незнаещи нито дума гръцки. Разговарят на гръцки. Това се случва често, това никого не може да учуди. Говори баща му. Посочва печените бекаси, усмихва се като истински чревоугодник и разказва, че от Испания се връща тринадесетият легион със своя легат Помпилий, роднина на Авиола. Радостни ръкопляскания на сътрапезниците, сякаш стопанинът е разказал сполучлив анекдот. Сервий продължава да обяснява, че оръжието, което Авиола ще даде за двата спечелени легиона, Луций ще вземе в нужния момент.

Луций вижда аскетичното лице на сенатора Улпий, неговия строг поглед, вперен в седмото място, което е празно.

— Защо не дойде синът ти, Сервий?

Пет чифта очи гледат Сервий в устата. Сервий се опитва да се усмихне снизходително, разберете, мои скъпи, годеница, три години далеч един от друг… Двама се усмихват. Улпий се мръщи. Да постави годеницата си над отечеството? Дори десет години да не бе я виждал — за нищо на света!

Но Авиола казва изненадан:

— Аз не го видях. До момента, в който тръгнах, не беше дошъл при Торквата…

Всички се учудват. Бащата пребледнява. Какво се е случило? Защо не е дошъл? Дали не са го нападнали нашите врагове, след като виждат каква подкрепа имаме в негово лице? Или му се е случило нещо?

— Да отидем пак в жълтата стая, Луций. Тя ми е любимата.

Валерия хвана Луций за ръка и го поведе. Нежната кожа се докосна до неговата длан, ръка ласкава, гореща. Горещината й се предаваше и на него. Забрави за бащиния си дом. Изпълни се с копнеж към девойката.

Тя му подаде червено копринено наметало, за да загърне раменете й. Хвана го под ръка и го изведе на балкона. Както в Терацина! Луций, обзет от страст, трепереше. Тя също трепереше от желание, но се овладяваше. Увиваше се в наметалото, преструвайки се, че й е студено.

Трепкащи пламъчета на факли раздираха тъмнината. По Форума играеха отблясъци от вечното огнище в храма на Веста. Палатин със силуетите на кипарисите наподобяваше настръхнала котка. Там, отвъд Палатин, е дворецът на Луциевия баща. Луций го виждаше пред себе си:

„Угощението“ отдавна е свършило. Договорили са се за следващата среща. Пили са за успеха на своето велико дело. Шест чаши са звъннали, седмата е стояла недокосната на масата. Като лошо знамение. Ръката на баща му навярно е треперела. От срам и страх. О, богове, какво мъчение е това: да застане пред лицето на баща си, който не спи, ходи из атриума и отчаяно чака да чуе стъпките му… Всяка минута му се струва вечност, отдавна е минало полунощ…

Валерия се вглеждаше в отблясъците на Вестиния огън, символ на домашното огнище.

— Каква красота — въздъхна тя.

Луций леко я притисна към себе си; с мислите си той още беше при баща си, но чувствата го влечаха към тази жена. Тя се отдръпна.

— Да влезем вътре. Студено е тук.

А когато зад тях изшумоля завесата от тежък плат, Валерия каза сдържано:

— Късно е вече. Трябва да си идеш.

Луций бе отчаян. Да си отиде без капка надежда!? У дома е изгубил всичко. Проиграна и тук. Какво се е изменило у нея? Защо?

Тя говореше със светски тон за делнични неща, за времето, за игрите в цирка.

Римляните заслужават най-после това зрелище…

Видя, че Луций не я слуша и добави с лека ирония:

— Уморен си след речта в сената?

— Не. Не те чух! — избухна той страстно. — Не те слушах. Не мога да те слушам. Виждам устата ти, но не чувам какво говори. Любя те! Защо не ми вярваш?

Тя тихо каза:

— Имаш си годеница…

Луций извика, заслепен от желание:

— Ти си единствената жена за мен! Мисля само за теб! Желая само теб!

Хвана й ръцете: целуваше пръстите, китките, дланите, раменете, целуваше косите, разпилени по раменете, и неочаквано я целуна по устата. Тя стоеше неподвижно. После поднесе устни, отговаряше на целувките му, отпускаше се в прегръдката му, притискаше се все по-силно и все по-близо… Но изведнъж си спомни, че в този миг се решава отношението на Луций към нея. Отдръпна се и каза спокойно:

— Върви си вече, Луций.

Но като видя разочарованието му, добави:

— Днес е щастлив ден. Не само за теб, и за мен…

— И за теб? — изрече той пресипнало — О, богове! Кога? И къде?

Помилва го нежно:

— Ще ти съобщя, мили! А сега тръгвай вече.

Той обсипа с целувки ръцете й и излезе.

Валерия завари Макрон над разни книги в таблинума. Вече беше сам. Учуди се колко бързо е минало времето.

— Представяш ли си как ще се ядоса Ения, като се върна толкова късно… А какво стана с твоята птичка? В клетката ли е вече?

— Какво си намислил да правиш с него, татко?

— А ти какво си намислила? — повтори той усмихнат.

— Аз? — унесено проточи Валерия. — Още не знам…

Макрон стана сериозен:

— Ти — не знаеш? Та ти винаги знаеш. Толкова ли си закъсало, момичето ми?

Тя се усмихна щастливо:

— Закъсала? Напротив! Аз получих дар от Венера… Ще се омъжа за Луций…

Макрон кипна:

— Луций и ти? Полудя ли?

Той закрачи тежко из стаята, като размахваше ръце. Но изведнъж бракът с Луций му се представи в друга светлина: сенаторът Улпий е твърде стар, Сервий Курион е малко по-млад. Спря се и погледна признателно Валерия. Грандиозен ход! Ще им го отнемем! Републиканската идея ще загуби своя продължител! Внимателно се вгледа в дъщеря си: тя е бледа, мълчи, изведнъж стана друга, съвсем друга. Това вече не прилича на обикновен каприз. А по-скоро на страст, която пред нищо не се спира.

Валерия се приближи до баща си и произнесе с фанатична упоритост фразата, която той употребяваше, когато взема важни решения:

— Това трябва да стане!

Бащата се усмихна на дъщеря си ласкаво и възторжено:

— Принасям в жертва на Венера угоена овца! А на моята помощ можеш винаги да разчиташ, ти знаеш това…

Луций бързаше към дома. Насреща му пламтяха факли, изпровождащи патрициите от лупанарите, патрулни двойки вигили стояха по кръстовищата. Отбягваше всекиго и всичко. Когато заизкачва Авентин, краката му натежаха. „Какво ще кажа на татко? Как ще приеме той всичко това?“

Някога по този път той се връщаше от забавления. И почти никога не срещаше тук жива душа, и по-добре, че не я срещаше. Камата, скрита под тогата, бе по-необходима нощем от факлата. Луций бе учуден, че сега е толкова оживен този страничен път по северния склон на Авентин, над Меркуриевия храм, който води към няколко аристократични резиденции.

След малко зърна бащиния дворец — целият светеше в нощта. Откъм височината долетя тропот: тълпа роби с факли. В светлината им разпозна този, който тичаше най-отпред: Нигрин, освободеният роб на баща му.

— Нигрин! — извика Луций и излезе на пътя.

Тълпата се закова на място като обучени състезателни коне. Светлината на факлите огря Луций.

— Господарю мой! — извика Нигрин. — Търсим те из целия Рим! Слава богу, че си идваш!

Зъбите на робите светеха радостно: най-после, най-после ще могат

да заспят!

Луций влезе в атриума. Пред олтара на ларите стоеше разплакала майка му, баща му — блед и мрачен, се бе опрял на колоната. И двамата — вкаменени от страх. Майката извика радостно.

Но Луций изтича към баща си:

— Имам за теб голяма новина, татко! — И преди още Сервий да е проговорил, той задъхано изрече: — Императорът е решил сирийският легион да не отива на север! Остава в Рим! Това означава, че и аз ще остана в Рим!

Матрона Лепида прегърна сина си. Но бащата стоеше неподвижен, мрачен. И макар да бе щастлив, че синът му си е у дома, проговори с леден и строг глас:

— Защо не дойде?

Луций бълваше слова:

— Макрон ме покани на вечеря у тях. Три пъти ставах, но той не ми разреши да си тръгна. Можех ли да си тръгна? Би ли могъл ти, татко, ако беше на мое място?

Сервий трябваше да се съгласи с това. Дори и той не би могъл да си отиде при такива обстоятелства.

— За какво говорихте? Отново ли ти обещаваше, че ще станеш легат? — попита той иронично.

— Нищо не ми обещаваше. На теб не ти ли е драго, че оставам в Рим заедно с легиона? — И Луций добави многозначително: — Това ще е от полза за нашето дело.

Бащата впи изпитателен поглед в очите на сина си. Луций се обърна към майка си:

— Създадох ти грижи, майко. Прости ми.

Отидоха да спят.

Щастлива, Лепида заспа първа. След малко и Луций заспа. Само сенаторът не можеше да заспи. Терзаеха го противоречиви мисли. Той стана, уви се в наметалото си от дебела вълна и отново отиде в атриума.

Тук бе тъмно, само двете вечни кандила мъждукаха пред олтара на домашните божества. Слабата светлина огряваше и родовите маски. Трепкащите пламъчета превръщаха неподвижните восъчни лица в живи, неспокойни.

Капителите на коринтските колони чезнеха в мрака и се създаваше впечатление, че подпират самия небосвод. През комплувиума нахлуваше мрак и студ, който изтласкваше топлия въздух, лъхащ непрестанно от отоплителните отвори.

Сервий се поклони на ларите, уви се още по-плътно в наметалото и седна в креслото пред олтара, за да вижда лицата на предците. Те излъчваха сила, която даваше живот стотици години на рода им, на самия него. Те бяха ручеят на чистотата, кладенецът на мъдростта, те бяха непрестанно бликащият извор на родовата чест.

Сенаторът знаеше до последна подробност лицата им, знаеше всяка тяхна черта, всяка бръчка около невиждащите очи. Винаги, когато бе развълнуван, те му вдъхваха спокойствие. Днес му бяха по-нужни от всякога. Взираше се във восъчните лица и се стараеше да се съсредоточи.

Беше тихо. Над комплувиума звездите вече гаснеха, тъмнината редееше. От градината се обадиха птичи гласове, от стопанския двор — пресипналото пеене на петлите. Тишината все повече и повече отстъпваше пред всевъзможните звуци, които в тези предутринни мигове бяха пронизително остри. Свирки будеха робите в обиталищата им. Разнесоха се командите на надзирателите. Слугите се пробуждаха, дворецът спеше. По каменната настилка на двора затрополяха коли… тръгват за провизии… чуваше се цвилене на коне и ридаещ рев на магарета.

Сервий разпознаваше гласовете. Домоуправителят, Нигрин, надзирателят на робите. После се появи скриптящ звук — нагоре-надолу, нагоре-надолу. Все един и същ, непрестанен, по-силен от всички други звуци, скърцаше и скриптеше, нагоре-надолу… Сервий се досети: робите вадят вода от кладенеца. Защо толкова дълго? Защо толкова много? Досега не бе забелязал това. После разбра: за дома, за кухнята, за конюшните, за обора.

И всички тези звуци се сляха в едно: домът се пробуждаше. Неговият дом. Домът, наследен от дедите. Домът, в който винаги е царяла справедливостта и честта. Този дом ще наследи от него Луций. Но ще наследи ли заедно с дома и честта на предците, ще стане ли един ден сенатор, консул на бъдещата република, ще бъде ли прям, горд, честен като дедите си?

Ще бъде ли такъв?

Златният венец, голямата награда на Луций, лежеше пред олтара на домашните божества, светлината играеше по блестящите лаврови листа. Сенаторът взе венеца в ръце и опита тежестта му: „Много тежи златото. Императорът и Макрон примамват моя син на своя страна. Награждават го, обещават му, купуват го.“

Гневно се размърда. Нима един Курион може да бъде купен, дори с всичките постове и богатства на света? Той погледна лицето на

патрона на рода, родовата слава и гордост: Марк Порций Катон Утически — прадядото на Сервий, който след загиването на републиката се прободе с меча си в знак на любов към свободното отечество. Широко лице, подчертани скули и челюсти, високо чело, стиснати устни — лице, което няма да измени.

А Луций ще измени ли?

В мъждукащото трептене на кандилата му се стори, че Катон се подсмива. Сервий стана, приближи се до лицето. Не, лъжеше се. Катон гледа сериозно, гордо.

Седна отново в креслото. Разсъмваше се. През комплувиума в атриума се плъзна лъч утринна заря. Атриумът е потънал в полумрак. Само бялата статуя на Тиберий, която Сервий бе принуден да търпи тук, изплува от здрача горда, властна, застрашителна. Катон и Тиберий се гледат. Очите им са каменни, не трепват. Двама противници, два свята, два живота на Рим. Катон е скрит в полумрака. Тиберий, осветен, изпълва целия атриум.

Ненавист сви до болка сърцето на Сервий. „Лиши Рим от свобода, ограби мощта на сената, а сега искаш да ми отнемеш и сина ли?“

В помещението надникна Нигрин, зад него се тълпяха робите, дошли да почистят. Когато Нигрин зърна господаря си в такъв ранен час тук — изтръпна. Какво се е случило? Какво става с господаря? Спря с жест робите, спусна завесите и шляпането на босите крака се отдалечи.

Сервий не откъсваше ненавистен поглед от императора. „Какво направихте с моя Луций?“ Той усещаше как с всеки ден, с всеки час разстоянието между него и сина му расте.

Обърна взор към олтара на предците. Ала нито помисли, нито изрече умолителни слова. Разтрепера се целият, но се успокояваше, че това е от утринния хлад.

Атриумът стана светъл, коринтските колони в два реда летяха нагоре като пламъци. Вождът на заговорниците можеше да бъде спокоен: нещата се развиваха добре. Но бащата беше напрегнат от страх и несигурност за сина си като при мъчение.

Втора част

21

Непрогледният мрак и мъртвилото на римските нощи бяха привидни. Градът живееше в непрестанно движение — на приливи и отливи, както морето. Нощем аристократичният Рим бурно се отдаваше на страстите си, за да навакса изгубеното през скучния ден.

На кръстопътя, там, където се пресичаха улица Куприн и главната артерия на Субура, сред голяма градина се издигаше стар дворец. Някога той принадлежеше на сенатор Бонин. Но преди четири години, по време на финансовата криза, той загуби, по-голямата част от своите заложени латифундии. Тиберий не му помогна, както правеше това Август с обеднелите сенатори, и Бонин трябваше да продаде двореца и да замине на село. Двореца купи богатата сводница Памфила Алба, превърна го в лупанар под названието „В лоното на Венера“. Скоро публичният дом, благодарение на вещото й ръководство, стана търсен от каймака на римското общество.

Нощта едва започваше, когато Луций с приятелите си Прим Бибиен и Юлий Агрипа се озоваха пред лупанара, край чийто вход стояха двама нубийци като великански статуи от черен мрамор. Дребничък човек се втурна с поклони към гостите, той ги знаеше, познаваше всеки благородник в Рим и затова бе станал церемониалмайстор и номенклатор при Памфила. Той въведе гостите в двореца, взе тогите им и разгърна тежките завеси на атриума.

Луций виждаше за първи път лупанара „В лоното на Венера“. Той още помнеше публичните домове в Ориента. Повечето бяха мрачни и мръсни заведения с ниски, почернели от дима на светилниците тавани и имаха по една или две стаички с крещящ разкош за знатните гости. Там Луций винаги изпитваше чувството, че се намира в подземие, че вместо въздух диша дървено масло, че сред възглавниците и завесите на задимените кръчмички може да се задуши от горещина.

Тук бе съвсем друго. Свеж въздух изпълваше просторния правоъгълен атриум. Отворите в стените, прикрити с цветен орнамент, излъчваха приятна топлина. Високите беломраморни колони с акантови[218] капители бяха обвити с гирлянди от бръшлян. Всяка колона наподобяваше огромен Дионисов тирс[219]. И тази, насечена от зелените филизи белота придаваше на залата лек, светъл, весел вид. Зад портокалово-златистите завеси по страничните стени се криеха

малките кубикули на любовта. Върху стените бяха нарисувани в помпейски стил сцени из интимния живот на олимпийските богове, между завесите се белееха статуи на богини и танцьорки. Видно място заемаше любимата на Калигула египетска богиня Изида. Компливиумът бе плътно затворен, за да не прониква студ, а дъното на мраморния басейн под него бе покрито с цветна мозайка, изобразяваща състезание на квадриги в цирк. Над имплувиума, срещу входа, стоеше бронзов Приап[220] с огромен фалос. От тавана се спускаха редица сребърни светилници с по четири фитила. Прегорялото дървено масло ухаеше на жасмин. В подножието на всички колони — огромни саксии с цветя, лавър, олеандър. Хармония, блясък, вкус. Някъде откъм перистила долиташе тиха музика. Лири и самбуки[221] се редуваха с напевните мелодии на кларнета и флейти. Масите и креслата бяха разположени и на светло, и в сянка. Според това кой какво предпочита. Така се получаваше впечатление по-скоро за прекрасен триклиниум, отколкото за публичен дом.

Съдържателката на лупанара — Памфила Алба, бе още млада жена. Дори би могла да се хареса, ако не бяха изпъкналите й сини очи и хищната гънка около устата. Тя се появи в дълга аметистова палла и бял копринен шал. Поздрави гостите и им предложи жълтъци, охлюви и екзотични плодове, които бяха още рядкост в Рим: фъстъци и банани. За пиене — родоско, а след това и силно самоско вино.

Повечето маси бяха вече заети. Предимно аристократи със сенаторско положение и неколцина от конническото съсловие. Те се поздравяваха помежду си. Роби-евнуси разнасяха ястия и вино. Робини предлагаха съдини с розова вода за оплакване на пръстите. Гостите разговаряха и ядяха. Жени нямаше.

— Нашите дами се назлъндисват — ухили се Прим и се обърна към Памфила: — Кога ще се появят твоите срамежливи звезди? Отдавна е нощ.

— Груб си както винаги — каза Юлий. — Има време…

Памфила се усмихна:

— Колкото по-голяма е жаждата, толкова по-сладко е утоляването. Скоро ще се появят, многоуважаеми Бибиен.

Лупанарът на Памфила се гордееше със забавленията, с изискани забавления, които според съдържателката трябва да предхождат и подготвят любовните изживявания. По елински образец нейните проститутки бяха хетери, жени, които умеят да рецитират, пеят и танцуват. Тя режисираше техните изпълнения, наблюдаваше поведението и маниерите им. „Моето заведение е за цвета на Рим —

казваше Памфила. — За най-изисканите благородници.“

— Ще пукнем тук от тази изисканост — вметна Прим. — Трябваше да отидем в някой моряшки бардак отвъд Тибър.

Робини разпръскваха благоухания из атриума и посипваха мраморния под с минзухари.

Хетера в мъжко облекло, цялата бяла, рецитираше любовни стихове от Тибул[222].

— Ти, Луций, сигурно само за това си мечтал по целия път от Сирия насам, умирал си от нетърпение като юноша тази хетера да ти предложи стихове на Тибул вместо прегръдката си!

— И ти си ми бил поет, Прим! Така да унижаваш колегата Тибул! Засрами се!

— Всичко си има своето място и време — сърдеше се Прим. — И вие само се преструвате, че много ви харесват стиховете, а всъщност си мислите каква да бъде: чернокоса или блондинка…

Момичета поднесоха на всеки гост по една лилия. Дълго стъбло, бял цвят, упойващ аромат. А който желае и целувка. Музиката, долитаща иззад завесите, се приближи и усили. Под звуците на флейта излязоха три грации — танцьорки — и веднага след тях се появи гъркиня, която с ясен глас запя стихове на Анакреон в съпровод на лира.

Мъничка част от млина взех сутринта за закуска,
изпих кана вино и сега
нежно на милата свиря със лира
серенада.

— Нали ви казах, че ще пукнем от изисканост — извика Прим. — Трябваше да отидем другаде…

Чаша след чаша се изпразваха. Глава след глава се замайваше.

Но тъкмо посред изпълнението на любовните стихове от Сафо и страстния танц на нежното момиче от Лесбос стана скандал. Край една от масите, скрита зад лавров храст, лежеше сенатор Хатерий Агрипа. Той отдавна се наливаше с неразредено вино и бе вече пиян. На коленете му седеше малка етиопка и Агрипа я захапа за рамото. Момичето изписка, разгърна клоните и избяга. Хатерий се блъскаше в храста и бълваше ругатни. Всички се обърнаха към него. Юлий пребледня: „Татко!“

— Памфила — викаше Хатерий към съдържателката на публичния дом, — що за диви котки имаш тук вместо жени? Заповядай да я набият тази мърла, та да знае как трябва да се държи с един

високопоставен гост! И ми изпрати някоя по-кротка!

Памфила дотича, извини се и го заведе обратно на масата. Стената от лавър се затвори зад него. Отдалече се чуха виковете на момичето, което биеха с бич.

Юлий Априпа беше блед, стискаше юмруци. След малко стана и си отиде, без да продума.

— Срамува се заради баща си — каза Прим. — И той като нас предполага, че баща му е доносник и страшно е нещастен. Веднъж вече се опита да се самоубие заради стария. У дома всичко му е опротивяло и затова се нахвърля на стихове, въобще на изкуството… Търси забрава в него.

Памфила доведе при масата на Луций две момичета — гъркиня и сирийка. Луций се намръщи, когато до него седна сирийката. Памфила веднага разбра.

— Ах, колко съм нетактична — предлагам на госта си това, на което се е преситил.

Мястото на сирийката зае римлянка.

Музиката промени багрите си. Вместо нежните, протяжни тонове на кларнетите зазвучаха ритмични удари по тимпани и задрънчаха тамбурини. Благоуханният въздух затрептя от страстната мелодия на сиринкса.

Четири кападокийки с тъмна като кафе кожа изпълняваха сладострастния танц на Астарта и нейните жрици, потрепвайки с коремите, задниците и раменете си. Загадъчната богиня стоеше неподвижна, черна и прекрасна. После бавно започна да се раздвижва и тя, забулена в черни и бели воали; краищата на пръстите й трепкаха, дланите й пърхаха като пламъци около главата, бялото на очите и зъбите й святкаше ослепително върху тъмното лице; движенията ставаха все по-предизвикателни; богинята и жриците изпадаха в екстаз, воалите се виеха като вихрушка… Изведнъж в атриума стана душно, танцьорките издаваха задъхани стонове, захвърляха шаловете си, тънките сребърни гривни над глезените им звънтяха; една по една се свличаха на пода, прималяваха от страст, отдавайки се на въображаемите си любовници. Нетърпеливите гости грабваха момичетата и ги отнасяха като плячка зад завесите. Луций пиеше тежко вино, кръвта бушуваше в жилите му, мачкаше стегнатото тяло на момичето, дишаше тежко.

Евнусите запалиха в атриума нови светилници. Появи се красива, стройна жена, облечена елегантно като благородна римлянка. Върху бялата, копринена палла — червено наметало, извезано със златни

лозови листа. Кларнетите пееха приглушено и меко. Тя не танцуваше, а по-скоро пристъпяше плавно като пантера. Жената, цялата забулена, се спря. Но не опря движението на тялото й. Олюляваше бедра, виеше рамене и бавно подаваше изпод наметалото си малка длан, нежна китка, лакът, после цялата ръка чак до рамото. Тялото й се огъваше като тръстика. Между диплите се показа голо коляно и отново изчезна. Безкрайно бавно падаше наметалото, с предизвикателни паузи и плавен танц се разголваха почистените мишници, заобленото бедро. Малките гърди изскочиха от разреза на хитона и пак изчезнаха. Гледката бе вълнуваща: с възбуждащо забавяне жената ту откриваше, ту скриваше прелестите на Венера. Разпалваше нагона у мъжете. Полуголата красавица се въртеше с прелъстителни движения, сваляйки останалото облекло. Дива красота! Въздухът, пропит с нард и амбра[223], трептеше от напрежение. Мъжете дишаха все по-тежко и по-бързо. Изведнъж жената застана съвсем гола, боса, тежката прическа се разпиля на потоци коси по раменете и гърба й.

В същия миг завесата на главния вход се разтвори, ала номенклаторът не се показа, за да обяви гостите. В съпровод на двама брадати мъже влезе жена. Средна на ръст, силно гримирана, с едри гърди и широки бедра. Облечена в бяла палла със златна бродерия, пурпурно наметало, закопчано на рамото с голям топаз. Изпод покривалото, което носеха омъжените жени, се подаваха светлоруси коси. Тя се спря посред атриума, а съпровождащите я — почтително на крачка зад нея. Всичко изведнъж стихна. Музиката секна, танцьорката се вцепени и заднишком напусна сцената.

Жената се усмихваше. Тя се забавляваше от ужаса, който предизвика нейното появяване. Благородна римска домина — в лупанар. Наслаждаваше се на ужаса. Бавно местеше поглед от човек на човек, сякаш търсеше някого. Пронизителните й очи се впиваха ту в едно, ту в друго лице. Хетерите, които не се бояха от никакъв мъж, изтръпнаха пред тази жена. Скупчиха се под статуята на Изида и гледаха притихнали.

Жената мина през атриума и стигна до масата на Луций и лавровия храст, зад който Хатерий Агрипа се забавляваше с едно голо момиче. Обезпокоен от внезапната тишина, той стана и разгърна клоните.

— О, красавице — викна Хатерий към жената, — ела при мен! Имаш такива прелестни телеса, че стигат за една кохорта. Ти си жена по мой вкус!

Като се олюляваше, той тръгна към масата. Единият от съпровода, който бе по-близо до жената, му прегради пътя. Хатерий така го

блъсна, че той падна, и хвана жената под ръка:

— Ела при мен, красавице! И си покажи прелестите! Ще получиш три ауреи…

Вторият мъж удари Хатерий, но той само се олюля; притече се и първият. Пияният сенатор отблъсна и двамата, втурна се с огромното си тяло напред и сграбчи жената за раменете, като неволно дръпна една къдра от светлорусите й коси. Жената изписка, но бе късно. Перуката падна и се показа теме с щръкнали рижи коси. Двамата съпровождащи светкавично покриха жената с наметало и я отведоха зад завесите.

Гостите гледаха изумени. Луций също. Лицето на жената му се струваше познато. Познат му бе и този писклив глас. Не, не, навярно греши. Това не е възможно! Но разказваха, че така ходел по кръчмите, че се забавлявал с този маскарад…

Преди още Луций да довърши мислите си, завесата се разтвори и онези тримата влязоха преоблечени: това бяха императорският наследник Калигула и неговата компания за нощни приключения — известните артисти Апелес и Мнестер. Хатерий отчаяно извика и побягна.

Гостите наскачаха. Възторжено приветствуваха всенародния любимец:

— Ave, Гай Цезар! Добре дошъл, скъпи наш! Седни при нас! Удостои ни! Пийни с нас! За радостта, че те виждаме!

Наследникът вдигна ръка за поздрав и като се усмихваше, викна:

— Веселете се, приятели! Тук всички сте мои гости!

— О, мой Гай! — възкликна Луций и забърза към него с разтворени обятия.

Калигула присви очи:

— Я виж ти! Луций Курион! — И той протегна ръце към Луций и подаде страната си за целувка.

— Щастлив съм, че след толкова години отново те виждам, мой предраги Гай! Ще ми окажеш ли тази чест да седнеш на моята маса…

Калигула пристъпи към масата на Луций, поздрави Прим Бибиен и полегна срещу Луций. Даде знак на двамата артисти да седнат от двете му страни.

— Вино! — извика Луций на Памфила, която още трепереше. — Ще ми разрешиш ли, мой скъпи, да пия с теб за щастливата ни среща?

Калигула се засмя:

— С удоволствие. Гърлото ми пресъхна в тези парцали! Ама че беше нахален оня дебелак… как се казва?

Мнестер смело се намеси в разговора:

— Ти се превъплъщаваш по-съвършено и от нас, артистите, мой божествени…

Прим му пригласяше:

— Походката ти е лека като на жена, маниерите — изящни…

— Как се казваше този човек? — обърна се Калигула към Луций, като се преструваше, че не е познал Хатерий.

Главата му виси на косъм, помисли си Луций. Но нали беше пиян?! И той запелтечи:

— Не знам, мой драги. Толкова години не съм бил в Рим… Някакъв пиян…

— Хатерий Агрипа, сенаторът — обади се глас зад тях.

Грозната уста на Калигула се изкриви в иронична усмивка. Той не откъсваше очи от Луций: „Ти не знаеш Хатерий Агрипа? За три години си забравил лицето му? Много бързо забравяш. Но не се бой за него, Луций! Беше пиян. Ще му простя.“

Памфила сама наливаше от амфората самоско вино в кристалните чаши. Луций бе почервенял. Чувствуваше, че не е угодил на Калигула. Виното му дойде съвсем навреме. Той се обърна към статуята на богиня Изида, която Калигула особено обичаше:

— Ти винаги си бил великодушен, мой Гай. Аз отливам за всемогъщата Изида и пия за твое здраве!

Чашите звънтнаха. Луций забавляваше бъдещия император с епизоди от Сирия, като ги редуваше така, че да го заинтригува.

Лупанарът „В лоното на Венера“ продължаваше своя привичен живот. Вихрената игра на всяка танцьорка свършваше в обятията на някой от гостите. Венера съблазняваше Марс, а се получаваше впечатление, че Марс е съблазнил Венера. Огърлиците от глигански зъби около шиите на германките се късаха както цветните гирлянди, опасващи колоните. Венците от минзухар падаха от челата на гостите и увяхваха смачкани и стъпкани на пода. Прическите на жените се разрошваха под пръстите на мъжете. Парчетата от кристалните чаши раняваха босите ходила на леконогите музи. Вакханките[224] вече биха пияни. Безверието, което римските аристократи бяха внесли тук, тирсът на Дионис промени с един замах в блаженство. Изисканият лупанар се превръщаше в долнопробен публичен дом.

Калигула предложи на двамата артисти да се забавляват както си искат. Апелес отиде при свои приятели на близка маса. Мнестер си избра една египтянка. А Прим отиде с бяла гъркиня зад оранжевите завеси.

Калигула и Луций останаха сами, съвсем забравили защо са дошли тук. Стари приятели, срещнали се отново след три години! Каква радост! Каква обич между старите приятели! Ту единият, ту другият стиска горещо ръката на приятеля си, усмихват се, дружелюбни и ласкателни слова глъхнат в шума на гръмката музика.

Лицемерната игра започна великолепно.

Калигула прегърна Луций и заговори с весел, сърдечен тон:

— Ах, да знаеш, приятелю, как ти завиждах някога на стадиона! Сигурно съм бил жълт-зелен от завист, когато мяташе копието на десет стъпки по-далеч от мен. Колко време мина оттогава! Колко глупава и детинска изглежда днес тази моя някогашна завист!

Луций не очакваше такова откровение. Нито пък този приятелски, сърдечен тон. Притваряше очи обезпокоен, напрегнат, недоверчив.

— Щастлив съм, че така говориш, мили Гай…

— А какъв малчуган съм бил редом с теб при мятането на диск или при езда — смееше се Калигула, потупвайки по рамото приятеля си. — С пълно право ни очароваше и тогава, и днес. Речта ти в сената бе блестяща…

Луций ласкаво го прекъсна:

— Стига, скъпи! Радва ме твоето великодушие, но не мога да се съглася с тези похвали за речта ми. Диск и копие може да мята всеки пастир или гладиатор. Но да ораторствува? Кой може да бъде сравняван по риторика[225] е теб? Твоята дикция, твоите паузи, твоят полет на мисълта! О, какъв оратор си ти! — Луций искрено сипеше похвали, защото Калигула бе наистина знаменит оратор. — Ако ти говореше в сената, самите богове трябваше да ти аплодират!

Калигула бе поласкан. Похвалата изглеждаше искрена, но той не пропусна сервилния жест на Луций.

Усмихваше се и си мислеше: „Виждаш ли ти, републиканска гордост, погалих те и вече мъркаш като котка, умилкваш се. Във всичко побеждаваш, но пред мен си нищо. Много разумно ще бъде да те купя, издънко катоновска. Със своя род, пък и самият ти струваш колкото сто други.“

И ласкаво каза:

— Скъп си ми като роден брат, Луций!

Лицето на Луций пламна. Възможно ли е такова нещо? Истина ли е това? Честолюбието му ликуваше. Но разумът му отказваше да повярва. Не, не, той си играе с мен.

— Няма да намериш по-всеотдайно сърце от моето, скъпи Гай! — произнесе тържествено Луций.

— Разреши ми да те целуна! — избухна Калигула и прегърна приятеля си. Той чувствуваше, че Луций е развълнуван и объркан. „Ще видим колко са твърди принципите ти. И какво ти е по-драго: твоят републикански род или твоето честолюбие, на което аз — утрешният император, мога да предложа хубав залък. Сирийският легион те бил обожавал. Плебсът винаги възторжено е приветствувал на Форума твоята фамилия. Очарова сената. Никога никому не съм завиждал така, както на теб!“

Гай Цезар свали от кутрето си пръстен е голям диамант:

— Поздрав от мен за твоята Торквата!

Луций се стъписа. У него отново се обади гордостта. И недоверието.

— Не е ли достатъчно красив за нея? — попита Калигула. Той протегна ръце, обсипани с пръстени. — Избрах най-скъпия! Или ти харесва някой друг? Може би този с рубина?

— Не, не — бързо заговори Луций, забелязал, че Калигула се е засегнал. — Прекрасен е — протегни длан и прие пръстена. — Но с какво съм заслужил.

Енергичен, недоволен жест от страна на наследника.

— Към моята любов се присъединява и моята благодарност, мой Гай!

Калигула, по-опитен артист от воина Курион, ловко скри радостта си. Той се отдръпна:

— Не ми харесваш, Луций!

Това бе неочаквано. Прозвуча сурово, рязко. Луций запелтечи:

— Защо, предраги ми?

— Толкова красив мъж си, а ходиш като селянин. Небрежна прическа. Демодирана туника. Почти не усещам благоухания. Сигурно ти правят масаж с козя лой, пфу! А ноктите ти? О, всемогъща Изидо!… — обърна се той към статуята на богинята, която държеше в лявата си ръка систрон[226], а в дясната — амфора с вода от Нил — излей своята амфора върху този коминочистач, който е мой най-скъп приятел, за да не се срамувам за него!

Луций живна. Закле се в името на Изида, че ще се промени. Войнишки навици! Но — недопустими за Рим, скъпият Гай има право, както винаги и във всичко…

Калигула го дари с най-ласкавата си усмивка и в същия миг му хрумна дяволска мисъл: „Прелъстявай се, Курион! Ще ти разкрия обятията си! Ще те купя! Син на републиканец — мой слуга!“

— Искам да разчитам на теб в близко бъдеще, Луций! Мога ли?

Синът на Курион избухна:

— Дали можеш? Трябва! Аз съм ти безпределно предан!

Калигула плесна ръце. Памфила за миг се появи при тях.

— Доведи ми най-прекрасната, която имаш!

— Да, благородни господарю! Веднага. Тя е бисер. Скъпоценност между момичетата. Такава няма никъде да намериш…

Тя дойде. Разпуснати коси, боядисани по маниера на римските хетери в червеникав цвят. Вежди и клепки — черни. Тяло — под прозрачната туника — съвършено. Гърди — разголени, по египетски нрав. Тя чу кой е бъдещият император. Святкащите й зеници леко помръкнаха, сякаш се спусна мъгла. Седна на коленете му. Калигула сграбчи в шепите си малките й гърди. Тя стисна зъби, за да не извика от болка. Мушна ръка под късата й копринена туника.

— Египтянка ли си? — попита той на гръцки.

— Да, любезни господарю.

Гай Цезар се усмихна на Луций:

— Бива я. Твоя е, Луций.

Луций бе малко изненадан, малко засегнат. Запелтечи. Калигула стана.

— Ти си моят най-добър приятел, а за най-добрия — винаги най-доброто! Аз си отивам.

Той извика артистите. Мнестер изтича, Апелес се надигна от мястото си. Наследникът прегърна Луций, кимна му благосклонно и си тръгна. Артистите — на крачка подир него.

Девойката радостно си отдъхна и пристъпи към Луций. Той видя, че очите на всички гости са вперени в него. Стана и тръгна след нея.

Девойката свали туниката си и легна гола на една страна, подпряна на лакът. Усмихваше се прелъстително на младия патриций — харесваше й. Луций се събличаше, загледан в нея, но не я виждаше. Облада я стръвно, после втори, трети път — ненаситно. Но удоволствието му бе помрачено от образа, който стоеше пред очите му, вместо лицето на момичето — загадъчният образ на неговия нов приятел Гай Цезар.

22

Стърчи орел в небето — гербът царски.
Владее там и право, и закон.

Fuerat quondam[227]… Някога в Рим е съществувал свещен и неприкосновен закон. Той не само наказвал, но и учел хората на добро. Който откраднел нещо, трябвало според този закон да го върне в двоен размер. Който някого ощетявал с лихва, трябвало да възстанови загубата четворно. Умен закон, хубав закон, но по време на римската империя вече забравен.

Стърчи орел в небето — signum imperii[228]
Владее там и право, и закон.

Текстът останал, но се превърнал в обикновен лозунг — същината на нещата се беше променила. Неписаният закон на новите времена гласеше:

Здравей, печалбо — парите не вонят!

Римският сенат като цяло се занимаваше само с главните въпроси. А сенаторите поотделно се занимаваха с всичко: Искаш да построиш дворец? Искаш да събориш дворец? Искаш заем? Разрешение за публичен дом? Искаш да се жениш? Да се разведеш? Обърни се към сенатора, който е съсредоточил своята дейност в тази област, която те интересува. И не забравяй, че дори кокошката на сенатора не рови даром земята.

Голяма сила имаше някога сенатът, този сенат, който с времето до такава степен се изроди, че някои негови членове, незаинтересовани от спекулациите на болшинството, искаха да се разгледа въпросът за „моралното възраждане на сената“. Но всичко остана само на думи.

Стоицизмът[229] призоваваше да властвува разумът, да цари справедливостта и равноправието между хората. Но гласът му бе слаб, той не воюваше, само пиукаше и отчаяно кършеше ръце над безобразията. Тази кротка философия бе много удобна за високопоставеното общество, тя стана почти държавна философия, стана мода. Бе пикантно да се признава на думи братството с робите, а същевременно да се отнасяш към тях като към говорещ инвентар.

Това бе парадокс, ала типичен за своето практично време:

нереалните сентенции и мечти на стоиците потиснаха реалната и творческа сила, която съдържаше учението на Епикур[230]. Стоицизмът нямаше сила да промени човешката същина, камо ли римския начин на живот.

Римският начин на живот — разточителство, чревоугодничество и разврат — поне за миг трябваше да избави преситения богаташ от скуката, от страха пред неизвестността и от императора.

Страхът от императора беше най-мрачната сянка в живота на сенаторските велможи, сянка, напомняща секирата на палача.

Римският народ се управляваше не само от императора, но и от продажните чиновници и монополисти, които повишаваха цените на всичко, както си искаха. Римският народ страдаше от скъпотията, бедствуваше, изнемогваше, тънеше в болести. На бедните тълпи им е все едно дали ги управлява императорът, сенатът или републиканският консул. Бедните искат да живеят.

Тази година беше сушава и затова много тежка. Неплодородието е великолепен случай за господарите да спечелят повече. Те се преструват, че запасите им се свършват, макар житниците им да са препълнени. И се оплакнат.

Императорът им повярва. И се обърна с писмо към сената:

„Италия се нуждае от помощ отвън. Животът на римския народ е зависим от капризите на морето и времето. И ако провинциите не помогнат на земеделците и робите, нашите гори и градини едва ли ще ни изхранят…“

Монополистите тайно се подсмихват. Морето е още „затворено“ от плаване. Корабите с египетското жито могат да пристигнат най-рано след два месеца. По-точно казано — едва след два месеца. Трябва да се побърза, ако искат добре да спечелят. Монополистите повишиха цените на житото. Хлебарите не повишиха цените на хляба, но понижиха качеството му, за да не изпуснат печалбата. Plebs urbana, римският народ, е в отчаяние. По на нищо не може да се надява.

Фабий Скавър пише мим, който скоро ще се играе в театъра на Балб. Този път — не за съпружеска измяна или за пияници, нито пък за войници-самохвалковци или за безкрайните любовни похождения на олимпийските богове. Пише пиеса за хляба. Пиеса войнствена, призоваваща към бунт.

Синьото като незабравка небе още сияеше, макар слънцето да се скриваше зад Яникулум. Порталите на храмовете на Форума златееха и изглеждаха още по-големи. Мраморните колони пред храма на

дванадесетте бога хвърляха дълбоки сенки.

Ростите, украсени с носове на кораби, се къпят в жълта светлина. В този привечерен час известни артисти четат от тях стихове. Вергилий, Хораций, Овидий, Катул. Площадът пред ростите е претъпкан с хора. Благородниците се разхождат по Виа Сакра.

Някой се изкачва на ораторската трибуна. Артист? Не. Има туника, обточена с пурпурни ленти, и бяла тога. Сенатор? Кой е той?

Историкът Велей Патеркул, който наскоро бе повишен в сенаторски сан заради заслугите си към отечеството. Той пише „История на Рим“ и ще чете от ръкописа си.

Римският народ знае любимите си артисти, които често рецитират тук. Патеркул го знаят малцина, но след малко името му лети из тълпата.

Трябва да побърза. Слънцето скоро ще залезе. Тълпата се скупчи под ростра̀та. Сенаторите се спряха пред курията на Юлий. Върху най-горните стъпала на храма Конкордия[231] седяха Фабий и Квирина. Днес те не играеха. Бяха вечеряли печена треска, уловена от стария Скавър.

Силният глас вече се разнася над Форума:

— „Има ли смисъл да изброявам всички събития от последните шестнайсет години, след като те са живи пред очите ни и всички ги помним? Тиберий обожести баща си Август не по принуда, а от благочестивост: той не го провъзгласи, а го направи бог. В обществения живот под владичеството на Тиберий се възвърна доверието, изчезнаха бунтовете и честолюбието от заседанията на сената и от събранията на народа, отстраниха се разногласията в куриите, потънали в плесен. Справедливостта, равенството, порядъчността и усърдието са върнати на римското общество. Магистратурите придобиха предишното си достойнство. Сенатът — своето величие…“

Белите тоги пред курията се раздвижиха. Бибиен неволно потърси с поглед Сервий Курион. Върху лицето му бе изписано отвращение и презрение. Някой от сенаторите изръкопляска. Това заприлича на шега без думи.

— „Съдиите отново си възвърнаха уважението — продължаваше Патеркул, — премахната е разпуснатостта в театрите. На всички е внушено желанието или втълпена необходимостта да вършат добри дела. Добродетелите се уважават, простъпките се наказват. Беднякът уважава мъжа, облечен във власт, но не се бои от него; човекът, имащ власт, управлява бедния, но не го презира…“

Тълпата под ростите се разлюля и забуча. Глухо, заканително,

като море пред буря. Лица, брадясали и обръснати, опушени и мръсни — гневно се изопваха. Да смъкнат от рострата този подлец, те не могат. Но и да го слушат — не могат. Мнозина от стоящите най-отзад започнаха да се разотиват. Тези, които бяха отпред, под трибуната — се чудеха как да се измъкнал. Всички се озъртаха дали няма наоколо доносници.

Народът знае, че Патеркул е написал история на Рим и я е предал в канцеларията на Макрон. Макрон изпратил копие от ръкописа на Капри. Патеркул бе провъзгласен за сенатор и получи подарък вила с градина. Но се носи мълва, че когато Тиберий четял ласкателствата на Патеркул, плюл и казал нещо по адрес на подлизурската сган. Бил подписал повишението неохотно, а всъщност Макрон подарил вилата на възхвалителя.

Луций и приятелите му се бяха опрели о мрамора на ораторската трибуна. Той сравняваше раболепието на Патеркул с гордостта на баща си. После си спомни за своята реч в сената. Ето тук стои блюдолизецът Патеркул и срещу него — моят баща. Единият — „за“, другият — „против“. Но и двамата имат свое гледище. А какво ще реши той, Луций, който блуждае между двамата?

Патеркул продължаваше да възхвалява управлението на Тиберий. Тълпата забележимо се разреждаше, даже и някои сенатори се осмелиха да си отидат. Луций видя как баща му се обърна гърбом към оратора. Някой извика: „Vivat imperator Tiberius“[232]

Няколко чифта мрачни погледи се обърнаха в посока към гласа, неколцина вяло повториха фразата.

В същия миг се разтвори вратата на Мамертинския затвор и помощниците на палача измъкнаха с железни куки два трупа. Двама римски граждани бяха осъдени по донос, задушени от палача и сега затворническите роби влачеха труповете им към Тибър.

Като зърна тази гледка от височината на стълбището, Квирина скочи уплашено. Стана и Фабий. Хората се разстъпваха пред труповете, ужасени от черните им лица с изцъклени очи. Робите влачеха сред мълчаливия шпалир от мрачни зрители облечените в затворнически туники тела, чиито безчувствени глави се удряха о каменната настилка. Патеркул, който от рострата също видя сцената, преглътна няколко пъти, докато успя отново да проговори, но вече не с толкова ясен звучен глас:

— „Свещено спокойствие се разля в Източните и Западните провинции, по нашите земи на север и на юг, и освободи всички кътчета на империята ни от страха пред нашествениците. Внезапните

щети, нанесени на отделни граждани или на цели градове, императорът щедро обезщетява. Градовете на Азия отново се изграждат, провинциите се охраняват от изнудвачеството на чиновниците. Честните хора могат винаги да си възвърнат своите блага, недостойните ги постига наказание, макар и късно, но сигурно.“

— Тези там, двамата, убитите, наистина ли са били лоши, Фабий? Какво са направили? — шепнеше Квирина.

Фабий сви рамене. Историкът повиши глас:

— „Благосклонността се ръководи от правото, достойнството зависи от заслугите.

Нашият велик император напътствува нас, своите съграждани, към благородни дела, с каквито той самият се прославя. И въпреки че представлява най-висшата власт и сила в държавата, чрез примера си той се издига още по-високо.“

Междувременно тълпата под рострите съвсем намаля. Останаха само няколко десетки страхливци, които не се осмеляваха да си отидат. Забили поглед в земята, те се срамуваха за Патеркул, срамуваха се за себе си. Луций също остана. Патеркул продължаваше да чете. Думите, които до преди малко се възнасяха със самодоволство към белите статуи на боговете и богините и достигаха чак до архитравите[233] на храма — сега пълзяха в тъмната уличка подир телата на осъдените, покрай стените на Марцеловия театър, към реката.

Гласът на Патеркул бе пресипнал, речта му — накъсана:

— „… нашият велик император ни напътствува… към благородни дела… Бил ли е някога животът ни по-весел, отколкото е сега, по време на неговото владичество?… Кога цената на житото е била по-ниска?…“

Оредялата тълпа се развълнува. Гневни викове летяха към трибуната:

— Подлец!

— Мръсник!

— Внимавайте какво говорите, граждани!

— Да ти плюя в устата, гад такъв! Той е лъжец! Долу лъжеца!

Патеркул изчезна от трибуната: Народът се разпръсна. Фабий кимна на Квирина. Те тръгнаха подир труповете, които робите влачеха към реката. Тибър бе мътен от калните планински води.

Хвърлиха труповете във водата. Реката не се разпени, не се разбунтува. Погълна ги с глухо бучене.

Червеното небе тъмнееше, мраморните колони на храма светеха като избелели човешки кости. Откъм острова посред Тибър, където в

колибите край храма на Ескулап[234] умираха от неизлечими болести робите, изхвърлени тук от своите господари, се чуваха чак на брега отчаяни вопли.

Квирина с широко отворени от ужас очи трескаво стискаше ръката на Фабий.

23

Тесерите[235] за представлението в театъра на Балб бяха мигновено раздадени; хората се биеха за тях. На десетте хиляди места искаха да седнат двеста хиляди зрители. Тези, които нямаха късмет да получат, обиждаха ликторите на едилите, наричаха ги простаци и свини и шумно отиваха към кръчмите около театъра, за да се утешат поне с каничка вино.

На горните редове, определени за плебса, хората се тъпчеха още отрано, за да си осигурят по-хубави места. Преторианската кохорта, разположена в театъра, следеше за порядъка. Центурионът се усмихваше презрително: и най-простият кърпач се мушка между тълпата, разнася воня около себе си и си мисли, че е някаква важна личност, щом като си е осигурил тесер. Всеки простак от пристанището, дето сутринта е мъкнал чували, сега се разполага на седалката, яде диня и плюе семките във врата на тези, които седят пред него. Ще ви дам аз да се разберете, мръсни голтаци, мислеше си центурионът, уверен, че тук той е най-важната персона.

Голям майтап ще падне. Това обещава и обявлението:

БЕЗДЪННИТЕ НОЩВИ
ще изпълни трупата на Фабий Скавър
След нея трупата на Елий Барб ще изиграе мима
ИЗМАМЕНАТА МЕСАРКА
И двете пиеси са из съвременния римски живот
СМЯХ ДО ПРИПАДЪК!

Голям майтап ще падне, Фабий Скавър е дявол мъж. Пияница. Шегаджия. Може да ти се пръсне коремът от смях. А пък как умее да води за носа подслушвачите! Ха-ха-х-а! Да пием по този случай! Какви ли ще ги надроби днес този наш уличник? „Наш уличник“ бе казано с обич. Разреденото вино тече отвисоко, с шуртене, в гърлата. Наслука, Фабий!

Фабий, целият изпотен, тичаше зад завесата насам-натам, а около него — артистите и помощниците.

— Пещта поставете в дъното. Нощвите — в десния ъгъл. Още по-нататък! Така. Къде са бъркачките? А къде е четвъртата? Сложихте ли кал в нощвите? Но не много — да не се удави едилът! Хляба мушнете в пещта…

После той изтича в гримьорната да огледа костюмите на артистите. За себе си имаше предостатъчно време. Когато се връщаше от женската гримьорна, изскочи чиракът на хлебаря. Върху рижата му перука бе накривена бяла шапчица. Лицето — побеляло от брашно, очите — сияещи.

— Добре ли изглеждам?

Той целуна набрашнената уста.

— Да, Квирина. Прелистен чирак си!

Те се гледаха влюбено.

— Фабий! — чу се откъм сцената. — Фабий, къде си?

— Идвам! Идвам!

Тя го хвана за ръката.

— Страх ме е, Фабий…

— От какво, момичето ми?

— Ей така. Не знам. Изведнъж ме хвана страх… като че ли нещо ще се случи… за тебе ме е страх…

— Глупавичката ми! Не се бой от нищо! — И тичайки към сцената, се засмя: — И добре печи!

Удоволствието от гладиаторските игри бе забранено по времето на Тиберий. Старикът от Капри не понасяше кръв. Затова театърът бе на почит. Затова така се тълпяха хората. Вече и сенаторските места бяха заети, преторът седна в ложата срещу ложата на весталките[236]. Ликторът вдигна фасции и съобщи:

— Внимание! Императорската принцеса Друзила идва!

Посрещната с аплодисменти, в ложата на весталките, между Ения и Валерия, седна бледа, хубава девойка, сестра и любовница на Калигула.

Преторът даде знак с кърпичката си. Публиката стихна. Задължителните кларинети се обадиха с провлечена мелодия. Завесата се разтвори. На сцената бе нощ. И фурна. Мъждукаха светилници. Пет бели фигури тръгнаха бавно към средата на сцената.

— Откривам заседанието на колегията на римските хлебари и приветствувам великия хлебар и председател на колегията[237]! — прозвуча плътният глас на артиста Лукрин.

Имената на приветствуваните глъхнеха в аплодисменти, но публиката все пак забеляза, че те са твърде дълги и доста благородни за обикновените хлебари, макар и майстори. И белите им туники бяха подчертано дълги.

Нововъведенията на Фабий не спряха дотук; той не се съобразяваше със старото правило, че само кларинети могат да

съпровождат театралното представление. Та нали има и други инструменти! Засвириха флейти, дръпнаха плътни струни на китари.

Забоботиха гласовете на великите хлебари:

— Какво ново има, скъпи приятели?

— Нищо ново. Всичко си е постарому…

Гръмнаха аплодисменти и смях. Римският народ бе благодарен и за най-незначителния намек. „Ха-ха-ха! Всичко си е постарому… със стария Тибе… Млък! Мисли си, каквото искаш, но — мълчи!“

— Аз си строя нова фурна. Ще имам над сто чираци и работници — викаше с пълен глас великият хлебар Лукрин.

— Я виж ти! Ами че това ще ти струва много…

— А как върви търговията, колеги мои?

— Криво-ляво. Слабовато. Човек тича, вика от сутрин до вечер по тези безделници — чираците. А печалбата? Дребна работа, колеги мои.

— Аз си строя фурна…

— Чухме вече това. А с какво? Откъде взе пари?

Великият хлебар понижи глас. Всички скупчиха глави около него.

— Намерих му цаката. Подобрение на производството, колеги. Тайна на занаята! В нощвите се замесва половината от доброто брашно, а другата — какво да е…

— Черно? Опарено? Та това всички отдавна го правим…

— Не, не! Какво да е… Но не и брашно. Смлян фасул, слама…

— Пфу! — обади се един слабичък хлебар. — Аз не мога да правя такова нещо. Доброто ядене е по-ценно от златото!

Налетяха върху него като оси.

— Глупак! А за себе си месиш отделно, нали?

А слабичкият хлебар продължи:

— Аз съм за честната работа…

— Затова и така изглеждаш!

— Ами какво ще стане, ако едилът дойде да прегледа стоката?

Хитрият хлебар не се обърка:

— Ще му мушна в ръчичките… кесийка… ще звъннат жълтичките…

Всички се слисаха. Ококориха очи. Проточиха шии.

— Как се осмеляваш? Подкуп? Ами нали има закон?

— Веднага ще те спипат!

— Абе нека опитам. Защо не, щом сме насаме?… Нощем всичко може…

— Кълна се в Меркурий[238] хитреца! После ще ни разкажеш ли как е минало? И дали е взел…

— Ще ви разкажа, защо не, скъпи колеги! И ще ви дам рецептата за хлебчето.

Завесата се спусна. Преторът се наведе от ложата, търсейки с очи едила. Нямаше го в театъра. Хитрец! Гледа да е по-настрана от всичко. Той се обърна към префекта на града, който седеше до него.

— Едила го няма.

Префектът се намръщи:

— Ще му дам да се разбере! — И след малко добави: — Не ми харесва представлението. Трябва да я затворим тази комедиантска паплач!

— Почакай, драги. От гледище на римското право засега нямаме причина…

Двамата тихо спориха през цялата пауза.

Валерия се усмихваше отдалече на Луций. Той видя това, грейна от радост и вече не забелязваше нищо друго освен нея. Друзила разказваше с равнодушна усмивка на Ения, че брат й Калигула е мило момче, е, понякога е малко груб, но човек какво ли не прощава на брат си!

Хората в плебейски туники, заели горните седалки, бяха целите в напрежение. Дали едилът ще вземе златото? Законът е строг. О, богове, колко си глупав, ще видиш, че ще вземе! Обзалагаха се: ще вземе ли — няма ли да вземе!

Удар по меден диск. Четирима чираци месят тестото в нощвите с големи бъркачки. Под ритъма на китари те обикалят нощвите като коне около воденичен камък, въртят бъркачките в такт с китарите и пеят:

Хляб се пече, тесто тече,
що се влече, не ще изтече,
що се блъскаш, сили пръскаш,
господарят — злато, ние — блато,
не бъхти се, няма смисъл.
Волно дишай, не въздишай,
и не бързай, и не тичай.

Влиза Лукрин, собственикът на фурната, с камшик в ръка. Още преди да ги удари, чираците увеличават двойно темпото на работа. И забързано пеят:

Тича, скача, за жените и децата
меси хляба — всеки трябва
да измоли малко пита, малко масло

и маица, и брашно — деликатеса
сигурно ще ви хареса.

Лукрин ходи край тях като укротител на тигри, бълва ругатни, плющи с камшика. Те вече месят тестото с ръце, вече хвърлят с лопатата четвъртитите хлебчета в пещта — хоп едно, хоп второ — все по-бързо и по-бързо! Публиката се смее на тяхната бързина. Един мъничък чирак изостана от темпото. Той прилича повече на момиче, отколкото на момче. И веднага получи камшик по дупето. Смехът се усили. Хлебчетата летят като листа, духнати от вятъра, пот се лее от момчетата, китарите свирят все по-бързо, барабаните ехтят, камшикът им приглася. Хлебчетата се редят на тезгяха — препечени, привлекателни.

— Това е добре — сдържано се усмихва преторът. — Пантомима за печене на хляба още не сме виждали.

— Но какво ще стане по-нататък? — скептично подметка префектът на града.

Вигилите, насядали в краката на сенаторите, чоплеха носове. Майтап и нищо повече! Няма да имат работа…

— Замесете тесто за нов хляб!

Моментално в нощвите се появи ново тесто.

— Днес плащам, чираци мои — вика Лукрин. — Добре си помислете: дали ще получите хляб или по три сестерции… но с удръжка за дванайсетпроцентов налог.

— Искаме пари, даже с налог! — извикаха едновременно четири гласа.

— Тъпаци! Хлябът е по-изгоден за вас! Още малко си помислете — каза Лукрин и излезе.

Чираците бързо се съветват.

— Този хляб не може да се яде!

— А като ни удържат налога — нищо няма да ни остане! Какво ще правим тогава?

— Казвайте какво да изберем?

— Пари, па ако ще и с налог!

— Искаме пари! — викнаха те към влизащия Лукрин.

— Тогава утре, щом сте толкова твърдоглави!

— Така не може, господарю! Какво ще ядем?

— Ами ето: хляб!

— Не! Не! Не! Не!

Във фурната влиза едилът, който трябва да проверява качеството, теглото и цената на хляба. Камшикът изсвистя, чираците се спотаиха.

Великият хлебар дълбоко се покланя. Едилът претегля на дланите си хляба, размисля, оглежда.

— Аз бдя — заявява той.

— Аз пърдя — обади се отнякъде дързък глас.

Смях. Едилът се оглежда да види откъде иде гласът и пристъпва към нощвите. Навежда се, загребва тесто, помирисва го и отскача, хващайки се за носа:

— Какво е това? Какъв е този смрад? — строго пита едилът.

— Недоразумение, мой господарю. Много ми е неприятно. Нещо имаше в това брашно, и аз не знам какво.

— Чакай, още веднъж ще видя.

— Не! По-добре, не! Та това брашно го купих от благороден господар… — Той шепне името му. И двамата удрят пети и застават мирно.

— Ще си изгубиш клиентелата, помни от мен!

— О, не! Аз единствен давам на кредит — и настрана: — Печалбата ми е в кърпа вързана!

— И все пак — това не може да се продава. Аз съм отговорен пред началството, нали знаеш? Как ще се измъкнеш от това положение?

— Не се бойте, господарю, щом Х е зад гърба ни! — Подава му торбичка. — Приятно звънти, нали? Да те зарадвам ли?

Едилът възмутено я отблъсква с ръка. Едната отказва, но другата взима торбичката и я мушка под тогата.

Публиката надава оглушителен рев. Тези, които се бяха обзалагали, крещяха един на друг: „Видя ли? Аз печеля! Дай парата!“ А другите: „Крадци! Всички до един са крадци!“

Префектът се нахвърля върху претора:

— Какво е това? Високопоставено лице взема подкуп! Да се прекрати! Да се пребият! Да се затворят!

Преторът се усмихна:

— Тихо. Едилът наистина се занимава с такива неща. Освен това тук няма нищо против императора. Няма нищо противодържавно…

Докато те се убеждаваха един друг, представлението продължаваше.

В хлебарницата влезе купувач. Дрехите му от горе до долу — в пъстроцветни кръпки. Походката — плаха, движенията — боязливи, гласът — учтив. Олицетворение на кротостта, макар и да бе снажен на ръст мъж.

— Фабий! Фабий.

Аплодисменти.

— Искам хляб, многоуважаеми господарю. Но много ви моля — добре изпечен…

— Вземи!

Той взема хляба, без да го помирише, без да го огледа. Будала!

— Моля те, на кредит…

— Добре. Нали те познавам…

Този си отива. Идват други купувачи. По-умни.

— Твърд е. Като камък!

Едилът се застъпва за хлебаря:

— Какво разбираш ти, гражданино! От твърдия хляб зъбите стават по-здрави.

Купувачът си отива. На негово място се появява друг:

— Не е добре изпечен, влачи се като конци…

Едилът се смее:

— Този е побъркан! Разбирам да се оплаква, ако е твърд, ама от мекия?… Поне няма да си трошиш зъбите!

Следващият:

— Лекичък ми се вижда. По-лек, отколкото трябва да бъде…

Едилът маха с ръце.

— Всички сте побъркани! Недопечен. Препечен. Мек. Твърд. Лек. Тежък… Бръщолевини! Хлябът е хубав и толкова! — Изгонва всички.

Хлебарят потрива ръце. Едилът си отива, влизат членовете на колегията на хлебарите. Сега са по-добре облечени, отколкото в началото на представлението. Целите в бяло, сякаш в тоги, вместо хлебарски шапчици на главите — прически като на благородници.

Хората изтръпнаха. О, богове, та това не са хлебари. Това са сенатори!

— Сенатори!

Префектът избухна:

— Не ти ли казвах аз? Това е алегория. Безобразие! Да се прекрати!

А представлението продължаваше с бясна бързина.

Преторът се намръщи, двоумеше се.

— Взе ли подкупа? Взе ли?

— Взе!

Хлебарите се разсмяха:

— Хайде сега! Печи! Продавай! Граби! Живей! Да живееш — значи да имаш! Да имаш — значи да живееш! Бъди благословена, печалбо, все едно откъде идваш!

Хлебарите напускаха сцената под ритъма на марш, изпълняван от всички инструменти, публиката ревеше, всичко разбираше, започнаха

да разбират и вигилите. Гръм да ги удари, тези комедианти, не е само майтап, ще има и бой, дяволите да ги вземат!

Засегнати и обидени, сенаторите напускаха театъра. Преторът, вече обезпокоен, се оглеждаше по своята кохорта. Префектът гневно удряше юмрук по ръба на ложата.

Само няколко души седяха спокойно. Принцеса Друзила се смееше като дете и повтаряше: „Хайде сега! Печи, продавай, граби…“ Валерия също остана на мястото си, Луций я следеше отдалече, не си отиваше.

Сенатор Сенека леко се усмихваше. Гледай го ти този Фабий! Кой можеше да си помисли за него — изпълнителя на най-простите роли в трагедиите на Сенека, — че ще започне да пише пиеси!? В неговия мим има нещо от живота. В сравнение с този мим трагедиите на Сенека са умозрителни, само символи. Но пиесата е малко евтина, разсъждаваше философът. Подхожда за тълпите, но не е за образованите хора. Въпреки това Фабий е юнак! Има чувство за хумор и е смел. Сенека дори му завиждаше — той самият не бе способен на такова нещо. Ами шегата с Авиола?! Сенека бе уверен, че Фабий има пръст в тази работа, макар и да го пуснаха след разпита, защото имаше сигурно алиби. Философът бе любопитен как ще свърши пиесата. Смелият намек по адрес на сенаторите го беше поуплашил. Видя и погледа, който преторът хвърли към кохортата… Но Сенека знаеше своето влияние. Той изправи гръб в креслото си и когато преторът въпросително го погледна — демонстративно запляска.

Преторът мълчаливо обърна внимание на разгневения и нетърпелив префект: да погледне към философа.

— Сенека се забавлява…

На сцената изтича жена. Тя влачеше след себе си с една ръка купувача — Фабий, с другата — едила. Това не й струваше никакви усилия. Беше яка като товарен кон — грамада от месища. Подир нея вървяха измамените купувачи. Волумния изтръгна от ръцете на съпруга си — Фабий — хляба.

— И това ми било хляб! Къде е хлебарят?

Глас от най-горните редове:

— Натъпкай му го в гърлото, да се задави! Да види какво ядем ние!

— Къде е хлебарят? — крещи Волумния.

Хлебарят се е скрил зад нощвите. И с тънък глас се обажда оттам:

— Едилът одобри хляба!

Жената се обръща към едила:

— Това е гюбре, началнико! Помириши го! Яж! Яж де! — мушка му тя хляба в устата. — Яж! Плюскай!

Едилът отчаяно се съпротивлява, бори се с Волумния, вика и заплашва:

— Ще те арестувам, нахалнице! Ще те хвърля в затвора да изгниеш там!

— Ти ли? Стърчиопашко, бъзльо, посерко! Ако ми паднеш в кревата — мокро петно ще остане от тебе! — И вика, вдигайки хляба: — Това е боклук! Конска фъшкия! Пле-сен!

— Плесен! — повтарят гневно другите купувачи.

Едилът се опитва да се защити:

— Безумци! С плесен се лекуват болести! Чумата, холерата…

Измамените купувачи бушуват на сцената като придошла река. Хлебарят е избягал. Чираците се присъединяват към купувачите, грабват дружно едила и го хвърлят с главата надолу в пълните с кал нощви. Виждат се само краката му, той дълго рита, размахва ги, прави опити да се измъкне, после стихва и те щръкват като дървени над нощвите.

Театърът се разтресе от смях и викове. Фабий свали пъстрия си центункул и излезе на сцената в мръсна, окъсана, закърпена туника на обикновен римски бедняк. Застана съвсем близо до публиката. И заговори разпалено, сочейки към едила в нощвите:

Тежка жал ме натъжи,
този ся отиде от света,
спря завинаги… Кажи,
той ли бе виновник главен?
Други са виновни тук:
и възвишени, и славни,
и като хлебари бели
хитри и лукави; е,
въздух не, гешефти дишат
белите им дробове.
Техните семейства Ромул[239]
за родител водят,
те, освен да грабят и да вземат,
нищичко не могат…

Вече всички разбраха, че това не е обикновена шега. Въодушевени от думите на Фабий, от неговите страстни жестове и тон, те започват да стават от местата си. Шумят, ръкомахат. Малкият чирак, който прилича повече на момиче, отколкото на момче, целият трепери. В широко отворените му очи се чете страх. Обвиненията на Фабий бият

като градушка:

Плюскат, лапат, пият
все за ваша сметка;
палатите им — злато, — светкат
а в сърцата — мръсотия;
все пекат за нас закони
и плесенясал хляб…

— Стига! — извика преторът. — Аз забранявам…

Гласът на Фабий е като удари по меден диск; никой не може да го спре:

Плюскай, гражданино римски,
какво друго ти остава?
Щом не можеш да се храниш,
с пълно гърло ти повръщай,
трай си и целувай предано
благородната…

Той млъкна. Ревът на хората довърши стиха. И веднага продължи: „Позор за сената! Позор за магистратите! Долу тези негодници и крадци!“

По знак на претора екна тръба. Преторианците изскочиха. Артистите и народът им препречиха пътя. Стотици зрители от горните редове тичаха долу на помощ. Настана бъркотия.

— Задръжте Фабий! — ревяха преторът и префектът в един глас.

Но докато преторианците се разправяха с тези, които им бяха преградили пътя към сцената — Фабий Скавър вече го нямаше там. Напразно го търсеха. Тогава те се нахвърлиха върху публиката. Демонстрацията растеше, разширяваше се и едва след час преторианците успяха да прочистят театъра, но това им струваше четирима убити и над двеста души ранени.

Центурионът дишаше тежко от умора. Но така гордо пъчеше гърди, сякаш бе спасил театъра на Балб от унищожение. Ококорените му очи, пълни със задоволство, не се откъсваха от претора и префекта: „Видяхте ли как усмирихме бандата? Видяхте ли колко съм опитен?“

Преторът и префектът седяха бледи в ложата на празния театър. И двамата бяха неспокойни. Ревът на тълпата, долитащ отдалеч, показваше ясно, че демонстрацията не е свършила в театъра, а се е пренесла по улиците на Рим.

На сутринта стените на Форума осъмнаха изписани с обидни думи

по адрес на сенаторите, монополистите и магистратите, а в държавните солници край Остия хилядите роби и плебеи отказаха да работят, протестирайки срещу скъпотията.

24

Валерия искаше да се отдаде на Луций в по-романтична обстановка от тази във вилата й на Есквилин посред Рим. И го покани в летния дворец на баща си в планините Албани[240]. С думи го покани на вечеря, а с очи — за нощта. Летният дворец бе разположен на планинския склон над Неморенското езеро, близо до прочутия храм на Диана. Народът наричаше това езеро Дианино огледало.

Валерия излезе на терасата и се загледа към Рим. Вечерта бе хладна, влажна, но пролетта вече пъплеше от равнината към планината. Въздухът бе пропит с ароматите на пробуждащата се земя и разпукващите се жасминови пъпки. Слънцето се скриваше зад далечните покриви на римските храмове. Златният шлем на Юпитер Капитолийски грееше като светилник. Светилникът бавно гаснеше, бавно минаваше и времето. Валерия изгуби търпение, заповяда да й сложат наметалото и излезе да посрещне любимия си. Не прие да я съпровождат.

Сандалите й от кожа, боядисана с бронз, се намокриха, тя плътно се увиваше в смарагденозеленото вълнено наметало. Селяните, които се връщаха от Рим във Велитра, учудено оглеждаха красивата жена. Не я познаваха, но се досещаха защо е тук. Капризна благородна персона, която тази сутрин пристигна с абаносова носилка, съпровождана от робини и роби, в летния дворец на Макрон… Те се отбиха по каменистата пътечка край пътя. По-далече от благородниците — та да ти е мирна главата.

Валерия трепереше от студ и нетърпение. Времето се влачеше бавно, сумракът се сгъстяваше, въздухът искреше от планинския хлад. Най-после! Луций препускаше с коня в галоп и спря на десет крачки пред нея. Тя извика радостно и протегна към него ръце.

Луций я грабна, постави я пред себе си на коня и препускайки, започна страстно да я целува. Влязоха в уютния триклиниум, притиснати един до друг. Стените излъчваха горещ въздух и стопляха трапезарията. Бе приготвена вечеря за двама.

— Страшно измръзнах. Пипни. Ръцете и краката ми са ледени.

Той дъхаше на ръцете й, разтриваше ги, целуваше ги. Страстно. Жадно. Валерия се смееше:

— Ах ти, гладнико! Ах ти, ненаситнико!

Тя плесна ръце. Робините ѝ бяха ято млади момичета. Всички в еднакви хитони, в любимия зелен цвят на Валерия, върху грижливо направените им прически — венчета от мирта[241].

Това бе добре замислено — на техния фон още по-ярко се открояваше очарователната им господарка. Косите на Валерия бяха разпуснати, медните вълни падаха върху раменете ѝ, искряха и мятаха отблясъци, огрени от пламъците на бронзовите светилници. Белият копринен шал, преметнат върху зелената палла, показваше не само вкус, но и примамваше.

Те полегнаха край масата. Върху запаления термантер[242] се нагряваше калда[243] с вино, мед и вода. Робините им предложиха избрани, пикантни ястия; поднесоха пресни и сушени плодове и изчезнаха.

В амфорите, запечатани с цимент, имаше старо хиоско вино, примесено с алое[244]. То опиваше. Откъм перистила долиташе музика на флейта и кларинети. Тя омайваше. Цветята в саксиите край стените силно ухаеха. Те упояваха.

Валерия бе щастлива. Непрестанно изменяше израза на лицето си, пленяваше любимия с тялото си, като го разкриваше опитно, блестеше с ума и находчивостта си.

Когато минаха към плодовете, Луций я попита за детството ѝ.

— Нищо не знам за теб, моя божествена, а така бих искал да знам! Та нали, когато обичаме някого, ние обичаме и тези негови години, когато още не сме го познавали!

Погледът на Луций е откровен. Поглед на влюбен. Поглед — любопитен за всичко, което би могло да доизвае обожавания образ. Валерия въздъхва дълбоко няколко пъти, за да успокои силно разтуптяното си сърце. Въздишките овлажниха мечтателните ѝ очи, а сълзите подготвиха почвата за съчувствие и състрадание. Нима Луций може да не се проникне от съчувствие — макар сърцето на римския воин да е кораво — към едно дете, живяло сред мръсотията и грубостите на село, към момичето, расло сред пастири на говеда. От чувствените уста на Валерия се сипят жалби: „О, богове! Да живееш сред смрадта на оборите, да ходиш боса по говежди тор, да те хапят стършели и големи черни мухи, да слушаш безсрамните приказки на пастирите…“ В мислите ѝ се мярна споменът за лупанара, за нейното първо убежище… Но тя мигновено смени тона: от всичко това я изтръгнал чичо ѝ, освободен роб и земевладелец в Сицилия, при когото прекарала юношеските си години над лирата, изучавайки гръцки език и поезия. А когато баща ѝ станал наместник на

императора, извикал я в Рим…

— За удивление на боговете и хората! — прекъсна я Луций.

А тя, усмихвайки му се колкото можеше по-нежно, добави:

— И за да се влюбя в този човек и да му отдам сърцето си от пръв поглед… за първи път…

Сега Валерия вече не лъжеше и искреното вълнение придаде на лицето й още по-голяма прелест. Луций я гледаше възхитено, когато тя трогателно описваше горестите на младостта си. И отново всичко у нея го очароваше. Изключително съвършенство и красота! Все нова и все различна. Страстните, енергични движения на ръцете й изведнъж се промениха в меки и отпуснати жестове, характерни за ориенталските царици, уморени от тежестта на накитите. Сините пламъци в зениците се укротиха и кръвта на Луций се разбушува под настойчивия й поглед. Уханните медни коси омайваха главата му, омайваше го и дъхът й, и дълбокият гърлен смях. Млечната белота на шията й грееше.

Луций протягаше жадно ръце. Тя нежно го отстраняваше, изплъзваше му се. Обзе го нетърпение. Дори се ядоса, че така си играе с него. Но тя му се усмихна и той беше още по-силно очарован.

Валерия мислеше за Торквата. Правеше всичко възможно, за да я надмине в целомъдрието, в което чувствуваше нейната моминска сила. Искрената й страст пропи любовната й игра с чувство, което зашеметяваше Луций. Тя бе ту нежна девойка, ту кокетна, опитна хетера.

Луций не забелязваше разликата. Напротив. Бе възхитен. Обзет от любовния порив, в който се мяташе между желанието и възхищението, той сравняваше Валерия с Торквата. И чарът на Валерия бе по-силен…

Валерия се радваше: с всеки миг Луций й се покоряваше все повече и повече! Тя го милваше, докосвайки глезено с върха на пръстите си лицето му, обсипваше го с пърхави целувки, докато най-сетне впи страстно устни в неговите.

О, олимпийски богове! Ако можеха очите на вашите статуи, наредени край стените на триклиниума, да прогледнат — би кипнала кръв и във вашите мраморни тела!

Копнежът по мъж, когото истински обича, доведе Валерия до екстаз. Тя изведнъж смъкна хитона от себе си и в здрача на полуугасените светилници тялото й грейна като бисер — стройно, предизвикателно-красиво, зовящо. Обезумяла от желанието си, тя несъзнателно направи непристойното движение, с което хетерите приканват мъжа в леглото. Луций светкавично разбра. Това движение

му бе познато от азиатските лупанари. Засмя се и се устреми към нея.

Валерия изведнъж осъзна какво е направила.

— Защо се смееш? — Споменът за миналото стисна гърлото й.

Луций я целуваше по раменете, по шията. И задъхано говореше между целувките:

— Нищо, нищо, моя божествена!… Този жест… съм го виждал в Ориента… Желая те… не ме измъчвай повече…

Тя се остави да я отнесе на леглото — пребледняла под ружа, с ледени тръпки, пронизващи тялото й. Отдаваше му се отчаяна, разтърсвана от страх. Отдаваше му се отново и отново без възторга на любовта, с която бе препълнено сърцето й.

Лежаха върху постелята голи. Луций — по гръб, със затворени очи, Валерия — на една страна, тревожно загледана в лицето му. Какво ли вижда под спуснатите си клепачи? Кой ли лупанар, коя ли хетера му припомних с това движение?

Това е краят. Ще отвори очи, ще зърне лицето ми и в него ще види другата. Всички са едни и същи, хетера като хетера… Ще стане, ще каже нещо ужасно и ще си отиде…

Луций, уморен от насладата, известно време не мислеше за нищо. Той бе истински син на императорския Рим: малко страст, малко разум, чувство — почти никога. Когато се съвзе от опиянението на страстта, той не отвори веднага очи. Усещаше погледа на Валерия и му се искаше още малко да остане сам. Отново го навести мисълта за баща му. Какво би казал, ако видеше сина си в леглото на дъщерята на смъртния си враг? Предател, би казал. Но защо такава строга присъда? Аз питам своя разум… Знам какво върша. Знам какво искам, татко. Искам да живея посвоему. Чувам, да, добре те чувам, татко: „Отечеството! Свободата! Републиката!“ Да. Но преди всичко искам да живея! Преди всичко — приключението. Приключението, което ще ме изведе към блестяща кариера. И когато стана улегнал гражданин, когато се оженя… Торквата? Да, на нея измених. Да. Но кой, кой не би изменил на мое място? Заради такава красота! Заради такава любов! Заради такива ласки!

Отвори очи. Навън се съмваше. Зърна над себе си тревожното, бледо лице на Валерия. Протегна ръце към нея:

— Заради теб ще изменя на целия свят! — произнесе страстно.

Тя не го разбра, но бе щастлива. Не, не, той нищо не подозира. Нищо. Обсипа лицето му с целувки и от устата й се изливаха слова на нежност и любов. Бурни, несвързани.

— … ще ти бъда робиня, ако поискаш… — шепнеше страстно. Но

мислеше друго. Страстният й копнеж Луций да бъде неин бе свиреп, господарски.

— … когато стана твоя жена, мой мили, ах, тогава…

Той се сепна. Такова нещо никога не бе и помислял. Като своя жена, матрона на дома и майка на своите деца — виждаше само Торквата. Валерия възприемаше само като очарователна любовница, с която никога не би изпитал еднообразието и скуката на съпружеската връзка. Защо трябва да променя морала и традицията, установени от родителите? Луций разсъждаваше: „Ако поддържам Макрон, императора, то влиянието на Валерия ще ми помогне да заема високо положение, благодарение на което ще закрилям и баща си. А когато стъпя здраво на крака, вече няма да има нищо невъзможно за мен… Ами ако заговорът успее? Тогава баща му ще обяви, че Валерия е била оръдие в ръцете на заговорниците в дома на Макрон. Републиката ще помете и Макрон, и Валерия… Но защо да мисля сега за това? Кой знае какво може да стане дотогава?! Стига грижи! Аз съм роден под щастлива звезда. Тази звезда ми даде прекрасна любовница, ще ми даде всичко, за което мечтая!“

Той целуна ръцете на Валерия.

Стана, облече се. Тя впи устни в неговите:

— Мой ли си?

— Твой! Само твой!

Вълнението я унасяше. Всичко в нея кипеше. И когато се разделяха, тя не успя да премълчи мисълта, която непрестанно я преследваше. И каза настойчиво:

— Още днес ще пишеш на Авиола, че разваляш годежа с неговата дъщеря! Искам да бъдеш само мой!

Луций изтръпна. Патрицианската му гордост бе засегната. Добре ли е чул? Тази жена се отнася с него като с роб, макар да казва „твоя робиня ще бъда“. „Ще пишеш… ще развалиш… искам да бъдеш само мой!…“ Заповеди, които не търпят възражение! Какво е той, синът на Курион, в този миг? Вещ, парче камък, някакъв парцал! Бивша робиня — господарски ми нарежда какво мога, какво бива и какво трябва да правя! Ето как би изглеждал животът ми с нея… Да изпълнявам заповедите на една властолюбива довчерашна робиня!

Обърна се възмутен към Валерия. Но красотата й отново го покори.

Тя се притисна до него и страстно го целуна на раздяла:

— Утре при мен в Рим!

И той я целуна страстно. Отиде си от нея лудо влюбен, но и изпълнен с гняв и ненавист.

Взе със стиснати зъби плебейското си наметало от роба и го последва към портата на градината, където нетърпеливо го чакаше конят му.

Препусна по стръмната пътечка.

Фабий не само благополучно се отскубна от преторианците в театъра, но не срещна никакви трудности и из римските улици. Той стигна незабелязано до Капенската порта и излезе на Апиевото шосе. В кръчмата край шосето се преоблече като селянин, дегизира се като старец с бяла брада и закуцука с бастунче към планините Албани. В село Пренесте[245] Имаше приятели, които щяха да го скрият. Вървя цяла нощ. Вече се съмваше.

На горската пътека той седна на един пън от пиния, за да си отпочине и хапне черен хляб със сирене. Когато над него затрополяха камъни, вече бе късно да се скрие. Пък и не се боеше от селяните. Мъж в евтино кафяво наметало и капишон на главата спря пред него коня си.

— След колко време ще стигна до шосето за Пренесте, дядо?

Фабий позна Луций и се уплаши. Отговори с пресипнал, престорено дебел глас, като сочеше с ръка:

— Все надолу по тази пътечка, на кръстопътя се спусни вляво, момко.

Продължаваше да отхапва от сиренето и хляба.

На Луций му направи впечатление начинът, по който селянинът вдигна ръка. Не беше някак по селски, а твърде леко и маниерно. Къде бе виждал такъв жест? На кораба по пътя от Сирия за Мизенум. Артистът Фабий? Той се замисли. Нарочно не гледаше към селянина, попритегли неспокойния кон за юздите и заговори каквото му хрумне:

— Тези хълмове са коварни. Казват, че тук винаги имало хора, които се криели от преследване… — Сега погледна селянина в очите. Те трепнаха.

— Че за какво ще се бои човек, като си няма нищо? — пресипнало каза старецът и дръзко се изсмя: — За това парче сирене ли?

Макар и умело да променяше гласа си, Фабий леко се издаде при смеха и Луций вече със сигурност знаеше кой седи пред него. Разгневи се. Виж го ти човека, който му призна на кораба, че копнее само да се наяде, напие и налюби с жена, човека, който се подигра със сенаторския сан в „Хлебарите“, как бяга сега в планината от заслуженото наказание. Разбунтуван плъх. Робска издънка. Спомни си и за Валерия и още повече се разгневи. Освободенците винаги са дръзки. Каза строго:

— Хората, които бягат от ръката на правосъдието, са способни на всичко. Защото може да става дума за главата, не само за сиренето и… хляба.

Фабий се обезпокои: „Позна ме. Колко злобно само произнесе думата «хляб». Сигурно е бил на «Хлебарите».“ Но Фабий моментално си спомни за разговора на кораба. Луций е републиканец, ала същевременно и сенаторски син. Той се чувствува добре сред равните нему, както и аз сред своите. И внимателно продължи играта:

— Ние тук, в планината, не се боим от нищо. — Той се прозя. Показа здравите си зъби. — Освен зиме от вълците.

— Човек, който има отрова под езика, е по-страшен и от вълците — играеше си Луций с него като котка с мишка. — По-добре да убием вълка.

Фабий стисна зъби. Местата на лицето му, които не бяха скрити от брадата, пребледняха. Ще ме предаде, когато се върне в Рим, помисли си той. Сенаторското синче ще си отмъсти за обидата на своя сан. Артистът направи опит да се овладее. Той преценяваше трезво: не бива да рискува. Преторианците могат да стигнат тук най-рано вечерта. Тази нощ трябва да се добера до морето. През планината — до Кампус Солониум, после през лаурентийските гори и в Остия. Там ще бъде близо до Квирина… Той продължи спокойно да яде.

— Точно така, гражданино. Да убиеш — това е свещеният закон на по-силния.

Луций наблюдаваше изпитателно артиста. Въпреки цялата си ненавист, която изпитваше към него, той се възхищаваше от самообладанието му. Твърдостта и смелостта импонираха на воина. Но гневът отново взе у него връх. Удари направо:

— Тези, които създават законите, прилагат и наказания срещу техните нарушители — така ли е?

Фабий е добър комедиант. Дори окото му не трепна. Каза учудено с пълна уста:

— Какво имаш пред вид, гражданино? Не те разбирам.

Луций се приповдигна на седлото и отпусна юздата на коня.

— Много добре ме разбираш, Фабий Скавър. Поиграй си още малко ролята. Но някой непременно ще ти смъкне маската!

И препусна. Под копитата на коня се ронеха дребни камъчета и летяха подир ездача по стръмната пътечка. Фабий го изпроводи с поглед, докато изчезна зад завоя. После стана, отби се от тополящата пътечка върху меките гнили листа и хукна през дъбовата гора към селото.

Слънцето се беше издигнало високо над Тиренско море[246], когато Луций наближаваше Рим. Пътят му минаваше покрай латифундията на баща му. Зад решетъчната ограда робите от имението побиваха кръст. На кръста бе разпънат гол роб. Мургавото лице бе изкривено от болка, стенанията на мъченика раздираха златистия въздух. Надзирателят позна в ездача сина на своя господар и учтиво го поздрави.

— Какво е това? — попита Луций, без да слезе от коня.

— Искаше да избяга, милостиви господарю.

Луций плъзна безразличен поглед по роба, кимна и отмина.

Отчаяният вик на разпнатия летеше подир него и се смесваше с тропота на копитата. Въздухът ставаше все по-златист и заслепяваше ездача.

„Ще отида направо в префектурата, размисляше Луций, и ще кажа къде се укрива Фабий. До утре ще го хванат. Отново ще те пратят в изгнание, зловредна муцуно.“ — Той се засмя злобно, но смехът му изведнъж секна: един Курион не може да бъде доносник…

Пришпори коня и премина в галоп през Капенската порта.

У дома намери писмо от Торквата… Страхува се, страхува се за неговото сърце… Нещастна е, плаче… не може да повярва, че я е забравил. Кога ще отиде при нея? Кога?

Луций четеше писмото, затаил дъх. Прочете го няколко пъти. Жадно поглъщаше думите на Торквата. Те бяха като балсам за ранената му гордост. Сравняваше: тук — покорството на нежна благородна девойка, там — властолюбие на плебейска освободена робиня. Чуваше дълбокия глас на Валерия: „Когато стана твоя жена…“ Разсмя се язвително, взе пергамент и като трескав започна да пише на Торквата. Писмо, пълно с любов, признание във вярност, продиктувани от вътрешния му бунт срещу властолюбивата „римска принцеса“.

Довърши и зачете това, което бе написал. Пред погледа му изплуваха бляскащите очи на Валерия, чу повелителния й глас. Стана и закрачи нервно из таблинума. Разкъса страхливо писмото до Торквата. Празнотата в сърцето се разля и в главата му. Дълго и тъпо седя пред новия пергамент. „… Ще напишеш! Ще развалиш!…“ Обидената гордост, засегнатото тщеславие, силата на Валерия, честолюбието му — всичко се смеси в отчаян хаос. Часовете летяха. Най-после се съвзе. Спомни си за Сенека: „Разума си питай!“ И написа на Торквата уклончиво писмо, че е зает с много важни дела, които засега го възпират да отиде при нея. Но щом има възможност, с удоволствие ще отиде…

Когато подаде писмото на Нигрин, за да й го отнесе — гордият син на Курион бе забол очи в земята.

25

Императорът не можеше да заспи.

Сухият вятър от Африка още привечер разбунтува морето, а подир него налетя пролетната буря. Летният дворец „Юпитер“ се разтърси под напора на стихията. После в градините заплющя дъжд. Освежи листата и мрамора, но не освежи мисълта на императора. До късно през нощта вълните се биеха о скалите под двореца.

Тиберий се вслушваше в рева на морето, което го отделяше от Рим. Ревът звучеше заканително: сякаш дрънчене на оръжие и вик на ранени, сякаш се бяха сблъскали две страшни сили, две стихии — императорът и Рим.

Той барабанеше с пръсти по облегалката на креслото с очи, трескаво вперени в мрака. Суеверен от рождение, Тиберий се стараеше да долови в грохота на разбиващата се о скалите вода отговора на въпросите, които го мъчеха и на които дори неговият астролог Тразил не умееше да отговори.

Дали да се отдам на волята на Танатос и спокойно да дочакам смъртта, или да продължавам битката със сената? Кой след мен ще седне на трона? Още колко ще живея — седмица, месец, година? Ще видя ли още веднъж Палатин, ще се изкача ли на Капитола? Трябва ли това да стане? Трябва ли?

Морето, което защищаваше императора, но същевременно го правеше и изгнаник, бе нямо в своя рев. Чак призори то се успокои. Но императорът не се успокои.

Той едва стигна по мократа тераса до мраморните й перила, за да погледне на север, към Рим. Колко години вече гледа така старият меланхолик! Опре се на студения камък и сбръчканата му уста фъфли: „Извън Рим няма живот…“ Утрото бе прохладно. Мраморът студен. Императорът потрепера.

Робът се приближи и съобщи третия час след пеенето на петлите. Скоро ще има посещение. Бе поканил Сенека. Но не заради себе си. За да зарадва Нерва. Той неотдавна го бе помолил за това…

Нареди да му дадат вълнено наметало, шалът от бисос и бастуна. Не прие да го съпровожда стражата.

Пое по кипарисовата алея към близката вила, където живееше Нерва. Когато преди единадесет години реши да се пресели от Рим на

Капри, освен астролога Тразил и лекарят Харикъл с него тръгнаха неколцина приятели: Курций Атик, Юлий Марин, Вескуларий Флак и Кокцей Нерва. С годините те един подир друг изчезваха от неговото обкръжение. Някои се връщаха в Рим, други умираха. Остана последният, сенаторът Нерва. Велик юрист, блестящ законодател. Бяха приятели от младини; и двамата почитатели на гръцката култура, и двамата сериозни — те добре се разбираха. И двамата страстно обичаха Рим, и двамата въздишаха по него. Нерва, първият от съветниците на Тиберий, му остана верен до старини. Но в последно време се поотдръпна от императора. Миналата седмица легна болен и отказа да приема храна. Отказа и да разговаря с Тиберий. Императорът разбираше защо. Върху лицето му падна гневна сянка. Може би Сенека ще помогне в случая…

Крачка след крачка той бавно вървеше по кипарисовата алея към близката вила. Всичко живо пред него се отдръпваше, отстъпваше встрани. Робите работеха в навадената градина. Ниско приведени над земята, те следяха с края на очите си императора и си шепнеха:

— Виждаш ли колко бавно върви? Едва се движи. Преди седмица не беше толкова прегърбен. Погледни!

— Не го гледай! Това ще ти струва главата!

Камшикът на надзирателя изсвистя във въздуха.

Императорът влезе в малка къщичка. Там, в терариума, спеше огромен люспест гущер, подарен на Тиберий от великия цар на партите Артабан. Императорът обикна грозното животно и го возеше със себе си навсякъде като амулет за щастие. Тиберий мислеше за Нерва и механично галеше с пръст люспестата броня. Замляска. Животното вдигна глава и впери в него жълтеникавите си очи. Техният хладен блясък го успокояваше, в тези очи имаше нещо от неподвижността на пустинята и вековете. Императорът постоя, взрян известно време в тях, после излезе.

Силният вятър духаше насреща му. Той пристегна около врата си шала от бисос. Влезе във вилата. Седна край леглото на Нерва и се загледа в приятеля си.

Слабото лице на костеливия старец имаше цвета на охра.

— Какво си ял вчера, мили? — попита ласкаво императорът.

— Сирене, хляб и вино.

Тиберий плесна с ръце:

— Какво е ял вчера сенатор Нерва?

Управителят отговори:

— И вчера не сложи нищо в уста, императоре.

Управителят изчезна. Тиберий дълго гледа приятеля си, дълго мълча. После каза тихо и грижовно:

— Какво означава това, драги ми?

Нерва обърна глава към стената:

— Не ме радва вече животът, Тиберий.

— Защо?

Нерва мълчеше. Императорът настоя:

— Все пак кажи ми защо вече не те радва животът, Кокцей.

— Тежи ми… не мога повече…

— Вие, стоиците, сте безумци — избухна императорът. — Залагате това, което се дава само веднъж на човека — живота! — И продължи разпалено: — Знам. Аз ти тежа! Ти със своята филантропия се гнусиш от човека, който и от разстояние убива, който прекарва последните години от живота си в разврат…

— На това ли казваш живот, Тиберий? — Нерва с мъка се повдигна, но веднага се свлече от слабост на леглото: — Някога ти беше величие, уважавах те, беше великодушен властелин… а сега? Заради няколко необмислени слова против теб ти отмъсти със смърт на Флак…

— От необмислените слова израства интрига, от интригите — заговор…

— Смешно! Теб не палачът, а предаността на народа трябва да те охранява! А ти ограбваш свободата на човека, убиваш я, жестокостта те е овладяла напълно, потоци кръв текат подир стъпките ти. Позор! — Нерва едва изговаряше думите. — Срамувам се за теб, Тиберий! Ако бях на твое място, бих направил същото, което върша сега аз: не бих сложил хапка в устата си, докато угасне този позорен живот!

Императорът мълчеше, не се обиди от думите му. И каза спокойно:

— Можеш да ме ругаеш, Кокцей. Можеш да ме хулиш. Ти имаш свое виждане, различно от моето. Ти си представяш какво би правил на мое място. Но ти не си на моето място! Ти нямаш тази страшна задача да държиш вълка за ушите, които са къси, и едва да го удържаш, а заради кръвожадните му зъби не трябва да го изпуснеш… — Императорът продължи, загледан някъде в далечината: — Ти можеш да ме посъветваш да се самоубия. Ти не си търпял цял живот обиди и коварства, както аз. — Императорът вдигна властно ръка: — Нито част от живота си няма да дам доброволно. Ами ако изведнъж в последния миг дойде…

Той замълча. Нерва попита е отпаднал глас:

— Какво трябва да дойде? На какво се надяваш?

— На нещо по-красиво от това, което животът ми е дал досега…

Костеливото жълто лице на Нерва доби ироничен израз.

— Какво е това нещо?

Тиберий се взираше в трескавите очи на старика. Не можеше да проговори на глас, шепнеше едва чуто:

— Това, което дълги години ти беше за мен. Не „нещо“, а някой. Разбираш ли ме?

Нерва затвори очи и не отговори.

— Но и теб не искам да загубя — въздъхна императорът. После плесна ръце: — Донесете храна.

Донесоха я мигновено.

— Наяж се. После стани и ела при мен. Очаквам един човек, който е и твой приятел.

— Вече нямам приятели.

Очите на императора се наляха с кръв:

— Мълчи и яж. Ще тръгнеш с мен! Чакам Сенека. Заради теб съм го повикал.

Нерва се усмихна. Сякаш отдалече.

— От всички проповеди на Сенека ми остана само една: да умееш да умреш. Дори ти не притежаваш такава власт, че да ми попречиш на това.

Тиберий стана, хвана го за ръката, изискваше, молеше, настояваше, заклеваше го. Нерва изтръгна ръката си, обърна се настрана, гърбом към императора и рече смирено, както говорят умиращите:

— Иди сам! И намери това, което търсиш. От все сърце ти го пожелавам.

После млъкна и вече нито се помръдна, нито промълви.

Императорът стоеше над него безсилен, безпомощен. Не знаеше как да уговори Нерва, но знаеше с положителност, че и последният му приятел го напуска по своя воля и че само той е виновен за това. Гледаше замислено белите коси на старика, врата му. Искаше му се да помилва Нерва. Понечи, но ръката му се спря насред път, колебаеше се изтръпнала и после се отпусна обратно.

Тиберий се връщаше към своя летен дворец. Управителят — подир него. Изведнъж императорът се спря:

— Харикъл!

Личният лекар на императора се появи след миг.

— Харикъл, ще получиш вилата ми в Мизенум с градините, с лозята и освен това един милион ауреи, ако успееш да накараш Кокцей Нерва да живее!

Те бавно се изкачиха към терасата. Макрон тежко крачеше и все беше с две стъпала по-нагоре. Сенека с усилие се придвижваше. Гърдите му свистяха. Спираше се, дишаше тежко.

— Въздух ли не ти достига, драги Сенека?

— Дробовете ми, уважаеми. Дробовете.

— Ами че ти си почти десет години по-млад от мен!

— И по-младият може да бъде по-стар, драги ми благороднико.

Макрон гледаше бледото хлътнало лице, ъглите на устата, които нервно потръпваха. Усмихна се лукаво:

— От страх ли, мой Сенека?

Сенека се спря и погледна с отвращение нахалника:

— От астмата. — Но въпреки това го попита: — Не знаеш ли защо ме повика императорът?

Макрон обикновено знаеше всичко. Този път не знаеше нищо. Но не се издаде:

— Императорът иска за развлечение да си поговори с тебе, философе — и добави, скривайки пренебрежението си: — Днес е славен ден на Капри. На чаша вино ще седнат двамата най-мъдри и най-велики мъже на света.

— Не преувеличавай, драги — каза Сенека и поласка сановника: — Мога ли аз да се сравнявам с теб?!

Макрон се изсмя силно:

— И това е истина, мъдрецо. Разликата ни е поне десет пръста. Хайде, че цезарят ни чака!

Цезарят чакаше. Очакваше Сенека и нещо от него. Това нещо, за което бе говорил с Нерва. Очакваше просто, съчувствено слово. Дружеско слово. Един такъв образован и мъдър човек непременно знае що е съчувствие. Дали ще ме дари с него?

Срещу Креслото на императора стоеше прекрасната бронзова статуя на Апоксиомен[247], изваяна от Лизип, която някога се извисяваше пред театъра на Марк Агрипа в Рим. Тиберий си бе харесал статуята и заповяда да му я пренесат на Капри. „Откраднa на Рим Лизип“ — шепнеха си сенаторите, които преди това дори не бяха забелязали Апоксиомен. Императорът замислено гледаше статуята. Наблизо се чуха стъпки.

И се случи това, което никога не беше се случвало. Императорът стана да посрещне Сенека и протегна ръце за прегръдка.

— Добре дошъл, Аней. Копнея поне веднъж да поговоря с някого, който има в главата си нещо повече от слама.

Макрон стисна устни от тази императорска нетактичност и учтиво

се усмихна. Робите долетяха като рояк на терасата. Кресла, наметала, шалове. Закуски, плодове, златисто вино в кристалните чаши. По знак на Императора Макрон се отдалечи.

Сенека, който пиеше само вода, се поколеба, но после вдигна чаша за здравето на императора; да бъде още много години крепко. Тиберий се усмихна и се видяха жълтите му зъби. Неговото здраве? Безупречно. До сто години ще живее! И след пауза добави:

— Това беше шега, Рим няма защо да се страхува. Най-много да издържа до една-две години. Да управляваш е каторжна работа. Тъй като никак не е лесно един владетел да постигне съгласие със сто и петдесет милиона поданици! Как да постигне съгласие, и то не само на думи, но и на дело, поне с тези, които са около него? Но да оставим това. С удоволствие бих чул неща за твоята работа.

— Довършвам една трагедия…

— Отново трагедия? — Императорът неволно пак изпадна в ирония. — Разбира се, против тирана…

— Да — каза нерешително Сенека. Това бе опасна тема.

— И за пример вземаш мен?

Сенека се поуплаши:

— Какво говориш, превъзходни мой? Ти не си тиран. Тиранът не би могъл да осигури безопасност на Рим. Със своето управление ти му осигури благоденствие. Сам доплащаше на търговците, когато животът поскъпна, за да не се повиши цената на житото и хляба. И най-главното: осигури на империята вечен мир…

— Осигурих… Но какво получих в замяна? Присмех и обиди: скъперник, който ни пречи на печалбите, който ни забранява игрите, гладиаторските състезания! Деспот, който със своя мир превърна живота ни в сива пустиня! За тях, Сенека, войната е удоволствие и печалба!

— Да, драги ми цезаре. За мнозина мирът е по-тежък от войната.

Тиберий продължаваше присмехулно:

— Тиран, който се къпе в човешка кръв… — Той се запъна и глухо се засмя: — Да. И все пак ти и аз сме единствените в Рим, които не искат излишно да се пролива човешка кръв при гладиаторските игри. И тъкмо затова не искам война, въпреки че проливам кръв. И ще проливам, ако смятам, че това е наложително. Аз, мой драги, съм длъжен да правя това.

Сенека се осмели:

— Умерността е най-благородното качество на владетеля. С нея той е най-полезен за народа и империята. А човешката кръв, прости

ми, превъзходни мой, помрачава образа на великия владетел… Хуманизмът е всемирен закон…

Тиберий се разпали:

— Твоят хуманизъм, философе, обгръща целия свят и поради това е твърде разреден. Твоите всемирни закони са изпарения над морето. Ти витаеш из облаците, а аз трябва да ходя по земята.

— Човешкият дух над всичко…

— Не! Материята — прекъсна го енергично императорът. — Материята е това, от което създаваме живота. И душата е материална, Епикур разбираше това по-добре от вас, стоиците. Ти витаеш в облаците. Проповядваш, че човекът трябва да бъде съвършен. Само това те интересува, иначе да става каквото ще. И тъкмо тук е разликата между мен и теб: ти живееш само заради своите идеи, докато аз живея заради Рим. Нашият благоразумен Сенека се пази да не опръска с кал своето съвършенство… — Гласът на Тиберий разгневено се повишава: — А аз искам да бъда полезен на империята и с цената на това, че ще изцапам ръцете си с човешка кръв!

Настана тишина. Императорът наблюдаваше Сенека, който се завиваше зиморничаво в наметалото си, въпреки че грееше слънце. Безумец. Непрактичен сладкодумец, и при това егоист.

— В какво виждат благородните римляни смисъла на своя живот, Сенека?

Сенека се закашля, търсеше и преценяваше думите си, подреждаше ги мислено в точна формулировка:

— Смисълът на живота за римлянина е в блаженството. Това не би било неправилно, ако мнозина вече не го заменяха с благополучието. Нашите благородници вярват…

— В боговете? — прекъсна го императорът.

Сенека замига. Той знаеше, че императорът никога не се е прекланял пред боговете, той самият също винаги се е измъквал от такъв пряк въпрос, но за щастие сега не ставаше дума за него.

— Боговете са побягнали от потопа на златото, мой драги цезаре. Рим, с маската на добродетели върху лицето си, вярва в печалбата, в доходите й разкоша. И тази вяра той превръща в смисъл на живота си с такова настървение, сякаш днешният му ден е последен.

Тиберий впи проницателните си сиви очи в Сенека.

— И ти често говориш за края на света. Имаш ли чувството, че неговият заник е близък, та във всяка твоя трагедия присъствува съдбата, която руши всичко?

— Как да не мисли човек за края на света, мой драги цезаре, след

като вижда около себе си само безнравственост и пороци? Едни загиват от пиянство, други — от безделие. Богатството ги тегли към земята, както веригата с топуз на крака тегли роба. Денят Им преминава в страх от нощта, нощта — в страх от зората. Задушават се сред златото си и умират от скука. И разсейват скуката си с разврат. Как да не те овладее тогава скептицизъм и песимизъм? Как да не мислиш за края на света?

Тиберий кимна, но каза иронично:

— Може и да се приближава краят на света. На нашия. Но може би съществува и друг свят и той ще се спаси.

Тази мисъл изненада Сенека. Друг свят? Какъв? Къде? Невъзможно. Императорът греши. Космополитът проговори у Сенека. Той защищава единната световна държава, в която всички хора са съграждани. Няма два свята, съществува само един свят и той ще загине.

Тиберий не бе съгласен със схващането на космополита, духом и телом бе римлянин и затова се осмели:

— Ти не си ли част от римския народ? Рим не е ли отечество за теб? Ти не се ли чувствуваш задължен — та макар с мисъл и слово — да се бориш за славата на отечеството, да воюваш за Рим?

Сенека не бързаше да отговори. Не обичаше вълнението, което го изтръгваше от философското спокойствие. Стоицизмът допуска борба за човешкия дух; за него не съществуват държавни граници. И да се бориш за славата на отечеството, да воюваш за Рим — това бяха чужди за космополита понятия.

Той подхвана спокойно:

— Както знаеш, мой императоре, стоическата философия поставя душевното спокойствие над всичко. А душевно спокойствие и уравновесеност не могат да се постигнат, ако човек не се отрече от страстите си, от своя ламтеж по земните неща. Спокойствие ще постигне само този, който извиси търсенето на душевната хармония над стремежа към богатство, слава и мощ. Съвършеният дух стои високо над човешката суета, той се стреми към добродетелите, към познанието на най-висшето добро. И това познание — познанието, че всичко на света е преходно освен духа, който е вечен — му дава душевно спокойствие.

Лицето на Сенека леко порозовя, гласът му укрепна както винаги, когато говореше на своята любима тема. Тиберий кимаше глава:

— Приятно се слушат такива приказки, философе. Но като те слушам, аз стигам до извода, че никога не мога да постигна душевен

покой. — Гласът на Тиберий доби метален тон: — Аз не мога да се скрия като охлюв в черупката си и да се ровя в душата си. Моите дни не са безкрайни празници, а обикновени делнични дни; аз трябва да се грижа за такива съвсем земни неща, каквито са доставянето на жито, поддържането на водопроводите, на общия ред и на този така непопулярен мир… защото се чувствувам отговорен пред историята за Рим! А пред кого се отчита, пред кого отговаря този твой душевен покой? Ах, този твой душевен покой! Пасивност е това. Отчуждение, вцепеняване, откъсване от живота! Огледай се около себе си! Твоят покой, така, както го описваш, е най-голямата ти заблуда, мой мили! Хераклит е прав: всичко на този свят е в движение, всичко тече, всичко се мени, животът се нуждае от движение, покоят е неговата смъртоносна рана…

— Уважавам възгледите на Хераклит[248], но не мога да се съглася с тях. Прости ми, но авторитет за мен си остава Зенон.

Императорът се мръщеше. Фрази, слова — блестящи, гръмки и празни. С този човек никога не мога да се разбера. А аз искам да ми стане приятел! Колко по-близък ми е Нерва, който ходи по земята като мен.

И двамата мълчаха.

Сенека се увиваше в наметалото си, макар мартенското слънце да приличаше. Бавно ядеше смокини. Той не знаеше как ще свърши разговорът му с императора. С целувка или с омраза? С всички сили си налагаше да не се страхува. Въпреки това бе неспокоен и не можеше да се избави от чувството на досада. Императорът е олицетворение на безпокойствието. Той е борец. Напада, воюва. А това уморява. О, богове, почти два пъти е по-възрастен от мен, а ме надви както куче — заек!

Разочарован, императорът неочаквано прехвърли разговора върху съвсем конкретни неща:

— Донесоха ми, че някои недоволни сенатори подготвят нещо срещу мен. Може би дори заговор. С теб, Аней, почти всички са откровени. Кажи ми, какво знаеш за това?

Сенека пребледня, спомняйки си за разговора със Сервий Курион и сина му. Разкашля се. Кашляше дълго, отчаяно премисляше, обзе го страх.

— Сенаторите не са откровени с мен, мой цезаре — започна той предпазливо. — И как биха могли да бъдат! Сам знаеш, че те не обичат философията, която е всичко за мен. Бих казал, че по-скоро ме ненавиждат. Аз съм за тях от повишените, бивш конник. Живея тихо и

скромно. Защищавам пред съда еднакво и обущаря, и сенатора. Не лудея по златото, както те. Никой от тях не би ми се доверил. Всички знаят, че макар и син на републиканец, аз съм бил винаги за самодържавието на просветения император.

Това бе истина, Тиберий го знаеше. Сенека често публично говореше за това. Тиберий небрежно промени темата. Той вдигна глава, сякаш изведнъж си бе спомнил за нещо:

— Разкажи ми, драги Сенека, какво се е случило в театъра на Балб, за какво е ставало дума в мима за хлебарите? Макрон така ми описа представлението, че в края на краищата ме посъветва отново да изгоня всички артисти от Италия.

— Прекалил е, мой императоре.

Сенека разказа съдържанието на мима. Ставаше дума за хлебари и по-мнителните хора веднага го свързаха със сената. Сенека говореше леко, с удоволствие. „Хлебарите“ в бяло пекат, крадат, мамят, дават и взимат подкупи. Фабий Скавър беше блестящ.

Императорът злорадо се разсмя. За първи път след толкова години.

— Та такъв е всъщност образът на сената, мой Сенека. А Макрон вдига тревога против нещастните комедианти. Да, благородните сенатори могат под маската на патриотизъм да крадат, да грабят, да пиянствуват, да си тъпчат гърлата за сметка на другите. Но да се показва това — не бива! Да се знае за това — не! — Той отново се засмя. — Ще наредя на Макрон да ми доведе тук Фабий Скавър. Той очевидно е истински уличник, — щом като публично подронва авторитета на сената…

Сенека се обезпокои. Започна да защищава Фабий:

— Развейпрах е той. Не си заслужава да си губиш времето с комедианти…

— Ще го извикам — упорито каза императорът и неочаквано се върна към предишната тема: — Не си ли виждал в последно време Сервий Курион?

Сенека се разкашля, за да прикрие объркването и уплахата си. Императорът знае! И той, Сенека, е следен. Отчаяно премисляше как да се измъкне от страшното подозрение. Погледът му падна на Апоксиомен, Усмихна се, но гласът му неуверено трепереше:

— Неотдавна Сервий Курион и синът му бяха при мен. И знаеш ли защо, мой драги? Луций дойде да се поклони след завръщането си от Азия на своя учител. А Сервий?! Помисли само! Искаше да му продам своя „Танцуващ Фаун“. Ти знаеш тази възхитителна статуя. Тя ми е подарък от божествения Август. Предложи ми за нея половин милион

сестерции, безумецът! Изсмях му се.

Сенека подръпваше наметалото си, като избягваше да погледне Тиберий в очите. Императорът изчакваше. Гостът се задъхваше от хриповете, но ги преодоля.

— Знам, Курион беше стар републиканец…

— Беше? — прекъсна го императорът.

— Беше — каза Сенека вече успокоен. — Курион стои днес другаде — той погледна императора в лицето, — на твоя страна.

Тиберий се намръщи. Очите му ясно заповядваха на Сенека да говори по-точно.

— Много просто. Единственият му син Луций, надеждата на Курион, се отличи на служба при теб. По твое нареждане Макрон в сената го увенча със златен венец.

Императорът едва забележимо кимна. Да, това е бил добър ход от страна на Макрон.

— И освен това, мой цезаре — каза тихо Сенека, оглеждайки се, — из Рим се мълви, че Луций се е увлякъл по прекрасната дъщеря на Макрон — Валерия…

Лицето на Тиберий нервно трепна.

— А другите? Улпий, Бибиен?

— Не знам — лицето на Сенека отново доби цвят. — Улпий според мен е стар, наивен и упорит мечтател. Бибиен винаги ми е бил противен, той убива скуката си с гуляи…

— А какво говорят? — Тиберий гледаше изпод вежди философа. — Как коментират моя закон за обида на величеството?

Изненадан, Сенека се задъха:

— Този закон буди страх у тях.

— А те не се ли стараят със своите интриги да събудят страх у мен?

Тиберий замълча. Блуждаеше с очи по терасата, почукваше с пръсти по мраморната маса. И двамата мислеха за сенатора Флак, който съвсем наскоро бе обезглавен. Сенека разсъждаваше: смъртта на Флак е дело на доносник. Хатерий Агрипа? Доносникът е хиена, не е човек. Императорът говореше сякаш на себе си:

— Много власт имат тези сенатори. Стараят се да спечелят и войниците. Да речем, легат Гней Помпилий. Умее. Той не е ли роднина на Авиола?

— Да, мой драги — каза Сенека напрегнато и си помисли: нова жертва? Отново кръв?

— Отзовах го от Хиспания — подхвърли Тиберий и повтори замислено: — Много власт имат тези опозиционери… — И млъкна.

Сенека изведнъж разбра принципа и последиците от вечната схватка: император — сенат.

Сенатът се страхува от императора, императорът — от сенаторите.

Когато обикновеният човек се страхува — той се крие, заравя глава в пясъка като щраус или маскира страха си с грубост: проклина, кара се, ругае. Но когато императорът се бои — изскача опакото на неговия страх: нечовешката жестокост. И потича кръв.

Ах, да можеше да надникне в душата на Тиберий! Колко ли жестокост, но и колко страх и мъка би видял в нея! Нещастен човек е този владетел на света! Той дори не би могъл смело да умре. Тревогата у Сенека се разпиля. Притеснението — също. Силата на духа му отново го поставяше над императора.

— Аз съм лош владетел, нали? — избухна Тиберий.

— По-скоро нещастен — отговори Сенека вече смело. — Владетелят би трябвало да бъде обичан, за да бъде щастлив. Трябва да бъде обкръжен от приятели, трябва да има много приятели, не бива да страни от хората, да се усамотява. Да обича другите, както самия себе си…

— Съветваш ме да обичам змии… Съветваш ме да моля за приятелство хората, които ми отравят живота. Според теб трябва да се братимя с паплачта, а може би и с робите? Та те, както ти казваш, също са наши братя. Аз, потомъкът на Клавдий, и робите! Смешно! Какво би станало с империята, ако към робите се отнасяме не като към роби?

— Робите, мой цезаре — започна Сенека, — хранят Рим. Хранят всички ни, грижат се за нашето имущество. Ние не можем без тях. Ала по-добре ще ни служат, ако виждаме в тях приятели, а не говорещи сечива… И аз трябва да имам роби…

Тиберий леко се усмихна:

— Виждаш ли! И ти си богаташ като другите. Тогава какво струват твоите приказки за величието на бедността? Ако се ръководиш от тях, би трябвало изобщо да нямаш имущество, за да постигнеш по този начин най-висшето блаженство. Лесно ти е да проповядваш за бедността в двореца си, край пълните сандъци и отрупаните с ядене маси. Как съчетаваш това, мой философе?

Императорът докосна най-болното място на Сенека. Но той имаше приготвен отговор:

— Такова възражение са правили още на Платон, Зенон и Епикур. И те са учили хората не съобразно своя начин на живот, а как всъщност би трябвало да се живее. Аз мисля, мой най-благородни, че

този, който сочи идеала на добродетелите, вече върши не малко дело. Добрата дума и доброто намерение имат своята стойност. Опитът да постигнеш нещо велико импонира на хората, макар да не се осъществява веднага…

— Ах ти, софисте — усмихна се императорът. — Това е то твоят знаят: да, прехвърляш от ръка в ръка гореща питка. Тя винаги има две страни.

— Защо да пренебрегвам даровете на Фортуна — продължаваше Сенека, — след като съм получил богатството си по право, а не съм си мърсил ръцете? То ми осигурява спокойствие и условия за работа. За някои хора богатството е цел. На мен то е длъжно да служи… — Пристъп на кашлица прекъсна думите му.

Тиберий го наблюдаваше. „Прекрасно, мой хамелеоне! Всичко — както ти отърва! И аз исках да те направя свой приятел! Теб — олицетворение на ловкото извъртане! Аз обичам изправения гръбнак…“ И въпреки това императорът не можеше да не му се възхищава. Дори тайно желаеше да има в ученията на Сенека, от което толкова се дразнеше, нещо спасително както за него, така и за другите. „Но напразно се надявам — казваше си той. — Тези красиви и възвишени сентенции навярно биха били правдоподобни, ако можеха всички хора отново да се родят, ако можеха да изградят живота си върху твърдите основи на старите, вече съвсем забравени, римски добродетели, а не върху пясък и кал, по които мъдростите на Сенека се плъзгат и не могат да пуснат корени. Та самият Сенека като въжеиграч балансира над римския живот и трябва да благодари единствено на своето лукавство, че още не си е счупил врата! И все пак… от неговите речи лъха нещо красиво, нещо, което може да накара човека поне да мечтае за по-добър живот.“

Той погледна ласкаво философа.

— Измъчва те астмата. Имам ново лекарство за нея. Ще ти изпратя едни билки.

Сенека благодари, кланя се, възхвалява, и то твърде шумно и демонстративно, любезността на императора.

Тиберий охладня. Отново раболепие, което той така ненавижда! Гледаше недоверчиво изпитото лице на Сенека. Имаше намерение да повери възпитанието на младия Гемел, племенника на Калигула, в ръцете на този човек. Не! Той би направил от него мекотело, не владетел. Или пък би се сблъскал със съпротивата на юношата и тогава, като отмъщение срещу Сенека, би израснала още една кръвожадна хиена, подобна на Калигула. Не, не! Той разбираше, че

макар и да има в Сенека някаква искра, която може би ще се разгори в огън, все пак тук, край масата, седят един срещу друг двама души с непримирими възгледи: космополитът срещу римлянина, отвлеченият мечтател срещу хладния разум, абстракцията срещу конкретността, предпазливецът срещу бореца. Но все пак императорът изпитваше някакво уважение към Сенека. Уважение към мислителя в една епоха, която ражда една идея на милион празни или егоистични глави.

Императорът стана.

— Vale, Аней. Ние имаме нещо общо с теб, но само боговете знаят що е то. И все пак не можем да се разберем. — Ироничните гънки около устата скриваха усмивката. — Но добре си поприказвахме. Не се виждаме за последен път. Ако нещо те измъчва, ела. И аз отново ще те поканя при подходящ момент.

Императорът се загледа в далечината. Старата мечта пак сви сърцето му. Разчувствува се. Той си мислеше за единствения човек, за тази единствена душа, която така отчаяно търсеше. Нерва, последният му приятел, се отвърна от него. Нерва умира. Приближи лицето си до Сенека.

— Знаеш ли какво бих желал, Аней? — Той срещна студен поглед, далечен, чужд, изчаквателен. И не можа да продума нито за човека, нито за душата. Кратко добави: — Бих желал да се върна в Рим.

Очите на Сенека се вкамениха и мускулите на лицето му заиграха. Сервий Курион! Той ще бъде първата жертва, ако Тиберий се върне в Рим! Овладя се:

— Рим ще те посрещне с възторг, мой цезаре. — Но като видя как челото на императора се набръчка, бързо добави: — Освен няколко души…

Старикът стисна устни. Прегърна мълчаливо Сенека, извика Макрон и му заповяда да изпроводи философа до кораба. За Нерва не пророни нито дума.

Императорът седна гърбом към обедното слънце с чело към Рим, с чело към миналото. Всичко, което е било около него — а което е и сега — представляваше една убога комедия, в която е играл и играе, разбира се, главната, но все пак убога роля. Имало ли е в живота му такъв миг или такъв ден, който си е заслужавало да го живее? Може би само онези малко дни на младини, когато служеше на пастрока си като войник. След това — краткият живот с Випсания. Раждането на Друз. И толкоз. Всичко останало бе или мъка, или мъчителна игра. И стана фигурант. Идол, на който хората се кланяха заради пурпурната тога. И за което всъщност толкова го ненавиждаха. Завистта се сипеше върху

него от всички страни. Мислите за миналото събуждаха горчилка у императора. Горчилка, която ден из ден растеше и се променяше в люта ненавист към всеки, който с поклоните си му показваше голото си теме. Искаше да лекува, старите си рани с кръвта на враговете. Но това бе още по-непоносимо. Горчилката оставаше. Дори по-силна от преди.

Само една надежда, една искрица има: императорът живее с натрапчивата представа, че преди края си ще срещне човека, с когото би могъл да сподели мъката си. Който би могъл просто, по човешки, да го обича, както някога Нерва. И в този единствен човек би останала да живее след смъртта му мисълта, че не е бил такъв изверг, какъвто го бе изкарала мълвата; че и той е имал сърце; че и той е можел да чувствува. И това би му стигало на императора. Това очакваше той от Сенека. Напразно. Какво разочарование! О, как боли! Сега, когато Нерва го напусне, ще остане съвсем сам. Последния си приятел ще загуби. Ще бъде сам, изоставен, беден сред своя разкош.

Самотата го ужасява. Тя е празнота, в която няма за какво да се хване. Една съвсем малка надежда поддържа туптенето на старческото сърце. Очите му, студени като мъртвите очи на статуите в градините, припламват от тази искрица надежда. В тях има жажда по капка човешко съчувствие. Къде да го търси?

Императорът се обърна в мраморното кресло, покрито с тигрови кожи. Загледа се към морето, над него, през него в далечината. Към Рим. Рим, град надменен като него самия, неотстъпчив, свадлив, неуморно кипящ от страсти. Как бушуваше сърцето на императора, когато преди половин година, в онази тъмна нощ, скрит под наметалото си, се прокрадваше край стените на Рим! Страхът и гордостта тогава не му позволиха да прекрачи портите на Града.

„Стига вече с тази самота. Искам да гледам хора, не само скали. Ще тръгна отново за Рим. Ако не намеря човека, за когото мечтая, поне ще видя черните камъни на Виа Сакра и майчиния си дом. И хора, макар и врагове.

Ще им покажа, че още живея, че още не гния, не се разлагам. Ще вляза в сената и ще произнеса велика реч. И те ще видят, че аз не съм само скъперник, извратен човек и кръвопиец, но и държавник. Владетел. Нека остана в последните им спомени такъв. Ще им кажа какво е за мен Рим…

Ах, Рим! Мой град. Мой роден дом. Ще се върна, за да подишам още малко твоя въздух и да умра сред твоите стени. Ще се помиря с теб, о Град, ненавист моя, любов моя, живот мой. А може и да не се

помиря… Но на всяка цена трябва да се върна!“

26

Утрините на сенатора Авиола си приличаха като две капки вода. Все едно дали бе спал с помощта на настойка от маково семе, или цяла нощ бе пробдял в лупанар или на трапеза — утрините му имаха един и същ цвят — сивотата на умората. Дори банята не можеше да я измие. Преминаването на тлъстите ястия през храносмилателния му тракт, покрит с десетопръстната броня от сало, бе трудна работа; трябваше да взима разхлабително, за да постигне желаното облекчение. Но после идваше гладът — пак тлъста закуска и след нея пак умора. Той се потеше преди банята, в банята, след банята, непрестанно. Тежко пъхтеше, пристъпвайки като патица на плоските си ходила по мозайката в двореца. И въпреки цялото си старание да играе на благородник новоизпеченият богаташ чешеше по стар навик тялото си и плюеше по мраморните подове.

Утринната тълпа клиенти, които за един денарий седмично бяха дошли както всеки ден да се поклонят на високопоставения богаташ, бе изпълнила двора, вратарското помещение, та дори и атриума. Тя се влачеше лениво, също като многоуважаемото храносмилане на Авиола.

Благородният произход на сенатора бе съмнителен от гледище на хералдиката[249]. Родът му не водеше началото си от златния век на митическите царе, нито пък имаше нещо общо със смелите предци. Но от гледище на времето, в което живееха, благородният произход на тази широкочела глава с три дебели гънки под брадата бе безспорен, тъй като Авиола беше най-богатият мъж в империята след императора. Освен това преди години Август — заради заем от един милион — го удостои със сенаторско звание. Но тази прекрасна действителност имаше и обратната страна; завист и атаки към хазната му от всички страни, грижи за непрестанно увеличаване на златото, страх за имуществото и за главата — все неща, които логически произтичаха от епохата.

Римското право, предизвикващо възторг векове наред, по време на императорите се превърна в право на по-силния. Законът, гранитната основа на държавата, се превърна в произвол на силните. Опитай се само да живееш в тази несигурна атмосфера на доносници и съгледвачи по петите ти! Опитай се да живееш във времето, когато

Сенека ораторствува за величието на душевното спокойствие! По-добре би било палачът да му запуши тази премъдра паст!

Авиола не принадлежеше към образованите хора, които можеха да се похвалят с душевно спокойствие. Той не умееше да се владее и при тези негови лоши утринни настроения клиентите изпитваха на гърба си презрението му, а робите — камшика. Авиола идваше на себе си само тогава, когато до слуха му стигаше звънът на златото. В същия миг неподвижната камара от месо и сланина, изведнъж ставаше подвижна и пъргава. От този звук всичките му сетива се изостряха, тъй като търговията и лихвата, макар законът строго да ги забраняваше за лицата със сенаторски сан, бяха за него светлина в мрака, кръв в жилите.

Ето, това е смисълът на битието за Авиола! Със своя оръжеен монопол и с хилядите си мошеничества той беше се добрал победоносно чак до най-висшия сан. А сега, горкичкият, да трепери от страх за тези почтено спечелени жълтици и за главата си! Eheu![250] И всичко това заради проклетия Тиберий! Той като че ли чувствува, че му се готви нов заговор и унищожава сенаторите, пролива потоци благородническа кръв. О, Тиберий! Щом в празния череп на Авиола се появи това име, краката му се разтреперват и в гърлото започва нещо да му пресяда…

Авиола се отърси от рояка клиенти, нареди на трапезита да им изплати възнаграждението. Стана от креслото, в което приемаше утринните почести, и се зае с изпълнението на здравословното правило на Цицерон: след всяко ядене — хиляда крачки. Това означаваше да обиколи пет пъти големия атриум.

В мозъка му, претъпкан с цифри, след първата обиколка на атриума си направи местенце и една друга мисъл: малко дни останаха и — край на страха! Щом падне Тиберий, а с него и Калигула, край на страха за всички монополисти, начело с Авиола!

При втората обиколка той си спомни: днес на обед ще седнат около неговата маса тези, които ще подкосят завинаги краката на стария император. Днес в неговия дом (а защо точно в неговия, дявол да го вземе?) ще се реши кога ще си разчистят сметките с каприйския вампир и неговите приближени. А после? О, това няма да бъде шуртене на златен поток, това ще бъде наплив, река, океан! Авиола се спря за малко. „Имам всичко. Единствената ми дъщеря Торквата има и ще има също всичко. Дворецът на Веста струва два милиона и се харесва на момичето. Трябва да го има. А пък на мен ми се харесват медните рудници в Хиспания. Този женкар Ренунций не е способен да

ги поддържа и постоянно губи, макар че това е златна мина. И нека Оркус ме глътне, ако също така не е нужно да си купя ново стадо млади момчета и момичета от Гърция или Азия за радост на тялото! — Авиола примляска и се усмихна: — Но преди всичко ще си купя консулите на новата република, пък както ще да се казват те!“

Той се препъваше из атриума, плъзгаше поглед по алабастровите форми на мраморните богини. Погалваше някоя по бедрата, друга по гърдите… Но изведнъж се спря. И недовършвайки четвъртата си обиколка, побягна, доколкото това му позволяваше туловището, към градината.

На хълма посред градината се издигаше прекрасен павилион, откъдето се виждаше всичко. Тук от време на време се събираха заговорниците, и днес ще се съберат тук. Върху мраморния корниз на павилиона сутрин кацаха гълъби. И днес са там.

Авиола се задъхваше от вълнение. Бързо ги броеше: един… три… шест… осем! Слава на боговете! Чифт! Добро знамение за днешното заседание. Добро знамение за неговите резултати. Потърка радостно ръце, но изведнъж забеляза, че един от гълъбите разпери криле и литна. Останаха седем. Осмият изчезна между платаните. Предател!

Кръвта застина в жилите на Авиола. Какво означава това? Началото — успешно, а на края — провал?

След като уплахата и объркването му попреминаха, той се опомни и нареди на робите да приготвят хубав глиган, за да го принесе в жертва на боговете. А месото чудесно ще се приготви за днешния обяд. Така поне ще спести две скъпи мурени. Кому да принесе жертвата? На Меркурий или на Юпитер? Или на Марс, бога на войната, от която най-добре би се напълнила хазната му? Колебаеше се. Кого да предпочете? Но търговията си е търговия, помисли си той, и се спря на Меркурий.

А когато след малко гледаше струйката кръв, бликнала от гърлото на глигана, той от все сърце пожела това да бъде кръвта на императора. Ако и тя потече така, и то съвсем скоро, обещавам ти, о, наш бързоноги боже, цяла хекатомба! Не само глигани, но и бикове! Цяло стадо бикове — кълна ти се! Кълна се пред целия Олимп!

Душен бе този ден, макар градините да ухаеха от пролетни минзухари. Душно бе и в малкия триклиниум на павилиона, откъдето можеше да се види на триста крачки кой идва.

Авиола нареди да донесат в павилиона закуски и вино. На управителя пошепна да приготви всичко за игра на зарове, с което искаше да заблуди робите, че сенаторите, както това бе прието, тайно

ще се отдадат на хазарт. За забранената игра има глоба. Но за такова нещо робът няма да предаде господаря си… После нареди да го отнесат в павилиона, за да посрещне гостите.

След малко по алеята, покрита със синьо-зелен травертин[251], се показа първата лектика. „Ако е Сервий Курион, помисли си Авиола, това ще е добро знамение. Веднага ще му кажа, че гълъбите предвещават предателство.“ Но като разпозна носилката на бившия сенатор Юлий Вилан, когото по заповед на императора кредиторите ограбиха и той, вече обеднял, трябваше да се откаже от сенаторския сан, Авиола се намръщи. Но веднага се престори на любезен и прегърна госта. После приветствува Бибиен. След него, съпровождан от Луций, излезе от носилката Сервий Курион. Висок, слаб той вървеше енергично. Откъм другия вход се приближаваше вождът на публиканите и изкупвачът на данъците в Панония Пизон. Последни пристигнаха едновременно през други входове на градината старият сенатор Улпий и търговецът на роби Даркон, оглавяващ корабния монопол. Всички се спираха при Луций, възхищаваха му се, отново го поздравяваха за речта в сената и за наградата. Само Улпий мълчеше.

Авиола постави Сервий Курион начело. Огледа гостите си, преглътна на сухо и ококори очи: осем! Като гълъбите. Кой ще е предателят?

Сервий започна събранието с лоши вести: „Шуреят на Авиола Гней Помпилий, командуващ хиспанския легион, трябва да се върне заедно с войниците си тези дни в Рим. Помпилий е отзован внезапно по заповед на императора и ще бъде преместен в Мавритания[252]. На него вече не можем да разчитаме. Освен това дочух, че Марк Вилан, един от нашите, е арестуван за лихварство. Истина ли е това?“ Погледна към Юлий Вилан. Той мълчаливо кимна.

Пред очите на Авиола притъмня. Заради лихварство Вилан даваше заеми с тридесетпроцентова лихва, а той, Авиола, често — и с петдесет процента. Обръчът се стяга.

Разпитът на Марк Вилан ще се състои още преди априлските календи[253]. Знаете какво означава това, ако го подложат на мъчения, нали?

— Марк ще приеме да го мъчат, но няма да проговори! — опита се Юлий да защити брат си.

— Кой знае — изрази съмнение Улпий.

— Дори да мълчи, пак лошо — каза Сервий. — Ще дойде редът на други от нас, и то скоро. — Сервий тихо продължи: — Неотдавна Сенека бе при тирана на Острова. Тиберий искал да се върне в Рим!

Сякаш гръм удари върху павилиона. Лицата на всички пребледняха, очите се изблещиха. Ужасът стисна гърлата им. Императорът ще се върне, за да си разчисти сметките с опозиционерите! Всички, които седят тук, ще загинат под секирата на палача. Кога? Колко дни, колко часа още им остават?

— Няма да направи това — каза изведнъж Улпий. — Няма да се върне. Вече няколко пъти е стоял нощем пред портите на Рим и не е влизал в Града. Страхува се. И сега няма да влезе…

— Не бива! Трябва да се бърза. Трябва да бъдем по-бързи от него — прекъсна го Сервий. Гласът му, винаги овладян, сега потрепваше. Спокойното му лице помръкна. В очите му, вперени в Луций, се появи страх, Сервий бе мъжествен, всички го знаеха. Той не се страхуваше за главата си, а за сина си… Единствен син, единствената надежда на Сервий.

Луций мачкаше неспокойно диплата на тогата си и избягваше погледа на баща си. В главата му цареше хаос. Събитията се надигаха, а той бе раздвоен, разколебан, раздиран от противоречия.

Сервий делово разпределяше задачите. „Преторианците от личната императорска охрана на Капри, която командува сигурният центурион Варий, ще отстранят Тиберий и Калигула. За тази цел ще купим Макрон. Служил е на императора, ще служи и на нас.

Утре в сената Пизон ще направи предложение за намаляване цената на житото и премахване данъка върху доходите. Информация за това ще се пусне между народа, който непрестанно протестира срещу поскъпването на живота. Нека плебсът разбере кой се грижи за неговото благо: сенатът е това, а не императорът! Трябва на всяка цена да спечелим народа. Приятели, нека сме наясно: каквото обещаем на народа в името на републиката, трябва веднага да го изпълним! Ще разгласим чрез клиентите си, че републиката веднага ще свика народно събрание и ще проведе избори за нови магистрати. Съгласни ли сте? Благодаря. По-нататък. Бибиен и Вилан ще имат грижата стените на рострите, базиликите и домовете да се покрият с надписи против императора. Това, все едно, ще бъде за сметка на народа, който без друго спонтанно го върши. Ние с Улпий ще изготвим списъка на хората в Рим, които трябва да бъдат отстранени. Военните задачи ще изпълнява Луций Курион с доверени или подкупени центуриони. Те ще се заемат с обсадата на императорския дворец на Палатин, канцеларията на Макрон и комендатурата на преторианците, ще обсадят куриите, държавната съкровищница в храма на Сатрун, както и архива на Капитола.

Утре, докато целият Рим се намира в Остия за тържественото откриване на морето, Луций ще прехвърли шест кохорти от сирийския си легион, който се намира в Алба Лонга, в Рим на Марсово поле. Там войниците ще се настанят на лагер. Кохортите ще се придвижат под предлог за тържествения парад, който ще се състои след три дни. Макрон разреши парада.“

— Кой успя да уговори Макрон? — попита Улпий.

Луций почервеня:

— Аз.

Улпий продължително изгледа Луций. Сервий продължи. Главната задача на Луций е да държи в шах със своите кохорти преторианския лагер зад портата Виминал[254], докато в сената не бъде обявена републиката и не се изберат първите консули.

— Кои ще бъдат те? — попита Вилан.

Настана тишина. Всеки мислеше за себе си.

— Улпий — произнесе след малко Сервий Курион.

— Курион — каза строго Улпий.

— И двамата — предложи Пизон.

Но Бибиен възрази:

— Не е разумно да изберем и двамата консули измежду нас. Единият би трябвало да бъде от императорската страна, за да ги спечелим.

— Тогава Сервий и братовчеда на императора Клавдий — предложи Улпий. — Клавдий е безобиден, непрактичен мечтател. Сервий лесно ще го ръководи…

Съгласиха се. Отново настъпи тишина. Опасността сякаш бе преминала. Те отново несъкрушимо вярваха в своя успех. И всеки в тишината изпридаше нишките на мечтите си. А когато държавата се върне в ръцете на сената…

Сервий се виждаше в новопридобитото си достойнство „Баща на Рим“. Бибиен вече мислено строеше гигантски водопровод, който щеше да му донесе милиони. Пизон, със съгласието на сената, ще започне да събира данъците и от Норикум[255]. Вилан се забрави и разсъждаваше на глас:

— Ще настоявам пред сената да ми даде медните мини на Ренунций в Хиспания. Все пак имам право на обезщетение за имената, от които ме лиши императорът.

Всички се обърнаха към разорения земевладелец, който претендираше за най-тлъстото парче. Авиола избухна:

— С какво смяташ да ги купиш тези медни рудници, голтако?

Доколкото знам, затънал си до гуша в дългове!

— Няма да дойда при теб за заем — отсече Вилан. — За твоите лихви няма да ми стигне и цяла Хиспания.

Авиола поизправи огромното си тяло в креслото и произнесе важно:

— Аз вече имам два железни рудника в Хиспания. Прехранвам с тях над четири хиляди роби. За да ми се покрият разходите по робите, аз трябва да получа останалите медни рудници.

Лицето на Пизон, което приличаше на попарено, сега стана тъмночервено. Той се обърна към Авиола:

— Чет няма златото, което печелиш от желязото, оръжието и робите. Не ти ли стига това?

Улпий сухо ги прекъсна:

— А разумно ли е да делите кожата, преди да е убита мечката?

Луций слушаше изумен.

Пизон гневно се закани с ръка на Авиола:

— Ти печелиш за сметка на държавата, а аз от нищожните данъци. Ти на един път пъхаш в торбата си по милион, а аз с труд денарий по денарий. Сто пъти си по-добре от мен. От твоите работилници се лее…

— Какво ми се лее, какво? — извика Авиола. — Само грижи. Какво да правя с робите, когато в оръжейните няма работа? Какво да правя с оръжието, което никой не го купува? Защо сключваме страхлив мир с тези варвари — партите? Защо не се разправим веднъж за винаги с тях? Да въоръжим, както се полага, войската и — срещу тях!

Мълчаливият Даркон се обади:

— Резервите от роби вече намаляват. След падането на Тиберий аз искам монопола за търговията с роби в цялата империя. Но преди всичко ми е нужна млада стока от Хиспания…

Вилан протегна ръка към него:

— Даркон, заеми ми двадесет милиона сестерции за медните рудници и ще ти дам даром две хиляди хиспански роби. Ще ти избера най-доброто…

— Заставете я да млъкне тази змия изсъска Авиола.

— Ти си змия — озъби се Вилан. — Мен Тиберий ме разори. А на тебе ти помогна. Ти забогатя от лихвите, които тайно получаваш…

— Нищожество! Негодник! — хриптеше Авиола, нахвърляйки се върху Вилан.

Сервий ги разтърва и се опита да разреши спора. Припомни им с красиви слова за римския народ и републиката.

Луций, разтворил широко очи, слушаше скандала, който

нажежаваше до бяло страстта по златото. Той отдавна познаваше тези благородни мъже, но едва сега разбра, че всъщност не ги е познавал. Вилан, самотникът, се въртеше около вира с мрежа, говореше с рибите и ги убеждаваше сами да се уловят. Пизон, човек фин и образован, трупаше гръцки мрамор. Даркон, търговец на човешко месо, най-много от всичко обичаше чистокръвните коне. И Луций смяташе, че това са строги владетели с изтънчени интереси на римляни. Но днес виждаше само алчни уста, готови един друг да си прегризат гръкляните. Станаха му противни, но не по-малко противен се чувствуваше и самият той. С какво е по-добър от тях? С една и съща ръка се кълне и на републиката, и на императора…

Сервий слушаше скандала намръщен. Ето ги римските патриоти! Борците за република! Размениха си погледи с Улпий, чийто изтъкнал костелив нос, подобен на птичи клюн, бе станал лилав от гняв и отвращение. Улпий се изправи, прекъсна скандала с величествен жест и заговори. Заговори цветисто за отечеството, за сената и римския народ, за старите римски добродетели. Те го слушаха и учудени си казваха, че тяхната печалба е всъщност печалба и за отечеството и кому са нужни тези пищни и изтъркани слова?

Сервий обясни още веднъж задачите. След това поиска неограничена власт, за да може в подходящия момент да даде сигнал за покушението на Капри и обсадата на ключовите позиции в Рим. На края пред най-стария между тях, Улпий, към когото целият сенат и народът се отнасяха с голямо уважение заради честността на рода му всички тържествено положиха клетва за тайна и вярност. Закле се и Луций.

Разотиваха се внимателно, един по един.

Останаха бъдещите роднини — баща и син Курион и Авиола, бъдещият тъст на Луций. Авиола отдавна очакваше подходящ момент, за да му натрие носа за измяната към Торквата. Не искаше да говори за това пред другите. Сега моментът беше удобен.

— И ти ли се закле във вярност пред Улпий — обърна се той изведнъж към Луций.

— Разбира се — отговори Луций.

— Макар че — сгоден за дъщерята на републиканец — тичаш подир дъщерята на Макрон!

Ударът засегна повече Сервий, отколкото Луций, Старият Курион тихо попита:

— Какво говориш, Авиола?

— Да, драги Сервий. Моите хора са го видели вече няколко пъти да

влиза и излиза от вилата на Есквилин. Винаги се е криел в тъмното покрай стените, тайно като крадец…

Сервий пристъпи към сина си. Веднага схвана, че Авиола говори истината. Искаше да удари Луций през лицето, но ръката му увисна неподвижно, като вкаменена. Дишаше тежко, студена пот изби по челото му.

Какъв позор! Неговият син! Единственият му син! Последният Курион. Продължителят на републиканския род. Той гледаше Луций с помръкнали очи. Това бяха най-ужасните мигове в живота му. Неговият син ли е това? Страшно съмнение раздираше душата му: „С кого е той? Все още ли е мой, все още ли е наш?“ Сервий почувствува такъв силен прилив на кръв в главата си, че се свлече в креслото.

Луций гледаше баща си, рухнал от мъка. Стоеше пред него засрамен, изобличен. Сърцето му се разкъсваше на две: ще служи на републиката! Не може да предаде баща си. Но също така не може, не иска да се откаже от Валерия. Вчера той прекара цяла нощ при нея на Есквилин. Спомни ли си за тази нощ, и сега усеща тръпки по тялото си. Как умее да разпалва тя страстта с движения, докосвания, слова, целувки, хиляди ласки… Луций дори не помни, че е бил оскърбен от властолюбието на Валерия. Желае тази жена, желае тази нейна сладка и хищна любов…

Авиола мислеше за дъщеря си. И за прекрасния зет, който му се изплъзва. Няколко мига се поколеба дали трябва да хвърли последния, най-силния коз, който има в ръцете си. Най-после се реши:

— Синът на Сервий Геминий Курион изменя на своята годеница с дъщерята на императорския слуга. С проститутка от лупанар, която всеки гнусен пастир на свине можеше да си я купи…

Луций сграбчи Авиола за раменете:

— Как смееш да говориш за нея така?

Авиола с все сила на меките си мускули се изтръгна от ръцете му. Отскубна се от Луций и задъхано закрещя:

— Истина е това! Цяла Александрия е спала с нея. Най-долна проститутка е тя. Най-изпечена курва…

Луций си спомни непристойния жест на Валерия в планинската вила. Спомни си нейните изискани ласки. Но не можеше да повярва. Нахвърляше се върху Авиола, че я обижда, че лъже! Авиола се засмя:

— Искаш ли доказателства? Няма ли на хълбока си една бенка от рождение, едно мъничко черно петънце? Аха! Виждаш ли! И аз съм я имал. Няколко пъти. В александрийския лупанар за един аурей…

Ръцете на Луций се отпуснаха. Авиола не лъжеше. Представяше си

Валерия в ръцете на Авиола. Неговото тщеславие и патрицианска гордост бяха смъртно ранени. Той, благородникът, се е оставил да го измами една опитна проститутка!

Копнежът по Валерия мигновено се промени в ненавист. Колко чиста и блестяща е Торквата в сравнение с нея! Пламна от неудържим порив да види бледото момиче. Поне да го зърне. И то веднага, още днес, за да заличи в себе си образа на тази мръсотия!

Сервий бе доволен от развръзката. Вживяваше се в чувствата на сина си. Видя в очите му обидата и ненавистта. „Това е добре. Ще бъде наш. Пак ще бъде мой.“ Но го измъчваше позорът на сина му пред този дебелак. Стана от креслото си и се изправи строг и самоуверен пред Авиола:

— Преди малко Улпий попита кой е уговорил Макрон да разреши парада на сирийския легион, който след това ще изиграе главната роля в нашия заговор. Луций постигна това. И глупакът би се досетил какви доводи има моят син, за да се среща с дъщерята на Макрон. И тъпакът би разбрал колко важно е за нас да проникнем в плановете на Макрон. Ти не разбираш ли това?

Авиола не бе психолог. Обяснението на Сервий звучете убедително. Дебелакът мигаше с малките си очички — неуверен, разколебан.

Сервий набързо се сбогува. Влязоха със сина си в лектиката, робите ги понесоха. И двамата мълчаха. През целия път не се погледнаха, не си казаха нито дума.

Стените на сенаторския таблиниум бяха от зеленикав мрамор, завесите — жълти със зелени хоризонтални ивици. Зелени вълни, една над друга, леко олюлявани от топлия въздух. При оскъдната дневна светлина зеленото и жълтото придаваха синкав оттенък на лицата.

И лицето на Сервий е синкавобледо. Днешният ден е най-нещастният в живота му, dies nefastissimus не може да си спомни друг такъв ден. Нито пък може да очаква по-страшен занапред. Дори смъртния си час не би могъл да сравни с разочарованието от сина си! Та Сервий най-много от всичко на този свят обичаше републиката и Луций. По-точно казано, макар и публично да не си го признаваше: Луций и републиката. Той винаги тайно се е възхищавал от Улпий, който при всички обстоятелства и над всичко поставя републиката. Обичта на Сервий към сина му бе дълбока, гореща, вярваше в него, той бе най-голямата му надежда.

Пръстите на Сервий треперят, треперят и устните му от болка и възмущение. Това, което Авиола разкри, е тежък удар за него. Но

старият воин събра сили за борба. Няма да им даде сина си! Трябва, трябва да го спаси, трябва да го върне обратно в честния път!

Сенаторът седна в креслото, а Луций настани срещу себе си. Възхищаваше се от неговата мъжка красота и зрелост и така силно се вълнуваше, че не знаеше как да започне. Реши да не пророни нито дума за дъщерята на Макрон.

Очите му блуждаеха по зелените вълни, мислите му го връщаха към младежките години на Луций и той говореше с леко разчувствуван и малко гневен тон. Със Старческа педантичност припомняше отколешни случки, когато съвсем малкият Луций, се е държал достойно за рода си, който винаги е бил сред елита на популарите[256]. Още като юноша е бил честен, верен, надежден. Още оттогава е притежавал тези три основни качества на истинския римлянин. Образът на Катон Утически, този съвършен, без нито едно петно образ — заблестя пред Луций за хиляден път в славословията на баща му.

Луций поглеждаше от време на време баща си: бледният цвят на лицето му подчертаваше неговата величественост. Изисканите жестове засилваха патетичната реч.

Когато погледите им се срещаха, синът свеждаше очи. Чувствуваше как кръвта пулсира в ушите му, как не може вече да възприема еднообразието на тези познати, толкова пъти слушани слова. Те го дразнеха, нервираха. Струваше му се, че гласът на баща му сивее, звучи пресипнало. Сервий превъзнасяше старата римска република, превръщаше я в чудо на чудесата.

Луций не се удържа и извика:

— Кой от нас, кой от вас помни републиката? Нейните грешки, нейните несправедливости, проскрипциите[257] на гражданите…

Движението на бащината му ръка го накара да млъкне.

— Проскрипции извършваха диктаторите. Самодържавниците като императора. Добре знаеш това!

И Сервий продължи да говори страстно, настойчиво, повишавайки глас. Гръмките слова, възхваляващи делата на консулите и сенаторите, славата на републиката все повече и повече разгневяваха Луций. Той често бе разговарял със своя учител Сенека за държавните системи в Азия, Африка и Европа. Сенека твърдеше, че републиката е възможна и добра само в малките градове-държавици, както например в Гърция. В огромната империя според него има други условия; тя може да се управлява единствено от силната ръка на просветен владетел-монарх, а не от шестстотин души — сената и двамата консули. И сега Луций

осъзнаваше, че Сенека е бил прав. Баща му бе един нереален романтик и неговите фанатични речи за възвръщане на републиката звучаха детински наивно. В днешно време републиката е нещо остаряло, убеждаваше се все повече Луций, но не се осмеляваше да каже това веднага. Едва когато баща му съвсем се увлече, настоявайки на своето, не се овладя и сподели мнението на Сенека, с което и той бе съгласен.

Сервий се разсърди. Вместо доказателства от устата му отново се посипаха гръмки слова и патриотични фрази. Луций възразяваше. Чувствуваше, че заговорът застрашава неговата кариера, която е съвсем близка и реална. И в такъв момент трябва да рискува главата си заради една безумна и романтична идея?! Егоизмът и тщеславието му се развихриха:

— Нима всеки заговор не е бивал разкрит и потопен в кръвта на заговорниците? И при това са ги подготвяли хора силни и ловки като Сеян!

— Моят син е страхливец! — извика сенаторът.

— Не съм страхливец. Но не искам да си копая гроба заради алчността на няколко пиявици…

— Луций!

— Да, знам — продължаваше Луций страстно, — ти и Улпий сте честни хора. Велики римляни. Но нима не чу преди малко как тези вампири се нахвърляха един върху друг за плячката, която още нямат в ръцете си? Нима Авиола, Пизон, Вилан, Даркон, Бибиен, нима тези хиени искат републиката заради самата нея? Заради сената и римския народ? Заради себе си я искат! Мечтаят за безчетни богатства и за още нещо: никой да не им пречи така да се разпореждат в сената, че легално да ограбват държавата. Такава е тяхната любов към Рим! Това е техният патриотизъм! Дори увеличаването на състоянието им според техния хищен закон е за благото на родината! Дребният търговец, спечелил пет хиляди сестерции за една година, е мръсник; Авиола, който на един път глътва двадесет милиона, е многоуважаван мъж! Позор! И с такива подли хора си се съюзил ти — честният и мъдрият, — с такива хищници искаш да сринеш империята?

На Сервий му притъмня пред очите. Той се овладя със силата на волята си, впери поглед в очите на сина си и заговори надменно, хладно, делово, като човек опитен, поучаващ неопитно момче:

— Правилно каза: честен и мъдър. Като честен човек, аз искам да постигна това, което смятам за най-добро: републиката! Дори да загина за нея. Като човек мъдър, знам, че мога да постигна това само с помощта на определени хора. Дори тези хора да имат каквито и да

било лични цели, в този момент те са ни нужни. А след това… след това едва ли ще са необходими. Аз бих бил лош стратег, ако не разбирах това. Надявах се, че синът ми ще бъде по-прозорлив.

Луций отрезвя от наставническия тон на баща си. Порази го неговата увереност в победата на заговорниците. Наведе глава, млъкна.

Сенаторът усети, че е покорил сина си. Довърши с тон, от който всяка дума звучеше като заповед:

— Моят син няма да се продаде на узурпатора. Няма да измени на републиката и на родовата си чест заради един златен венец. Аз вярвам в това.

При думата „продаде“ Луций трепна. Почувствува как в ледените думи кърви бащината му любов към него. Не бе съгласен, но не каза нито дума повече. Наведе още по-ниско глава и продължи да мълчи.

Старикът си обясни посвоему мълчанието на сина си: „Съгласен е. Подчинява се. Мой е! Наш е!“

Прегърна горещо Луций, но младият мъж почувствува, че разстоянието между тях се превърна в пропаст.

Авиола се олюляваше на плоските си ходила към своя дворец. Като пъхтеше и дишаше тежко, той влезе в огрения от слънцето перистил. Тук стоеше Торквата, опряла чело о коленете на мраморната Афродита, прегръщаше краката на богинята и по бялото й лице течаха сълзи:

— Върни ми го, богиньо! Върни ми го!

Авиола се разчувствува. Единственият човек, когото обичаше така, както себе си, бе неговата дъщеря. Приближи се до нея, помилва объркано мокрото й лице и като искаше да я успокои, каза неуверено:

— Не плачи, дъще. Ще видиш, че ще се върне при теб.

Тя се хвърли в прегръдката на баща си и се разплака на глас.

Късно вечерта Луций дойде. Тайно, както ходеше при Валерия, по тъмно, като крадец. Робът съобщи, че Луций чака в градината. Тъмнината бе удобна и за двамата. Торквата би се срамувала заради бледото си лице и зачервените от плач очи, а Луций трудно би я погледнал на светло в очите. Той бе смирен като престъпник пред божество. Бе развълнуван. Струваше му се, че и в тъмното вижда упрека в очите й. Говореше тихо, объркано:

— Знам, много се провиних, моя божествена… дяволът ми влезе под кожата… моята вина е безкрайна…

В светлината на звездите сянката му пред девойката бе прегърбена, смешно малка, трепереща.

— Не съм достоен да целуна дори края на твоята дреха…

Той коленичи и започна да опипва одеждите й. Хвана края на наметалото, целуна го, целуваше го, изпълнен с луд гняв срещу онази, другата, усещайки, че все още е в плен на страстта си към нея. Искаше да изтръгне от себе си образа на тази опитна любовница, но не можеше. Искаше да притъпи чувствата си с любовни признания към Торквата, но не изпитваше никаква любов. И безпомощно се мяташе в празнотата, която го бе изпълнила…

— Тя ме омагьоса за миг… само за миг, моя най-скъпа… но аз не я обичам, кълна ти се във всички богове… не я обичам… презирам я…

Луций вярваше в това, което казваше, но изпитваше страх. „Ах, ако тя разбере, че я презирам! Тя има мощ. В сравнение с нея аз съм нищожество, аз, потомъкът на славния род. Може и убиец да изпрати…“

Вятърът шумеше в кипарисите над тях.

Думите на Луций звучаха за Торквата като вълшебен напев. „Как се самообвинява моят любим! Как съжалява! Колко ме обича!“ И в нея отново оживяваше старата мечта: тиха, искрена любов, семейно огнище, розовобузи бебенца, тя тъче за съпруга си нежна туника, той й разказва какво е видял и чул на Форума, гледа я влюбено, по корниза на покрива гукат гълъбици…

Торквата го хвана за ръцете и го повдигна към себе си. Помилва със студена длан лицето му. Той потрепера от това хладно докосване.

Тя проговори. Плахите слова разкриваха чувството й. Прощаваше му. Радваше се на завръщането му. Сладките й думи го дразнеха. По-скоро би искал да чуе обвинения, викове, гняв. По-добре да беше го напляскала с мъничките си длани. Уплаши се от мислите си. Фуриите го преследваха.

— Фурните ме преследват, измъчват ме…

Нейното чувствително сърце трептеше от любов. Торквата го целуна и се притисна до него. Но той бе далеч, макар че я държеше в прегръдката си. Проклинаше онази червенокоса, коварна стихия, но копнееше по нея.

Любовта в Торквата надви моминския й свян. Ах, тя вече знае как да го успокои, как да му докаже… не бива да чака…

— Ела, мой Луций, вземи ме… — шепнеше тя.

Той бе далеко, бе при другата, проклетата.

— Искам да бъда твоя…

Луций изтръпна.

— Не съм достоен, моя най-скъпа…

Отново му се предложи, подбуждана от единственото желание да бъде щастлив.

Луций се изтръгна от прегръдките й.

— Не, не. След сватбата — процеди през зъби той. — След сватбата ни. Трябва да си вървя. Аз съм в опасност…

Торквата се изплаши.

— Каква опасност? Защо? Кой?

— Не питай — отговори Луций уклончиво. Той сам себе си не разбираше. Не знаеше какво говори, какво прави. Целият се тресеше, когато й целуваше ръцете на раздяла. Не каза кога ще я потърси пак. Бе дошъл примирен, предан, а си отиваше упорит, отдалечен, отчужден.

Луций скита до зори из града. Тъпо, без мисъл в главата, едва съобразявайки накъде върви. Когато се съмна, влезе в стария цирк на Марсово поле. Заповяда да му изведат коня и препусна като обезумял по състезателната пътека. И дори не помисли, че при този бесен галоп може да си счупи врата. А може би тъкмо това желаеше.

27

Мощта на боговете, възпей, мой стих!

Всичко, що съществува, е създадено по волята на безсмъртните богове: белите бисерни зъбки тъмночервените гроздове по лозите, розовите раковини, маслинените гори, зелената морска шир…

Всичко, що става, става по волята на безсмъртните богове: през бисерните зъбки излита моминският смях, от тъмночервените гроздове мачкат упойваща шира, розовата раковина шуми тихо, маслинените гори цъфтят, морската шир се пени като овче руно…

Пеенето на петела раздира мрака. Сънищата на хората избледняват. Сънливецът си търка очите. Разкъсаната на парцали мъгла потъва в морето. Отвъд планините, над Алба Лонга, искри зората върху матовосребристите небеса.

Ставайте, лентяи! Не ви ли гъделичка носа ароматът на виното и миризмата на мазнината, капеща от шишовете? Нима не чувате крясъка на чайките над морския бряг? Нима не чувате тръбенето на волския рог? Не ви ли буди този тропот от копита по Виа Остиенсис[258], претъпкана с конници и пешеходци, които идват от Рим и бързат за тържественото „откриване“ на морето?

Всичко се пробужда освен морето, което никога не заспива.

Ставай, остийски народе! И бързо на Форума! Никой да не изпусне процесията, това рядко зрелище! Никой да не закъснее — та Октав Семпер вече подрежда музикантите според инструментите. Тънкострунните китари, форминксите[259] и пастирските сиринкси — отпред. Зад тях — звънтящите систрони, свирките и кастанетите кротали[260], после тамбурините със звънчета, гръмките цимбали и най-накрая — тръбачите на рогове и миди.

— Устата ти е отекла, Лавиний — забелязва Октав Семпер. — Как ще свириш, безделнико?

— Аз свиря на рог, а не с уста, умнико!

— Моите почитания, знаменити Октав! — хили се цимбалистът.

— Октав Семпер — Stupidus[261] — обади се с нарочно променен глас един от китаристите.

Октав, изморен, изпотен от напрежение, се разсърди от този прякор, с който го удостояваше цяла Остия.

— Ах вие, глупаци! — едва произнася той с пресипналия си още от

снощи глас. — Аз цяла нощ тичам…

— По кръчмите, това ни е известно!

— Работя като вол…

— Пет пъти в годината — на тържествата, иначе хъркаш по цял ден и въобще си в тежест на града, за смях на хората и за срам на боговете…

Октав Семпер вдигна високо ръце, разпери десетте си мръсни пръста към невинното небе и започна да се оплаква:

— В тежест на града, чуваш ли, Аполон… за смях на хората, чу ли, премъдра Минерва… за срам на боговете, о, Юпитер Капитолийски! Как можеш да говориш с мен така, простако? Ако не работя аз, нали работят моите помощници…

— Ха-ха-ха! Глупака имал помощници! Покажи ги, моля ти се, кои са те!

— Моят Аякс и моят Лео! Малко ли е това?

Превиваха се от смях. Магарето и петелът на Октав! И това ми било помощници!

— Как можаха да се намерят! Лика-прилика като два стръка иглика! Представям си ги как вървят един до друг и работят ли, работят за нашия Глупак! Ами таксите, дето взимаш, разбойнико? С това келяво магаре до Рим и обратно — осем сестерции. Къде се е чуло и видяло такова нещо?

Октав не се обиди от думата „разбойник“, но се засегна за магарето си.

— Ако трябваше да имам работа само с такива клиенти като тебе, отдавна да съм пукнал от глад! — И съвсем се разгневи: — Само гребенът на моя петел, запомни това, струва повече от тебе целия!

— Да бе, да, като твоя проскубан Лео друг няма! И все едно, днес ще осере борбата. Петелът на Лавър ще му изкълве главата и от неговия прехвален гребен помен няма да остане!

Октав се изпъчи и каза презрително:

— Моят Лео ще му види сметката на този посерко още при първата схватка. Запиши си го това на носа, глупако!

— Гледайте, тоя пак се фука със своята смрадлива мърша! Че той веднага ще изпружи крака бе!

Това беше вече много, Октав вдигна ръка:

— Залагам десет сестерции! А вие?

— Готово! Съгласни! — викнаха в един глас всички.

Облогът за петлите растеше.

Оставили инструментите настрана, музикантите пляскаха ръце,

вдигаха цената. Семпер сияеше от радост:

„Ха така де! Спечели ли моят Лео, всичко ми е вързано в кърпа! Ще си изплатя дълга за магарето и елате после да гледате какво ще направя! Пиршество, каквото Остия не е и сънувала! Та да видите кой е Октав Семпер! Ще ви кажа аз на вас един «Глупак», негодници! Магарето нищо не е. Ще си купя кон и ще возя до Рим богатите чужденци, които идват тук. След време с печалбата ще си купя таверна, дванадесет амфори отляво, дванадесет отдясно…“

Едилът, който имаше в лицето на Октав доверено лице и организатор на всички тържества, прекъсна мислите му:

— Тръбачи, започвайте!

„Ту-ту-ту…“

Пастирите гонят към Форума жертвените животни, чиито рога са позлатени, а около шиите им са завързани сплитки от вълнени конци. Бял бик, розови прасета, бели овни. Жертви за Нептун, бога на морето.

В този миг над планините Албани се възнесе златна птица — слънцето. Трепкащите лъчи пронизаха въздуха, заиграха по гребените на морските вълни. Разпалиха до алено позлатения шлем на мраморната Минерва и заблестяха с преливащите се багри на дъгата в капките роса.

Народе остийски, приветствувай празничното утро с фанфарите на смеха!

Още от златните времена на добрия цар Нума Помпилий, който бе дал на римляните божествените закони, италийският народ предано тачи своите богове. Окичва мраморните им чела с тръстикови венци, принася им жертви с молби или благодарност. Днес всички ще се помолят на Нептун да отвори пътищата за корабите.

Тържището е опустяло. Складовете със стоки са до един затворени — днес е празникът на морето, днес е празникът и на тези, които се препитават от морето. Всички бързат да положат в краката на Нептун своя дар, за да бъде той милостив при буря към рибарите и да ги ощастливи с богат улов.

Ето, начело върви най-старият остийски рибар и носи за бога на морето подарък: малка лодка, изплетена от тръстика. Внучките му — панички със сушени смокини. И всички други подир него носят дарове: камбала, кокошка, паничка маслини, заек, питка сирене, яйца, боядисани в синьо-зелен цвят, погача от бедняшко брашно.

Вездесъщият Октав Семпер подрежда народа в края на процесията. Той е навсякъде. Непрестанно се чува пресипналият му от пиянство глас, накъдето и да се обърнеш — ще видиш неговата тромава фигура

или ще усетиш миризмата на гранясало дървено масло, която се носи от него.

— Браво на тебе, Марций! Парче черен баят хляб, пфуй! А я да видя ти какво носиш, Деций? Та това яйца ли са? По-дребни не можа ли да избереш? Кози барабонки са това, а не яйца! Как не те е срам…

Той се вре между рибарите, весларите и носачите, упреква, проклина, ругае…

Остийците добре познават своя Октав Семпер — Глупака:

— Няма ли кой да ти запуши тая уста, плямпало такова, хвалипръцко, блюдолизецо…

— Гледайте го как се кланя на жреците, които се подреждат откъм южната страна на Форума — чак гръбнака си ще пречупи…

Центърът на площада кипи и прелива от багри. Високопоставени гости, сенатори, конници, представители на задморски търговски сдружения… Едни скачат от конете, други — в бели тоги — излизат с жените си от носилките. Това е зрелище за тълпата, която днес не бива нищо да пропусне. Хората се блъскат, изправят се на пръсти, очите им ще изхвръкнат от захлас по прелестните римлянки. Столи от сурова коприна, боядисана със сирийски пурпур, индиго или жълто атицко багрило. Коси, обезцветени с разяждащ сапун и навити на конусообразни тутули[262], в които са преплетени ленти с диаманти. Червени обувки от козя кожа. Всяка жена или девойка е същински флакон с драгоценни капуански благовонии…

Глашатаи тичат задъхано пред лектиката от абанос, сребро и слонова кост, която съпровождат шестима преторианци на бели коне.

— Сторете път за носилката на дъщерята на знатния Макрон!

Пурпурната завеска се вдига, робите отварят вратичката и от носилката слиза Валерия. И тутакси пред нея превиват гръб остийските сановници, сипят се ласкави приветствени слова…

Тълпата е изумена! Тази червенокоса жена е същинска Венера! Цялата блести и сияе: карминените устни, златните гривни, рубинените обици, диамантените пръстени. Пурпурната стола кокетно се поразгръща, за да може да се види прозрачната палла от пастелнозеленикава коприна, върху която са извезани златни звезди.

Устремените женски погледи към красавицата оценяват и най-малката подробност от прическата и тоалета й. Вниманието на мъжете е привлечено от осемте огромни етиопци, които вече поставят на земята следващите носилки.

— Това са сенаторите Сервий Курион и Авиола. А момичето с тях е дъщерята на Авиола — важно съобщава Октав Семпер на

музикантите — щастлив от възможността да блесне пред тях с това, че знае такива изключителни личности.

Но нямаше повече време за зяпане, тъй като по даден знак от понтифекса процесията потегли към брега.

Начело вървяха ликторите и носеха фасции. Подир тях — двамата остийски дуумвири със стража от преториански центуриони и следвани от другите градски сановници и пристанищни служители. После — гостите от Рим, безкрайна върволица от бели тоги, и на края — първият жрец на Нептун, понесъл тризъбеца на морския бог.

В процесията участвуваха много жречески колегии. Понтифиците, чиято колегия се смяташе, че е основана още по времето на цар Нума, сияеха целите в бяло. Те бяха създали и изпълняваха всички сложни ритуали около различните жертвоприношения: при тържества, сватби, погребения, получаване права за наследство, осиновяване. Въобще играеха много важна роля в римския живот. Преизпълнени със съзнание за своята мъдрост, понтифиците пристъпваха с достолепие, което още веднъж подчертаваше значението им за цялата държава.

Фламините, жреци на трите бога — Юпитер, Марс Сабински и Квирин, — също вървяха величествено. Те носеха островърхи кожени шапки и по техните дрехи, които се придържаха само от катарами, не биваше да има нито един възел или бод. Съпругата на фламина, който извършва жертвоприношенията на Юпитер, жрицата на Юнона — крачеше в дълга бяла риза с червеникавожълта забрадка, върху лицето й — реснисто златно покривало, коси навити на тутул и преплетени с червена панделка.

Подир тях сякаш плуваха с белоснежните си одеяния с покрити глави весталките. Тяхното задължение бе да поддържат свещения огън на Веста и да пазят славния паладиум — древна дървена статуйка на Минерва, която според преданията Еней е донесъл от Троя в Рим. Те се носеха по главната остийска улица Decimanus maximus[263], изпълнени със съзнанието, че са неприкосновени.

След това вървяха благородните авгури, облечени в тоги претексти[264], обточени с пурпурни ивици, и носеха символа на жреческия им сан: островръх жезъл. Те бяха тълкувателите на народните римски пророчества, съхранени в Сибилините книги, предсказваха съдбата на Рим, успехите, и пораженията в битките. Отгатваха бъдещето по полета на орлите и ястребите, а също така и по гласовете на гарваните, бухалите и петлите. Разчитаха съдбините на света по кълването на свещените пилета; прегладнялото или презобено пиле, ядеше така, както изискваше интересът на молителя, а твърде

често и на самия божествен авгур.

Подир тях вървяха харуспиците; те умееха да предвиждат всичко, каквото ще стане или няма да стане в живота по вътрешностите на убитите жертвени животни, чийто черен дроб, жлъчка, бели дробове и сърце предсказваха безпогрешно. Харуспиците можеха да открият знамение и в най-обикновените неща, каквито са например неочакваният звук, нарушил тишината, изскърцването на креслото, гризенето на мишките; а също така ако жертвоприносителят се препъне или пък ако змия или заек му пресекат пътя.

Музикантите със свирки, цимбали, тамбурини и сиринкси предвождаха колегията на салиите — жреци на сабинския бог на войната Квирин. Облечени в пурпурни туники с металическа препаска, лека броня на гърдите, островърх шлем с шило на главата, къс меч в лявата ръка, а в дясната копие — салиите танцуваха по целия път от Форума до брега, удряйки с копията по свещените медни щитове, които робите носеха. Техният танц се съпровождаше от креслива музика в тристъпен ритъм, а добре охранените жреци подвикваха древни аксаменти[265], отправяха молитвени песни към Марс, Янус[266] и Минерва. Народът не разбираше думите на песните им. Салиите също не ги разбираха.

Следваха фециалите със стъпка на тежковъоръжени воини. Тези жреци носеха голямата отговорност, разбира се, на второ място след негово императорско величество и високоуважавания сенат, за живота и масовата смърт, тъй като обявяваха войните. Това ставаше по следния начин: пред военния стълб в храма на Белона[267] в Рим главният Фециал мяташе символично окървавено копие в посока на вражеската страна.

И на края — върволица от жреци, участвуващи в обикновените жертвоприношения, родови жреци, сред които колегиите на луперците[268], тиците[269] и селските братства. Процесията на жреците завършваше с августалите, чиято колегия бе създал Тиберий в чест на своя пастрок Октавиан Август в годината на неговата смърт. Следваха ги стотици жречески ликтори, хлебарите, които изготвяха обредните краваи, музиканти, глашатаи, слуги, роби, гончии, които водеха предназначените за днешното тържествено жертвоприношение животни, помощници на жреците, които носеха кадилници, панички за кръвта, кошнички за вътрешностите, съдове със светена вода за ръсене и други пособия за ритуала.

И съвсем на края — народът, начело с рибарите, нарамили лодки, изплетени от слама. В тях се поклащаха книжни фигури на тритони,

наяди, нереиди и океаниди — Нептуновите придворни.

Жълтите лодки плавно се олюляваха в ритъма на музиката, сякаш плуваха върху морските вълни. Всичко бе в движение: лодките, рибарските рамене — всичко плуваше, всичко се олюляваше, сякаш носено от морските вълни, а морето — това е нашата земя, нашият път, нашата плодородна и хлебородна нива. Люшкаше се върху вълните на човешките рамене и огромно чучело на делфин, който рециариите[270] непрестанно се мъчеха да уловят в мрежите си. Олюляваха се и харпуните в ръцете на рибарите, прицелени във въображаеми морски чудовища. Увличащият ритъм възбуждаше и завладяваше хората, които не можеха да танцуват и затова вървяха, олюлявайки се ту на една, ту на друга страна.

И въпреки всичко, въпреки красивата гледка — в тълпата се чуваха недоволни гласове:

— Видяхте ли, хорица, а, видяхте ли що жреци, що помощници! О, Нептун! Що лапачи, що дармоеди! А колко ли ги имаме такива по цяла Италия! Ето кой си е наредил животеца. Държавата ги хрантути.

— Държавата. Вярно. Но и ние ги храним — с жертвоприношенията, с подаръците, с денария, изкаран с пот… Та жреческата такса не е по-долу от денарий…

— Паразити!

— Мълчи, че хванат ли те — жив няма да останеш.

Но остийският народ не е страхлив. Той няма какво да загуби и изказва мнението си на глас:

— Търтеи проклети!

А в това време процесията прекоси града и пристанището и спря на морския бряг, където зад жертвения олтар се извисяваше голяма мраморна статуя на Нептун. Брадатото лице на бога на всички води — солени и сладки — е величествено като самото море. Божественият взор спокойно наблюдава човешката тълпа, жреците и техните помощници, които се суетят около жертвените животни при олтара в краката му.

Хората гледат ту Нептуновото лице, ту жреците, които приготвят жертвите. Святата вода опръска стоящите най-близо и символично — цялата човешка тълпа.

Главният жрец на Нептун, с вдигнати към небето ръце, скрил наполовина лицето си с тогата, обиколи олтара, възхвалявайки боговете. После, наведен над жертвеника, молеше закрила според ритуала: най-напред от Янус, след това от Нептун, комуто бе предназначена жертвата, и накрая от Веста.

Гласът на жреца звучеше все по-силно и по-силно в тишината, нарушавана само от съскащите пламъци на гръцките огньове върху пилоните около олтара и от крясъците на чайките. От кадилниците, които разлюляваха четирима жреци, се виеше към небето ароматен дим. А после се вдигнаха чуковете, блеснаха дългите остриета на ножовете, падна първият бик, вторият, петият, падаха овни, свини, козли. Яркочервената кръв бликаше високо, пръскаше чак белоснежното лице на Нептун. Огънят в олтара изглеждаше бял на слънчевите лъчи, кръвта шурна по вадичката към големите сребърни амфори, засъска в пламъците, задимя и замирисa, предизвика възбуда у хората, които сякаш усещаха тежката й сладост с езика си. Скотобойците, сякаш овладени от амок, разсичаха обезумяло вратните жили на животните. Измежду редовете на жреците зазвуча разчувствувано, ридаещо пеене. Жертвоприносителят изпадна в екстаз: танцуваше около олтара, издавайки неразбираеми викове. Вълнението овладяваше и тълпата. Хората протягаха ръце към небето, изправяха се на пръсти и, удряйки се с юмруци в гърдите, умоляваха Нептун да ги помири с морската стихия. Подскачаха, тропаха с крака, викаха неистово като обезумели.

Лицето на Нептун, опръскано с кръв, изгуби ласкавия си израз. Богът гледаше свирепо към жертвите и пъплещите в краката му хора. Кръвта, обезобразила белия мрамор на божественото лице, бързо съхнеше под слънчевите лъчи и започна да смърди.

Жертвоприношението бе изпълнено.

Зад гърба на Нептун слугите влачеха труповете на заклания добитък към града, за да приготвят тържествено угощение за жреците, тъй като месото от жертвените животни принадлежи винаги на жреците и техните помощници.

Сановниците се канеха да се качат на голямата трирема, която трябваше първа да излезе в морето.

Рибарите се разтичаха към своите лодки, качваха се в тях със семействата си, понесли сламените лодки и книжните фигури на морските божества.

Понтифексът се приближаваше с тържествена стъпка към триремата. Той знаеше: днес тук са дошли множество знатни гости от Рим, сенатори и магистрати. Само Макрон се извини, че е на Капри при императора. Но тук е дъщеря му. Понтифексът я покани да се качи първа на кораба. Сенаторите бяха недоволни, но трябваше да замълчат.

Валерия премина между шпалир от сенатори. Тя зърна бащата на Луций. Той я гледаше право в очите. До него стоеше старият Улпий.

„А ето го и сенатор Авиола — бащата на онази, ето я и нея“ — каза си Валерия, виждайки Торквата. Тя отново погледна към Авиола и пребледня. Стар спомен: александрийския лупанар. Стисна устни и се овладя. Огледа редиците на гостите. Луций го нямаше. Защо? Обеща й да дойде. Потисна разочарованието и гнева си. Премина с твърда стъпка по мостчето от брега до триремата, съпровождана от понтифекса, сенаторите и жреците. Седна в приготвеното кресло, което пообърка леко, за да може да наблюдава Торквата.

Снежнобялото личице на девойката се открояваше сред кестенявите къдри. Косите й падаха по слабите раменца, покрити със скъпа, извезана със злато стола. Съжалението, че не вижда тук Луций, бе изписано върху полудетското й лице, малките й ръце механично решеха ресните на дрехата. Валерия оглеждаше внимателно девойката. Нежна, целомъдрена, прелестна. Очарователно видение.

Макроновата дъщеря напрегнато премисляше: „Един ден, един прекрасен ден Луций, уморен от мен, ще предпочете това свежо същество. Свежестта на тази девойка… И после! Не! Няма да има никакво «после».“

Сърцето на Валерия се ожесточава, вкаменява и в очите й се появява хладен блясък. „Не бива да се стига до този страшен ден! Колко време трябва да ти дам, момиче, за да ми оставиш Луций? За страстта и страха и месец е много. Ще видим. Ако не ми го оставиш, ако не почувствувам от него, че напълно те е забравил — горко ти!“

И Сервий мислеше за Луций: в този момент той премества кохортите на пети легион от Алба Лонга на Марсово поле в Рим. Войската е основата на всяко дело, насочено срещу императора. С една крачка те са по-близо до целта.

Триремата излезе в открито море, подир нея — останалите големи кораби, а наоколо — рояк рибарски лодки. Като мухи. Осемдесет веслари гребяха в такт, вятърът наду платната и след миг рибарските лодки останаха назад.

Празникът на откриването на морето.

За да се умилостиви морето, от кораба ще бъдат хвърлени даровете на земята. После авгурът ще пусне орел, чийто полет ще възвести дали Нептун е приел даровете и дали ще бъде милостив тази година към рибарите. Ако полети към небето — слава вам, всемогъщи води, и блазе ви, хора! Но ако полети надолу, над водата — горко на хората и на корабите в морето!

Върху носа на триремата, украсена с девиза на Рим — „SPQR“, извезан със злато върху пурпур, стоеше понтифексът с вдигнати към

небесата ръце и призоваваше морето:

— О, наше море, открий ни пътища към всички краища на света, води нашите кораби в безопасност от бряг към бряг, от Италия до Хиспания, Елада, Сирия и Египет. Нека те ни донасят своите богатства, нека щастливо минават през бурите и вртопите, нека благополучно преплуват между Сцила и Харибда и стигнат невредими до родните пристанища.

Авиола слуша молитвите на понтифекса и си прави сметка. Той самият ще изпрати това лято три кораба към брега на Картаген за кожи, четири — в Хиспания за мед, от която ще изковат щитове, пет — в Азия за желязо, от което ще направят бойни брони, голенища и мечове, три — в Египет и Сирия за скъпо дърво. Общо — петнадесет кораба. Може и двадесет. „О, Нептун, наистина всичко зависи от морето, за да се изпълнят плановете ми! Дадох на понтифекса триста ауреи. На Нептуновите жреци изпратих три бика и стадо свини за хекатомба. Мисля, че това е достатъчно. Стига ли ти това, морски боже? — Чайката, прелитаща в този миг над кораба, оцапа ръката на Авиола. — Лошо знамение! Навярно не е достатъчно. Нептун е ненаситен. Той е по-ненаситен от Юпитер и нашия покровител Меркурий, взети заедно.“ И има право: водата е бездънна, рискът е голям. „Е — казва си Авиола, изтривайки скришом с крайчеца на сенаторската тога птичия поздрав от ръката си, — дано ми помогне тогава личният подарък за Нептун. — Той огледа пръстените върху оцапаната си ръка. — Например този със смарагда. Малко е тъпичък, но смарагдът е чудесен. Най-малко шестнадесет ауреи би дал златарят за него.“

Авиола се изправи, свали пръстена си, бавно го завъртя под слънчевите лъчи, за да се види как блести скъпоценният камък, и със силен замах го хвърли в морето. Другите сенатори, щат не щат, последваха примера му, като всеки в този момент трескаво мислеше за търговията си, чийто успех зависеше от морето.

Червено-жълтите платна спаднаха, весларите отпуснаха греблата, корабът спря и се залюля върху вълните. Пладне е. Слънцето е в зенита си. Настъпваше главният ритуал за празника: усмиряване на морето и неговото отваряне за корабите през следващата година.

Три огромни сребърни амфори с релефни изображения на най-скъпите земни дарове стояха на корабния нос. В едната амфора — кръвта от жертвените животни, като квинтесенция на всичко, с което земята утолява човешкия глад. Във втората — това, което утолява жаждата: гъсто, неразредено фалернско вино. В третата амфора —

жълтеникавозелено дървено масло, което не само храни човека, но може да успокои и морското вълнение.

Малките лодки догониха стоящата трирема и спряха наблизо до нея. Рибарите пуснаха в морето сламените лодки с фигурите на водните божества.

Остийското пристанище остана далеко, само мраморният Нептун се виждаше като бяла точка върху сиво-зеления хоризонт на земята.

В лодките се изправиха рибарите, станаха от креслата си и гостите. Моментът на свещенодействието накара всички да млъкнат, не се чуваше никакъв звук.

Мъртва тишина. Само една дръзка чайка я нарушава със своя варварски крясък.

При първата амфора — с кръвта — застана понтифексът, при втората — с маслото — Нептуновият жрец, при третата — жрец от колегията на епулоните[271]. Всички са облечени в тоги претексти с пурпурна обшивка, от вълнените сплитки на главите им се спускат цветни панделки, които потрепват от лекия ветрец. Първата панделка е червеникавочерна, като спечена кръв, втората — светлочервена като младо вино, третата — лимоненожълта като струйка масло.

Под звуците на мида трите жреци вдигнаха с помощта на робите трите амфори. Слети в една струя, се изливат в морето кръв, вино и масло. Тежката струя пропада във вълните. Водата става кървавозлатиста и искри с всички багри на дъгата.

Понтифексът произнася:

— За вечен мир с морето!

Сияйното слово „мир“ отеква, вятърът го грабва и разпраща надлъж и шир, слънчевите лъчи го понасят по трепкащите морски вълни.

Авгурът пристъпи към голямата клетка. Скъса покривалото и отвори вратцата. Орелът, красив като в чуден сън, заслепен от слънчевата светлина, кацна върху края на палубата. Пладне е, часът на отлива, морето се оттегля в зелените глъбини, сенките са къси и трептящи. Коварните очи на вълните са примижали от игривото сияние на слънцето. Напрежение. Как ще приемат боговете жертвата?

Орелът бавно разпери крила, размаха ги и изведнъж като стрела излетя във висинето.

Възторжените викове от кораба, лодките и брега заглушиха победоносното тръбене на фанфарите. Авгурът с вдигнати ръце възвестява:

— Радвайте се, Quirite! Нептун прие благосклонно нашите дарове.

Морето е отворено за всички кораби — бойни, търговски и рибарски. Слава на Нептун! Слава на безсмъртните богове!

— Слава! Слава!

Гостите отново седнаха в креслата си, корабът се обръща към брега. Понтифексът пристъпи към Макроновата дъщеря и произнесе гордо, сякаш всичко, което се случи тук, бе единствено негова заслуга:

— Видя ли, благородна господарке, как Нептун прие нашата жертва?

— Видях — потвърди Валерия, наблюдавайки как Торквата проследява полета на орела в лазурните висини. И забеляза, че лицето й засия обнадеждено и щастливо. Навярно вижда в полета на орела щастливо знамение и за себе си. Сигурно вярва, че Луций пак ще бъде неин.

Валерия гледаше с премрежени очи девойката: „Радвай се. Е, порадвай се още малко. Няма дълго да трае радостта ти.“

— Ще разкажеш ли, красавице, на своя благороден баща?…

— Ще разкажа, многоуважаеми понтифексе. Още днес, щом се върне, ще говоря с него — усмихва се красавицата, а наивната Торквата тълкува усмивката на Валерия като още едно добро знамение. Тя обърна очи към орела. Той се издигаше все по-високо и по-високо, неговите разперени сивкавобели криле се превръщаха в бледа ивичка, която съвсем изчезна в сияйния купол над морето.

Тълпата на брега се разотива. Робите са измили опръскания с кръв Нептун и той гледа в далечината към своето море. Неговият израз е пак спокоен и ласкав. Прие даровете, прие жертвите, но какво ги очаква занапред? Обещава ли спокойно море през цялата година? Трудно се обещава такова нещо. Орелът обеща. Но Нептун не обещава нищо. Морето само ще реши. Нептун ще си стои тук мълчалив и сам ще се изненада, когато най-неочаквано спокойното лице на водата стане бурно и гневно. Тогава и богът нищо не може да направи и отново ще трябва сами да си помогнете, остийски рибари.

28

Следобед лектиките със своя скъпоценен товар поеха обратно към Рим. Подир тях останаха вълни от чудни благовония и леки стъпки по крайбрежния пясък. Вятърът разпръсна благовонията, морето заличи стъпките:

Връщаше се в Рим и народът. На магарета, на мулета, с каруци, пешком. Хората присядаха край пътя да си починат, дъвчеха хляб със сирене и маслини, заливаха хапките си с глътка разредено вино. Мръсните деца хленчеха за още едно парче хляб. Най-малките спяха в прегръдките на майките си.

Остия стихна за известно време. Рибарите се прибраха по домовете си и седнаха да се нахранят. Празничното ядене иска и празнично пиене. За празничното настроение трябва пълна уста. О, прелюбезни Бакх, нещо ни пресъхват гърлата! Я прескочи, Марк, до таверната за още една каничка! Казваш, че е дванадесетата? Няма значение! Това е само началото. Та нали е празник, глупчо! Нептун ще се погрижи да ни напълни мрежите и коремчетата!

Коремите са вече пълни, чак можеш да думкаш по тях като по тъпани, слава на боговете! Хайде сега да развържем езици за това, дето видяхме и чухме днес! На сит корем разговорите се точат лениво…

На площада пред таверната „Беззъбата мурена“ празничният шум не стихва. Тук сякаш си бяха дали среща всички онези, които умеят и от последния бедняк да изтръгнат грош. Грънчари, златари, продавачи на панделки, бонбони и какви ли не още дреболии примамваха с пресипнали гласове хора към сергиите си. Девойките обикаляха сергиите и се смееха без причина. Подире им вървяха ергените, попритеснени в снежнобелите си туники, но неимоверно щедри днес:

— Искаш ли брошка, Марина? Или тази панделка? Само кажи!

Момъкът подръгква в шепата си няколко сестерции с чувството, че може кой знае какво да купи на своето момиче.

— Ой, какви красиви сандали, Марк! Ами това бронзово пръстенче! Стъклените маниста светят като скъпоценни камъни. А пък тази кърпа — да я духнеш и ще полети. Такава имаше онази, червенокосата римлянка, нали?

— Да, ама ти не си червенокоса!

Децата се трупаха около сергиите и със зяпнали уста гледаха

лакомствата. Майчице, бадеми, банани! Колко ли са сладки! Гладните очи шарят от едно на друго и устата се пълнят със слюнки.

Октав Глупака върви през площада навъсен, черните му коси, щръкнали като на таралеж, сякаш искат да прободат целия свят. Безгрижното и весело настроение наоколо го ядосва още повече. Преди малко неговият петел Лео бе победен от петела на Лавър, и то така позорно, като че ли беше прасе срещу носорог. Пфуй!

Една рибарка върти в ръцете си глинен светилник и се пазари с продавача:

— Пет сестерции и нито ас повече!

— Осем и нито ас по-малко, мила гражданко!

— Скъпчия си ти, мошенико!

„Да, солена ми излезе тази борба, дяволски солена — казва си Октав. — Всички облози отидоха на вятъра! Довечера ще взема ножа и ще ти хвръкне главата, проскубано копеле“ — решава той съдбата на своя победен лъв.

На лавката с вино двама моряци пият за Нептун. Не са се виждали пет години. Пият и се прегръщат, едва държейки се на крака:

— Обичам те, братле! За твое здраве!

Октав си представи щастливото и присмехулно лице на Лавър, когато по време на борбата от неговия Лео така хвърчаха пера, че едва се виждаха петлите. „Ще ти разчекна аз тази твоя ухилена муцуна“ — процежда през зъби Октав.

Шумът, врясъкът на децата, смехът, пеенето и трелите на флейтите, настроението, разливащо се като втасало тесто извън нощви — всичко това само дразнеше Октав. Той обърна налетите си с кръв очи към морето. Нетърпеливите рибари товарят в лодките мрежите и се готвят да излязат на нощен риболов.

„Лакомии — рече си Октав. — Разбързали сте се, като че ли през нощта ще ви избяга мурена, с корем натъпкан със злато! Та утре не е ли ден? Утре. Утре ще се занижат грижа след грижа, една от друга по-голяма. И всичко това заради петела на Лавър. Но почакай малко, проклетнико, и на теб ще ти светя маслото, ще ти клюмне гребенчето! А сега да пием, да удавим мъката!“

Пристанищната кръчма „Беззъбата мурена“ представляваше прихлупено помещение, с дървен, окаден до черно таван и цялата пропита с рибя миризма. От кухнята нахлуваше тежък дъх на прегоряла мазнина и препечено месо. Около няколко маси с остатъци от ядене седяха мъже. Кръчмарката разнасяше вино. Е, горката женица не беше виновна, че не можеше да им разкраси празничния ден.

Съгласете се: как ще имаме празнично настроение, когато единствената жена тук е същински скелет, чепата пръчка, която може да ти избоде очите или да ти издере ръцете? Бррр! По-добре да гледаме в дъното на каничките и да си подхранваме мечтите с вино — то все пак вдъхва някакви надежди.

— … и после ще си купя нова лодка. Ще си изплета гъста мрежа…

— … тази година за пръв път ще взема сина си, вече е на четиринайсе…

— … помниш ли лани? Тоя ден беше благословен. Всеки измъкна купища риба. А пък аз — риба тон… Чак до сутринта се разправях с нея, докато я измъкна на брега. Мрежата стана на нищо. Ей такава голяма беше! Хвана се още вечерта, щом луната се скри…

— … ако имам късмет, Фортуно, като нищо хващам пет стъпки дълга мурена, после я закарвам в Рим и в кърпа са ми вързани хиляда сестерции…

Кльощавата кръчмарка палеше факлите в помещението и пред таверната, където седяха повече хора, отколкото вътре.

— Ей, морско плашило! Дай пушена треска за виното!

Цяла рибарска Остия седеше тук. Това личеше по рибята миризма, която се бе просмукала до костите им. Дори и днес не можаха да се отърват от нея, макар и окъпани и преоблечени в празничните си дрехи. Киселите изпарения от виното се сливаха с миризмата на лук и риба — миризма, една от друга по-силна.

Октав Глупака мрачно зяпаше в каничката си. Рибарят Лавър, ухилен и небрежно седнал на стола, бършеше с края на туниката изпотените си космати гърди:

— Октав, кога ще се издължиш за баса? Абе аз съм сигурен в тебе! Ти си голям човек. Кой може като теб да си позволи за вечеря цял „лъв“?

Наоколо се разсмяха и притежателят на петела-победител гордо се огледа. Октав мълчеше упорито. „Ах, този мой смрадлив Лео; Този подлец. Този негодник. А пък аз толкова го обичах, така го хранех. И всичките му желания изпълнявах. — Октав отново преживяваше борбата: — Като шантав се въртеше на едно място този мой глупав петел и се оставяше оня въшливец да го гони и бие с шпорите! Този Лавров скитник си постла килим от перата му! Пфуй!“

— Хей, кокалеста красавице, дай насам нова каничка!

Кръчмарката си проправи път към него с каничка вино:

— Няма да е зле да погледнеш в кесийката си, Глупако, дали ти е останало нещо там. Това ти е петнайсетата…

Октав преглътна обидния прякор не само защото също бе лепнал на кръчмарката един доста солен за жена прякор, но и защото й бе длъжник.

— Не се бой, кльощава красавице, ще си платя!

„Ще си платя, но с какво и кога? Длъжник съм на Лавър и момчетата за облога. Дължа за магарето, дължа на кръчмарката. Накъдето и да се обърна — на рабоша само: О.Г. До гуша съм затънал. Но виното е добър лек. Измива дълговете и те изпълва с увереност, че един ден всичко ще се оправи. Не бой се, Октав, и бъди весел! Та нали днес е празник! А виното умее здравата да те измами.“ Кльощавата кръчмарка изчезва и на вратата се появява девойка — кръв и мляко!

Октав запя и цялата кръчма му запригласа:

Сега до дъно кана вино,
след туй прегръдка дива,
искри по скута ти да минат,
стомах да те присвива,
и кана пак, и пак прегръдка,
доде в пръстта изстинем.

Похотливата песен се носи из задимения и вонящ въздух, мушка се под туниките на мъжете, гъделичка ги, възбужда ги.

Квирина се стъписа на вратата с глинената съдина в ръце.

И чаша вино,
и прас във скута,
докато слезем в преизподнята!

Пламнала от срам, тя се промушваше между масите към тезгяха. Октав извиси глас, за да надвика пеенето:

— Я гледайте! Нашата Квиринка! Дошла си е. Друго нещо е човек тебе да те гледа, а не тази кръчмарска метла! Ела насам, момичето ми, дай ми една целувка!

Очите на мъжете святкат. Опулени — та чак ще изхвръкнат. Те размахват неуверено ръце. Косите им са се сплъстили от пот. Брадите — мокри от вино и слюнки.

— Хайде, момиче! Дай му целувка!

Октав протегна ръце към Квирина и запя още по-силно:

Аз те обичам, момиче,
при мене ела вечерта,
да минем между брега и морето
със теб по самата черта.

Останалите се присъединиха:

Звездички ще се изсипят
на небесния поднос син,
ти няма да ми се сърдиш,
ако пляскам с тебе един.

Квирина с отвращение изтича край подвикващите мъже, като отблъскваше нахалните им ръце. Подаде на кръчмарката съдината и застана гърбом към пияниците.

Октав бавно отпиваше и замислено оглеждаше момичето. „Казват, че танцувала в Рим с комедиантите. И живеела с Фабий Скавър. А сега е сама. Нейният си бил поразвързал езика за някакви си там хлебари, дигнал се скандал и той се изпарил. Никой не знаел къде е. Навсякъде го търсят. Един вигил разправяше, че и в Остия пристигнали преторианци да търсят този негодяй. Сега сигурно пируват някъде в града. Важна птица ще да е този Фабий, щом заради него бъхтят такъв път. Специална стръв трябва за такава риба. А неговото момиче е дяволски хубава стръв. Затова са дошли чак тук вигилите. Хитреци са нашите управници горе, и дума да не става! И аз бих направил същото.“

Квирина се връщаше с пълно шише. Октав успя да я хване за ръката:

— За кого е това вино, красавице? Майка ти ли изведнъж е така зажадняла?

Тя видя мътните му очи, усети киселата миризма от устата му. Октав плъзна ръка от рамото към гърдите й.

— Кога ще се чукнем двамата, момиченце?

Квирина се изтръгна, удари го през ръката:

— Не ме закачай, Глупако!

И мигновено изчезна. Октав гневно гледаше подире й. „Ще ти дам аз един Глупак, мерзавке!“

Всички му се смееха. „Никой те не ще. Дори тази тука, нашето щърбаво корито, не кандисва… Нали, кръчмарке? Дай вино! Или искаш да изпукаме от жажда като риби на сухо?“

Октав стискаше каничката и тихо скърцаше със зъби: „Ти ще видиш кой съм аз, мърло такава!“

Морето бе спокойно в този вечерен час. Играеше си като дете преди заспиване с огледалцето на месечината, обръщаше го насам-натам върху вълните, мушкаше го под водата.

Квирина тичаше по мекия като брашно пясък колкото сили има.

Босите й крака затъваха в рохкавите преспи на дюните, пясъкът галеше ходилата й, гъделичкаше я между пръстите. Недалеко от последните къщички сред пясъка се гушеха гъсти храсти. Там я чакаше той. Още отсега му се сърдеше: по цели дни се спотайва и крие, а днес я праща вече втори път за вино този неин глупчо! Ще му го каже направо!

Продължаваше да тича в ясната нощ. Песъчинките проблясваха на лунната светлина. Наближаваше храстите.

— Бау! — чу се зад храстите и Фабий скочи върху уплашеното момиче. — Вече изгубих търпение…

— Ой, как ме уплаши! Чуй как ми бие сърцето.

Фабий искаше да я прегърне, но Квирина се наведе за шишето, което беше изпуснала от уплаха. Тя се ядоса:

— Добре, че падна в пясъка. Иначе щеше да видиш вино! И повече не отивам там. Таверната е пълна с пияници.

Фабий се свлече в краката й върху мекия пясък и я притегли към себе си.

— Хайде, не ми се сърди, мое мърморанче, и ме целуни. Иначе от отчаяние ще ида да се хвърля в морето и при това ще настина…

Тя се разсмя, но изведнъж млъкна и се огледа.

— Смей се, смей се, бъбривке, покажи ми белите си зъбки…

— Ами ако някой тук те дебне… в храстите… някой вигил…

— А, те сигурно са вече мъртвопияни. Имаше ли някой вигил в таверната?

— Нямаше — призна си тя, — но малко предпазливост…

— … да си запазим за зимата. Днес е празникът на морето, морето е твоят втори баща — нека бъде живо и здраво заедно с нас! Къде е виното?

Той се наведе през седналата Квирина, напипа шишето в пясъка и с театрален жест го вдигна към небето:

— За нашата любов!

Изтръгна със зъби дървената запушалка и подаде виното на Квирина.

— Първо ти — и добави весело; за да остане за мене повече, разбираш ли? — И я попита сериозно: — Ти за какво ще пиеш?

— Да ми те пазят боговете!

Фабий се наведе към нея и гледаше как вдигна шишето, как отля капка и започна да пие. Тъничката й напрегната шийка бе снежнобяла и леко се подуваше от глътките. Погали я, Квирина се закашля и изтри с длан устата си.

— Ти никога няма да престанеш да ме ядосваш — каза с нежен

упрек тя, — ти, нарушителю на законите и правото.

Поднесе му шишето и устните си. Той я целуна и отпи.

— Сега пак ти, малката ми.

Те се закачаха и към всяка глътка прибавяха по целувка.

— Стига. Вече съм пияна…

Фабий се засмя — не на това, че Квирина е пияна, а на мисълта, която му хрумна:

— Остатъка изпивам за вас, уважаеми вигили, за старателното преследване на вашия покорен слуга Фабий!

И той на един дъх изпи виното.

— Фабий! Не пий така бързо… стига ти толкова… това е второ шише…

Той скочи.

— Мислиш, че твоят мил ще падне от две шишета разредено вино? Погледни: стоя като кипарис. Виждаш ли?

Той грабна девойката от пясъка, взе я на ръце, понесе я, залюля я, завъртя я, вдигна я високо, заливайки се от смях като хлапак.

Квирина се държеше за врата му, риташе във въздуха с босите си крака, лю-лю, лудчо мой, още искам, още, още по-високо! Тя се притисна към него блажено.

Фабий се спъна в нещо и двамата паднаха на мекия пясък.

Квирина се смееше:

— Казах ли ти аз? Ето, видя ли? Две шишета вино ти подкосиха краката. А ти — нищо ти нямало…

Той стисна раменцата й. И така страстно я целуна, че й разрани устата. Тя видя очите му съвсем отблизо. Усещаше парещия му дъх на устните си.

— Никога няма да ми омръзнеш! Никога няма да ти се наситя, чуваш ли?

Пресипналият му глас потреперваше. Ръцете му жадно я стискаха. Звездите, които грееха на небето, се олюляха.

Тя притвори очи…

Подухва нощният вятър, понесе пясъчния прах по вълните на дюните, разроши разпуснатите коси на девойката. Тя седеше, опряна назад върху ръцете си, отметнала глава и загледана в небето.

Фабий лежеше до нея и милваше с устни ръцете й.

Мълчаха.

Морето пред тях менеше цвета си от сребърен до синьо-черен. Светлите кичури пяна върху гребените на вълните изскачаха от водата като летящи рибки. Далеко на хоризонта блещукаха пламъчетата на

рибарските лодки, които бяха вече излезли в морето.

Водата се плискаше върху плоския бряг. Ревниво повличаше обратно раковините и пясъка, сякаш търсеше някакви съкровища. Едната вълна грижовно изглаждаше брега, другата след нея изхвърляше мидички. А третата отново прибираше всичко. И така безкрай.

Отражението на луната се люлееше върху вълните като сребърна лодчица.

Квирина се любуваше на вълните. Фабий наблюдаваше лицето й.

— Спомняш ли си, Фабий, как играеше в остийския театър? Беше си скъсал центункула и аз ти го закърпих. Тогава се влюбих в теб…

Крайчетата на дългите й коси го гъделичкаха по устата, той вдъхваше техния аромат.

— Тогава бях още съвсем глупаво момиче, шестнайсетгодишна глупачка, но онази вечер се връщах у дома като сляпа и глуха, с една-единствена мисъл в главата. Да бъда по-близо до теб и да направя нещо… за да ме забележиш… И така избягах в Рим и започнах да танцувам…

Той слушаше трогнат тази простичка изповед, после силно прегърна девойката през мъничките й раменна и започна да я целува по очите и устата.

— Вече не бих могла да живея без теб, Фабий.

Тя се притисна до него:

— Страх ме е малко за теб… Но важното е, че си тук и вече никъде няма да ходиш, няма да те пусна.

Квирина милваше любимия си по лицето и косите; върху устните си и в крайчетата на пръстите си усещаше как се разлива нежност, а в сърцето — блаженство. Каза тихо и радостно:

— Никога, никога не съм била толкова щастлива, както днес, мой мили. — И след малко добави замечтано: — Вземи ме пак на ръце, отнеси ме на кораба, който ще отплува далеко, на някой зелен остров без хора, където ще има само прекрасни цветя и пъстри птици… и ние двамата. Това ще бъде Островът на щастието. Ти, аз и никой друг. Самички. Винаги само двамата, искаш ли?

Фабий зарови пръсти в черната й грива, целуваше я по устата, смееше се и страстно и шепнеше между целувките:

— Този Остров на щастието ще си го направим тук, моето момиче. Тук. У дома. В нашата родина. Щом те имам теб и моето изкуство — аз съм господар на света! Какво е императорът в сравнение с мен!

Тя впери очи в него и повтори:

— Какво е императорът в сравнение с теб… — Но след малко замислено добави: — Императора никой не го обича, а теб те обичат толкова хора!

Фабий скочи и хвана девойката за ръката:

— И за тези хора днес ще играем! Хайде!

На уплашения й поглед той отговори малко предизвикателно и раздразнено:

— Все да се страхувам? Все да се крия из храстите? Аз не мога така!

— Виното говори в теб, мили мой — каза тя усмирително. — Не се перчи толкоз…

Той безгрижно махна ръка:

— „Щастието върви със смелите!“ — казва Вергилий. Да вървим!

Фабий поведе Квирина към светлинките на домовете. Глиненото шише от виното остана да лежи върху разровения пясък.

Казват, морякът има момиче
на всеки пристан в света.
Но истинската му любима
е зелената морска вода.
Той се сваля само на нея,
тя под него вечно вилнее,
сърцето му е нейно, боже мой,
в нея живее, в нея умира той.

Ти, чудна мършо зелена,
едничка любов във мене,
ако изплувам на сухи земи,
завинаги ме вземи.

Моряшката песен току-що бе дозвучала, когато в таверната влезе висок мъж, а подир него — безшумно с босите си крака се промъкна малко, крехко създание, цялото увито в наметало, само черните му очи се кокореха боязливо и тревожно.

Мъжът поглади дългата си, тясна брада и забоботи на латински с чуждестранен акцент:

— Salvete[272], господари на морето, Нептунови братя! Отдалеч идвам, владетел на безкрайни земи, днес пътник-пешеходец, комуто жестоките хора на вашата земя, близо до този град, който се наричал Остия, откраднаха конете, магаретата и мулетата, колите със скъпа стока и драгоценни дарове. Съблякоха ми прелестните дрехи. Робите ми освободиха, а мене самия и това нищожество оставиха на

произвола на съдбата. Искам да издействувам признаване на правото си, граждани! Къде са въоръжените стражи на вашия ред, за да ми възвърнат с твърдата си ръка това, което ми принадлежи?

Рибарите бяха вече достатъчно на градус, но все пак схванаха смисъла на думите му. Я виж ти каква работа е станала! Това здравата ще размърда спокойната дрямка на Остия. Съчувствено се обърнаха към чужденеца:

— И откъде идете, благородни чужденецо?

— От делтата на Нил, граждани.

— А какъв е този вързоп дрипи тука?

— Това е жива жертва на великата Изида. Поради това идва с мен във Вечния град.

— Момче или момиче?

— И едното, и другото, уважаеми. Заради греховете на дедите си ще свърши на кладата…

— Пфуй, какви нрави! Срама си нямаш!

— Срам, драги мой, това е странна дума. Ние, властвуващите хора, не признаваме тази дума. Може би само нищожният плебс се кичи с това качество. Защо ни е на нас, богатите, срамът? Това, което искаме ние — е законът, а всяко свое желание си плащаме със злато.

— А ти… ти имаш ли… злато, човече? — запелтечи Октав Глупака и замъглените му очи блеснаха алчно.

— Две бъчви злато ми задигнаха. Искам да си върна своето. Е, къде е стражата ви?

— О, драги чужденецо, напразни са усилията ви! Нашите вигили се накъркаха здравата по волята на Бакх и отдавна хъркат в канавката край пътя. Тях вече и гръм не може да ги пробуди!

— И, значи, вашето спокойствие никой не го охранява? И всеки крадец тук може да си прави, каквото поиска?!

— Я ти, брадатият, не дрънкай толкова! Какво ни засягат нас крадците? И с вигилите не обичаме да си бъркаме шапките. Ясно ли ти е? А пък за твоите жалби хич не ни е еня. Нека ти помага оная там, твоята Изида! Ха-ха!

— Значи, законът в този край пет пари не чини?

— Е, тука улучи! Ха-ха-ха! Пет пари не чини!

Мъжът се усмихна широко и изведнъж заговори на безупречен латински:

— Благодаря ти за това съобщение, остийски народе, а пък ти благодари за своя бистър ум на тази чиста вода, която кръчмарят ти налива щедро във виното. Значи, теренът е чист и аз мога да ви се

представя.

Той захвърли наметалото си, махна брадата си и се разсмя пред смаяните от изненада рибари.

— О, богове, ами че това е Фабий Скавър! Фабий! Фабий!

— Ах ти, безделнико неден! Лисицо комедиантска! Пак се хванахме на въдицата! Откъде се взе тук?

Междувременно изпод купа парцали се появи Квирина. Посрещнаха я със залп от смях. И отново всички се обърнаха към Фабий:

— Говори се, че здравата си я оплескал в Рим, така ли е? И сега се криеш от доносниците, а? Я му обърни, братле, една каничка напук на всичко! Кръчмарке! Вино! Риба! Маслини! Дай вино за нашия шегаджия и за нашата Квирина! Разказвай, да му се не видяло, разказвай! Оставете го да се нахрани. Боговете само знаят къде се е крил, сигурно е гладен! Яж! Пий! Говори!

Устата на Фабий здравата заработиха. Е, сладка работа е яденето! Чак ушите ти пращят! Само че мъжете са нетърпеливи, искат да узнаят как и що е станало.

Октав Глупака зяпа ококорено двойката: я гледай, рибата се хвана на въдицата! О, Юпитер Гръмовержец, сега ще става, каквото ще става!

— Хайде разказвай, какво си играл в Рим, че те гонят като бясно куче? Разказвай, разказвай!

Фабий лукаво се усмихна — най-напред на Квирина, после на рибарите.

— Трудно е за разказване, приятели. Ама ако ме оставите да си доям рибата и да я полея с вино, ще ви го изиграя. Искате ли?

— Е, това е мъжка приказка, приятелче! Изиграй ни го… Ама… чакай! Как така ще ни го изиграеш? Сам ли? Колко души го играхте в Рим?

— Около двайсет.

— А тук сам ли ще играеш?

— Ами да изпратя ли да извикат останалите деветнайсет от Рим?

Разсмяха се. Чувате ли го, сам ще играе!

— Я да видим! Почвай! А ти, момиче, събирай парсата. Поостанал ни е някой и друг сестерций. Хайде, Фабий, почвай!

Рибарите преместиха пейките, изтикаха настрана масите, настаниха се в кръг, за да има къде да се играе. Кръчмарката стоеше на вратата на кухнята, скръстила костеливи ръце върху хлътналия си корем. Кръчмарят поправяше факлите, мушнати в стената, та да светят по-

добре.

Фабий допи на един дъх каничката, избърса, уста с опакото на ръката и постави посред „сцената“ малка маса.

Възцари се тишина. Само Семпер Глупака, страшно ядосан, наруши тишината, обръщайки се към кръчмарката:

— Дай тук вино, каконджул такъв! Веднага!

— Шшшт! Млък, Глупако!

Фабий вдигна ръце:

— Благородни граждани, добре дошли на тази комедия! Многочислената артистична трупа на Фабий Скавър ще ви представи комедията, наречена „Бездънните нощви“. Е, драги мои, забавлявайте се!

Аплодираха предварително — о, страшно сме любопитни как ще играе тази „многочислена трупа“.

Фабий пристъпи към сцената. Квирина му подаде дълбока медна чиния и пръчка. Той постави чинията на главата си, пръчката взе в ръка. Обърна се с лице към публиката. Смях:

— Гледай го, войник! Каква сериозна муцуна! Да се пукнеш от смях! Ха-ха-ха!

Квирина седна в ъгъла на кръчмата и го гледаше. Войникът заговори. Това гласът на Фабий ли е? Но! Гласът е писклив, рязък, строг:

— Дявол ви взел, не се блъскайте така, граждани! Който има тесер — веднага на мястото си! Който няма — марш навън! В театър се намираме — ред е нужно тук! Това ви казвам аз, преторианският центурион Тард!

Фабий направи с труд няколко крачки от стената към средата на кръчмата, блъскайки с ръце невидимата тълпа, самият той блъскан от нея; проправяше си път с лакти, заканваше се, викаше и сипеше цветисти ругатни. После въздъхна облекчено, изтри си потта, приповдигайки шлема, и седна на масичката.

— Пфуй! Това не са хора. Блъскат се като говеда в обор. Не уважават служебното лице. Но аз ще ви дам да се разберете, негодяи! Тук аз съм представител на властта! — Погледна в далечината, сякаш към сцената. — Можеха вече да започнат. Хайде бе, мръсни комедианти, размърдайте се!

Кръчмата ехти от смях. Чудо центурион — с продупчена паница на кратуната и с тояга! Ясно е, че Фабий си има често работа с тези униформени особи. И зъбите им знае.

Центурионът, опрян на тоягата си — символ на властта, —

дебнещо гледа пред себе си:

— Почнаха най-после! Та аз няма да клеча до сутринта тука. Я! Какво е това на сцената? Фурна! Ха-ха-ха! Такова нещо още не сме имали в театъра. Я гледай: събрание на хлебарите! Глупости! Какво ни интересува нас, че един хлебар ще си построи нова фурна и че друг ще подобрява хляба с мухлясало брашно? Важното е, че ще подобри хляба, нали така?

Центурионът усилено човърка носа си и зяпа встрани.

— Ей там седи префектът. С претора. Какво ли си шушукат? Префектът ми се струва нещо ядосан. Пак беля на моята глава! Дали на сцената не става нещо непозволено? Аха, хлебарите се договарят, че като дойде едилът да проверява качеството на хляба, ще дадат подкуп. Ей, че са го измислили! Ха-ха-ха!

Центурионът изведнъж се опомня и скача:

— Какво, какво? Да подкупят едила? Това не се разрешава! Това е обида на властта, това е бунтарство… По дяволите! Антракт! Хората пляскат като побъркани. Сега трябва антракт! Това е идея! Ами дали трябва аз да се намеся, а? Не, спокойно. Префектът си седи.

Центурионът сяда и си бърше потта:

— И аз ще си седя. Защо ли толкова пляскат хората? Нито има голи жени на сцената, нито се говорят някакви мръсни думи. Дори няма нито един ритник или шамар! Абе що за идиотско театро е това? А на всичкото отгоре — толкова е задушно!

Центурионът се опира на въображаемата облегалка на стола, бърше си врата и челото и си вее.

Рибарите викат, бутат се един друг, смеят се.

Октав Глупака, възползувайки се от бъркотията, стана и тихо излезе през задната врата. И се затича в тъмното, като се озърташе непрестанно дали някой не го следи.

— Я гледай к’во става! — врещи центурионът с важен глас. — Ами то продължава. Хлебарските чираци месят хляб. О, Фурии, и това ми било темпо! Ако аз им бях господар, щях да им премажа главичките! Пък се и разпели отгоре на всичко:

Що се влече, не ще изтече,
що се блъскаш, сили пръскащ,
я не бързай, я не тичай…

— А-а-а, ето го и стопанина с камшика! Така ви се пада, хайлази такива! Изведнъж се разработихте бързо. Фрасни го още веднъж по задника това завързаче! Най-после малко майтап! Ха-ха-ха!

Центурионът се обръща гърбом, тресе се от смях, удря се по коленете, смехът му е заразителен, смее се и Квирина, смеят се с цяло гърло и рибарите, браво на този Фабий, винаги ще бодне там, където трябва! А пък и как умее да го изиграе! Тоя центурион е такъв тъпак, че да се пръснеш от смях! Ха-ха-ха!

Представлението продължава. Центурионът се зъби на неблагодарните чираци, дето искат да им се заплати с пари, а не с клисав хляб, скришом хвърля по едно око към префекта, когато едилът на сцената взема подкупа. Всичко е наред, няма опасност. На сцената се втурват хора да купуват хляб, крещят, ругаят, кой ще ти яде такъв мухъл? Високопоставените граждани също ли ядат такъв… Какво?

— О, богове, какво става? Ами че те хвърлиха едила в нощвите с тестото!

Центурионът скача и гледа втрещено:

— По-бавно бе, дяволи! Аз не мога да следя! Абе какво са се разврещели тия хора? Я, ами това са сенатори! Да пукна, ако не са сенатори! Това не са хлебари, а сенатори в бели тоги с червени ивици! И били правели не само калпав хляб, ами и калпави закони! Оскърбление на сената!

В същия миг центурионът захвърля шлема и тоягата си, изправя се и това е пак Фабий, който разпалено изпълнява края на своята роля от комедията:

Бе ли едилът виновник главен?
Други виновни са тук:
възвишени и славни,
бели като хлебари,
хитри, лукави;
Въздух не, гешефти дишат
мощните им бели дробове.
Техните семейства Ромул
за родител водят,
те, освен да грабят и да вземат,
нищичко не могат…

И също както тогава, в театъра на Балб, така и тук, в остийската кръчма, развълнуваните зрители стават от местата си; става и Квирина и отново я обзема страх, както в театъра, и никой не забелязва, че вратата бавно се отваря… А обвинителните думи на Фабий се сипят като градушка:

Плюскат, лапат, пият

все за наша сметка;
палатите им — златни — светкат,
а в сърцата — мръсотия,
все пекат за нас закони…

— Достатъчно! — Остър като меч глас прекъсва монолога на Фабий и той мигновено е обграден от преторианска чета в пълно снаряжение. Край вратата се потулва Семпер Глупака и дебнейки, наднича вътре.

Кръчмата изведнъж замря. В настъпилата тишина се чува само зловещото съскане на факлите.

Преторианският центурион Камил се приближи до Фабий:

— Ти ли си артистът Фабий Скавър?

— Аз съм.

— По заповед на императора те арестувам. Тръгвай с нас!

Квирина се разплака. Скочи към Фабий, сякаш искаше да го запази с мъничкото си тяло. Върху лицето на Фабий не трепна нито едно мускулче. Само в очите му проблесна уплаха, само тялото му се наклони напред — като див звяр, готов да скочи. Но след миг отново изправи снага и каза:

— Тръгвам.

Той прегърна Квирина и чу как лудо бие сърцето й.

— Не ме забравяй, мила моя!

Насила ги отделиха един от друг.

Заобиколиха го тела в железни брони и го поведоха навън към конете.

Уплашените рибари изтичаха подир тях с викове и проклятия.

След малко се чуваше само тропотът от конски копита и трепкаше чезнещата в далечината факла, която подобно на рижа лисица потъваше с плячката си в нощта.

29

Над остров Капри се е надвесило звездното небе. Вечерта преминава в нощ, но императорът все още не спи. Седи в таблина над дъсчиците си и пресмята. Неговият фиск[273] съдържа повече от 2700 милиона сестерции. Той не спестява от алчност за богатство, както го упрекват римските богаташи. Спестява, за да има в случай на нужда: ако например избухне епидемия, ако земетресение разруши градовете или пък се окажат във финансова криза, както беше преди четири години и тогава Тиберий отдели сто милиона сестерции. Но главно спестява за в случай на война, макар да й се противопоставя с все сили. Армията е скъпо нещо. Всеки войник отнема от хляба на мирните граждани и поради това той поскъпва. Не друг изход няма. Властта се крепи на армията, разсъждава Тиберий. Макрон е невежа, но разбира що е армия. Изкупвачите на данъци в провинциите ще предадат през тази година в ерариума[274] и фиска толкова и толкова милиона сестерции, хазната ще набъбне и ще бъде готова.

Робът съобщи, че остават два часа до полунощ.

Буден ли е императорът, трябва да бъдат на крак и слугите. По терасите на летния дворец „Юпитер“ седят императорските роби. По-голямата част от тях са заобиколили освободенеца на Тиберий — номенклатора Ретул. Те чакат напрегнато. Тази нощ ще доведат при императора любимия артист на римляните Фабий Скавър. Какво ще стане с него, когато изгрее слънцето? Всички вече знаят: подстрекавал е народа, а това се наказва като най-тежко престъпление. Някои роби бяха виждали Фабий да играе по улиците, преди да дойдат по заповед на Макрон на Капри. Старият номенклатор Ретул го бе виждал многократно:

— Според мен Фабий си го бива. Не се страхува да каже това, което мисли. Хората не дават да се изрече лоша дума за него и ако не се върне оттук, иди гледай каква патърдия ще се дигне в Рим.

Робите, приклекнали по навик, както правеха след работа, слушаха и чакаха. А в това време долу към моста на пристанището се приближи лека либурнийска[275] бирема[276]. Малка група тръгна по стръмния път нагоре. Осем факли, осем мъжаги като скали, избрани от преторианската стража, водеха Фабий с вързани ръце. Четирима мъже отзад, четирима — отпред. По средата Фабий и на крачка зад него —

центурионът Камилий. Вървят бавно по стръмния път към императорската вила. Камилий през целия път от Остия насам мълчаливо наблюдаваше артиста. Но не с очи на преследвач, а с явно съжаление. Той също го знаеше, също го беше виждал много пъти, също многократно бе аплодирал неговите остроумия и акробатични номера. Жалко за такъв човек. Четири факли отпред, четири отзад и след малко те ще стигнат до скалистите зъбери над морето. Фабий върви механично. Камилий, задъхан от гнетящите го мисли, изостава все повече и повече зад него.

— Почакай, Фабий, не бързай толкоз — каза полугласно центурионът. — Там, горе, нищо хубаво не те чака.

Фабий забави ход и попита тихо, без да се обръща:

— Ти знаеш ли какво ме очаква?

Камилий задиша още по-тежко. И избухна грубо:

— Какво, какво?! Защо питаш така глупаво? Трябва ли да се говори за такова нещо?

— Каквото трябва да стане, ще стане — каза Фабий.

Подир него се разнася задъханият глас на центуриона:

— Ще стане: Ами ако наистина стане? Бунтарите ги мъчат, часове наред одират фаши от тялото им, часове наред, докато… разбираш ли?

Фабий потрепера:

— Разбирам.

Камилий шепнеше:

— След малко стигаме до кръстопътя. Ние ще вървим направо, но пътят вдясно води при скалите над морето. Само на няколко крачки е. Оттам хвърлят… е, знаеш кои. Ако избързаш, веднага си там. Аз ще позадържа момчетата, а ти скачай… и край, поне без мъчения.

Фабий закрачи още по-бавно.

— Защо ми предлагаш такова нещо, човече? Та нали си залагаш главата?

Центурионът се обърка:

— Ами… така… — И грубо добави: — Какво ме разпитваш? — И изрече още по-настойчиво: — Кажи, искаш ли?

Фабий мълча известно време, после дълбоко въздъхна:

— Не искам, драги мой. Да става, каквото трябва да стане. Но благодаря ти за грижата. Как се казваш? Камилий? Добре. Слушай, Камилий, когато идеш в Рим, отбий се отвъд Тибър. Попитай за моя баща Скавър. Той ще ти покаже къде живее моето момиче. Квирина се казва. Запомни името й! Квирина. Дай й от мен този пръстен. Подари ми го тетрархът[277] в Антиохия. Хубав е, злато с ахат, като очите й.

Нека й остане за спомен от мен. И я поздрави от мен. И баща ми поздрави.

— Ще предам и ще кажа… — заеквайки, проговори центурионът.

Фабий протегна към него вързаните си ръце и Камилий несръчно свали пръстена, преструвайки се, че гледа възлите на въжето.

— Жалко, че нямам още един за теб. Та да се напиеш за мен… в моя памет…

— Ти за какъв ме мислиш, артисте? Да пия за такова нещо? Сега не му е времето за шеги! — каза обидено Камилий.

— Кой е? — обади се глас в тъмното.

Пред тях светнаха факли. Великанските фигури на германската стража стояха под пламъците.

— Центурион Камилий с осем преторциански стражи води по заповед Фабий Скавър при императора… — И тихо се обърна към Фабий: — Разчитай на мен, пръстена ще отнеса… И поздравите ще предам…

Бе дълбока нощ. Предпролетна, прохладна, пропита с мирис на море. Положението на съзвездията над атриума показваше един час след полунощ. Зеленикавобялата и петниста луна приличаше на отровна гъба, която стърчи сред тъмен мъх.

Междувременно императорът бе легнал и заспал. Трябваше да почакат, докато се събуди. Камилий заведе Фабий в помещението на стражата. Осемте преторианци не се отлъчваха от него. Всички мълчаха. Камилий поднесе чаша вино към устата на арестувания. Фабий седеше на пейката и гледаше пламъците на факлите. Тяхната светлина му напомняше очите на Квирина. „Радост моя! Радост моя, ти трая толкова малко!“ Преповтаряше си всички мигове, които бе преживял с Квирина. Така си облекчаваше чакането, но под образа на любовта пълзеше сянка, която с всеки миг ставаше все по-плътна. Час, два, четири… Почти се разсъмваше, когато го отведоха при Тиберий.

Императорът седеше в кресло от абаносово дърво, покрито с възглавници. В атриума бе сумрачно. Само бледите пламъци от няколко светилника осветяваха прекрасното помещение. В полумрака се открояваше белотата на мраморните статуи.

Артистът застана с вързани ръце пред императора. Посърналото, със следи от страдания и страсти лице уплаши Фабий. Арестуваният разбра: той е смъртник. Ударите на разбиващите се о скалите вълни, чийто грохот долита чак тук от морските глъбини, отброяват последните мигове на живота му. Коленете на Фабий се подкосиха. „Ще падна ничком, ще заридая, ще бия глава в земята, ще моля, дано

се смили!“

Пред очите на Фабий се мярна Квирина и театралната сцена. Имаше чувството, че в устата му са вперени очите на момичето и хилядите очи на тези, за които играеше. Стисна юмруци. „Няма да ридая! Няма да се моля!“ Заставяше се да бъде спокоен, с усилие отпъждаше позорните си мисли. Ето откъде се направляват съдбините на целия свят! Този старик в пурпурно наметало само да мръдне ръка, и пурпурът на кръвта ще опръска мрамора. След малко ще проговори и ще започне да пита. И да кажеш истината, и да излъжеш — все едно. Присъдата няма да се отмени.

Императорът оглеждаше артиста изпод притворените си клепачи. Почти никога не бе удостоявал плебса с тази чест — да разговаря с него. Защо иска днес да направи такова изключение? Каприз? Да, ето го устатия герой на комедиите, който се подиграва с лицата, управляващи Рим. Бледен е. Сигурно знае, че няма да се върне от острова и въпреки това е вдигнал гордо глава и го гледа право в очите. Да, пристъп на смелост. Случва се такова нещо, преди да настъпи отчаянието, от което човек заскимтява като псе. Тиберий се намръщи. Той обичаше да се наслаждава на отчаянието на осъдените. Не от кръвожадност. А като отмъщение за това, че цял живот е бил наказван от съдбата. След миг ще почнеш да се гърчиш като прикования Прометей на скалата.

Императорът отстрани с ръка стражата и проговори:

— Играл ли си в театъра на Балм мим за хлебарите?

— Играх — отговаря глас, който се старае да бъде спокоен.

— Изпълнявал си ролята на народен герой, както чух; ще видим какъв герой си. Всеки твърди, че артистът е безгръбначно нищожество.

Очите на Фабий замигаха. Колко може да издържи? Колко мъчения може да изтърпи, без да се унижи? В какво да съсредоточи мисълта си, за да превъзмогне болката, която го очаква? Той се старае да избегне погледа на императора.

— Публиката ни принуждава да променяме всеки ден лицето си — сви той рамене. — И затова в края на краищата нямаме никакво…

Погледът на императора бе пълен с презрение. Змия. Плъзгава змия. Иска да намери пукнатина, през която да се измъкне.

Под сключените вежди на Тиберий святкаха метални очи.

— Кой написа този мим?

— Аз.

— Ти? — произнесе тихо и заканително императорът. — Казвали са ми, че си и поет.

— Нищожен стихоплетец, благородни господарю, жалък невежа.

— … който с удоволствие се прицелва във високи мишени — вметна императорът. — За какво се разказваше в този мим?

Фабий стана внимателен:

— Твоите доверени лица, господарю, сигурно са ти разказали…

— Отговаряй!

— Ставаше дума за хлебарите и едила.

— Алегория?

— Навярно някой е съзрял в това намек за римските сенатори…

— А ти си съзирал?… Но не лъжи!

„Няма да лъжа“ — помисли си Фабий и каза:

— Същото.

— Откровен си. А какво не ти харесва у сенаторите?

Фабий се колебае. Как да го каже? И той самият точно не знае. На всички негови зрители нещо не им се харесва в тях. Отговори след малко:

— Какво не ми харесва в тях? Всичко това е казано в пиесата, мой господарю. Уважаемите сенатори решават: ще оскъпим хляба с три аса. Богатият хлебар ограбва тези три аса от по-бедния, по-бедния хлебар — от нас, а ние? Ние нямаме с какво да си купим хляб. Къде е началото на всичко това? Горе…

Върху пъпчивото лице на императора трепна едва забележима усмивка. Я го виж ти нищожния хистрион! Кръгла нула в хода на историята, а разбира играта на тези злодеи. Злодеи с маска, които могат да смажат този червей. А той се осмелява да каже истината не само пред десетки хиляди зрители, но и в очите на императора! Тиберий знае цената на истината. Знае, че това е най-скъпоценната стока, която дори господарят на света не може да си купи с камари злато. Винаги всички са го лъгали. А този човек не се страхува да говори така, както мисли. Императорът добре разбираше, че това, което се е случило в театъра, е нарушило обществената дисциплина, но в същия миг неговото злорадство срещу сенаторите-търговци бе по-силно, отколкото държавническата му предпазливост. Проговори, без да се гневи:

— Ти си бунтар, Фабий Скавър! Прекалено много си позволяваш!

Императорът не произнесе на глас колко му е приятно, че актьорът здравата е ужилил неговите врагове, и добави:

— Кажи ми, защо не ме показа и мен?

Лицето на Фабий стана синкаво. Такъв въпрос не очакваше. Отпусна рамене. Събираше всичките си сили. Какво да каже, о, богове,

за да се изплъзне от тази клопка? Но все едно — всичко е вече излишно, всичко е загубено. Изправи снага, ала подсъзнателният му страх го принуждаваше да избегне прекия отговор:

— В Рим има още много хора, които не знаят по чия вина бедните стават по-бедни, а богатите — все по-богати. Мнозина дори не подозират, че се търгува със служебните длъжности, че се взимат подкупи…

— Така, така — нетърпеливо го прекъсна Тиберий, — но ми отговори на въпроса, който ти зададох! Защо в мима не показа и мен?

Фабий усеща как ръцете му се вкочанясват. Ледена вълна потича по жилите му. Тук са само двамата със старика. Може би ще успее да избяга, макар да са му вързани ръцете. Смешно! Колко далече ще избяга? Няма накъде. Трябва да отговори. Обърна глава към: олтара на ларите и тихо, без да гледа императора, каза:

— За сенаторите и за продажните чиновници хората малко знаят, а… — и след тягостна пауза добави; — а за теб всеки знае всичко.

В градините около двореца на Тиберий нощта вече просветляваше, но в атриума сякаш изведнъж падна непроницаемо черен мрак, който не можеха да пробият дори пламъците на светилниците. Мрак лепкав, душен. Императорът седи в креслото като вкаменен. „За мен всеки знае всичко! За сенаторските нищожества хората могат да допуснат, че все още вършат нещо добро, а за мен — не!“ Тиберий трепери, увива се в червеното си наметало и пред очите му изскачат оскърбителните надписи по римските стени. Много от тях знае наизуст:

Жесток си, без чувства — искаш сега да ти кажа?
Самата майка не може да те обича, не искам да бъдеш жив!

Вече не иска вино, жаден за кръв е този палач,
толкова лакомо пие, сякаш е чиста тази напитка.

Палач, жаден за кръв. Хиляди смъртни присъди е подписал император Тиберий Юлий Цезар, синът на Август. Потоци, реки от кръв. Заради мъст, ненавист или жестокост. Заради каприз… заради злато… Такъв го вижда светът. Но никой не вижда *защо е всъщност* такъв!

Цял живот е трябвало да понася смъртната ненавист и заговорите срещу себе си. И не трябва ли да се разплати за това? Човешко ли е това? Тиберий се гърчи в креслото. Едва дишайки, той отчаяно се мъчи сам на себе си да докаже, че е прав. Не искаше да пролива кръв. Затова забрани и гладиаторските игри. Сеян го принуждаваше да извършва убийства. После Тиберий отсичаше глави, за да запази своята. За да

запази императора за Рим. И защо днес, когато този мръсен комедиант заджавка, той така се ужаси от тази кръв?

Фабий чака, чака минута, две, десет. Императорът прилича на пронизан от стрела лешояд, който ще нададе последен грак и за последен път ще впие нокти. Нервите на Фабий са опънати до скъсване, не може повече да издържа това напрежение. Притъмнява му пред очите. Свива юмруците на вързаните си ръце, готов да скочи и стисне гърлото на лешояда.

„Кой от двамата тук е прав? Този ли, когото целият свят ненавижда, или аз, който играя пред хората, за да забравят поне за миг тежкото си съществуване? Зад мен стоят стотици, хиляди хора по своя воля, от симпатия и от обич. А кой стои зад теб? Ако не плащаш със злато на преторианците — нито един човек няма да бъде с теб. Ах, да скоча върху него и го удуша! — Не, не може. Ръцете му са вързани. — Но тогава да ме убие по-скоро, без да се бави! Моментално!“ Дишането на Фабий зачести. Из тъмнината пред очите му изскочиха червени кръгове и бясно се завъртяха. Като при внезапен пристъп на лудост — волята го напусна. Инстинкт — безумен, див инстинкт го подтикваше да прекрати това терзание. Едно-единствено желание го обзе: да раздразни докрай мъчителя, да съкрати своето мъчение. И той избухна истерично:

— Защо търпиш да ни ограбват? Защо допускаш да живеем в нищета? И ти си наш император! Така ли се грижиш за Рим?

Императорът впи очи в осъдения. Гримаса, подобна на усмивка, изкриви лицето му:

— Разбирам те. Искаш бърза смърт.

Фабий, нечул какво каза императорът, продължаваше обезумяло да крещи в лицето му:

— Ти хвърляш прекалено голяма сянка, цезаре! В нея не може да се живее. Всичко в нея загива от ужас!

Беше тихо. Зад гърба на императора догоря маслото в светилника, пламъчето угасна. Робът безшумно донесе нов светилник. Шумоленето на боси крака зад гърба вбеси Тиберий. Той трепна и уплашено се озърна. Разбра, че артистът е видял това. Каза тихо:

— Всеки човек се страхува. И аз съм човек, макар да имам върху раменете си императорско наметало.

И след малко изведнъж жестоко и гневно, поради това, че бе допуснал да надникнат в него, добави:

— Само че аз имам едно предимство: в моите ръце е властта. Поискам ли, след минута Фабий Скавър ще бъде мъртъв!

Императорът изпитателно наблюдаваше Фабий. Артистът беше блед, но спокоен. И духом сякаш другаде.

— Ти не се ли страхуваш?

— Не! — избухна Фабий.

Императорът се наведе и заговори злобно през зъби:

— Ти няма ли да ме молиш, няма ли да паднеш на колене пред мен, няма ли да ридаеш?

— Няма… — отвърна Фабий с безизразен глас, като отдалече.

Императорът каза изумен:

— Човече, ти не се боиш от смъртта?!

Настъпи тишина. После Фабий бавно отвори уста и заговори почти шепнешком:

— Страхувам се. Имам си любима, баща, приятели…

Императорът неволно също понижи глас и повтори:

— Любима, баща, приятели…

Странно прозвучаха тези думи от устата на човека, който бе живял десетки години сам. Погледна със завист артиста:

— След моята смърт ще ликуват, подир твоята ще плачат. Ти си щастлив човек, хистрионе.

Фабий вдигна глава:

— Бях щастлив… Ние сме прости хора, господарю. И на малкото се радваме.

Императорът подхвърли презрително:

— За комедианта и радостта е занаят, щом някой му подхвърли пара…

— Извини ме, цезаре, аз нямах пред вид комедиантите, а хората, които живеят отвъд Тибър!

Тиберий вдигна очи. Със своето презрително високомерие под думата Рим той разбираше само мраморните дворци, сенаторите, затворниците и убийците. Изведнъж си представи стотиците хиляди лица отвъд Тибър, тълпите, мръсните домове, които бе виждал само отдалече, от Палатин; милионите дрипльовци, които в края на краищата също са хора. Тиберий мислеше за всичко това, то бе живо пред очите му, но тихо си повтаряше:

— Рим, Рим…

Сякаш разбрал за какво мисли императорът, Фабий добави:

— И ние, обикновените хора, сме Рим…

Императорът слушаше с половин ухо. И тихо каза на себе си:

— Рим — това съм и аз. Рим — това съм и аз… — И мислено добави: „Ще се върна в своя Рим.“

Изведнъж всичко престана да интересува императора. Той стана.

— Свободен си.

Краката на Фабий се подкосиха. Атриумът, факлите, старикът в креслото — всичко се завърти пред очите му в див вихър. Той не забелязваше, че над имплувиума на атриума се белее денят, че звездите са угаснали, че небето бавно избледнява и изгревът сребрее. Направи нерешителна крачка и попита недоверчиво:

— Мога ли да си отида?

Едва сега императорът осъзна, че е дал свобода с думата си на артиста. Поколеба се. Би трябвало да нареди да размажат тази дървеница. Той е бунтар и ще продължава да бунтува народа. Да го хвърлят от скалата. Но клавдиевската гордост се възпротиви у Тиберий. „Този човек се осмели да ми каже истината право в очите. Нека се махне, нека продължи да насъсква народа срещу сенаторите.“ Императорът плесна ръце. И каза на центуриона от личната си охрана:

— Освободете го!

— Благодаря ти за живота, цезаре! — Фабий тръгна към изхода на атриума и нерешително се спря.

— Защо не си отиваш? — рязко попита Тиберий.

— Ти каза, че мога да си отида. Но сенаторите…

Тиберий хладно се засмя. Каза иронично:

— Пожелай ми дълъг живот, артисте! Докато аз дишам, никой не ще се осмели да те докосне. Но когато затворя очи — боговете да са ти на помощ!

Капри е крепост, целият остров е крепост, непревземаема твърдина, натъпкана с въоръжена до зъби стража. Стотици копия стърчат наежено по протежение на пътя в ужасяващ шпалир. Ни крачка не може да се направи спокойно.

Фабий слизаше по стъпалата на летния дворец „Юпитер“. Старият Ретул и робите, които не бяха мигнали цяла нощ, за да изпроводят поне с поглед артиста към скалата, наречена Смъртния скок, го гледаха сега изумени. Той си отива! Отива си свободен!

Фабий вървеше редом с Камилий. Неспокойно се оглеждаше на всички страни. Все още не вярваше. Все още трепереше целият.

Над дорийските храмове в Пестум[278] руменееше зората. Ярката светлина се издигаше все по-високо и по-високо над целия край, заливаше склоновете на Везувий, разпалваше мрамора на императорските летни дворци. Портата на каприйската твърдина се отвори: Фабий стъпи върху палубата на биремата, попътният западен вятър изпъна жълтите платна и горе на мачтата запя юнга.

Едва сега Фабий повярва. Мижеше с очи срещу светлината, трепереше от вълнение, искаше да говори, но вместо думи от гърлото му бликаше смях. О, живот! Прекрасен живот! Квирина!

Слънчевите лъчи танцуваха по вълните, морето дружелюбно бучеше, платната плющяха, корабът пореше буйно водната шир. Това е най-прекрасният ден от всички в живота му! Фабий прегръща като побъркан центуриона, целува го по брадатото лице, по ушите, по врата.

— Дай ми пръстена, приятелю! Бързо! Аз сам ще го поднеса на любимата си!

Наближаваше сурентският[279] бряг, чиито сиви скали се спускаха в морето.

— Квирина, татко, чувате ли ме? Връщам се! Жив и здрав! Свободен!

„Пак ще играя. Отново двадесет хиляди чифта очи ще се вперят в мен. Уважаеми сенатори, кланям ви се доземи, за да можете по-лесно да ми се качите на гърба! Квирина, момичето ми, приготви ми центункула и грима! Пак ще играя!“

30

Императорът спа целия ден. Вечерта на терасата изяде няколко сухара с вино и чинийка банани. Беше тъжен. Отчаянието, което го обзе след доброволната смърт на Нерва, още угнетяваше душата му. Той искаше да притъпи и разсее и раздразнението си от разговора с комедианта. Заповяда да запалят факлите и да доведат гръцкото момче, което обичаше най-много от всички. В трепкащата светлина на пламъците той разсъблече до голо момчето, възбуждайки се от гледането и докосването до младото тяло. Но мирата[280] е коварен афродизиакум[281]: тя разхлабва нервите, подкопава след дълга употреба нервната дейност и раздразва не половия нагон, а жестокостта.

Императорът впи нокти в тялото на момчето. То стиска зъби от болка, стене, старае се да издържи болката, но тя е така непоносимо силна, че малката му ръка удря императора в инстинктивна самоотбрана.

Той извика стражата, нареди да отведат момчето на долната тераса и да го накажат с петдесет удара. След като отведоха момчето, Тиберий се опря на бастуна си и с усилие се надигна.

Той не обичаше да се изправя в присъствието на хора. Слабостта и старостта в такъв момент не можеха да се скрият. А защо да показва на вълците жертвата, която могат да захапят? Малко му остава до осемдесетте, сто години му трябват, за да изпълни всичките си похотливи желания, а колко му остава до спускането в подземното царство на Хадес? Колко? Секунда? Месец? Година?

Старикът, зад когото се проточваше тънка, дълга сянка, стоеше до перилата на терасата и вятърът развяваше като опашка оределите бели коси върху плешивия му череп. Той гледаше към морето, което се чернееше в мрака.

Петдесет удара на центурионовата пръчка по голо е жестоко наказание. Мъчението започна. Писъкът на момчето раздираше въздуха. Тиберий наблюдаваше с диво упоение. Стенанията на изтезавания са единственото нещо, което все още може да го развълнува. Писъкът се превърна в отчаян вик.

Императорът стоеше невидим в сянката. Той съзря на една от терасите своя звездоброец Тразил, който изучаваше внимателно разположението на звездите.

„За теб всеки знае всичко“ — каза този безсрамен артист. „Не, това не е истина. Знае ли никой черните пропасти, в които пропадам, за да се възнаградя с насаждения за десетките години мъчение?“

Кой знае това? Това знаеше покойният Нерва. Той вече не може да проговори. Сега единственият човек, който може би знае всичко — това е Тразил.

Виковете на измъчваното момче изпълват градината и нощта.

— Мой цезаре! — чу се отдалеко гласът на звездоброеца.

— Откъде знаеш, че съм тук, Тразил? — запита императорът.

— Заповядай да се прекрати този вик. Пречи ми да наблюдавам.

Императорът плесна ръце.

— Но не убивай, ако мога да те помоля. Кръвта замъглява гаданията.

Виж го ти нахалника! Диктува на императора.

И тихо каза на стража, който се бе появил до него, очаквайки заповедта му:

— Пуснете момчето.

— Благодаря ти, мой господарю — чу се гласът на Тразил.

„Как можа от такова разстояние да ме чуе? Или знае предварително какво ще направя?

Ах, Тразил! Той единствен знае абсолютно всичко за мен! Колко пъти ме е заварвал в любовни игри с момчета и момиченца, от чиито устни и тяло краде младост, с чийто дъх освежавам своята старост и така си продължавам живота?! Той би могъл да разкаже… А на кого тук би могъл нещо да каже, като е следен на всяка крачка? Но когато няма да ме има — тогава вече може… Дори би могъл да напише. А какво би писал човек, който чете и мислите ми? Дали ще напише *всичко*? Ще разкаже ли и за моите страдания? За нощите ми, пълни с ужас? За годините, преминали в мъките на самотата? Ще напише ли и това, което не бива да се пише? Наистина ли Тразил чете мислите ми? Способен ли е всяка да прочете? — Зла насмешка изкриви пъпчивото старческо лице. Хрумна му страшна мисъл: — Може ли да предвиди този всезнайко, че аз в един миг ще се разпоредя да го хвърлят от скалата в морето?

Да направя ли това? Трябва ли да се избавя от човека, който вече четиридесет години старее редом с мен, който десет години споделя самотата ми на този остров, който още на Родос — по време на моето изгнание — бе всичко за мен: роб, съветник, гадател, приятел! Неговите съвети бяха по-ценни от планини злато. Но… той е единственият човек, който би могъл да разкаже на света за мен повече

от всеки друг. Той ме познава до мозъка на костите. Не. Нищо няма да напише. Ще умре. След миг ще умре.“

Императорът тихо влезе в стаята, нареди палачът да се скрие зад вратата и да бъде готов за работа, и се върна на терасата.

— Тразил! — извика той.

Астрологът се обърна.

— Ела при мен!

Тразил се приближава. Тиберий внимателно го наблюдава. „Виждаш ли, гадателю, нищо не знаеш. Не знаеш, че се приближаваш към смъртта си.“ Тразил дойде до императора и приклекна да целуне пръстена.

— Защо приклякаш, като че ли молиш за милост? — звучи иронично гласът на Тиберий.

— Моля за милост — повтаря гъркът тихо.

— Ай! За кого? — Императорът сяда в креслото.

— За себе си, цезаре.

Сърцето на императора се разтуптя силно. Той се загръща чак до брадата във вълненото си наметало. „Ах, проклетнико, ти наистина четеш мислите ми!“ Императорът попита:

— Колко още ще живея, гадателю?

— Звездите казват, че Тиберий…

— Колко, колко?! — настоява старикът.

Тразил се колебае. Та той няма да каже, че са му останали броени дни.

— Според звездите Тиберий ще бъде господар на Рим и след десет години![282]

— Как ще умра? От кама или от отрова?

— Нито от кама, нито от отрова!

— Заклеваш ли се?

— В името на Аполон, заклевам се!

— А ти колко ще живееш? — избухна неочаквано Тиберий.

Тразил мълчи. Ръката му мачка пурпурния край на подарената му от императора тога. После прошепва:

— Според звездите — колкото теб, императоре. Но по твоя воля…

— Доизкажи се!

— … само още няколко мига…

Старикът се хвана за гърлото. Едва дишаше. Дъхът му пресекваше и хриптеше. „Аз не мога да отменя съдбата, предначертана от звездите — мислеше си Тиберий. — Ще живея толкова, колкото и той. Не мога да го убия. Бих убил себе си.“ Гледаше изумено Тразил. Този

човек предсказваше и на майка му Ливия. И твърдят, че никога не бил грешил. Сигурно знае, че на съвестта й е тежал не един човешки живот, за да разчисти пътя към трона за него, за Тиберий. Агрипа, Луний, Марцел, Гай, Германик, Друзил. Каква ужасяваща низа от имена! По челото на императора изби ледена пот. Човекът, от когото никога не се бе страхувал, сега му внушаваше най-голям страх. „Дали не го смятам за по-прозорлив, отколкото е? Но нали всичко, което знам — го знам от него. Ако искаше нещо да напише, отдавна би го написал и скрил. С въжето на палача аз няма да надвия Тразил, тъй както не мога да удуша алчния за власт сенат, та дори и да имах великански ръце.“

Двамата старци се гледат един друг. Очи вцепенени, стъклени, неподвижни. Двама стари приятели-врагове. И двамата играят най-голямата игра — играта на живот и смърт. Нощта — до този момент студена, влажна — изведнъж се стори на Тиберий душна като през август. Въздухът — горещ, невъзможен за дишане.

Императорът бавно се надига, тежко се изправи с помощта на бастуна си, безразличен към това, че гъркът вижда всичко.

Тразил не скланя глава, не крие очите си, в които искри светлинният прах на Млечния път. Неговият поглед изведнъж става бодър и весел.

Тиберий разбра: „Този тълкувател на волята на звездите отново позна какво мисля! Усети, че няма да го убия! А дали разбира защо съм такъв, какъвто съм? Ах, не, това не е простата душа, капчицата човешко съчувствие, по което толкова копнея. Той е слуга нищо повече. Както моят управител. Както Харикъл. Но е наистина предан слуга.“

Императорът разтвори обятия: Гъркът почтително го прегърна и не се поколеба да притисне лицето си до страната му, обезобразена от лишеи. Императорът изпадна в меланхоличен екстаз:

— Никога нищо лошо няма да ти сторя, приятелю. Ти си вената, поддържаща живота на сърцето ми, ти си кръвта в жилите ми. Ти си ми предан. Само на тебе мярвам…

Тразил прегърна коленете на императора. Тиберий му заповяда да стане:

— Искам още малко да поживея, Тразил. Продължи ми живота. С три години! Само с три години! Как, кажи как може да се продължи! За всекиго, когато изпратя на смърт, ще получа ли по един ден живот? Кажи! Трябва ли да се поддържам и освежавам с човешка кръв, както се разказва в старите предания. Посъветвай ме! Трябва ли да я пия, за

да живея?

Гъркът настани разтреперания император в креслото и поклати глава. Тиберий извика гневно:

— Ах, знам, знам: ти си страхливец, ти си смешен филантроп — също като Нерва! И ти не обичаш да се пролива човешка кръв. Жал ти е дори за кръвта на гълъбите, мекушава душице! Но може ли по друг начин да се живее в този Вавилон от лъжци? Кой може да се любува на гълъбите на стряхата, щом под тях зее дупка с капан?

Морето — черно — зловещо бучеше долу монотонно. Императорът се разчувства:

— Ти знаеш защо съм толкова жесток, нали?

— Направиха те жесток — отговори Тразил. — Аз знам твоя живот. Живот, пълен със страдания и мъка… Знам всичко…

— И не само ти. Наскоро чух, че всеки знаел всичко за мен.

— Не е точно така, мой императоре. Знаят само лошото…

— Кое е това „лошото“? — повиши глас Тиберий.

Астрологът каза настойчиво:

— Не убивай лекомислено, мой цезаре! Всеки човек има нещо добро в себе си, носи поне искрица от олимпийските богове и жалко е тя да угасва.

Старият скептик слуша тихия, убедителен глас на звездоброеца и пита:

— Може ли дървото, което сто години е расло от корена към короната, да започне изведнъж да расте обратно — от короната към корена?

— Дървото не може. Но човекът може — човекът може всичко, което поиска.

Дълго мълча императорът. После посегна към кристалната чаша:

— Пий, Тразил. Пий за моите последни дни да не бъдат черни. Ако за един изтерзан и измъчен човек може да съществува някакво щастие, аз бих казал: пий за моето щастие.

Астрологът направи възлияние:

— В чест на Ескулап и за твоето щастие, императоре!

И той започна да пие жадно, на големи глътки, като че ли искаше да погълне наведнъж този напрегнат момент, да го удави в измамното питие, да притъпи с виното преживяния ужас.

— Намислил съм още нещо, Тразил. Имам още един копнеж… Може би ти, всезнаещият, знаеш и това?

Как можеше Тразил да не знае и този копнеж? Та нужно ли е да чете по звездите, за да разбере защо така често старият император се

взира нататък, където тупти сърцето на империята — към Рим? Но Тразил, верен на своето „чародейно“ призвание на гадател, този път не искаше да разкрие проницателността си. Помоли императора да запази спокойствие и съсредоточено се загледа в небето.

Императорът напрегнато изчакваше.

Звездите около мартенските нони, когато пролетта буйно напира в земните недра, светеха безумно ярко. Сякаш се надпреварваха по сила и блясък.

Окото на звездоброеца бавно се придвижваше по съзвездията — от Лирата към Лебеда, от Персей към Кастор и Полукс, от Дракона към Змиеносеца.

Астрологът бавно се съсредоточаваше в мислите си и след малко спокойно съобщи:

— Копнееш да се върнеш в Рим, мой цезаре.

Тиберий гледаше мрачно Тразил. Каза тихо:

— На стари години човек го тегли натам, откъдето е дошъл… — И попита съвсем настойчиво: — Да се върна ли в Рим?

Тразил изтръпна. Опасен въпрос. Очакваше го и се страхуваше от него. Да се върне в мравуняка, който е мачкал с тежкия си крак ден из ден, който е настървил срещу себе си със смъртни присъди и конфискации? Старият стършел — в гнездото на млади оси? Но той иска това. Това е последното му желание. Отново вдигна взор към сияещите планети. Констелацията[283] е неблагоприятна. Гема в съзвездието Венец има цвят на прясна кръв. „*Но той иска да се върне* — казва си Тразил. — Светът ще си отдъхне по-скоро. Ще си отдъхна и аз…“

Тразил улови с едното си око в лошия поглед на императора такава страстно желание да чуе положителен отговор, че бе мигновено готов да се съгласи. Но не можеше. Изпълни го съжаление към този човек, който през целия си живот не бе познал що е щастие, който не знаеше що е радост, който не умееше да се смее. И съжалението му бе по-силно от страха:

— Щом става дума за такова важно нещо, аз съм длъжен, мой цезаре, да ти кажа истината, макар тя да те наскърби или разгневи. Не се връщай в Рим!

— Заговор ли подготвят срещу мен?

Тиберий мълниеносно си помисли за Сервий Курион. Казват, че събирал у дома си опозиционери. Това му докладва неговият доносник. А Макрон твърди, че срещите стават у лихваря Авиола. Точни доказателства няма. Но трябва да удари внезапно. Кого?

Сервий? Авиола? Така или иначе, ясно е, че Тиберий в Рим не може да избегне интригите.

Тразил не каза нито да, нито не. Отново се загледа в звездите.

— Рим е гореща почва, мой цезаре. Разсадник на страсти. Най-силната страст е ненавистта. Тя бушува у хората, мира не им дава, прави ги слепи и глухи…

— Остави сентенциите за себе си — каза императорът сурово. — Искам да чуя какво виждаш в звездите!

— Ракът стои във връзка с Хидрата, мой господарю…

— Това означава?…

— … че хилядоглавата хидра стои срещу теб. Сякаш милиони мравки са се приготвили да ти изгризат месото до кости.

Императорът кипна:

— Глупак! Какви са тези празни приказки за мравките? Аз искам да се върна в Рим и твоето бръщолевене не ме интересува!

Но изведнъж се спря: „Тразил сигурно е видял как копнея да се върна. Можеше спокойно да каже — върни се. Какво разбирам аз от тези звезди? Та нали и това е измама, както всичко в човешкия живот. Говори ми за хидрата, застанала срещу мен. Можеше преспокойно да ме изпрати на смърт в Рим. Всеки друг би го сторил.“ Императорът погледна меко Тразил:

— Ти не искаш ли аз да умра?

— Не, господарю — прозвуча тихо отговорът.

— Защо? Толкова пъти съм те оскърбявал…

— Оскърбявал си ме. Всеки силен оскърбява слабия. Аз не искам да умреш… но…

— Доизкажи се, драги мой.

— Ако можеше да се помириш…

Императорът се изправи, опря се на масата и захриптя гневно:

— Безумец! Идиот! Аз да се помирявам? С кого? Със своите убийци? По-скоро стократно повече да им отмъстя! Ах ти, кучешка душа! Влечуго отровно! — Той се отпусна задъхан в креслото. Бършеше изпотеното си чело, стискаше с длани слепоочията си. Злобата му някак изведнъж се изля и изчезна. Заговори тихо, умоляващо: — Ах, не! Прости ми, Тразил. Ти наистина си мой приятел. Прости ми!

Императорът развълнувано и тежко дишаше: „Това е единственият човек, който не ми е враг.“ Тиберий хвана звездоброеца за ръката и усети в сърцето си отдавна забравено чувство на благодарност. Ала милвайки ръката на Тразил, той упорито си повтаряше: „И все пак ще

се върна в Рим!“

Почувствува умора.

— Иди си, приятелю!

Тразил се отдалечи.

Тиберий остана сам. Дрямката притваряше клепачите му, соленият дъх на морето постепенно му възвръщаше спокойствието.

Старикът стана. Уви се в наметалото и излезе на източната тераса, където ударите на вълните се чуваха по-силно, оглушително. Добре е понякога да се оставиш да те заглушат. Пристъпи към перилата. Факлите, пламтящи на другата тераса, хвърлиха върху мозайката императорската сянка: издължена, голяма, величествена. Сянката на властелина на света прерязваше върху мозайката нишката, с която Ариадна[284] измъкваше любимия си Тезей от лабиринта. Лабиринтът на живота — това е лабиринтът на човешките чувства. „Ще намеря ли пътя аз — човекът, който стократно е отблъскван, мамен и изоставян? Ще намеря ли тази способна на капчица съчувствие душа, за която така мечтая?“

Върху мраморните перила светнаха две жълти пламъчета. Приближаваха се. Императорът потръпна, после се усмихна. Неговият котарак Рубър. Риж, с кафеникави петна котарак, любимецът на Тиберий.

Императорът протегна ръка, за да помилва животното. Но котаракът настръхна, изфуча, жълтите пламъчета бързо се дръпнаха назад и изчезнаха в мрака.

Императорът стоеше неподвижно с протегната ръка. След малко плъзна длан по мраморния парапет, който покорно прие ласката му.

31

На огромната площ на Марсово поле още от ранни зори стояха шестте кохорти от шести легион — над четири хиляди войници в пълно снаряжение, които Луций бе подбрал.

— След изгрев-слънце в храма на богиня Белона дойдоха най-висшите командири и държавници. Макрон пристигна измежду първите и Луций тържествено го приветствува. Сред възторжените викове на тълпата се появи на кон и Калигула. Железен шлем покриваше безформената му глава, златната броня с изкованата върху нея Хелиосова колесница пламтеше като отразено в огледало слънце, синьото, извезано със злато наметало се развяваше подир ездача.

Пред храма на богиня Белона великият жрец принесе в жертва крава, свиня и овца. Отвътре се чуваше хоралът на жреците. Жертваният дим се възнасяше в ранното утро направо към небето.

Императорската свита се метна на конете.

Калигула — с Макрон от дясната си страна и Луций от лявата — пое с цялата свита към войската и спря пред строя. Тълпите се взираха в него. Калигула вдигна десница и извика:

— Да живее шести легион, Ferrata[285]!

Войниците отговориха:

— Чест и слава на император Тиберий! Чест и слава на Гай Цезар!

След това Макрон произнесе реч. От името на императора той благодари на отсъствуващия легат Вителий, на неговите центуриони и на всички войници за храбростта, проявена в Ориента. Съобщи им заповедта на императора: легионът остава засега в Рим до ново разпореждане на императора. После Макрон започна да чете имената на наградените центуриони и войници, а Калигула лично им връчваше отличителните знаци за храброст. Накрая, под екота на бойните тръби, заедно с Макрон и Луций направи преглед на военната част. След това цялата свита застана с лице към войниците. Калигула и Макрон поздравиха на сбогуване войниците.

Над редиците се понесе:

— Ave Гай Цезар. Ave Невий Макрон! Ave легат Вителий!

И изпълнили необходимата формалност, войниците викнаха спонтанно:

— Ave Луций Курион!

Четири хиляди гърла викаха така, че Марсово поле кънтеше:

— Ave Курион, Курион! Курион!

Луций почервеня и се смути от неочакваната проява на обич на своите войници, почервеня два пъти повече от това, че всичко стана пред Калигула, и вдигна ръка за поздрав.

А легионът продължаваше да вика:

— Курион! Курион!

Макрон се смееше:

— Виж ти как войниците на Вителий са обикнали Курион! Това не е шега работа! А, млъкнете най-после!

И се обърна към Калигула:

— Тръгваме ли, мой драги?

Те се отправиха към Капитола. Подире им гърмеше песента на войниците:

На легиона шестият орел,
ти към небето се възнесе!
Сърцето ми не бие често,
загина за родината злочесто,
кръвта ми лиже вече пес
там, край реката Оронтес.
Но моят Рим ще продължава,
признателен и на народа, и на сената вече,
войникът смъртен е и тленен,
но Рим е вечен! Рим е вечен!

Известно време принцът със свитата си вървеше мълчаливо. Усмихваше се, но мускулите на лицето му нервно потрепваха. Той попита:

— Какво си направил, Луций, че толкова те обичат?

В неловката тишина Макрон тихо отговори:

— Вителий ми писа за това, Луций е живял просто, както войниците. Като един от тях. Нали виждаш, мой благородни, че му викат направо Курион. Такъв си е Вителий — засмя се той. — Гледал си е повече спокойствието. А Луций, казват, не си е позволявал никакъв разкош. — Но за да не изглежда похвалата чак толкова блестяща, добави присмехулно: — Това са те алчните кариеристи. Простите войници. Но добави сериозно: — Това са и новите герои на Рим, новите регуловци и муциовци[286], смели и предани. Нали, мой принце?

Калигула кимна. Завист стискаше гърлото, му, но той се владееше.

Обърна се към Луций и каза колкото можеше по-сърдечно пред цялата свита:

— Можеш да разчиташ на моята обич, Луций. Ще видиш как Гай Цезар умее да цени храбростта и предаността на своите приятели!

Очарователна жена бе Ения, съпругата на великия Макрон, очарователна — от къдрите на лъскавата си черна коса, та чак до розовите пръсти с лакирани нокти и гръцките си сандали. Тя се съблече, за да сложи тържествената одежда по случай вечерята у Калигула. Сама се преобличаше пред мъжа си. Често правеше това, защото знаеше, че му доставя удоволствие. Той седеше, оглеждаше пълните й гърди, после изведнъж скачаше и я поваляше на леглото. И днес стана така.

Уморен от любовната игра и порядъчното количество вино, съпругът я гледаше вече спокойно. Разгърна тъмносинята завеса, която отделяше кубикулума на жена му от прекрасния атриум. Между стволовете на коринтските колони се виждаха наредените край стените статуи.

— Я виж, момиче, в какво общество се намираме! Чудо, а? Тука са и Марий, и Сула, и Юлий Цезар, и Август, и Тиберий!

— Спусни завесата, хладно ми е. Гола съм. Какво те интересуват сега тези статуи?

— Ами… нямаме тука Калигула — отговори той, като спускаше завесата.

— Не избързвай, Невий — каза Ения, пробвайки кой цвят муселин ще й стои най-добре.

— Трябва да изпреварваме събитията, иначе те ще ни изпреварят.

— Какво? — повдигна тя очи. — Толкова ли скоро ще стане император?

— Скоро? По-бързо и от скоро, момиче!

Тя улови в пресипналия глас на мъжа си известна угриженост. Знаеше много добре неговото намерение: да не ламти безразсъдно като Сеян за императорския пурпур, а да си опитоми младия император, да си го хване за ръчичка и да си го командува, както намери за добре. Да властвува без титла и без грижите на владетеля. Тя одобряваше плана на мъжа си.

Но Макрон виждаше и опакото на тази работа: Калигула е от друго тесто, не е като стария император. Калигула е ветропоказател. Върти се на всички страни, пълен е с капризи. Днес е един, утре — друг. Тези негови внезапни и променливи настроения могат да бъдат страшно опасни и никой не може навреме да ги отгатне — освен една жена.

Собствена жена, на която мъжът след любенето доверява всичко, жена, която — нещо повече, — ако е хитра, би могла да изтръгне от него и най-потайните му замисли.

Макрон знаеше, че Ения се харесва на принца. Видеше ли я — с очи я изпиваше. Когато стане император, просто ще си я вземе, а него, Макрон, ще го натири някъде накрай света. Например в Египет. А може и на оня свят. Това вече не е добре. Но събитията могат да се изпреварят: ако сам сложи жена си в леглото на Калигула — с един куршум ще удари два заека. Ще се предпази от изгнание и ще знае всичко, което се ражда в шилестата кратуна на господаря на света. Но как да й каже това? Макрон се колебаеше, малко се боеше да започне този разговор.

И произнесе на глас своето заключение:

— Трябва да му надникнем в главата… ама, гръм да ме удари, как да стане тая работа, жено?

— Такъв тщеславен глупак не е трудно да се надхитри — усмихна се Ения. — Една ловка жена ще се справи с това. И ще го поведе за носа, както, си иска.

Макрон скочи. „О, богове, мъдри момчета, как чудесно й подсказахте това! Вие ми наляхте вода във воденицата!“ Той я сграбчи с лапи за раменете.

— Ти можеш ли да свършиш тая работа? О, това е идея, Ения! Венера да ти позлати муцунката!

Ения ококори очи срещу мъжа си:

— Какво говориш, Невий?

Той продължаваше да играе като опитен артист, като изкусен хистрион, — превиваше се от смях, ликуваше от нейната досетливост, сякаш самата Ения му бе подхвърлила тази чудесна идея.

— О, само ти можеш да направиш това, момиче! Ти така ще го хванеш на въдицата…

— Невий! — произнесе тя злобно, размахвайки белоснежната, извезана със злато палла. — Не си прави глупави шеги!

— Какви шеги, яребичке! Ти си толкова хубава, че очите на човек могат да му изхвръкнат! Калигула така те зяпа, щом те види, че започва да пъхти като ковашки мех. Ти мене ме оплете, та този ли страхопъзльо!

Ения почувствува, че Макрон не се шегува и се обиди.

— И ти би ме дал в лапите на този урод с голяма глава? На това лигаво нищожество?

Макрон продължаваше да излага своите планове:

— Мисля, че страшно ще ти прилича пурпурното наметало…

Тя се развика като ранена:

— Ти искаш да се отървеш от мен, мизернико! Да ме продадеш като добиче! Ти, дебелако! — продължаваше тя гневно да крещи и Макрон разбра, че шеговитият тон вече не върви. И подхвана сериозно:

— Не се прави на глупава, Ения, а ме изслушай. Това не е шега. Ако си малко по-умна, можеш да направиш и за двама ни голямо нещо. Ти ще бъдеш императрица… — Той нарочно замълча и зачака.

Ако Макрон е мизерник, то и Ения не пада по-долу от него, тъй като оскърблението й изведнъж се изпари при думата *императрица*. А Макрон ковеше желязото, докато е топло.

— Глупачко моя, мислиш, че после аз няма да тичам всяка нощ при тебе на Палатин?

Ения се размечта, дори се поусмихна. Хитрият Макрон усети промяната в настроението на жена си:

— Ще получиш вила, каквато никой друг няма в Рим.

— По-красива от тази на Валерия? — изплъзна се от устата на Ения.

— Сто пъти по-красива. Та и ти си по-хубава от нея.

Тя го погледна подозрително и Макрон бързо добави:

— Честна дума ти казвам — така е… само си за императрица! — И се приближи до нея: — Ако си умна, този идиот ще ти уреди всичко писмено, преди да му легнеш.

Каква съблазън, но и какъв срам за нейната благородна гордост: собственият й мъж я натиква в ръцете на този изрод с кльощави крака и голямо шкембе!

Ения отново се развика — грубо, както Макрон правеше това:

— Нищожество! Говедар! Сводник проклет…

Той й запуши устата с насилствена целувка. Ения го удряше с юмруци, хапеше го по устните, бранеше се от целувките му.

Зад паравана се разнесе метален звън.

— Престани — каза Макрон на Ения и изрева: — Кой е там?

Чу се гласът на номенклатора:

— Благородният сенатор Хатерий Агрипа моли да го приемеш, господарю, по неотложна работа.

— Нека почака. Сега ще дойда — викна Макрон. После се наведе над жена си и ласкаво я плесна:

— Помисли си, жено. Щом се оправя с този дебелак — идвам за отговор, императрице!

В таблина, чиито зелени завеси припомняха на Макрон кампанските пасища, той прие сенатора. Двойната брада на Агрипа трепереше, когато нахлу забързано, за да докаже неотложността на посещението си. Макрон седеше, не стана. Покани госта в креслото. Хатерий се поклони за четвърти път, доколкото това му позволяваше дебелината, и приседна на края на креслото. Зад Макрон стоеше бронзовата, статуя на Тиберий. Красивото му лице изглеждаше младо, нестареещо. Хатерий обърна към статуята воднистите си очи с благоговение.

— Моята любов и преданост към нашия…

— … скъп император е всеизвестна — прекъсна префектът нетактично думите му. — Да, знам. По същество, драги ми. Нямам време.

— Да, мой благородни. Аз… — заговори на пресекулки Хатерий — воден от чувството на преданост… удаде ми се… тоест случайно узнах… о, богове, какво унижение… прости ми, че така объркано…

— Вярно, че е объркано. Само плещиш, Хатерий. Кого си дошъл да предадеш?

— Аз да предам?! — дръпна се обидено дебелият сенатор. — Интересите на родината и преди всичко грижата за живота на императора ме заставят…

— Кого предаваш? — изръмжа Макрон.

Хатерий изправи гръб в креслото, поклони се за пети път и гласът му прозвуча с тържествена нотка:

— Сервий Геминий Курион. Подготвя заговор срещу императора.

И млъкна. Макрон притвори очи под рошавите си вежди. Той бе ядосан на Хатерий, загдето прекъсна разговора му с Ения в момента, в който тя вече почти бе склонна да се подчини на плана му. Но донос за Курион — това е голямо нещо! Макрон чудесно помнеше как Тиберий го насоли за Арунций. А впрочем… не е ли по-умно да остави развързани ръцете на затворниците, та старият… Не, не. В такъв случай най-добре е да разчиташ само на себе си. Курион! И неговите метежнически приятели Улпий, Пизон… Редно ли е тъкмо сега да бръкне в гнездото на осите? Защо в такъв решителен момент да насъсква Курионовите привърженици срещу себе си?

Макрон обмисля въпроса бавно, но основно. И решава: ще нареди да следят Сервий Курион и неговите приятели, за да знае всяка тяхна крачка. А по-нататък винаги е възможно или да вземе бързи мерки, или обратното — да протака разследването безкрай, според положението. Човекът, който има власт, прилага законите, ръководен

от личните си интереси.

Макрон стрелна с очи Хатерий. И хладно попита:

— Доказателства?

Очите на Хатерий, потънали в тлъстина, замигаха уплашено. Какво е това? Всемогъщият императорски наместник не прие неговия донос както друг път! Винаги е бил властен, груб и невъзпитан, но при всеки донос очите му светваха, понякога дори потриваше ръце. Днес остана безразличен. „Сбърках ли? Дали в края на краищата няма да навредя на себе си? Дали няма нещо вярно в тези шушукания, че Луций Курион и неговата дъщеря… Да, но думите назад не може да си вземе. Станалото е станало. Да отида при императора? Излишно. Няма да ме приеме. Бил съм му противен. Освен това този селяк няма да ме пусне при него.“

Той започна тихо:

— Моят освободен роб…

Макрон го прекъсна присмехулно:

— Персий, твоят редовен свидетел, нали?

— Да — продължаваше неуверено Хатерий, — чул от роба на Сервий за някакви тайни събрания на неколцина сенатори у Курион…

— Кои сенатори?

— Това не запомнил. Само чул…

Макрон скочи:

— Чул, чул, а пък не знае какво е чул! Празни приказки! Може да са се събрали, за да поиграят тайно на зарове, и ти виждаш в това заговор. Парички ли са ти нужни, а, драги ми сенаторе?

Хатерий бе зашеметен. С най-голямо удоволствие би се махнал колкото може по-далече от този говедар. Той отвори уста, но още неиздал звук, Макрон продължи да вика, удряйки с крак по акантовия орнамент на мраморния под:

— Омръзнаха ми тези твои доноси, драги! Всяка дума има лице и опако. А това опако много силно личи в твоите думи. Не се ли насити най-после?

— По друг начин ме приемаше по-рано, мой Макрон — изправи гръб обидено дебелият мъж, като дишаше тежко. — Crimen laesae Maiestatis…

— Добре — каза бързо Макрон, разбирайки, че е отишъл по-далече, отколкото е искал. — Ти самият видял ли си нещо? Чул ли си нещо?

Хатерий пак подхвана:

— Още на събранието в сената, когато ти увенча Курионовия син,

видях как Сервий Курион слушаше намръщено императорските възхвали за теб в писмото…

„Аха, ето накъде искаш да го извъртиш! Искаш аз да се обидя. Не, не, няма да се хвана на въдицата ти.“ И Макрон каза насмешливо:

— Откъде да знаеш? Може точно тогава да го е болял коремът. Твоят освободен роб чул от някого си, ти пък си въобразяваш, че си видял нещо… Слаби доказателства. Още веднъж ти казвам, мой драги: винаги трябва да имаш сериозни доказателства!

Макрон леко се поклони:

— Благодаря ти, мой Хатерий, и нека боговете те пазят — и извика подир отиващия си сенатор: — Довечера ще се видим на угощението. Калигула те очаква с нетърпение. Непременно да дойдеш.

Хатерий вървеше към изхода на Макроновия дворец обезпокоен и уплашен. „Защо ме очаква Калигула?“ Спомни си неприятната история с принца в лупанара. Изтръпна. Върху подовата мозайка при вратата бе изобразено озъбено куче с надпис: „Cave canem!“[287] Хатерий внимателно прескочи кучето и се затътрузи към лектиката си.

Макрон поседя известно време, загледан в прекрасния гръб на Венера, сякаш премисляше нещо, но неизвестно какво.

После извика управителя:

— Доведи Марцел!

Чу се покашляне.

Макрон се обърна.

— Марцел, вземи петдесет човека. Ще наблюдавате тайно Курионовия дворец на Авентин. Ти лично отговаряш пред мене, че там без твое знание и мишка няма да се промушне! За всеки влизащ и излизащ — веднага ми съобщавай. И бързо!

Завесата се, спусна и мигновено се вдигна. Надникна управителят:

— Господарю, военният трибун на легиона „Август“ от Горна Германия чака да влезе при теб.

Макрон кимна.

Влезе млад въоръжен мъж, поздрави и подаде на Макрон запечатан свитък.

Макрон намръщено зачете. После попита:

— Как стана този бунт?

Трибунът започна:

— Войниците роптаеха срещу недостатъчната храна и тежката служба. И когато дойде известието, че срокът на службата ще бъде продължен заради нарасналата опасност от варварски нашествия през Рейн, четири кохорти се разбунтуваха.

— И какво направи легатът?

— Нареди да затворят шестнайсетте главатари на бунтарите. С останалите легатът преговаря и чака твоите заповеди.

Макрон се позамисли малко, после нареди да му донесат писмените принадлежности. Написа и запечата писмото. За по-голяма сигурност повтори заповедта и на трибуна:

— Предай на легата веднага да обезглави шестнайсетте за назидание. А пред войниците да дръпне една реч и да им намекне, че ако приемат да служат свръхсрочно — а те ще служат, момко, — то скоро ще получат по една-две шепи жълтици.

Трибунът недоумяващо ококори очи. Макрон се усмихна:

— Не ми пули очи, миличък, ами си плюй на петите и по-скоро да си там! Ще видиш, че не те лъжа! И отнеси поздрави на моите войници!

И като гледаше подир трибуна, той си помисли: „Крайно време е да се изменят нещата. До гуша, ми дойде от дъртия наставник — да ме хока като момчурляк, че и да ме следи отгоре на това. А младия аз ще си го поведа на връвчица като агънце! Той с удоволствие ще ръсне малко парици на войниците, само и само да се хареса и да си осигури тила…“

Ения се въртеше в ръцете на робините, които надипляха столата й от червена коприна и мажеха с дървено масло косите й, за да блестят силно.

Едва сдържаше сълзите си. Тази свиня Макрон! Ще я продаде на дваж по-голяма свиня! Чудовище! Звяр! И в същия миг си спомни грубите ръце на Макрон, които така силно и буйно я прегръщаха. Та тя го обича, този грубиян. Говедар. И няма да престане да го обича, макар че я принуждава да спи с този изрод. „А когато стана императрица — това нищожество трябва предварително писмено да й потвърди! — когато стана императрица, ще ви дам да се разберете и на двамата!“

Що за шум е това? Това е той. Това са неговите стъпки. Ения освободи робините.

Макрон дръпна завесите и се втурна в спалнята. Сграбчи Ения през кръста:

— Още тази вечер трябва да започнеш с Калигула. Е, разбра ли колко е важна тази работа за нас?

Ения мълчеше. Той я погледна и продължи разпалено:

— Днес направо взимаш акъла, момиче, честна дума! Прическа, рокля, украшения — същинска Клеопатра! А той е луд по всичко египетско. Луд ще полудее и по тебе — сигурна работа! Е, какво,

съгласна ли си, императрице!?

— Твоята воля е и моя воля — изрече с престорена покорност Ения, загледана през рамото му към позлатените квадрати на мраморния таван.

Макрон радостно я целуна:

— Браво на тебе, Ения! — И добави шеговито: — Искаш ли да ти купя Египет заедно с всичките му покойни фараони? Всичко, каквото ти се прииска, ще получиш. Само добре внимавай какво прави този хитрец! В кревата трябва да измъкнеш от него и най-потайните му мисли, за да мога навреме да му разваля играта!

Той зърна сълзи по ресниците й.

— Е, нищо, нищо няма, момичето ми. Голяма работа. Ще потърпиш малко. А като ти дойде до гуша този изрод, ще ми кажеш. Дори и на Палатин му се намира на всичко колая!

32

Огромен глиган с щръкнали от муцуната зъби, великолепен като ориенталско божество, се появи в триклиниума, носен от етиопци великани. Препечената до кафяво кожа бе още топла и мазнината, която се стичаше от нея върху също така огромен сребърен поднос, издаваше приятна миризма и гъделичкаше ноздрите. Върху зурлата на глигана се полюляваше златно кръгче с цифрата XXX, означаващо тридесетото, блюдо на угощението.

Гостите се стъписаха. Тиберий бе издал заповед, с която забраняваше да се поднася цял глиган на пиршествата, какъвто бе обичаят в края на републиката, и смяташе, че половин глиган не е по-малко вкусен, отколкото цял. А сега Калигула публично нарушаваше императорската заповед. Защо прави това? Как се осмелява? Какво ще стане, когато императорът научи? Или императорът наистина е пак болен и няма да научи какво става в Рим? Виждайки животното, Макрон се разсмя и заръкопляска. Подир него — всички останали. Ръкопляскаха двамата консули Гней Ацероний и Гай Петроний Понти, сенаторите, конниците и най-висшите римски чиновници.

Калигула наблюдаваше всичко това от своята лежанка, галеше крака на сестра си Друзила и приемаше аплодисментите с благосклонна усмивка. Той преустанови възторга с едно движение на десницата си и каза, като отново протегна ръка към прасеца на сестра си:

— На мен, императорския внук, се полага пръв да съблюдавам заповедите на дядо ми. Но аз си позволявам правото да наруша заповедта на императора, тъй като моят мъдър и пестелив дядо преценява глигана от гледище на своята възраст, за която вече не е позволено такава тлъста храна. За него може би и четвъртината от това вкусно животно би била вредна. Същото е и с игрите в цирка и на арената, от които Рим така дълго и несправедливо е лишен. Ще се опитам и по двата въпроса да уговоря императора.

Аплодисментите бяха толкова гръмки, че всичко наоколо се разтресе. Гостите разбраха: Калигула иска да спечели и нас, и целия Рим. Бъдещият император си създава популярност. Но приятно им стана от това, което чуха. Той обещаваше интересен живот.

Угощения в императорския дворец се устройваха рядко. Все по-

рядко и по-рядко. А от момента, в който Тиберий преди единадесет години напусна Рим, преселвайки се на далечния остров, изобщо не бяха устройвани. Най-после наследникът на трона обновява старата традиция на Палатин!

Междувременно готвачът бе разрязал търбуха на глигана, откъдето се изсипаха огромно количество салами, кървавици и охлюви, и миризмата на лакомствата се възнасяше към отворения покрив на триклиниума. Там, по ръба на стряхата, седяха роби, от огромни мрежи ръсеха в залата розови листенца и жадно поглъщаха миризмата на печено, каквото никога не бяха яли до насита.

Освен Даркон и Вилан тук се намираха всички останали съмишленици на Сервий. Старият Курион лежеше редом с Авиола, притваряше очи, сякаш от умора, и внимателно наблюдаваше Калигула, който се тъпчеше с пастет. Друзила се смееше, като гледаше какви огромни хапки поглъща. Мушкаше в ръцете му кристална чаша с родоско вино, отпивайки предварително, от него, за да не се страхува. Той й благодареше с изтънчени слова.

Калигула пиеше заради удоволствието от пиенето. Авиола пиеше, за да притъпи в себе си безпокойствието и страха. Единственият, който се преструваше, че пие, а само допираше чаша до устните си, бе Сенека, полегнал край любимеца на Калигула — артиста Мнестер.

Из триклиниума тичаха голи момчета и разнасяха в златни купички вода, смесена със сняг. Гостите мокреха в тях ръце, някои си разхлаждаха слепоочията. В къдрите на момчетата избърсваха мокрите си пръсти.

Невидими музиканти докоснаха струните на арфи и надуха кларнетите и флейтите. Робини в оранжеви хитони сновяха между лежанките и масите, подавайки купи с фъстъци. Калигуловият „организатор на удоволствията“ Муций бе разпределил работата. На роба Ксеркс бе възложил да се грижи за изненадите, които трябваше непрестанно да се сипят върху гостите от отворения покрив на залата: кошнички със сладкиши, цветя и шишенца с благовония. Ксеркс с тревога наблюдаваше отгоре една прекрасна млада робиня, която предлагаше орехи на Хатерий. Дебелата, обрасла с червеникави косми лапа на Хатерий се плъзна под хитона на робинята. Робинята Антея, любимата на Ксеркс, почервеня. Ксеркс скърцаше със зъби от гняв. Но той изведнъж се усмихна до уши и зъбите му блеснаха весело: Антея с котешко движение се изплъзна от Хатерий и избяга.

Окачени на тънки верижки, от тавана се спуснаха сребърни светилници, които така наподобяваха звездите, че събрани в един

огромен кръг, те образуваха дванадесетте съзвездия на зодиака.

Калигула отпочиваше върху лежанка от абанос и слонова кост сред пъстроцветни възглавници. Над главата му светеха седем звезди, разположени като в съзвездието Дева, под чийто знак се беше родил. Той целуваше рамото на Друзила. Друзила търпеливо понасяше нежностите на брат си и странно се усмихваше. Тя не престана да се усмихва и тогава, когато Калигула свали от главата си венеца от рози, какъвто имаха всичките му гости, и го хвърли демонстративно в краката на Ения. Участниците в пиршеството наблюдаваха всичко това с притаен дъх.

— Охо, ново съзвездие на нашето небе — рече ехидно Бибиен на Улпий.

— Бъдещият властелин на света и съпругата на императорския наместник. От каква ли величина ще бъде звездата на Макрон в това съзвездие?

Авиола се наведе към Сервий:

— Великолепен съюз. Готов съм да се обзаложа на хиляда ауреи, че Макрон ще спечели от това всичко, каквото поиска. Vivamus![288] — Той подаде чашата си на роба, за да я напълни, вдигна я с хитра усмивка към Сервий и я изпразни на един дъх.

Макрон, като се усмихваше предано на Калигула, шепнеше на Ения, прилепнала до него:

— Не си играй с венеца, моля ти се, а си го сложи на главата. Гледай само как те е зяпнал! Няма да видиш голям зор с него, момиче. Действувай!

— Ах ти, свинар, мръсен безсрамник — прошепна Ения непривично грубо. Тя беше обидена от простащината, с която мъжът й я тикаше в кревата на принца. Но същевременно изпрати многообещаващ поглед на Калигула.

— Нашата скъпа императорска глава — обърна се тихо Мнестер към Сенека — без венеца прилича на диня, очукана от градушка.

Сенека се усмихна.

Калигула навярно също съзнаваше това. Той се приповдигна, разпери театрално ръце и заговори, сякаш скандираше стихове:

— Вятърът на любовта ми грабна венеца от главата. Eheu! Кой ще ми даде друг?

Мъжете и жените наставаха, сваляха от челата си венците и ги хвърляха с викове в краката на Калигула. Той благодареше, изпращайки целувки на жените. Отгоре на невидими нишки се спускаше прекрасен венец от червени рози. Любимецът на Калигула,

Лонгин, очарователен младеж с дълги коси, извика:

— Боговете ти пращат венец!

Той помогна на принца да мушне шилестата си глава във венеца. Залата ликуваше.

По даден знак от „организатора на удоволствията“ през осемте входа в залата притичаха робини с нови венци за гостите. Антея подмина масата на Хатерий и слагайки венец върху главата на Сервий, се усмихна нагоре, откъдето предполагаше, че я гледа Ксеркс.

Ритъмът на музиката се промени от танцов в маршов.

Върху подноси от оникс робите разнасяха под ритъма на музиката раци, паунови яйца, печени в пепел, месо от печени козлета с гъби и желе от пиле. Масите се отрупаха с нови лакомства; свинско виме, пържено в масло, твърди жълтъци с горчица и черен пипер, печени бичи тестикули във вино, мурена — морска змиорка — с лют сос гарум, след който в устата дълго пари. Вино — бяло, зелено, жълтеникаво, златно, светлочервено, червено, тъмночервено, черно.

Полунощ отдавна бе минало. През отворения покрив в залата падаха безшумно, като описваха треперливи кръгове във въздуха, розови листенца. Небесното око над триклиниума се олюля от мигането на звездите. В залата нахлу ароматът на палатинските пинии. Сякаш отдалече долиташе нежната мелодия на еоловите арфи.

Калигула бе наредил една от лежанките до него да бъде за Луций и Валерия. И двамата бяха изненадани. Валерия тържествуваше. Тя си помисли: „Нека види целият свят — а гостите у Калигула са наистина целият свят, — че Луций и аз… Нека се запечати нашият съюз пред очите на всички. Така вече не ще може да ми се изплъзне…“

Но Луций избягваше Валерия. Противна му е жената, която лежи до него. Стотици ръце са я прегръщали, от всяка прегръдка по нея е останала някаква мръсотия. Засегнатото честолюбие се бори у него със страстния, му копнеж.

Валерия днес е прекрасна. Косите й, събрани в гръцки кок, са като ален метал, който изглеждаше ефирен от виолетовия прашец. Върху лицето й — леко отметнат воал от тюл. Под сянката на дългите ресници — очи като бадеми. Цветът им се мени както морето. Тънка зелена кашмирена палла на меки дипли, прихванатa върху дясното рамо от златна фибула с голям рубин. Лявото рамо е голо, кожата на ръката розовее. Наметалото от нежен жълтеникав бисос, обточено със злато, е захвърлено върху лежанката. Паллата се е плъзнала по крака, разкривайки примамливо прасеца и част от бедрото. Съвършените линии на заобления й фигура предизвикват.

Валерия огледа залата. Мъжете я съблича с очи. Полуголото тяло е по-възбуждащо от голото. Страстното желание си доизвайва това, което не се вижда. Тежките клепки на Валерия ту се притварят, ту се повдигат. Погледът й е ту тъжно замечтан, ту пламтящ като поглед на хищник. „Да, всеки един от тези би ми дал веднага сандък злато, ако го прегърна. Дали и Луций вижда това?“

Тя закри с прозрачния тюлов воал пламтящите си очи. Но устните й са открити и аленеят. От косите й лъха горчиво-сладък мирис. Така миришат смъртоносните отрови.

Изящното й бедро се притиска до крака на Луций. Пари. Жената се разтапя от сладострастие. Но нейното желание е пропито от ново чувство. Тя иска да признае на любимия си това ново чувство, което я събужда за съвсем различен живот от този, който е водела досега.

Валерия се обърна към Луций; стори й се, че мислите му са някъде далече, сякаш не присъствуваше тук; тя понечи да го помилва, но щом го докосна, Луций протегна ръка към чашата. Нарочно си отдръпна ръката.

Нарочно си отдръпна ръката…

Нейната длан се вцепени във въздуха, зениците й се свиха… Ах, така ли! Сенаторският син се срамува от бившата робиня. Тя наблюдава любимия си изпод притворените клепки. Ах, как тези негови горди, безсрамно горди устни с надменни гънки около тях издълбават пропаст между двамата! Гордост се сблъсква с гордост, макар и да изгаряха от копнеж един към друг.

Срещна погледа му. Луций мълчеше, отпиваше бавно от чашата. Усмихна й се. Проклета усмивка. И толкова надменна, че тя гневно впи нокти в златната гривна на ръката си. По-добре да беше я ударил. Валерия се отдръпна от него и зениците й засвяткаха. От свирепия израз на отмъстителната злоба лицето й стана грубо. Тя предизвикателно огледа залата. Обзе я див инстинкт за мъст.

Триклиниумът гъмжи от разговори, робите изнасят остатъците храна. Розовите листенца падат в полупразните чаши.

С твърда стъпка влязоха млади нубийци, понесли големи сребърни амфори, чиито гърла са запечатани с цимент. Те ги отвориха и започнаха да наливат тежко, смесено с подправки кантаберско вино.

Кантаберското вино мирише на канела и бързо замайва главата.

Върху подиума танцува египетска робиня — полудете, полужена, около голото й тяло се е увила огромна змия. От омайната музика на флейтите босите крака отмаляват. Смуглото тяло се извива под монотонния ритъм. Пред гушата на момичето се олюлява съскащата

глава на влечугото. Благородните римляни се оживиха. Видът на гола жена вече не е в състояние да разсее скуката у хора, които са преситени от блудства. Но представата, че змията ще ухапе момичето, което с всички сили отблъсква главата ѝ, освежава притъпените им сетива. Жестокото зрелище дразни. Дъждът от розови листенца престана. Всички очакват да бликне сред писък кръвта. Гукането на момичето, което полека преминава в пеене, предизвиква приятни тръпки по телата на присъствуващите. Борбата на момичето със змията е наслада за преситените. Най-после музиката стихва и енергичните ръце на египтянката извиват главата на противното животно. Момичето тежко диша. Двадесет гласа едновременно искат танцьорката.

Калигула със смях извиква като на търг:

— Кой ще даде повече? Хиляда сестерции като начало. Хиляда и двеста за втори път…

Хатерий спечели танцьорката срещу десет хиляди. Принцът прие без смущение торбичката злато от Хатерий и я хвърли в скута на Друзила.

— За мен ли е? — попита принцесата.

— За теб, за теб, моя най-мила. — Той повдигна главата ѝ и я целуна по бялата гуша. А на Луций, който седеше наблизо, каза: — Каква красива гушка, Луций, нали? Но поискам ли — мога да я прережа…

Друзила равнодушно се усмихна. Луций изтръпна. Калигула се обърна към сестра си:

— Ти нали си ме знаеш; миличка… — и започна да я целува по рамото, загледан в египетската прическа на Ения.

Луций наблюдаваше Калигула. Бе чувал, че принцът е жесток и извратен. Но го оправдаваше. Шест години омразният старик го е държал като затворник на Капри. Как да не се разбунтува! Та той трябва да намери някакъв отдушник от всичко това — млад е, има право да живее. Скоро ще стане император. Какъв ли император ще бъде? Син е на Германик. Колко много би могъл да даде на Рим, ако тръгне по стъпките на баща си! „А мене какво ли ме очаква? Дали приятелството му, или…“

В този миг Калигула забеляза втренчения поглед на Луций. Луций, сякаш уловен на местопрестъплението, почервеня и притвори очи.

Калигула нареди да му напълнят чашата. Подаде я на сестра си да опита виното и се изправи. Вдигна чашата с многозначителен жест, като продължаваше да гледа Луций. В триклиниума настъпи

напрегната тишина. Старото сърце на Сервий туптеше уплашено.

— Аз искам тук, пред вас, да се чукна с мъжа, който е достоен да се нарича син на Рим. С очите си видях тази сутрин на Марсово поле колко го обичат войниците му, които е предвождал в победоносни битки. Искам да пия със своя верен приятел Луций Геминий Курион.

Луций, пламнал от смущение и блаженство, скочи, грабна чашата си и пристъпи към принца. Кристалът звънна.

— За славата на Рим и за твоята, Луций Курион!

— За твоето величие, Гай Цезар!

Обърнаха чашите нагоре с дъното. Калигула прегърна и целуна Луций. Триклиниумът се разтърси от ликуващи възгласи. Макрон поздрави Луций. Сенека гледаше изпитателно Луций. Сервий беше блед, мускулите на лицето му нервно потрепваха. „Какъв позор за моя син!“ Но изведнъж го споходи ужасна мисъл: а не е ли това примка? Той изпрати предупреждаващ поглед към сина си. Опиянението Луций не му обърна внимание.

Сервий разсеяно се обърна към Авиола:

— Защо ни измъчва така Калигула? Защо не ни каже какво става с Тиберий?

— Защо… защо… защо не… не каже? — повтаряше Авиола като ехо.

Калигула не каза нищо. Неговият буен, несвързан смях стържеше над шепота (дали той сам не пръсна този шепот?), който се носеше из залата и проникваше във всички уши: старият император ще угасне всеки момент. След неговото двадесет и три годишно царуване започва велика ера в историята на Рим!

Нашепваната вест стига до ушите и на Сервий. Той се разтреперва. Трябва да знае истината, времето не чака. И се обърна към Калигула:

— Ще ми позволиш ли, Гай Цезар, един въпрос?

Залата изведнъж стихна, принцът благосклонно кимна към бащата на Луций.

— Дочух вест, на която не искам да вярвам… Императорът бил тежко болен… Лекарите се опасявали… — Той умишлено не довърши.

Калигула погледна за миг Макрон, после нагоре, вдигна ръце и гласът му прозвуча с болка:

— Разчитам на милостта на Ескулап, която винаги е съпровождала императора…

Трясъкът на кристалната чаша на Улпий наруши мъртвата тишина.

Да, всичко е ясно. Върху бледото лице на Сервий изби студена пот. Ако императорът умре, преди републиканците да обсадят най-важните

държавни сгради, вземе ли в ръцете си властта Калигула, преди да бъде провъзгласена републиката — то всички надежди ще рухнат. Досега успяха да запазят в тайна заговора. Но настъпва решителният момент: последният удар. Още тази нощ трябва да се почне! Пренестинска гадателко, кажи: ще успее ли нашето дело?

Хатерий Агрипа вижда всичко иначе. Веселият, безгрижен Калигула ще бъде друг господар, различен от мизантропа Тиберий. Друг ще бъде и животът в Рим. Младият император няма да пречи на предприемчивите сенатори, както правеше старият. Но сигурно ли е това?

Калигула гледаше примижал към Макрон. Те двамата знаеха много повече. Те също биха били неуверени и уплашени, ако не знаеха, че императорът, макар и болен, има намерение в близките дни да се върне в Рим. И те двамата, принцът и Макрон, трябва да бързат. Трябва да действуват бързо, за да не се стигне до безредици в момента, в който старецът угасне. Калигула се изправи и плъзна поглед по триклиниума:

— Правя възлияние за Юпитер Капитолийски и пия за бързото оздравяване на нашия любим император!

Чашите звъннаха.

Едни роби тичешком разнасяха нови ястия; други наливаха андалуско, черно като нощта вино и пируващите мигновено изпразваха чашите; трети така ловко спускаха от стряхата алабастрови яйца, окачени на златни нишки и напълнени с капуански благовонии или нард, че гостите трябваше само да протегнат ръце към тях. Робини в прозрачен муселин се движеха между масите, разпръскваха арабски аромати и палеха в бронзови купички тамян. Това бе много уместно, защото въздухът в триклиниума подир четиридесетото блюдо бе станал трудно поносим.

И Макрон посегна към шишенце с благовоние. Понапръска се, вдъхна дълбоко аромата. Не му се хареса. Той предпочиташе миризмата на сено, дърво, миризмата на кожа и обор. Изведнъж си спомни нещо и се усмихна: „Дори когато изляза от банята, целият намазан с благовония и помади, и застана пред стария император, все ми се струва, че каквото и да правя пак си мириша на говежди тор. Сякаш го виждам как му се издуват ноздрите и се отвръща от мене. А с Калигула не е така. С него сме си някак по-близки. Ах, само да стане…“

Калигула започна да се отегчава от апатичната и прозяваща се скришом Друзила. Той я отведе да спи и се върна. И сега лежеше до

своя любимец Лонгин, рошеше къдравите му коси и гледаше Ения.

Възбуден от нейните многообещаващи усмивки, Калигула нареди на организатора на удоволствията да съобщи, че по ориенталски обичай днес се разрешава на гостите да излязат на въздух, да се разходят и освежат с напитки в палатинските градини, докато отново ги призове гонгът.

После, обеща принцът, той самият ще придаде още по-голям блясък на нощта със своето изкуство.

Не бе лесно човек да се вдигне подир толкова обилна храна и след толкова изпито вино. Но какво да се прави? Обещанието на Калигула се посрещна с аплодисменти. Гостите наставаха, заувиваха се в тогите си, защото навън бе хладна нощ, и бавно, като се стараеха да запазят не само равновесие, но и радостен израз на лицата си, излизаха през осемте врати на триклиниума в градините. Вървяха достолепно, едва пристъпвайки, тъй като в Рим само робите бързат.

Нощта просветляваше. Кората на платаните сивееше в утринната мъгла, стволовете напомняха тълпа прокажени.

Отдалеко се чуваше скриптенето на коли, които само до изгрев-слънце имаха право да откарват месо на Говеждия пазар и плодове и хляб — на Тържището.

А наблизо, откъм нарочно неосветените кътчета в градините, звучаха лири.

Неколцина гости се отправиха към огромните курни на вомитория[289], направени от червен мрамор. Те си помагаха с паунови пера да освободят място в стомасите си за нови лакомства. Други се пръснаха из градините, плашейки с разговорите си птиците в златни клетки, окачени по дърветата.

Сервий заведе Авиола при вомитория и отиде да търси сина си. Срещна го на пътечката, потулена между чемшировите храсти. Вървеше бавно, замислено.

— Какво великолепно общество е събрал днес Гай Цезар — каза той силно на Луций. — И с какво внимание те удостои!

Луций не забеляза иронията, вниманието на Калигула го ласкаеше и той се съгласи с баща си. Вървяха мълчаливо близо един до друг. И Сервий се обърна спокойно към сина си:

— Иди на двора, където чакат робите. Забрави си шала в лектиката. Донеси ми го. — И тихо добави: — Там ще намериш Нигрин. Нека веднага се качи на коня и изпълни поръчението ми. Той знае кому какво трябва да предаде. Светкавично да замине. Настъпил е нашият час, сине! Сложи след пиршеството това съобщение в дупката

на дъба. — Той бързо му подаде малък свитък и каза силно: — Утринният хлад е вреден за моите бронхи. Донеси ми по-скоро шала, драги!

Луций покорно се обърна на пета и тръгна. Сервий остана на мястото си, загледан в светлеещото небе.

Луций разбра: Нигрин трябва да полети към Мизенум, да се прехвърли на Капри и да предаде на Варий, центуриона на личната императорска охрана и верен човек на Сервий, следните две думи: „Приветствуваме императора“. Тази парола означава „Убий!“ Нигрин е сигурен човек. Варий ще изпълни заповедта. И то с удоволствие. Защото ще стане богат, ще получи имение с петстотин роби. Войниците от неговата центурия ще напуснат службата и ще си обработват нивите и лозята — награда за преданост към републиката. До няколко дни ще паднат главите на двамата тирани и Сервий Курион ще обяви в сената републиката. Две глави. На Тиберий и на Калигула. За Калигула, сина на Германик, римският народ ще ридае и ще роптае. И Луций ще трябва да усмири тълпите с кохортите на своя сирийски легион. Сенатът ще му се отблагодари. Ще му се отплати с тържествени почести. Това е голяма слава!

Луций вървеше машинално. Вървеше покорно, накъдето го бе отпратил баща му. Болка пронизваше слепоочията му. Да. Този миг трябваше да настъпи. Но дойде по-рано, отколкото очакваше. Вече не може да се извърта и да играе на двете страни. Но и да се измъкне, вече не може. Трябва категорично да реши: републиката или императорът!

Ще каже на Нигрин: „Изпълни заповедта“ и тези две думи ще завъртят колелото на съдбата. Двамата Клавдиевци ще загинат, а с тях и империята.

„С нея ще загине и моята мечта. Републиката е мащеха за героите. Тя дава предимство на възрастта, за слугите, опита. Не раздава лесно златни венци. Не провъзгласява военния трибун за легат. Не доверява на младите хора да командуват войската, не им предоставя възможност да спечелят битка или война и да се върнат с триумф в Рим…

Императорът е всевластен, поиска ли някого да издигне. Легат. Командуващ армия. Победител и триумфатор. Всичко това може да направи императорът. Тиберий вече няма да раздава такива почести. А новият император, Калигула? «Имаш моята любов, Луций. Гай Цезар умее да цени верността на своите приятели!» И днес, на вечерята, пред лицето на целия властвуващ Рим: «Искам да се чукна със своя верен приятел!» Верен. Верен! Аз — на Гай, а той — на мен. И двамата —

верни на своето отечество.“ Луций едва се държеше — така силно го угнетяваше тази пълна неяснота. И отникъде — никакво просветление. Наистина; той искаше да загине Тиберий, който застрашава живота на баща му, да загине деспотът, който мрази младостта и живота. Но Калигула искаше да спаси на всяка цена! Как да постъпи? Как да предпази принца, без да издаде това, което не бива да издава?

Сякаш в клещи бе стисната главата му, болката в слепоочията ставаше все по-силна. Ускори крачка, Курионовият син предаде заповедта на Нигрин. Взе шала и тръгна обратно.

Фигура, увита в тъмно наметало и с воал през лицето, му прегради пътя. Валерия вдигна мълчаливо воала. Даде му възможност да види в утринния сумрак най-напред красивото й строго лице. След това, полуотваряйки устни, показа бисерните си зъби в сияйна усмивка. Пристъпи съвсем близо. Лъхна го топлина и зашеметяващ аромат. Стана неспокоен. Стори му се, че вижда как в очите на жената пламват искри.

— Мой ли си? — прошепна тя страстно.

Той забави отговора си. В очите на жената засвяткаха мълнии. Обзе го страх от нейното отмъщение. Трябва да играе! Още малко да играе! Още няколко дена! После вече няма защо да се бои от нея.

— Твой. Само твой, моя любима!

Валерия се притисна до него с корема и бедрата си. И отново загуби разсъдъка си. Устата й бе гореща, чак изгаряше. Но тя се отдръпна и каза недоверчиво:

— Къде си ходил?

Показа й шала на баща си. Валерия се усмихна като човек, който знае повече, отколкото другият предполага.

— Отнеси шала на баща си… Аз се прибирам у дома…

— Но сега Калигула ще…

— … ще прави палячовщини, знам. За да отвлече вниманието на гостите от главното.

Луций опна тяло в тъмното, но нищо не каза.

Тя отново се приближи до него и прошепна съвсем отблизо:

— Не ставай глупав, Луций! Всичко е напразно. Калигула скоро ще бъде император. Съвсем скоро! И нищо не може да му попречи…

— Какво говориш, моя мила?

— По-скоро, отколкото вие мислите — с насмешка добави тя, — вие, заговорниците! И който се противопостави на това, ще бъде унищожен… Не се прави на толкова учуден. Нима не познаваш баща ми? — И страстно избухна: — Кога ще дойдеш?

Той започна да заеква:

— Ще дойда. Скоро ще дойда, само да…

Прекъсна го рязко, властно:

— Днес, час след залез-слънце, ще те чакам.

Бързите й стъпки отекнаха в скърцащия пясък. И Луций, загледан подпре й, скърцаше със зъби от гняв. После занесе шала на баща си.

— Много се забави — каза тихо и с укор Сервий.

— Всичко направих, както ти заповяда, татко — измъкна се от положението Луций. — Нигрин замина.

Сервий кимна и започна да говори за това какви ли изненади им готви божественият, всеобщият любимец Гай Цезар.

В прекрасния кубикулум на Калигула грееха дванадесет светилника. Ения лежеше гола до Калигула и учестено дишаше. Мъжът хъркаше. Цялото тяло я болеше от неговата животинска грубост. Зърна синкавите петна по ръцете и краката си. От изпохапаните й устни сълзеше кръв. Тя скърцаше със зъби от гняв и унижение. Но върху мраморната маса се белееше пергаментът с клетвата на Калигула, че ще я направи своя жена, щом се възкачи на трона. Значи, наистина ще стане императрица. Но с цената на какво си купува пурпурното наметало от този изверг! Макрон е грубиян, ала има чувство. Той е мъж. А това чудовище е безчувствено влечуго. Но все пак е господар на света. И щом Ения осъзна това — изтерзаното й тяло престана да я боли.

В главата й нахлуваха спомени — един през друг, като картинки в калейдоскоп. Детството в обеднялото патрицианско семейство, преминало в скромност и страх пред боговете и хората. Кандидатите за женитба, които избягваха девойката, защото нямаше нищо друго освен красотата и родовото си име. Докато дойде Макрон, първият мъж в империята след императора, два пъти по-възрастен от Ения. Неговата грубоватост й бе неприятна. Тя копнееше да слуша романтични слова на възхищение, но след време се примири и с този недодялан войник. Женитбата въведе и баща й, и нея във висшето общество. Той я обичаше посвоему. Печелеше злато, трупаше го, рискуваше с живота на другите, както някога бе рискувал и със своя в походите на Тиберий против панонските и германските племена, но не беше женкар. Само едно зло внесе в живота на Ения: Валерия, дъщеря си от първата жена, на години колкото Ения.

Ения ненавиждаше червенокосата красавица, която Макрон обграждаше с безкрайно внимание. Той искаше да възнагради дъщеря си за мъките, които бе изтърпяла, когато не се беше грижил за нея, и

Ения ревнуваше. Тя завиждаше на Валерия и за това, че ще се омъжи за млад, красив патриций от най-знатен род.

Но сега Ения е любовница на бъдещия император. Тя е утрешната императрица. Та лежи пергаментът и клетвата. Сега тя има власт да попречи на нейния брак и на любовта й. Една дума само да изрече на този, и главата на Луций ще падне. Ения не иска да убива. Но би могла да направи така, че Луций, а и Валерия заедно с него да напуснат Рим. Да идат някъде далече. Може би и завинаги.

Ения добре видя на вечерята, че Луций не бе внимателен към Валерия. Забеляза как Валерия се стараеше да го привлече и не се съмняваше, че ще успее.

Ения лежи, вдигнала ръце над главата си. До нея хърка бъдещият император. Гледа огромното му ходило, сякаш прикачено към смешно тънкия прасец. Ако се пообърне — ще види повече. „О, опазили ме боговете!“ И това е предостатъчно, за да се погнуси. Ения премисля. Тя знае слабото място на този човек: тщеславието и страхливостта му, които са известни на целия Рим. В тази точка ако бие, ще стигне до целта.

Без да поглежда грамадата месо до себе си, Ения започна да буди Калигула. Той сърдито изръмжа насън. Мина доста време, докато успя с ласкателни думи да доведе Калигула до добро настроение. Тя предпочете да стане, за да не я докосва, и разхождайки се из спалнята гола под наметалото на дългите си коси, говореше: в голям празник е превърнал Гай — о, днес вече нейният любим Гай! — този делничен ден! Пиршеството било приказно! Как всички присъствуващи изразили любовта и предаността си към принца! Само Луций Курион… целият почервенял, когато срещнал погледа на Гай. Защо ли? Дали някога между двамата не е имало нещо?

Калигула подпря тежката си глава на ръката и наостри уши. Виж ти, каква умна жена! Като че ли наистина вижда в миналото. Сякаш знае за старата ненавист на Калигула към Луций.

— Аз разбирам, че ти не си забелязал това, мой най-скъпи. Ти си великодушен. Но разумно е да забелязваш и такива неща. Аз ще бъда твоите очи. Чувала съм, че Луций е много тщеславен. И парадът на шести легион показа това. Ако един ден Луций получи висока длъжност и неговото влияние се засили, той може да стане опасен за теб, carissime! Как да се предотврати това? Дори преданата ти жена не знае. Тя си мисли само за едно: ако Луций би бил някъде далече от Рим, тогава не би имало опасност за теб, мой божествени… не мислиш ли?

Предложението й се хареса на Калигула:

— Далече! Извън Рим… Но това не е нужно сега! Ще видим.

Той протегна ръка.

Ения се уплаши от нови нежности. Но за нейна радост Калигула търсеше чашата с вино. Тя напълни две. Направиха възлияние за Афродита. После кристалът звънна.

— Обичам умните жени — заяви принцът, пи, стана и извика робите.

В това време Ения скри пергамента, който й гарантираше пурпурното наметало на императрица.

„Дзум-м-м-м, дзум-м-м, дзум-м-м.“ Ударите на кедровите палки с медния гонг призоваваха гостите в триклиниума. Всички веднага се върнаха, незабравили, че сега наследникът ще демонстрира изкуството си. Залата скоро се напълни. Лежанката на Калигула бе празна. Ения прилегна до Макрон. Черните коси подчертаваха бледността на лицето й, оранжевият шал прикриваше сините по ръцете. Макрон се усмихваше. В усмивката му се долавяше удовлетворение… успял бе вече да мушне под туниката си Калигуловия пергамент. Ения гледаше гордо и властно. Но като забеляза, че Валерия я няма в залата, стана неспокойна. Луций бе сам на лежанката и изглеждаше уморен. Пиеше. „Любила се е с него — каза си Ения. — Отново го е спечелила. Ах, как триумфира тази разглезена «римска принцеса».“

Музиката свиреше по-силно, отколкото в началото на вечерта. Ароматите на нови блюда изпълниха триклиниума. Робите наливаха нови вина.

Над огромния отвор на покрива започна да се съмва. Пламъците на светилниците, съперничещи до преди малко на зазоряването, сега изглеждаха посърнали, бледни.

Двойка гладиатори — германец и тракиец — се биеха върху подиума с къси мечове. Порция човешка кръв към едно пиршество винаги е била нещо любимо в Рим, но днес гостите не обръщаха особено внимание на състезателите. Когато тракиецът се свлече, те вдигнаха безучастно ръка с палец надолу — habet![290] — германецът прободе гърлото на тракиеца и се заклатушка на излизане от залата, целият окървавен.

Неспокоен, робът Ксеркс наблюдаваше отгоре всяка крачка на любимата си. Антея, заедно с другите робини, разпръскваше благовонни между масите, избягвайки масата на Хатерий. Зает с вкусно приготвените пълнени гълъби, той само от време на време поглеждаше към нея и продължаваше да яде. Тъпчеше се и Авиола,

пиеше и Сервий, който в началото бе доста сдържан. Макрон викаше като пред войници на полигон. Вилан пееше някаква просташка песен, Мнестер скандираше монолога на Орест и с удари на чашата, върху масата подчертаваше дължините на стъпките в хекзаметъра. Полупиян, бе и старият Велей Патеркул, подлизуркото, който възхваляваше Тиберий в своята „Римска история“. Виното замайваше всички. Неговите изпарения се издигаха нагоре като мъгла и възкиселата миризма дразнеше робите на стряхата.

После екнаха бойни тръби. Техният зов бе подхванат от напевните флейти и опияняващите кларнети.

Енергично се разтвориха завесите на главния вход и в триклиниума влезе колесница с високи колела и позлатени наплати, теглена от менади[291], които имаха само кожени пояси около бедрата си.

Върху колесницата — голяма бъчва, на чийто ръб седеше, потопил крака във вино, бог Дионис. Лозовият венец падаше на челото му, в едната си ръка държеше тирс, обвит с бръшлян. Богът бе облечен в къса златна туника с извезани зелени длановидни листа.

Около колесницата, под виковете на менадите, които се държаха като пияни, шумно подскачаше тълпа от космати сатири.

Гостите възторжено вдигнаха натежали глави. Познаха в Дионис Калигула, бъдещия император. Изправиха се с мъка, а някои едва се държаха на краката си, и започнаха бурно да аплодират.

Виковете: „Здравей, божествен Дионис!“ се смесиха с пискливото „Evoe“ на екзалтираните менади и сатири.

По знак на Ксеркс върху бога и сюитата му се изсипа дъжд от розови листенца. Колесницата спря посред триклиниума, Дионис загреба със златна съдинка вино от бъчвата и напълни чашите на Ения и Макрон.

Сто ръце поднесоха своите чаши:

— И на мен, о, божествени!

Гостите потиснаха в себе си отвращението от напитката, в която Калигула бе измил уродливите си крака, и се блъскаха с чаши в ръка към бъчвата, като сипеха комплименти и изразяваха все по-бурно и по-бурно възторга си. Ликуването достигна своя връх, когато Калигула излезе от бъчвата и започва да танцува върху подиума, като въртеше тирса. Кльощавите крака се мотаеха, под безформеното му тяло, богът лъхтеше и размахваше наляво-надясно тирса, сякаш биеше мухи. Инструментите на музикантите дрънчаха, трещяха, пищяха. Менадите крадешком пиеха от чашите по масите.

Сенека побутна Мнестер:

— Не се смей, актьоре, ако ти е мил животът!

Мнестер измени гримасата си в сияеща усмивка и извика:

— О, какво наслаждение е да гледа човек твоя танц, божествени!

— О, божествени! О, велики Дионис!

Погледите на Луций и Сенека се срещнаха. Лицето на философа изразяваше отвращение. Луций беше като смазан от срам. Ения аплодираше и гледаше нагоре към ухилените лица на робите, надвесени над отворения покрив. Може би изпитото вино или пък любенето с Ения скоро подкосиха краката на танцуващия Дионис. Богът се сгромоляса на пода. И докато част от възторжените зрители бурно аплодираше, допуснала, че това е замисленият финал на танца, други се заеха да вдигат божественото тяло. Не им се удаваше лесно, защото самите те едва се държаха на крака. Когато най-после го вдигнаха, видяха голяма цицина върху челото на Калигула. Той се отказа от грижовните желания да му се помогне, отпусна се върху лежанката и скоро заспа.

След като робите, под надзора на Ения и Макрон, го отнесоха, Ения не се върна вече в триклиниума. Изчезна и Луций. Макрон се разположи върху лежанката на Калигула, за да замести домакина. Бе спокоен, самоуверен. Макар и доста пиян, знаеше добре какво прави. Разговаряше със сенаторите за вкусните ястия и от време на време поглеждаше към големия воден часовник, поставен в краката на бронзовия Хронос[292]. Когато той покаже първия час след пладне, Макрон ще събуди Калигула и двамата ще се отправят към набелязаната цел.

Макрон нареди на робите да донесат нови амфори с тежко сицилийско вино, което приспива по-добре, отколкото сокът от мак. Самият той вече не пиеше, а само се преструваше, че пие. Вдигна чашата:

— За красотата на живота, carissimi!

Сенека стана и погнусен излезе. Моментално ще замине за Баи. Долу, под Палатина, Рим шумеше със стотици хиляди гласове. Соленият вятър духаше откъм морето и галеше слепоочията. Слънцето вече пламтеше, пронизваше бистрия въздух, мраморите под платаните блестяха ослепително.

Сенека крачеше бавно из градината, окъпана в пролетната светлина. Точно сред такова бяло сияние духът на античния ваятел е създавал съвършените форми, на божествените и човешките тела. Под такъв небосвод, без нито едно облаче, е израствал в Елада хармоничният човек, който е успял да съчетае в себе си силата на

мускулите и полета на духа, постигайки древната красота. А какво сме взели ние, римляните, в наследство от Елада? Къде е равновесието между сърцето и духа, къде е твоята калокагатия[293], Еладо? Къде остана твоята мечта за свободен човешки дух?

Сенека си казваше: и в древна Гърция е имало прояви на ненаситност и разврат. Но какво трябва да се направи, когато тези отделни прояви се превърнат в нескончаем поток? Нима ние ядем, за да повръщаме, и повръщаме, за да ядем? Представи си вомитория, пиршеството, което сега ще се превърне в оргия, спомни си за Калигула и му се догади. Горко нам, римляните! Жаждата за злато и власт изсмука живителните сокове от душите ни и от тях остана само суха почва. Планината на егоизма ни е смазала. В Ахая човекът е раснал, в Рим — крее. Какво е останало от човека освен алчността за богатство, власт, удоволствия и кръв? Рим се е превърнал в пазарища и лупанари.

Сенека по навик се връщаше към миналото. Печално се загледа към района на Ромул в Рома Квадрата[294]. Старите римски добродетели — това е маякът в морето от мръсотия. Но те вече не могат да се присадят на изсъхващото дърво. Хиляди червеи подяждат корените му, хиляди паразити гризат неговите пъпки и филизи. Рим е тежко болен. Навярно смъртно болен. Съществува ли още някакъв път към спасението? Или злата съдба вече е белязала лицето на Вечния град с чертите на неизбежното разложение?

Робите разнасяха нови блюда, неизвестно вече кои поред. Но малцина от гостите бяха в състояние още да ядат. Само Хатерий, чудовищно лаком, се тъпчеше с пастет, сочеше претрупаната си маса и викаше:

— Всичко това е закуска за Баал[295]!

Вомиторият бе далеко, чак на сто крачки. Издутите кореми пращяха и нито благовонията, нито запаленият тамян вече можеха да надвият миризмата от лошото храносмилане и повърнатите храни. Цветовете на лотосите във вазите клюмаха, повехнали от изпаренията на пот и смрад. Очите на благородните сенатори бяха изцъклени и добиваха матовия блясък на калая.

Върху подиума, под звуците на сиринкси и систрони, фригийки изпълняваха плавен, чувствен танц. Дългобедрените девойки със синкавочерни коси опитно разтваряха червените воали, прикриващи стройните им крака и тъмния триъгълник между тях. Преситените богаташи мятаха по танцьорките кости от печено месо. Възбуден от предизвикателната игра, техният нагон се превръщаше в извратеност.

С разтреперани от пиянство ръце те посягаха към красивите момчета, които разнасяха напитки. От време на време меката тъкан на хитона се плъзваше надолу между безчувствените пръсти или пък нечия ръка, отрупана с пръстени, дръпваше момчето при себе си върху лежанката.

Гръцките огньове вече догаряха и чадяха. Насекомите, ослепени от слабата светлина, налитаха върху пламъците и стремглаво падаха върху тях. Статуята на Тиберий стоеше на челно място в залата. Широкият череп се стесняваше към скулите, лицето се стесняваше към острата брада, упоритите устни бяха силно стиснати. Очните дупки зееха празни. Пируващите с последни сили виждаха в тях смъртта. Овладя ги диво желание да заграбят от живота, каквото могат. Използувай деня, carpe diem — това е девизът на римските патриции. Да се живее с всички сетива до умопомрачение. Ден, нощ, живот — всичко е толкова кратко. Минутата, която имаш, използувай пълноценно за наслада и удоволствие. Нека чума да опустоши света, нека морските вълни заличат от лицето на земята Рим, нека империята за една нощ се превърне в пустиня! Какво ме интересува мен това? Важното е да имам всичко, каквото поискам! След нас — край на света! След нас и потоп!

Мнестер вдига ръка и пиян рецитира:

Да грее тази нощ по-ярко от деня,
да светят звуците на флейта с златен звук —
и да ухае пурпура на твойто наметало,
и формата на твоите гърди да пее!

По заповед на Муций през всички входове нахлуха тълпи полуголи жени. Избрани момичета от римските лупанари: широки в хълбоците ориенталки с клеймо на професионални проститутки върху долната част на корема и жълто боядисани, разпилени по смуглите рамене коси, въртяха задници и с лъстиви пръсти възбуждаха мъжете. Сладострастно мъркане, безсрамни жестове, похотливи пози. Възпълните бедра на самките пробуждаха, апетита по това, което скриваха. Сред дъха на вино и пот двойките се събираха по лежанките, по масите и на пода.

Светилниците се люлеят, примижавайки с мазните си очи. От тавана вече не падат рози. Робите гледат изумено през отвора в триклиниума.

Една девойка съблича хитона си, залят с вино грижливо гледани ръце я опипват.

Мнестер и преторът се скараха. Заради стихове? Заради жена?

Само боговете знаят! Те изтръгнаха от ръцете на менадите тирсовете и се бият с тях като с мечове. Счупиха ги. И продължиха с юмруци.

Макрон установи колко е часът и си тръгна.

Робите наблюдават картината на боя около пияните и спящите двойки. Разхвърляни венци, изпомачкани панделки, разрошени прически, разпилени перли върху мръсните маси, локви вино по пода.

Хатерий се нахвърли върху Антея като звяр. Вик на девойката в залата! Гневен вик на Ксеркс от покрива!

Робите се втурнаха в триклиниума. Те будят пияните и спящи сенатори, помагат им да вървят, отнасят ги към лектиките.

Ксеркс и другарите му едва вдигат дебелото тяло на Хатерий, който спеше върху Антея, притиснал я с цялата си тежест, след като я бе изнасилил. Освободената девойка избяга от залата. Ксеркс грабна бронзовия свещник, удари Хатерий през лицето и изчезна. Сенаторът се пробуди от болката.

— Какво, какво е това? Кой си позволява… — бръщолевеше дебелакът и бършеше кръвта от разранените си уста. — Зъбите ми! Кое куче… Ще заповядам да го разпънат…

— Благородни господарю, виното те удари — каза една робиня. — Ти падна и се удари о поставката на свещника. Ето, виждаш ли тука кръвта?

Главата на Хатерий отново клюмна. Заспа. Робите го изнесоха като мърша от триклиниума. Навън бе светъл ден.

33

Балб се готвеше да иде на работа. И сам си говореше. Та, значи, този комедиант е отново тук. Болка бе пронизала сърцето му, когато узна, че в Остия са арестували Фабий и са го отвели на Капри. Чак такова нещо той не искаше, да му се случи, макар и да би побъркал Квирина. Призованите на Капри се връщат. Не стигаше ли да го изпратят, да речем, някъде в Африка? Нека си прави там своите фокуси и премятания пред лъвовете и жирафите. А пък на — той се върнал! Както и да е. Ами Квирина? Сутринта долетя като буря:

— Чичо! Фабий се върна! Върна се при мен!

И хукна! Видя само малките й пети и черната опашка на косите.

Балб гледаше към вратата, през която тя изчезна. Е, виждаш ли, човече: край на мечтите ти, няма вече да я видиш тук. Пак ще ти се изплъзне с този щурак, който има повече късмет, отколкото ум в главата. Но какво да се прави! „Е, върви, момиче, върви, щом той ти е съдбата. Бъди щастлива с него. Твоята радост е и моя радост. Аз вече поумнях“ — каза си Балб. И като изпъчи птичата си гръд, тръгна, доволен от себе си.

Пътят му от Задтибрието към курията на Цезар минаваше през Големия форум. Народът се тълпеше пред рострите — спореха, шумяха, препираха се, викаха.

Балб скоро разбра причината.

„Acta diurna Populi Romani“ днес съобщила, че императорът Тиберий е сериозно болен.

Из града се пръснала мълва, че император Тиберий ще се върне в Рим.

И кое е истина?

Градът ври, кипи от противоречивите вести. Какво ли ще стане, ако императорът се върне в Рим? Какво ще стане, ако умре старият император? Кой ли ще заеме мястото му? Как ще се живее занапред?

Балб удряше с чукчето по мъничкото длето, златната пластинка светеше, огъваше се, придобиваше желаната форма.

Балб продължаваше да размишлява и по време на работата си. Неотдавна със специално съобщение известиха, че сенатор Пизон е внесъл предложения в сената, които ще донесат на народа големи облекчения: да се намали цената на пшеницата и да се премахне

подоходният данък. Сервий Курион предложил сенатът след толкова години отново да насрочи народни избори за висши магистрати. „Всичко това са големи работи — казваше си Балб, като обръщаше на менгемето златната гривна. — После ще украся гривната с опали. Тези камъни с променлив цвят ще се открояват прекрасно върху жълтия метал. Как ли изглежда римлянката, която ще си сложи накита? А как ли изглежда мъжът, който вечер ще й го сваля от ръката? Или пък няма да го свали, та опалите да му светят, когато се любят? Скъпотията е страшна. Ако пшеницата поевтинее — ще поевтинее и хлябът. Данъкът върху доходите е седем процента. За един ден изкарвам дванайсет сестерции. От данъка печалбата ми намалява почти на единайсет. Няма ли го този данък, дневно ще имам по два аса повече. За месец — 60 аса, което прави 24 сестерции, а за пет месеца — това е повече от един аурей! За година — два и половина аурея. А пък един ден, когато направя в къщи едно чудесно украшение… Ех, колко парички ще натрупам за моето момиче! Че ако се случи този хистрион да избяга от Квирина и да я остави гола-голеничка, да има с какво да се облече. А покрив и ядене винаги ще има при мен. Значи, ще има избори. Гледай ти. Това хич не го очаквахме. Досега императорът сам си назначаваше магистратите, и то пожизнено. И ето ти изведнъж промяна! И то каква! Народът ще си избере чиновници, на които ще има доверие. Senatus Populusqve Romanus пак ще стане голяма сила. И не само на думи, ами и на дело. Този сенат нещо много взе да се осмелява, щом като прави такива предложения. На стария трябва съвсем да му е лоша работата. Ха сега да видим кой се грижи за римския народ! Императорът ли? Глупости! Сенатът! Нашият славен сенат! Най-после ще ни светне пред очите!“ Чукчето весело заудря по длетото, златото искри, Балб се усмихва. За хубава ръка плаче тази гривна! Ръка — млечнобяла, накит — златистокафеникав, като печена пшеница. Като вдигне ръце такава жена да си направи прическата, опалите ще засвяткат с всички цветове!

„Дявол я взел тая политика! Само заради нея така се люшка светът. И нийде-никъде спокойно местенце. Също като върху морските вълни. Ту се издигат разлепени, ту пропадат надолу. Нашите сенатори си ги бива, ама и на тях не им е лесно. Страхуват се. Императорът ги дебне както котаракът мишките…

Аз в сравнение с тях къде-къде съм си по-добре. Седя си под покрива на сянка, ни от дъжд се боя, нито слънце ме напича, и все ми е едно кой стои там, горе — Тиберий или Калигула. Но най-добре ще бъде, ако е сенатът. Държи ли само един човек властта — винаги има

опасност от безобразия. А шестстотин души и двама консули — това е друга работа! Те все някак ще се дебнат един друг, все ще си гледат в пръстите, да не би някой да се облажи за чужда сметка! Или греша, а? Или и тези шестстотин са от един дол дренки?“

Изведнъж чукчето загуби веселия си ритъм. Пред очите на Балб заредиха лицата на сенаторите, които знаеше. Този например е публикан, изкупува данъците в провинциите, този пък държи монопола на търговията с благородни метали, онзи строи за купища ауреи къщи, които след година-две се срутват, защото не е използувал целия материал и се е работило през пръсти. А всички до един грабят от своите латифундии, но златото не смърди — казват оняези там, горе. „Вярно е, не смърди, тука са прави, та нали ми е всеки ден в ръцете, макар и да не е мое.“

Нещо става. Промяна ще има. Затова са тези обещания. Обещания. Обещания.

Чукчето подскача и удря гневно.

Глупости! Обещанията са вятър работа. Колко сме ги слушали досега! И каква полза? Никаква. И сега ще стане така. Предложението ще си остане предложение, обещанието — празна приказка, данъците — данъци, само дано житото не поскъпне, а на избори има да се надяваме!…

През малкото високо прозорче в работилницата долетяха виковете на хората от Форума:

— Да живее Гай Цезар, синът на Германик!

„По-кротко, по-кротко, да не си разчекнете устата! На мене хич не ми е ясно защо точно Калигула трябва да спаси Рим! Защото е син на Германик? Ами че моят баща е бил страшно висок човек, а пък на — аз, неговият син, съм гърбав. Тъй че с това роднинство малко по-кротко. Който седи на пухена възглавница, не знае, че дървеното столче под дупето убива. Много ли ви затрогва това, че Ботушчето като малко момче е носило войнишки ботуши? Ами че това е било хитрост, за да се хване войникът на въдицата и да тръгне да се бие с варварите. Както е хитрост и днес този «populus» в надписа SPQR. Да не мислите, че Ботушчето ще страда, ако козата ви престане да дава мляко? От тези цезарски висоти трудно се виждат долу, в Задтибрието, въшките по хората. Пет пари не даваше за тях Тиберий, същият ще е и Калигула. Някакъв си гръцки философ добре го е казал: «Едни са родени да заповядват, а друга — да ги слушат.» И ти нищо не можеш да промениш, римски народе!“

Още призори Луций се спусна направо от дворцовата зала на

Форума. Той не обръщаше внимание на многохилядната тълпа и нейната възбуда, крачеше като воин, който влиза в бой на първата линия.

— Слава на Гай Цезар, сина на великия Германик!

Името на Калигула — произнасяно от ревящата тълпа — достигна до неговото съзнание. Мислите започнаха да се подреждат в главата му. Изпроводеният от Сервий пратеник на смъртта сега лети с коня си на юг. В този миг навярно се приближава до планините Албани. Ще стигне на Капри и там ще чака Калигула и Макрон. А те още от портите на Рим по целия път ще бъдат следени от хората на Сервий. Когато двамата стигнат на острова, Нигрин ще изрече на центуриона Варий невинните слова: „Привет на императора!“ и в същия миг ще паднат две глави: на Тиберий и на Калигула… Не! Калигуловата — не! Републиката не може да се върне. Републиката е минало, а не бъдеще! Бъдещето е Калигула!

„Отечеството зове — казва си Луций. — Днес най-после разбирам неговия призив. Тиберий ще оставя на съдбата, но Калигула ще спася. Към това ме призовава отечеството. Калигула ще стане император с моя помощ.“

Луций ускори ход, премина през Субура и се заизкачва към Есквилинската порта, към градините на Меценат, част от които той — приятелят на поетите и на Август — бе превърнал в гора на боговете. Тук, сред кипариси, пинии и платани, просто един до друг се издигаха храмове. Луций застана пред светинята на древната фригийска богиня Magna mater[296], наричана в Рим Кибела, се намираше в прекрасен малък храм върху най-високото място на светата гора. Стройни колони коринтски капители поддържаха лекия свод. Мраморната колонада се отразяваше в гладкото езерце край светинята. Западно от нея, на разстояние колкото изстрел с лък, стоеше скромният и простичък храм на Церера. Малка открита ротонда[297] с каменна статуя на богинята, държаща в обятията си плодовете на земята.

Кибела, тайнствената ориенталска богиня на изконните земни сили, почитаха патрициите; Церера, древната римската богиня на плодородието, почитаха плебеите и селяните.

От храма на Великата майка излезе жрецът, за да посрещне госта. Приведе пред бялата тога гръб, показвайки голото си теме с венец от бръшлян, вдигна набръчкано лице и изслуша с обърнати нагоре длани желанието на Луций да принесе жертва и да бъде чута молбата му за съвет. Алчната ръка стисна жълтицата:

— Ще позлатя темето на овцата, ще й сложа венец от чемшир и ще

обвия главата й с вълнени плетеници, мой благородни.

Жрецът напръска Луций с чиста вода от езерцето, въведе го в храма и го постави лице срещу лице с бронзовата статуя на Великата майка. После разпери ръце и като закри очи с пъстрата тога, за да не се разсейва от нищо, започна да се моли. Към неразбираемите думи се присъедини пеенето на юноши, скрити от небесносиня завеса зад статуята на богинята.

След това жрецът отведе благородника в двора на храма пред олтара, където се палеше огън, и отиде да приготви жертвата.

Луций стоеше замислен. Стреснаха го нечии гласове. През откритата колонада той видя мъж и жена — селяни, които стояха с кош пред статуята на Помона, съпруга на Вертумн и покровителка на плодородието, лозята и плодовете. И, ще не ще, се заслуша в разговора им.

Жената нарежда глинени гърненца върху пиедестала на Помона — едно, две, три… Мъжът наблюдава всичко това и се мръщи:

— Стига толкова. Не прекалявай. Остави другите в коша.

— Защо? Че нали всичките ги донесохме на богинята заради добрата беритба на лозята.

Мъжът се чеше по тила:

— Добра беше беритбата. Добра. Ама можеше да бъде и още по-добра.

— Колкото повече дадеш, толкоз повече ще получиш — казва жената.

— Стига си дрънкала, жено! Плащай колкото се полага и нито ас повече. — И изведнъж се разпали: — Изобщо тя не направи това, за което я молих…

— Как така? Ами че беритбата беше добра. Почти два пъти повече от лани…

— Беше, ама само от лозята. Ами орехите? А смокините? А кестените? Та те какво дадоха? Молих я да ми пази през пролетта смокиновото дърво в края на градината. А смокинята изсъхна. Хубаво я опази! Ами кестените? Нагарчат… Казвам ти, не й давай нищо повече!

Мъжът скочи, грабна коша от ръцете на жената и се обърна към богинята:

— Нищо повече няма да получиш. И това ти е много. А на жена си каза: — Тръгвай, да продадем останалото на пазара. Трябват ми нови поводи. Който пести, той има. Стига! Казах вече. Та ако ще да се пръсне. И пак към Помона: — Запомни от мене, моя възвишена: като

ми възкресиш смокинята и като станат кестените гладки и сладки — тогава ще получиш повече. Дотогава — ни капка. Да тръгваме!

Той вдигна внимателно коша с гърненцата и тръгна. Жената — подир него, като кършеше ръце и го ругаеше непрекъснато, както й дойде наум, за лошото му поведение пред богинята, така недостойно за един римски гражданин. Но мъжът беше доволен, както всички хора, които си уреждаха практично работите със своите практични богове.

Луций гледаше подир селяните с презрителна усмивка: колко е дребнав този плебс, с какви глупости безпокоят боговете!

Жрецът на Великата майка се върна при него. Запали жертвения огън. Храмовият роб водеше на връвчица украсената за жертвоприношение овца. Той вървеше бавно, връвчицата държеше свободно, за да не дърпа животното, защото това би било лошо знамение. Димът се издигаше право нагоре към бледосиньото небе.

Жрецът започна да освещава жертвеното животно. Поля главата му с вино, смесено с изворна вода, сам отпи от виното, подаде и на Луций. Посипа челото на овцата с осолена ярма, отряза кичур вълна и я хвърли в пламъците. После направи с ножа черта от челото до опашката и с думите „Macta est“[298] приключи освещаването.

След това помощникът замахна с чука и уби овцата, а жрецът разряза гърлото й със специален нож. Събра малко кръв в паничката, смеси я с вино и ярма и под звуците на скрити кларнети и китари започна да пръска със сместа олтара и около него.

Луций наблюдаваше движенията на ръцете му, сребърния пръстен с халцедон, тънките китки и костеливите пръсти, наблюдаваше целия обред и трепереше от напрежение. Струйката яркочервена кръв се стичаше от олтара и се виеше около жертвеника като червен ручей. Колко потоци кръв бе гледал преспокойно в Сирия, а сега от това малко ручейче го побиваха ледени тръпки. Попридърпа тогата си, сякаш го бе пронизал утринният хлад.

Жрецът положи закланата овца върху жертвената маса, поля я с вино и благовония и я изкорми. Пристъпи харуспексът тънък като върлина, с дълга брада, съсухрен. И докато жрецът под звуците на кларнети изгаряше на олтара жертвен хляб и тамян, харуспексът изучаваше вътрешностите на животното. После той се обърна към Луций, чието лице бе измъчено от вълнение. Мършавият харуспекс вторачи немигащи очи в младия мъж и произнесе:

— Твоята звезда е щастлива, господарю. Но черен облак е затулил нейната сияйна светлина…

Луций потръпна и направи крачка назад.

— … стоиш на кръстопът… — цедеше думите си гадателят на човешката душа. — Стоиш на кръстопът и се колебаеш… Размисляш накъде да тръгнеш… Решаваш…

Луций тежко въздъхна:

— Продължавай!

Устните на харуспекса едва уловимо потрепнаха в ъгълчетата. Той вдигна ръце към небето:

— Великата майка ти казва: следвай без страх златната колесница на Хелиос, все по-високо и по-високо…

Радостният възглас на Луций прекъсна думите на гадателя. Опитният харуспекс разбра, че е казал нещо, което засегна молителя право в сърцето, и не искаше да развали впечатлението с повече приказки. Млъкна.

Луций му хвърли шепа ауреи и с горд жест даде да се разбере, че знае достатъчно. Гадателят изчезна, само скритите някъде кларнети подхванаха тържествена мелодия, която литна към небесата.

Златната колесница на Хелиос! Бронята на Калигула! Свещената дума на богинята му потвърди, че е взел правилно решение!

С Калигула на живот и смърт!

„Ще стана приятел на Гай, негово доверено лице, дясна ръка на бъдещия император. Всички почести, които може да постигне един римлянин, Калигула ще ми ги даде. Той ще осъществи всичките ми мечти и родът на Курион…“

Ликуващият поток на мислите изведнъж секна… баща му се появи пред очите. Но Луций остана твърд и непоколебим в решението си. Баща му? Та той ще ми бъде благодарен, че съм му спасил живота! Заговорът няма да успее, както не успя и заговорът на Сеян. Рим лудее по сина на Германик. И на пиршеството пролича това, макар аристократите да са сто пъти по-сдържани от народа. Колкото им е ненавистен старият император, толкова им е любим Калигула! Рим не би понесъл смъртта на своя любимец. Той ще унищожи до корен неговите убийци. „Отивам при Гай! Ще го уговоря да не се връща на Капри! Аз ще го браня със своя легион на Палатин. Отечеството — това е Рим! Отечеството — това е Калигула!“

Развълнуван до крайна степен, Луций стоеше пред олтара, от който се стичаха последните капки кръв на принесеното в жертва животно.

По стръмната пътечка, която водеше право нагоре от Виа Тибуртина към гората на боговете в Меценатовите градини, вървяха Фабий и Квирина. Пътечката бе тясна за двама, но предостатъчно широка за влюбени. Квирина се притискаше до Фабий, впила трескаво

ръце в него, сякаш още се боеше, че може нещо да му се случи. Шумът на Рим долиташе дотук накъсано, глъхнеше и се отдалечаваше.

Слънцето проникваше през короните на дърветата. На Фабий му се струваше, че тези светли, трепкащи петна са пеперуди, които кацат за миг по косите на момичето. Росата блестеше по храстите, насекомите жужаха. Пясъкът скърцаше под краката им, вятърът свиреше в бледозелените платанови листа, бе чисто, ясно утро, и животът бе чист и ясен като това утро, кръгът на уединението около тях се затваряше, сякаш бяха влезли в градини, заобиколени с великански стени заключили портите зад себе си и захвърлили ключа.

Квирина вдигна глава към Фабий. Той притисна с длани лицето й и се загледа в него. Едва сега можеше да стори това. Мъката от преживяното бе оставила отпечатък върху нежните черти, помътила блясъка в очите. Пред него стоеше не предишното безгрижно момиче — винаги радостно и весело. Това бе жена, преживяла загубата на най-скъпия си човек.

И Квирина се вглеждаше в лицето на любимия си. В скъпото за нея лице! Тези отвесни бръчки на челото ги нямаше преди! Край устните също се бяха поя вили нови гънки. Навярно от преживяния ужас. „Мой мили, колко си изстрадал!“ Очите й се наляха със сълзи, притисна лице върху рамото му.

— Какво ти става, Квирина? Не се бой, всичко вече мина, остана далече.

Девойката вдигна глава и му се усмихна през сълзи, те се стичаха по страните й, но тя вече се усмихваше:

— Нищо, нищо, Фабий. От радост е… От радост, че пак си при мен.

Тя го прегърна около врата, започна да го целува с трепереща устни. Това наистина бе щастие, но малко тревожно щастие.

— Никога вече няма да ме оставяш сама, нали?

Трогнат, Фабий милваше треперещите раменца.

— Къде да ходя, моя мъничка? Как можеш да си помислиш такова нещо? Хайде сега, избърши си носленцето и пак се усмихни. Усмихни ми се…

Квирина подсмърчаше, триеше с юмручета очи, лицето и се успокои. Върху ресниците й съхнеха последните сълзи, очите й проникнаха дълбоко в погледа му.

Никога досега не е била толкова красива, помисли си Фабий, изпълнен с нега. Чувствуваше, че е станало нещо много голямо, но не можеше да проговори. Милваше косите й, вдишваше техния аромат,

целуваше ги. „Моя жена! Моя вярна жена!“ Това си мислеше той и това говореха целувките му.

Те се приближаваха към храма на Церера, вече се виждаха белите колони на малката ротонда със статуята на богинята по средата. Квирина милваше ръката му и се усмихваше!

— Волумния ми казваше: вече няма да го видиш, забрави го, напразно е всичко… Но аз не й вярвах. Молех тук богинята, молех я, плачех да те върне обратно…

В звънкия глас вече нямаше и помен от сълзи. Квирина чуруликаше като птичка, разказваше какво се беше случило в Рим, какво са говорели хората за него, как са проклинали, че вече няма да го видят…

„Аз живея“ — казваше си Фабий. Радостта му се разливаше по цялото тяло, пулсираше в жилите, окачаше, бушуваше. Стисна силно ръката на Квирина. Тя извика от болка.

— Какво има, мила?

— Какво е това? Пръстен. Заболя ме от него…

Той весело се разсмя и заигра:

— Тетрархът на Антиохия ми заръча да поднеса това царско украшение на най-красивата девойка в Рим!

Фабий овали пръстена, коленичи и й го подаде.

— Аз намерих тази девойка и й го поднасям…

Квирина объркано се усмихваше. Оглеждаше недоверчиво черния камък в златна обковка.

— Шегуваш се…

— Не, не. Пръстенът е твой. Исках да ти го… — той си спомни разговора с центуриона Камилий на каприйската пътечка — аз все едно — щях да ти го изпратя…

Фабий сложи накита на тънкото й пръстче. Тя се смееше щастлива.

— Голям ми е. Ще го изгубя. Почакай. — Откъсна една тревичка и омота с нея златното колелце. Мълчаливо се възхищаваше от подаръка. После тихо каза:

— Защо ми го даваш?

Той силно я прегърна. И сега вече успя да изрече:

— Защото те обичам. Защото си моя жена.

— Мили мой, ти се върна при мен — отново въздъхна Квирина.

Стигнаха до храма на Церера.

— Ела да се помолиш на богинята, да й благодариш… — каза Квирина.

Фабий се разсмя:

— Да се моля? Наистина. Императорът, когато ме освобождаваше, каза: „Моли се за моето здраве, артисте. Докато съм жив — косъм няма да падне от главата ти. Но когато свърша, боговете да ти са на помощ…“

Лицето на девойката пребледня. Тя впи ръка в рамото на Фабий. И зашепна настойчиво:

— Ела да се помолим за здравето на императора!

Фабий продължаваше да се смее:

— Знаеш ли ти, момиче, какво искаш от мен? Ако Тиберий бъде жив и здрав — а моята молитва сигурно ще помогне! — тежко ни и горко! Никакви „Хлебари“ тогава няма да играем, пак ще се върне златният век на „Неверните обущарки“ с ритниците по задника и гълтането на пламъци. А това ми е дошло до гуша вече. И с какво тогава ще се изхранваме в Рим? — Гласът на Фабий стана суров: — Защо да се молим за човека, който никога не се е застъпвал за нас? Който, вместо да даде на хората работа, им подхвърля милостиня и ги превръща в безделници?

— Какво от това? — попита тя вироглаво. — Но на теб той ти дари живот!

„Защо да не го направя само заради нея — помисли си Фабий. — Толкова настоява.“

— Добре, Квирина, да отидем!

Жрицата на Церера пристъпи към влюбените със сребърен поднос в ръце. Говореше монотонно и професионално, като продавачка на шарени панделки на пазара:

— Мои окъпи, вие бързате да се поклоните на моята богиня, чиято власт е преголяма? Идвате да благодарите или да помолите за нещо?

— И да благодарим, и да помолим — каза Квирина и погледна любимия си.

Жрицата сочеше фигурките върху подноса и продължаваше да говори като на пазар.

— Тук ще намерите фигурката, която ви е по сърце. За войника — Марс, за търговеца — Меркурий, за рибаря — Нептун, за селянина — Церера, а за влюбените — Венера или Амур…

— Амур — веднага избра Квирина.

Фабий потвърди с усмивка.

— Ето го амурчето с лъка и стрелата. Този е от глина, този — от тесто, а пък този, най-красивият, е от восък. От тестото — за сестерция, глинениият — за две, а восъчният — за шест. Кой искате да принесете в жертва на всесилната богиня?

— Най-хубавия! Восъчния — едва не извика Квирина.

Фабий се усмихваше. Той измъкна шест сестерции от джоба на туниката и ги подаде на жрицата.

Тя взе парите с досада: както винаги. Тези дрипльовци никога нищо не добавят. Жрицата погледна завистливо към храма на Кибела. Там е друго нещо. Там жрецът за една овца получава толкова пара, колкото за три. Въздъхна. Постави восъчния амур на жертвения олтар, запали огъня и вдигна ръце за молитва. И сухо занарежда:

— Погледни, велика… тези двама тук… да ти изразят благодарност… За какво й благодарите? — обърна се жрицата към тях.

— За живота — каза Фабий и притисна Квирина до себе си.

Отговорът се стори непонятен на жрицата, но това не я смути.

— … за живота ти благодарят. Цереро благодатна, и искат да те помолят… За какво ще я молите?

За миг настъпи тишина, после Квирина каза:

— За здраве и дълъг живот на Тиберий…

Жрицата отпусна ръце. Досега не беше й се случвало някой от простите хора да моли за здравето на императора. Странно. Погледна учудено девойката, но изказа молбата й пред богинята.

Пламъкът на олтара подскачаше. Восъчното амурче се разтапяше в него.

— Богинята прие милостиво вашата благодарност и вашата молба — привърши набързо жрицата обреда и си отиде.

Квирина нервно въртеше пръстена. Изведнъж той й се изплъзна и звънна върху мраморния под. Бързо се наведе, взе го. Черният камък от удара се бе разцепил на две. Квирина изхълца:

— Фабий, виждаш ли? Лошо знамение. Ахатът се счупи!

Фабий леко потръпна. „Как можа да се пукне! Ще се уплаши и все за това ще мисли моето малко момиче. Как да го утеша?“

— Глупачето ми, ами че то е на хубаво. Ахатът беше твоето око, разбираш ли? Твоето блестящо красиво око. Но ти имаш две очи. Така сега и пръстенът ще има две очи…

Квирина не се усмихна, мрачно загледана в черния камък. Това развълнува Фабий. Той помилва момичето по косите и тихо излезе от храма.

Луций се спускаше по пясъчната пътека. Лъчите на ранното слънце трептяха в короните, въздухът лъхаше на пролет. Всичко сияеше, всичко потвърждаваше неговото решение. Подир колесницата на Хелиос!

Той погледна към слънцето. Рано е, Калигула още спи.

На пътя му падна сянка. Луций вдигна глава. И очите му се разшириха от изненада:

— Фабий Скавър!

Фабий беше не по-малко изненадан.

— Мой господарю — поздрави той с поклон Луций.

Светлото душевно разположение на Луций обагри гласа му с приповдигната любезност:

— Каква изненада, че отново те виждам! Говореше се, че си бил арестуван, че си бил отведен на Капри…

Фабий настръхна. От къде на къде този ласкав тон след неотдавнашните заплахи в планините Албани. Фабий знаеше от Квирина, че го е издал Октав Глупака, а не Луций. Но въпреки това беше нащрек.

— С право се е говорило, благородни господарю. Но се върнах.

Всички искри на живота блеснаха в радостния глас на Фабий.

— Върнал си се — бавно изрече Луций невероятните думи. — Императорът лично ли говори с теб?

— Да…

— И ти подари живота?

— Както искаш, така го кажи, господарю…

— Великодушен дар — отбеляза Луций.

— По-скоро каприз, мой господарю. Уверен съм, че императорът дори не виждаше, че стоя пред него, когато изрече: можеш да си идеш. Нас, плебеите, той никога не ни вижда. Малкия пръст не си е помръднал, за да ни облекчи живота.

— Как трябваше да направи това? — усмихваше се благосклонно Луций.

— Да даде на народа правата, които имаше по-рано. Да му възвърне изборите и комицията[299], управлението да бъде дело на всички, дело обществено…

— Res publica — несъзнателно повтори Луций. Двамата се погледнаха. Фабий — изненадан от това заключение, Луций — смутен. Виж го ти безгръбначния комедиант! До какви мисли е стигнал! Луций отвърна очи, заби поглед в земята, но упорито вървеше към своята нова цел:

— На грешен път си, Фабий. Републиката не може да се върне.

Фабий присви очи: „Какво? Как може да говори така синът на Сервий Курион? Дали не ме изпитва?“

Луций патетично продължи:

— С такава огромна империя не може да се справи нито сенатът,

нито народът. Само Гай Цезар, синът на незабравимия Германик, може нещо да промени — и там, горе, и долу. Единствено той ще даде на римския народ това, което старият император години наред отказваше да му даде.

Фабий не вярваше на ушите си, не знаеше какво да мисли. На чия страна стои днес Луций Курион?

Луций продължаваше да говори, но вече по-спокойно:

— Ти принадлежиш към съсловието, което императорът преследва и наказва с изгнания, и сигурно ненавиждаш Тиберий. Гай Цезар е друг. Негови приятели са артистите Мнестер, Апелес — знаеш това. Ти, актьорът, би трябвало…

В мислите му се мярнаха картини от „Хлебарите“, с които Фабий нападаше сенаторското съсловие. И ехидно довърши:

— … би трябвало да разположиш към себе си принца, хистрионе!

Това хрумване изведнъж се превърна у него в голяма идея. Той изрече властно:

— Слушай! Гай Цезар скоро ще стане император. Измисли нещо, с което можеш да го прославиш на сцената. Някаква блестяща алегория. И в нея ода. Ти доказа, че можеш да пишеш сатира, напиши и химн!

Тръпки полазиха по гърба на Фабий. Всичките му сетива, изострени от постоянното преследване, сега бяха двойно повече нащрек. „Дали искат да ме спечелят за жертвено агне в своята голяма игра? Капан ли е това за мен?“

— Калигула ще ти се отблагодари царски, не се бой. Аз лично ти гарантирам това! Давам ти дума!

Фабий беше бледен. Той отговори почтително и приглушено:

— Когато ти благоволи да разговаряш с мен на кораба, презрително ме отблъсна, защото не съм бил републиканец като теб. Ти ли си се изменил, сега?

Луций пламна. Какво унижение! Доброто разположение на духа му изведнъж изчезна. Обзе го чувството на срам и слабост пред този мръсен комедиант. Потрепера от гняв, но се възпря. Каза повелително:

— Отговори на това, което те питам! Искаш ли да подготвиш представление за прослава на бъдещия император Гай Цезар?

Фабий неспокойно замига. Разпери ръце с жест на объркан, малък човек, наведе гръб и с престорено раболепие проговори:

— Ах, ти ме изпитваш, мой господарю. Нали това е само шега?

Кръв нахлу в главата на Луций. Целият се разтресе от гняв. Искаше му се да удари през лицето този луд, да го стисне за гърлото, да го удуши. Но се овладя с последни сили и извика:

— Ще направиш ли това, което искам?

— Не, господарю, няма да го направя — отговори твърдо Фабий. — Не мога. Аз вече виждам нещата другояче, не както по-рано. Аз бях на крачка от смъртта. И в такъв момент човек разбира себе си — къде му е мястото, и още нещо — че животът не е само комедия. Днес аз имам същите схващания, каквито имаш ти и твоят многоуважаван баща. Ако съм ви нужен за делото — на твое разположение съм, господарю…

През червената мъгла на явното унижение Луций с ненавист запечатваше в паметта си думите на Фабий, Гласът му бе леден и зъл, когато приключи разговора?

— Добре. Ще видим!

И се отдалечи с достойнство и презрение.

Калигула стана. Той бе вече изкъпан, масажиран и с направена прическа. Сега го стягат в златна броня, върху която е изкован Хелиос на своята колесница.

Макрон наблюдаваше всичко. Виковете на тълпата от Големия форум долитат чак тук. Той разтвори завесите на балкона. Морето от гласове ревеше:

— Да живее Гай Цезар, синът на Германик!

— Чуваш ли, прескъпи ми?

Калигула, още полусънен, с бучаща глава, слушаше и тщеславно се усмихваше. Макрон потриваше ръце.

— Ама че хубаво ми хрумна да наредя на „Acta diurna“ да пръсне мълва сред народа за болестта на Тиберий, а? Съвършена проверка! Ето ти го сега настроението в Рим — виждаш го като на длан!

С очи, мътни от пиянството, Калигула погледна префекта.

— Благодаря ти, драги Невий. Моят народ ще получи това, което иска… — той направи умишлено пауза — ако моят Макрон докаже в решителния момент своята преданост към приятеля си…

— Кълна се в щита на Марс! — вдигна Макрон десница.

Калигула замига:

— Този момент никак не е далече… Ти мислиш ли… вярваш ли?…

— На себе си аз вярвам винаги — каза Макрон спокойно.

Но принцът не бе спокоен. Гласът му потрепера:

— Би трябвало вече да тръгваме…

— Всичко е приготвено, мой принце. Нашите коне и твоят съпровод.

— Как… как… не, нищо… — запелтечи Калигула. — Да тръгваме вече! — скочи той нервно и целият се разтресе. — Искам най-после

всичко да свърши! Тръгвай веднага!

Макрон кимна.

Портите на двореца се отвориха широко, двамата ездачи се понесоха в галоп, подир тях — преторианска конница — Тъкмо в този момент Луций се приближаваше към портите.

— Мой Гай! — извика той.

Конят на Калигула префуча край него, принцът зърна Луций, но не се спря. Макрон кимна приятелски на Луций, отминавайки го.

— Мой Гай! О, богове! Чуваш ли? — крещеше Луций, но думите му бяха заглушени от тропота на копитата.

34

Странни неща ставаха тези дни, когато Тиберий реши да се върне в Рим.

На сурентския бряг край Скутола внезапно се появи ято полски скакалци. На следващия ден сутринта лозята около Херкулан побеляха от сняг. Една нощ след това земята се разтърси и маякът на Капри се срина.

Императорът бе суеверен от малък. Но отчаяното желание да се върне в Рим надви страховете му от лошите предзнаменования.

— Защо, защо, искам на всяка цена да се върна, Тразил? Ти казваш: констелацията не те съветва това. Предзнаменованията около мен са предупредителни. Разумът ми казва да не влизам в Рим. Еднакво ме ненавижда и старо, и младо. Обясни ми, Тразил, какви тъмни сили подтикват човека, когато той иска да изпълни своята воля въпреки всичко?

Тразил, в жълто-червен таларий[300] на карета, по подобие на ориенталските магове, гледаше развълнуваното море И мълчеше.

— Или след единадесет години искам отново да дишам мръсния въздух на Рим, макар че тук си имам такъв свеж? Или искам пак да видя пътя, по който триумфално съм вървял към Капитола? — Той наведе глава и понижи глас: — Или пък искам да се върна по местата, където съм изживял няколко щастливи мига с Випсания? Вдигна очи. — Говори! Защо? Ти сигурно знаеш това!

Тразил сви рамене и отговори с въпрос:

— Защо изгнаникът копнее да се върне обратно в родината си? Защо се връщат прелетните птици през моря и планини в своите гнезда? Защо бърза пътникът към мястото, от което е тръпнал? Защо отново, и отново го тегли човека към пропастта, над която е почувствувал, че му се замайва главата?

След това двамата старци млъкнаха.

На следващия ден, четири дена преди мартенските иди[301], по времето на консулите Гней Ацероний Прокул и Гай Петроний Понций, императорът преплува с малка свита до Мизенум. Качи се в лектиката, а неговата охрана го последва на коне. Подир тях — коли с роби и всичко необходимо за удобството на императора. На отделна кола возеха в красива клетка гущера на императора.

Процесията, съпровождана от преторианци, пое към Рим по Виа Апия. Беше душно. Тежки облаци се влачеха по небето и затулваха слънцето. Императорът се потеше в лектиката. Той ежеминутно дръпваше завеските и гледаше как пейзажът край шосето бавно отплува назад, макар че робите, които се меняха на всеки час, бързаха с носилката, колкото сили имат. На императора му се струва, че те умишлено се бавят. Че нарочно задържат ход. Нервно мачка копринения си шал, злобно го къса със зъби. Ругае, заплашва, хвърля на робите — той, старият скъперник — ауреи, за да стигнат по светло до портите на Рим.

Нигрин, пратеникът на Сервий, бързайки към Капри с паролата за смъртта, срещна императорската процесия. Пратеникът нямаше представа какво съобщение носи, за какво става дума, знаеше само паролата, която трябва да предаде. Когато видя процесията, той попита за центуриона Варий — командира на личната императорска стража. Узна, че е останал на Капри. Пришпори с пети коня в слабините и продължи нататък…

Не бе по силите на човека това, което императорът изискваше от носачите. Те не пристигнаха навреме.

Падаше нощ и императорът, разбрал напразните усилия, заповяда да спрат на седмата милиарна колона и да вдигнат стан на ниското възвишение край пътя. Не искаше да се промъква в Града нощем като хищен звяр подир плячка. Ще влезе там сутринта, по светло, с цялата си слава, с Калигула и Макрон, които идват насреща му от Рим. Двамата скоро се появиха. Поздравиха цезаря с изключителна учтивост.

Съгледвачите на Сервий, които следяха Калигула още от Рим, бяха учудени. Те разпитаха кой лагерува край Града и изчезнаха в тъмното. Един от тях се понесе на коня си обратно, за да уведоми Курион, че императорът се намира пред портите на Рим.

Императорът стоеше на възвишението. Над Града висеше жълто сияние — отразената в небето светлина от факлите на форумите, храмовете и дворците. Под тези жълтеникави облаци като безформен призрак се издигаше черната грамада на Рим.

Зад императора стояха Калигула и Макрон. Те мислеха за едно и също, но всеки посвоему.

Макрон гледаше императора. Високата му фигура в наметало се удължаваше от сянката и изглеждаше още по-висока. Засенчва. Пречи.

Калигула гледаше към Рим. Гледаше Града, като че ли нищо не стоеше между него и Рим.

Беше по-душно, отколкото през деня, но императорът потрепери от хлад и зиморничаво се уви в наметалото си. Стоеше неподвижно, не можеше да откъсне очи от силуета на Града, бавно потъващ в мрака. Тежко се опираше о бастуна си, сякаш бе пробягал дълго разстояние, и се задъхваше от противоречиви мисли. Лошите предзнаменования отново изплуваха пред очите му: ятото скакалци, снежната вихрушка, сринатият маяк. Предсказанията и съвета на Тразил: „Не се връщай!“ Всичко му препречва пътя, всичко го задържа, предупреждава, възпира… но той се хвърля напред, безумно, диво, нетърпеливо; сили се, напира, бърза, трябва да отиде, не знае защо, но трябва, някакъв инстинкт го тласка, бясното желание нараства, задушава го, къса нервите му, кръвта в жилите му кипи и ври, това е треска, това е лудост, но трябва отново да види любимия Рим, още веднъж да го види, за последен път…

Само седем мили… Неговата мечта се превръща в действителност. Неговото желание се осъществява. Рим е пред очите му. Утре ще влезе в Града, Какво го очаква там?

В този миг пред императора падна на колене най-милият му слуга, старият освободен роб Ретул.

Удряше чело о земята и тракаше зъби от страх:

— Мой господарю, благородни цезаре, боговете са ми свидетели, че не е по наша вина… твоят гущер умря… домине, смили се… не сме виновни ние!…

Императорът взе факела от ръката на Макрон и влезе в палатката. Калигула и Макрон го последваха, Ретул и трима роби, които години наред се бяха грижили за отвратителното животно, паднаха по лице на земята.

В обкованата със сребро клетка лежеше мъртвият гущер. Безчет мравки, покрили трупа, бяха започнали да го глождят. Тиберий гледаше потресен. Това бе неговият амулет за щастие. Мравките пъплят по щастието му, впиват се под люспестата броня, гризат, та чак се чува хрущене. Великанът, нападнат от толкова челюсти, вече се разлага.

Императорът трепереше: едновременно го обливаха и топли, и студени вълни. „Това ме чака и мен в Рим! Какво да правя сега?“ Копнежът да види Рим се сблъска с желанието да живее. Съдбата му предрече, че още не е настъпил неговият час, че още не иска смъртта му. Но тя го предупреждава. Императорът здраво се е вкопчил в живота. Желанието да живее е по-силно. Днес не е удобен момент за връщане в Рим. Но този момент ще дойде! Ще дойде! О, мой скъпи

Тразил! Това страшно предзнаменование довърши низа от предупреждения.

Тиберий се изправи. Отколешната енергия на вожд се пробуди у него. Посочи към Ретул и тримата роби. Заповяда:

— На всеки по сто удара, на Ретул — двеста.

— Домине! Смили се! — зарида Ретул. — Не сме виновни… ще умрем…

Императорът не го слушаше да продължаваше да нарежда:

— Разпореди се, Макрон, да вдигнат стана. Ще се върна на Капри. Веднага!

Преторианците бързо събираха палатките, в нощта ехтяха виковете на изтезаваните роби и скоро императорската процесия потегли обратно. Съгледвачите на Сервий тръгнаха по петите й.

Императорът пренощува в своята вила край Терацина и на другия ден по залез-слънце наближи Путеолския залив. През Баи. Тиберий излезе от лектиката и се качи на коня.

Беше денят от мартенските иди, в който преди осемдесет и една година бе загинал от кинжал Гай Юлий Цезар.

Трескави студени тръпки побиваха все по-често императора по време на ездата и той придърпваше пурпурното си наметало.

Днес сякаш всичко се бе съюзило против него. И морето така се разбушува, че стана невъзможно да преплават на Капри. Той реши да пренощува в своята вила, която гуляйджията Лукул[302] си бе построил някога на мизенския бряг. Не искаше да бъде сам с Калигула и Макрон. Спомни си, че Сенека се намираше недалече оттук, в Баи. И каза на Макрон:

— Предай на Сенека да дойде на вечеря при мен!

Банята освежи императора. Подобри се и настроението му, зимничавата треска престана след чаша горещо вино. Императорът почувствува прилив на сили, самоувереността му се възвърна. Той въпреки всичко ще отиде в Рим! Чувствуваше се отлично и отказа дебелата вълнена тога, която му донесе неговият лекар Харикъл.

Като се опираше на бастуна си, влезе в ротондата на малкия триклиниум и се огледа.

— Ще бъдем повече хора на вечеря, отколкото аз мислех — подхвърли той с насмешка, посочвайки с бастуна си дванадесетте мраморни статуи на главните богове, които стояха в кръг около стените. Върху тъмносиния фон на завесите, които в приглушената светлини изглеждаха черни, белите тела на боговете и богините блестяха ослепително. Зад императорското кресло в железен кош

горяха с жълтеникавокафяви пламъчета дървени въглища.

— Наредили сте да затоплят за мен? — каза иронично императорът. — Всеки ден ми затопляте. О, струва ли си да се грижите толкова за стареца, който е с единия си крак в гроба?

Калигула наведе ръбата глава и угодничейки рече:

— Мое деденце, мой прескъпи, как можеш така…

— На пиршеството в Рим си бил пиян като свиня. Тази подутина на челото ти е от това. Мълчи! Много добре знам. Ех ти, нищожество! Дори да пиеш не умееш!

Императорът разтвори вратите и излезе на балкона. Свитата му остана в триклиниума.

— Императорът иска да бъде сам — каза Макрон.

— Някой вече му е надрънкал за пиршеството — подхвърли Калигула, поглеждайки изпитателно Макрон.

— Да не би мен да подозираш? — възрази засегнато Макрон и тихо добави: Ти знаеш, че аз съм твой човек, господарю.

— На балкона е хладно. Не бива да стои дълго там — забеляза Харикъл.

Само Тразил, когото императорът лично покани да вечеря с него, мълчеше. Млъкнаха и зачакаха. На Калигула му се спеше и шумно се прозяваше.

Императорът гледаше от балкона морето, върху което се спускаше синкав сумрак.

Тази зеленикавожълта, мъртвешка сивота му припомняше най-печалния ден в неговия живот. Градината на дома му върху Есквилин тъкмо потъваше в тежък синкав сумрак, когато се появи пратеникът на Август. Пастрокът му пишеше, че го е развел с Випсания, която Тиберий обичаше от все сърце. Старата болка изведнъж оживя в него. И стана още по-силна от безпомощния му гняв, че не успя да се върне в Рим.

Но има време. Той ще стъпче, ще изравни със земята този мравуняк. Жестоко ще си отмъсти на тази хилядоглава хидра! За целия си живот, за десетките години страдания! „Всички ще изпитат моята мъст. Само време ми дайте, богове!“ Обърна се и влезе в триклиниума.

Сенека вече бе там.

— Salve, Аней! Много бързо дойде.

— Желанието на любимия император е заповед за мен, а честта, която ми оказваш с поканата…

Тиберий сърдито махна ръка. „Любимият император! Хм! Чак започва да ми се гади.“ И гневът отвори устата му:

— Мъдрецът счита за мъдро да превива гръб пред властелина? Аз не смятам това за мъдро, щом като става дума за владетел, който има глава на раменете си. Или нямам? Ето ви, мои милички, нов повод да ме обсипете с ласкателства, нали? Но стига толкоз. О, еринии[303], какво прави готвачът? Спи ли? Или иска да ни умори от глад?

Но в същия миг зашумоляха тихите стъпки на робите, които разнасяха блюдата. Макрон почака, докато императорът започна да се храни. После си взе парче от печеното свинско виме, задъвка и замляска. Императорът погледна с примижали очи Сенека, с което искаше да каже: простак! Макрон, не забелязвайки играта на императорските очи, продължаваше да дъвче, бършеше с опакото на ръката мазната си брада и разправяше новини от Рим. Наблизо приглушено звучаха арфи.

Друг път Тиберий слушаше Макрон. Неговите новини внасяха малко живот в усамотението му. Но днес слушаше префекта с едно ухо, с другото арфите, ядеше малко както винаги и мълчеше. Сенека забеляза, че Тиберий не се интересува от Макроновите историйки и попита императора как се чувствува.

Тиберий усещаше, че по жилите му се разлива необикновено силна топлина. Беше му приятно от това. Добре и леко размишляваше.

— Отлично, мой драги — отвърна императорът и продължи с думите на Сенека: — Дните прекарвам в очакване на нощта, нощта — в страхове от разсъмването. А ти как си?

Сенека се намръщи. Погледна императора и рече нерешително:

— Исках в Баи да поработя на спокойствие, но не стана така. Вестта за насилствената смърт на Касий Север[304] ме разстрои силно…

Императорът удари с юмрук до масата. Металните му очи злорадо блеснаха:

— Какво? Касий Север? — Той се обърна гневно към Макрон: — Това пак ли е твое дело?

Макрон скочи и започна да се оправдава. Императорът позна, че не лъже.

— Кой го уби тогава?

— Който и да е направил това — каза дръзко Калигула, — добре е направил. Ти самият, деденце, трябваше отдавна да го накараш да млъкне. Веднага щом излезе неговата хроника. Или ти е все едно, че е изобразил майка ти като кръвожадна, властолюбива фурия, унищожаваща всеки, който е стоял на нейния или на твоя път?

— Ти млъкни! — извика императорът. Убийството на стария Августов приятел го отвращаваше. Но той чувствуваше, че Калигула

има право в едно отношение. Север наистина рисуваше Ливия толкова черно, та чак върху целия род на Клавдиите падаше злокобна сянка. Каза строго: — Забранявам такива начини. Да се съди виновникът — да! Но да се наемат убийци? Позор. Разследвай случая, Макрон, и ми доложи. Над какво работеше сега Север?

Сенека отговори:

— Неотдавна срещнах Касий в Рим. Разказа ми, че пише трагедия. Каква загуба.

Императорът попита:

— На каква тема?

— За тирана.

Избухването на императора засегна и Сенека:

— За тирана. Против тирана! Също като теб. Всички пишете пиеси против някакъв си тиран. Къде е този тиран? — Гласът му пресекваше. — Мен ли имате пред вид? Кажи истината!

Сенека пребледня. Отблясъците от пламтящите дървени въглища играеха като червени петна върху млечнобялото му лице.

Калигула измърмори:

— Това е на мода. Днес всеки пише против тираните.

— Да се изгори! Всичко това да се изгори! — развика се Макрон.

— Не, не! — вдигна Сенека ръце. — В името на всички богове, само това не! Книгата ще се превърне в пепел, а с нея и великите, с нищо незаменими ценности…

Тиберий го прекъсна:

— Ти съжаляваш ли за книгите на Корд[305] и Лабиен? Липсват ли ти памфлетите за моето семейство? Нима всеки, който поиска, може да се рови в задкулисните клюки за майка ми или за мен?

Сенека събра цялата си смелост:

— Не биваше да заповядваш да изгорят книгите на Корд. Нито пък да изземат книгите на Лабиен и Север, благородни. Ти сам писа до сената: „В една свободна държава и духът трябва да бъде свободен.“ А добрата книга има стойността на човешки живот… — И тихо довърши: — А що се отнася до идеите, те не могат да се изгорят… те продължават да живеят. Някой, все едно, е скрил тези книги… Аз на твое място бих разрешил да се преписват…

Четири чифта очи погледнаха ужасено Сенека. Защо играе такава опасна игра?

Но императорът изведнъж притихна. Загледа се в лицето на мраморния Аполон, плъзна поглед по съвършените черти на божественото лице и иронично кимна глава към Калигула:

— Запомни това, Гай. Ще оставя това на своя наследник. Нека той заблести като мъдър властелин, по-добър от мен. — И след малко вече без ирония, но твърдо добави: — Аз вече нищо няма да променям. Нека се страхуват от мен, но да ме слушат.

В тишината тихо пращяха фитилите на светилници. В железния кош изшумоля разпадналата се купчинка изгорели въглени. Атина Палада се взираше внимателно в Тиберий и императорът гледаше ту богинята, ту Сенека. Беше му горещо. Вдигна чашата, направи възлияние за властителката на мъдростта и пи. После нареди да изнесат коша с дървените въглища.

— Благодаря ти за твоя „Тиест“, Аней. Прочетох го. — Той изкриви присмехулно устни. — Пак против тирана. А как иначе, нали? Тиранът Тиест, раздиран от страх и мания за преследване. Самата жестокост, която е обратната страна на страха. — И поглеждайки лицата, върху които отново се бе изписала скрита уплаха, Тиберий се засмя: Не за себе си. За Тиест говоря, мои драги. Кога ще се изпълнява?

Сенека сви рамене:

— Няма да бъде толкова скоро. Трябва много неща да променя за сцената.

— Кого виждаш в ролята на Тиест? Апелес ли?

— Разбира се, Апелес. Въпреки че за тази роля ме помоли… — Сенека се спря, но трябваше да довърши — За тази роля ме помоли Фабий Скавър… Копнял бил за такава роля… и благодарение на твоето великодушие би могъл… Мисля, че би успял… Един ден той ще стане велик актьор…

— И още по-голям бунтар — прекъсна го Тиберий и после замислено добави: — Бих искал да видя неговия Тиест.

— Хареса ли ви моята пиеса, господарю?

Тиберий поклати глава:

— Заповядай да млъкнат тези арфи, Макрон — и се обърна към Сенека: — Има нещо, което ме удивлява във всички твои съчинения. Сякаш през земите, където живеят твоите герои, е минала чума. Фатумът все пак има толкова много лица, а при теб — едно-единствено: мрачно, унищожително, без перспектива…

Императорът въпреки навика си говореше бързо. Иронията му ту стихваше, ту внезапно избухваше като пламък:

— Често говориш против егоизма. И в своите пиеси воюваш срещу егоизма. Много съм мислил върху това. Ето: аз искам да запазя своята империя. Публиканите — все едно дали сенатори или конници — си

искат своите печалби. И ти… и ти държиш на своето: да те оставят на спокойствие и тишина. Кой е тук егоист според теб, мъдрецо, след като провъзгласяваш, че да живееш за себе си, значи да живееш за другите? Почакай, нека се доизкажа. Аз, когото вие смятате за егоист, виждам всичко в черна светлина. Добре, но има защо: по пътя към своята цел аз срещам планини от препятствия. Но защо си черноглед ти, господарят на себе си, който твърдиш, че истинското удоволствие е да презираш удоволствията? Ти, който успяваш да живееш и своето почтено спокойствие и обграждайки се с него, да се откъснеш от целия свят? Откъде се взема у теб, философе, това море от песимизъм, този потоп от черногледство?

Императорът говореше трескаво:

— Твоят морал е моралът на убиеца. Знаеш ли защо? Защото имаш силно влияние върху хората. По-силно от моето, по-силно от това на боговете. Днес целият Рим разсъждава като теб, но за разлика от теб — не прави изводи. Целият Рим се опитва да бъде красноречив като теб. И какво въздействие ще имат твоите трагедии? Нежелание повече да се живее: епидемия от самоубийства. Е, хубав морал ли е това, мой Сенека?

Раздираща кашлица разтърси гърдите на старика.

Калигула правеше всичко възможно, за да слуша внимателно. Той, който в последно време вече се виждаше като римски император, ще не ще, се усещаше джудже пред Тиберий. Неговият ум не е в състояние да следи мислите на старика, камо ли пък да ги разбира. Завистта, чувството за малоценност у тъпака прераства в ненавист: докога?

Сенека изчака, докато пристъпът на кашлицата у Тиберий премина, и чак тогава проговори:

— Аз не съм виновен, че в моите трагедии прозира животът, който живеем. Ако най-силното чувство на нашето време е страхът — трябва да има страх и в пиесите ми. По друг начин аз не мога да гледам…

— Но така ти поощряваш към пасивна или активна съпротива сенаторските мърши срещу императора — каза мрачно Тиберий. — Говориш за края на света…

— Да — прекъсна Сенека императора, — аз ясно говоря, че краят на света ще бъде наказание за човечеството заради неговата извратеност.

— А тиранът е най-извратеният от всички — вметна Тиберий. Очите му светеха, напрегнато чакаше реакцията на философа.

— Тиранът е нещастник — изрече бавно Сенека. — Ако

надникнеш в душата му, ще видиш, че е разбита, смачкана, разкъсана от жестокост и похотливост, измъчена от страдания, които нямат край…

— Измъчена от страдания, които нямат край… — повтори императорът тихо. Да, той знае това. Той го е преживял. И сякаш пред него се отвори бездната на страха и той полетя в нейната паст.

Императорът пребледня и едва поемаше въздух е посинели устни. Опита се да стане. Не можеше. Опита се да говори. От устата му излезе само пресекливо хъркане. Хвана се за гърлото. Очите му изскачаха от орбитите. Задушаваше се. Губеше съзнание, главата му клюмна.

Тразил ужасено извика. Всички скочиха. Едни от уплаха, други с надежда.

Харикъл с помощта на Макрон отнесе императора на лежанката, разхлаби дрехите му и започна да движи ръцете му, за да възстанови дишането. Заповяда да донесат вода, Тразил намокри слепоочията на императора.

От вика на Тразил между статуите на боговете се появиха робите и сега мълчаливо гледаха. Калигула изпитателно наблюдаваше старика и си казваше: вече? Най-после? А ококорените му очи, вторачени в Макрон, питаха дали сега не е най-удобният момент.

Макрон стоеше разкрачен, като човек, който е готов или да помогне, или да доубие. Но се страхуваше да го направи пред толкова свидетели.

Лекарят неуморно повтаряше дихателните движения. След малко лицето на Тиберий доби цвят. Той вдъхна дълбоко, в очите трепна живот. Съзнанието му се възвръщаше. Императорът бавно се съвземаше.

Сенатор Сервий Геминий Курион седеше в таблина на своя дворец и както Луций предполагаше, готвеше речта си, с която щеше да обяви в сената падането на империята и провъзгласяването на републиката.

Номенклаторът съобщи за идването на сенатора Улпий и Сервий нареди да го въведат.

Улпий седеше срещу приятеля си. Лицето на слабия, висок старик, обикновено жълтеникаво, сега имаше синкавобял цвят.

— Видях преди малко, Сервий, как твоят син отиваше на Палатина. Навярно при Калигула. Не знаеш ли защо тъкмо в този момент, когато трябва да бъде с войниците си, търси врага?

Сервий не се помръдна. Само сърцето му силно се разтуптя. Притъмня му пред очите. Неговият син. Неговият единствен син. Последният Курион. Протегна умолително ръце към Улпий.

— Мой Улпий… нямам никаква представа защо… нека не осъждаме несправедливо, щом не знаем… може би е търсил някого в двореца… — Той говореше тихо, като страстно защищаваше сина си. Но гласът му се промени в отчаян вик, хващайки се за последната надежда: — Не вярвам!… Та той е мой син!

Улпий мълчеше. Той не откъсваше от приятеля си своите сиви очи. После каза твърдо:

— Ако беше на наша страна, в този миг би трябвало да бъде на Марсово поле, а не на Палатин!

Сервий се свлече в креслото. От очите му течаха сълзи. По-добре да изгуби единствения си син, отколкото да има в негово лице предател. „Но това е невъзможно — казваше си той. — Не може да бъде. Тогава земята би престанала да бъде земя. Тогава слънцето би паднало върху Рим и би го запалило. Не, не, не! Моят син не може да измени на родината!“ И въпреки това някъде дълбоко в него се бе загнездило съмнение.

Улпий четеше ръкописа на речта за сената: „Отстранихме тирана, лишавал римския народ от свобода. Това направихме ние, верните защитници на републиканската чест, която ценим повече от собствения си живот…“

Сервий следеше погледа на Улпий, виждаше какво чете и целият трепереше, неспособен да проговори, неспособен дори да мисли вече.

Номенклаторът се обади с почукване:

— Твоят пратеник, господарю.

Сервий вяло вдигна ръка и влезе мъж с лице, потънало в прах, уморено от препускането и уплашено от вестта, която носеше. Той объркано погледна към Улпий. Сервий едва изрече:

— Можеш да говориш.

— Мой господарю, ние следвахме по петите Калигула и Макрон… при седмия милиарен камък на Виа Апия се натъкнахме на стан, към който те, двамата, се присъединиха…

— Какъв стан? — обади се Улпий.

— Преторианци, гвардия… Питахме ги и те ни казаха: императорът стои пред портите на Рим… Не повярвах, приближих се до стана и в светлината на факлите го видях с очите си… Какво да правим по-нататък, домине?

Сервий мълчеше. След малко каза на вестителя:

— Вече нищо. Връщайте се всички.

Императорът се озърна изпод притворените си клепачи. Да разчита хорските лица бе неговото любимо занимание.

И той четеше: лицето на Калигула изразяваше разочарование, на Макрон — ненавист, на Харикъл — гордост, че е възкресил императора, на Сенека — облекчение, че императорът не е умрял в негово присъствие, на Тразил напрежение, което при първото вдишване на Тиберий се превърна в радост. Старият император е трогнат. „Ето! Тразил ме предупреждаваше да не се връщам в Рим, страхувал се е и сега за живота ми и целият сияе, че отново дишам.“

Той вдигна клепачи и се усмихна на астролога. Зад Тразил се гушеха робите. Видя ги. През целия си живот не бе им обръщал внимание, не ги бе забелязвал. Днес сякаш за пръв път ги видя. В очите им се четеше пълно равнодушие, студенина, пустота, никакъв признак на съчувствие. Император — не император, човек. Изчадие на мръсна кучка, всички са еднакви, всичко е едно и също, нека умира, нека пукне, какво ни засяга нас това?

Без да се интересува от радостните възклицания на гостите си, без да чува радостните им думи, той извика:

— Гордин, вода!

Гордин най-старият роб, побърза да изпълни заповедта. Подаде на императора чаша върху сребърен поднос.

„Гордин ми служи вече петдесет години, никога не съм го наказвал, направих го надзирател…“ Старикът жадно се взира. Очите на роба го погледнаха: хлад, пустота, равнодушие; страшно, обидно равнодушие.

Римският император, тиран и деспот, пред когото са треперили коленете на царете, почувствува равнодушието на своите роби като тежка несправедливост. Избухна. Удари подноса, водата обля лицето на роба, чашата се счупи върху мраморния под.

— Вън! — извика пресипнал императорът. — Всички роби вън!

Гостите развълнувано наставаха.

— Какво означава това? Полудял ли е?

Императорът скърцаше със зъби:

— Кучета, кучета, проклети кучета! — Обърна се към масата: — Какво ме зяпате? За кого говоря аз? — Ухили се. — Съвсем не за вас. За робите говоря. Кучета безчувствени. Но защо се разгневих? Това не са хора. Говеда, по-нищожни и от говеда…

Сенека уважаваше стария император. По-точно казано — стария воин, победоносния военачалник и добрия стопанин. Сенека знаеше, че в едно отношение Тиберий си прилича с всички римляни: той е практик, не обича теорията. Сенека — обратното: умееше да защити своите принципи, тъй като съчетаваше в себе си философа и правника. Сега императорските думи засегнаха един от неговите главни

възгледи. И той се обади тихо, но с настойчив глас:

— Прости ми, благородни цезаре, но аз не мога да се съглася с теб. И робите са хора като нас…

Тиберий намръщено мълчеше.

Макрон, син на роб, ала днес голям сановник, повдигна обидено вежди. Калигула избухна в креслив смях и процитира Марк Теренций Варон[306]:

— Средствата, с които се обработва земята, се делят на три: инвентар говорещ, инвентар издаващ звуци и инвентар ням. Първите са робите, вторите — воловете, третите — колите. Не хора, а говорещ инвентар, мъдри Сенека.

Философът стана мрачен. С най-голямо удоволствие би нахокал този кресльо, но Сенека е предпазлив човек. Каза спокойно:

— Възглед срещу възглед, мой принце. Според мен и според философията на стоиците — всички хора са равни.

— Позор! Гадост! Обида! — кряскаше Калигула.

Тиберий се обърна към Харикъл и Тразил. Интересуваше го мнението на двамата гърци.

— Какво мислите вие двамата за това?

— Ние сме чужденци, ваше величество — отклони отговора Харикъл. — Не е редно ние тук…

— Ние — проговори Тразил, след като лекарят замълча, — ние, гърците, сме хора на чувствата. Още нашият Платон е изказвал възгледа си за идеалната държава, в която господствува човечност и справедливост…

— Нима вашата Елада е толкова съвършена? Съществува ли в нея човечност и справедливост? — извръщя присмехулно Калигула.

— Не — каза тихо Тразил. — Вече не. Римляните промениха всичко у нас…

— Всички империи са се крепили на робството — говореше наизустено Калигула. — Империята на фараоните, на Хамурапи, на Навуходоносор, на персиеца Дарий, картагенската, империята на Александър Велики…

В настъпилата пауза се чу шепотът на Сенека:

— Но къде са сега тези империи?

Подир думите му в триклиниума се възцари страшна тишина, която дръзко предвещаваше бъдещето на Рим. Тиберий чувствуваше как кръвта в жилите му кипва, залива гърдите, пълзи към гърлото и главата. С несъкрушимата сила на волята си той преодоляваше своята слабост, съсредоточен в думите и погледа на философа.

— Ти си великодушен, мой Сенека — изрече язвително Тиберий, — щом отнасят и Рим към империите, на които е съдено да стигнат до упадък. — Думите на императора се вкаменяваха от гняв. Ще убие ли с тях мъдреца? Но Тиберий промени тона: — Тези империи са загинали от враговете си, мой драги, не си ли съгласен?

— А Рим няма ли врагове? Те са повече, отколкото някой допуска.

— Варварите зад границите? — подхвърли императорът.

— Да — съгласи се философът. — Но самият Рим е най-големият враг на себе си.

В отговор на въпросителния поглед на Тиберий Сенека продължи:

— Рим, който някога бе светлина в мрака, народ над народите, строг и непоколебим, измени на своите идеали. Продаде честта и храбростта си за наслаждения. Златото е робската верига на краката му. Разюздаността властвува неограничено. Блясък отвън, гниене и разлагане отвътре. Това е другата отрова в тялото на Рим.

— А неговата трета болест според теб, ясновидни Хипократе[307]?

Сенека скептично поклати глава:

— Можем ли да познаем от какво боледуваме, когато дори не знаем, че боледуваме? Според мен, мой господарю, ние загиваме от това, че и силните, и слабите се еднакво ненавиждат, до смърт и тяхната ненавист расте из ден в ден. И все пак аз мисля, че главната беда не е в нечувания разкош, грубата разпуснатост и животинските страсти на римските патриции, водещи Рим към гибел…

— Довърши това, което искаше да кажеш!

Сенека впери бледите си очи в пламтящите зеница на старика и като събра смелост с една въздишка, довърши:

— Бедата на Рим е в това, че римските глави се крепят на робски крака.

Настана тишина. Картината бе точна и правдива. Всичко, с което се гордее царят на градовете и цялата империя, е дело на робите. Това е всеизвестно.

— И това е най-голямата опасност — допълни Сенека.

Императорът се разлюти:

— Най-голямата опасност е лицемерието! И твоето, Сенека! А не тези твои любими роби!

Сенека се огледа дали няма наоколо роби. После понижи глас и тихо продължи:

— Пословицата гласи: „Колкото роби, толкова врагове“. Но вината е в нас. Ние самите правим от тях врагове, след като за най-незначителни неща нареждаме да ги пребиват или да ги оставят по

цели нощи гладни. Как ще искаме после робът да се интересува от нас, да изпитва уважение или пък обич към нас? Единственото, което би могъл да чувствува, е ненавистта.

Сенека притежава дарбата да убеждава, той разколеба и императора.

— Продължавай!

Философът отново се огледа, преди да зашепне:

— Какво би станало, ако робите решат да ни преброят — нас, своите господари?

Тази мисъл като вихрушка се изви в триклиниума и размята завесите. Картината бе ужасна: във всеки дворец — само по четирипет члена от благородната фамилия, а по сто, двеста и триста роби! Огромната сила на говорещия инвентар би могла лесно да се развихри. Нима ордите на Спартак не разтърсваха три години римската империя?

Тиберий слушаше напрегнато Сенека. След пристъпа той се чувствуваше необикновено бодър. Седеше неподвижно, но всичко у него бе в движение: бляскат зениците в зачервените очи, играят мускулите на лицето, пулсират вените по врата и на слепоочието, набъбнали под ударите на кръвта, непрестанно потрепват нервните пръсти. Обикновено меланхолиците не мислят много бързо, нито пък обичат веднага да споделят мислите си. Но днес, само боговете знаят защо, императорът предварително разбираше какво искаше да каже този, който говореше преди него. Мисълта лети като стрела, императорът я улавя в движение и я насочва обратно, срещу другата мисъл, било то негова или чужда. Усещането за младост и свежест, носено от горещата кръв, правеше разума му ясен и проницателен. Отколешни времена се сливаха с настоящия момент, картините се сменяха със светкавична бързина.

Мисълта на Сенека за милионите роби, които преброяват шепата си господари, бе ужасяваща. Сенека се обърна към императора и предупредително повтори:

— Не подценявай тази опасност, мой цезаре! Ние живеем върху вулкан. Изригването ще бъде страшно и не знаем кога ще настъпи.

Императорът гледаше лицето на Аполон. Но виждаше синкавото лице на своя последен приятел Нерва, който му каза преди смъртта си: „Наближава нещо много лошо, Тиберий. Не знам кога ще стане. Но предчувствувам нещастието и не искам да го дочакам.“ Лицето на Нерва се превърна в образа на Октавиан Август: „Грижи се, мой Тиберий, да удържиш онова, което ти оставям.“

Тиберий се понесе в спомените си по кървави следи: те се

проточваха подир бясното властолюбие на Ливия в безкрайността. Усмивката на Випсания е болезнена, каквато бе в часа на тяхната раздяла. Императорът бавно се приповдигна. Мъртвешката жълтеникавозелена сивота пред очите му стана червена и се разля като кървав потоп. Аполон се превърна в роба Гордин. Гордин мълчеше. Пресмяташе мълчаливо. Заплашваше без думи, без жестове. Ням инвентар.

Гордин се преобрази в някакъв човек, когото императорът не можа веднага да познае. Лице тясно, удължено, благородно. Дълбоките гънки около устата изразяваха таена години наред страстна мечта — но каква точно, о богове? Очите под високото чело светеха като въглени, проникваха все по-дълбоко и по-дълбоко в зениците на Тиберий — обгаряха, причиняваха болка. Гордите устни се полуотвориха и императорът прочете върху тях името на тази лелеяна мечта: Свобода! Република! И изведнъж позна лицето: Сервий Геминий Курион. Тит Курион, бащата на Сервий, заклетият враг на Тиберий, изрече, преди да умре: „Тиберий, този последен гробар на републиканската слава, подготвя почвата за още по-голяма катастрофа на Рим.“ Каква катастрофа? — сепна се Тиберий. Никога не можа да отгатне какво точно имаше предвид Тит Курион. Ненавистта на самодържавеца светкавично събира пред погледа му приятелите на Сервий, всички тези членове на опозицията в сената, и императорската уста тихо произнася: „Вие сте опасността за Рим, а не робите и варварите! Вашите глави трябваше да отсека. Но има време! Ще успея и това!“

Изправи се — величествен, горд, обладан от внезапна сила, но лицето му доби тъмноален цвят.

Харикъл скочи и хвана императора под ръка.

— Ти си уморен, мой цезаре, време е да си легнеш. Късно е…

Императорът го отблъсна и се заслуша. До слуха му достигна странен звук: висок, писклив, непрестанен, настойчив, все по-силен и по-силен. Той пристъпи енергично и разтвори тежките завеси. Вятърът ги изтръгна от ръцете му и размята материята около главата му.

Долу бушуваше морето. Вълните се гонеха, връхлитаха една върху друга, захапвайки се е гребените си.

Вихърът се носеше над тях, свистеше, съскаше, водата се разпенваше и кипеше. Императорът ясно чуваше как някъде долу квичи този висок, непрестанно засилващ се звук.

Обърна се отново към боговете и хората. Но виждаше само червения потоп. Запелтечи от уплаха, стисна юмруци. Огромният

старик гореше като пламнала борина. Червеният потоп пред очите му се приближаваше все повече и повече, заливаше го.

Уплашените очи са устремени в безкрайността на пространството и времето. Там той вижда своя Рим. Града, който бе проклинал стотици пъти, но който винаги страстно е обичал. Всички порти са широко отворени и през тях се вливат от всички страни в Града тълпи… Грохот и дрънчене на оръжие, мраморните храмове и дворци се люлеят. Ах, този рев на диви гласове! Устата на народите и варварите от целия свят издават страшен рев — късно е, късно е, вече са ни преброили тези робски кучета, преброили са ни варварите от Рейн, Дунав, Ефрат…

Тиберий закрива очи с ръка, но картината не изчезва. Гласът на императора простенва:

— Ето, това е наследството, за което се грижех, колкото можех най-добре! Тълпите от варвари унищожават моя Рим! Пламъците бълват от всички страни, мраморът се нажежава, златният Юпитер на Капитола рухва в прах, а нашествениците грабят златото му, нахлуват в храмовете, събарят, палят… Престанете, в името на боговете! Рим — това съм аз!

Императорът сваля ръка от очите си и отчаяно, с обезумял глас крещи:

— Какъв ужас! Моят Рим е грамада от руини. Моят Град е празен! Ветровете свистят из развалините! Ах, как ме измъчва това свистене! О, милостиви богове, спасете Рим! Мен унищожете, мен разтъпчете, мен разкъсайте, но спасете моя Рим!

Императорът се олюля.

— О, ужас, той губи съзнание… — прошепна Харикъл. — Вода! Вода!

Изтича сам да донесе.

Хаос, суетня, викове. Макрон скочи и уж подкрепяйки Тиберий, свали от пръста му символа на императорската мощ. После той и другите избягаха, остана само Тразил. Императорът едва поемаше дъх с широко отворени уста, приповдигаше се, търсеше нечия ръка да се опре. Тразил подхвана старика и го сложи в креслото. Императорът го погледна с безизразни очи, позна го.

— Мой Тразил, мой единствени приятелю…

Завесите се люлееха от вятъра, високият звук престана. Някъде отдалече приждаше всепоглъщаща вълна и над морето екна фанфара — пронизително — и екотът му полетя нагоре към непрогледните небеса.

Идва Фатумът със стъпката на тежковъоръжен войник, идва с тътнеща стъпка и всичко, което среща по пътя си, ще сгази, ще смаже.

Дишането на Тиберий отслабва. Престава. Императорът умира. Тразил излиза бързо, за да скрие сълзите си. Сенека уплашено крачи из триклиниума.

— В името на боговете, направете нещо! Помогнете! — вика той подир Макрон и Калигула. И изтичва да доведе Харикъл.

В съседната стая Калигула приемаше поздравленията на Макрон. После Макрон излезе на балкона и се провикна към преторианския лагер, разположен на двора:

— Императорът е мъртъв? Да живее император Гай Цезар!

Ликуващ рев на войниците:

— Ave Gaius Caesar imperator!

Макрон и робите паднаха на колене пред Калигула.

— Аз ще бъда ваш добър владетел — обещаваше Калигула, загледан в светещия рубинен пръстен, който Макрон му бе сложил. Прегърна Макрон и го целуна.

В същия миг от триклиниума се чу гласът на Тиберий:

— Тразил! Тразил, дай ми вода!

Калигула пребледня, с жест на страхливец свали пръстена и го скри в шепата си. Погледна отчаяно Макрон и простена:

— Но той е още жив!

— Кой ми е взел пръстена? — викаше Тиберий. — Къде ми е…

Последната дума не се чу. Калигула видя между завесите как Макрон събори императора и го задуши с възглавниците. След това се върна при него спокоен и равнодушен.

— Така ти се е сторило, мой императоре. Тиберий е мъртъв.

След малко върху височината на мизенските предпланини лумна огромен огън. Неговото сияние изпревари вестоносците, които летяха в галоп на конете си към Града, за да съобщят на сената и римския народ, че Тиберий е умрял.

Сенека се олюляваше в лектиката, носена от шестима роби към Баи. Бе мрачен. Бе сам в тъмнината и можеше да си позволи откровеност без лицемерие.

Великият човек е велик и след смъртта си, казваше си той, и като си спомни тъпия и злобен поглед на Калигула, леко потрепера.

Трета част

35

По Виа Апия от Мизенум към Капуа, от Капуа към Терацина и Рим бавно се движеше погребалната процесия. След ковчега пристъпваше Калигула в траурно облекло, с покрита глава. Той бършеше сълзите си с черна копринена кърпа. Подир него вървеше малката група на сановниците от Мизенум, Путеоли и Капуа.

Тълпи народ стояха в шпалир от двете страни, на шосето. Те гледаха как подир тялото на Тиберий пристъпва дълбоко опечален неговият внук. Селяните не можеха да се преструват на тъжни. Вместо скръб и сълзи, с които би следвало да изпровождат умрелия, те ликуващо поздравяваха младия наследник.

Радостни викове звучаха по целия път от Мизенум до Рим: благословии за дълъг живот, признания в обич и преданост към Калигула:

— Скъпо наше дете!

— Пиленце наше!

— Звезда спасителна! Благодатна!

— Благо за човешкия род!

— Миличък наш! С тебе започва нашият златен век!

Калигула бършеше очи с черната коприна и слушаше.

Макрон бе отдавна изпреварил погребалната процесия и като сменяше всеки два часа конете, летеше към Рим.

В Курия Хостилия се събра сенатът. Без Сервий, без Улпий, без Сенека, Авиола и останалите заговорници трепереха, седнали в мраморните кресла. Напрежението бе опънало всички лица.

Макрон застана пред статуята на Тиберий. Обърна; се към сенаторите с пергаментов свитък в ръка. Тътнежът на гласа му изпълни цялата Курия:

— Император Тиберий е мъртъв! Поздравете, patres conscripti, новия император Гай Цезар!

Раздадоха се възгласи, аплодисменти, възторжени викове.

Двадесет и пет годишният Калигула стана законен господар на света, преди да влезе през римските порти.

Огненият сигнал, че императорът е мъртъв, се предаде от мизенския нос на цирцейската скала над Терацина, оттам на Монс Ковус, връх в планините Албани. Сиянието на огньовете раздираше

нощта.

Касий Херея, трибун от императорската гвардия в двореца на Палатин, улови вестта, предавана чрез огньовете. Изпълнявайки заповедта на Макрон, той веднага изпрати глашатаи из римските улици.

Те препуснаха с факли в ръце. Тръбачите надуха бузи, бойните тръби екнаха в нощта.

Императорът е мъртъв!

Рим стреснато се пробуждаше, пламваха светлинни във всички краища, вестта се разнасяше мълниеносно!

— Императорът е мъртъв!

Тълпата изпълни улиците. Тя ликуващо съобщаваше това, което аристократите си шепнеха:

— Пукна най-после!

— Biberius! Caldius! Mero![308]

— Тиберий в Тибър!

А тези, които можеха към чувството си на ненавист и злорадство да прибавят малко разум, си казваха: „Тиберий е мъртъв, добре. Но какво ще стане по-нататък?“

Луций не се осмели да си отиде у дома. Остана да пренощува на Марсово поле със своите кохорти. Ревът на тръбите го пробуди. Той изскочи от лагера.

— Императорът е мъртъв!

Луций хвана за поводите коня на глашатая:

— Какво става с Гай Цезар?

— Не знам, господарю.

Тревожна мисъл го прободе: дали също е мъртъв?

От Палатин се спусна друг глашатай:

— Да живее император Гай Цезар!

— Жив ли е? Какво става с него? Говори бързо!

— Приближава се към Рим, благородни господарю!

Луций грейна: „Гай се е спасил от камата на заговорниците! Жрецът на Великата майка вярно ми е предсказал! Сега е моят час!“

Войнишката му енергия го подтикна към действие. Нареди да тръбят тревога. Издаде заповеди и шестте кохорти моментално се оказаха из улиците на Града, за да потушат какъвто и да е опит за възкресяване на републиката и да обезпечи трона на Калигула.

Войниците викаха до пресилване:

— Да живее император Гай Цезар!

Виковете им долетяха до форума, където народът жужеше като

рояци оси.

Тълпата се присъедини, присъединиха се всички, гръмна целият Рим:

— Да живее император Гай Цезар!

Сенаторът Улпий зърна от лектиката си Луций начело на кохортите, които прославяха новия император. Слушаше и виковете на тълпата. Презрение изкриви устата му, когато нареди да го пренесат през Форума на път за Сервий Курион. Това е римският народ, за който искахме да извоюваме републиката! Продажна сган!

— Край на всичко, Сервий — каза старикът на Курион.

Сервий седеше, отпуснал безсилно ръце и свел глава.

— Загубихме, мой Улпий. Загубихме всичко. Калигула ще загреби властта и неговата първа работа ще бъде да унищожи републиканците в сената. До корен. Вовеки веков. Никой след нас вече не ще се осмели да излезе против тираните…

Гласът на Улпий безмилостно го прободе:

— Последната искрица надежда угаси твоят син с войниците си…

— Знам вече — изговори с усилие Сервий и наведе още по-ниско глава.

— Какво ще правиш, Сервий?

— Ще отида при своите прадеди. Та аз съм от рода на Катон, Улпий. Ти знаеш това.

Улпий кимна. И след като помълча, каза:

— Аз ще остана. Много по-трудно ще бъде да се живее, отколкото да се умре. Но поне един сенатор републиканец ще остане в Рим. Ще се затворя у дома, никъде няма да излизам, с никого няма да проговоря нито дума, докато не умра от някаква болест или по заповед на тирана…

Прегърнаха се — и двамата вече спокойни и твърди. Но в зениците на Сервий нещо затрепка. Той тихо каза:

— Имам към теб последна молба, Улпий. Прости на моя син, ако можеш…

По стар римски обичай успокояваха с добра дума — макар и ласкава лъжа — този, който отиваше на смърт. Но Улпий се отдръпна. Сивите му очи бяха ледени, неумолими.

Сервий сведе глава и не се осмели повече да проговори.

Той изпроводи Улпий до прага на двореца, поклони се на ларите и изображенията на предците в атриума. Помисли да се прости с жена си, но поклати глава. Затвори се в таблинума. Искаше да остави писмо за сина си. Но не можа. На Лепида написа само няколко думи. После

свали от стената меча, спомен от походите срещу варварите на Дунав.

След малко изпод завесите в таблинума се проточи струйка кръв.

Възторгът, с който Рим поздравяваше новия император, приличаше на истинска лудост. Олимпийските богове сигурно можеха да оглушеят в тези часове от молбите на земните жители, които ги призоваваха да бъдат благосклонни към Калигула. Откакто се помнеше светът, небесата не бяха трещели от такива френетични викове и благословии.

И това бе съвсем понятно. Рим с облекчение си отдъхна; той се избавяше от сянката, която императорът мизантроп хвърляше върху него. Младият император обича живота и веселието. След толкова години отново ще се диша леко. Калигула ще обнови Сатурновия „златен век на Рим“ просто защото е син на Германик.

Тъй както някога са се тачели имената Гай Юлий Цезар и Октавиан Август, така по времето на Тиберий най-уважаваното име бе Германик. Може би защото римляните никога не бяха живели в близост с него. Може би защото легендата за пълководеца, обожаван от войниците и народа, бе превърнала Германик в необикновено красив heros[309], едва ли не в бог. Или защото тази легенда обещаваше на народа онова, което му липсваше: радост, благосъстояние, щастие. А навярно и поради това, че любовта на римляните към Германик бе подсилена от мълвата за неговата смърт, която едни приписваха на Тибериевата майка Ливия, а други на самия Тиберий.

И така, пред римляните сега стоеше младият император, надеждата на римския народ, увенчан с бащината си слава.

Римските патриции, сенаторите, конниците, публиканите, лицата, възглавяващи промишлените, търговските и финансовите сдружения — също ликуваха шумно.

Народът и управляващата прослойка на Рим изживяваха първите дни на Калигуловата власт сред безкрайно напрежение и очакване. Тълпите обкръжаваха императорския дворец с ликуващи викове, сервилните сенатори стояха пред двореца с ласкателства, благопожелания и уверения в преданост на уста.

Но портата на двореца бе затворена.

Затова пък се отвориха по нареждане на императора вратите на житниците и складовете. И от тях се проточиха безкрайни редици коли, натоварени с пушено месо, сушена риба, сланина, брашно, плодове, бъчви вино — императорски дар за народа!

Помощниците на квесторите брояха стотици сестерции на всеки, който протегнеше длан. За три дена бяха раздадени на народа 35 000

000 сестерции. Свръх това императорът подари на всеки войник по петстотин ауреи. Големият форум се превърна в огромен триклиниум, където се угощаваше целият народ. От ростритe свиреше музика, а в паузите там се качваха оратори, които произнасяха хвалебствени речи за императора. Весели тълпи пиеха неразредено вино под ростритe в чест на Гай и пееха. Около бъчвите песните се превръщаха в пиянски викове.

Този ден започваха тържествата в чест на старата римска богиня Минерва, покровителка на човешките стремежи и дух. Тържеството трябваше да завърши с шествие на всички колегии до храмовете на Авентин и Целий, където салиите приготвяха тлъсти жертви за богинята. Но тържеството в чест на новия император лесно засенчи Минерва. Из града се носеше вест:

— Императорът подготвя на Палатин редица нови разпореждания и заповеди.

„Какво ли ще ни донесат те?“ — питаха се с еднакво безпокойство и богати, и бедни.

Сенаторът Улпий седеше в перистила на своя дворец на Карини. Колонадата закриваше изгледа към Големия форум, Палатина и Капитола. Сенаторът не държеше да гледа Града. Той се взираше в бледното, без нито едно петно небе. Мислите му бродеха из миналото. Там той проследяваше своя род. Също без нито едно петно. Улпиите, заклети републиканци, се изправяха пред взора му горди, неподкупни, честни. Самият той, верен на родовата си традиция, оглави със Сервий Курион тайната сенаторска опозиция, която целеше възвръщането на републиката. Улпий бе участвувал в три заговора срещу Тиберий — всичките разкрити. Но той остана жив, не го издадоха. Ще преживее ли и четвъртия заговор? Или ще умре? Ще издаде ли Луций заговорниците? Това може да се очаква.

Улпий прекоси атриума. За своите осемдесет години той бе още здрав и силен. Спря се пред маските на предците и за жалост и пред техните потомци. Гледаха го тримата му сина, загинали за родината в битките с варварите. Стори му се, че го гледат спокойно и гордо. Защо не, та това са негови синове. И лицето на покойната му жена има гордо изражение.

Улпий бе останал сам на този свят. Сам сред маските на умрелите и статуите на боговете. Сам, заобиколен с уважението на сената и хората. Тук нямаше статуи на императорите, както в другите сенаторски домове. И по едно чудо никой досега не бе го издал. Както и за това, че на най-лично място, където другите сенатори поставяха

статуята на Тиберий, той държеше изображението на Цезаровия убиец, „последния голям републиканец“ — Юний Брут. Впрочем малцина бяха идвали в неговия дом, а тези, които идваха, мислеха като Улпий, макар че не се осмеляваха да изкажат своите схващания.

Старикът седна и написа послание до сената:

„Поради напредналата си възраст и болест аз се отказвам, patres conscripti, от своята сенаторска длъжност. Не мога повече да участвувам в обществения живот. Сигурно ще ме разберете, мои драги. Вечна слава на Senatus Populusque Romanus!“

Изпрати писмото, седна в атриума, осветен от слабите пламъчета на лампадите, извика управителя на дома Публий и му нареди:

— Двадесет от моите четиридесет роби да бъдат пуснати. Това са тези и тези. Всеки да получи подарък по сто ауреи. Ти, Публий, ще заминеш за имението ми в Кампания и лично ще го управляваш. Аз нямам наследници. Ето ти документ, че след моята смърт имението ще бъде твое, защото си служил на семейството ми. Вратарят!

Старият вратар се дотътри.

— Сложи катинари на дворцовите порти! Нареди да зазидат вратичките на градината! Пусни кучетата и не ги завързвай и денем! Никого, слушай добре какво ти казвам, никого няма да пускаш в двореца без мое разрешение. Разбираш ли? Никого! Робите!

Босите крака зашляпаха по мраморния под. Очи, изблещени от страх, макар сенаторът винаги да е бил за своите роби по-скоро баща, отколкото господар.

— Заковете всички прозорци! Запълнете всички пролуки! Спуснете всички завеси! Угасете светилниците. Да цари пълен мрак навсякъде. Да, искам мрак. Покрийте с велум[310] и комплувиума в атриума. Защо ми е светлината? Защо ми е денят?

Тих ужас пропълзя като ледени тръпки по гърбовете на робите: господарят се готви да умира!

— Изнесете от двореца цветята. Счупете флейтите и лирите. Искам тишина.

Старикът дълго мълча.

— Ти, мой господарю, искаш… — прошепна Публий, но се побоя да довърши мисълта си. Улпий вдигна ръка и посочи белите мраморни богове:

— Увийте боговете с тъмен плат. Скрийте лицата на всички. Немезида[311] закопайте някъде дълбоко в градината. Само лицето на Брут не закривайте. Само той ще остане тук с мен.

С лек жест освободи робите и управителя. Отпусна отчаяно ръце и

се сви в креслото.

Дворецът потъна в мрак.

36

Четири са корените на света:
Зевс — това е огънят пламтящ
Хера — земя живителка това е,
Айдоней е въздухът, а Нестис — вода.[312]
Любов ги среща. Свада ги разделя.

По нареждане на Октавиан Август този цитат от Емпедокъл от Агригент[313] бе изсечен под бронзовия релеф, изобразяващ четирите стихии. Но Тиберий заповяда да пренесат плочата в малкия атриум на неговия палатински дворец. Вляво от плочата стоеше статуята на Август, вдясно — на Тиберий.

Калигула седеше в креслото, изтощен от впечатленията и вълненията, преживени през последните дни. Напрежението около убийството на Тиберий, пътят подир неговия ковчег до Рим, погребението, прочувствената надгробна реч, първите държавнически задължения… и на всичко отгоре лудият бяг на кръвта в жилите му, която ликуваше: „Аз съм император, господар на света!“

Упоен от властта, изморен от това главозамайващо упоение, Калигула се разположи в малкия атриум и се взря в релефа. Той го възприемаше посвоему. Не виждаше хармонията на формите, нито пък движението, и ритъма на фигурите. Виждаше две жени — Хера и Нестис. Първата — матрона с огромни гърди, другата — девойка като разпукнала се пъпка с нежно заоблено коремче и тънки бедра. Зевс бе изобразен като мускулест гладиатор. Но най-силно впечатление правеше на Калигула стройният Айдоней, къдрокос юноша с чувствени устни.

Четири са корените на света…
Любовта ги среща. Свада ги разделя.

Той размишляваше над тези думи и гледаше своите двама предшественици на трона. Този добродушен, бодър, ала хитър прадядо — както прабаба му Ливия описваше Август, като леко присвиваше в насмешка устни — е играл добре ролята си на спасител на Рим от кървавите граждански войни. С великолепната съветница Ливия зад гърба си той даде на света ред, който външно запазваше всички приятни страни на изключителната свобода, но същевременно

тихо и упорито съсредоточаваше в ръцете му, а често и в ръцете на Ливия, цялата държавна власт. Този мъдър приятел на философите и поетите не допускаше раздорът да разедини стихиите. Ливия му помогна всички да се сдружат и побратимят: сенатори и конници, патриции и плебеи, клиенти и патрони, колони и латифундисти, и в края на краищата всички да бъдат с императора. Ливия, която копнееше дълго да държи юздите на управлението, „се грижеше за съпруга си да бъде здрав и весел, та дори му доставяше прекрасни любовници; но не толкова темпераментни, а по-скоро вещи и изкусни в любовта, за да не се преуморява, а да съхрани постоянната бодрост на тялото си“.

„Този човек — казваше си Калигула, загледан в Август, ако не изпитваше такава тайна неприязън срещу Тиберий и ако нямаше у дома си тази необуздана дъщеря Юлия — можеше наистина да си живее прекрасно. Вместо него воюваше Тиберий, вместо него мислеше Агрипа[314], вместо него управляваше Ливия, а той само бодро се усмихваше и слагаше отпечатъка на пръстена си под нареждания за укрепването на императорската власт.“ Калигула разбираше, че ако ги нямаше Август и Ливия, не би била нито империята, нито самият Калигула. На божествения Август — нашето уважение. А Тиберий — това е друго нещо. Тук Ливия здравата се потруди, докато с отрова, въже и кама прокара път за сина си към трона. „Ах, този стар палач! Колко дълго време ме измъчваше! Как ме пренебрегваше, когато ставаше дума за държавническите дела! Като че ли бях слабоумен. Е, виж ме сега от Оркуса, където се разхождаш по асфоделиевите[315] ливади, виж ме! Аз ще ти покажа дали умея да управлявам. Ти постоянно се съветваше с някого: със Сеян, Нерва, Тразил, Макрон. Постоянно кореспондираше със сената, за всяка глупост пишеше трактат и «обърнете внимание, бащи и заседатели…». Аз няма да вървя по твоя път! Аз сам ще управлявам империята. Ще видиш как ще се завърти колелото. По време на твоето владичество любовта не обединяваше стихиите. Само раздори, напрежение и борби имаше през този твой прословут «римски мир». Аз няма с никого да се съветвам. Искам да живея така, както трябва да живее един римски император. Ще бъда пълната противоположност на теб. Баща си Германик ще взема за щит, Август — за образец. На бедните ще натъпча стомасите, на народа ще дам игри, каквито Рим не е виждал, на сенаторите ще се поклоня доземи, за да ги хвана изкъсо, ще намаля данъците, ще разширя търговията, ще облекча живота на всички. И кой ще има най-голяма полза от това? Кой според теб, завистливо старче?“

От Форума долитаха тържествени фанфари. Глашатаите съобщаваха, че съвсем скоро императорът ще предложи на сената да приеме нови закони, та да заживеят в абсолютно блаженство и радост сенатът, римският народ и цялата империя от Секвана[316] до Ефрат. Калигула си даваше вид, че е доволен. Стана и издекламира:

Много силни неща има на този свят —
няма нищо по-силно от човека.

Засмя се и поизмени стиха на Софокъл:

Много силни неща има на този свят —
никой не е по-силен от господаря на Римската империя.

Калигула вдигна предизвикателен поглед към статуята. Неговото победоносно чувство се стопяваше под настойчивия поглед на Тиберий. Спомни си за Мизенум. Разтрепера се и излезе заднишком от атриума.

В работния му кабинет го очакваха Макрон и писарят Силвий. Макрон не оставяше нито за миг императора сам. Правеше всичко, за да бъде незаменим за младия владетел. Подсказа му как трябва да се държи по време на погребението. Посъветва го да произнесе прочувствена реч над ковчега на дядо си; да заплати по петстотин ауреи на всеки войник; да спечели симпатиите на народа с каруци храна, бъчви вино и пари. Също така — час по-скоро да отиде в сената и подкупи с комплименти „отците на Града“. Макрон стоеше зад гърба му, готов винаги със съвета си, ако потрябва.

Понякога императорът пламваше от гняв, осъзнавайки как робски изпълнява нарежданията на своя съветник, но в същия миг разбираше, че иначе не може. Макрон е опитен, разбира от всичко. „Но не ми харесва това, че не се отделя нито на крачка от мен. Дали не иска да ме направи послушна кукла на конци, а всъщност той самият да управлява. Ала няма как, нужен ми е. Засега…“

На масата пред императора бяха натрупани дървени таблички, покрити с восък, върху които робът Силвий гравираше императорските нареждания и съобщения за „Acta diurna“.

Номенклаторът съобщи за идването на Луций Курион. Императорът стана и го посрещна с братска прегръдка. Той вече знаеше от Макрон, че кохортите от шести легион по заповед на Луций са му подготвили тържественото влизане в Рим и че са били готови да потопят в кръв всеки глас, който би се обадил срещу новия владетел. Благодари трогнат на Луций. Калигула знаеше и за самоубийството на

Сервий Курион. Отново прегърна приятеля си.

— Защо твоят баща, мой скъпи… Ах каква загуба е това за Рим! — Величествен жест на ръката към писаря: — Диктувам, пиши! „С тази заповед установявам своя императорски съвет, който ще ми помага в управлението. За членове на императорския съвет назначавам Гней Невий Серторий Макрон — преторианския префект. Следва — Луций Геминий Курион…“

Луций почервеня от щастие и смущение.

— Мой най-скъпи… какво говориш… аз… член на императорския съвет? Но… това не може… аз дори нямам необходимата възраст.

Калигула се разсмя, преизпълнен с доброта и ласкавост:

— Ние сме на еднаква възраст, Луций. Нима моята възраст е подходяща за император? Пиши, Силвий: „Предлагам и горещо препоръчвам на славния сенат да избере на мястото на покойния Сервий Курион за свой нов член Луций Геминий Курион заради неговите заслуги към отечеството и императора.“

Луций видя как императорът подписа своето нареждане. Макрон се усмихваше: добре, добре. Ъгълчетата на устните му лукаво потрепваха: „Добре за отечеството, за Валерия и за мен. Никога не е зле една силна позиция да се подсили още повече.“

Луций трепереше. Всичко това означаваше, че Калигула не знае нищо за заговора, който Сервий подготвяше. Тщеславието му бе безкрайно поласкано от думите на императора. Все по-високо и по-високо подир колесницата на Хелиос!

— Кого още ми предлагате за императорския съвет? — попита Калигула.

Замислиха се. Макрон съветваше като практик: управляващия императорската хазна Калист и сенатора Хатерий Агрипа.

Калигула отхвърли и двамата с досада. Калист е освободен роб, не е благородник! А Хатерий? Тази Тибериева змия? Никога!

Луций предложи Клавдий — чичото на Калигула.

Калигула се замисли. Устните му присмехулно потрепнаха, когато си представи Клавдий: пелтек, куц, мислите му витаят из облаците, рови се из етруските и картагенските гробници, изпълнява капризите на всяка жена, но пред обществото това би било изключителен ход…

— Ти си прав, Луций — каза той и приятелски го прегърна през рамо, като че ли с това искаше да изрази братската си обич, която отдавна забравила хлапашката завист от състезателните игрища. Отлична идея. Моят скъп чичо. Пък и никой не може да му отрече, че е своего рода личност. Пиши и него, Силвий. Следващият кой да бъде,

Луций?

— Аз бих предложил и… — започна Луций и отново почервеня от смущение.

— Кажи, драги, кажи. Кого?

— Сенатора Улпий…

— Най-запаления републиканец?! — избухва Макрон.

Калигула бе изненадан. Ръката му се плъзна от рамото на Луций.

— Той е честен човек — каза Луций, като гледаше в земята. — Обича отечеството повече от живота си. Баща ми го уважаваше… Уважава го целият римски народ…

Настана тишина.

Луций се обезпокои, но не се предаваше и продължи тихо:

— Името на Улпий в императорския съвет ще създаде представа сред народа за… свобода. — Искаше да каже „републиканска“, но мигновено преглътна думата и довърши: — За демократична свобода, разбираш ли ме, цезаре, свобода по гръцки…

— Перикловска, нали? — прекъсна го императорът. Притворил очи, в този миг той наблюдаваше Луций през клепачите си; младият Курион изтръпна от уплаха, че е наговорил излишни неща. — Или по-точно казано, републиканска! — отново го матира императорът.

Луций целият пламна от смущение. „Горко ми, всичко провалих!“

Калигула стана. Закрачи из стаята. Огромният му корем се поклащаше над тънките крака, големите му ходила в позлатени сандали шляпаха по мраморния под. Тънките му устни бяха побелели, юмруците — стиснати. Създаваше впечатление, че се измъчва. И че се готви за удар. Крачките му ставаха все по-енергични. Той изведнъж се спря и вдигна театрално ръка:

— Знам, че в Рим и досега мнозина тайно мечтаят за република. Старите легенди играят трогателна роля и подхранват техните фалшиви представи. Но аз — пресипналият глас на императора се повиши, — аз ще удовлетворя и тези мечти. Моят народ ще има повече блага и свобода, отколкото би имал при републиката. Това е моята свята клетва пред отечеството! Назначавам сенатор Марк Елий Улпий за член на императорския съвет! — произнесе той тържествено и хвана Луций под ръка. — Аз ценя твоите съвети, приятелю. Трябва да бъдеш винаги до мен. Ела сега с мен. И ти, Невий. Ще приема представители на сената, на конниците и народа. За Тиберий сенатът беше враг. За Гай Цезар — ще бъде съветник.

Вестта, че императорът ще нареди да се обнародват редица нови закони, се разнесе мълниеносно из Рим.

Големият форум се препълни с хора. Те се тълпяха около трибуната, събираха се на групички, говореха и жестикулираха възбудено. От страничните улици непрестанно се стичаха нови тълпи, множеството на Форума се сгъстяваше, напрежението растеше. Към пладне пред ростите вече игла да хвърлиш, нямаше къде да падне, а хората все прииждаха и прииждаха и Форумът ги всмукваше, както гъба всмуква вода. Около площада викаха и пееха тези, които не можеха да си пробият път сред потната маса от тела.

Над шумящата и развълнувана тълпа се извисяваха напевните викове на уличните продавачи, които, понесли таблите си с риба и маслини, кой знае как, все пак успяваха да се промъкнат още крачка-две напред. Ниското пролетно слънце прежуряше хорските тилове, озаряваше белите тоги, скупчени пред императорската курия. Робите с лакти проправяха път на своите господари — сенаторите.

Пролуките подир благородните патриции веднага плътно се затваряха.

След префекта на града с труд си пробиваше път слаб мъж, който държеше над главата си писмени принадлежности, за да не ги загуби в блъсканицата. Нечия ръка го хвана за наметалото:

— Муций, какво ново?

Писарят на префектурата се обърна, видя познатия, понижи глас и бързо изрече:

— Една част от Тибериевото завещание е отменена… — и изчезна във вълните на тълпата.

Новината полетя между хората.

— Тибериевото завещание отменено!

— Защо? Какво е имало в него? Кой го е отменил?

Догадките се рояха, възмущението растеше, очакването късаше нервите.

Откъм императорския дворец екна бойна тръба. Всички глави се обърнаха към Палатин. Към Форума слизаше центурия преторианци, чиито метални шлемове блестяха на слънцето и мятаха къси мълнии. Посред тях вървеше глашатай, а до него тръбачи. Екът на тръбите се приближаваше. Човешката маса охотно се разстъпи и сгъсти, военната част премина през шпалира, насочена към трибуната. Пред ростите преторианците се спряха и обърнаха лица към тълпата.

Глашатаят се изкачи горе и постави на устата си метален рупор.

Настъпи напрегната тишина. После прозвуча школуван глас:

— Сенатът съобщава на римския народ, че единодушно отменя тази част на завещанието на Тиберий, в която покойният император

предлага Гай Цезар да управлява заедно с петнайсетгодишния си братовчед Тиберий-Гемел.

Глас от тълпата изкрещя:

— Bene senatus! Vivat Gaius![317]

— … императорът ще изплати до ас завещанието на Тиберий… Веднага след като се представи на сената, императорът ще замине за островите Пандатерия и Понтис[318], за да пренесе праха на майка си и на най-големия си брат в Рим и тържествено да ги погребе.

Народът стихна почтително. Тази постъпка се хареса на мъжете, а жените се разхълцаха от умиление. Ето, това се казва син! Това е брат! Който почита родната кръв, почита всяка кръв!

— … малолетния братовчед Гемел императорът ще осинови и ще признае за свой наследник. Дава му титлата „princeps iuventutis“[319].

Одобрителен вик. Скавър прегърна Квирина, която стоеше най-близо до него:

— Браво на императора! Друг на негово място би възненавидял братовчеда си за това, което му е устроил Тиберий в завещанието, би го намразил, а виж той какво прави!

Квирина кимна глава, че е чула, но тя не мислеше за Гемел. Гледаше Фабий, тревогата бърчеше челото й, и тя си повтаряше думите, които старият император бе казал на Фабий на Капри: „… а след като умра, боговете да са ти на помощ, актьоре!“ Стисна силно ръката на Фабий. Той я погледна, разбра какво си мисли, усмихна се и също й стисна ръката:

— Защо са тези уплашени очи, момичето ми? Не мисли за нищо лошо! Сега започва истинският живот!

Тръбата пак екна, глашатаят отново приближи рупора до устата си:

— Императорът обявява пълна амнистия на всички политически затворници веднага след прочитането на тази наредба. Всички граждани на империята получават свобода на словото. Императорът разрешава на всички граждани, намиращи се по волята на Тиберий в изгнание, да се върнат в родината си.

Бурни, нескончаеми аплодисменти. Толкова хора ще се върнат в домовете си!

— Чуваш ли? Не съм ли прав? — смееше се Фабий.

Квирина кимна глава, този път вече весела. И старият скептик Балб сияеше като пълна месечина. Буйният темперамент на Фабий не можа да не се прояви:

— Свобода на словото, мили хора! Най-после ще играем на воля!

Хората, които стоят наоколо, познават Фабий:

— То се знае! Да си, жив и здрав, Фабий, да ни играеш! Ние искаме да се забавляваме!

— Мълчете там! Тихо!

— … императорът иска да бъдат запазени всички събития за поколенията и затова разрешава да се разпространяват забранените от Тиберий съчинения на Кремуций Корд. Тит Лабиен и Касий Север…

— Слава на императора Гай Цезар! — избухна под ростите, избухна пред курията, тълпите се вълнуват, възторжено аплодират великодушието на императора.

— Запомни, Квинте, тази минута — извива врат беловлас старец към внука си, който седи на раменете му.

— Крадец! Дръжте крадеца! — заврещя женски глас край курията. — Откраднa ми златната гривна от ръката!

— Тихо!

— … императорът отменя всички данъци, с които Тиберий обложи народа…

— Аааaа! Оооо! Хора милички! Слава на тебе, любимецо наш!

Каменна лавина от ръкопляскания се срива, гръмоли, кънти, непознати хора се прегръщат и викат, плачат, падат на колене, вдигайки благодарствено ръце, буря от ликуване, хълцане, рев до пресилване. И в този невъобразим шум не се чува съобщението, че императорът възобновява стария обичай да се оповестяват публично приходите и разходите на империята за контрол от гражданите.

— Край на нищетата!

— Най-после ще заживеем като хора!

— Да живее синът на Германик!

Скавър така ръкопляскаше, та чак късаше с лактите си туниките на хората, притиснати до него. Ръгаха го в ребрата, успокояваха го, ругаеха го. Той не им обръщаше внимание и крещеше от радост.

Тръбата изсвири, за да въдвори тишина. Едно съобщение сменя друго, едно от друго по-прекрасно, и всяко удря, бие, разбива на пух и прах довчерашния гнет.

— … императорът забранява доносите. Досегашните доносници ще бъдат изпратени в изгнание. Новите ще бъдат избивани…

О, безсмъртни богове! Най-страшният бич в римския живот е пречупен. Вън от града свините-доносници, секира за главата им! Край на страха! Край на тиранията! Балб ръкопляскаше неистово, Авиола и сенаторите също. Фабий стиска ръката на Квирина до болка. Нека те боли, виж какво става, пукнатият ахат на пръстена нищо не означава, никакво лошо знамение не е това, да живее нашият император! Ясният

глас на Квирина звънти над рева на тълпата. Едва стихнала тази буря, през тълпата към рострата се промъква, нов глашатай:

— Императорът отменя следните три закона, наложени от Тиберий: закона за безогледното изстискване на провинциите с данъци и налози, закона против прелюбодеянието, закона против разкоша.

Римските патриции пред курията възтържествуваха. Част от тълпата се възмути:

— Как така! Прелюбодеянието да се забранява?

— Не! Точно обратното!

— Я не дрънкай, глупако…

— Така е бе, така е. Нали имаш уши — слушай.

— Е, как е точно? Разрешава ли се разкошът, или не?

— Имаш ли си парички, имаш си и разкош!

— Чакай малко! Значи, се развързват ръцете на публиканите и на богаташите, така ли? Скубѝ яката, блудствувай, колкото ти се ще, плюскай и се наливай ibidem[320].

Скавър се разгневи и развика:

— Какво не ви харесва? Калигула е справедлив човек: еднакво се грижи за всички — и за нас, и за господарите. Освободен ли си от данъците? Освободен си. Тогава си трай и остави на мира богатите бедняци. Та нали Тиберий като кучета ги риташе!

По този въпрос Балб беше на друго мнение: Калигула е хитрец. Иска да спечели и едните, и другите. Но с никого не сподели това. „Какво съм седнал да се ядосвам с тези работи — казваше си той. — Днес е златен ден, днес римският народ е едно тяло и една душа.“ И аплодираше като другите.

Из околните улици настана суматоха.

На Форума изтичаха стотина роби с подноси сланина и пушена риба, пристигнаха коли с огромни бъчви вино.

Балб и Скавър отидоха за ядене и вино. Фабий и Квирина останаха на местата си. Девойката мечтателно се усмихна:

— Ах, какъв живот ни чака, Фабий!

Скавър и Балб донесоха ядене и каничка вино. Всички хапнаха пушена риба, пиха и бяха весели и щастливи. На рострата се изкачи нов глашатай.

Още ли има? О, богове, какво още може да има? Какво ни е нужно повече?!

Глашатаят викаше:

— Императорът нарежда да бъдат възобновени и бързо подготвени състезанията в Големия цирк и гладиаторските игри в амфитеатъра на

Тавър.

Възторжен вик продъни небесата. Народ, сган, патриции — всички викат в един глас. Това е самият Елизуим, това е същински рай! Настъпва златният век на човечеството!

И най-накрая последното съобщение: императорът потвърди правата на върховните магистрати. Освен това препоръча на сената да избере за свой член Луций Геминий Курион, когото днес е назначил и за член на императорския съвет.

Съобщението предизвика изумление.

— Брей, това е чудо нечувано! — извика някой, изразявайки общата изненада. — Син на републиканец — член на императорския съвет! Ха-ха-ха! Такова чудо още не беше се случвало!

Фабий се замисли върху последното съобщение. Луций Курион. „Дали ще ми отмъсти за обидата в храма на Церера? И за Калигула… и за пиесата… Глупости! Той днес няма и да си спомни за някакъв си там хистрион.“

— Къде сте, хора? — викаше Скавър на Фабий и Квирина, проправяйки си път към тях. — Хайде да си отиваме, че ще се изгубим в тази навалица.

Скавър пиеше и по пътя. Балб беше угрижен.

— За новия златен век на човечеството! — подвикваше леко пияният Скавър. А към Балб: — Какво си се намръщил, златарю? Сръбни му и се радвай!

— Защо не — рече Балб и вдигна каничката.

— Ти нещо не си много радостен, братле — констатира след малко злобно Скавър. — Аз не ги обичам тези работи. Казвай по-скоро каква е причината!

Балб вяло се усмихна:

— И аз не знам. Може да си помислиш, че не съм с всичкия си. И аз имам уши като тебе, и аз слушах като тебе — какво ми остава друго, освен да ликувам и толкоз. Ама на мене някак си…

— Не ставай глупав, човече! — подвикна му Скавър, но изведнъж се спря. — Какво ти е бръмнало в главата?

— Абе някак си много ми се виждат тези чудеса. — Балб направи опит да се пошегува: — Вярно, имам цял тулум на гърба, ама и там не могат да се поберат.

— Ти си идиот, Балб — изплю се Скавър. — Глух ли си? Който е чул даже и половината, може да откачи от радост, не е ли така? Я ми кажи, кой от нас е очаквал такива работи? Аз се радвам, че живея в тези времена, че на стари години ще поразбера колко сладко нещо бил

животът…

— Само че не бързай толкова — подхвърли Балб. — Аз все си мисля колко ли време могат да издържат тези сладки обещания…

— Уф ти, черногледа гърбицо! — кресна Скавър.

Балб се ядоса:

— Не ми крещи, старо! След време пак ще си говорим. То се казва, че новата метла мете по-хубаво от старата… Ама има и друга поговорка — с едната ръка глади, с другата нож вади…

— Млъкни, че ще те фрасна! — разгневи се Скавър.

— … още се казва — продължаваше упорито Балб, — че след зъл тиран идва още по-зъл…

— Ще отнесеш един през носа, ако не престанеш — закани се Скавър.

Балб млъкна. Тръгна напред и се запровира с мъка в тълпата.

Стъмни се. Навсякъде пламнаха факли. Хиляди огнени знаменца затрептяха от вятъра, върху седемте хълма на Рим горяха огньове. И така буйно светеха, че мраморните колони на храмовете розовееха.

Тълпата бучеше по-силно от морето. Вълните на хилядите гласове тътнеха, разбиваха се, спадаха, възземаха се отново и изпълваха въздуха с непрестанни бурни изриквания.

— Край на тиранията!

— Най-после ще дишаме свободно!

— Свобода! Увереност в утрешния ден!

— Благоденствие и игри! И игри!

— Слава на най-великия от всички императори — Гай Цезар!

Тълпите се стичаха кой знае откъде и запълваха Форума и околните улици. При ростите потокът се разделяше на два ръкава. Единият се изля по Викус Тускус към Тибър, другият — предвождан от жреците на всички римски богове — пое по Кливус Виктория към Палатин. Вторият понесе Балб и Скавър. Фабий и Квирина изостанаха.

Стотици огньове осветяваха императорския дворец. Фенерите и факлите, вдигнати високо над непроходимата маса народ, превръщаха нощта в ден. Отблясъците подскачаха по главите — било стригани или рошави, други — плешиви, трети — с изкусни прически. Сенатор Вилан, потомък на стара демократична фамилия, бе прегърнал демонстративно един мръсен носач от Субура и заедно с него викаше: „Слава на императора!“ Тълпата ревеше до пресилване, до посиняване.

Императорът се приготвяше да се покаже на народа. Робините довършваха тоалета му. Макрон и Луций присъствуваха при този ритуал.

Луций гледаше венеца от златни дъбови листа, който лежеше върху пурпурна възглавничка. Венец от дъбови листа — символ на императорската власт! Гай Цезар е достоен за тази власт. Още с възкачването си на престола той извършва за Рим неоценими реформи. Край на доносничеството. Край на вечната несигурност. Защитено е най-висшето благо: свободата на човека! Луций погледна императора с възхищение и обич. И си помисли: „И моят баща, ако беше жив, би те превъзнасял, мой най-драги!“

— Да живее Гай Цезар, нашият любимец! — ревеше тълпата под прозорците.

Лицето на Макрон бе вкаменено. Той мислеше различно от Луций. Като държавник, възпитан от Тиберий, неговото главно внимание бе насочено към хазната. Да се даде на всеки войник по шепа жълтици, е хитро — самият той посъветва императора за това… Да се пръснат няколко милиона сестерции между римската беднотия по случай възкачването на престола — също е добре. При такова събитие известна парадност, и то бляскава, е съвсем уместна… Да се похарчи куп злато за гладиаторските игри и за хищници за арената — също е редно, Рим от години очаква това. Но да се намаляват или изцяло да се премахнат данъците? Да се преустанови постоянният приток на печалби? На пръв поглед — добре, но какво ще стане после? Какво ще представлява хазната след две-три години? „Кой ли умник го е подучил? С кого още се съветва императорът? Дали с Курион? Сигурно. Но този младеж разбира от стопанство, колкото аз — от астрономия. Младият император иска да управлява посвоему. Гледай само да не ти приседне, сине! Че после има да тичаш при мен: Макрон, посъветвай ме! Ама да не стане късно! Трябва с Ения да измислим нещо, да ти посмачкаме малко гребена…“

Калигула, в пурпурно наметало, с венец от златни дъбови листа, излезе на балкона, а подир него Макрон и Луций. Факлите, поставени на пръти, се вдигнаха още по-високо над тълпата, ликуващ рев разтърси въздуха. Безумието, обзело народа, се предаде и на императора. Той гледаше, слушаше — опиянен, захласнат, омаян повече, отколкото онези долу.

Обърна се към Луций и той, чудесният оратор, заговори, заеквайки от вълнение и възторг, като се мъчеше да надвика живото море:

— Гледай… римския народ… Тиберий не го познаваше… Затова народът го ненавиждаше. Каква преданост! Каква всеотдайност! Нито един владетел досега не е преживял такова нещо… няма такова нещо в историята, нали? Кажи! Няма! Нито фараоните… нито асирийските

царе… Нито Александър Македонски! О, богове олимпийски! Какво щастие е да те обичат така! — Калигула се обърна към тълпата, протегна ръце и целият почервенял закрещя: — И аз ви обичам… всички ви обичам!… — По пръстите на ръцете му блеснаха скъпоценните камъни. Изпаднал в екстаз, той започна да сваля един по един пръстените си и да ги хвърля в тълпата, продължавайки да вика: — Аз съм ваш… на живот и смърт съм ваш!… — Цели състояния, скрити в блестящите диаманти, рубини, смарагди, летяха във въздуха. По заповед на Луций пазителят на хазната донесе сандък, пълен с ауреи, Калигула загребваше с шепи жълтици и ги хвърляше сред хората, докато на дъното не остана нищо.

Тълпата бе умопомрачена! Над вдигнатите десници ечеше:

— Ave Caesar imperator!

Калигула се задъхваше от вълнение, той пристъпи крачка напред и приветствува своя народ с римския поздрав. Върху протегнатата му ръка святкаше един-единствен пръстен — императорският.

Тълпата влечеше Фабий и Квирина по Форума в посока към реката. Квирина никога не бе преживявала такова нещо. Заслепена, зашеметена — тя преплиташе крака подир Фабий, стиснала уплашено ръката му, за да не го загуби. Струваше й се, че е попаднала в приказния Вавилон, където днес са си дали среща хора от всички краища на света. Това се виждаше на всяка крачка. Златни обици в ушите на нубийците, фригийски червени шапки, маслиненокафяви лица на мавританци. Испанка — спуснала върху челото си воал с ресни, — на която арабски робини с покрити лица (само очите им свенят!) й проправят път. Високи халдейци с дълги бели бради — сякаш истински магове. Сирийски търговци, обвити в жълтеникавочервена коприна. Евреи в черно-бели наметала до петите. Тракийска широкопола шапка над груби рамене. Египетски жрец, прилепен до колоната на Августовия храм, стои неподвижен като свещен ибис. Кападокийски танцьорки — целите в бяло, черните им коси гладко прибрани. Тук — тутули, там — къдрици, надничащи изпод воали. А ето и плитки, навити около главата: от Германия ли са тези жени? Или от Галия?

Римски лацерни[321], тоги, наметала от бисос, от вълна — два пъти топена в сирийски пурпур за хиляди денарии, столли от серика[322], индийски синдон[323], кеоска коприна, воали от прозрачна аморгина[324].

Рим — Вавилон на народите. В него могат да се изпълнят всякакви прищевки, да се уталожат всякакви страсти.

Форумът наподобява огромна кутия със стени от размазаните

контури на храмовете и базиликите, отгоре затворена с черен, продупчен капак, през който просветват звездите. И в тази кутия се мята, кипи, бучи, вика, дърдори народът на всички езици по света. Изисканият, малко тромав латински език се преплита с еврейския — жив и бърз; гръцкият, който напомня с честите си удължени двугласки скандиране на стихове, е мек, изящен, сякаш създаден само за ласкави и нежни слова. Той рязко се отличава от гърления призвук на арабския.

Фабий се смееше с цяло гърло, за да надвие този Вавилон:

— Гледай, Квирина!

Групата вигили си проправяше път против течението: попаднали в живата човешка река, те размахваха безпомощно къси мечове над главите си тласкани от тълпата в обратната посока.

Викус Тускус бе задръстена. Посред нея стояха три големи коли, натоварени с бял хляб, бъчви вино и кошове с маслини, около които се бяха натрупали хора. Те се улавяха за страничните дъски на колите, държаха се за спиците на високите колела, катереха се. Пазачите на колите ги пъдеха, искаха да въдворят ред — нещо съвсем невъзможно. Лавината от тела се валяше върху неподвижното островче, ечаха викове, протягаха се ръце. Роби, облени в пот, мятаха хляб и маслини, които мигновено изчезваха сред щръкналите като бодли ръце. Някои проби една от бъчвите, виното шурна, всички се заблъскаха към благодатния сок — едни поднасяха шапки, други шепи, трети — направо отворени уста.

Откъм складовете пристигаха нови коли, натоварени с месо, които също затъваха в навалицата. Касапи разрязваха печени глигани, телета и свини и хвърляха ароматните парчета. Поне веднъж да се наядем! Да живее Гай! Той умее да развърже кесията си! Не е скръндза като стария!

Тълпите се валяха към императорските складове край тибърското пристанище Емпория. Това беше весело шествие. Свири, арфисте! Танцувайте, красавици от Нил! А над всичко — сияйните езици на факлите, дрънченето на систроните сред виковете; развеселените хора се шегуват, кокетират, смеят се, пият…

На брега на Тибър преторианците пускат ракети. Реката гъмжи от украсени с клонки лодки, искри от окачените фенери по носовете на корабите като извезана с мъниста панделка. Бели и червени ракети излитат със свистене и падат във водата и по улиците, обкичени с гирлянди от зеленина, по крайбрежните колове висят венци, като знамена на кохорти. Навсякъде песни, танци, викове.

Квирина бе омаяна от този луд вихър, всяка жилка в нея играеше:

— Фабий! Каква красота! Иде ми да танцувам от радост!

— А не те ли болят краката?

Но и той тръпнеше от желание да излее радостта си, която бе обзела всички.

— Императорът днес нахрани и напои целия Рим… няма ли и ние да направим нещо интересно? Нещо достойно за днешния празник?

Тя извика възторжено и той я повлече, разбутвайки тълпата, към колонадата на Емилий. По белите стълбове на колонадата играеха отразените светлини, врявата от гласовете тук беше още по-силна. Фабий скочи на пиедестала, където до вчера стоеше статуята на Тиберий. Опря гръб о мрамора и загледа от високото човешкия поток. Смеещата се кападокийка учудено вдигна очи, когато усети, че от протегнатата й ръка изчезна тамбурината. Над нея стоеше мъж, звънтеше с нейната тамбурина и забързано рецитираше Есхиловия „Агамемнон“:

Как ненаситна е у всички хора
жаждата за щастие! Дори богатият,
дори и славният допуска щастието у дома си!

— Гледайте: Фабий! — Разнесе се из тълпата, а един рибар — по миризмата на дрехите личеше, че е рибар — се опря о пиедестала и викна на Фабий:

— Ти побъркан ли се бе, Фабий? Стихчета? Я си запуши устата! Кой се интересува вече от твоите театри? След някой и друг ден започва друг театър — гладиатори и лъвове! Циркът е голямо нещо! Събирай си партакешите и тръгвай с нас да пием!

Мъж в патрицианска тога се ухили и каза на благородната дама, застанала до него:

— Наистина крайно време е да се премахне тази елинизация. На Рим му е дошло до гуша от трагедии и глупави комедии. Препускането на квадригите — това е истинската красота…

Фабий отпусна ръце и бавно слезе от пиедестала. Мълчеше. Намръщен, потънал в мисли, той теглеше девойката за ръка подире си. Тълпата не им обръщаше внимание, викаше, бръщолевеше. Простовати песнички се носеха из въздуха. Двама мъже се биеха — капеше кръв.

— Да си идем у дома, Квирина. Цирк! — каза той и след малко добави зло и присмехулно: — Всичко тук е цирк!

— … вместо да се смеят на комедиите, ще се смеят на нас, че ги

отегчаваме с театър, след като си имат вече по-любопитно зрелище… при това с кръв…

Те лежаха един до друг на кревата в тъмното. Отдалеко долитаха нестихващите викове на ликуващия Рим.

— Какво ще правим занапред ние, моя мила? — продължаваше Фабий. — Може би ще изнасяме труповете от цирка? Или ще тичаме като клиенти всяка сутрин да се поклоним на патрона си и да му слугуваме за няколко сестерции дневно? Или пък да стана скитник, за да ме изхранва държавата? Пфуй! Аз няма да прося!

На Квирина й се харесваше неговата гордост.

— Бихме могли да си отидем в Остия, при мама. Ще се заемеш с риболов… — Но като усети как той нервно потрепна в тъмното, бързо добави: — Само временно, докато хората се наситят на цирка, а?

Фабий мълчеше. Гледаше нагоре в тъмното. И из тази тъмница към него пропълзяваха лоши сломени: думите на Тиберий, когато го освободи. Сенаторите, обидени от пиесата за хлебарите. Заканата на Луций Курион край храма на Церера.

Той не сподели с Квирина мислите си.

— Сега не можем да си изкарваме прехраната в Рим. А на село бихме могли, там нямат циркове и хищници. Но да се влачим от село на село — това не е лесно, Квирина.

Като сребърни монети, хвърлени върху мрамор, звънна смехът на девойката.

— Не е лесно? С теб? Ах ти, мой глупчо!

И обсипа лицето му с нежни целувки.

37

Върху римските хълмове още пламтяха жертвените огньове. Жреците от всевъзможни колегии още викаха с пресипнали гласове, благославяха боговете, че са им изпратили такъв несравним император. Че имат такова чудо на трона на троновете. Димът от жертвените животни и благовонните треви се виеше около божествените им лица. От латифундиите на сенаторите за хекатомбите[325] в Рим се движеха цели стада добитък, а арделионите тичаха по Форума и около императорския дворец, за да разгласяват колко животни е дал „техният“ сенатор в чест на императора. Коремите на жреците се издуваха, натежаваха, месото беше много, а мазнините още повече. В римските анали се разказва, че за около три месеца от възцаряването на Гай са му били принесени в жертва само на италийска земя 160 хиляди животни за хекатомби. Жертвоприношенията нямаха край…

Денят преваляше, небето бе забулено в облаци и над Рим ръмеше дребен дъжд. Луций се пробуди, но се излежаваше. Вчера Калигула го бе поканил на вечеря в компанията на приятелите си, с които той по-рано, като принц, бе скитал по субурските каупони[326], механи и публични домове. Срещнаха се в бившия дворец на Тиберий. Но там не беше приветливо въпреки великолепното угощение, музиката и красавиците от всички народи, които Муций — опитният организатор на удоволствия — бе събрал, тъй като добре разбираше, че Калигула, макар и император вече, няма да промени своя начин на живот. В двореца бе влажно и мрачно, сякаш из тесните, с високи сводове коридори витаеше духът на стария император. Дълго време новият император и гостите му се чувствуваха неловко и много вино бе нужно, много възбуждаща музика и ласки на красавиците, докато компанията се разгря и развесели.

— Мразя този дворец. Тези сводести стаи приличат по-скоро на затвор, отколкото на жилище — заяви Калигула. — Вече заповядах на строителя Бибиен да ми изготви план за нов дворец.

— Достоен за нашия сияещ Хелиос, достоен за Гай Цезар! — угоднически възкликна артистът Мнестер.

Всички заръкопляскаха — Луций и гуляйджийската компания на Калигула: артистът Апелес, кочияшът Евтихий, Касий Лонгин —

първият мъж на Калигуловата сестра Друзила; Емилий Лепид, наричан Ганимед — новият съпруг на Друзила, и брадатият великан Дур, командир на личната императорска охрана. Принцеса Друзила също бе тук. Тя бе най-голямата от трите сестри на Калигула. Ливила — средната, Агрипинила — най-малката.

В Друзила има нещо странно, разсъждаваше Луций, загледан в стената на своя кубикулум, върху която в помпейски стил бе нарисувана спяща нимфа, изненадана от сатир. Заобленията й форми са също като на Друзила. И нежният израз на лицето й е като нейния. Да, в Друзила има нещо странно. Прави впечатление на невинно момиче, на моминска чистота. А снощи бе положила глава върху рамото на своя брат и любовник, спокойно се усмихваше на бившия си съпруг Касий Лонгин и гнусливо се отдръпваше от новия си — Лепид-Ганимед, който Калигула й натрапи. Тази жена има голям опит. Доста нещо е минало през главата й. Говори се, че е обичала Касий Лонгин. И Калигула, за да ги раздели, го назначил проконсул във Витиния и вчерашният пир бе всъщност по случай неговото заминаване. Ганимед — този женствен франт — Друзила явно не може да го понася. Вчера това си личеше. Така че навярно Калигула ще остане истинският й и постоянен любовник. Постоянен — едва ли, хитро се усмихна Луций на нимфата върху стената. Към полунощ императорът отведе сестра си да спи и нареди да му доведат червенокосата Паралида от лупанара на Памфила Алба.

Като се изключат червените й къдри, Паралида съвсем прилича на египтянка, а всичко, което напомня Египет, омайва Калигула. Луций дори потръпна, когато си спомни как девойката впи устни в Калигула. Сигурно е било блаженство! Но едва ли е като блаженството, с което го дарява Валерия. Той гневно се обърна на една страна. Паралида е хиляда пъти по-свястна. Не лъже, не се преструва, проститутка е и не крие това. Слуша и не командува. Жената трябва да бъде жена, а не командьор и лъжец. Той упорито пропъждаше образа на Валерия, разубеждаваше се, че я желае, но не можеше да се избави от нея. Гневът му срещу Валерия растеше, но копнежът си оставаше…

Говори се, че Калигула имал слабост към Паралида. Често я пожелавал. Вчера изчезна с нея за един час. После я доведе и я предложи на Ганимед. Паралида се разписка: за нищо на света с тази жена Ганимед! Калигула така се смееше, та чак сълзи му потекоха. После пък изведнъж съобщи, че в най-близко време Макрон щял да се разведе с Ения и че той, императорът, ще се ожени за лея. Онемяха от изненада. Какво ли ще последва от това? „Така се напихме по този

случай, че главата още ми бучи.“

Апелес е най-малко подходящ за тази весела компания. Много мълчи, малко пие, рядко се шегува, почти не се смее. Но вчера се държа умно. До небесата превъзнасяше новите разпореждания на Калигула. Императорът се правеше, че не слуша ласкателствата, но наостряше уши и целият сияеше. Наистина прекалено тщеславен е, но ще донесе благоденствие и слава на Рим.

Зад завесата въпросително се изкашля Нигрин.

— Влез, Нигрин.

— Господарю мой, имате посещение.

— Толкова рано?

— Вече е четвъртият час след пладне.

— Кой е?

— Сенатор Луций Аней Сенека.

Луций скочи от леглото. Сенека!

— … дойде да изрази съболезнованията си.

— Заведи го при мама, Нигрин. Кажи му, че идвам веднага. Изпрати ми робите!

Той облече военната си униформа. Стократно предпочиташе бронята пред тогата с дипли. Прическа? Излишно е. Бързо, бързо, по-сръчно, котки лениви!

Луций намери госта и майка си в перистила. Между високите колони се виждаше прекрасната градина. Върху лавровите и олеандровите листа падаха дребни капки дъжд. Но бе топло и въздухът пропит с благоуханията на билките.

Философът съчувствено прегърна Луций. Думи на съжаление, думи на ободрение и утеха. Съдбата е неумолима.

— Дано вашата скръб премине, преди луната да промени своя лик. Сервий бе велик мъж. Той живя честно, мъдро и благородно, а това са безсмъртни достойнства. Както чувствуваше, така и мислеше, каквото мислеше — това и говореше, което говореше — това и вършеше. Дълбоко се прекланям пред паметта на Сервий Курион.

Луций винаги изтръпваше чак до мозъка на костите си, когато слушаше да се говори за почтеността и честността на баща му.

Лепида гледаше с изплакани очи сина си. Това го дразнеше. След смъртта на баща му нейните очи изразяваха само укор. Тази нощ го очакваше будна, докато се върна. Каза й, че е бил на вечеря у Калигула.

— Добре, че стана така! — отвърна му тя сподавено.

Луций целият се разтресе от гняв, когато разбра, че всъщност е

искала да му каже: „Добре, че баща ти се самоуби, за да не гледа какво правиш.“

Лепида не откъсваше поглед от сина си. „Той живя честно, мъдро и благородно…“ — бе изписано с кървави букви в тези замръзнали очи. След малко тя стана, извини се, сбогува се с философа и излезе.

Луций покани госта да седне, заповяда да донесат закуски и вино. Сенека отказа. Помоли за сушени смокини и чаша вода. Луций си спомни за нощното угощение и молбата на философа му се стори провокация. Но мълчаливо изпълни желанието му.

— Аз съм абсолютно изненадан от императора — заговори Сенека. Усмихна се: — Мислех, че познавам хората. Че съм добър психолог. А виждаш ли, мой Луций, трябва да си призная, че разпоредбите на младия император ме убедиха как безкрайно съм се лъгал.

„Най-после са съгласни с мен — ликуваше Луций, — и то през устата на най-мъдрия римлянин!“

— Видях Гай Цезар в Мизенум в деня на Тибериевата смърт. Съмнявах се в него. Смятах го за узурпатор, страхувах се от минутата, в която ще поеме управлението на държавата. Как съм се лъгал! И какво ми остава сега? Сам пред себе си да се покая и пред теб — ученика мой и приятел — и да ти поверя мислите си…

— Щастлив съм, че говориш така. Че това казваш ти, мой драги Аней! — радваше се Луций. — Ако баща ми беше жив… ах, сигурно не би могъл да повярва. Това, което Гай направи през последните три дни за римския народ, друг римски император не е успял да направи през целия си живот.

Сенека поклащаше глава и наблюдаваше капките, които падаха върху листата на лавъра. Те блестяха като сребърни.

— Представи си, мой драги учителю, какво съобщи той вчера: „Искам да дам на Рим всичките свободи на републиката, но също така и всички удоволствия, разкош и блясък на принципата[327].“ Поразително, нали?

— Блясък, да, блясък — замислено продума Сенека. — Нашето време възхвалява блясъка повече от почтеността… Ах, извинявам се за неточността: възхваляваше! Сега вече навярно ще бъде друго. — И след малко добави: — Идвам от сената.

— Какво има в сената?

— И малко, и много. Едно неочаквано съобщение и една блестяща реч. Съобщението бе, че Улпий се отказва от сенаторската си длъжност… Поради старост и болест. Да, че е стар, стар е. Но не изглеждаше болен.

— Улпий се отказва? — изненадано повтори думите му Луций.

— Това предизвика вълнение. Всеки уважава Улпий. Дори и враговете му. Той е велик римлянин. Човек безупречен, непогрешим, чист…

„А аз предложих на Калигула да го вземе в императорския съвет — помисли си Луций. — Той сигурно ще се откаже. И това ще хвърли сянка върху мен…“

Сенека продължаваше да говори:

— Представи си, момчето ми (той се обръщаше към Луций така само когато биваше силно развълнуван), представи си само: после в сената влезе императорът, посрещнат с нечуван възторг. Всички бяхме любопитни каква ще бъде неговата първа реч. Изумително, мое момче! Той се поклони не само на боговете, на Август и на дядо си. Също така дълбоко се поклони и на сената. И сега го чувам: „Макар и млад на години и без житейски опит, искам, поемайки след дядо си властта над Рим и над света, да ви помоля от сърце за вашата благосклонност, обич и помощ. Стоя тук пред вас покорен, изпълнен с дълбоко уважение, и моля всички вие, благородни отци, тъй като моят баща Германик не е между живите, да виждате в мен свой син и да вярвате в моята синовна обич към вас!“

Луций скочи от вълнение.

— Гай Цезар е велик! — извика той възхитено.

Сенека продължаваше:

— Гай Цезар е и велик артист, Луций. По-нататък той каза: „Заставайки днес пред вас, опората на отечеството и любими отци, аз полагам тържествена клетва, че винаги ще се вслушвам във вашите добри съвети и винаги ще уважавам вашата мъдрост, заради която сте и призвани заедно с мен да се грижите за държавата…“

— О, богове! Мога да си представя как сенатът е приел думите на императора!

— Не можеш да си представиш, Луций — усмихваше се Сенека. — Никога досега не съм чувал такъв възторг в сената. Курия Хостилия се тресеше из основи: „Настъпва нова ера за човечеството! Златният век на Сатурн се възвръща! Да живее Гай!“ Хатерий Агрипа предложи да удостоим императора за тези му думи със званието „Баща на отечеството“, Бибиен предложи освен това и титлата „Най-добросъвестен господар“, Доланий — титлата „Castrorum filius“[328], Турим — титлата „Divus“[329]. И представи си, момчето ми, императорът отхвърли всички тези титли и каза: „Не, мои благородни отци. Аз съм само слуга на своя народ!“

— Прекрасно! — изрече Луций.

Лицето на Сенека се навъси. Възбудата му премина. Той гледаше спокойно блестящите мокри листа. После заговори бавно:

— Да. Прекрасно. Даже прекалено прекрасно. Невероятно. Почти непостижимо за човека. Може би само един полубог е способен да бъде такъв…

Те седяха мълчаливо един срещу друг, но и двамата гледаха към градината. Зеленината бе млада и свежа. Пъпките на платаните се разпукваха и бледните листенца жадно се разтваряха под дъжда. Дъждовните капки нежно барабаняха по водата във фонтана, подскачаха, искряха върху лицето на бронзовата нереидка[330] като сълзи.

Сенека се закашля. Сухо, упорито, както кашлят астматиците. Той потискаше кашлицата си с кърпичка от зелена коприна, известно време дишаше уморено и после проговори. Тихо, като отдалече, достигаха неговите думи до Луций:

— Ти си мой ученик, момчето ми. Аз още не съм старик със свойствената му сантименталност. И въпреки това копнея да споделя с някого мислите си. У дома, както знаеш, нямам никой. Мога ли с теб да ги споделя?

— Това е голяма чест за мен, мой Сенека — каза Луций откровено. — И аз я уважавам.

— Виж какво ме вълнува още от сутринта: *защо* императорът прави всичко това? До вчера — лекомислен младеж, разяждан от пороци, жестокост и тщеславие. Невежа, недоучен — това казваше за него и Тиберий… Тиберий, независимо от всичките си грешки, бе личност. Гай в сравнение с него е един невъзпитан хлапак. И изведнъж — тези обещания, нещо повече: тези прояви още в първите дни на неговото владичество! Един въпрос ме измъчва: *защо* е такъв?

Дъждът престана. Капките се отичаха от коремчето на нереидката по стройните й бедра.

— Промяна ли? Обрат в човека? Дали преди е скривал своите добри страни, или сега скрива лошите си?

Озадачен, Луций повдигна очи към учителя. Сенека продължаваше:

— Дали всичко това не е било по-рано обикновен младежки бунт спрямо дядо му? Дали сега всичко е истинска доброта на сърцето, пробудила се в него от отговорността пред огромната власт, която му е дадена? Той разрешава прелюбодеянието! Заради себе си ли? Естествено. В това отношение никога не е могъл самия себе си да

удържи. А как тогава ще удържа властта си над целия свят?

Луций си мислеше за вчерашното пиршество, за студения блясък на очите, алчни за наслади, похвали и ласкателства. Всичко у него за миг се разколеба. Но само за миг. Не, не. Та нали императорът каза: „Всички свободи на републиката и всички блага на империята!“

— Е, добре, ще се обновят гладиаторските игри. Какво е това? Честолюбиво желание да надмине в нещо стария император? Желание да се хареса на народа? Или пък лично той иска да наблюдава как пясъкът на арената попива човешка кръв? Защо прави всичко това? — продължаваше Сенека тихо, сякаш говореше на себе си. Той замълча за малко, после се наведе към Луций и прошепна: — В сената зад мен седеше Секстилий. Знаеш го. Човек сериозен, справедлив. След речта на императора ми каза на ухото: „Не ти ли се струва, че току-що слушахме един лицемер?“

Луций скочи. Той избухна възбудено, сякаш искаше да потисне нещо в себе си:

— Не, не! Не, мой Сенека! Преценката на Секстилий е позорна. Той не е справедлив човек, щом говори така.

Сенека изправи гръб, плътно се уви в пурпурната си тога и произнесе:

— И аз мисля като теб, Луций. Всъщност времето ще провери словата на дело и ще измери постоянството на тези дела.

И изведнъж премина на друга тема:

— Чух, че Гай те е избрал за член на императорския съвет. Това е голямо отличие за един мъж на твоите години. Но е и голяма отговорност за теб, Луций.

Досега Луций имаше опора в баща си. Сега за пръв път усещаше, че е самостоятелен човек, господар на своите решения. Бе преодолял чувството на зависимост от баща си. Бе самоуверен. Копнежът, страстният копнеж да бъде значителна личност като него, го обзе изцяло. И той каза с достойнство:

— Знам. И ще помня това.

Сенека разбра. Той прегърна през рамо младия мъж:

— Самоувереността има две лица. Дръж се за истинското, момчето ми. Тогава твоята самоувереност ще бъде твоята съвест. А ако някога се нуждаеш от съвет — с удоволствие, винаги с удоволствие…

— Благодаря ти, скъпи. Но едва ли ще има нужда…

Сенека се усмихна:

— Знам какво си мислиш, Луций. „Аз съм дете на Фортуна, всичко ми се удава, на моя страна са всички добри божества, ако летя високо

и все по-високо подир колесницата на Хелиос…“

Луций ококори очи. „О, богове, този човек ми чете мислите! Дали ме осъжда?“

Но философът се усмихваше приятелски, прегръщаше Луций и когато минаха през атриума, се поклони дълбоко на лика на Сервий.

— И честолюбието има две лица, мили. По-добро е това, което държи повече на честта, отколкото на жаждата. Vale, мой Луций!

38

Тази година пролетта бе толкова щедра на цветя и аромати, че те просто заливаха Рим. Сякаш природата се състезаваше с Гай Цезар, който пък заливате римския народ с доброта и обич.

Златният век на Рим се бе възвърнал.

Изчезнаха гладът, мизерията, недоволствата — останаха само неизбежните болести и смъртта. Императорът бе наистина блато и гордост за човешкия род. Crimen laesae Maiestatis, законът на ужаса сякаш бе забравен.

Празниците, предвидени в календара, се редуваха с празниците, които устройваше императорът. Отвориха се вратите на таурийските арени и на Големия цирк. По вода и по суша караха към Рим стада зубри, мечки, лъвове, тигри. От бестиария[331] — в подземията на Големия цирк по цели нощи се чуваше ревът на хищниците, този отдавна нечуван рев, който галеше римските уши и обещаваше великолепни зрелища.

Подсъдими, затворници и роби-гладиатори излизаха срещу дивите зверове с къси мечове, копия или пък с тризъбец и мрежа на рециарий. Кръвта на хищниците се смесваше с кръвта на хората, жълтият пясък аленееше, императорът и стотиците зрители ликуваха. В сянката на цирка театърът линееше, артистите живееха ден за ден от скромните си представления по улиците.

На пиршествата се лееха реки неразредено вино и вече не се поднасяше само половин глиган, както по времето на Тиберий, а дори по пет глигана наведнъж. В Путеоли се строеше императорски кораб от кедрово дърво. Носът и кърмата бяха обшити със златни пластинки, на палубата, имаше покрит триклиниум, перистил, басейн и градина, в която растяха палми и портокалови дървета.

Императорът непрестанно удивляваше приятелите си и народа, удивляваше и самия себе си, възхищаваше си се, че може да измисля такива чудеса от разкош и великолепие.

Опиянението от властта обземаше императора, опиянението от удоволствията — двореца, опиянението от пълния корем — народа.

Благословията на милионите се сипеше върху императорската глава с молитвите на жреците и хората завършваха с думите:

— Богове, благословете любимия ни император!

— Рим, Рим над всичко!

Днес, първият ден от месеца на Гай Юлий Цезар[332], е голям празник за Рим. Сенатът предложи на императора консулски сан веднага след възкачването му на престола. Но благородният повелител отказа. Не искал да лишава от тази почест избраните вече консули. Но ако сенатът настоява, ще приеме с уважение и благодарност. Обаче ще встъпи във вършената длъжност чак след като изтече срокът на досегашните консули, тоест на първи юли 790-та година от основаването на Рим. Каква скромност! Какво уважение към съгражданите! По-нататък императорът съобщи, че за втори консул би желал да бъде избран неговият чичо Клавдий, когото Тиберий държеше настрани, и че двамата ще изпълняват върховната длъжност само два месеца, за да не препречват пътя на тези, които са били вече определени за нея. Консулските си пълномощия императорът ще предаде в последния ден на Августовия месец, в който ден ще навърши двадесет и пет години, и ще се отчете пред сената и народа за своята дейност.

И така, под бумтенето на барабани, екота на фанфари и ликуването на тълпите императорът влиза — от лявата му страна Макрон, от дясната Клавдий — в театъра на Марцел, където днес с участието на римския народ сенатът се събира на тържествено заседание.

Днес жертвоприношението на боговете навършва лично императорът, защото той е и pontifex maximus и наред с най-висшата гражданска и военна власт държи в ръцете си и най-висшата църковна власт. Понтифиците му помагат. Кръвта на жертвените животни тече. Ароматните треви димят върху олтара, императорът и неговият петдесетгодишен чичо полагат консулска клетва пред председателя на сената. След това императорът произнася реч.

Да говори, и то умело, е длъжен всеки държавник. И тъкмо защото заекващият Клавдий не може това — служи за присмех. А Калигула умее да говори. Той е блестящ оратор и може би само Сенека не му отстъпва, и то по мисъл, а не по красноречие. Императорът има силен глас и знае как да си служи с него. Умее в подходящ момент да го понижи или мъжествено темпераментно да го извиси; знае как да придаде на речта си трогателност и топлота. От устата му леко се леят словата — изразителни, завладяващи.

— Аз виждам и чувам, че сенатът и римският народ са отново щастливи. Това не е моя заслуга, благородни отци. Аз правя, каквото мога, та Рим да процъфтява и да живее живот, достоен за „Царя на градовете“. Но какво бих бил аз без помощта на боговете и без вашата?

И всичко това е малко. Моята мечта е да пренеса Елизиума на земята, да въдворя в цялата империя рай и блаженство… Това е мой дълг пред отечеството… Винаги — и като консул, и след това, — винаги ще браня свободата и правата на римския народ… И ще отдам капка по капка кръвта си за славата на нашите орли…

Високопарните и пищни слова се лееха от устата на Калигула плавно, подредени в приятни фрази, завършващи винаги с тържествено обещание за доброта и грижа.

Но императорът не спря дотук. След общите фрази той осъди всичко, което се отнасяше до управлението на Тиберий. Осъди го жестоко, безмилостно и с тържествено обещание се задължи да ръководи държавата въз основа на тъкмо обратните принципи. Той обрисува с най-красноречиви думи картината на такова съвършено управление, разбиране и справедливост, че сенатът бе зашеметен.

А в заключение императорът бе оставил две съобщения, две свои решения — наистина умопомрачаващи.

— Като смятам, че в една свободна държава и духът трябва да бъде свободен — извиси той глас, не съзнавайки, че говори с думите на ненавиждания Тиберий, — реших с валидност от този момент да премахна закана за обида на величеството!

Сенаторите ококориха очи, напрегнаха слух. О, Юпитер! Добре ли чуваме? Нашият смъртоносен бич е не само премахнат, но и направо пречупен! Край на страха, на ужаса, не само денем, но и нощем ще дишаме спокойно… Няма, няма вече да очакваме в мрака преторианците. Няма! И утрешният ден е наш! Императорът иска да живее в мир и сговор със сената. Слава на императора!

Когато ликуването стихна, Калигула продължи:

— Реших да върна в ръцете на хората гражданските права, които бяха потъпкани от моя предшественик. И от тази трибуна заявявам, че занапред нисшите магистрати няма да се назначават от императора или определят от сената. Те ще бъдат избирани от народното събрание. Първите избори насрочвам за декемврийските календи тази година.

Огромното пространство на театъра се изпълни с възторжени аплодисменти и викове от хилядоглавата тълпа. Избори! Дори точно определена дата за избори! Народното събрание отново ще съществува! Край на самодържавието! Народът ще решава всичко. Императорът връща на народа републиканските права… Какво? Какви? Да, направо *републикански*. Императорът дава на народа същото, което му е давала републиката. А с това, което досега ни даде — ние получихме много повече, отколкото бихме могли да имаме

при републиката.

Сенаторите не са възхитени от решението за изборите. Но заради премахване закона за обида на величеството, заради спокойния си сън — струва си да приемат и това. Нали в края на краищата златото решава всичко. То и на изборите ще даде необходимата насока. И сенаторите демонстративно се радват заедно с народа:

— Гай, наш скъпи! Благодарим ти, уважаваме те, обичаме те!

Аплодисментите не секват. Императорът притваря очи от блаженство. После с няколко думи завършва речта си.

След императорската реч за изненада на всички думата поисква Сенека. Той рядко говореше в сената. Обикновено бе оратор и защитник в споровете, които сенатът предоставяше на съдебния трибунал. Стотици лица се обърнаха с любопитство към него.

— Нашият император, който още с възкачването си на престола показа на света с какви идеи, слова и дела може и трябва да се гордее един властелин, притежаващ непостижима за човека власт, произнесе пред нас реч по повод приемането на висшата консулска длъжност. Следвайки примера на баща си и на Август, той потвърди с тази реч, че иска да достигне олимпийско съвършенство в своето управление. И двете му решения, които чухме, са нова слава за монарха и най-голямо доказателство за неговата просветеност… С пълно основание тук чуваме и викаме: „Благодарим ти, уважаваме те, обичаме те!“ А аз добавям: „Възхищаваме ти се, велики цезаре!“ — Сенека се изкашля и след това чувствително повиши глас: — Patres illustrissimi! Аз предлагам всички реформи, които император Гай Цезар провъзгласи още с възкачването си на престола, а също така и цялата му днешна реч, да бъдат записани за вечни времена и ежегодно отново да се четат в сената.

Сенатът и народът станаха, бурята от аплодисменти нямаше край. Калигула, поласкан от предложението на най-влиятелния сенатор, доволно притваряше очи и се усмихваше.

Клавдий се наведе към него. Той мигаше добродушно и заеквайки, прошепна на племенника си:

— Хи-хитрец е то-този Сенека. Хва-хваща те за думата. И-иска да о-обезпечи държавата, хе-хе. Да про-провери думите ти на дело…

Воднистите очи на императора се разтвориха широко и се вледениха. Виж го ти идиота Клавдий! По-умен е, отколкото изглежда. На Калигула и през ум не би му минало, че Сенека направи своето предложение с такъв умисъл. Взря се внимателно в хлътналите бузи на астматика-философ. Усмивката замръзна на лицето му.

Луций се върна от императорския дворец при изгрев-слънце. Спа до късно. А когато стана, дълго броди неспокойно из двореца, сякаш търсеше нещо. И както винаги заобикаляше атриума, където между ликовете на предците се намираше восъчната маска на баща му. Сети се за Улпий. Неотдавна бе решил да навести старика. Неговият дворец се оказа окован с дъски, безмълвен, пустеещ. Само кучетата лаеха силно зад стените. През решетките на заключения портал вратарят го попита за името му и се отдалечи, влачейки крака. Върна се бързо. Старият сенатор няма да приеме Луций. Защо? Дали не е болен?… Не, не е болен. Но няма да го приеме… По дяволите! Сенаторът не иска да приеме Луций Курион, члена на императорския съвет, приятеля на императора?… „Няма да ви приеме“ — повтори сухо вратарят, отиде си и остави Луций да стои пред решетката на портала.

„Какво оскърбление! Какъв срам! Нима това склеротизирано старче не знае каква власт имам аз днес? Само две думи да каже на Гай… ах, какъв позор е това за мен!“

Луций изпрати писмо на Улпий. Старикът му го върна неразпечатано. Няколко пъти привечер Луций тайно обикаляше около двореца му, тъй като знаеше привичката на сенатора да излиза по това време на разходка. Напразно чакаше. Старикът не излезе. Сякаш бе мъртъв; гробницата не се отвори.

„Защо искам да говоря с него — питаше се Луций. Не знаеше точно. Просто искаше да поговори с Улпий. За баща си ли, за когото с никого не говореше? Или пък да се оправдава за предателството си? — Предателство? Глупости? Улпий в този свят клаузурата[333] е длъжен да знае, че императорът даде на Рим повече, отколкото би му дала републиката. Защо тогава още да претендираме за република? За такава вехтория, за такава изветряла традиция? Какъв комичен старик: зазижда се в дома си и си играе на последния републиканец. Смешно! Позьор. Комедиант. И въпреки това бих искал да си поговорим…“

Луций излезе от къщи. Без сенаторската тога и без носилката. И макар че вече не беше воин — облече от обикновената броня и се метна на коня. Потегли към Сенека. Поне с него да си поговори. Четвъртата милиарна колона[334] по Виа Апия отвъд Капенските порти.

— Господарят замина за Баи веднага след заседанието на сената.

Луций се върна у дома. Нареди да му донесат пергамент и писмените принадлежности. Реши да пише на Сенека.

Следобедното слънце падаше в таблина. Лъчите весело подскачаха върху мраморната дъска на масата.

Мой най-скъпи!

Да, „най-скъпи“ — това не е обикновено обръщение; след смъртта на баща ми ти, мой Сенека, ти си ми най-скъпият човек. Това не е само уважение към славния учител, което блика сега в мен. Боговете знаят, и аз се кълна в тях, че това е истинска любов към теб.

„Да, аз наистина обичам този човек. Винаги съм намирал в него утеха.“

Исках да поговоря с теб, мой най-благородни, след заседанието на сената. Но трябваше да съпроводя императора. А днес вече не те намерих в Рим. Каза ми, че винаги мога да дойда при теб за съвет и помощ…

„Помощ е силна дума. Защо да превивам гръб пред Сенека; аз — по-силният от него?“ Луций тежко въздъхна и продължи да пише:

Исках да дойда при теб в Баи, но не мога да напусна Рим. Императорът има нужда от мен, а освен това трябва ежедневно, да тренирам за състезанията с квадриги в Големия цирк, където в последния августов ден — на двадесет и петия рожден ден на Гай — ще защищавам императорския зелен цвят. А също така му помагам за сватбата с Ения, бившата жена на Макрон. Както виждаш, не мога да напусна Рим…

Луций не можеше и не искаше: в Баи сега се намираха Авиола и Торквата; там беше и Валерия. Той хапеше резеца и пред очите му изплуваше срещата с Валерия преди нейното заминаване. Тя не искаше да остави Рим и Луций, макар че етикетът и маларийният сезон в Рим налагаха това на една дама с нейното положение. Луций я уговаряше: „Ами ако се разболееш, моя божествена? Аз ще дойда в Баи при теб.“ Тя дълго се двоумеше. И преди да тръгне, го попита дали се е разделил окончателно с Торквата. Отдавна го била помолила да пише за това на Торквата. Помолила? Заповяда му! Луций все още отлагаше тази стъпка. Не искаше Торквата да му стане жена. Но и не искаше да разгневи Авиола, който най-добре знаеше за участието му в подготвяния заговор. Той не искаше за жена и Валерия заради нейното минало и властолюбивия й характер, макар и да го привличаше с чувствената си красота. И се боеше от властта и отмъщението на Валерия. Поради това отлагаше, колебаеше се. „Ще уредя този въпрос лично с Торквата“ — обеща й той на раздяла.

Резкият блясък в очите на Валерия му казваше: „Все едно, аз ще направя с теб това, което искам…“ „Няма да успееш — мислеше си той. — Днес аз вече имам закрила, пред която ти си слаба.“ Валерия замина. Писма, пълни с любовни слова, пътуваха от Рим до Баи, а

писма, пълни е упреци — от Баи до Рим.

… Не, не. Тази година няма да видя прекрасните Баи, мой Сенека, няма да се радвам на морето и преди всичко на твоята мила компания. Затова ти пиша това бързо писмо. Навярно се питаш какво ми тежи на душата, мой най-драги. Странно нещо: исках да поговоря със сенатора Улпий. Не ме прие. Върна ми писмото неразпечатано. Не излиза от дома си. Никого не приема. Но защо не прие сина на Сервий Курион, комуто бе най-близкият приятел? Не разбирам. И ето моята молба: не би ли ми отворил вратите на неговия дом?

„Сенека е единственият човек, който би могъл да постигне това. Трябва да го направи. Защо ме избягва Улпий? Защо ме избягват и другите сенатори? Като че ли се гнусят от мен. Та нима можех аз в минутата, когато провъзгласиха Калигула за император, да направя нещо друго, освен да осуетя всеки опит за републиканския преврат? Би трябвало да ми бъдат благодарни, че овреме потъпках това безсмислено начинание на неколцина вятърничави хора и заличих следите от подготвяния преврат! На първо място би трябвало да ми бъде благодарен Улпий. Но той и другите сенатори си мислят, че баща ми посегна на живота си не поради това, че загуби всякаква надежда за възвръщането на републиката, и заради мен!“

Луций удари с резеца по масата и скочи. Викна на стената срещу себе си: „Аз мислех държавнически, не те! И целият развой на събитията потвърди правотата на вярата ми в доброто и велико сърце на Гай Цезар. Ах, аз знам защо тези разбойници ми се надуват, защо ме отбягват, защо Улпий затваря пред мен вратите си!“

Едно единствено обяснение имам за поведението на; Улпий спрямо мен. Ти сам назова това качество, гибелно за човечеството: завистта! Аз я виждам и у много други. Те ме избягват. Странят от мен. Завиждат ми, че императорът така ме издигна, че ме удостои с честта да бъда член на императорския съвет, удостои мен — най-младия сенатор.

Луций натискаше резеца, сякаш искаше по този начин да придаде на думите си особено силно ударение и значение. Сякаш самия себе си искаше да убеди в това. Да, точно така е — жалка завист на дребните души спрямо големия. Той се усмихна самодоволно. И продължи да пише:

Дребните души често завиждат на…

— но не можа веднага да напише думата „големия“, Поразмисли и написа:

… силния и този горчив жребий сега се пада на мен. Само на теб, на твоя сияен дух, мой най-драги, мога да разчитам… и нетърпеливо ще очаквам вестоносеца о твоето писмо…

Луций завърши писмото. Нави пергамента и го вложи в прекрасен калъф.

След десет дни получи отговор от Сенека. Прескочи любезния увод и зачете нататък:

Авиола доведе в Баи дъщеря си Торквата, твоята годеница. Аз от все сърце ти се радвам за това прелестно момиче, но ти и завиждам. Завиждам ти преди всичко заради нейната вярност, тъй като на угощението, което Авиола устрои след пристигането си, много млади благородни римляни я ухажваха, но абсолютно напразно. Ти си щастливецът, който е грабнал сърцето й… Вашият дом ще бъде рай…

„Щастливец… Щастливец. Грешиш, философе! Ти нищо не знаеш. Какъв щастливец съм аз? За какво ми е верността на Торквата? Да, някога мечтаех за дом с нея. Днес вече не. Ах, ако знаеше другата! Валерия! Това е огънят, в който бих искал да изгоря, да възкръсна и отново да изгоря. При всяка среща с нея чувствувам как неудържимо и страстно ме обича… как и аз, въпреки всичко, я обичам. Нейният образ и денем, и нощем е жив в мен, непрестанно жив и привлекателен… Но не искам да имам дом с нея! Такова нещо един Курион не може да си позволи!“

Луций поглъщаше редовете, търсеше името на Улпий.

… Не мой най-драги, в това отношение не мога да ти помогна; макар и много да съжалявам, не мога. Кой съм аз, съмняващият се човек, в сравнение с благородния старик, който, дори и да греши, стои над нас като мощен ствол срещу вятъра, като планината Етна, нажежена от своя вътрешен огън и чиста и белоснежна е неопетнената си честност?

Луций четеше със стиснати зъби. „Да, това е то, заради моето го ненавиждам. Дано издъхне, дано се вцепени в тази своя непристъпна крепост! Когато умре, ще си отдъхна. Тогава вече никой няма да ми напомня със своето съществуване за моята измяна. Аз съм побъркан! Каква измяна? Да виждаш реално нещата, да решаваш предвидливо и мъдро заплетени ситуации — това е дипломатическо изкуство, а не измяна. О ти, стари наивнико! Безумецо!“ Луций се смееше, устата му се смееха, но огорчението и срамът терзаеха душата му.

И други, дори мнозина, пишеш, че те избягвали и причината за това виждаш в завистта им. Наистина в наше време завистта е — но в кое ли

време тя няма да бъде? — едно от проклятията на човечеството. На всекиго тя е известна, та нали ние завиждаме и на младостта, и на здравето, не само на богатството и почестите. Но аз мисля, мой Луций, че бих бил лъжец и лицемер, ако не ти кажа мнението си по този повод. Аз виждам не само завист в случая, а и нещо друго. Твоето семейство, твоят род произхождат от славни предци, които са се гордеели с Катон, които столетия наред са носели символа на републиката на щитовете си. И твоят баща се гордееше с това. Ти си първият Курион, който променя възгледите на рода.

„О, Юпитер! Как може той да говори така с мен? Да не би да съм хлапак, когото всеки може да поучава?“

Аз чувам твоето възражение на думите ми, Луций: „Нима развоят на събитията не потвърди моята правота?“ Да. Ти бе прав. Ти по-рано от всички нас разбра величието на императора, на когото сме благодарни за неоценимите дарове. Но много хора са убедени, че винаги трябва да се уважават верността и неотстъпността. Самият аз съм неумолим привърженик на мнението, че само един просветен монарх е способен да управлява империята. В този смисъл ти си прав да следваш Гай Цезар. Но още при първата си крачка ти получи много облаги, изведнъж се добра до почести, нечувани за твоите години… И навярно това възмути онези, за които подобен начин на промяната на житейските възгледи представлява предателство и користолюбие…

Луций хвърли листа на пода и гневно го стъпка. „Предателство! Користолюбие! Вярност — дори ако тя означава грешка или нещастие! О, богове олимпийски, каква закостенялост и изостаналост! Каква дързост! И ти си глупак, мой философе! И ти си дребен завистник като останалите.“ Но след като се поуспокои, Луций взе листа, изглади го с длани и продължи да чете:

… Ще се видим на състезанията по случай рождения ден на императора. Разбира се, че и аз ще дойда по този повод в Рим. Нима е възможно да не дойда? С възторг искам да отпразнувам деня на господаря, който е благо за човечеството…

Луций скри писмото, за да не го намери майка му. Изпрати вестоносеца си при Прим Бибиен и Юлий Агрипа с покана да му бъдат гости тази вечер в лупанара „В лоното на Венера“, където казват, че е пристигнала нова стока: прелестни хетери от Александрия. Обятията на такива жени — това е реката на забравата, а за сега нищо друго не му е така нужно.

39

Златната фуния на тромпета мята слънчеви отблясъци. Надутите бузи на тръбача лъщят зачервени. Фунията врещи и проправя път на двете коли. „Туту-ру, туту-ру!…“

Черната кобилка, впрегната в първата кола, има хамут, украсен с лъскави пайети, на главата — кичур пера от розово фламинго. Тя препуска и удря силно копита по квадратните камъни на Виа Касия. В колата, изписана с червени цветя, седи върху вързопите Лукрин със зелен тюрбан на главата и от време на време надува фунията. До него се е разположила Волумния; с лявата си ръка държи поводите, с дясната размахва камшика.

Натоварените със стока коли, които идват от Рим, се отдръпват встрани, за да преминат тези побъркани хора, и коларите ги изпровождат с опулени очи.

Волумния се е нагиздила като панаирджийска сергия. Наметната е с индиговосиньо наметало, посипано със сребърни звезди, от кока на сламените й коси се развяват червени панделки, на ушите й — големи перли, наметалото закопчано със златна фибула, върху дебелата й гола ръка — гривна от слонова кост.

Селяците спират мулетата и зяпат нагизденатa жена. За тях няма значение, че златото е само позлата, че слоновата кост е парче бичи рог, а големите перли — египетско стъкло. Дори може би не са и разпознали „скъпоценностите“, ослепени от красотата на комедиантската бутафория.

Във втората кола, теглена от пъстър кон с кичур бели пера, седят петима души. Освен Фабий другите са дребосък, така че товарът в двете коли е приблизително еднакъв. Те не са облечени толкова ярко като Волумния, но още на пръв поглед личи, че са от артистичния свят. Квирина е в зелен синдон и черна грива, разпиляна по раменете, Памфила — в розов и бръшлянов венец върху русите коси, Муран — в лилава туника и тупирани къдри, а беззъбият Грав — омотан като мумия в износена тога. Фабий, кочияшът, е покрил широките си рамене с късо жълто наметало.

„Ту-ту-ру-ту, ту-ту-ру!“

Металният ек на Лукриновия тромпет лети и предвожда пъстрата трупа, чиито викове и смях стряскат хората по Виа Касия.

Край всяка таверна трупата спира. Нахлува в кръчмата като ураган и я обръща нагоре с краката, заедно с посетителите, които си пият там евтино вино. Артистите са „жив вестник“, носят новини от Рим, всичко виждат и знаят, навсякъде се врат, всичко оползотворяват. От всекиго измъкват по нещо — било с комплимент, било с шега. Тук-таме поужилят някого, за една сестерция ще заплачат, за две — ще се разсмеят, хем ги гощават, хем дългове правят, а случва се и по някоя заблудена кокошчица да приберат…

Но вечер, когато опънат между два кола черното платно за фон и скритите зад сандъците фенери осветят „сцената“ — пред публиката оживява пъстроцветен живот, безумен хоровод, вихрен танц, страстна серенада в съпровод на лира и стават такива майтапи, та чак коремът да те заболи… И тогава… дългът се опрощава, кокошката дяволите я взели… Нека и тези комедианти си похапнат — та нали ни показаха такова зрелище, нали ни развеселиха!

Всеки ден на ново място, в нова обстановка, сред нови хора. Всичко около тях се менеше, само пиесата оставаше неизменна. Играеха там, където вечерта ги сварваше — все едно дали е град или няколко схлупени къщурки. Фабий представяше с шеги и закачки своята трупа на публиката, Волумния и Грав жонглираха, Лукрин се опитваше неумело да им подражава и всичко объркваше; Памфила и Муран страдаха в любовния си дует, който завистливият Грав се стараеше да им развали; Квирина танцуваше като нимфа. Никой не се напрягаше особено, само Фабий имаше в края по-голяма роля.

Публиката най-много от всичко харесваше Фабий като палячо, но малко се и плашеше от него. Той никого и нищо не оставяше на мира.

Фабий умееше още преди представлението да се разговори с хората в таверната и да подразбере кого какво го боли, кой кого мрази и кой на кого е сторил зло. А вечерта публиката можеше да се пръсне от смях, когато палячото — с лице, бяло от брашно, уста, разтеглена с червило чак до ушите, навлякъл чувал, целият в кръпки, и нахлупил висока шарена шапка — жилеше нищо неподозиращия гражданин сред публиката. Ха-ха-ха! Та това е нашият съсед Емакс! Той си купи на безценица чудесен вол и беше толкова доволен от своята хитрост, та чак с венец го окичи и поведе като някаква рядкост; ама като етапна у дома — що да види — волът бере душа! Така му се пада! А пък това е съседът Делий, дето праща децата си да крадат по чуждите дворове смокини! А този… Но злорадият смях на селяните изведнъж секва, щом Фабий вземе на мушката техните собствени греховце. Въртят се, навъсено слушат за себе си това, което никак не им се иска да излезе

наяве, но Фабий никому не прощава. Всеки си получава заслуженото и в края на краищата хората се помиряват, атмосферата се освежава, а това е от полза…

И когато артистите след представлението се качваха на колите си, селяните ги изпровождаха и викаха подире им пак да дойдат. И дълго стояха на пътя, макар скърцането на колелата отдавна вече да не се чуваше и само среднощната луна да плуваше над главите им. После бавно се разотиваха, като продължаваха да говорят за представлението и да се смеят чак до праговете на къщите си, чак докато заспят…

Квирина обичаше да пътешествува. Не я смущаваха неудобствата; не я смущаваше и това, че ежедневно, до втръсване играят едно и също. Беше щастлива, че е с Фабий. Гледаше го възхитено, струваше й се, че е цар на някакво мъничко царство, където всичко ставаше по негова воля. Фабий се грижеше за всичко, успяваше да бъде навсякъде. Строеше сцени, правеше факли и борини, опъваше завесите и в следващия миг можеше да го видиш в най-близката къщичка, където молеше хората да му дадат за вечерта маса или сандък. Квирина не се отделяше от него. Помагаше му, колкото сили имаше. Беше сръчна и затова тя се грижеше за костюмите. Переше и кърпеше туниките, хитоните, наметалата; грижеше се за восъчните маски, воалите и лъскавите колани; преправяше окъсаните завеси.

След представлението вземаше медната паничка и тръгваше между публиката да събира пари. В такива моменти и вечно недоволният Кар бърчеше чело от учудване. Кълна се в крилцата на Меркурий! Как успява това момиче да събере много повече, отколкото опитната Волумния или кокетната Памфила?

И колите отново заскрибуцваха от село на село, разнасяха смях и добро настроение, превръщаха делничния ден в празник. И тъй както неочаквано се появяваха, така неочаквано и изчезваха.

Слънцето прежуряше. През април в Лациум[335] е горещо както през юни край Дунава. Квирина се печеше на слънце, легнала що гръб в тревата, с очи затворени, сякаш спи, но устните й се мърдаха. От време на време вдигаше ръка да пропъди някоя нахална муха. Върху лицето й падна сянка: над нея стоеше Волумния; тя сложи в тревата паничка с обяд.

— Днес имаме риба.

Квирина й се усмихна, седна, взе паничката на колене и започна да яде.

— А къде е твоят обяд?

Волумния бършеше с края на хитона потта от челото и шията си.

— Сега не мога да ям. Тази кола здравата ми разтръсква червата. Пък и толкова е задушно! Как издържаш на тази горещина, момиче? Ще слънчасаш!

Квирина подаде празната паничка на Волумния и се взря в нея.

— Аз репетирам. Това ми е първата роля с реплики и много искам да те помоля да ме послушаш…

Волумния бе доволна, че момичето търси съвета и. Но не промени заядливия си тон:

— Свикнала си да говориш само с крака и ръце, нали? Е, нищо. Който иска да се научи, ще се научи. Ела с мен. Няма да стърча на това слънце я! Ела да те чуя някъде на сянка.

Волумния се настани удобно под един кестен и каза:

— Е, почвай!

Квирина се отдалечи няколко крачки, обърна се и изтича като на сцена. Застана пред Волумния и заговори бързо, на един дъх.

Волумния я прекъсна:

— Защо е тоя галоп, момиче? Искаш ли хората да те разберат? Искаш! Тогава отново и по-бавно.

Квирина повтори репликата си в забавено темпо.

— Сега пък прекаляваш намръщи се — Волумния. — Като ти казах по-бавно, това не значи да приспиваш публиката. Отначало!

Квирина повтаряше репликите си за четвърти, за пети, за седми път.

— Защо държиш така ръката си? И другата! Трябва не да кудкудякаш, а да се смееш! Лицето, лицето, момиче! Усмивката трябва да бъде такава, че и лед да стопи, а не такава замръзнала, студена. Затова играем вече без маски, та и лицето да играе!

По челото на Квирина избиха капки пот, Волумния видя това и каза решително:

— За днеска стига. Да, миличка, театърът не е шега работа.

Девойката я погледна с благодарност и уморено се свлече на земята.

— Талант имаш — това е факт. Сега ти трябва издръжливост. Без издръжливост никой не е станал истински артист. Когато бях на твоите години, нашият архимим здравата ме измъчваше. Даже и пръчка вземаше. Ти си по-добре.

Квирина леко се усмихваше, загледана в короната на кестена, и си спомняше своето начало. Как Кар я хокаше за най-малката грешка, как всички я ненавиждаха, как всичко правеше лошо, как на всички пречеше и никому не можеше да угоди. Памфила й се присмиваше,

Волумния мърмореше, че досега са минавали и без тези подскачаници, защо са им сега, и Квирина разбираше, че застаряващата актриса ревнува…

„До лудост те ревнувах — мислеше си Волумния, — та нали никого не към обичала така, както Фабий! Завиждах ти за него, завиждах ти на младостта и красотата, та чак плачех и по цели нощи не можех да заспя. Бях готова да ти издера очите, да ти изскубя косите. Но какво можеше да ми помогне това? Какво бих спечелила? Само исках да съм край него…“

„Ала нещата се измениха — спомни си Квирина. — Сега може би вече ме обичат…“

„В какво ли не участвуват с това момиче и всичко правеше с удоволствие — мислеше си Волумния. — Човек не можеше да не й се радва, все едно дали нещо отвътре го ядеше, или не. — Някакво умиление се прокрадваше към сърцето на Волумния. — Що за идиотщина е това — току-виж, съм ревнала. — Умилението пълзеше към гърлото й. — Дойде при мен като при майка…“

Волумния стана.

— Трябва вече да си вървя.

Тя погледна ласкаво момичето и тръгвайки, каза грубо:

— Ако имаш нужда от нещо — ела… при мен, като при майка.

В трептящия летен въздух жужаха пчели.

Щом трупата пристигнеше, някъде, около пъстрите коли веднага се появяваше рояк деца. Босоногите рошльовци следяха с благоговение всеки жест на артистите. Поглъщаха с широко отворени очи пъстрите съкровища, който Квирина и Волумния сваляха от колите. Измърляните малчугани бяха щастливи, когато им разрешаваха да помогнат, да подържат за миг с мръсните си ръчички тези пъстри чудеса. Особено около Квирина, най-младата в трупата, се събираха най-много деца. Тя кичеше момиченцата с лъскави украшения, учеше ги на разни танцови стъпки и децата я слушаха със зяпнали уста. За благодарност й носеха от къщи сушени смокинги, а един неин малък почитател й донесе клетка с дрозд. И тя прие този голям подарък.

Привечер, след работа, селяните отиваха при артистите да си поприказват. Но не ходеха с празни ръце — носеха им маслини или риба да си хапнат. И беше също както в Рим, както в Задтибрието. Хората се трупаха около Фабий, доверяваха му грижите си:

— Трябва нещо за нас да съчиниш и да го изиграеш, човече! Само че това няма да е майтап.

Други пък отиваха при него да се посъветват: може ли да се

излекува крастава овца? Как да се отърват от бръмбарите в хамбарите? Моят вол спря да яде…

Фабий си припомняше скромните знания, които бе научил от Марк Порции Катон. Неговият трактат „За земеделието“, предназначен за едрите земевладелци, съдържаше много добри съвети: „… на болния вол дай да глътне сурово кокоше яйце. На втория ден очукай скилидка чесън в хеминово вино и го дай на вола — макар и на тебе да ти се иска — да го изпие на гладно“. А бръмбарите? „Намажи хамбара с глина, забъркана с маслинена утайка и плява. Краставата овца изкъпи в бобова отвара с утайка от вино и маслини.“

Фабий ги учеше как да познават дали във виното има вода; как да запазят лещата; от какво да си приготвят лек против запек; как да наместят изкълчено; какво да правят, ако змия ухапе бика…

А докато той се занимаваше с фелдшерство, Волумния гадаеше на ръка съдбата на селяните. Хитрата врачка винаги улучваше нещо от миналото на жертвите си и те изпадаха в изумление; съветваше ги от какво да се пазят, предсказваше какво на всяка цена ще им се случи, но това обикновено бяха хубави и приятни неща…

Пролетта напираше със зелените си лапички, както надничаха от лепкавите пъпки, а по южните планински склонове приплamваха розовите облачета на цъфналите бадеми.

Виа Касия се виеше на север и водеше актьорите към Тревиниан, където по покана на Федър Фабий трябваше да гостува с трупата си по-дълго време. Вече бяха задминали Сторта, Веи и Бакан, разположен в дъното на кратер от изгаснал вулкан. Днешната им цел бе имението „Пакувиана“ в латифундията на сенатора Пакувий. Перений, управителят на имението, бе братовчед на Ганио — мъжа на Волумния.

Защо да не посетят богатите роднини? Волумния красноречиво описваше щедростта на Перений. Артистите се смееха: „Нашата Волумния има познати из цялата империя! Близка е с преторианци, с доносници и с латифундисти. Да не си роднина и с императора?“ — закачаха я те.

Сред скърцането на колелата Волумния разказваше, че управителят Перений е вземал назаем дори от нея. Защо пък сега — Меркурий да им е на помощ! — те да не изклинчат нещо от него? За малко майтап ще се изплюскаме за цяла седмица напред!

Артистите се надвикваха, всеки вече виждаше пред себе си пълната чиния, устата им се наливаха със слюнки и пътят оставаше зад тях. Слънцето приличаше. Още от сутринта бе душно.

Едва бяха изминали десет стадии, когато Памфила забеляза, че ги настига група римски витали на коне.

— Великолепно — прошепна Грав и сръга Фабий в гърба. — Ще имаме въоръжен съпровод.

Фабий се обърна и стисна устни. Не отговори на шегата. Гледаше ездачите, които ги настигаха в галоп, и му се стори, че всеки от тях има заканителното лице на Луций Курион. „Значи, той е наредил да ме хванат!“ — мина светкавично през главата му. Отмъщение за обидата. Погледна към Квирина, която седеше облегната на багажа — с очи, притворени срещу слънцето — и си тананикаше в ритъма на колелата. „Нищо не подозира моята малка…“

Ездачите се изравниха с колите, командирът спря конете.

— Кои сте вие?

Грав изпъчи хилавата си гръд и заговори:

— Ние, уважаеми, сме римска артистична трупа. Прочутата трупа на Фабий Скавър, когото можеш in persona[336] да видиш тук, той държи здраво поводите на нашите квадриги…

Фабий заедно погледна Грав. Вигилът се усмихна и поглади мустаците си.

— Salve, Фабий! Това си ти, познавам те. Накъде сте се запътили?

Фабий усети, че не е дивечът, подир който вигилите тичат.

— По света, мой центурионе, да разнасяме веселие между хората…

Командирът му махна приятелски, пришпори коня и ездачите се понесоха напред, минавайки край първата кола, от която Волумния им изпращаше целувки с двете си ръце.

Имението „Пакувиана“ представляваше малко селце от латифундията на сенатора, който живееше в Рим. Редом с разкошния дом на господаря тук имаше яхъри за коне, обори за бикове и крави, кошара, птичарници, воденица, житници, хамбари, сушилни, преси за изстискване на дървено масло и вино, пещи за печене на вар, работилници. А зад постройките — поля, пасища, липата, зеленчукови градини, овощни и маслинови гори, рибарници, а по склоновете — безкрайни лозя.

Пакувий идваше няколко пъти в годината тук, за да изстиска от своя управител Перений каквото може. Времената не бяха розови за латифундистите; стопанството не им носеше големи доходи както някога. Робите бяха поскъпнали. Ставаха все по-малко, старите извори на роби пресъхваха, нови не се откриваха, защото цареше мир, а робите се доставяха главно през войната. Робите, окуражени от въстанието на Спартак, вече не се престараваха както някога. Работеха

без охота, бавно, нарушаваха хода на селскостопанските работи, повреждаха сечивата, преструваха се на болни, бягаха. Управителят Перений, освободен роб, се грижеше за своя джоб както всеки управител. Почвата се изтощаваше, низовете тънеха в плевели, маслиновите гори и лозята креeха. А за да не се разпадне съвсем стопанството, той беше дал доста голяма част от земята на колоните, които имаха в селището малки имоти; те му плащаха в натура за това, че обработват господарската земя, и управителят не се грижеше за нищо повече.

Двете коли трополяха по селския път. Небето се покри с облаци, южният вятър откъм морето се развилня, задаваше се буря. Волумния и Фабий шибаха конете, колите с трясък се носеха по грапавия път и така подскачаха, че пътниците в тях можеха да си прехапят езиците. Беше около пладне, вече наближаваха имението, когато изведнъж се изви вихрушка и така заогъва и закърши младите тополи и пиниите, че короните им почти се опираха о земята, и облаци прах покриха артистите. По изпотените им тела полепваше, ситен пясък, те бързаха, колкото можеха, „Пакувиана“ вече се виждаше, вятърът дори донасяше помийната миризма и сред вихрения прах се открояваха мраморните колони пред входа.

И в този миг небето се продъни. Ливна пороен дъжд върху хората, конете, колите, пътя, затрещяха гръмотевици и сред този ужас артистите, измокрени до кости, преминаха портата на имението. Робите изскочиха да ги посрещнат и закараха колите под навесите, където държаха земеделските сечива.

След като артистите се преоблякоха, управителят, заедно със съпругата си, ги прие като велможа.

— Моят дом е и ваш дом — произнесе Перений, сякаш той бе господар на имението, и оглеждаше жадно едрите форми на своята роднина.

Съпругата му подари възхитена усмивка на Фабий.

— Кой не знае прославения Фабий Скавър? Виждала съм те в Рим. Бъдете добре дошли!

След това се събраха в триклиниума на богат обяд от птичи блюда. Жената на управителя настани Фабий до себе си, тя сама му наливаше вино, обсипвайки го с усмивки и комплименти. А той й се усмихваше с уста, пълна с печена пуйка, поглеждаше многозначително към белите й рамене и връщаше комплиментите й с висока лихва. Когато комплиментът му се получаваше особено остроумен, Фабий ритваше под масата Квирина. Девойката дъвчеше усърдно, за да не избухне в

смях. Артистите бяха истински чудотворци: робът едва успяваше да постави на масата пълно блюдо и то вече зееше празно! Да бъдат благословени Волумния и нейните роднини!

Следобед робите помагаха на артистите да подготвят сцената на стария мим „Невярната обущарка“. Бяха весели. Поради бурята не отидоха на работа, в чест на артистите днес и на тях ще дадат месо, а на всичко отгоре ще видят и комедия. Белите им зъби весело светят на черните им лица.

Удар по медно котле.

Фабий излезе на сцената, отметна ефектно рициниума[337], скриващ жълтата му туника, върху която Квирина бе пришила червени колелца. С тази туника днес той играеше за пръв път. Докосна струните на китарата. Квирина изтича на сцената и откри представлението с танц. После започна пиесата.

„Невярната обущарка“ бе старинен римски мим, Красавицата Флора слага рога на мъжа си — обущаря Секст, — изневерявайки му с чирака Прим. Когато я хващат на местопрестъплението, тя твърди, че Прим я лекувал от глисти.

Днес ролята на Флора изпълняваше Волумния, за да се изфука пред управителя. Тя цупеше устни, изобразяваше невинност и срамежливо, като малко момиче, слушаше съблазнителя — чирака — Муран. Той обръщаше очи нагоре, въздишаше, сякаш от любов, а всъщност просто не можеше да обхване Волумния през кръста. Любовниците бяха прегърнати, когато на сцената се промъкна обущарят Секст — Лукрин. Той скръцна със зъби, свали наметалото си и като го държеше пред себе си сякаш на закачалка, наблюдаваше изпод него своята невярна жена и любовника й. Двамата си разменяха сладострастни нежности и смело напредваха в любовната игра… Съблазнителят Прим започна да се съблича. Лукрин изтръпна. Прим окачи туниката си на ръката на обущаря! Обущарят изскочи с вик изпод наметалото. Флора пищи, Прим бяга…

И в тази бъркотия притича надзирателят на робите. Зашепна уплашено нещо на управителя, Перений скочи и започна да се провира между насядалите роби…

На сцената звучат грубоватите куплети, изпълнявани от Фабий в съпровод на китара:

Отвръща Флора, щом той й загърми:
— Я остави ти тези празни думи,
нали си виждал Прима глистите ми как лекува прима?

Фабий повишава глас:

Секст беше глупав роб,
срам не виждаше в това и ето,
той за глистите намери лек:
пляскаше я по дупето.

Жената на управителя се тресеше от смях и така ръкопляскаше, че можеше да си изкълчи ръцете. Артистите благодаряха. Публиката настава. Робите последваха надзирателя на двора. Там те узнаха вестта: робът Агрипор избягал! Управителят бе наредил да пуснат подире му кучета-гончии. Уплашените очи на робите святкаха на тъмните им лица. Горко ни! Колко ли глави ще паднат сега?

Два фенера разпръскваха тъмнината в хамбара. Артистите мълчаливо се разгримирваха. Те бяха забелязали, че управителят си отиде преди края на представлението. И сега разтревожено премисляха какво ли се е случило.

Лукрин измиваше ръце от обущарската мръсотия, Муран и Памфила Прибираха грима в сандъчето, Волумния старателно оправяше прическата си, защото й предстоеше среща с управителя, след като жена му заспи. Квирина бе сгънала зеленото си наметало на нимфа, седеше на едно сандъче и прегърнала с ръце колене, се взираше изотдолу във Фабий. Той свали новата си туника с червените колелца. Гол до кръста, чистеше остатъците грим от лицето си и се усмихваше на момичето.

Бръмченето на мухата, заплела се в паяжината, бе единственият звук, който нарушаваше напрегнатото мълчание.

Вратата на хамбара изскърца. Влезе Грав и я затвори след себе си. Вперихa очи в него.

— Докато сме играли — избягал роб… вече хукнали по дирите му… с кучета.

Квирина прошепна в тъмното:

— Какво ще стане, ако го хванат?

Никой не й отговори и тя се обърна към Фабий:

— Кажи, какво ще стане…

— Когато бях на петнайсет години, също избяга един роб на моя господар. Десет души разпънаха на кръст, останалите ги смазаха от бой… мене също… по петдесет удара на всеки.

В трепкащата светлина на фенера Квирина видя белезите върху гърба на Фабий. Разтрепера се. Отново настана тишина.

Отдалеко се чу напевен плач. Край боклукчийските ями, където се

изхвърляха остатъците от храната, вечер, след работа, тайно се събираха робите. Там те си говореха, пееха, мълчаха — всички заедно. Господарят приемаше това: нали надзирателят с кучетата ги пазеше! Над тихото тъжно пеене се извиси гърлен глас. Негърската песен е провлечена, тъжна:

Газела жълта — вечерно слънце —
в пустинята хукна, забърка се там.
Пет пъти вече угасва луната,
пет пъти във джунглата слънце залязва —
тя не намира към стадото път,
далече се лута, далеч ще загине,
далече от близки газелата жълта.

Песента секна. Лай на кучета и тропот. Все по-близо и по-близо. Викове, вопли. Все по-близо и по-близо. Артистите се вцепениха. Гласът на управителя е като бръснач:

— Та казваш, че не си искал да избягаш? Че само си се скрил, за да си изядеш на спокойствие откраднатия салам? Тихо! Не ми врещи в ушите! Надзирателят! Петдесет камшика! А после — една седмица в ергастула с гюле на крака! Ще те науча аз теб, негоднико!

Воплите се усилиха. Чуваше се как робът хълца и моли; после го повлякоха по земята… Сигурно към ергастула, помисли си Квирина.

Волумния изведнъж остави гребена. Няма да отиде при управителя. Напразно ще я чака.

— Тръгваме си, нали? — обърна се тя към Фабий.

Той я разбра и кимна с глава.

Воплите на осъдения се отдалечаваха, отслабваха, затихваха, дори кучетата вече на се чуваха. Тишината бе пълна, само мухата в паяжината бръмчеше.

В хамбара не проникваше никакъв звук отвън. Нито воплите, нито стенанията на измъчвания, но Квирина чуваше всичко това. Кръвта пулсираше в ушите й, тя сякаш сънуваше; така недействителни бяха тези звуци, този вик, който се извисяваше все повече и повече, така ужасяваща бе тази невидима сцена; така безумно бръмчеше мухата.

Квирина се притисна до Фабий, цялата разтреперана.

— Фабий! Петдесет удара! Това е ужасно!

Фабий я милваше по косите. Наведе се съвсем близо до нея, дишаше в косите й и зашепна утешително, както се успокоява уплашено дете:

— Все пак имал е късмет, Квирина. Петдесет удара — от това не се

умира. Ще изтърпи ударите, раните ще заздравеят, ще се съвземе и всичко ще бъде наред. Само няколко белега ще останат. Какво значение има болката в сравнение с радостта, че утре пак ще види слънцето? А можеха да го убият, нали е роб!

Фабий повдигна лицето на Квирина, притегли я до себе си и прошепна до самите й уста:

— Какво означава някакво си мъчение? Нали и то е живот, моя мила. Нека ме боли, но ти да си до мен. Само ти да си до мен!

Тревиниан е малко градче, разположено амфитеатрално върху стръмния бряг на езерото, потънало в сенките на бадеми и кичести акации. От мраморния фонтан на площада през габърова тръбичка блика кристална вода, доведена от Сабатенските планини.

Колите свиха по уличката нагоре към височината; децата и кучетата ги изпроводиха чак до бялата, уединена къщичка. Фабий почука на портата. Скоро му отвори един мъж, малко по-възрастен от него, но по-мъничък, по-дребен; щръкнали коси, лице, потънало в брада. Неприветливото лице грейна, щом позна госта, хладните като желязо очи станаха топли. Той прегърна Фабий, прегърна и останалите, после и тримата младежи, които виждаше за пръв път. Помогна им да вкарат колите в двора и да разпрегнат конете. Това бе Федър, баснописецът.

Федър, по произход македонец, бе прекарал младините си като роб при Октавиан Август. Но императорът го освободил, за да се посвети на басните, в които първоначално подражавал на Езоп, а сетне и сам съчинявал. Федър започнал да ги издава, безкрайно горд и тщеславен от плодовете на своето творчество. Но не могъл дълго да се радва. Сеян, първият сановник на Тиберий, решил, че една от присмехулните басни е насочена срещу него; изправил поета пред съда и сам бил негов ищец, свидетел и съдия. Изпратил Федър в изгнание. И когато след смъртта на Сеян се завърнал, той не пожелал повече да живее в неблагодарния Рим, С печалбите от своите басни, които можели отново да се размножават, Федър си купил малка къща в Тревиниан — по-далече от Рим, по-далече от света.

Федър поведе гостите си по терасовидната градина, разпитвайки ги за познатите в Рим. На една от терасите имаше пергола[338], малки йонийски колони от шлифован туф[339] поддържаха покрива, от който висяха лози чак до земята. Артистите насядаха край голяма каменна маса в беседката, а Федър и робът му Траний донесоха малки бели хлебчета, сланина, овче сирене и вино. В ъгъла на беседката, върху подставка от пясъчник, стоеше животно от жълтеникав мрамор.

— По-рано това го нямаше — каза Фабий, който бе идвал тук вече няколко пъти. — Котка ли е?

Федър се усмихна. Усмивката му бе малко изкривена, малко подигравателна, малко скептична.

— Това е символът на нашия Рим. Той отдавна вече не е вълчица, а лицемерна котка. Това е стара етруска работа. Селяните ми я донесоха. Изровили я от саркофага, дето пазела спокойствието на древните обитатели на този край. Навярно не са имали много добро мнение за своите съграждани — подсмихваше се Федър, — щом е трябвало да си осигуряват спокойствието след смъртта по такъв начин. Етруските отдавна са се превърнали в прах и пепел, котките излизат от гробовете, а недоверието между хората си остава, както е било някога, дори по-голямо. Nil novum sub sole[340], приятели.

— Рим е пълен с котки… — каза Грав, а баснописецът го прекъсна:

— … и нищо не може да му помогне, нали? Човек за човека е вълк — така е било по времето на Плавт[341], така е и днес. — Федър се засмя. — И въпреки всичко този хищник ми е по-мил от статуите на боговете и императорите. Такива аз нямам тук.

Фабий вметна:

— Нашият Федър разбира красотата различно от римските богаташи. Погледнете: вместо Аполон — чемширова лира, на която свири вятърът, вместо императорската статуя — гъвкаво хвойново дръвче.

— А нима тази колона, обвита с бръшлян, не е по-красива от нашето Ботушче?

Гостите и домакинът се разсмяха.

Федър добави:

— Вещите и хората не са само това, което представляват на вид. Те са предимно това, което ние искаме да видим в тях.

От беседката се разкриваше прекрасна гледка към Сабатонското езеро. Къщички като бели кубчета бяха накацали по терасите, които се спускаха към сребърното огледало. Над плоските им покриви, затиснати с камъни, се виеше ароматен, прозрачен дим, сякаш рибарски мрежи, съхнещи по коловете край езерото.

— Колкото пъти съм идвал тук, винаги съм се възхищавал от твоя край — говореше Фабий, докато домакинът наливаше вино от амфора в глинените канички. — Никак не се учудвам, че тук дори и не си спомниш за Рим.

— Тук сигурно е приятно за писане — обади се Волумния. — Само че си сам…

Федър метна поглед към състарената артистка:

— Приятно е за писане. А щом човек е сам, значи, не е в лошо общество.

— Над какво работиш сега, драги Федър? Много ли пишеш? — попита Грав, дъвчейки с усилие сланината.

— Имам няколко нови басни.

— Кога ще ги издадеш? — полюбопитствува Фабий.

Отново иронична и скептична усмивка:

— Когато уважаемият Созий благоволи; аз не се отказвам от хонорарите в полза на многоуважаемия му джоб, както римските поети, нито пък ходя да пия с него. — Федър поглади побелялата си брада. — Засега чета басните на тукашните рибари. Една от тях толкова им се хареса, че си я направиха на песничка. Но като я слушам, сам не знам: Федър ли е това, или не?

— А каква е песничката? — попита Квирина.

Федър се дърпаше. Не умеел да пее. Те го молеха, настояваха, Най-после се съгласи и подхвана:

В двора ни растеше
лавър с хубави листа,
но коза го забеляза
и започна тя.

Яде листи, яде клони
и не се бои,
лавъра е във стомаха й,
кой ще я дои?

Ясновидците гадаят
тъй от векове:
от козата вместо лавър
падат стихове.

От храстите излетя уплашен кос, тъй като артистите в беседката така гръмогласно се изсмяха при последния куплет, че повече не можеше да се спи.

— Ами хонорарът какъв е? — попита Волумния, задавяйки се от смях.

— Както за другите басни. Жълтици не падат, но риба колкото щеш. — И Федър завърши самодоволно: — Тревинианци ценят своя поет.

Квирина слушаше с полуотворени уста. За автора на басните, доста

от които знаеше от Фабий, тя си бе създала съвсем друга представа. И сега малко се разочарова. Римските поети бяха красиви, изтънчени млади патриции. А този хаплив рошльо не й приличаше на поет. При това живее толкова далече от Рим! Тя плъзна поглед по покривите на Тревиниан и изтърси с детска невинност:

— Ами че ти… нямаш тук много слушатели…

Федър протегна шия като охлюв от черупката си, очите му изхвръкнаха като пипала срещу момичето и той произнесе високомерно:

— По-добре двадесет умни слушатели, отколкото две хиляди, които не са способни да разберат истинското изкуство!

Фабий побърза да заглади впечатлението от Квирининото простодушие:

— Ти си прав. Публиката на село е по-благодарна от римската. — Очите му се смееха. — То и ние сме римляни, но вярвам, че ще ни сметнеш за достойни да чуем някоя твоя басня. Разбира се, такава, за която със сигурност знаеш, че си й автор!

— Да, да, молим те! — кокетно свиваше устни Волумния. Към нея се присъединиха и другите.

Федър това и чакаше. Поколеба се още малко, после прокара пръсти през рошавите си коси и започна да декламира за вълка и кучето, за царя на зверовете — лъва, и маймуната, за брадатите кози, за орела и враната, за лисицата и змията и още много други басни; всичките блестяха от остроумие.

На артистите най-много им допадна баснята за кукувичката, славея и магарето:

Със славея един ден кукувицата поспори:
„Кой пее, мислиш, по-добре — му проговори, —
ти или аз — съревнование ти обявявам,
магарето за съдия предлагам.“
И състезанието започна. Кукувицата закука,
тъй както брадва по дървото чука,
след кея славеят започна тънко, сладко.
Накрая то, магарето, се произнесе кратко:
„Е, пее славеят професионално и красиво,
но песента на кукувицата е проста, истинска и жива
и затова на нея лавърът се пада
и нея аз предлагам за награда!“

Без капчица критически талант, тъй наизуст,

магарето преценка лапало по своя вкус.

Фабий скочи:

— Отлично!

Смехът избухна отново. Горкият кос, днес няма да се наспи.

Фабий сграбчи Федър за рамото:

— Представяш ли си какво силно впечатление ще направи всяка една от тези басни, ако я преработиш за театър? Каква атака от сцената, човече! Пригоди някоя! Та ти си майстор в тази работа!

Лукрин, който винаги след като си натъпчеше коремчето, заспиваше, при думата „театър“ отвори очи:

— Моля ви се, хорица, кажете на Фабий поне тук да не говори за театър!

Молбата на Фабий зарадва Федър, но той не показа това. Точно обратното — взе да се колебае, да свива рамене:

— Не знам дали ще мога, пък и как си представяш тази работа… И коя точно басня… Но ще опитам, Фабий. Ще помисля. Може да се получи нещо…

Федър гледаше към езерото, но всъщност виждаше римския амфитеатър. Двадесет хиляди души слушат пиесата на Федър, ликуват, аплодират, вълнуват се. Какъв успех! „Vale, мой уважаеми Созий! Вече няма да чакам благоволението ти да ми издадеш някоя и друга басня. И без теб ще се прославя.“

Заскърца колелото на кладенеца.

Траний, робът на Федър, вадеше вода и си подсвиркваше. Фабий посочи към него с очи:

— Весело му е. Очевидно си добър господар.

Федър сбърчи чело:

— Аз не съм господар и Траний не е роб. Помага ми, а понякога и аз на него. Аз съм бил роб, ти също, Фабий. Така че добре знаем що е то. Аз винаги съм покровителствувал робите.

— И винаги си имаше неприятности от това в Рим. Сега не е така. Представи си: днес робите са на мода! Сега всеки говори за тях, както говори Сенека. Никакъв инвентар! Това са приятели, нещастни братя, е, нали ти е известно! Днес и ти би станал на мода с възгледите си, ако живееше в Рим.

Федър метна остър поглед към Фабий:

— Аз — в Рим?

— Сега там от фонтаните вместо вода тече вино, планини от сланина разкарват из града, на тълпите хвърлят денари, императорът е олицетворение на щедростта и добротата.

Баснописецът примижа скептично:

— Боговете страдат от капризи, както овците от тения. — И хитро се усмихна: — Защо ме примамваш да дойда в Рим, а сам бягаш от него?

Фабий се наведе към Федър през масата, поколеба се за миг, помисли си за своята мечтана голяма роля и после каза:

— Рим се е побъркал. Не иска нищо друго освен цирк, арена и кръв. И аз не виждам никакъв изход. Щуротии с ритници и изтъркани шеги? Все това ли? Аз с удоволствие се заяждам, нали знаеш? — усмихна се Фабий тъжно и продължи язвително: — Кого да нападам, като около нас е истински олимпийски симпозион[342]? Само се огледай! Всички са прекрасни и безупречни. Императорът е прекрасен, сенатът — прекрасен, магистратите — прекрасни, та дори и преторианците; и в кого тогава, дявол го взел, да се прицеля?! А нима мога аз, като римската сган, да мързелувам и да получавам милостиня от държавата — жито и двеста сестерции месечно? Пфуй! — В гласа на Фабий прозвуча огорчение. — Затова се вдигнахме и тръгнахме от село на село като скитници-комедианти, а не като артисти. Но това не ни задоволява! В името на боговете, напиши ми някоя пиеса, приятелю! Нали си писал пиеси!

Федър мълчеше и замислено барабанеше с пръсти по масата. Квирина слушаше изумена. Тя не допускаше, че лошото настроение на Фабий има толкова дълбоки корени. Не откъсваше поглед от устата на любимия си, дълбоките гънки край тях я плашеха. А тя бе толкова щастлива от това скитничество! Фабий продължаваше:

— Аз не вярвам, че със смяната на добър или лош властелин всички хора ще станат изведнъж добри или лоши. Не вярвам, че шепа пари и милостини ще направят щастлив римския народ. — Фабий отпи от кавичката. — Ах, тази арена! Тя ни отне хляба! Хората се забавляват само когато гледат как се лее кръв. Слушай, Федър! Хрумна ми тема тъкмо за теб! — И той продължи разпалено: — Представи си арената през очите на зверовете. Трибуните препълнени със зверове. В ложата царят-лъв със своята свита. Тигри — в ролята на претора и префекта. Армията на преторианските чакали слухти, души на втори план, в долните редици, на креслата — беля лешояди, хищници; над тях — пауни и свраки, още по-нагоре — хиени, покорни магарета, продажни маймуни и стада блеещи овце… А сега — внимание! Отварят се вратите на бестиария, екват фанфари и на арената се втурват хора! На трибуните рев, лай, врясък, тракане, мучене: „Нашият цар ни е избрал първокачествена стока! Хайде сега, плешиви уроди!

Гризете се! Хапете се! Драскайте се! Късайте си месата, та кръв да потече! Ето, това се казва театър!“ Какво ще кажеш, Федър?

Сюжетът заинтригува баснописеца. Очите на Квирина блестяха. Волумния ръкопляскаше, Лукрин удряше с юмруци по масата. Това е идея! Грав казва възхитено:

— А моралът на пиесата? Зрителите да се познаят в зверовете и да се видят на какво приличат с тая своя алчност за кръв.

— Да, да — избухна Федър разпалено. — Това не е лошо! Да се сбие всичко в едно късо действие; някои неща да се намекнат, други — в устата на водещия, нещо като сблъскване между зрителите-зверове…

— Само че тук има една опасност — забеляза Фабий. — Народът ще се забавлява дори с това, че се е познал в зверовете. Но какво ще стане, ако лъвът в ложата се досети?

— О, не! Императорът е великодушен — каза Волумния и всички се съгласиха с нея.

— Страх ли те е? — обърна се хапливо Федър към Фабий.

Фабий погледна Квирина. За него не става дума. Но той вече не е сам. Колко изстрада тя, когато го отведоха при Тиберий заради „Хлебарите“. Фабий разпери ръце:

— А не си ли е за страх, когато се завираш в устата на лъва?

Поетът се усмихна:

— Не се бой, момче. Ще го напиша внимателно.

И той започна да разказва подробно как вижда пиесата. Слънцето залязваше. Повърхността на езерото се позлати. Кипарисите стараха черни. А двамата автори под бръшляновата беседка разпалено обсъждаха как от идеята на Фабий да се роди пиеса.

40

От всички римски хълмове тръбяха тръби, тръбяха дълго, настойчиво, Рим се пробуждаше за тържественото отпразнуване на двадесет и петия рожден ден на императора. Милионният град мигновено скочи на крак. И дворците на сенаторите бързо се оживиха, макар че този час бе безсъвестно ранен за тях. Но нашият император страда — жалко и за него, и за нас — от безсъница и обича точността. Точността е стара гръцка добродетел, колкото и противна да е понякога. Но какво да се прави. Ставай! Трябва да се побърза с къпането, с прическата, с обличането, със закуската. Днес е тържествен ден!

Луций Курион изглеждаше чудесно на седлото, когато се понесе в галоп от Марсово поле, където бе нощувал, към Палатина, приветствуван от плебса, запълнил още от тъмно артериите на града. На гърдите си той имаше сребърна броня с изкована върху нея Хелиева колесница. Императорът бе оказал особена милост към Луций, разрешавайки му да носи същата броня, само че от сребро, а не златна като неговата.

Луций хвърли юздите в ръцете на стражата пред портите на императорския дворец и изтича по стълбите. Центурионът го въведе в преддверието.

Макрон седеше тук сам, в кресло край абаносова масичка. Беше с обикновена, люспеста преторианска броня. Луций го поздрави и седна насреща му. През големия отворен прозорец долитаха екът на тръбите и гласовете на тълпата.

— Станал ли е вече? — попита Луций.

Макрон кимна:

Вече е бил в банята. Сега му правят прическата.

— Добре ли е спал?

— Малко, както винаги. Изкарал акъла на хората в двореца още по тъмно.

Върху лицето на Луций заигра мускул. Този селяк никога не ще се научи да говори прилично. Дори когато става дума за императора.

— Чудо ден беше вчерашният за теб, момче — каза Макрон със своя пресипнал глас.

Луций оправяше бронята си намръщено. „Докога ще ме наричат

момче? Защо не ми казва вече момко?“

— Военният парад на Марсово поле беше прекрасен. Марс сигурно не е виждал такова нещо през живота си. И много хитро го беше измислил войниците да крещят само „Гай Цезар“, а мене и тебе да ни зарежат.

Луций мълчеше.

— Дипломат си ти, няма що, мое сребърно слънчице — признателно продължаваше сановникът. — Добре си те избра императорът за пропагандатор. Нова длъжност, а, току-виж, Курион я направил най-висшата в държавата! Само че ти си и сенатор и затова днес трябваше да си с тога, а не в униформа. Вече не си войник. Но аз разбирам, разбирам: иска ти се да блестиш с този Хелиос на гърдите. Ха-ха-ха! Нищо, нищо, не се сърди де. Прилича ти, има да пули по теб очи Валерия.

Макрон се изправи и закрачи из залата, като че ли се намираше на учебно поле.

Луций стана неспокоен. Той следеше твърдата крачка на Макрон — удар след удар. И попита престорено изненадан:

— Валерия върна ли се от Баи?

— То се знае. Заради него трябваше да се върне. Но главно заради теб. Няма защо да се криеш пред мен, момче. Мога да си представя колко си нетърпелив. Но все ще изтърпиш някак до вечерта. — Макрон се спря пред Луций. — Слушай, а знаеш ли кое беше най-майсторски измислено? Аплодисментите, когато в храма на Белона императорът изказваше благодарност на сената и народа, че са го удостоили с консулството. Това беше чудесно измислено!

— Имаше защо да се аплодира, Невий, не си ли съгласен? — върна си надменно Луций на сановника заради неговото „момче“. Макрон веднага забеляза това. „Я виж ти! За първи път ми казва Невий. Фамилиарност към тъста си или самонадеяна дързост?“

— Имаше защо да се аплодира — съгласи се Макрон. — Това, което направи като консул, беше великолепно, а пък това, което обеща да направи като император, ще бъде истинско чудо. Браво на нашия млад император. Само не ми разправяй, че не си организирал тия овации! Аплодисменти след всяка фраза… — отлично! Много ли пари струваше?

— Нима парите в този дом имат значение?

— Прав си. Важен е ефектът. А твоята глава разбира от такива работи. Искам още нещо да знам: какво направи, как я уреди с гадателите, че димът се вдигаше право нагоре при оня диво разфучал

се вятър? Това беше чудесен трик!

— Какъв дим?

— При жертвоприношението на императора, когато освещаваше Августовия храм на Форума… — Макрон се ядоса: — Не се преструвай пред мен, че не знаеш! Не те съветвам да правиш това. Не обичам да ме нравят на глупак!

Луций благосклонно се усмихна:

— Разбирам какво мислиш… Но това не беше никакъв трик. Олтарът се намира от източната страна на храма, а вятърът бе западен. Това е то цялата тайна.

Макрон гледаше Луций със завист, но заговори без злоба:

— Голям късметлия си. Родил си се под щастлива звезда. — Но след малко продължи хапливо, като крачеше на залата: — Де да видим днес какво ще направиш в цирка. От днешния ден много неща ти зависят, момче. Внимавай. — Той обърна очи към дъбовата врата: — Циркът е най-силната му страст, знаеш това. По-добре счупи квадригата, остави се да те прегазят, но да загубиш — в никакъв случай! Иначе не отговарям. Ще те изпрати някъде по Рейн и Валерия ще загуби годеника си.

Луций стрелна Макрон с омраза изпод притворените си клепачи. „Годеник на Валерия! Ах, любезни мой, толкова далече още не сме стигнали. Тази игра скоро ще свърши. Аз знам — вие двамата сте направени от желязо. Отстъпление — такава дума няма във вашия речник. Има само: нападение и покоряване. Само че и аз съм костелив орех. Аз също мога да нападам и да покорявам и никога няма да се подчиня на една хетера, която на всичко отгоре е дъщеря на роб! Тя с удоволствие би ме дърпала на конци като парцалена кукла. Но грешите! Аз ще направлявам съдбите на хората, а не тя моята! Дори ако… дори ако… — Луций си спомни целувката на Валерия, преди да замине, и ледени тръпки плъзнаха по тялото му. Той впи пръсти в облегалката на креслото и сбърчи чело. — Аз няма да сложа проститутка в леглото на един Курион! Това би означавало баща ми да се обърне в гроба. А че баща й бил преторианski префект? Това е нищо за един Курион. Той гледа много по-високо. Към най-високото. Не към сенаторската дъщеричка Торквата, нито към дъщерята на могъщия Макрон, а към Ливия — сестрата на императора!“ Внезапно Луций злобно се разсмя:

— Но днешният ден няма да бъде приятен за теб, мой Макрон…

— Защо? — попита префектът.

— Как ще се чувствуваш, когато пред очите на сто и шестдесет

хиляди души в цирка до Калигула седне като императрица твоята жена?

Ударът не попадна в целта. Лицето на Макрон светна.

— Учудваш ли се на Калигула? Ения е прекрасна жена. А на императора аз мога да му пожелая само най-хубавото, нали така? Тебе не те ли е страх от ездата? — промени темата Макрон. — Тежки ще бъдат състезанията. Синият, както чух, имал отлични арабски коне.

Луций изпъчи гърди, среброто метна отблясъци из залата.

— Страх? Аз да се страхувам? Нали сам каза, че съм дете на Фортуна. Или иначе казано — годеник на Фортуна.

Макрон не схвана намека с годеника, но въпреки това нещо не му се нравеше у Луций. Прекалена самоувереност? Патрицианска надменност? Въображение на императорски любимец? „Нещо много си се разбързал, момче. Само преди осем месеца седеше пред мен в терацинската кръчма кротък като овчица и щеше да глътнеш с очи Валерия. Нещо много очебийно ти расте гребенчето. Почваш да ми се качваш на главата. Сигурно искаш да ме оставиш на втора линия, а? Чини ми се, че и Валерия вече не може да те надвие. Знам, сега имаш по-силна опора зад гърба си. Е, добре. Но хубаво трябва да знаеш моята поговорка: дори на Палатина му се намира на всичко колаят…“

Дъбовата врата се разтвори широко. Императорът влезе. Луций скочи от креслото.

— Ах! Приличаш на бог, мой Гай! — извика Луций възторжено.

Макрон веднага се присъедини:

— По-великолепен си и от фараон!

Императорът се усмихваше и приемаше техните благопожелания. После допита загрижено:

— В добра форма ли си, Луций?

— Надявам се, мой драги. Заради теб трябва да победя, иначе по-добре да ме стъпчат конете.

— Депутации от сената, от жреческите колегии, братствата и магистратите чакат в атриума, мой цезаре, за да те поздравят — съобщи Макрон.

— Ще ги приема в перистила. И двамата ще бъдете с мен. Вътре е непоносимо душно, в перистила въздухът е по-свеж. А след това — на цирка!

— Лектика или кон? — попита Макрон.

— Нищо. Ще вървя пеша.

— Тогава стража…

— Не, мой Невий. Не искам да ме съпровождат преторианци. Нали

няма никаква опасност?

— Нищо не се знае — избоботи Макрон. — Ами, да речем, някой луд…

Луций го прекъсна:

— И лудият трябва да обича императора. А както твърди Сенека, любовта на народа е най-добрата стража за владетеля.

Circus Maxsmus приличаше на половинка раковина, напълнена с розово месо.

Робите бяха посипали с киновар жълтия пясък на състезателните писти, а амфитеатърът сияеше от белотата на тогите, изпъстрена с всички багри на женските одежди. Въздухът трептеше от горещината. И всичко това, нажежено от безпокойството и движението на тълпата, заслепяваше до болка очите. Циркът бе претъпкан докрай със зрители, глава до глава. Сенаторите заеха местата си срещу императорската ложа. До тях бяха ложите на понтифиците, весталките и служебната ложа за едила и претора.

Държавни роби разнасяха закуски, плодове и разредено вино. На най-горния ред срещу императорската ложа седнаха Скавър и Балб. Ред по-надолу бяха Мнестер и Апелес.

— Ехей, хорица — обърна се Мнестер назад, — знаете ли, че след състезанията ще пуснат тигри срещу въоръжени престъпници? Императорът е заповядал да докарат двеста тигъра от Индия.

— Бррр, река от кръв ще потече — каза Балб.

Мнестер сви рамене.

— А ти какво искаш? Кръвта има хубав цвят.

Екнаха фанфари. Идваше императорът.

Сред оглушителен рев и бурни овации, както римляните посрещаха само хищниците, хвърлящи се върху гладиаторите, влезе в ложата си двадесет и пет годишният господар на света, съпровождан от съпругата си Ения, сестра си Ливия и Макрон.

Той наистина приличаше на бог. Дългото пурпурно наметало от най-тънка вълна издължаваше възпълната му фигура. Туниката от лилава коприна бе извезана със сребърни лотосови цветове. На главата — венец от златни дъбови листа. Императорският пръстен, заедно с другите пръстени на ръката, мяташе огнени искри.

Императорската ложа бе засенчена с оранжев велум на черти, но Калигула не седна под навеса и като жумеше срещу слънцето, вдигна ръка за поздрав.

Циркът аплодираше, ревеше, тропаше с крака от възторг.

Императорът приветливо кимна на всички страни. Макрон стоеше

в дъното на ложата. Той имаше противното усещане, че ръката му, която толкова дълго държеше вдигната, е натежала поне със сто унции[343]. През главата му минаваха странни мисли: „Не ми ли беше по-добре със стария тиран, който си седеше на далечния остров и не ми се бъркаше в работите, отколкото с този благодетел, дето непрекъснато ми се мотае пред очите? В началото изглеждаше, че глупавият младок ще се занимава само със състезания и любовни похождения, а държавните работи ще предостави изцяло на мен. А се оказа, че иска всичко сам да върши: да управлява, да се занимава с войската, да съди, финансите да ръководи… Трябва да го поуморим, да му поизстискаме силицата… Ения ще трябва малко повечко да… — Макрон плъзна поглед по своята бивша съпруга. — Гръм да я тресне, каква е хубавица тази моя жена! Нагиздила се е като арабска царица. Ама че противна работа е, дето трябва… Пфуй!“ Макрон премести погледа си върху императорската сестра Ливила. Тя се заглеждаше по мъжете с безсрамни, влажни очи. Макрон не харесваше Ливила. Не е така нежна и красива като Ения. Наследила е острите черти на майка си Агрипина. Отдала се още от детски години на кръвосмешение с брат си, тя имаше явни следи от безсрамие върху лицето си. Широки ноздри, чувствени устни, ниско чело. Обвита в лилав муселин, плътно прилепнал по тялото й, Ливила изглеждаше като гола до Ения.

Императорът, макар че аплодисментите не бяха стихнали, седна в креслото си и без да се обръща, попита:

— Всичко ли е наред, Макрон? Можем ли да започнем?

„Говори с мен през рамо като с пастир“ — помисли си Макрон, но отговори учтиво:

— Да, мой цезаре.

Калигула даде знак на едила с величествен жест.

Тръбите зазвучаха някъде високо от всички страни на цирка. Млад атлет застана пред императорската ложа. Взе от ръката на Калигула горяща факла и вдигнал я над главата си, обиколи цялата състезателна пътека. После изтича по стъпалата на спината посред цирка и хвърли факлата в бронзовия купел, пълен с дървено масло и смола. Щом огънят пламна, тръбите отново екнаха.

Отвориха се тържествените врати и в плътни редици на стадиона излязоха състезателите с коли, бегачите, гладиаторите и накрая борците с шлемове, мечове и щитове.

— Ave Gaius Caesar imperator Augustus!

Техният поздрав заглъхна сред крясъците на тълпата.

В редиците на състезателите вървеше и Луций. Дъхът на Валерия,

седнала в ложата на весталките, спря. В къса бяла туника, препасана със зелена лента, снажен, висок — той й приличаше на Херос. Луций не погледна към нея. Обърна очи към императора като войник към своя командир, погледна Ливила и отминавайки императорската ложа, продължи безразлично нататък.

Макрон оглеждаше картината на цирка. „Прелест. Гледка, която с нищо не може да се сравни. След това море от цветове, овации, летящи коне и рев на тълпата — хората ще ходят няколко дена глухи и слепи. А какво ще стане, когато на арената изскочат лъвовете и тигрите и разкъсат гладиаторите! Рим си живее, както трябва да живее пъпът на света. Само тия игри струват сто милиона сестерции. А това се повтаря най-малко два пъти в месеца! Настроението на хората се покачва, а нивото на паричките спада. Ще трябва да предупредя императора. Да го предупредя — но това значи да го раздразня. — Мислите в главата на Макрон се блъскаха една в друга. — Да го предупредя и по този начин да го разгневя или… да оставя ябълката да зрее, да червяса и да падне? При такова падане всичко се случва, може и с мен да се случи нещо по-добро…“

След като манифестацията свърши, из вратата излязоха осем двойни впряга коне със състезателни биги. Валерия разочаровано се отдръпна: това не е състезание на патриции! С бигите ще препускат наети плебеи. Жребият определи мястото на състезателите, които по двойки, в туники с цвета на всеки от състезаващите се клубове — бял, червен, зелен и син, — скочиха в бигите, хванаха с дясната си ръка камшиците, а с лявата — поводите на конете. Шлемовете и броните на състезателите ярко блестяха. Конете неспокойно цвилеха и риеха с копита в пясъка.

Сред зрителите се вдигна шум. Започнаха да се обзалагат. Обзалагаха се всички — кой с когото свърне. Тези долу — за куп ауреи, горните — по на шепа сестерции. Най-много се обзалагаха за зеления, императорския цвят.

— Какво ли правят сега нашите? — размисляше на глас Балб. — Къде ли скитат по селата? Жалко, че я няма тук Квирина. Никога не е виждала цирк.

— Ами и аз от двадесет години не съм гледал такова театро — каза Скавър.

— Хм. Казват, че такива — тържествени игри, като днешните, стрували сто милиона — подхвърли Балб.

— Оня скръндза сигурно днес се обръща в гроба си — смееше се Скавър.

— Ами че то не са малко пари — каза Балб, като плюеше ловко люспите на фъстъците.

— Не ти ли се струва, че императорът се е зачервил много?

— То е от оранжевия велум.

— На кой цвят ще заложиш, Балб? — викна Мнестер. — На зеления ли?

— Не. Аз, откакто се помня, най-много обичам синия. Сигурно защото цял живот клеча в дупка и не виждам небето. Аз съм за синия!

— Аз — за зеления, императорския — каза Мнестер. — На колко? На жълтица?

— Моето небе си струва една жълтица — усмихна се гърбавия. — Дадено, Мнестер!

— И от мен жълтица за синия — присъедини се Апелес.

Мнестер то погледна изненадано:

— Какво? Не за зеления? Ти, приятелят на императора?

— Приятел ли? Само негов шут и клоун. — Лицето на Апелес доби присмехулен израз. — Само ми приписват това приятелство с господаря на света. — И като видя учудените очи на Мнестер, притегли главата му към себе си и прошепна: — Преди три дена как не го молих да направи нещо за нас, артистите, за театъра. Ще си помисля, обеща милостиво, но съгласи се, казва, че в цирка се забавлявам по-добре. Скокът на един тигър върху гладиатора, смееше се, не може да се сравнява с вашите артистични гримаси. Циркът е изключително зрелище… Уж се смееше, но съвсем сериозно го каза. Тежат ми тези негови думи…

Млъкнаха и двамата, загледани в императора. Отдалече той изглеждаше малък, просто едно алено петно, и лицето му алено и на ивици като тигрова кожа, навярно от раирания велум над ложата.

— Всеки си има по някоя слабост, Апелес. Пък и… какво повече бихме могли да желаем? Помисли си само как беше при стария и как е днес. Да благодарим на боговете!

Тръбите екнаха и циркът мигновено стихна. Чуваше се само глухото ръмжене на тигрите и лъвовете от подземните бестиарии.

Късите камшици блеснаха във въздуха, конете препуснала и големите биги се понесоха.

Зрителите, вперили очи в часовниците, едва дишаха. Тропот на копита, грохот на коли, подканващи викове. Водеше червеният. Водеше, докато му се падна най-трудният външен кръг. Подир него — зеленият — във вътрешния кръг, следван от синия, а накрая — белият. В този ред те обиколиха два пъти пистата. При третата обиколка

зеленият се откъсна от синия, с когото досега изглеждаха еднакво силни. С камшика и с гърлени викове той насърчаваше конете и бързо настигаше червения. Преди последния завой разстоянието между тях бе само две конски глави. Ревът в цирка се усилваше. Червеният, забелязвайки напора на зеления, взе неочаквано енергично завоя, премина от външния кръг във вътрешния и зеленият налетя върху него в пълен галоп. Грохот и трясък. Вик от сто хиляди гърла.

Двамата състезатели полетяха към земята и уплашените коне ги повлякоха за поводите, омотани около левите им китки. Тъмните ивици в пясъка вероятно бе кръвта, която бързо се всмукваше от аленатa пътека. Междувременно синият стигна до целта.

От вратите изтичаха роби, за да опрат уплашените коне и да спасят състезателите. Зеленият, проклинат от императора и тези, които се бяха обзаложили за него, вече не дишаше. Червеният се бе провинил; той напусна своята писта, за да препречи пътя на зеления по вътрешния кръг. Зрителите наскачаха, негодуваха и искаха смърт за състезателя, който лежеше на пясъка със счупени ребра. Императорът не се поколеба. Вдигна юмрук с палец, обърнат надолу:

— Habet!

Катът прободе гърлото на тежко ранения, кръвта бликна нагоре. Робите извлякоха двата трупа и изравниха с гребла пясъка на състезателната писта.

Оранжевият велум над императорската ложа се издуваше като корабно платно при вятър, слънцето припичаше, драгоценните благовония, разпръсквани от стотици роби, притъпяваха миризмата на пот.

Ения бе развълнувана от състезанието и споделяше със съпруга си своя възторг, като леко вдигаше бялата си ръка, окичена със златни гривни. Императорът, разгневен от загубата на своя цвят, се мръщеше. Не отговаряше на Ения. Той впери поглед във Валерия. „Тя е още по-очарователна от Ения. Тялото й е стройно, стегнато. Ения ме отегчава вече. Дали след съпругата да не опитам и дъщеря ти, Макрон? Не, не. Ливия Орестила ми харесва повече. Ще я разведа с Пизон и може да се оженя за нея. Прекрасна е. Тъничка като момиченце. Да! Още утре ще я извикам…“ Калигула се изсмя на глас.

— Желаеш ли нещо, мой благородни? — наведе се към него Макрон.

Той дори не обърна към сановника главата си, увенчана с дъбовия венец, изпод който се стичаха струйки пот.

— Нищо. Засега нищо, мой префекте. А всъщност — да.

Благовоние.

Калигула изля в шепите си цялото шишенце и разтри челото и слепоочията си.

— Виж ти, гладиаторите. Аз залагам на този, огромния, с бялата лента на шлема. Залагаш ли против? — попита императорът.

— Залагам — каза Макрон, тъй като не можеше да му противоречи, макар да бе също убеден, че германският великан ще победи своя съперник — тракиеца. — На колко?

— Милион сестерции — грубо се изсмя императорът.

— Мой императоре — ужаси се Макрон, — искаш да ме разориш ли!? Не стига ли на петдесет хиляди?

— Какво да правя с теб, бедняко — усмихна се Калигула и се обърна най-после към този, с когото разговаряше. — Може и на петдесет хиляди.

Двойките гладиатори, наредени по протежение на цялата състезателна писта, бяха готови за бой. През изминалата половин година от възкачването на Калигула бяха отбрани голям брой мускулести роби и специално обучени в гладиаторските школи. Сега те стояха тук в пълно въоръжение, с шлемове, къси мечове и овални щитове. По даден знак гладиаторите започнаха бой на живот и смърт.

Двойките бяха много, вниманието — разсеяно и поради това между зрителите настъпи хаос. Познавачите негодуваха. Мястото на гладиаторите е в кръглия амфитеатър, а не на цирка. Какво ще видя, ако ми хареса тъкмо онази, двойка, която е на другата страна на цирка? Все пак недоволните роптаеха тихо. Е, и на това сме благодарни, слава, на боговете, че изобщо разрешиха игрите.

Ако двадесет и пет годишният император разбираше от нещо добре, това не бе нито икономиката, нито философията, нито поезията, а конните състезания и гладиаторските игри. Той можеше безпогрешно да отгатне силата на мускулите, еластичността на сухожилията, удара по черепа или отскока.

Двойката гладиатори пред императорската ложа бе специално избрана. Партньорите изглеждаха равностойни и нападенията им се редуваха. Ловко работеха мечовете, светкавично се поднасяха щитовете, пресрещайки смъртоносния удар, краката леко се докосваха до пясъка, скоковете на гладиаторите напомняха движенията на хищници. Те водиха дълга битка, без да се наранят, и зрителите възхитени следяха красивия бой.

Много двойки вече бяха приключили състезанията си на огромния цирков терен. Калигула, по даден от Макрон знак, механично вдигаше

ръка, което означаваше смърт за победения.

Остана последната двойка — германецът и тракиецът. Гладиаторите бяха така опръскани с кръв, че вече не можеше да се разбере изразът на лицата им. Изтощени от загубата на кръв, те едва се държаха на крака. Въпреки това се биеха, доколкото имаха сили. Сред тълпата цареше напрегната тишина, нарушавана само от звънтенето на мечовете по металните щитове. Тракиецът се засили за удар, но в същия миг отскачащият германец му се изплъзна и падна на колене. Ударът не го улучи. Мечът на тракиеца отново светкавично излетя нагоре, викът на хилядите разтърси цирка, но за изненада на всички германецът и в клекнало положение отблъсна удара с щита и скочи.

Циркът ревеше, аплодираше, тропаше. Германецът доби смелост от успеха си. Налетя разярено върху щита на тракиеца, но щитът се отмести и тракиецът прониза с меча си германеца в слабините. Великанът се строполи и застена. Тракиецът стъпи с крак върху гърдите му и обърна глава към императорската ложа.

Калигула, заложил на германеца, изгуби петдесетте хиляди сестерции („Ах, защо не се обзаложих на милион“ — ругаеше се Макрон) и злобно вдигна десница с палеца надолу. Тракиецът прободе с меча си гърлото на ранения и кръвта го опръска. Зрителите и тези, които бяха заложили на германеца, не аплодираха решението на императора, вдигна се негодуващ шум, тъй като според всички германецът трябваше да остане жив заради отличния си бой. Калигула забеляза това и стана неспокоен. Готов бе отново да вдигне ръка в полза на победения, но вече бе късно. Народът недоволно шумеше.

Робите разчистваха арената от труповете и изравняваха пясъка. По знак на Макрон се разтичаха роби с вино, за да смекчат недоволството сред зрителите.

Макрон и Ения успокояваха разгневения император. Виж! Приготвят пистата за състезанието на квадригите. Златният гвоздей на игрите! Сега вече ще се състезават не наети плебеи или роби, а млади благородници, цветът на Рим.

Екнаха фанфари.

От вратите бавно излязоха четири коли, всяка теглена от четворен впряг чистокръвни коне. Те спряха върху линията на старта и робите подадоха поводите на благородните състезатели. В къси туники с цвета на своя клуб, гологлави — те скочиха в квадригите. Закопчана със златна фибула на рамото, върху гърба на всеки се спускаше дълга лента, от лека материя — червена, бяла, зелена и синя. Луций — в зелено — държеше един от средните впрягове. Той бе посрещнат с

екзалтирани викове. Макрон се наведе към Калигула:

— Приветствуват твоя цвят, цезаре!

Луций изглеждаше спокоен, бе тренирал всеки ден и не се плашеше от състезанието.

Сред матроните на сенаторските семейства седеше Торквата; лицето й бе покрито с прозрачен воал. Тя с цялата си душа се стремеше към Луций, пожелаваше му победа; знаеше, че той не може да я съзре сред множеството, но бе щастлива, че тя го вижда. Торквата продължаваше да го чака.

Дълбока тишина изпълни цирка.

Лично едилът удари медния диск и квадригите се понесоха. Пръв бе синият състезател, Луций веднага си послужи със своя трик — отпусна поводите, притегли ги, изсвири продължително и отново съвсем ги разхлаби. Конете, летяха като птици. Луций премина с бясна скорост край императорската ложа, носеше се като вихър и при втората обиколки, задмина синия. Сега трябваше само да издържи. Той чуваше провлечения хилядогърлен вик на зрителите, чуваше тропота на своята квадрига и ударите на конските копита. Не усещаше болката, която му причиняваха защитните плочки на голенищата, опрени о предната дъска на квадригата, за да пази равновесие.

В този луд бяг киноварната писта и петнистите задници на конете пред него се сливаха в една мъглива черта. Имаше усещането, че преминава през дъждовна завеса. Зелената лента се вееше зад гърба му и го теглеше назад. Той й се съпротивляваше, като излагаше лицето си на вихъра. Пред очите му бе само жълто-розовата река от пясък, а по нейните брегове като размазани точки летяха назад лицата на зрителите от долните редове. Копитата на жребците поглъщаха земята. Ревът на тълпата, обкръжил състезателната писта, бе далечен, безформен и по-слаб от вятъра, който свистеше край слепоочията му.

При шестата обиколка Луций взе завоя така рязко, че квадригата летя известно време само на лявото си колело. Дясното — във въздуха. Две-три секунди наклонът бе толкова голям, че квадригата сякаш щеше да се преобърне на лявата си страна. Вик на ужас разтърси цирка. Но Луций уравновеси колата, дясното колело отново се опря на земята. Той не чуваше името си, изригващо от хиляди гърла. Летеше към финала, оставяйки далече зад себе си другите.

Ликуването, виковете, овациите нямаха край.

Валерия бе бледна от вълнение. Тя забрави гнева си, който до преди малко я изпълваше. Сега оправдаваше Луций. Да, трябвало е ежедневно да тренира за такова голямо състезание. Заради това не е

дошъл при нея в Баи. И си представяше как ще го посрещне довечера. У дома го очаква нейното писмо: „Ела! Ела! Ела!“

Калигула продължително и възторжено ръкопляскаше. После се обърна към Макрон:

— Подай ми лавровия венец за Курион. Великолепно препускаше. Остави всички далече зад себе си. Обичам го.

— Обичам го — усмихна се с чувствените си устни Ливила.

— Ето как се побеждава за цвета на императора! — каза възторжено Макрон. — Курион заслужава нещо повече от венец.

Под ека на тръбите Луций се изкачи по стъпалата пред императорската ложа.

Калигула стана, постави на главата му венеца на победител и го прегърна сред бурни аплодисменти. Очите на Луций, червени от вятъра и напрежението, се вдигнаха към императора.

Той целуна, както се полагаше, ръката на Калигула и уморено се усмихна. Зърна ръкопляскащата Ливила и полуотворените й устни.

Императорът произнесе ласкаво:

— Благодаря ти за победата в чест на моя цвят, мой Луций. Аз умея да бъда благодарен, приятелю, ще видиш!

Валерия напрегнато наблюдаваше, тази сцена. Тя седеше само на тридесет крачки от Луций и не откъсваше очи от него. Но не забеляза, че той погледна Ливила. Видя само, че не погледна към нея. Не й обърна внимание. Сякаш не беше тук. Тя се разтрепера от злоба. Луций си тръгна. Оглеждаше се, навярно търсеше Торквата. Валерия се тресеше. Ледена вълна се надигаше към сърцето й. „Той отива при сенаторската мимоза. О, Хеката, какво чакам още? Стига съм била милостива! Прекалено се унижавам! В Остия се колебаех. Сега вече съм сигурна.“

И Торквата не откъсваше поглед от Луций. И тя забеляза, че той не обърна внимание на Валерия. „Венеро милостива, не означава ли това, че ще се върне при мен? Ах, ще бъда търпелива, ще го чакам, само да се върне!“

Мислите на двете жени бяха прекъснати от страшен рев. Дълбок, хъркащ рев, повтарян непрестанно от стотина гърла. Това бе чудовищният концерт на прегладнелите тигри, които се хвърлиха върху мрежата срещу човешките сенки, когато робите отвориха външните врати на бестиария.

През арената препускаше тръбач на кон. Той спираше всяка минута, тръбеше и с мощен глас съобщаваше, че след малка пауза срещу осъдените на смърт, които са въоръжени и специално обучени,

ще бъдат пуснати индийски тигри. Екзалтирани ръкопляскания разтърсиха цирка.

— Ето ти сега и касапница — каза Балб на Скавър и се изправи. — Нямам желание да гледам как тигър изяжда човек, па макар и да е престъпник. Виното ми е по-вкусно от кръвта.

Скавър остана.

Отиваха си мъже и жени, отидоха си Сенека, Валерия и Торквата. Но картината на цирка ни най-малко не се измени след напускането на няколко десетки души. Императорът изпроводи Ения до лектиката и се върна. Той покани Луций да седне между него и Ливила.

Слънцето клонеше към залез, ставаше прохладно, робите разнасяха хляб и печена риба. Миризмата на дървено масло дразнеше ноздрите, разреденото вино се стичаше в гърлата. Пистата на цирка се запълни от мъже в тежки ризници, въоръжени с копия и къси мечове. После на арената нахлуха бенгалските тигри.

Императорът пръв възторжено ги аплодира.

Но не му се удаде дълго да се радва на тази изключителна гледка. Той се изправи неочаквано и вдигна ръце към слепоочията си. Застена от болка и се олюля. Макрон и Луций скочиха. Целият разтреперан, Калигула тежко се отпусна в ръцете им. Ливила се ухили:

— Известно ми е това. Епилептичен припадък. Внимавайте, ще почне да хапе и да рита.

Двамата мъже го заведоха до лектиката, наредиха да потеглят за двореца и силно разтревожени, тръгнаха край носилката на императора. Ливила остана сама в императорската ложа. Тя гледаше как прегладнелите и ранени хищници разкъсват телата на мъжете. Красивите й зъби бляскаха в полуотворената карминена уста, а очите й сияеха от възторг.

Вечерта Валерия напразно очакваше любимия си. Той бдеше над императорското ложе заедно с Ения, Макрон и лекарите, които не знаеха какво да предприемат.

Калигула вдигна температура, целият трепереше, обливаха го ту ледени, ту горещи вълни.

След игрите народът узна, че императорът се е разболял. Тълпите обкръжиха двореца, не искаха да си отидат, макар че настъпваше нощ, и настояваха всеки час да бъдат уведомявани за състоянието на любимия си владетел.

Лекарите така и не знаеха какво да сторят. По рецепта на Августовия лекар Меза те направиха на императора компреси със студена вода, но това не помогна. Състоянието на болния бе сериозно.

Стотици хиляди хора се разположиха на Палатина и на Форума. Силни стенания и плач се чуваха в нощта. Всички богове — римски, гръцки, египетски, финикийски, фригийски — се призоваваха на помощ. Патриции и плебеи обещаваха скъпи дарове на божествата, ако спасят живота на императора.

Температурата се покачваше. Лекарите поставиха пиявици на болния. Но температурата не спадна. Императорът бълнуваше.

Сред тълпата се носеха викове:

— Спаси го, всемогъща Хеката, вземи моя живот вместо неговия!

41

Вече четвърта седмица Рим живееше под знака на мъката, плача и надеждата, а императорският дворец — потънал в грижи около болния. Край леглото на цезаря се редуваха лекари, редуваха се и приближените му.

Очите на Ения бяха помръкнали от умора, изтерзани от бдение. Сестрите на Калигула Ливила и Агрипина, а също и Друзила — макар и с болни дробове — седяха непрекъснато край леглото му. Макрон и Луций почти не напускаха двореца.

Нощите бяха тежки, изтощителни, уморителни. Денем болният подремваше; нощем, когато температурата се покачваше, той бълнуваше. Виждаше се как препуска по състезателната циркова пътека на своя Инцитат. Бореше се с вятъра, призоваваше Юпитер на помощ, шибаше любимия си кон, носеше се в галоп и с победоносен вик известяваше, че пръв е стигнал до финиша.

В един такъв момент при императора бяха само Луций и лекарят. Харикъл слагаше на слепоочията му пиявици. Луций бършеше потта от челото и гърдите му с гъба, намокрена в студена вода и вино. Разсъмваше се. Сребристата светлина разпръсна виденията, императорът се съвземаше. Отвори дълбоко хлътналите си очи, погледът му се плъзна по помпейската стенопис и накрая се спря върху Луций:

— Как е Инцитат?

— Добре е, мой най-скъпи — отговори Луций.

— Летеше с мен като вихър. Всички изпреварихме.

Но беше целият в пот. Да не получи възпаление на дробовете.

Очите на Луций и Харикъл се срещнаха: отново бълнува.

— Ще отида да го видя в обора — обеща Луций.

Калигула леко се усмихна на Луций:

— Ти си ми верен. Кажи ми, колко дни вече…

— Шест — изрече бързо Харикъл.

— Лъжеш! Ти кажи, Луций!

— Двадесет и шест, мой драги.

— Ах ти, лъжливо лекарско псе! Искам да пия! Не ти! Луций, ти ми дай да пия!

Луций отпи от студената вода с вино и като подпираше с лявата си

ръка главата на Калигула, доближи чашата до устните му.

— Нямам сили. Къде е Ения?

— Тя бдя над теб непрекъснато три дни и три нощи. Отиде да си почине.

— А Макрон?

— В кабинета си е. Диктува. Да го извикам ли?

— Не. — Императорът се замисли. Освободи с ръка лекаря. — По-добре ми е.

— Слава на боговете, мой Гай. Веднага ще съобщим.

— Почакай. Беше ли при Авиола?

— Три пъти.

Императорът се намръщи:

— Още ли не е решил?

— Твоето желание е заповед за него. Но летният дворец в Апциум[344] не е негов. Собственост е на дъщеря му Торквата, наследство от майка й.

Калигула притвори очи. „Не знам по-хубав летен дворец от този. Колко красива ще бъде в него Ливия Орестила. Мъжа й Гай Пизон ще изпратя проконсул в далечна провинция. И ще скрия тази красота за себе си в Анциум.“

— Поради това не е възможна продажба, а само замяна — обади се Луций.

— Ще му дам на този ненаситник която иска от вилите ми.

— Ще му съобщя това. Така че около октомврийските нони замяната би могла да се осъществи.

Калигула кимна. Бе уморен. Тихо промълви:

— Но никой нищо да не узнае! Никой!

— Никой, разбирам. Тъкмо сега Авиола е в Анциум.

— Добре. Иди при него и се договорете. Имаш моите пълномощия. Искам да пия. Благодаря ти.

Затвори очи, замълча и скоро задряма.

По цели дни и нощи Валерия очакваше Луций. Пишеше му писма, но не ги изпращаше. Страхуваше се да не го разгневи със своята натрапчивост и настойчивост. Сама се утешаваше: „Ще му стана по-мила след по-дълга раздяла. Ще му липсвам. Нали знам как копнее за мен, как жадува за моята любов.“ Извиняваше го с болестта на Калигула. Знаеше, че е неотлъчно при императора, одобряваше това, нали оздравяването на Калигула бе и в негова, и в нейна полза! И въпреки всичко се надяваше, че ще намери малко време и за нея.

Една сутрин забързано притича робът на Луций с кратко писмо:

„Идвам.“ Валерия ликуваше. Но Луций не дойде. Тя се измъчваше от ревност. Нареди на свой човек да следи Луций. Съгледвачът донесе лоша вест: у дома не се прибира, постоянно е на Палатина, но няколко пъти по тъмно е ходил в двореца на Авиола, облечен в плебейски дрехи.

Когато чу това, Валерия пребледня. Пред очите й изскочиха червени кръгове. Разпита недоверчиво съгледвача. Той служеше на Валерия от години, бе й предан като куче. Няколко мига се поколеба, но страстта и ревността й бяха по-силни от разума. Гласът й заекваше:

— Ще направиш ли всичко заради мен?

— Всичко, господарке.

Тя донесе сребърна кутия и изсипа на масата своите украшения. Това бе цяло състояние. Това бе имение и лозя, стадо добитък, това бе добруване за цял живот.

— Всичко ще бъде твое…

Очите на човека се наляха с кръв, той едва преглъщаше:

— Какво трябва да направя, господарке?

Валерия се приближи до лицето, набраздено с дълбоки бръчки, и зашепна обещания и заплахи. Той кимна и се закле в Юпитер Гръмовержеца: „Ще изпълня и ще мълча!“ След което си отиде безшумно като хищник.

Часовете се влачеха като години. Валерия чакаше. Улавяше и най-малкото шумолене, сърцето й биеше в гърлото. Не можеше да заспи. В полунощ Адуа й съобщи, че е дошъл съгледвачът. Валерия го вмъкна в своята спалня, отпрати робинята.

— Говори!

Той извади изпод наметалото си камата, от която нарочно не бе изтрил кръвта. Разказваше: прескочил оградата на Авиоловата градина, като преди това хвърлил на договете отровно месо. Дебнел, скрит в храстите. След малко се появила бледоликата девойка, която всяка вечер се разхождала под кипарисите. Пълзял подир нея чак до края на градината, където тя седнала на една мраморна скамейка. Било вече тъмно, когато изведнъж застанал пред нея. Тя скочила уплашено и той я пробол. В сърцето. „Сигурен удар, моя господарке.“

Валерия гледаше камата, която убиецът бе поставил на масата със засъхналата черна кръв на Торквата по нея. Подаде на мъжа сребърната кутия, натежала от злато и скъпоценни камъни. Той я уви в черен плат и я скри под наметалото си; искаше да целуне ръцете на Валерия, но тя ги отдръпна.

— Ще ме пропусне ли вратарят, господарке?

Валерия плесна ръце и се разпореди. Мъжът си отиде. Тя погледна камата. Взе я и я заоглежда от всички страни. Триумфираше. Радостта й нямаше граници, от устата й излитаха победоносни викове. По нейна заповед събудиха робите и робините. Нареди на управителя да им даде десет амфори вино. Тя пиеше с робите в атриума и правеше възлияния на ларите за своето голямо щастие. Изваждаше от сандъците скъпоценни одежди и ги раздаваше на любимите си робини. Атриумът гъмжеше от различни езици, звънтяха лири, лееше се вино. Нека пият, нека лочат, нека се любят в чест на радостта й, че съперницата й е вече мъртва!

С чаша вино в ръка Валерия изтича в спалнята си. Хвърли се върху леглото си, кристалната чаша падна и се разби на парчета. Виното се разливаше и упояваше крилатата Харпия[345] върху мозаечния под.

Валерия лежеше възнак, загледана в тавана, и се унасяше от своята радост. Шумът в главата й не преставаше. Обливаха я горещи вълни. Скочи боса и разтвори завесите на балкона. На безлунното небе светеше червена звезда. Кървава рана след пробождане. Валерия потрепера. Дръпна завесата и си легна. Затвори очи. Но кървавата рана не изчезна. Разрастваше се, завираше се под клепачите й, пареше, изгаряше. Покри с ръце очи, но кръвта се процеждаше през пръстите й.

Изведнъж започна тежко да диша. Вдигна се уплашено и седна в леглото. Няма нищо, нищо, нищо… пияна съм, нищо повече. Изтръпналите крайници не й се подчиняваха, вкаменяваха се, вледеняваха се. Искаше да извика, но от гърлото и излезе само пресипнал стон. Страх сви сърцето й. После я обви мрак. От черните ъгли засвяткаха пронизващи очи върху набръчкано, студено, гневно и грозно лице, заплашващо като сянка на убиец: фурия — с развети змийски коси, с безумно отворена и няма уста. Поне един-единствен звук да издаде тази паст, да викне, да изкрещи, да прокълне! Но страшната паст не гъкваше и това навяваше още по-голям ужас. Появи се второ, трето лице с вихрено развети коси. „Какво искате от мен, фурии! Не можех иначе! Не биваше да живее!“

Валерия изтича на балкона, където Луций пред лицето на нощния град я бе целувал. Трескаво стисна перилата. Гърчеше се от страх. Усещаше, че ревността й към мъртвата е по-мъчителна, отколкото преди това. Хукна обратно и се хвърли върху леглото. Тежките стъпки и командите на стражата под балкона отмерваха часовете на нощта, която й се струваше безкрайна.

Валерия скърцаше със зъби и викаше в мрака:

— Вече не можеш да ми го отнемеш! Вече няма да му се

усмихнеш! Студена си от главата до петите! — И тя отново се разтрепера, представяйки си мъртвата Торквата.

„А какво ще стане сега? Защо го направих? Ами той? Той?“

Под нейния балкон пак се смени стражата, а нощта продължаваше да се влачи като охлюв — бавна, безкрайна. Фуриите отново връхлетяха; тя ги пропъждаше с викове, размахваше юмруци във въздуха. Когато в предутринния час затрополяха колите долу в града, Валерия бе съвсем изтощена, с изсъхнали очи.

Мислите й с мъка се раждаха в главата. И мисълта, че убийството на Торквата е било напразно, я ужасяваше повече, отколкото угризенията на съвестта. „Всичко се обезсмисля! Трябва да говоря с Луций, преди да е узнал за смъртта на Торквата.“

Валерия изпрати Алкивиад с писмо, в което молеше Луций да дойде веднага, веднага, веднага!

На разсъмване се поуспокои и извика робините. Дебел слой грим скри следите от безсънието и изживените ужаси. „Прическата ми прилича“ — помисли си Валерия, взряна в огледалото, което робинята й държеше.

Луций прочете писмото. Колебаеше се. Обиденото тщеславие препречваше пътя му към страстта. Но каза да предадат на Валерия, че ще отиде. Тръгна. Гордостта спъваше краката му. Копнежът го караше да бърза.

Тя се хвърли в прегръдките му, хълцайки от радост. Луций, опиянен от страст и любов, чувствуваше колко силно го обича Валерия и целият пламтеше. Обезумяло я прегръщаше.

— Обичаш ли ме, Луций?

— Единствено теб — кълнеше се той и в този миг не лъжеше.

Едва след миг пред очите му изплува видението на нейното минало. Но упоението направляваше мислите му: тази жена, станала някога хетера по принуда, днес е изпълнена с гореща любов; Ливила е била и ще бъде винаги цинична, безчувствена и порочна жена.

— Защо не искаш да ти стана съпруга? Защо отлагаш? — Очите й горяха, гласът й трепереше.

Луций си помисли за Ливила, сестрата на императора, за своята мечта — пурпурното наметало. Валерия го наблюдаваше: мисли си за Торквата! Червени кръгове се развихриха пред очите й. Избухна страстно:

— Не мисли за Торквата! За нея няма да се ожениш!

Нейният господарски тон отново го разгневи. „Как може да говори така с мен?“ Той сам ще реши как да уреди живота си!

Валерия увисна на врата му и заговори задъхано:

— Прекалено много те обичам… не мога да живея без теб… сега си само мой!

Той не я разбираше. Не се досещаше. Валерия впи пръсти в ръката му:

— Не можех да дишам, докато диша тя…

Изведнъж разбра. Отблъсна силно Валерия от себе си и извика пресипнало:

— Какво си й направила? Говори!

Валерия падна на колене и прегърна краката му:

— Трябваше… прекалено много те обичам… и затова тя не трябваше да живее!

Изтръгна се от нея:

— Защо направи това?

— Обичам те! Искам да си само мой! Тя те отнемаше от мен! Знам, че тайно, по тъмно си ходил при нея в двореца на Авиола. Затова я… Защото безумно те обичам…

Той не беше на себе си от ужас и съжаление. Дори за безчувствения Луций това бе нечовешко. Тя е звяр, не жена! Злобно изрече:

— Проститутките в лупанара обичат безумно всеки, който им хвърля денари!

Ах, той знае! Кръвта нахлу в главата й. Земята се продъни под нея. Лицето й посиня. Сълзи бликнаха от очите й и размазваха грима. Гледаше го през замъглените си очи и чувствуваше: край на всичко.

— Страхувах се да ти кажа. Страх ме беше за твоята любов. Ти си първият, когото обичам. Кълна се в Афродита! За една добра твоя дума съм готова на всичко, дори да умра. А това момиче… Ревността е най-силното доказателство за любовта. Разбери ме, Луций! Забрави каквото е било. Забрави и престъплението, което вчера… Всичко ще ти възнаградя с любов, ще ти бъда вярна като куче, ще бъда твоя вещ, ще ти служа, само не ме отблъсквай…

Прегърна коленете му; той грубо я отблъсна. Валерия се изправи, седна на лежанката; плачеше и кършеше ръце.

— Ще тръгна с теб, където заповядаш. Ще направя за теб всичко… Рай ще направя за теб на земята, Луций.

Той я наблюдаваше с притворени очи. Сега, когато я гледаше без опиянението на любовта, виждаше, че това е една застаряваща жена. Пудрата не можеше да скрие бръчките. Клепките й бяха зачервени, подпухнали, очите без блясък, устата подута, с размазан от сълзите

киновар.

— Смили се над мен, мой единствени! Да заминем някъде далече, ще бъдем щастливи, ще видиш…

Луций бе равнодушен към сълзите й. Не изпитваше към нея вече нито капка любов, нито капка съжаление. Напротив, все повече се разрастваше злобата му. Мошеничка! Чрез убийството на Торквата иска да се завре в древен род, да стане римска матрона, съпруга на член на императорския съвет!

Валерия разбра, че не го е трогнала със сълзите си. Спомни си пропастта, която ги разделяше дори когато Луций я държеше в обятията си: той е благороден патриций, а тя дъщеря на воловар. Ах, тази проклета гордост на човека, увенчан от родовата слава, който може да си купи и човешката душа! Отчаянието й прерасна в ненавист.

Тя се изправи и обезумяло избухна:

— Не чуваш. Не искаш да чуеш. Не искаш да разбереш. — Гласът й се извисяваше. — Не ме искаш вече! Искаш да ме отритнеш като проститутка! Но забравяш коя съм! Забравяш какво мога! Забравяш какво знам!

Луций не се стресна и от заплахите й. Тя продължаваше, разкривайки това, което й бяха донесли съгледвачите.

— Аз много добре знам, че ти с баща си и останалите сенатори подготвяхте заговор не само срещу Тиберий, но и срещу Калигула!

— Можеш ли да го докажеш? — прекъсна я той. — Донеси на императора! Само ще ти се изсмее!

— Императора! Императора! — викаше Валерия. — Кой е тук император!

Истеричен пристъп я хвърли на леглото. Хълцаше, късаше възглавници, гърчеше се, крещеше:

— Не знаеш ли, че ако моят баща поиска нещо — съобщава го на Ения. А тя — на Калигула! Макрон управлява империята! Макрон е императорът! Не твоят Гай! Затова пъхна жена си в леглото на Калигула! Това беше негов ход!

Валерия продължаваше неистово да говори какво ли не, но Луций вече не я слушаше. Той стоеше, неспособен да изрече нито дума. Бе поразен от това, което в своята истерия Валерия му разкри. Не си правеше илюзии по отношение на интригите и подлостите, чрез които римските аристократи и богаташи вървяха към своите цели. Знаеше ги, самият той не се различаваше от тях, но това, което чу, бе прекалено много. С все сили се стараеше Валерия да не разбере до каква степен е поразен. Макрон сам е пъхнал жена си в леглото на Калигула! Какво

цели? Трона? Ледени тръпки го побиха: тогава и аз с Валерия съм бил включен в този план!

Валерия забеляза съсредоточеното му лице и загледаните някъде в далечината очи. Опитваше се да си спомни какво е говорила, но съзнанието й бе притъпено, само дивото й и ненаситно чувство я тласкаше свирепо към целта да не загуби мъжа, когото желаеше с цялата си любов и властолюбие. Приближи се плътно до Луций, за да усети топлината на тялото й. Но той възприемаше само изкривеното й лице. Колко прилича на баща си. Същият поглед, същите груби жестове. Потръпна.

— Ще ти заменя обятията на стотици жени, мой най-скъпи… — Опита се да го прегърне. Той сурово я отблъсна.

— Но аз не искам да ти заменя прегръдките на стотиците мъже, на които си се отдавала!

Ръцете й увиснаха. Отстъпи. В разширените й очи пламтеше злоба; това бе лице на Медуза[346] и предвещаваща смърт.

Луций разбра. Но се овладя, сви рамене и си отиде. При Ливила.

Валерия гледаше подир него обезумяла от ненавист, обзета от лудо желание да си отмъсти.

42

Две вести очакваха Луций в императорския дворец.

Камата на убиеца не бе засегнала сърцето на Торквата. Лекарите бяха уверили Авиола, че дъщеря му, макар и тежко ранена, ще оздравее.

И втората вест: Гай Цезар очевидно оздравява.

С всеки ден императорът изглеждаше по-добре. В навечерието на октомврийските календи, след цял месец тежко боледуване, той стана от леглото.

Ликуването на Рим бе също така безгранично, както и жалбите му преди това. Принасяха се хиляди благодарствени жертви, кръвта на цели стада добитък се проливаше от радост, че императорът е оздравял. Животът в Рим и в цялата империя си възвърна своето привично темпо, своя здрав ритъм и тон. И императорът взе участие в жертвоприношенията. Но въпреки че беше pontifex maximus, той не принесе жертви на римските богове, а на Изида, която още по времето на Тиберий тайно почиташе. Римските жреци протестираха, но народът ликуваше. Нека принася жертви на когото си ще, само и само да е здрав!

Единствено най-приближените на императора живееха в непрестанно напрежение. Калигула седеше по цели часове в мраморното кресло — отрупано с възглавници, с кожа от етиопски лъв под краката, — гледаше обагрените дървета в палатинската градина, премисляше и мълчеше. Тази постоянна тишина, обгръщаща императорската спалня, предизвикваше безпокойство у всички, които бяха около него.

И те имаха основание. Независимо от това, че лекарите обясняваха температурата със силна простуда, императорът упорито си мислеше, че е бил отровен. Той отново и отново си припомняше кой в дните преди заболяването му е подавал напитките и храната. Внимателно преценяваше кой би могъл да му подаде отровата. Тези хора не бяха много: неговите готвачи, робите, които му поднасяха и опитваха храната, и двамата лекари. След това — най-близките му: жена му Ения, сестрите, младият братовчед Тиберий Гемел, чичо Клавдий, Макрон и Луций.

Кой от тези беше отровителят?

Веднага изключи сестрите си, Гемел, Клавдий, които няколко пъти го навестиха по време на боледуването. Изключи и лекарите, изключи и Луций, който през последните дни преди заболяването му постоянно тренираще в цирка и нито веднъж не се бе хранил с него. Освен това веднъж, когато, бе болен, видя от леглото си през открехнатата врата как Луций задължи роба, който носеше храната на императора, да опита всичко. Луций му бе доказал многократно своята безгранична преданост. Той е негов човек до мозъка на костите си. Оставаха само Ения и Макрон. Но те и двамата се грижеха за него така старателно и с такава любов.

Императорът не можеше да стигне до никаква следа. Той седеше в креслото и изпод притворените клепачи на хлътналите си очи дебнеше като залегнал в храстите хищник хората, които идваха при него. Преценяваше движенията им, изпитваше ги, караше ги уж на шега да пият първи от чашата му, но нищо не можеше да открие.

Започна да не вярва на никого. Започна да подозира всички. Страхът се загнезди в мислите му: ще се повтори ли опитът да го отровят?

Калигула си представяше почернялото лице на Тиберий в Мизенум. Многократните заговори срещу старика… Сеян, себе си и Макрон… Ледени тръпки пълзяха по тялото му. И сега същото срещу мен! Не само срещу жестокия и алчен император. Като благодарност за това, че обсипах народа с добрини? Императорът ставаше и лягаше тревожен, денят му бе изпълнен с безпокойство, а нощта, когато към нея се прибавяше и старото му безсъние, се превръщаше в мъчение.

Странно: само в присъствието на Луций се чувствуваше спокоен и сигурен. За него Луций бе съвсем ясен. „Той иска много; иска да бъде първият след мен. Иска да бъде незаменим за мен. Иска сестра ми Ливила. Едва ли от любов, тя е курва, която няма равна на себе си, преспала е вече с половината Рим, а с втората половина тепърва ще спи, и с Луций ще си играе, както й хрумне. Но той я иска, защото е моя сестра. Неговото честолюбие го тласка към моето семейство. И защо не? Пък ако започне да ми се качва на главата, знам как трябва да постъпя.“

Императорът стана и като се опираше на бастуна си, излезе на терасата, огряна от есенното слънце. В този миг при него се появи Ения.

— По-добре ли си вече, мой най-скъпи?

Нейните големи съвсем черни очи примижаваха и се криеха от косите лъчи на слънцето, към което императорът бе застанал гърбом.

— По-добре ми е.

Защо примижава? Защо мига така неспокойно? Защо затвори очи? Той гледаше жълтеещите дъбове, гледаше Форума, гъмжащ от народ. А нея я наблюдаваше с крайчеца на окото си.

— Къде е Макрон?

Ения отново наведе очи:

— Не знам, мой мили. Излезе от двореца. — И като се усмихна кокетно, полита: — Не можеш ли без него?

— А ти как се чувствуваш без него? — каза той също шеговито. Стори му се, че бялото й лице поруменя, но не беше уверен, защото Ения се обърна настрана и вдигна ръце към прическата си:

— Противен вятър… Как се чувствувам без него ли? Та ти знаеш, че те обичам и че съм много щастлива с теб.

— Луций в двореца ли е?

Тя оправи прическата си, обърна се към императора, но закри с ръка очи от слънцето.

— Замина за Терацина.

Аха, за Анциум, не за Терацина, помисли си Калигула.

— Да преговаря за покупката на лозята, които искаш ти…

Да преговаря с Авиола замяната на летния дворец за Орестила. Добре. И както обикновено той внезапно скачаше от една тема на друга; изведнъж го заинтересува състоянието на ерария и фиска.

— Бъди така добра, моя прекрасна, и изпрати при мен Калист — каза той, връщайки се в спалнята. — Вятърът наистина е лош.

Тя тръгна с готовност:

— Да дойда ли и аз с него?

— Няма защо да се отегчаваш, уморена си, а цифрите досаждат и на мъжете, камо ли на една жена.

Ения се усмихна с ослепително белите си зъби и тръгна, като полюшваше бедрата си. Гледаше подире й намръщен. „Винаги когато си отива от мен, се усмихва по-красиво, отколкото при идването — помисли си Калигула. — Но полагаше за мен изключителни грижи; не спеше по цели нощи, седеше до главата ми, очите й лепнеха от умора, беше бяла като платно… И все пак, кой ми е поднесъл отровата?“

Императорският трапезит Калист се появи, понесъл куп дебели свитъци. Императорът гледаше сметководните папируси, но мислите му отново се насочиха другаде.

— Извикай ми центуриона Дур, Калист.

След миг на вратата застана мъж-планина. Императорът издаде заповед:

— Нареди моментално да удушат готвача и робите, които ми поднасят и опитват храната. Труповете да се заровят на боклука. Всичко трябва да бъде изпълнено до половин час. Разбра ли?

Мъжът се поклони и изчезна. Моментално — така трябва да се постъпи, помисли си императорът. После се обърна към трапезита:

— Не искам обяснения, Калист. Само цифри. Окончателните цифри, както казваш ти.

Високият, мършав шестдесетгодишен мъж гледаше тъпо и неразбиращо императора; усети как от главата до петите го обля пот и си помисли: дори Тиберий не започваше така. Калигула забеляза уплашеното лице на Калист. Намръщи се. „Какво ме е зяпнал? Какво толкова ми се чуди? Та аз мога да направя всичко. Всичко, каквото поискам.“ И строго повтори въпроса си. Калист започна плачливо и наизустено да изрежда:

— В ерария има шестстотин хиляди сестерции. В твоя фиск — осемдесет и пет милиона сестерции…

— Само сестерции? Как е възможно? — едва изрече императорът.

— О! О! — уплаши се трапезитът от тона на недоверие във въпроса на императора и започна да развива сметководните папируси.

— Остави това! Не искам да гледам. По-добре ме посъветвай как да увеличим доходите.

Мършавият Калист сви боязливо рамене.

— Не знам, благородни господарю. Това не е по силите ми. Да. Да. Приход. Някакъв голям и постоянен… Това би… да…

Калигула не слушаше вече Калист, освободи го и потъна в размисъл. „Какво правеше Тиберий, че златото течеше в ръцете му? Имаше доходи от митата и налозите в провинциите. И аз имам такива доходи. Нещо заделяше от данъците, но то не бе много; на римските бедняци раздаваше толкова, колкото и аз. И на войниците плащаше, колкото плащам и аз. Разбира се, не харчеше милиони за игри, за строежи; не правеше угощения, скъперникът. Но сигурно е имал някакъв извор на злато, откъдето е черпел.“ И в този миг пред очите на императора изскочиха мазните лица и голите темета на сенаторите и конниците, оглавяващи сдруженията на промишлениците й публиканите, които се къпеха в злато. Това е изворът, който не пресъхна; това е вечно бликащият извор, там е спасението! Lex criminis laesae Maiestatis…

Императорът дори се уплаши от откритието си, но не искаше и да помисли за това, пък и не успя, защото в този миг влезе Ения, понесла сама на съпруга си пастет и вино. Тя нареди да сложат храната върху

малката абаносова маса и понеже знаеше добре какво трябва да направи — започна да яде и пие първа, а императорът след нея. Ения се шегуваше и разказваше анекдоти, които обикновено забавляваха Калигула, но днес не успя да го разнесели. Той я гледаше, присвил очи, не се усмихваше, мълчеше.

Ения помилва ръката му и каза сякаш между другото:

— Идва Валерия да пита за здравето ти, мой драги! Искала да поговори с теб. И Макрон имал някаква доверителна вест за теб.

Императорът наостри слух. Ения се застъпва да бъде изслушана нейната заварена дъщеря, която толкова ненавижда?

— За какво иска да разговаря Валерия с мен?

— Не знам. Не ми каза — отговори Ения, като си вземаше пастет.

„Лъже, знае“ — помисли си императорът.

— Покани я утре на вечеря. Също и Макрон и Луций.

Ения бързо поясни:

— Луций няма да се е върнал от Терацина… Вземи си още… Ще поканя само двамата. Пастетът е чудесен. Пикантен. Цекубско или фалернско вино искаш, мой скъпи?

„Ах, милото семейство иска да бъде насаме с мен — помисли си Калигула. — Какво ли ми готвят? Защо да не присъствува и Луций? Трябва да се подсигуря. Зад вратите ще поставя командира на стражата, най-верния си, Касий Херея.“

— Днес реших да пия цекубско. То ме възбужда с билковите подправки, както ти със своята красота, Ения!

Звънтеше златото на приборите, звънтеше кристалът на чашите, звънтеше смехът на императрицата и Валерия; първата светска вечеря след оздравяването на императора преминаваше в сърдечно и весело настроение. В искреността на чувствата нямаше и съмнение — милото семейство просто разтваряше сърцата си пред императора. Калигула беше в много добро настроение, оглеждаше безсрамно Валерия, а имаше какво да гледа: муселиновият шал се бе смъкнал от раменете й, те примамливо се белееха; капките на водния часовник бяха отброили вече много часове и императорът ставаше все по-весел…

Докато изведнъж и най-неочаквано съобщи, че като добър стопанин имал намерение да потърси нови източници на приходи, за да се напълни изпразненият ерарий. Не искал да икономисва за сметка на народа и любимите му игри, не искал да налага данъци, нито пък да намалява конгиариума на безработните тълпи. Но му трябвали пари. Злато, много злато.

О, богове, какъв щастлив случай за нас, помислиха си Макрон и

неговата дъщеря. Ще му предложим милионите на Авиола!

Императорът улови погледа, който си размениха Валерия и баща й. Макрон веднага заговори. И той от известно време мислел за ерария, а също така и за безопасността на императора. Каква подлост е това, че въпреки добротата и безкрайната ласкавост на императора има хора, които подготвят заговор срещу него.

Беше странно: уводът на Макрон, макар и толкова сериозен и произнесен с такава убедителност и преданост към императора, не предизвика страх у Калигула, а по-скоро любопитство и дори известно подозрение. Той се настани удобно в креслото и заслуша.

Още с възцаряването на Гай Макрон внимателно следял нишките, които бил уловил. Нишките на подготвяния от неколцина сенатори-опозиционери заговор срещу Тиберий. Императорът знае за това отдавна. Но знае съвсем малко. Заговорът бил замислен не само срещу Тиберий, а и срещу Гай Цезар. Има налице безспорни доказателства. Но което е по-важно — заговорът тайно продължава и днес! Пауза. Ораторът изчакваше ефекта от своята пламенна реч. Но ефектът бе невероятно слаб.

— И по-нататък, мой Невий!

Макрон разбра, че на императора му е нужно не ораторство, а факти, имена.

Мястото на Сервий Курион, чието самоубийство днес вече се разкри в истинската си светлина, зае сенатор Авиола. Този най-богат след императора човек в Римската империя може да бъде обвинен в държавна измяна и в съзаклятие срещу императора. Неговото имущество и имения също така могат да бъдат конфискувани в полза на императорската хазна…

— А една четвърт ще получи доносникът — язвително подметна императорът.

— Аз не съм доносник, мой Гай — обидено запротестира Макрон: — Аз обвинявам сенатора Авиола от патриотични подбуди. От любов към теб, мой драги.

Настъпи тишина. Макрон дълго пи, сякаш гърлото му бе пресъхнало.

Ения разбра, че всичко това е дело не само на Макрон, но и на Валерия. Тя я гледаше удивено, уплашено и възхитено. Не успя да умъртви Торквата с помощта на наетия убиец и ето сега отново напада със същото настървение.

Императорът разсъждаваше върху думите на Макрон за Авиола: „… най-богатият човек в империята… неговото имущество може да

бъде конфискувано в полза на императорската хазна… Макрон иска да ме купи с милионите, които ми подхвърля. Голям жест. С един куршум — два заека: на мен ще ми тикне в ръцете златото, от което се нуждая, а на ревнивата си дъщеричка ще изпълни желанието да унищожи Торквата. Удивително: колко силно обича дъщеря си, колко силно Валерия обича Луций и как ненавижда тя дъщерята на Авиола! От такива силни чувства дори ти става страшно, особено от обичта на Валерия, която така нежно се усмихва.“ Императорът потрепера. Ами ако тези двамата рекат да захванат някаква игра за моята глава… Добре, че Ения не е от техния просташки род. Той погледна жена си, и улови в нейните големи очи, вперени във Валерия, нещо, което не можа да разбере.

— Ти ми съобщи тежки обвинения, мой Невий — каза Калигула, като въртеше императорския пръстен. — Ще преценя. Ще се посъветвам. Ще се посъветвам с Курион…

— Да, с него! — не успя да се овладее Валерия. Усмивката изчезна от лицето й, сякаш падна восъчна маска. Макрон вдигна гъстите си вежди.

— Какво има, моя мила? — лениво проточи императорът.

Валерия се изплаши от своята невъздържаност и проговори с кадифено мек глас:

— Луций Курион? Съмнявам се дали би могъл да ти бъде добър съветник, мой цезаре. Не знам… страхувам се да го изрека… Но аз не бих му вярвала, ако бях на твое място…

Императорът се забавляваше. Аха! Тя вече знае за Ливила. Или пък не знае за нея, а иска да си отмъсти на Луций, че я е изоставил.

— Защо Луций да не е достоен за моето доверие?

Тя мълчеше и мачкаше стъбълцето на розата, която бе взела от вазата.

— Кажи ми, драга, защо не бива да му вярвам?

Валерия вдигна към императора блестящите си очи; с притихнал глас започна да разказва как нейните хора й донесли, че баща и син Курион са подготвяли заговор срещу Тиберий и Калигула, как са изпратили убиец на Капри и как Гай Цезар благодарение само на Макрон е избягнал смъртта си.

Императорът внимателно се заслуша.

— Откъде знаеш, че е ставало дума за моята глава?

— От Луций, той ми каза.

— Съобщи ли това веднага на баща си?

Валерия се изчерви. И подхвана с разкайващ се и молещ глас:

— Не веднага, мой цезаре. В името на боговете, прости ми! Обичах го. Страхувах се, че баща ми ще заповяда да го убият. Но когато ти се разболя, уплаших се дали твоята болест не е причинена от заговорниците и веднага изтичах при татко…

— Аз лично започнах да го следя — прекъсна я Макрон. — Теб не исках да те безпокоя, докато беше болен. Здравата трябваше да поработя. Спечелих хора, подкупих роби, изпратих съгледвачи. След три седмици установих как Луций е трябвало по уговорен начин да предаде съобщението на заговорниците.

— Какъв е бил този уговорен начин?

— Зад градината на Авиола, на Целиевия хълм, има един стар дъб. Това място е било удобно за всички заговорници. В дъба има кухина, незабележима на пръв поглед. Но моите хора я намериха. В нея бил този метален калъф, в който си слагали писмата. — Макрон сложи на масата желязна тръба. Тя беше ръждива. Императорът я взе и започна да я оглежда, като вдигаше очи и към Макрон. Хубаво се е приготвил. Реч и corpus delicti[347].

Макрон продължаваше:

— Но най-важно е съобщението, което ми донесоха моите съгледвачи миналата седмица.

Макрон впери поглед в императора и заговори, като наблягаше на всяка дума:

— Луций Курион злоупотребява с твоето приятелство, цезаре. По тъмно, облечен като плебей, носи тайни вести от Палатина на затворника Авиола.

Императорът овладя израза на лицето си и разигра вълнение и уплаха:

— Наистина ли? Имаш ли свидетели за това? Говори!

— Четирима мои хора няколко пъти са го проследили оттук до Авиоловия дворец.

— И после?

— Подкупих надзирателя на Авиоловите роби. Той подслуша разговора между Авиола и Луций. Шушукали са си нещо за теб. Чул и датата: на октомврийските нони. Така са говорили преди една седмица. Тогава още не смеех да те обезпокоя, беше болен. Затова чак днес ти съобщавам това.

Императорът дълго мълча. Беше раздвоен. Той разбра играта на Макрон, но страхът за живота му го караше да не вярва и на Луций.

Ения вдигна големите си черни очи към Калигула:

— Спомняш ли си, любими, че още когато беше принц, аз те

предупреждавах за Луций Курион? — Гласът й звучеше сладко, убедително спокоен. — Не ми харесваше заради безкрайното му честолюбие. Такива хора са безгръбначни и коварни. Бях неспокойна, като го гледах постоянно около теб, мой най-драги. Но не се осмелявах…

„И тримата говорят едно и също — помисли си Калигула. — Добро ли е това? Или лошо? Как да се добера до истината?“

— Невий! Когато Луций се върне в Рим, нареди да го арестуват.

Макрон се наведе през масата:

— … и в Мамертин?

— Най-напред го изпрати при мен — произнесе бавно императорът.

Макрон нетърпеливо попита:

— Ами Авиола?

— Най-напред Луций, после Авиола! — каза енергично императорът и гневно удари с металната тръба по мраморната маса.

Касий Херея, който през цялото време стоеше зад завесата с меч в ръка, надникна в триклиниума.

— Благодаря ти, Макрон, и на теб, вълшебно момиче, за верността ви. Ще имам пред вид вашите съвети. А сега вино!

Касий Херея отново се скри.

Кристалните чаши, пълни с червено вино, мятаха мълнии, които святкаха и се кръстосваха с мълниите на женските очи, и зад тяхната искряща мрежа всеки от четиримата играеше своята игра за осъществяването на мечтите си.

43

Принцеса Ливила се разхождаше безгрижно по закритата тераса на императорския дворец между посадените в огромни сандъци палми. Кестенявите й коси бяха разпуснати и вятърът си играеше с тях; тя знаеше, че така й прилича. Бе облечена нарочно небрежно, бе по-скоро разсъблечена, отколкото облечена. Очакваше любимия си и скучаеше.

Трите сестри на императора бяха различни: най-голямата — Друзила, беше като вятър, най-малката — Агрипина — лек ветрец, а средната — Ливила — вихър. Тя вилнееше като буен, помитащ всичко смерч. Подлудяваше хората около себе си, разиграваше всички мъже — от роба, който плевеше лехите в палатинските градини, чак до върхушките в сената. О, Афродита, как умееше тя с един поглед да разпали дори стоически хладното сърце на мъдрия Сенека! Той често бродеше из градината, за да зърне дивата красота на чувствените й устни и на изгарящите й жълтеникавозелени очи. Ливила така жадно и нетърпеливо се хвърляше от любовник на любовник, та Рим чак тръпки го побиваха от нейния любовен бяс. Но любовта й към Луций бе изключителна. Вече цял месец тя му беше вярна.

По Кливус Виктория към Палатина препускаше конник. Ливила се наведе над перилата, извика и размаха ръка. Конникът още от седлото си я поздрави весело. После скочи от коня и премина портата.

Ливила не видя как изведнъж пред Луций се изправиха четирима германски великани с мечове в ръце, как началникът на стражата го арестува. Тя чакаше на терасата, откъдето той трябваше да мине, за да отиде при императора. И след малко го видя: вървеше между четиримата огромни мъже — приведен, уплашен, с тревога в очите. Ливила буйно се разсмя. И този смях, така щедро бликащ от устата й, би бил приятен, ако в него нямаше нещо грубовато и безсрамно.

— Какво виждам? Ти с такава свита? Ами защо не са ти сложили веднага вериги на ръцете и краката? В кой затвор ще те хвърлят, за да ти донеса там онова, което обичаш най-много? — Тя се смееше като безумна, после блъсна преторианеца и пред всички целуна Луций в устата. — Аз знам какво най-много обичаш! Всеки ден ще ти го нося! — и добави презрително: — Гледай ти какви идиотски идеи му идват в главата на моето братле!

Мозъкът на Луций работеше трескаво: „Защо, о богове, защо?“

Той застана пред императора.

Едно движение на ръката и стражата изчезна. Но навярно е наблизо, помисли си Луций. Лицето на императора бе непроницаемо. Останаха само двамата.

— Прости ми, драги, тази шега. Знам, неуместна е, но ти ще ме извиниш за този каприз…

Луций стоеше като на жарава. Ласкавият тон на императора не го успокои, напротив, раздразни го. Откъде ли ще дойде ударът? От коя страна? Императорът изпитателно наблюдаваше Луций.

— Разкажи ми най-напред какво направи в Анциум.

Луций проговори с пресипнал глас:

— Отидох най-напред в Терацина, а на връщане в Анциум. Сделката с Авиола е почти уговорена. Той самият ще дойда при теб, за да се разберете за някои подробности.

— Вчера вечерях с Макрон и Валерия.

Луций трепна.

— Макрон обвини Авиола, че подготвя заговор срещу мен.

Калигула внимателно наблюдаваше лицето на Луций. Видя как очите му широко се разтвориха от удивление. Удивлението изглеждаше искрено.

— Макрон ме съветва да изправим Авиола пред углавния съд.

— Неговите милиони ли са му нужни? — избухна Луций. — Отдавна жадува за тях! — Но се сепна: — Или пък ще предложи на теб неговото злато, а лично той ще се задоволи с унищожаването на Авиоловата фамилия, тъй като в случая има и нещо друго…

— Какво? Говори!

— Преди няколко дни Валерия ми направи ужасна сцена, освен това знам, че тя е изпратила убиеца при дъщерята на Авиола. Аз й казах какво мисля. Разбираш ли? Заради мен е насъскала баща си срещу Авиола. Това е нейното отмъщение! Авиола е невинен.

Стиснатите устни на Калигула се превърнаха в две бледни линии. Дебнещите му очи бяха полуприкрити от клепачите:

— Ти твърдиш, че Авиола е невинен? Че това е отмъщение на Макрон. И какво ме съветваш?

Луций светкавично отговори:

— Направи Авиола свой финансов съветник!

Императорът се разсмя:

— Луд ли си?

Луций продължаваше разпалено:

— Сега аз мисля за Рим. Държавата се нуждае от пари. Милионите

на Авиола? Това ще бъде само временна помощ. Ти ще го предадеш на съда и главата му ще падне. С конфискацията на имуществото му ще спечелиш много, защото той наистина има много милиони. Но не може ли да се постъпи така, че посредством него императорската и държавната хазна да получават постоянно и трайно стотици милиони? Разбираш ли ме, мой най-драги?

Дълбоко хлътналите очи на императора блеснаха. Няколко минути той гледаше Луций, после се изправи и закрачи из кабинета си.

— Ти си мъдър съветник, Луций. Да обвържем с нас този жив извор на злото! Прекрасна идея! — Той изведнъж се обърна и извика: — За да го имаш често до себе си тук, в моя дворец? За да можете под носа ми да подготвяте своя заговор и в удобния момент, да ме изпратите при Тиберий?

Луций скочи, пламнал чак до корените на косите си.

— Какво говориш, мой Гай? Ти не ми вярваш? Мой любими цезаре…

— Не говори за любовта си към мен! Знам за какво сте се договаряли с баща си по време на угощението, и то тук, в моята градина.

Калигула, отличният и блестящ оратор, усети как гърлото му се сви от гняв. Гласът му пресекваше, не му се подчиняваше, хриптеше.

— На глас сте говорили за шала на Сервий, а шепнешком за убийството на Тиберий и за моето! И за моето!

— Разбери ме, carissime! Моят баща искаше да възвърне републиката след смъртта на Тиберий, но не и аз! Когато ти се отправи към Тиберий, аз те срещнах пред портите на двореца. Идвах да те предупредя. Но ти не спря коня си, продължи да препускаш.

Калигула бе непреклонен:

— Ти ми изневери!

Луций извика:

— На баща си изневерих, не на теб! И по този начин го убих. Още не мога да погледна майка си в очите. Не отивам дори да спя у дома. И всичко това — от обич към теб! Кълна се в боговете…

— Не се кълни! Имам доказателства!

Императорът хвърли на масата металния, ръждясал калъф:

— Известно ли ти е това?

Дъхът на Луций секна. Страхът го стисна за гърлото, падна на колене:

— Милост, мой цезаре! Да, известен ми е този калъф, но не съм го виждал след смъртта на Тиберий. — Той отчаяно се защищаваше: —

Не ти ли дадох легиона си, за да те охранява? Не го ли изведох на римския Форум, докато ти още беше в Мизенум при трупа на Тиберий, та моите войници да те провъзгласят за император?

Калигула стоеше гърбом към прозореца и наблюдаваше Луций. Неговата настойчива защита не звучеше фалшиво. Фактите, които привеждаше, бяха правдиви.

Обзет от върховна възбуда, Луций извика:

— Аз съм ти най-верният и най-преданият! Не Макрон! В никакъв случай Макрон!

— Какво искаш да кажеш с това? — заинтригува се императорът.

Обезумял от гняв и отчаяние, Луций вече не се владееше:

— Валерия ми призна каква мръсна игра играе с теб Макрон, а… прости ми, че ще ти причиня болка, но не мога да премълча… а с него и императрица Ения. Валерия ми каза дословно: „Нима ти не знаеш кой тук е императорът? Макрон е императорът, не твоят Гай! Той пъхна жена си в леглото на императора, това беше негов ход!“

Луций млъкна, чуваше се само гневното му дишане. Калигула се свлече в креслото. Бе смъртно оскърбен от това, което Луций каза. Той си спомни различни моменти и те всички доказваха, че Луций не лъже: скришните погледи, които си разменяха Макрон и Ения над неговото легло, когато бе болен, едва прикритото отвращение у Ения, когато я прегръщаше, всевъзможните й оправдания, когато я желаеше… Прав е Луций, прав! И изведнъж Калигула реши със сигурност: „Те двамата са искали да ме отровят!“

Луций се спусна към съкрушения император:

— Прости ми, драги! О, Юпитер! Дали не ти навредих на здравето аз, нещастният?

Калигула стисна ръката на Луций, опряна на креслото:

— Благодарен съм ти, Луций… Ти наистина си ми най-верният приятел.

Луций пое дълбоко дъх. Ужасът, който го бе обзел, когато преторианците го поведоха към императора, изчезна. „Нищо лошо няма да ми се случи. Нищо не може да ми се случи. Аз съм роден под щастлива звезда и тя ще ме спасява от всякаква опасност!“

Той скочи към масата и наля от малката амфора вино в чашата. Отпи и я подаде на императора, императорът жадно допи виното. Хлътналите му очи бяха безизразни, сякаш късчета матово стъкло, в които плуваше странна, пронизвана от искрящи точки мъгла.

Императорът беше разярен от ловката игра на Макрон и Ения. Но още по-силно го терзаеше мисълта, че докато той се е мятал в своята

треска — тук, зад някоя врата на двореца двамата страстно са се прегръщали. Как ли са му се присмивали!

Никога тщеславието на Калигула не е било така болезнено засегнато. Нито гордостта му. Та той е нещо много повече от ориенталските деспоти[348]. Какво са в сравнение с един римски император асирийските „царе на царете“ или вавилонските „царе всемирни“, като например Хамурапи[349]. Един император е много повече от един фараон, който е бил смятан за бог на земята! Той, владетелят на най-голямата империя, каквато светът е виждал, той е по-голям бог! А те са му се присмивали! Те са се осмелили да играят с него такава коварна игра! Стъклените очи на императора се наливаха с кръв, трепрещите му пръсти се впиваха в облегалката като хищнически нокти в тялото на жертвата; свирепа жестокост пълзеше изпод ласкавата маска, врязваше се в гънките около устата и дълбоко набраздяваше челото му.

Император Гай се променяше пред очите на Луций. Хлътналите му очи потъваха все по-дълбоко и чертите на лицето му силно загрубяха. Бледосивкавата му кожа стана почти прозрачна. Той седеше, потънал в креслото, със стисната уста, неподвижен и зловещо мълкнал; около двамата цареше тишина като в дъното на пропаст.

Луций стоеше до императора объркан, вцепенен от ужас.

Чу се шляпане на женски сандали в коридора и веднага след това сърдит глас:

— Пусни ме вътре, пън такъв! Идиот! Махни се! Ще те ритна, кучи сине!

Ливила разтвори с все сили вратата. Влетя в таблина на императора и тръшна вратата под носа на стража, който не искаше да я пусне.

— Какъв идиот! Но опита юмрука ми, та чак и мен ме заболя! А вие двамата какво тука…

Погледът й се спря върху императора. Млъкна. Никога не бе виждала брат си в такова състояние. Под черната сянка, покрила лицето му, бе изписана животинска ярост.

— Какво ти е, Гай?

Той я погледна неразбиращо, с очи свирепи, нечовешки. Изправи се. Ливила се уплаши и отстъпи назад. Той мина покрай нея, като шляпаше тежко с огромните си ходила по мраморния под, вървеше като призрак към вратата на спалнята си и тя се разтвори широко, сякаш ужасена от него.

— Какво му е, Луций?

Той сви рамене.

— Не знам. Изведнъж се уплаши от нещо. Може би трябва да отидеш при него.

— Ах, този страхопъзльо! — ухили се Ливила. — Аз — при него? До гуша ми е дошъл! Че за какво му е тогава красивата Ения, изваяна от слонова кост и абанос? Или днес е ред на Орестила? — Тя се изсмя грубо и се изтегна на лежанката.

Луций изтича към императорската спалня. Вратата бе затворена отвътре.

— Я не се престаравай, остави го. На час по десет настроения! Много добре ми е известен. Навярно сега си представя, че е фараон или бог. А ти какво? Свободен ли си? Толкоз по-добре! Ела при мен!

Тя рязко дръпна Луций върху себе си.

44

От Тревиниан трупата тръгна на запад към онзи морски край, където преди хиляди години са спирали галерите[350] на пеласгийските[351] мореплаватели. Техният език и до днес краси италийските пристанища и градове с удивителни названия: Ферегне, Палес, Агила.

А след това поеха на североизток, през старата Етрурия, осеяна с малки хълмчета и ниски тисове по тях. Вървяха покрай некрополите[352], където в широки тумулуси[353] под пиниите от пет века спяха благородните етруски, превърнати в проста красота от бял мрамор. Върху могилите от време на време тупваше по някоя пиниева шишарка, ударът нарушаваше великата тишина и металножълтите брони на бягащите гущери проблясваха между камъните на старите гробища.

А наоколо кипеше живот. В нивите жънеха.

Когато настъпиха летните горещини, трупата тръгна по долината на Тибър, срещу течението, към Сабинските планини.

Знойно бе лятото тази година. От жаркото слънце римската равнина се жълтееше като кожата на африканските лъвове, блатата около града пресъхнаха и привечер облаци комари обсаждаха Рим. Обитателите на дворците по левия бряг на Тибър се спасяваха от маларията в своите летни дворци в Сабинските планини.

Трупата на Фабий играеше ту пред господарите в летовищата, ту пред селяните в планинските села. А в края на септември артистите се спуснаха в Пренесте и отседнаха в дома на Апелес.

Лозето на Апелес се намираше върху западния склон на планините на Албани, недалече от Тускулум. Артистът живееше тук с жена си Вестибия и двете си момчета, които още не бяха облекли мъжки тоги; живееше според семейните закони на Йехова, почиташе десетте заповеди на Мойсей, не работеше в събота; живееше с мисълта за театъра и лозето си. Грижеше се за лозите, подрязваше ги, връзваше ги, унищожаваше паразитите и се гордееше както с виното си, така и с името си на артист. Неговите приятели всяка есен идваха от Рим и му помагаха да прибере реколтата. С течение на годините тези гостувания се превърнаха в традиционни празници, които гостите очакваха с не по-малко нетърпение от самия стопанин. През време на гроздобера те

спяха у Апелес: по-възрастните у дома му, а младите — на палатки в лозето.

Ко̀ситe слънчеви лъчи заливаха склона, галеха тъмночервените гроздове, прежуряха шиите на берачите. Горещината се разливаше по телата им.

Гроздето бе узряло, покрито със сребрист прашец, червено до лилаво и черно, сладко като мед, сочно. Жените, приведени или приклекнали, режеха гроздовете с ножички и ги нареждаха в кошовете, които мъжете отнасяха на рамо долу, на двора. Там под навеса бяха наредени бъчвите и съдовете за ферментация. Голи момци тъпчеха гроздето, шляпайки с викове в ароматната каша. Вестибия бъркаше пяната, която се образуваше върху шират. Изпаренията опиваха.

Гроздоберът е неповторимо, прекрасно, ненаситно опиянение. От изгрев до залез — опиянение. При брането опитват гроздовете, в почивките — шират, а вечер — отлежалото вино. Упоителният сок на гроздето във всичките си разновидности тече непрестанно в гърлото, обагря алено мислите, разпалва копнежите, гъделичка езика, който според характера и издръжливостта си или се вдървява и вкаменява, или пък пламти непрестанно и неукротимо като огън на вятър.

Между колчетата, по които се виеха лозите, гъмжеше от помагачи. Те вдигаха врява, подвикваха, закачаха се…

Фабий размачка по шийката на Квирина тъмночервен грозд. Сокът обагри кожата й и струйката потече между гърдите й.

— Шията ти почервеня като варен рак, момиче — викаше Фабий и тихо добави: — … като при любене.

— Ах ти, хаймана такава, остави ме да бера и си гледай кошовете!

Той я целуна по устата, пълна с гроздов сок. Сокът ухаеше, сладнеше, а устните от него ставаха още по-жадни и горещи.

— Плюскайте, колкото корем ви държи — викаше Мнестер. — Гроздето е здраве, премахва запека, освежава мисълта, облекчава храносмилането. — Той зърна, че двамата се целуват: — Целувка с уста, намазана с грозде, двойно повече опива, уважаеми. Попитайте Фабий и Квирина!

Кривина се изчерви. Отблъсна Фабий и го смъмри:

— Махай се! Ставаме за срам!

— Радвай му се, Квирина, че е весел — каза Балб, когото Апелес също бе поканил на гроздобер, — гроздоберът е празник и всеки има право да се поразвесели малко.

— Помнете своите бащи, дедите си също… — декламираше Фабий. — Древните римляни са били земеделци, но ние, техните

правнуци, обичаме повече гроздето, отколкото пшеницата. Слава на дедите, да е весел нашият живот!

Той преплиташе крака надолу с тежкия товар и подвикваше на Мнестер, който вървеше пред него, също понесъл кош на рамо:

— Натъпка ли си до насита шкембето, Мнестер? О, сега ще видиш как то ще се разиграе в теб! Или вече?… Ла-три-на-та[354] не е далеко, уважаеми! Дотам със скок като беглец, обратно — важен като сенатор!

— Фабий! Фабий! Това не ти е театър! — викаше отгоре Квирина. — Затиснете му устата с грозде да млъкне!

Но Фабий бе в стихията си. Сипеше стихове, сипеше думи — приятни, дръзки, всичко накуп, нищо не можеше да го спре.

Когато се стъмни, те се събраха на двора, осветен от няколко фенера, окачени по стените на къщата. Вечерята още не бе приготвена, трябваше да почакат и Апелес, който сутринта бе отишъл в Рим, време — колкото искаш, какво да го правиш, след като не те свърта на едно място, а декорът на нощната природа с лунния диск повишава още повече без друго приповдигнатото настроение.

Мнестер предложи една игра: по команда всеки трябва да запее неизвестна песен, иначе каничка вино до дъно!

Избраха Грав да ръководи играта. Грав изкомандува:

— Фабий!

Фабий разтвори ръце:

— Нищо не знам, драги мои!

— Негодник! — извика Мнестер. — Лъже, та да се налока. Така не може!

Но Фабий бе понесъл вече наказанието си и гледаше дъното на каничката.

— Балб! — извика Грав.

— Аз ще ви кажа поговорката за вълка и козата.

Гласове:

— Това го знаем! Нещо друго!

— Ами тогава ще ви изпея нещо — съгласи се Балб. — Стига да познаете, че пея… — И той подхвана с тъничък глас:

Лисана — мръсна и ръждива,
обича пиленцата живи.
Кума Лисо, провървя ти,
хапваш пиленца, блазя ти!

Гласове:

— Ей, каква глупост! Браво! Карай нататък!

Балб продължи:

Понеже пиленца обича,
Лисана хитричко изтича
по стълбичката през нощта
към бедните кокошки тя.

При повторението на рефрена подхванаха всички:

Кума Лисо, провървя ти, виж,
умееш ти по стълба да вървиш,
по стълбата към курника прикрит,
е, ха добър ти апетит!

Песента на Балб зарази всички. Детска песничка. Но артистите са като децата. Скочиха, направиха кръг, прегърнаха се един друг през кръста, бутаха се, люлееха се, бъркаха куплетите и такава олелия вдигаха, че нощта трепереше:

… умееш ти по стълба да вървиш,
Кума Лисо, провървя ти, виж…
е, ха добър ти апетит,
по стълбата към курника прикрит…

Вестибия, мъдрата стопанка, единственият трезв човек, се грижеше за всичко: поднесе на всекиго паничка кисело зеле, което старият Катон горещо препоръчваше при нарушаване на храносмилането. После изпрати двете момчета да спят. Те дойдоха по еврейски обичай да целунат ръка на майка си за лека нощ. Вестибия ласкаво разроши косите им, целуна розовите им личица, горда със синчетата си.

Артистите продължаваха да се забавляват с всевъзможни глупости и измишльотини. Фабий сграбчи петела, който вече спеше на пръта.

— Покрийте ни с платно — викна той — и ще отгатвате кой от нас кукурига!

Започнаха шумно да се обзалагат. Не беше шега работа: всички знаеха как умее Фабий да имитира гласове на животни.

— Кукуригу-у-у!

— Фабий! — викнаха в един глас.

Платното силно се размърда и изпод него изскочи настръхнал петелът и побягна, издавайки сърдити звуци. Бурен смях го изпроводи. След това се показа Фабий, от носа му капеше кръв, около главата му облак от пера:

— Той победи! Тоест кукуригах аз, но нещо не му се хареса и

започна да ме кълве. Интересно, защо ли ми се разсърди?

Кар се зае да импровизира:

Петльо, петльо, с късмет ти си,
стига крясък, стига писък,
ще се скриеш в този курник нисък.

Фабий изчезна някъде. Въпреки шегите, въпреки веселбата у него пак се обади постоянно терзаещата го мисъл: копнежът да изиграе една голяма трагична роля. Виното, което трябваше да разсее този копнеж, точно обратното — засили го. Фабий прекоси двора и легна под една лоза. Между черните длани на лозите надничаше синкавото лице на луната. По листата блестяха капки роса. Той късаше мокрите листа и охлаждаше челото си.

Откъм двора долитаха гласовете на приятелите му. Лукрин и Грав се караха кой от двамата е по-добър артист. Никой не отстъпваше. От виното дори и тихият глас на Грав звучеше силно и величествено:

— Какво знаеш ти бе, шишко такъв! Преди осемнайсет години аз съм играл Креон[355] в Селинунт[356]. Тогава все още се играеха големи трагедии. Тогава да беше ме видял! Само като вдигнех ръка и като пуснех оня ми ти страшен глас… и Антигона, въпреки че това не беше по пиесата, мигновено падаше пред мене на колене!

Лукрин го прекъсна с креслив смях:

— Ти? Ти — Креон! Хорица, чувате ли го? Дръжте ме да не падна — Креон играл! О, Юпитер! И взел с мене да се мери! Ами че аз в Путеоли, в големия амфитеатър, играх Едип.

— Аз пък съм играл Аристофан! От мене можеше да стане втори Росций и аз можех да получавам по 6000 денарии дневно, ако не бяха ми изпадали зъбите — тъжно каза Грав.

— И Апелес дори не може да се мери с мене! — продължаваше да се хвали Лукрин. — Аз — Едип се изкачвах важно по стълбите на кралския дворец в Тива.

Грав гневно фъфлеше:

— Ти ли бе, бъчво такава? Ти не можеш и три стъпала да изкачиш. Ръката си слагам в жаравата като Сцевола, ако можеш!

— Аз ли не мога бе, щърба метла? Сега ще ти покажа! Гледай! Ей така вървях, гледайте ме всички! Аз, Едип цар… една… две…

Лукрин се олюляваше по стъпалата на лозето, стъпи накриво, спъна се и падна.

Бурен смях разтърси нощната тишина, взеха да го вдигат, а той здравата тежеше. На челото му бе изскочила цицина колкото ябълка.

— Signum regis[357] — смееха му се, — не бива да се фукаш, буренце!

Всичко това Фабий слушаше с едно ухо. Луната, сега зеленикава като плесен, се бе спряла между облаците и се взираше в очите му. В тези очи имаше копнеж и мъка, Креон, Едип. О, богове олимпийски, никога няма да бъде нито Креон, нито Едип! Животът минава край теб като зло куче — не го закачай! Не го закачай! Дори крайчеца на одеждата на Славата няма да докоснеш!… Напразно се измъчваш, бъхтиш, копнееш, въздишаш, напразно, човече. Само обущари-рогоносци или мърляви чираци и войници-самохвалковци ще предъвкваш до втръсване и това е всичко!

Фабий впиваше нокти в сухата пръст от гняв и мъка, гърлото му се свиваше, чувствуваше се самотен и безпомощен в своето страдание и безсилие.

На пътя пред портичката блесна пламък на факла. Всички обърнаха глави:

— Най-после дойде!

Апелес се ръкуваше с усмивка, но на Квирина не се хареса усмивката му. Стори й се, че нещо го измъчва.

Вестибия започна да нарежда вечерята на масата; всъщност това бяха дъски, наредени върху бъчви, а не маса. Жените й помагаха, малкият двор се променяше в триклиниум под открито небе.

По време на яденето воденичката на любопитството започна да мели.

— Как изглежда императорът след боледуването? — обърна се Волумния към Апелес.

— Направо юнак!

— Сигурно и около него се върти астрологът, дето живееше с Тиберий на Капри… името му беше едно особено… — мъчеше се да си спомни Грав.

— Тразил ли? — Апелес вдигна вежди. — Нищо подобно! Странно нещо стана с астролога, мили хора. Старият император го обичаше. Завеща му милион ауреи, това бе съобщено публично. А Тразил?… Изчезна, като че ли вдън земя потъна…

— Сигурно не е искал да бъде звездоброец и на Калигула — предположи Лукрин. — Може да не са се обичали.

— А от какво всъщност беше болен императорът?

Апелес понижи глас:

— Лекарите говорят за някаква силна треска, а той мислел, че е бил отровен.

— Отровен? Защо? И от кого?

Апелес сви рамене:

— Само боговете знаят дали това е било отрова. Лекарите го разубеждавали, но той им казал: „В заговора против императора ще повярват, след като го видят мъртъв.“ И едва станал от леглото — продължаваше Апелес навъсено, — заповядал да убият трима готвачи и четирима роби от тези, които му поднасят и опитват храната и напитките…

Зениците на Квирина се разшириха:

— Седем души само заради някакво подозрение? Какъв ужас!

— Ти пък си много чувствителна! Като че ли не си римлянка — присмя й се Лукрин. — Тиберий избиваше за непроверен донос по десетки хора наведнъж!

— Но това беше Тиберий — защищаваше се Квирина. — Калигула е съвсем друг човек.

— Седмина! Знаем ги тези приказки — смееше се лекомислено Мнестер. — Сигурно е наредил да убият двама, а докато вестта стигне до Тускулум, стават седем. А пък до Бриндизиум, току-виж, станали петдесет!

— И двама са много при липса на доказателства обади се Балб.

Мнестер се обърна към него:

— Ако очакваш от някого удар, скъпи приятелю, не е ли по-добре ти пръв да нападнеш?

Балб продължаваше да си мърмори:

— Ами че то пак започва. Старият на Капри точно така плашеше хората, младият уж в началото се показа по-добър… Но май иначе не може. Бас държа, че няма да се размине само с тези готвачи.

— Я не ни разваляй настроението — скара му се Волумния.

От кухнята се показаха Квирина и Памфила с блюда в ръце и се развикаха като продавачки:

— Печена камбала-а-а-а! Отличен гару-у-ум! Домашно вино-о-о!

Мнестер потърка ръце:

— Угощение като у Хатерий. Представете си, мили хора, този дебелак ме покани да му декламирам на угощението басни от Федър. Никак не ми се искаше да ходя там, но само заради Юлий отидох. Обичам това момче, защото е пълна противоположност на баща си. Добре, рекох, ще дойда. А старият казва сам да съм си определил хонорара. Изтърсих, без да му мисля: петдесет жълтици — и чаках да ме изгони. О, Олимп, даде ми ги!

— Ти си винаги късметлия — завистливо каза Грав. — А пък аз…

Мнестер продължаваше:

— Нарочно си избрах басни за животни, че да поужиля тази преситена сбирщина. А представете си, те чудесно се забавляваха, ръкопляскаха и пет пари не даваха, че всъщност се смеят на себе си!

— Бива си го тоя Мнестер — задавяше се от смях Грав. — Измъква им жълтиците и отгоре на това им се надсмива. Salve, carissime! За твое здраве!

Всички пиха за Мнестер, после за всеки от присъствуващите, та дори и за шкембето на Хатерий. Това въодушеви Мнестер и той добави:

— Мили мои, не можете да си представите какво плюскане и пиене падна. Лукул, славна му памет, нищо не е бил в сравнение с този, честна дума ви казвам. Глигани, скопени овни, гъски, патици, сръндаци, бекаси, кокошки, раци… О, Юнона! Като си спомня, лигите ми потичат! Вестибия, мила, още едно парче камбала, а? И така вече я карат всички наши многоуважаеми благородници, откакто го няма Тиберий да им наднича в ръцете. Разхищава се, пирува се, блудствува се, блюва се, както никога досега!

Апелес каза сериозно:

— Нямам нищо против, нека се забавляват, само че тук има и нещо друго и то ме плаши…

Очите на Лукрин вече плуват във вино:

— Никакви черни мисли днес, велики трагико! Остави ги за утре! Да сме приятели до гроб!

Апелес разсеяно се чукна с него.

— От какво се плашиш бе? — попита Кар.

Апелес гледаше замислено. После бавно заговори:

— От това, че императорът съвсем се промени. Това вече не е същият човек, какъвто го знаехме преди. Вече не е онзи весел сътрапезник, който ни влачеше по кръчмите и където се появеше, внасяше весело настроение. Когато му честитих, че е оздравял, слушаше ме с половин ухо и ми отговаряше с половин уста, като че ли не беше на себе си…

— От болестта ще да е — каза Волумния.

— … като че ли в него се е вселил някакъв упорит, жесток, зъл дух. Не знам, дано греша. В очите му имаше такъв ужас, та чак тръпки ме побиваха.

— Преувеличаваш, миличък — смееше се Волумния. — По рождение си си такъв фантазьор.

— Ами за театъра? — попита Фабий. — Говори ли с теб за

театъра? Казвал си ни, че винаги разговарял с теб за театъра.

— Аз сам подхванах тази тема. Гледаше някъде през мен и произнесе: „Думата е кротко зверче.“ Какво ли искаше да каже с това?

— Ясно — избухна Фабий. — Циркът над всичко! — В гласа му прозвуча ирония: — Своевременно ще се подготвим за състезатели и гладиатори!

В слабата светлина на фенерите всички видяха как вените върху слепоочията на Фабий набъбнаха. Той се обърна към Апелес и Мнестер:

— За какво ви е неговото приятелство? За да ви прави на шутове, когато гуляе? Задоволява ли ви това, славни артисти?

Мнестер искаше да възрази, но Фабий го спря с жест и продължи разпалено, страстно:

— Вие двамата, негови приятели и любимци, трябва да мислите малко и за своето изкуство и за нас. Да! И за нас! Ние не искаме да бъдем циркаджии! Искаме да играем! Ако имате в себе си поне капка артистична чест, ще отидете при него и ще издействувате истински театър! Вместо да пръска стотици милиони за игрите на арената, нека отдели поне един милион за театъра! За половин година зрителите в цирка предостатъчно се налочиха на кръв, могат вече да видят и нещо по-хубаво. След десет години Калигула отвори вратите на арената. Накарайте го да отвори и вратите на театъра! Нека се прослави и с това, че е обновил традицията на великите трагедии! Нека възкреси Софокъл[358], Еврипид[359], Есхил!

Всички до един се съгласиха с Фабий. Дори и Апелес и Мнестер. И двамата обещаха, че щом се върнат в Рим, ще направят всичко възможно, за да уговорят императора. Пиха до дъно за техния успех.

Хубавото настроение се възвръщаше.

— Днес е голям празник! — подвикваше Грав. — Да живее театърът! Нека виното се лее като река!

— Да се лее! Но в нашите гърла! — Лукрин вдигна каничката и опитно изливаше на тънка струйка виното в отворените уста на Волумния. Тя героично поглъщаше. Но този шишкав дявол изведнъж премести струйката между гърдите й. Волумния изписка:

— Недей! Хитонът ми е нов, глупако!

Жените разпитваха за Ения. Апелес се разбъбри. „Императрицата е като сфинкс. Мълчи, усмихва се загадъчно и се грижи за своя съпруг. Дали го обича? Навярно. Откъде да знам.“

— Нея питайте, милички. Но… шушука се, че Калигула се е запалил по Ливия Орестила, жената на консула Пизон… Щял да се

жени за нея…

— Коя ще му е поред?

— Това не може да се пресметне.

— Може, може — обади се Балб. — Почвайте да броите на пръсти с мене: първата — Юния Клавдила, втората — Друзила, третата — Агрипинила, четвъртата — Ливила…

— Стига си плямпал, те не са му били жени. Те са му сестри.

Балб не се предаваше:

— Жени са му. Макар и незаконни. Нали знаеш, законът всичко не може да обхване, а пък за императора хич не важи. Продължавам: петата — Ения, шестата in spe[360] — Ливия Орестила, а колко ще бъдат занапред — това сигурно знае само Сибила Пренестинска.

— Имаме още една ръка и два крака за пресмятане — остроумничеше Волумния.

— Ами Макрон какво прави? — попита Кар.

— Управлява вместо болния император.

— Говори се, че Луций Курион станал дясната ръка на императора — подхвърли Фабий.

— Да — отвърна Апелес. — Думата му много тежи пред императора.

Фабий прецеди през зъби:

— Бившият републиканец кълве от шепата на монарха.

— Какво от това? Какво значение има това днес, Фабий? Републиката не би ни дала повече — възрази Мнестер. — Скоро ще има избори за народно събрание. Та това не е ли по републикански?

— Само че до ден-днешен тези избори още не са насрочени — обади се Балб скептично. — Така че не знам…

Ах, този Балб! На всичко ще намери кусур. Ужасен е! Противен!

Взеха чашите и заговориха какво трябва да направят, след като Апелес и Мнестер издействуват разрешение от императора. Фабий гореше като борина, пиеше ненаситно, за да угаси огъня в себе си, и въодушевено им излагаше плановете си. Всички бяха съгласни е него.

Апелес се приближи до Фабий и тихо му каза:

— Не искам да те огорчавам, драги, но малко се боя, че няма да се разберем с императора. Всъщност ти знаеш неговото отношение към трагедиите.

Квирина го чу и видя как възторгът на Фабий изведнъж угасна. Той хвана каничката с две ръце. И повече не продума.

Виното омайваше всички и им помагаше да позабравят ежедневните си грижи. Нощта се изтъркаля, скоро щеше да съмне.

Квирина наблюдаваше Фабий — разрошен, стиснал силно каничката. И си помисли: не може да се отърве от своята страст към пиенето. Помоли го:

— Стига толкова, мили.

Той я погледна разсеяно. Гласът му стържеше:

— Аз никога няма да изиграя своята трагическа роля! Никога! Карай, Фабий! Впрягай магарето в каруцата, натовари под платното куп глупави анекдоти и тръгвай от село на село… — И гневно извика: — Комедия е нашият живот!…

Сърцето на Квирина се сви. Хвана го за ръка:

— Ела, мили, ела да си легнеш!

Той се дръпна и повиши глас:

— Не искам! Тук ще остана!

— Ела. Трябва да се наспиш… много пи днес.

Фабий злобно се развика:

— Аз знам какво ми трябва! Трябва да пия!

— Да пием! — извикаха няколко гласа едновременно.

Квирина го поведе насила към лозето. Но той продължаваше да се дърпа.

— Никъде няма да ходя! Остави ме, Ксантипа[361]! Махни се! Отдръпни си ръцете, на теб казвам!

— Ела, мили. Късно е. Нощ е.

Квирина го подбутваше по пътечката към височината, където бяха опънали палатката, под сандалите им се пукаха гроздови зърна. Луната бе залязла, едва виждаха къде стъпват. Отдалече долиташе кучешки лай.

Посред път Фабий се спъна и падна. И не искаше да стане.

— Искам да видя Рим! Къде е Рим, Квирина?

— Трябва да се изкачим още малко по-нагоре. Оттам ще го видиш — уговаряше го тя като малко дете. С големи усилия успя да го вдигне. А той продължаваше да се дърпа.

Откъм двора се чуваха пияни викове:

Кума Лисо, провървя-я ти…

Едва изпъплиха до палатката.

— Искам да ида в Рим! — викаше Фабий, залиташе, хващаше се за лозите, чупеше ги… — Аз трябва поне веднъж да изиграя тази роля, разбираш ли?

— Ще я изиграеш, мили мой. Разбира се, че ще я изиграеш!

— Не! — извика той отчаяно. — Няма да получа такава роля! Но

поне Рим искам да видя! Къде е Рим?

— Ето, в тази посока. Погледни нататък.

Но нито Квирина, нито Фабий виждаха нещо. Рим, който денем чудесно се виждаше оттук, бе изчезнал — сякаш потънал в морето от мрак.

45

Интимната, малка Дианина зала в императорския дворец на Палатина по времето на Тиберий бе предназначена за рецитации. Покрай стените имаше наредени стройни тисови дръвчета с прерязани върхове, а бялата богиня с лунно сърпче в къдрите и лък през рамо се разхождаше грациозно в тази импровизирана гора. Тук старият император, докато още живееше в Рим, слушаше стихове от Ксенофонт[362], Алкей, Калимах[363], Лукреций[364]. Тук говореха музите.

Калигула нареди да отнесат божествената ловджийка някъде в градината и на нейно място да поставят върху широк пиедестал бронзова композиция: кон, нападнат и разкъсван от лъв. Също така нареди да махнат дръвчетата и да сложат в средата на залата маса и четири кресла.

През единствения голям прозорец нахлуваше октомврийското слънце — хладно, нетоплещо. В бронзовите съдини, наподобяващи римската крепост със зъберите и кулите, поставени в двата ъгъла на залата, пламтяха алени въглени.

Калист, императорският трапезит, въведе поканените гости и ги разположи на определените места.

Макрон — с лице към прозореца и гърбом към стената, върху която бе нарисувана гориста местност, пресечена от река. Луций — с лице към композицията, с гръб към вратата. Авиола — срещу него. Четвъртото кресло, отрупано с възглавници от пурпурен плат, бе празно.

И тримата бяха поканени най-неочаквано от императора. Никой от тях не знаеше защо го е извикал. Върху масата имаше подноси със закуски, амфора с вино и четири чаши. Те седнаха и зачакаха мълчаливо.

Авиола бе неспокоен. Измъчваше го неизвестността. Извикването на Палатина, ако не ставаше дума за пиршество, обикновено не предвещаваше нищо добро. Пак добре, че не е сам тук. Седи редом с двамата най-висши сановници на империята. Той плъзна поглед по Макрон, после впери очи в Луций. „Виж го ти годеника на Торквата! Моето нещастно момиче може да си изплаче очите по него. А той? Колко самолюбив изглежда, негодникът. Раната, която й причини той, е много по-страшна от тази на камата. Ах, да можеше да разбере кой е

изпратил убиеца! Не се бой, момичето ми. Втори път няма да посмеят. Но ти, кариеристе, скъпо ще ми заплатиш за измяната! С главозамайваща скорост излетя нагоре. Но с такава главозамайваща скорост можеш и да паднеш и да си счупиш врата. Нищо, че си дясната ръка на императора… Летният дворец в Анциум! Сигурно заради това ме е извикал; или по някакъв друг финансов въпрос — мислеше си Авиола. — Иначе нямаше да ни посрещне трапезитът му Калист. Парите владеят света. С пари можеш да си купиш всичко…“ Сенаторът вдигна очи нагоре към великолепно украсения таван. Той мислено оценяваше цялата наредба. И както винаги, все едно за какво ставаше дума — за статуя, роб или дом, — неговият мозък изчисляваше всичко в пари.

Макрон бе надянал своята обикновена маска на железен воин, когото нищо не може да извади от равновесие. Спокойната му и самоуверена осанка подчертаваше това. Но вътрешно не бе спокоен. Той искаше императорът да обезглави Авиола и Луций, а пък сега седи тук и с двамата! Това не е на добро. Що за глупости прави Калигула — да поставя на една маса ищеца и обвиняемите! Такова нещо в Рим никога не е ставало. Винаги всичко се е правело зад гърба на обвиняемия. „Сега тук сме един срещу двама. Добре, че императорът, благодарение на Ения, сигурно ще бъде на моя страна.“ При последната вечеря в двореца на Макрон му се стори, че императорът нещо много заглежда Валерия. Гледаше я настървено, без да се смущава дори от императрицата. Ако остане насаме с нея… в случай на нужда… Абе, всякаква помощ е добре дошла. Пък и преторианците няма да разрешат косъм да падне от главата на префекта. И Херея, началникът на императорската гвардия, стои винаги пред него като новобранец пред центурион. Ама че идиотски го сложи Калист да седне точно тук — слънцето грее право в очите му. Той се загледа в скулптурата на конника с лъва. Такъв лъв, хорица, не е шега работа. Захапал е коня, като че ли е кутре. Конят цвили от болка. Даже се чува — така е зинал… Какво ли му е хрумнало на Калигула?

Луций бе изненадан, когато видя в залата Макрон. Какво ли е решил да прави с него императорът, след като вече знае, че Макрон и Ения са го подвели? Но мислите му веднага се разпиляха. Луций бе уморен. Ливила е ненаситна, прекалено много иска от любовника си. Той често потриваше с благоухание лицето и ръцете си. И вече за нищо не мислеше. И какво толкова да му мисли? Императорът естествено знае какво иска. А от Луций се иска само едно: да изпълнява неговата воля.

Вратата зад Луций се отвори. Той скочи и се обърна, Макрон и Авиола станаха.

Появи се императорът в пурпурната си тога. Вървеше бавно, някак дебнешком, на пръсти, леко прегърбен, голямата му глава, потънала между раменете. Очите му трескаво горяха. Макрон и Авиола притаиха ужасени дъх; императорът изглежда по-зле, отколкото по време на дългото си боледуване. Какво ли му е? Пак ли е болен?

Калигула им направи знак да седнат. Даваше си вид на любезен и се интересуваше от здравето на гостите. Но в думите му, макар и дружески, се долавяше хладен тон.

— Яжте и пийте, мои драги, въпреки че съм ви поканил на съвет, а не на угощение. Дроздовият пастет е великолепен. А че имам хубаво вино, това отдавна знаете.

След няколко фрази, които трябваше да създадат сърдечна атмосфера, императорът погледна към бронзовия кон (той винаги гледаше само коня, не лъва!) и заговори делово. Защо е поканил драгия Авиола? Ами че има някои неясноти в отношенията между императора и сената, по-точно казано — известна част от сената, по-буйната и по-действената, императорът се усмихна на израза си, това трябва да се приеме като похвала, драги мои, и тази част му създава известни тревоги, тъй като не я разбира добре. Става дума за лоялността на тази група, без която императорът не би могъл добре да управлява.

Авиола седеше като на тръни. Дали трябва да скочи и да започне да се кълне, да призовава боговете за свидетели, че нищо подобно не знае, че нищо подобно не съществува?

Императорът премести погледа си от страдащия кон върху лицето на Авиола и продължи да говори. Добре знае, че преди известно време някои сенатори са подготвяли заговор… Авиола пребледня, ледени капки пот избиха по челото му.

— Заговор срещу императорския род, в който е взел участие и Авиола.

Авиола скочи и искаше да каже нещо, но императорската ръка прекъсна сенатора. Днес не става дума за това, продължаваше миролюбиво Калигула. Това е вече забравено. Днес тези, които се бунтуваха срещу Тиберий, стоят вярно до рамото на новия император. Например Луций. Но останалите? И Калигула назова уверено и точно имената на заговорниците. И така, нека говори Авиола. Нека каже истината, без да се страхува. Императорът ги уверява, че няма намерение да преследва тези, които не са се провинили пряко в заговора.

Авиола си пое дъх, вдигна ръце, сякаш призоваваше небесата, и започна.

Той ще говори самата истина, защото обича императора. За покойния Сервий и за Луций не е нужно да говори. И за себе си също. Неговата преданост към монарха е безгранична, нека императорът го провери, за да се убеди. А за останалите? О, богове безсмъртни, как би могло в тях дори да тлее, той повтори, дори да тлее искрица несъгласие? И защо? Единствено старият Улпий… Но това е известно на императора. С него стана нещо, затвори се в двореца си като побъркан. С него няма защо да се занимаваме. А ето другите: Юлий Вилан, когото Тиберий доведе до просяшка тояга, като отне имената му, но Гай Цезар великодушно му върна всичко. И даде амнистия на брат му Марк. Пизон, изкупвачът на данъците в Панония и водач на публиканите, беше с вързани ръце от закона на Тиберий, според който трябваше умерено да се събират данъците, митата и налозите от провинциите. Но Гай Цезар мъдро премахна този глупав закон. Корабостроителят и главен търговец на роби Даркон и особено строителят Бибиен получават непрестанно големи поръчки от императора. Всички живеят прекрасно и тогава защо, поради какви причини, о, богове, могат да бъдат против императора? Точно обратното — любов, огромна любов към императора…

Императорът си спомни: „Това е наистина така, този дебелак не лъже. Всички тези наистина много ме обичат — каза си той иронично. — Обичат ме, защото и мен, и държавата, което е едно и също, могат да одират. Добре. Но на мен ми е ясна вашата игра. И аз ще ви дера, милички мои, и то не еднократно, както ме съветва късогледият Макрон, а постоянно, както ме съветва Луций.“

Императорът благосклонно поклащаше глава.

— Аз — говореше развълнувано Авиола, — аз отдавна съм решил… — При тези думи императорът погледна Макрон, който бе забил очи в масата. — Когато се събере сенатът преди Нова година, да предложа да те удостоят, цезаре, с титлите, които заслужаваш. Ще предложа титлата „Dominus“[365], една от най-висшите титли, която…

Калигула вдигна ръка.

— Много си любезен — каза той благосклонно, — но аз не я заслужавам… — Ново движение на ръката накара Авиола да млъкне. — А сега да уговорим окончателно покупката или ако ти е по-изгодно, замяната на твоята вила в Анциум с някой от моите летни дворци. Луций Курион бе вече няколко пъти при теб по този повод и ти навярно вече всичко си обмислил. Аз искам тази вила. Харесва ми.

Макрон опули очи. Ах, ето защо е ходил Луций в двореца на Авиола!

Императорът гледаше картината на стената зад Макрон. Горичката от пинии се спускаше по стръмния склон към реката, която подскачаше пенлива между планинските скали. О, ще бъде великолепно, когато въведе Ливия Орестила в това закътано сред пинии гнездо. Колко апетитна и привлекателна ще бъде Ливия…

— Таванът в триклиниума на вилата е покрит със златни пластинки — обърна му внимание Авиола. — Но от любов към теб ще я заменя с удоволствие…

Разбогатял глупак без вкус, помисли си Луций. За да смае хората, е готов да позлати и латрина.

Упоменаването на златния таван накара императора да заговори за друго. Гостите добре знаят неговия кон Инцитат. Той е истинско съкровище. Осмото чудо на света. Спечелвал е и ще печели всяко състезание.

— Той е прекрасен, прекрасен е като божество — говореше Калигула влюбено. — Обърнал ли си внимание на очите му, Луций? Как не! Ти, такъв познавач на коне. Човешки очи са това, драги мои, прекрасни женски очи, пълни с любов! Ами походката му? Коя танцьорка има такава горда и величествена походка? Терпсихора не може да се сравни с него! Дори и Диана! Това е песен, а не походка. А когато краката му се понесат в тръс или в галоп? Защо нямаме поети, които да възпеят във великолепни хекзаметри красотата на божествения ритъм, в който Инцитат препуска? Аз го обичам, той ми се явяваше насън, когато бях болен… Но по същество. Искам да построя за него нова конюшня. Да бъде от делфийски мрамор. И там моят любимец ще лежи върху скъпоценни килими; свита от роби ще го обслужва; поне една седмица преди състезанията кохорта войници ще стои на стража пред неговата конюшня, та нищо да не смути покоя му. Само не знам от какво да бъдат направени неговите ясли. Какво мислите вие? — обърна се Калигула към Луций и Макрон.

— От кедрово дърво, мой цезаре — предложи Макрон.

— От алабастър — каза Луций и неволно се усмихна: така страстно Калигула не обича дори сестра си Друзила!

Императорът отметна назад недоволно глава.

— Не, яслите ще бъдат от злато.

— Великолепно! Знаменито! Прекрасно!

— Конюшнята навярно ще струва седем, а със златните ясли, мисля, десет милиона. Но Инцитат заслужава това!

Макрон и Луций възторжено се съгласиха. Инцитат наистина бе прелестен кон. Авиола впи нокти в дланите си под масата. „Добре ли чувам? Не сънувам ли? Или императорът е полудял? Да хвърли десет милиона за една конюшня! О, Минерва, богиньо на разума, чуваш ли? Нима такава инвестиция се рентира? Конят бил печелел състезания! Хубаво, но това носи само чест и слава! Нищо повече.“

Както обикновено императорът отново промени темата:

— А сега трябва да реша най-важното, за което ви повиках да се съветвам с вас, драги приятели. Грижата за благосъстоянието и забавлението на римския народ поизпи кръвта на нашата хазна, ерария и фиска. Необходим е голям прилив на пари за нуждите на народа, за игрите и за строежите, които искам да осъществя, и опитният финансист Авиола сигурно ще ме посъветва нещо. Аз довърших храма на Август и театъра на Помпей…

— Прекрасно! — извика ласкателно Авиола.

— Искам освен това да построя нов дворец тук, на Палатина, и да го свържа с Капитолия; така, по най-късия път, ще отивам да се кланям на Юпитер Гръмовержеца.

Всички велегласно изразяваха възторга си от великолепните идеи на императора.

— Искам върху Ватиканската равнина да направя градини, каквито Рим не е имал досега. Ще построя нов цирк. След това — нов водопровод с прясна вода от Сабинските планини, защото старият, Апиевият, вече не е достатъчен; и нов амфитеатър за гладиаторските игри, и още много други строежи извън Рим…

Луций възторжено го прекъсна:

— Един ден историята ще каже какъв император е бил Гай Цезар!

— Нужни са ми много пари, драги Авиола. Трябва да се намери начин за увеличаване на доходите.

Авиола погледна императора, но още неуспял да проговори, той добави:

— Не бих искал да намалявам разходите, както обикновено съветват финансовите мъдреци.

Авиола разбра. От пировете и разточителствата — нито сестерций. Той помисли малко и предложи на императора отново да въведе данъка върху печалбите, който бе премахнал след смъртта на Тиберий. Това означава няколкостотин милиона годишно. Калигула отхвърли предложението му:

— Не искам това да стане за сметка на обикновените хора. Това не е решение. Не, не, приятелю.

— Тогава може лесно да се повишат цените на продуктите на пазара…

— Не! — извика императорът. — Твоите предложения ще засегнат обикновените хора. Те ме обичат. Не мога да им напакостя така.

Гласът на императора бе раздразнен. Авиола преглътна; въздъхна и се прицели по-високо.

— Ами ако въведем данък върху завещанията в размер на двадесет и пет процента в полза на твоята хазна?

Но като видя, че императорът се намръщи, Авиола побърза с ново предложение:

— Тогава не остава нищо друго, освен да увеличим приходите от провинциите.

— Не бива — каза строго императорът. — Моите трапезити разговаряха с прокураторите, проконсулите и с изкупвачите на данъци и се убедиха, че провинциите и без това са в тежко състояние. Попитай публиканите — да видиш какво ще ти кажат! Не бива! Не бива!

Настъпи тишина. Белият и дебел показалец на Авиола повтаряше очертанията на фигурките по мраморната маса. Някакво огромно напрежение се таеше в тази ръка, която сякаш знаеше пътя, най-прекия път, но се колебаеше да го посочи. Авиола бавно повдигна очи към императора, бавно отвори уста и проговори:

— Тогава остава последното. Това, което ще донесе бърза, а после и дълготрайна, постоянна печалба; печалба всестранна, печалба, обогатяваща цялата империя.

— Какво е то? — наведе се императорът нетърпеливо към Авиола.

— Да се сдобием с нова, богата провинция — извика тържествено Авиола и изтри с копринена кърпичка потта от голото си теме. После продължи в тишината: — Тълпи роби, кораби с пшеница, плодове, добитък, кожи, желязо, руди… богатствата, на които се крепи мощта и славата на Рим!

Велика идея! Всички почувствуваха това. Макрон видя как тя заинтригува Калигула. И процеди, препълнен със завист:

— Това ще бъде добре дошло за теб, оръжейника, да си натъпчеш сандъците!

Строгият поглед на Калигула го застави да млъкне. Калигула знаеше, че това е така. Но в този миг пред него се откриваше нещо великолепно, нещо, за което бе мечтал още като принц: да разшири империята на Август и Тиберий! Да се завземат нови земи, изобилствуващи с богатства! Тиберий не искаше и да чуе за такова нещо, пазеше своя римски мир само защото бе вече стар, немощен и

загубил всякаква смелост. Мислите на Калигула летяха напред: той, императорът, би застанал в златна ризница начело на своите легиони, любимецът от детски години на войниците би ги повел към славни битки, би се върнал в Рим като победител, би преминал през Форума с невиждан и нечуван триумф! Подир него окованите царе на поробените земи, стотици коли с бойни трофеи… А римският народ ще ликува, щастливият и опиянен римски народ ще го слави, както слави бога Марс…

Размечтаха се и останалите. Макрон и Луций вече се виждаха като върховни командири на армията. И пред техните очи се рисуваха картини на най-висшите почести, каквито може да достигне един римлянин. Авиола виждаше своите огромни сандъци, претъпкани със скъпоценен метал, виждаше как златният порой залива двореца, градините… Злато, навсякъде злато!… И отгоре на всичко: Калигула, повел своите легиони, за цели месеци ще напусне Рим, а може би и завинаги… И ръцете на римските богаташи — напълно развързани…

Императорът проговори твърде внимателно:

— Твоето предложение, драги Авиола…

— Отлично предложение, нали, мой Гай? — неучтиво го прекъсна Макрон.

Императорът стисна зъби. „Мой Гай! Каква дързост! Сега ще си разчистим сметките с теб.“ И той продължи:

— … е грандиозно. Но при такава ситуация е абсолютно необходимо да имаш здрав тил. На всички отговорни длъжности — абсолютно предани хора. А Египет отдавна ми създава грижи. Неговият прокуратор Авилий Флак не спечели доверието ми. Владетел на Египет! Каква чест и власт е това! Но Флак не ги цени. Имам известни подозрения. Така че отзовах Флак. И за прокуратор на Египет назначавам своя най-доверен… теб, драги Невий!

Сякаш гръм удари Макрон. „Отстранен! Снет! Изхвърлен! Това е то Калигуловата благодарност, загдето му помогнах да се качи на трона!“ Гърлото му пресъхна, не можеше да преглътне, не можеше да проговори. Авиола беше нащрек: нещо странно витае във въздуха. Сега трябва само внимателно да изчака. Луций почервеня от завист: прокуратор на Египет! Най-силният човек след императора! Но това бе първият импулс; веднага след това той съобрази: аз победих Макрон!

— Крайно време е да се приготвиш за отпътуването, скоро морето ще се затвори — продължаваше императорът. — Вдругиден се качваш на кораба, който те чака в Остия.

Лицето на Макрон отново доби цвят. Сега той виждаше по друг

начин положението си. С един замах ще се освободи от капризите на Калигула. Ще стане неограничен владетел на най-богатата провинция, житницата на Рим. А поиска ли, може и да умори Рим от глад. Ще има на разположение голяма армия. След време ще може да диктува волята си и на императора. Той стана, започна да благодари. Императорът се изправи:

— Прецених също така, че там ще ти е нужна жена. Вие добре се разбирахте с Ения. Заради теб аз се развеждам с нея, ето потвърждението ми, и ти няма да тръгнеш сам. И Валерия вземи със себе си, вече в Рим нищо не би й доставило радост.

Лицето на Луций грейна. „Ах, този Гай! Сякаш е знаел моите тайни желания!“

Калигула ласкаво изпроводи Макрон до вратата.

Авиола въздъхна:

— О, богове, какви работи стават!

Луций му прошепна:

— Би било разумно от твоя страна да подариш на императора десет милиона за конюшнята на Инцитат.

Калигула се върна. Върху лицето му бе изписана странна, загадъчна усмивка, по-скоро гримаса, отколкото усмивка.

— Седнете, драги мои.

Под композицията с цвилещия и разкъсван от лъва кон седнаха: властелинът на римския народ, отдясно — както някой остроумно прошепна в кулоарите на сената — неговият гръмогласен рупор Луций Курион, отляво — новоизпеченият финансов съветник Авиола. Да, съветник, нещо повече от министър, хитрец, който ще остане в сянка, но със силата на златото си ще разиграва тези двамата.

— Задачите, които поставя пред вас времето и нашето скъпо отечество — говореше императорът, — нападано от варварите по Дунав и Рейн…

— Всичко за Рим! — извика Авиола.

— … и жизнените интереси на римския народ ни принуждават да не търпим повече пограничните провокации на враговете.

— Силите на нашата империя са нужни не само за да решаваме вътрешнодържавните въпроси, но и за да прославим нашите орли извън пределите на империята… — произнесе въодушевено Луций.

Императорът го прекъсна:

— … тъй като мощта на империята расте с нейното разрастване, то и ние, ръководени от прозорливостта на боговете, трябва да разширим простора, в който живеят нашите народи.

При тези думи Калигула леко се усмихна, а устните на Авиола нервно потрепнаха. „Защо са нужни тези фрази — помисли си той. — Тука сме си свои хора, знаем за какво става дума и какво искаме.“

Това, което искаха, тегнеше във въздуха. То се съдържаше в една тежка дума. Тежка за изговаряне и с тежки последствия. Никой не искаше пръв да я произнесе. Тя се въртеше вече няколко години в главата на Авиола, задушаваше го и той пръв я изрече:

— ВОЙНА! Да, войната е неизбежна!

Знаеха значението на тази дума. Тя плашеше и миролюбците, и завоевателите. Всекиго засягаше лично в някакъв смисъл, всеки трябваше да рискува нещо, да жертвува нещо, та дори това да беше само спокойният му сън.

Калигула си даде вид на съвестен и далновиден владетел:

— Да се наруши мирът, установен от Август и Тиберий! Каква отговорност е това, драги мои!

— Но Рим ще стане още по-могъщ — скочи Луций.

— И твоята слава ще порасне още повече, цезаре! — патетично добави лихварят. — В световната история… ще бъдеш навеки прославен…

Императорът се поддаде на натиска и изрази това по следния начин: признава техните доводи. Друг път няма. „Велика Белона[366], Марс Отмъстителю, ще приемете ли нашата жертва и ще благословите ли нашето оръжие за победа?“

— Заради мира на Тиберий — намеси се Луций — нашите легиони са заприличали на гниеща, застояла вода, покрита с жабуняк. Главните староримски добродетели — храбростта и смелостта — западат, изчезват. Римляните, прославили Града, не са били само земеделци, а преди всичко войници. Ако не дадеш възможност, цезаре, на нашите войници да воюват, те ще се превърнат в готованци и кърпичи. Нашата армия е превъзходна, а ако я оглави…

— Курион? — подхвърли изпитателно Калигула.

— Ти, мой драги Гай, ти, любимецът на всички войници! И светът ще бъде смаян от чудеса от храброст…

Императорът се усмихна, стисна ръката на Луций:

— Добре, ще видим. А как е армията с въоръжението?

Луций улови насърчителния поглед на Авиола. И добре го разбра. Авиола, Magister societatis[367] на всички оръжейници, също си искаше своето. Той има право на това. Бе въвлечен в играта, която сам предложи и прокара. „Обвързахме се един за друг на живот и смърт, връщане назад няма…“ Луций подхвана:

— Въоръжението на някои легиони и по-точно на тези от Рейн и Дунав е поостаряло. Не е задоволително. Става дума за четири легиона, тоест — над тридесет хиляди души.

— Докога оръжейните фабрики биха могли, Авиола, да доставят за тях ново, съвършено въоръжение?

— За кратко време, мой най-благородни. Три-четири месеца…

— Добре. Зимата с този варварски сняг, мъгли и студове не е изгодна за моите хора. Пролетта е най-удобна. А какво ще правим със старото оръжие?

Авиола отново спря поглед върху Луций.

— Старото оръжие ще продадем на приятелските ни народи — арменците, партите, иберите[368]. И добре ще го продадем, защото ще им се стори великолепно.

— За да започнем война, ще са ни необходими много пари, драги Авиола.

— Аз и моите приятели, публикациите, сме на твое разположение, мой цезаре! — заяви Авиола.

— Благодаря! А сега искам да ви съобщя, че длъжността на Макрон разделям на две. Командуването на преторианците и моята лична охрана поверявам на Касий Херея, този стар, предан и честен воин. Другата част от длъжността ще поемеш ти, Луций. Това означава, че ти ще бъдеш вторият след мен военачалник на всички римски легиони и мой наместник. Недей да ми благодариш! Аз знам какво правя. Ти, Авиола — като доказателство за моето дружеско отношение към теб, — ще заемеш мястото в императорския съвет и навсякъде ще те съпровождат дванадесет ликтори[369].

Авиола се кланяше и пресилено благодареше. Той предложи на императора — това е само един малък израз на внимание — десет милиона сестерции за построяване и обзавеждане на конюшнята за скъпия Инцитат.

Императорът прие подаръка и любезно се раздели с двамата.

Луций излезе от залата зашеметен. Бе опиянен от щастие. Искаше му се да вика, искаше му се да изкрещи така, че целият свят да чуе радостта му. Искаше да я сподели с някой мил и близък човек, да я удвои с друга радост. „По-скоро у дома, при мама! — Замисли се. Не, при майка си не може да отиде! В нейните изплакани очи би видял сянката на гордото бащино лице. — Ливила ще се радва заедно с мен! — Хукна по коридора към нейните покои. — Ливила ще се хвърли на врата ми и ще каже… Ливила ще ми се присмее. — Луций се спря, усмихна се нервно и пое към изхода на двореца. При кого да

отиде със своята гордост? При Сенека ще отиде. — Той ще се радва заедно с мен, той знае, че Гай е просветен монарх и че ме е издигнал с пълно право.“

Луций се спускаше към Форума и изведнъж пред очите му заподскачаха буквите от писмото на Сенека и започнаха да се подреждат в жестоки думи… нечувани почести… вероломство… користолюбие… Не, няма да отиде при Сенека. Ами приятелите на Луций Прим и Юлий? Те биха си помислили същото.

„Приятели? Имам ли аз приятели?“ Луций отчаяно дириеше в паметта си поне един човек, с когото би могъл да сподели своето щастие. Но такъв човек нямаше. Очите му се наливаха с противна влага, стискаше юмруци, упорито търсеше нечий образ. Той се провираше през тълпата на Форума и неговото умопомрачаващо щастие бързо се разпиляваше.

Огромният Рим се оказа безлюден за Луций.

46

На третия ден след срещата на всемогъщата четворка, която Калигула превърна в тройка без Макрон, една сенаторска лектика се движеше по Кливус Виктория към Палатина. Робите на Авиола бяха свикнали с тежестта на своя господар. Дори и когато вземаше понякога в носилката Торквата, нищо не чувствуваха. Но днес те едва пристъпваха по хълма. В лектиката до Авиола с мъка се настани някакъв дебелак, тежък почти колкото господаря им.

Сърцето на Авиола можеше да изскочи от радост. Нагоре! Само нагоре! Още по-нагоре!

— Моите цели са високи, драги Марк.

— Виж ти новина! — усмихна се дебелият четиридесетгодишен мъж с енергични черти на лицето и силно изпъкнали, като ръбати скали скули, в които може всичко да се разбие. — Да не си решил да се бъркаш в управлението на империята? — иронизира го Марк Евтроний Бален, един от най-прочутите правници на Рим.

Авиола го погледна презрително:

— Който има злато и нещо повечко в главата си, може също така лесно да се справи с хората, както ти с думите пред трибунала. А знаеш ли, мой драги, защо те водя при императора?

— Най-после! Любопитен бях колко дълго ще ме държиш в напрежение. Може би за да препоръчаш братовчед си на императора.

— Може би, може би — усмихваше се Авиола, — ето мъдрият Бален, известният жонгльор с параграфи, ти се покланя дълбоко, мой императоре. Направи го претор, за което той толкова копнее, и нека си върви. Нещо такова, нали?

— Ти си в прекрасно настроение, драги мой. Но можеше вече да ми разкриеш тайната си.

Лектиката се изкачваше все по-нагоре и по-нагоре. Яркото есенно слънце създаваше илюзия за топлина; денят бе прохладен.

Авиола се наведе към Бален.

— Днес по мое предложение императорът ще те назначи за прокуратор на Египет.

Бален реагира не така, както очакваше Авиола. Закоравелият адвокат, свидетел на множество смъртни пристъпи и гърчове, се разтрепера. Той едва напипа ръката на Авиола. Тя бе спокойна, твърда.

— Не се шегувай! Не се шегувай с такива неща. Това е глупост! Та нали за Египет тръгна Макрон…

Авиола гледаше изпод повдигнатото перденце златните листи на палатинските дъбове. Каква прелест!

Разтреперан, Бален настояваше, стиснал ръката на Авиола:

— Говори де! Нали императорът е назначил Макрон! Ти самият ми каза това… Навярно Макрон вече наближава Египет… Какво означава всичко това?

Авиола измъкна ръката си и вдигна още по-високо перденцето:

— Гледай, Марк, каква красота! Виждаш ли? Навсякъде злато!

Морето се разбиваше в остийския вълнолом. Макрон скочи от коня, помогна на Ения и Валерия да излязат от носилката и тръгна между двете; подир тях — робите и робините им. Недалече от брега стоеше голяма военна трирема с римския орел на носа.

Обидата и гневът, първите чувства, които овладяха Макрон, когато Калигула му съобщи голямата промяна в неговия живот — изчезнаха, превърнаха се в радост. Думите „Това е то благодарността, загдето му помогнах да се качи на трона“ придобиваха розова окраска. Макрон бе доволен. „Стоях години наред зад гърба на Тиберий и управлявах. Старият не ми се бъркаше освен когато здравата прекрачвах границите на правата си. Но непрестанно усещах волята му върху себе си. И колкото и да е чудно — не можах да се измъкна от неговата зависимост. А тук бях уверен, че съвсем лесно ще поведа за носа този момчурляк, щом му помогна да стане император. Ами че той хабер си нямаше от управление. Интересуваха го само коне, леки жени и гуляи. На всичко отгоре му отстъпих и собствената си жена, разбира се, за да го държа в ръцете си. А виж ти какво стана! Взе, че си смени кожата, глупакът. И си въобрази, че е нещо повече от цар на царете, от фараона-бог. Сдушиха се с Курион, а мене лека-полека, но твърдо ме изтикаха назад. Слава на Фортуната, че всичко свърши така добре. Ще се отърва най-после от този вятърничав глупак… и жена ми се върна обратно…“

Макрон с удоволствие погледна Ения, която вървеше от дясната му страна. Нейната млечнобяла кожа сияеше под черните коси. Красивата й уста леко потрепваше. „Бас държа, че тя е оказала влияние при назначаването ми за наместник в Египет. Наместник! Владетел на най-богатата римска провинция! Истински властелин с почти неограничена власт! Два легиона войници, готови да умрат за мен. А какво ще стане, ако след време моите войници ме обявят за император на Египет? Там това може да стане по-лесно, отколкото в Рим. То се знае, че аз няма да

бъда слабохарактерен като Марк Антоний. Другояче ще пипам, не като този глухар, умиращ по Клеопатра. От Египет мога да завладея Сирия, Азия, Гърция и накрая — Рим.“

Макрон се спря и гръмогласно, с пълни гърди се разсмя. Ения и Валерия изумено го погледнаха.

— На какво се смееш? — каза Ения, подръпвайки нервно крайчеца на муселиновия си шал.

Макрон не забеляза страха в гласа й. Отговори бодро:

— Та няма ли на какво, египетска царице?!

— Бях вече веднъж императрица — процеди през зъби тя и забърза.

Макрон погледна дъщеря си. Очите на Валерия бяха зачервени, подпухнали. Тя рязко се обърна към баща си:

— Не виждам никакъв повод за смях!

Макрон разбра: едната загуби императорския пурпур, другата — любимия си. Първата тежко носеше бремето на славата, изкупена с животинските нежности на негово величество. Другата изпита пренебрежението на галеното синче на благороднический род. И двете, гъски глупави, вместо да се радват, че са се отървали от такива „съкровища“, съжаляват. Женска сантименталност.

Стигнаха до края на вълнолома. Стената бе висока и в нея се разбиваха вълните на разбунтуваното море. Трапът към лодката, която се люлееше върху вълните под стената, бе тесен и трябваше да слизат един подир друг. Пръв слизаше Макрон, след него Ения, последна — Валерия.

Те бавно се спускаха надолу. На двете жени им се струваше, че слизат по безкрайните стъпала към Тартара[370].

Долу под тях се вълнуваше морето. Дори под лъчите на сияещото слънце бе тъмно. Те слизаха все по-надолу и по-надолу.

— … но услуга за услуга, Марк. Две неща искам от теб: догодина ще изпратиш в Рим с една трета по-малко жито, отколкото доставя Египет…

Марк кимна:

— Разбирам. Искате да покачите цените…

Върху лицето на Авиола не трепна нито едно мускулче. Той продължи:

— С малко войници — две кохорти са достатъчни — и с добре въоръжени роби — те нека са повечко — ще се отправиш от Мемфис на изток към Арсиное. Като пресечеш полуострова, ще стигнеш до град Елана, арабите го наричат Ел Акаба; на югоизток от него са открити огромни залежи от злато и сребро. Арабите нямат понятие за

стойността на тези рудници. Ще подкупиш техните главатари, ще им запушиш гърлата с хубаво вино и ще започнеш експлоатацията. Рудодобива ще изпращаш със специално охранявани кораби до мен. Аз от своя страна ще го препращам на императора за неговата изпосталяла хазна.

Бален изгледа продължително братовчед си. Удивлението и завистта му се смесваха с възхищение. „Този човек умее от всичко да изтръгне печалба: от Египет, от арабските варвари, от мене. И веднага милиони!“ Почувствува известна неприязън, но, о, богове, та той дължи толкова много на него, загдето ще бъде най-силният властелин в империята след императора.

Бален се закле тържествено, че ще изпълни и двете желания на Авиола.

Те стигнаха до двореца, излязоха от лектиката и поздравявани от стражата, поеха нагоре по стълбата, Нубийците клекнаха край носилката и заразтриваха ръце.

Императорът, на когото робините правеха прическата, играеше с Луций на зарове. В момента губеше за трети път.

— Играем на амфора вино — каза капризно императорът на дошлите. — Луций е дете на Фортуна. Ограбва ме. След малко в двореца ми няма да има и капка вино за гостите. Но за вас имам още малко. Седнете! Пийте!

Направиха възлияние за Марс и пиха за императора. След това Калигула произнесе кратка реч, в заключение на която назначи Марк Евтроний Бален за прокуратор на Египет. Бален тържествено се закле в името на олимпийските богове и трите сестри на императора, че ще му бъде верен; пое пергаментовия свитък със своето назначение, същия преди три дни получи и Макрон, отдаде поздрав на императора, Авиола и Луций и си отиде.

— Искаш ли да играеш с нас? — обърна се императорът към Авиола.

Не, Авиола не искаше. Бе подочул, че императорът играе с фалшиви зарове и постоянно печели. Днес може да не е така, но може и да е. По-добре да не играе. „С мене едва ли би играл на амфора вино“ — помисли си банкерът. Той учтиво се усмихна:

— Имам за тебе една малка изненада, мой божествени, от която ти, познавачът на състезанията и борбите, ще се заинтересуваш повече, отколкото от тези зарове.

Императорът кимна и Авиола се разпоряди. Защо римските войници воюват с къси, пробождащи мечове, след като с дълги биха

победили противника много по-лесно и по-бързо? И ако трябва да въоръжим легионите с ново, модерно оръжие, както мъдро ни посъветва Луций Курион, защо да не им направим мечове, пред които врагът ще побегне само като чуе дрънчането им? Но Авиола няма пред вид тежките галски мечове, които едва се вдигат, от времето, когато Рим се е защитавал от Ханибал[371], нищо подобно! Не, не! Дълги — да, но леки, от гъвкав бронз, заострени от двата края, с които ще може да се промушва и да се сече.

Императорът бе наистина заинтересуван. След малко тримата вече седяха в домашния стадион сред палатинските градини, където Авиола им демонстрира бой между двама обучени за гладиатори роби. Огромен германец с къс римски меч в ръка бе изправен срещу дребен, очевидно по-слаб хиспанец, на когото надзирателят тикна в ръцете дълъг — от кръста чак до глезена му — меч.

— Но това не са равностойни противници — каза императорът. — Този дребосък ще загуби, та ако ще мечът му да е два пъти по-дълъг.

— Обзалагам се за дребосъка с дългия меч — каза Авиола, усмихвайки се. — На амфора фалернско.

— Позор — набърчи нос Калигула. — Правим облози, достойни за носачите по пристанищата отвъд Тибър. Но нека така да бъде.

Боят започна с нападение на германеца. Хиспанецът отблъскваше отдалече с лекота и точност ударите на късия меч. След малко германецът се засили срещу хиспанеца, като се криеше зад щита си, за да го прободе. Но пазейки гърдите си, той не пазеше главата си, Хиспанецът замахна с дългия меч и германецът, както се бе затичал, падна с разсечен на две череп.

Императорът ръкопляскаше.

— Губя с удоволствие, мой Авиола. Това беше чудесно зрелище. Удар — и черепът на две. Такова нещо с късия меч не може да стане. Прекрасно, нали. Луций?

Луций се присъедини към възторга на императора.

След един час Авиола криеше под тогата си поръчка за производството на дълги мечове, с които ще бъдат въоръжени всички северни легиони. Императорът се съгласи с Авиола, че изработката на такова оръжие е много по-скъпа; налага се увеличен добив на желязна руда, усилване на работата в леярните, умножаване на работната ръка — роби и надзиратели, — по-умело изостряне на двете страни… но затова пък нашата победа ще бъде по-бърза и по-лесна. Авиола се усмихваше.

Луций гледаше с отвращение тази тлъста пиявица, но трябваше да

мълчи. „Нали лично аз защищавах Авиола от Макрон — мислеше си той, — нали аз го доведох при императора и аз го предложих за висока длъжност в двореца… А в края на краищата този безогледен чувал с пари ще спечели благодарение на своята хитрост и злато по-големи симпатии у императора, отколкото имам аз, та дори може и да ме изтика, като реши…“

Авиола посъветва императора да осветят тържествено новото оръжие в храма на Юпитер Капитолийски, а Луций да подбере центуриони, които ще обучат войниците от дунавските и рейнските армии как да си служат с него. А пък производството Авиола ще започне веднага.

— И оправдае ли очакванията ни дългият меч в северните битки… а мисля, че след видяното тук едва ли трябва да се съмняваме в това…

— … ти искаш да започнеш производство и за Изтока — прекъсна го императорът. — Ах, ти наистина умееш всичко да превърнеш в печалба!

Авиола вдигна ръце сякаш за отбрана:

— О, не става дума за мен. Аз не мисля за своята печалба. Нито сестерций за мен. Аз правя всичко това от любов към теб, от любов към отечеството. Всичко за твоята слава и за славата на Рим, мой божествени цезаре!

Сред шпалир от преторианци, които отдаваха почит на своя командир, Макрон, съпровождан от малката си свита, се качи на бойната трирема, готова да отплува.

Посрещна го капитанът — стар морски вълк, с лице четинесто и грубо като крокодилска кожа, с глас силен, навикнал да надвиква морските бури.

Той пожела на господаря и на неговото семейство щастлив път… спокойно море по време на плаването… да стигнат живи и здрави до александрийското пристанище… каютите в трюма са приготвени с всички удобства… багажът е натоварен… корабът ще тръгне след малко…

Макрон поблагодари и се спусна в трюма с жена си и дъщеря си, за да видят каютите, в които трябваше да прекарат няколко седмици. Те не бяха големи, но много удобни. От палубата се чуваха команди, робите заеха местата си до веслата в три редици и ги завързаха.

— Да отидем горе, на кърмата — извика Макрон на жена си и дъщеря си. — Да се сбогуваме с отечеството. — И се засмя: — Може би за кратко време.

— Ние ще дойдем след малко — каза Ения.

Макрон се изкачи на палубата.

— Бледна си — обърна се Валерия към своята мащеха. — Страшно си бледна.

— Ти си плакала? — отговори й с въпрос Ения, която вече не изпитваше ненавист към заварената си дъщеря. — Клепачите ти са зачервени. Сигурно се измъчваш…

— Не — отвърна твърдо Валерия. — Не се измъчвам.

Ения я прегърна:

— Толкова се страхувам, Валерия, толкова се страхувам, че едва дишам. Не разбирам защо…

— От какво се страхуваш?

— И аз не знам… — И меко добави: — За Луций ли си плакала, мила?

Валерия прехапа силно устни.

Ения продължаваше:

— Неотдавна случайно го заварих с Ливила. Тази уличница дори не спусна повдигнатия си пеплум. И ми се присмя: „Не ти ли стигат братчето ми и Макрон? И този ли го желаеш?“

Валерия сграбчи мащехата си за рамото, в налетите й с кръв очи лумна див поглед. Тя извика:

— Наистина ли си го желала?

Раздразнена, Ения я отблъсна:

— Глупачка, още ли го ревнуваш?

Валерия вдигна стиснати юмруци, очите й засвяткаха.

— Едно-единствено нещо ме измъчва: защо не го убих? Но аз съм още жива!

Ения си спомни как Валерия изпрати убиец при Торквата и се разтрепера:

— Ти си страшна!

Валерия поклати глава:

— Обичах го.

Беше тихо, само от палубата се чуваха команди. Задрънчаха веригите на котвите, които се вдигаха.

— Какво ли ни очаква там? — въздъхна Ения и зашепна: — Тази нощ сънувах странен сън. Посадих лилия в саксия. Лилията растеше пред очите ми, след малко стана по-висока от две стъпки и изведнъж се прекърши. Посадих втора — и с нея се случи същото. Чак третата, след като израсна, не се прекърши. Нищо не разбирам. Страхувам се…

— Хей, момичета! Къде се загубихте? — чу се гласът на Марков. — Вече отплаваме.

Жените излязоха на палубата. Макрон стоеше на кърмата, взираше се в ниския бряг, гледаше Остия и през нея към Рим. Веслата пореха вълните, вдигаха се ритмично, посипани с блестящи капки, които падаха върху водата и звънтяха нежно като мънички звънчета.

Нептуновата статуя на брега се смаляваше, брегът изтъняваше и се сливаше с морето в дълга, тясна ивица. Мраморните колони на остийския храм на Аполон стърчаха в небето. Там далече зад всичко това беше Рим. Макрон размаха ръце и се разсмя:

— Дори и да искаше да се отървеш от мен — с повишение или с понижение, — на мене ми е все едно, драго ми Ботушче! Тук вече не можеш да ме достигнеш!

Гласът му звучеше силно, бодро. Той разтвори ръце, изпълнен с желание да каже още нещо, и се обърна към двете жени. Но ръцете му увиснаха във въздуха, изблещи очи. Зад него стояха в полукръг преторианци от императорската германска гвардия с голи мечове. Командирът им пристъпи, подаде свитък на Макрон и каза:

— Писмо на императора за теб.

Макрон разви свитъка и зачете. Императорът му заповядваше да сложи край на живота си в мига, в който получи писмото.

Макрон отпусна ръце, писмото падна на палубата. Ения го вдигна и двете жени светкавично прочетоха императорската заповед. Ения избухна в плач, падна на колене пред командира.

— Смили се над него! Подари му живота! Той е невинен!

Макрон пристъпи към командира, това вече не беше онзи велик Макрон; стоеше прегърбен, с глава, клюмнала на гърдите, ръце, безпомощно отпуснати.

— Спаси ме, Тит. С нищо не съм се провинил пред Гай Цезар. Кълна се!

Валерия гледаше баща си мрачно, злобно.

— Не се моли! — извика тя.

Ения отчаяно обгърна коленете на командира.

— Смили се над него и над мен!

Макрон, обезумял от страх пред смъртта, продължаваше унизително да се моли. Той му шепнеше:

— Ще те направя легат в Египет, Тит. Войниците ме обичат, както и аз ги обичам, знаеш това. Ще обсипя със злато твоите хора!

— Не се моли! — извика отново Валерия.

Командирът стоеше като вкаменен. Мълчеше. Макрон изправи снага, усмихна се на Валерия, вдигна Ения и я целуна. Ения го стискаше в прегръдките си. От красивите й устни, мокри от сълзи, се

изливаше гневен поток срещу императора-предател.

— Ах, този звяр, тази жаба, този подъл изверг, дано потъне в морето, дано се задави!

Макрон се изтръгна от прегръдката на жена си… и всичко стана за миг. Той извади своята кама и я заби в сърцето си. Постоя още секунда, две, три с кама в сърцето. После падна. Падна тежко, сякаш падаше подсечено дърво.

Ения проследи с широко отворени очи това падане. И нищо друго не виждаше.

Не виждаше Валерия, войниците, кораба, морето; виждаше само Макрон, който лежеше пред нея, ничком върху палубата. Тя коленичи и с мъка обърна тежкото тяло на една страна; без да погледне мъртвия в лицето, измъкна кървавата кама от раната и преди някой наоколо да й попречи, я заби в гърдите си. Падна върху мъртвия си съпруг, от красивата й уста бликна кървава пяна, захърка и се замята. Валерия и командирът скочиха на помощ, но Ения вече умираше в ръцете им. След малко и тя бе мъртва.

Триремата, носена от осемдесетте весла, плаваше на юг, към Капри, към Сицилия, като се държеше все по-близо до брега.

Валерия сне от врата си зеления копринен шал и покри Ения. Командирът метна платно върху трупа на Макрон и с капитана се заеха да подготвят погребението му в морето.

Валерия остана сама с двамата мъртъвци на кърмата. Войниците само отдалече и крадешком поглеждаха към прекрасната жена, чиито ръце, пръсти и шия бяха обсипани със скъпоценни накити.

Тя седна върху корабните въжета край мъртвите. Камата, извадена от гърдите на Ения, лежеше в краката й, кръвта по нея почерняваше. Тя я привличаше, примамваше, зовеше. Валерия седеше неподвижна като сфинкс. Откъм трюмовете долиташе монотонното пеене на робите-гребци, звукът на флейтата и командите на хортатора. Вятърът я брулеше в лицето, развяваше медните й коси. Слънцето разпалваше в тях златни отблясъци.

Камата я зовеше. Валерия премести поглед върху мъртвия си баща. На вид хладна, силна, вътрешно тя цялата тръпнеше от мъка и ненавист: не Калигула — Луций е убиецът на баща й. Луций е виновен за всичко.

Безумно, свирепо желание да отмъсти не само за себе си, но и за баща си я прониза до костите. Баща й бе единственият човек, който я разбираше, който й бе най-близък от всички и който наистина я обичаше. Никога не бе я упреквал за миналото й, никога не бе я

оскърбявал. Обсипваше я с богатства, изпълняваше всичките й желания. Очите на Валерия, замъглени до преди миг, блеснаха хищно. Жаждата за отмъщение ще се утоли само с отмъщение. „Все някога ще се върна в Рим — каза си тя. — Може би след години. Все едно кога. Ще се върна. Трябва да се върна, поне за един час, поне за минутка, мой Луций!“

47

На римския небосклон изгря нова звезда от първа величина — Авиола. Пламна неочаквано, сияйно ярко — толкова по-ярко, колкото нейната светлина бе пренебрегвана по времето на Август и Тиберий. Тя теглеше подир себе си цяла плеяда звезди, разбира се, от по-малка величина, но също така блестящи като злато.

Това бе възраждане или направо възкресение на ламтежа по злато, на който старият император години наред подрязваше крилата и го тъпчеше в земята със своите закони. Вече не беше нужно постоянното маскиране, стана излишно за сенаторите-промишленици и публикани да се крият зад имената на своите освободени роби или роднини-конници.

В мига, в който императорът постави до себе си Авиола като свой финансов съветник, сякаш се отприщи бент, зад който дълго се беше натрупвал и задържал човешкият порой, алчен за злато. И той внезапно изригна и заля като потоп Рим, Италия, империята.

Сдруженията, било то от конници или сенатори, съсредоточиха в ръцете си цялото производство и цялата търговия. Безогледно отстраниха своите дребни конкуренти, безмилостно смачкаха по-упоритите и бързо постигнаха съгласие и единомислие помежду си, за да овладеят пазара и да диктуват цените.

Авиола, magister societatis на оръжейното производство, стана кумир и любимец за всички, чийто девиз бе „В печалбата е радостта“. За тяхната радост и за тяхната печалба цъфтеше, зреше, работеше цялата римска империя със своите провинции и всичко това отиваше за разкрасяването на мраморния Рим със златните покриви, за неговите терми[372], циркове, амфитеатри, за градините с фонтани и статуи, за разкошния живот на патрицианските семейства, за безкрайните угощения и гуляи.

Авиола нареди да му изработят карта на света по описанията на Страбон[373]. Тази карта съвсем разпали фантазията му. По нея опознаваше вече далечните краища, пълни с всевъзможни съкровища, и радостно си представяше как тези богатства пристигат на кораби, с коли, на камили, слонове или мулета в Рим.

Днес той искаше да покаже своята карта на Торквата, за да я развлече. Досега това не му се удаваше особено много, въпреки че

всеки ден измисляше по нещо, което би могло да заинтригува дъщеря му. Веднъж й донесе невиждана тъкан, друг път — рядък скъпоценен камък; купи й нова робиня, папагалче. В негово присъствие тя проявяваше някакъв интерес и радост, но излезеше ли от стаята й и застанеше до вратата, чуваше тих плач, който късаше сърцето му, и Авиола не знаеше с какво да утеши момичето.

Торквата бавно се съвземаше от тежкото нараняване. Вече ходеше, раната не я болеше. Когато баща й съобщи, че Макрон с жена си и дъщеря си са на път за Египет, тя дори не искаше да повярва на щастието си: Луций ще се върне при нея! Торквата знаеше, че императорът иска да притежава вилата в Анциум и че заради това Луций идва у тях. Няколко пъти тайно се промъкваше зад завесата в таблина на баща си, та поне да чуе гласа на любимия си. И винаги когато номенклаторът съобщаваше името му, тя се надяваше, че баща й ще го въведе при нея или че Луций сам ще пожелае да я види.

Но той не пожелаваше. Едва след коварното нападение я удостои с малко внимание — изпрати й букет рози с пожелания за по-скорошно оздравяване. „Защо не дойде самият той? Наистина ли вече съвсем не се интересува от мене?“ Неотдавна леля Мисия й каза: „Луций сега ухажва сестрата на императора — Ливила.“ Торквата разпита баща си дали това е вярно. Тогава той не искаше да й каже истината, но сега вече трябваше. „Вярно е, моя най-скъпа, но ти не се ядосвай. Не си заслужава да се измъчваш заради тоя женкар. Та това мъж за теб ли е? Неустановен човек. А неустановеността е голямо зло, момичето ми, враг на порядъка и доброто. Откажи се от този честолюбец, забрави го, толкова млади благородници идват у нас, а ти всичките ги отблъскваш; приеми ги, забавлявай се и ще видиш, че между тях ще си намериш по-добър, сто пъти по-добър мъж.“

Два дни и две нощи плака девойката, два пъти разкъса превръзката на раната си, но тя бе вече заздравяла и нямаше опасност за живота й. И отново плач. Но изведнъж в кротката и нежна девойка се пробуди гордостта. Тя седна и написа на Луций студено писмо, че повече не иска да го види. Връща му подаръците. Връща му свободата. Не се смята вече за негова годеница.

Луций прочете писмото с облекчение. Тъкмо това искаше той. Сега пътят му към Ливила е отворен, без пречки. Той не я обичаше, но бе готов да се ожени за нея, само и само да стане член на императорското семейство.

Торквата се отзова на бащиното си повикване. Седна в креслото и се наведе над голямата карта. Авиола гледаше с обич дъщеря си. Той я

обичаше така, както обичаше сандъците си със злато. Тя бе някак свързана с тях за него: златна Торквата златно злато. Грижовно я наметна с шала от синя вълна и прегърна малките й раменна.

— Погледни, миличко, какво имам! Това е карта на света според Страбон. Тези червени точки са големите градове, това — реките, а това тук — планините. Приказно, нали? Целият свят, в който живеят сто милиона души и не знам колко милиона роби, можеш да обхванеш с ръчичките си.

Торквата се усмихна на баща си.

— Искаш ли да ти разкажа коя част на света какво дава на Рим?

Тя кимна не само за да го зарадва, но защото картата наистина я заинтересува.

Авиола помилва меките й коси, наведе се над картата и започна да разказва:

— Виж: това е Хиспания. Там ние имаме много богатства. Железните руди отдавна вече са мои, а тези дни получих от императора под наем и медните рудници. Наемът е безсрамно голям, но аз няма да съм в загуба. Това са, момичето ми, неизчерпаеми рудници. А медта, милинка, за оръжейника наред с желязото е също както слънцето за теб. И олово ни дава Хиспания, и злато. Разбира се, и роби.

Торквата механично си играеше със златната гривна на ръката си.

— Казвал си ми, че роби ни изпращат всички провинции на империята, татко.

— Отлично, моя прелестна. Правилно. Всички… От Гвадалкивир чак до Ефрат, от Дунава чак до Африканската пустиня на нубийците. И от Галия, ето я Галия — също. Освен стада роби, тя ни доставя и стада свини и овци, лен и емайл. От Германия взимаме главно войници, спомни си личната охрана на императора. Тези великани са германци. Такъв великан може да глътне на закуска един слабичък и дребничък сириец. Нали?

Върху бледното лице на Торквата се появи усмивка:

— От Германия си докарваме сол, мед и кехлибар…

— Ах ти, умна главичке — погали Авиола дъщеря си. — Да, ти знаеш всичко.

— Искам да имам гердан от кехлибар… видях някъде светъл като мед кехлибар…

Авиола се зарадва. Най-после нещо я заинтересува! Най-после изрази някакво желание! Той се разпали. Взе хладната ръка на девойката в дланите си:

— Ще имаш! Не само светъл кехлибар, но и всичко, каквото поискаш!

„Няма да имам всичко, каквото поискам“ — помисли си Торквата и леко въздъхна.

Авиола продължи забързано:

— От Германия получаваме и кожи. За щитовете на войниците. А също така… — той се усмихна — стада зубри и мечки за игрите на арената. Но ти не обичаш да гледаш тези игри. От Британия, ето този остров, си доставяме вълна за тогите и наметалата. Нашите бояджии не ги бива. Могат само в сиво и кафяво да боядисват вълната. Аз ще наредя да, направят и светли цветове за такива прелестни девойки, каквато си ми ти. — Той видя как трепнаха мускулите край устните й и още по-бързо продължи: — Виждаш ли това тук? Норикум. Там има желязо! Много важно нещо е желязото! А това пък е Далмация — олово и сребро. Македония и Тракия — жито и отлични гладиатори. Дакия[374] — руди, Епир[375] — коне, Елада — химетски и делфийски мрамор и статуи…

Торквата се наведе над картата:

— А какво доставя Африка на Рим?

— Изумителни неща, моя сладка. Мавритания — слонова кост, изброявам само най-важните неща, Нумидия — овци и жълт мрамор, Картаген — олово, Киренайка[376] — фурми и банани, а Египет? Безчетни богатства! Планини от жито, стъкло, платно, папирус. Съседна Етиопия — абанос. Арабия — миро, тамян, злато, благовонии и скъпоценни камъни. Поръчах на Марк Бален да ти купи в Арабия рубини, смарагди, топази… А това е Ориентът. От Сирия получаваме пурпур, от Ливан — кедрово дърво… от него ще ти направя нова прелестна лектика… От Кападокия — състезателни коне, от Колхида[377] докарваме плодове, от Сарматия[378] и Скития[379] — пухкави кожи, от Хиркания[380] — плъст, от Партия — памук, от Индия — муселин, от Китай — коприна за одеждите на моята прелестна, скъпа дъщеричка…

Той бе изпълнен с най-добри намерения и с нежност към нещастната си дъщеря. Но се получи точно обратното.

— Татко…

— Няма, няма повече, миличката ми. Няма повече да говоря. Робите преди малко докараха нещо много вкусно: банани от Киренайка. Иди да видиш добре ли ги подреждат. Искам да поканя на гости императора, той обича банани. — Авиола се усмихна: — Калигула има по-добър вкус от стария Тиберий, който най-много от

всичко обичаше краставиците… Иди, моя мила, хапни си банани…

Авиола гледаше подир девойката. Луций не й излиза от главата. „Почакай малко, дете мое, ще видиш какво ще направим с твоя Курион. Може още веднъж да ти го купя, щом толкова държиш на него, като подарък за рождения ти ден. Засега трябва добре да се държа с него. Все пак благодарение на него хванах юздите на този подплашен… да го наречем Инцитат.“

Авиола остана сам. Размисли се. Неотдавна бе на вечеря у императора; никакви артисти, никакви състезатели, никакви хетери. Вместо тях край трапезата прилегнаха промишленици, финансови магнати, разбогатели освободенци. „Здравата му промених обществото, браво на мен — похвали се Авиола мислено. — Добре ще бъде, ако успея да пречупя и тази маниакална привързаност у него! Откакто се възкачи на трона, съвсем прекали със своето човеколюбие. Да се отменят налозите! Да се намалят цените на житото и хляба! Да се раздават така безогледно подаяния на беднотията! Каква глупост, о, богове! Калигула трябва да спре своите човеколюбиви измислици и наредби. Това няма да е нито по неговия вкус, нито по вкуса на Рим, няма да се посрещне с ликуване — без съмнение. Известно време ще има негодувания, но нали съществуват стари, изпитани средства срещу това, нали знаем как се запушват кресливите уста и как се отвлича вниманието на прекалено любопитните очи: ще се развърти Circus Maximus — арена, игри, вълнуващи зрелища!“

Първоначално императорът се възпротиви. Вече бил казал, че не иска да връща налозите! „Какво ще рече моят народ, който толкова ме обича? Искам да виждам зъбите на тълпата в усмивки, а не в гневни закани и ругатни!“ Авиола не настоя повече. Но след седмица-две пак подхвана този разговор и както винаги успяваше да обърне неприятностите в полза на императора. Една дума за налозите, друга — за угощенията на Форума, и накрая — двадесет гладиатори повече за арената. Всичко зависи от това, как ще се поднесе и обясни на хората, каза той и злорадо предложи лично Луций Курион, императорският пропагандатор и наместник, блестящият оратор и любимец на римската младеж, да обяви и разтълкува на народа от ростра промените, които императорът извършва.

Първата реч на Луций пред римския народ имаше успех. Той я произнесе точно когато в Рим пристига вестта за смъртта на Макрон и Ения; сърцата на тези, които обичаха императора, бяха опечалени: откъде у Макрон такова коравосърдечие и неблагодарност към императора, на когото той бе толкова задължен?

Рим глухо бучеше. Тълпите се трупаха и виковете им изразяваха мнението на народа.

Тогава Луций гръмогласно осъди предателя, който с помощта на Ения — в качеството си на императрица — е искал да отрови Гай Цезар и да се възкачи на трона. На кръст трябваше да се разпъне! По стъпалата на Гемония[381] трябваше да бъде влачен! Да беше подложен на всевъзможни мъчения заради това престъпление! Колко милостив е императорът, че му помогна да умре честно!

Форумът се тресеше от проклятия по адрес на Макрон и Ения. Сенатът заличи името на подлия предател от летописа на империята…

За измененията, които Авиола предлагаше, императорът не искаше и да чуе. Но държавната хазна зееше празна. Какво да се прави? Трябваше да се съгласи.

И Калигула издаде заповед за незабавно повишаване на данъците, налозите и митата във всички римски провинции; така те стигнаха направо до непосилни размери. Но това Рим не го засягаше и Луций пожъна голям успех с блестящата си реч, в която описа ревностните грижи на императора за държавната хазна.

Авиола потриваше ръце: успях! След известно време той отиде при императора с ново предложение: да отмени обещанието си, че на първи януари 791 година от основаването на Рим ще бъдат насрочени избори за народно събрание, в резултат на което народът ще избира магистрати.

Императорът се разгневи:

— Какво ми предлагаш? Луд ли си? Аз да отменя обещанието си? Обещанието на римския император към римския народ? Защо, питам те аз? Ти трябва да се грижиш само за моите хазни! И в нищо друго да не се бъркаш!

При тези думи от хлътналите очи на Калигула изскачаха мълнии.

Устата на Авиола нервно потрепваха; като че ли Калигула не бе извършил вече много по-големи престъпления. Той не се уплаши. Но все пак не можеше да каже на императора, че всички сенатори, които се занимават с промишленост, земеделие, търговия и лихварство (а такива бяха болшинството от тях, а пък конниците — до един) заради успеха на работата си се нуждаят от свои хора в магистратурата; че само така с помощта на продажни, корумпирани хора те могат да действуват, независимо от любимия си император и милото отечество. А едни избори биха могли да осуетят или чувствително да навредят на всичко това. И той майсторски жонглираше с думите, доказвайки на императора своя голям опит, заслугите на рода си и какво ли не още.

Калигула усети, че започва да го притиска до стената. Някаква сила, не по-слаба от тази, която притежаваше самият той — властелинът на света.

Калигула се бунтуваше срещу този натиск. Синът на Германик знаеше значението на дадената пред народа дума. Не искаше да я престъпи. Колебанието бе справедливо. Мисълта — благородна. Но под нея се надигаше друга мисъл, която я изместваше и вземаше връх: страхът, че ще загуби обичта на народа. Авиола не се предаваше. Той непрекъснато подкопаваше устойчивостта на императора. От свое име и от името на всички богаташи отказваше да даде така необходимите за военните разходи заеми, заплашваше игрите в цирка с обяснението, че не можел „да намери“ достатъчно пари за покупката и докарването на зверовете… Докато най-сетне императорът отстъпи.

Трудно му беше на Луций, когато няколко дни преди Сатурналиите по заповед на императора се изкачи на ростра. Той заяви пред насъбралия се народ, че поради дългото си боледуване и бавното оздравяване императорът не е в състояние да се заеме сега с подготовката на изборите. Гай Цезар иска лично да участвува в изработването на правилника за провеждане на изборите, иска сам да удостовери годността и почтеността на кандидатите, иска тези избори да донесат на римския народ не само чувството за свобода, но и действителна, материална полза и поради това е решил да отложи изборите до пролетните месеци на следващата година.

Прим Бибиен, Юлий Агрипа, Деций Кота, Устин, Вилан и останалите приятели на Луций, златната римска младеж, която виждаше в негово лице образец за подражание, изпрати речта на Луций с безумни аплодисменти.

Тълпата слушаше, мърмореше, пристъпваше от крак на крак, но клакьорите я увлякоха. Екнаха благодарствени възгласи към всенародния любимец.

Най-голямото завоевание, което синът на Германик бе обещал на римския народ, се оказа празни приказки…

Настъпиха Сатурналиите — най-любимият за робите и най-неприятният за патрициите празник в Рим.

Това бяха дни на отдих, когато спираше всякаква работа, когато дори и Авиола трябваше за една седмица да затвори своите работилници, в които с бясно темпо се произвеждаше новото оръжие за войната. През тези неприятни дни той винаги заминаваше с дъщеря си и сестра си за някое от своите имения или в някоя от вилите си. Този път остана; страхуваше се да остави Калигула сам. Императорът

неохотно слушаше съветите му, но все пак ги слушаше. И въпреки това в хлътналите му очи се таеше нещо, което безпокоеше Авиола.

И така с много въздишки и тихи проклятия той се подчини на древните обичаи на Сатурналиите. Удостои с внимание цирковите състезания и аплодира зеления цвят, който за негова изненада винаги побеждаваше. Отиде и в Таурийския амфитеатър да гледа кървавите битки на гладиаторите.

Но когато римските улици се изпълниха с пияни, танцуващи тълпи, Авиола се затвори в двореца си с Торквата и Мисия и тук трябваше да изтърпи най-неприятното: старинния обичай, символизиращ някогашните свободи на римския народ. С голяма самоотверженост той облече робска туника и собственоръчно поднасяше ястия и вино на масата, около която седяха неговите роби в тоги и плъстени шапки на глава като свободни хора. Ах, колко противно бе това! Да прислужва на своята прислуга, да бъде роб на своите роби, които в този единствен ден на годината имаха глупавото чувство, че са господари. Авиола раздаде на всекиго, според обичая, по една восъчна фигурка на някой бог, който трябваше да защищава интересите на одарявания нещастник; за тази цел бе накупил десетки Меркуриевци и няколко Венери и ги раздаваше, без да мисли; така Меркурий се падна на една млада робиня, която хабер си нямаше от бога на търговците, а пък Венера получи един евнух. Но имаше ли това някакво значение? Важното бе да изпълни старинния обичай. И на зарове поигра Авиола с робите — такъв пример бе дал Август, — и много се смя, когато спечели над сто сестерции. Разбира се, не от радост такава мизерна сума не си заслужава и да плюе на нея, но играта си е игра. Парите при пари отиват, така е било И така ще бъде! А когато празниците свършиха, Авиола си отдъхна с облекчение и неговите работилници отново затрещяха.

На Нова година Авиола оглави сенаторска депутация, която отиде да поздрави императора. Подир всеки сенатор вървяха роби със скъпи новогодишни подаръци за любимия Калигула. И не какви да са. Ориенталски статуйки от злато или алабастър, украшения и диаманти, красиви сандъци от абанос, пълни с кристал, скъпоценни платове, редки лакомства…

Императорът, в пурпурно наметало и дъбов венец на главата, посрещаше гостите в атриума на двореца си. От лявата му страна стоеше Касий Херея в униформа на преториански префект, отдясно Луций Курион в белоснежна тога, обточена с две алени ивици. Императорът оглеждаше внимателно подаръците, които робите

слагаха в краката му, и слушаше имената на дарителите, обявявани от номенклатора. Не липсваше нито един от сенаторите.

Но не всички подаръци императорът прие благосклонно. Той се обърна към Луций и като не откъсваше поглед от предметите, които се трупаха на пода, прошепна.

— Виж, Луций: Аплувий и Кота ми поднасят свитъци със стихове от Тибул и Овидий! И това ми било подарък! Пфуй!

— Сигурно са скъпоценни свитъци. И калъфите са изключителни — осмели се да каже Луций, но императорът рязко го прекъсна:

— Глупости! В библиотеката на дядо ми има колкото искаш свитъци… Какво да ги правя? А на Хатерий Агрипа — такъв богаташ — му се е откъснала от сърцето една сребърна лира! Виж, моля ти се, сребърна! Можеше да бъде и желязна! А пък Лавиний ми изпраща урна!

— Това е уникална етруска работа — опита се Луций да защити подаръка.

— Сигурно му се иска да сипе в нея моята пепел, негодникът — продължаваше намръщено Калигула. — А Габин ми подарява амуниция за Инцитат. Та аз и на една кобила, дето вози тор, не бих сложил такава! Комин също се е отличил, няма що: кама със златна дръжка. Интересно — за какво си е мислил, когато я е избирал?

И императорът процеди през зъби:

— Запомни добре тези имена, Луций. Няма току-така да им се размине на тези благородни сенатори.

Луций сви недоволно устни: колко е дребнав, колко е подозрителен. Но кимна мълчаливо с глава в знак на съгласие.

Подаръците бяха поднесени. Те представляваха цяло състояние. Сенаторите гледаха уплашено намръщеното лице на императора, който тихо разговаряше с любимеца си. Гай прие всичко със самочувствието на бог, който приема жертвоприношение. Най-после лицето му се проясни и той се обърна към депутацията. Кимна в знак на благодарност и зачака. Той знаеше предварително какво ще последва.

Авиола вдигна молитвено дебелите си ръце:

— Олимпийските богове ни дадоха властелин, под чийто жезъл животът е безкрайно щастие. Целият Рим, цялата империя те обича повече, отколкото своите богове. Сенатът и римският народ, желаейки да ти докажат своето уважение и гореща обич, решиха да те удостоят, любими наш цезаре, с почетната титла „Dominus“!

Луций и сенаторите не откъсваха очи от императора. Dominus? Една от най-големите почести, които сенатът може да даде! Титла, която означава, че целият Рим, цялата римска империя е в положение на роби спрямо императора-господар. Тиберий не я прие и строго упрекна ласкателите. „Какъв би трябвало да бъде човек, за да заслужи титлата Dominus, тоест абсолютно неограничен господар над всички! — казваше Сервий Курион! — Нито един монарх не е достоен за нея. Дори републиканският консул не би трябвало да я приеме…“

Императорът стоеше неподвижно. Той бе преизпълнен с чувство за победоносна слава. Винаги бе копнял да влезе в историята като най-съвършения властелин.

Калигула гледаше сановниците на своята империя, които очакваха напрегнато дали ще приеме високата чест.

— Титлата „Dominus“, мои драги приятели, е висока чест за мен. Аз я приемам и съм готов да бъда добър господар за отечеството и за вас.

Императорът не говори дълго. Само няколко фрази. И каза, че всичко, което е направил и прави, е било и е в името на отечеството, на което той е едновременно и господар, и слуга…

Сенаторите бяха смаяни, че двадесет и шест годишният император прие с такава лекота това, което старците отказваха в края на живота си.

Четвърта част

48

„Extra Romam non est vita.“[382] Тази фраза е имала значение за всички римляни, които са били принудени да напуснат за по-дълго време Града или пък са били в изгнание.

Когато артистите се отправяха към Федър и после, когато скитаха от селище на селище, рядко си спомняха за Рим. Фабий и Квирина не тъжаха за Града. Бяха щастливи, че са заедно.

— Ти и аз, някоя и друга паничка, малко. Дрешки и грим във вързопчето — това е целият ни свят, Фабий — усмихваше се Квирина със сияещи очи. — Това е нашият дом.

— Почакай, моето момиче, ние тепърва ще си имаме дом. Все някой ден и ние ще си свием гнездо. И като прелетните птици ще го напускаме и отново ще се връщаме в него. Вярно, хубаво ми е да спим прегърнати с теб върху сеното край някое село, но още по-хубаво ще ни бъде у дома, под наша стряха, където не вали, не духа…

Квирина съзерцаваше замечтано браговете на потоците и реките, китките пинии по ливадите и страстно доказваше на Фабий, че ето тук, тук, погледни, под тези пинии искам да си свием гнездо, което ще наричаме наш дом.

— В името на стария Квирин признай, че тези прекрасни места са нашият дам! — настояваше тя.

Квирина откриваше много такива чудесни места по време на техните странствувания. Но дните се нижеха, неприятностите от скитническия живот се трупаха, дойде умората, прекрасните брегове бяха твърде далече от селата, от хората, в горичките по планинските склонове зиме навярно вият вълци… А Градът в далечината светеше примамливо, излъчваше топлина, зовеше с гласовете на приятелите. Там хората са по-близо един до друг и един дом сред тях също би бил прекрасно убежище за двама влюбени. Все пак по-хубаво ще е, отколкото из тези далечни, изоставени и сурови места.

След като посрещнаха няколко пълнолуния, Рим започна да примамва Квирина и Фабий с тайнственото си вълшебство. Те жадно поглъщаха всяка вест за Града от случайно срещнати пътници, говореха все по-често и по-често за него и веднъж, когато за стотен път си разказваха как ще изглежда техният дом, Квирина въздъхна:

— В Задтибрието, под Яникулум, дори в колиба, но там!

Фабий се смееше щастливо, целуваше я като побъркан и също си

призна, че тъгува по Рим.

— А какво ще кажеш, ако прескочим за малко да видим нашия дом?

И те ни най-малко не съжаляваха, че този „дом“ за тях е къщурката на Балб и че там, в Града, дори един камък не им принадлежи. Те просто бяха деца на Рим и тъгуваха по него…

И ето ги двамата край масата на Балб.

— Късмет имате, скитници такива — говори Балб, като им подбутва по-близо пълните панички, — късмет имате, че ме заварихте тук. Знаете ли, че в Тибур[383] е паднал педя сняг?

Те не се учудиха на снега, но не разбраха защо говори за Тибур.

— А ти какво правиш там, чичо?

— О, златно мое момиче, правя, правя нещо. Но вече не украшения за красиви вратлета като твоето, а дръжки и ножници за мечове. Чудите се, а? Да, вашият стар чичо — златарят, стигна дотам — да прави оръжия за човешки гръкляни. Но затова пък изкарвам два пъти повече и когато вие се съберете, дойде на бял свят малкото и решите да си свиете гнездо — ще има с какво да започнете, нали? В тая работа ме натика твоят добър приятел, Фабий. Кой ли? Ха-ха! Сенаторът Авиола, днес лявата ръка на императора. Внимавай и се отнасяй с уважение към него!

Той им разказа как Авиола го примамил в своите работилници за оръжие и какво точно върши в Тибур.

— Представете си, голишарчета мои, един хамбар колкото базиликата на Юлий, на масите фенери, брусовете свистят, тълпа роби ми носят мечове, аз раздухвам огъня, нагрявам дръжката, която в началото прилича на краставичка, а щом побелее от жарта, вземам чукчето и — чук, чук, чук… и Краставичката се превръща в дръжка — като излята. После я излъсквам така, че да ти е драго да я хванеш. Само едно ме мъчи: че с тази хала се секат и пробождат хора, а не диви кози и елени. А какво ще кажете за нашето Величество? Как посрещна ти, славни миме, вестта, че императорът нареди отново да се събира данък от печалбите?

Фабий се разсмя, но смехът му не беше сърдечен:

— Както всички, които изкарват колкото за хляба.

— И данъкът не е седем процента, както при стария Тиберий, а дванайсет и половина. О, богове! Всеки носач трябва да даде на императора по цяла осмина от това, дето изкарва за един ден. Дори проститутката трябва да даде по толкова от всеки посетител, горкичката. Милички хора, ами какво да правя аз, като трябва да

загубя толкова пари, а? Войниците, които пазят нашите работилници, ми разказваха, че народът ревял от гняв, че освиркали императорския любимец Луций Курион, когато се появил на Форума да им съобщи тора, и че на сутринта стените на базиликите и храмовете били изпонашарени с обидни стихове против императора. А Калигула се бил заинатил и рекъл, че щом народът не ще да разбере, че този данък е нужен за игрите — то и игри вече няма да има. Разбеснял се, казват, като фурия и нашият Авиола и Луций трябвало дълго да го успокояват. Хубаво си показа рогата нашето агънце! Ама аз ви казвах, нали? Не ви ли казвах? Но какво може да се направи?

— Ти не ме подкокоросвай, Балб — отново се разсмя Фабий. — Моите „Хлебари“ едва не ми струваха главата. А бяха само най-обикновени хлебари и един нещастен едил. Ако засегна тези по-нагоре…

— Не! Не! Да не си посмял — извика Квирина. — Не му казвай нищо повече, чичо!

На двора се чуха стъпки. Балб отвори, на прага стоеше Апелес. Фабий скочи:

— Ходи ли при императора?

— Оттам идвам.

— Разказвай бързо как мина!

Квирина покани госта и затърси нещо да го почерпи.

— Няма да те измъчвам, Фабий. Излезе по-добре, отколкото предполагах.

— Браво, братле! — прегърна го Фабий.

— Не е моя заслугата. Аз, ти знаеш, винаги говоря всичко направо. Бях казал, че някога Калигула ме уважаваше за това. Сега вече не може така с него. Работата свърши Мнестер, не аз. Той така майсторски му се подмилкваше, така го ласкаеше… Откакто се помня, такъв театър не съм виждал! Слушай само: „Владетел, в чийто престолен град липсва театър, е като скъпоценен камък, който не блести — ораторствуваше Мнестер. — Театърът — а като нашия не е имал нито един ориентални монарх — ще придаде на великата личност блясък, театърът ще увеличи славата на императора, театърът ще го издигне до сияйни върхове — не изпускай тази възможност, мой цезаре! — и до божествено величие…“

— Ах, каква лисица е този Мнестер — смееше се Квирина.

— А той какво? — нетърпеливо попита Фабий.

— А той, можете ли да си представите, преизпълнен със самолюбие, каза: „Вие двамата сте ми скъпи приятели. Как да не се

вслушам в съвета ви? Аз дадох на народа възможност да види изкуството на гладиаторите и състезателите, което Тиберий им бе отнел. Ще му дам възможност да види и вашето изкуство!“

— Браво! Браво! — Фабий, Квирина и Балб ликуваха. Апелес продължаваше:

— Нагости ни и ни попита какво ще покажем на Рим. Аз започнах с Есхил и Софокъл. Той сбърчи вежди. Помълча малко, после се обърна любезно към мен: „Ах ти, елинисте! Рим е хиляди пъти по-високо от твоята любима Елада. Стъпи здраво на римска земя!“ Той пиеше по малко, загледан в тавана: „Рим има своите древни трагици — Андроник[384], Гней Невий[385], Пакувий[386]. О, богове! — засмя се Гай, — та нали и моите предшественици Гай Юлий Цезар, Август и Тиберий са се опитвали да пишат трагедии! Аз в това отношение няма да ги последвам. Играйте римските трагедии, приятели! Руф, Овидий, Сенека! Не, Сенека не! Неговите пиеси не ми харесват. Нещо ново! Нова трагедия представете! Това би било чудесно. Само че кой ще ви я напише…“ После ни освободи и ние му благодарихме.

— Римска трагедия — замислено повтори Фабий. — Старите са твърде скучни. А откъде да вземем нова?

Той разказа на Апелес за пиесата, която Федър обеща да напише: дивите зверове в ролята на зрители в арената. Апелес бе във възторг, но Фабий махна с ръка — кой знае дали наистина ще я напише! И кога? А пък и това не е трагедия…

— Аз мисля, че като начало можем да възстановим нещо по-леко — комедия, мим — каза Апелес. — Каквото и да е. Само за прехраната…

Фабий се съгласи с него. Те дълго се съветваха и обмисляха.

Слънцето вече залязваше зад Яникулум. Отвън долетя шум и гласове на тълпа. Квирина изтича и видя, че целият им квартал се е вдигнал на крак.

— Какво се е случило?

— Отиваме на Форума! Императорът е наредил от утре да се повиши цената на брашното и хляба! Гръм да го удари!

Квирина се върна с новината.

Настъпи тишина. След малко Фабий каза:

— Преди един месец отново подоходен данък, и то по-голям, отколкото при Тиберий! Днес поскъпва хлябът…

Балб почукваше с пилата по коричка хляб:

— Ето ни го вашия любимец! Не ви ли казвах още през март: не бързайте толкова да се възхищавате! Новата метла…

— Ти си бил прав, Балб!

— А какви работи му идват наум, мили хора! — продължаваше Балб. — Измислил си нова прическа, която освен него, никой нямал право да носи и която трима роби му я правили цели четири часа. Всеки ден се къпел в арабски благовония. Шишенце с такава миризма, голямо колкото пръста ми, струва десет хиляди сестерции. Наредил да построят за коня му Инцитат конюшня с под и стени от мрамор и златна ясла. — Балб се ядоса: — Ето, заради тези капризи ще ни оскъпява хляба!

— Ами ако отново поставим „Хлебарите“, Апелес? — подхвърли Фабий.

Апелес размаха ръце:

— В никакъв случай! Калигула — това не е Тиберий, братле!

Фабий гледаше ту единия, ту другия.

— Но сега ще бъда по-умен. По-добре ще замаскирам всичко. Мили хора! Как ме сърби езикът! Не се бой, Апелес! Пиеса ще имаме. И то каква. Ще видиш!

Апелес стана:

— Ах ти, размирнико! Пак ли искаш да си подлагаш главата под секирата на палача? Боговете да са ти на помощ! Но аз ще дойда с тебе, Фабий.

И като знаеше, че императорът дава предпочитание на цирковите състезания пред трагедиите, Апелес весело задекламира:

С коза в театър по-добре е да попадна,
отколкото във цирк с каляска златна!

— Отлично! — изръкопляска Балб.

Квирина се зарази от настроението на артистите. Зае театрална поза с вдигната ръка:

За да сте повече на сцената,
балерина можете да вземете.

Фабий и Апелес я вдигнаха на ръце. Апелес извика!

— Напред с Пегас и с малката римска Сафо!

— Браво на тебе, моето момиче! — радваше се Фабий. — Така ми харесваш!

— Никнем като гъби след дъжд, милички мои! Вече сме трима! След един час ще бъдем двадесет — смееше се Апелес.

— А това е тъкмо за една голяма трагедия — каза Фабий.

Апелес се прощаваше с тях:

— Трябва да ви напусна. Отивам в Агриповите бани[387] да чуя Сенека. Днес ще говори за душевното спокойствие…

Буйният смях на Балб прекъсна думите му:

— Този Сенека, гръм и мълния, е голям шегаджия! Нещо някъде горе се пука, нашият блажен живот си отива, в Рим е олелия — какво ще стане, как ще бъде, всички треперим от това, което ще ни се стовари утре на главите, а той… ще ни разправя за душевното спокойствие! Хорица! Ще се пръсна от смях! Ще се пръсна!

Фабий завърта Квирина и извика:

— Напред към театъра, римляни! Комедия с нашия живот. — И добави след отиващия си Апелес: — А ти попитай този шегаджия Сенека дали не иска да дойде в нашата трупа!

49

В баните на императорския дворец робите се движеха бързо и безшумно като сенки. Императорът лежеше в малък басейн от порфир, напълнен наполовина с вода, наполовина с арабски благовония. Той обичаше виното неразредено, но ароматите — разредени. Освен това ги сменяше всеки ден. Днес се къпеше в карамфил и лавандула, леко размесени с нардово масло. Ароматите бяха изпълнили тепидариума и се носеха към съседните на банята помещения.

Императорът наблюдаваше пъстроцветните петна, които маслото образуваше върху водата, и си играеше с тях. Изменяше формата им с пръст и отгатваше какво означават. Той разбираше от предсказания — нали още като юноша беше избран за авгур и отбрани птицегадателя го учеха да предсказва по летежа на птиците. Разбира се, да гадае по мазни петна върху водата не бяха го учили. Но няма значение — ще опита.

Петното, докоснато от императорския пръст, се превърна в кръг. Слънце. Розово, лилаво, зеленикаво, жълто. Четирицветно кръгло лице на Хелиос. Нов овал. Яйце. Човешка глава. Малко неправилна, ръбата. „Имаш ръбата глава. Какво ще излезе от нея, когато пораснеш?“ — говореше майка му Агрипина, когато миеше косите му с пепелива вода и пемзена паста. И Тиберий го дразнеше с това. Императорът развали с пръст овала. Образува се нов кръг. Колело на състезателна бига. Аурей. Кръгът се разкъса от едната страна. Сега наподобява венец на победител. Но и примка на кат. Той развали примката и се образува издължена фигура, която приличаше на кръст с къса, пресичаща го линия в единия край. Меч. Символ на властта. Зародиш на славата. Семе, от което ще се роди триумф. Императорът не заличи меча, любуваше му се и разглеждаше багрите му. Зелена — върху дръжката. Острието — синьо, добре закалено. Върхът — червен. Правилно. Така трябва да бъде.

Императорът се разсмя на глас. Робите замръзнаха на място. Той плесна с ръце. Двама мускулести балнеатори се притичаха и внимателно го извадиха от ваната. Лъскавите стени от черен мрамор отразиха телата на императора и робите.

Калигула разглеждаше в това мраморно огледало тъжните си крака, увисналия, отслабнал корем и си мислеше: „Колко съм измършавял от тази болест! Вече пети месец, откакто се вдигнах, а още не мога да се

оправя. Добре ме наредиха тези мръсни кучета. Тези проклети отровители.“

В същото време робите масажираха крайниците на императора и втриваха в кожата му ароматни мазила.

„Но аз хубаво се разправих с тях — продължаваше императорът мислите си. — Сега Касий Херея, моят най-сигурен човек, наблюдава кухнята, опитва храните и напитките ми. Но кой от боговете може да ми гарантира, че въпреки това някой негодник не ми мисли злото?“ Той вторачено наблюдаваше масажистите, от чиито вратове висяха на златни верижки алабастрови шишенца с масло. През разтворените завеси се виждаха робините във вестиария[388], които пръскаха туниката му с благовонни и приготвяха каолин за премахване на космите. „Кой от тези роби? Или някоя от робините? В края на краищата аз, най-висшият властелин, съм безпомощен срещу коварството.“ Императорът изтръпна. Робите боязливо го погледнаха: дали не са стиснали прекалено силно тези парцаливи мускули? Или пък прекалено леко?

Робините от Ахайските острови бяха облечени само в прозрачни палли; венчета от рози украсяваха черните им коси. Те почистваха мишниците му с венециански каолин. Калигула се загледа в тъмния триъгълник, който се очертаваше под корема на една от робините. После вдигна очи към лицето й. По-красива и от Лолия Павлина и от Паралис, но бедрата й са тънки. Ала изведнъж му хрумна: и такава би могла да има скрита игла под пеплума. Една игла, забодена в сърцето, е достатъчно.

„Аз съм на двайсет и пет и половина години. Тиберий доживя почти до осемдесет. А колко ли ще живея аз? Тиберий трепереше от страх при мисълта, че може да бъде убит. (Да, така беше.) Сега треперя и аз. Но Тиберий всички го ненавиждаха. А мене народът ме обича. И сановниците ме обичат. Дадох им всичко, което старият им бе отнел. Днес те живеят като в рая. И въпреки това тези двамата искаха да ме отровят. Тази кучка Ения!“ Той изведнъж, без всякаква причина, удари през лицето робинята, която се бе навела над мишницата му. Тя не извика. Изтри с крайчеца на покривалото си кръвта от наранената си уста и внимателно продължи да премахва рижите косми на императора. След това започна безкрайната работа с неговата прическа. Той отново се замисли.

„И въпреки всичко те искаха да ме отровят. А сега, когато наредих пак да се въведат данъците, за да има средства за игрите, намират се безделници, които недоволствуват и пишат разни обидни стихчета

против мене по стените! Да взема ли да затворя отново цирковете и амфитеатрите? Какво би представлявал Рим без състезанията, без гладиаторските борби, без рева на хищниците? Без пировете и наслажденията? Провинциално градче с улици, потънали в мръсотия, в което и благородниците спят по цели нощи! Рим е царят на света! Рим трябва да има своя фараон! Фараонът е бил бог. Неприкосновен, свещен. Такъв трябва да бъде и римският император. По него светът ще съди за цялата римска империя. И затова аз трябва да бъда Слънце. Бог Ра[389]. Дори нещо повече от египетския бог, тъй като римската империя е най-великото нещо, което светът е познал досега!“

След като робините надиплиха императорската тога — тоалетът бе завършен. Той излезе в перистила, за да подиша свеж въздух. Около него се разнасяха вълни от благовония.

Някога Тиберий бе наредил да поставят между колоните тези статуи на римските герои и владетели. Калигула вървеше между този шпалир и внимателно разглеждаше лице подир лице.

Сципион, Марий, Цина, Сула, Помпей, Крас, Цезар, Антоний, Менений Агрипа, Октавиан Август, Германик, Тиберий. Могъща власт, поражение на враговете с меч и коварство, разширяване на границите на империята, победоносни битки, триумф.

Хитрост, ум, твърдост, жестокост, насилие.

Сила, сила, сила. И накрая слава.

„Всеки от тези мъже се е записал с нещо за вечни времена в паметта на хората. С какво ще се прославя аз? С какво ще вляза в историята?“

Мислите му блуждаеха и той изведнъж си спомни. Прабаба му Ливия разказваше, че Менений Агрипа посъветвал Август — когато той довършил строежа на Пантеона — да се прокопае канал през провлака Истъм[390] в Елада. Ето това би било гениално дело! И Тиберий веднъж, когато Рим бе обхванат от треска, каза, че ще нареди да пресушат понтийските блата[391] — разсадник на малария. Също гигантска работа. Тиберий говореше още, че е необходимо да регулират Тибър и да превърне Остия в голямо морско пристанище. Ами ако се заема аз…? По този начин с един замах ще надмина и Август, и Тиберий! Тогава името на Гай Цезар ще грее по-ярко от всички други имена за вечни времена!

Но в същия миг Калигула си спомни, че ерарият е съвсем празен, а фискът — почти изчерпан. Как ще извърши тези гигантски дела, когато няма никакви средства! Императорът се намръщи. Ето ги резултатите от неговата щедрост! Народът разбогатява, а императорът

след някой и друг ден няма да има пари дори за благовонии. Няма да пестя. Трябва да се потърсят нови източници на доходи. Но къде? Авиола е прав: на Рим са нужни нови провинции! Този път ще ги поведе към слава и богатства, каквито светът не е сънувал досега.

„И аз ще постигна това. Боговете са благосклонни към мен! Аз мога всичко. Господар съм на света! Само тези празни хазни ме вбесяват. Но аз мога да си позволя всичко! Да взема златото на богаташите, е мое свещено право, тъй като то ми е нужно за моя народ.“ Той лукаво се усмихна: „Ако го взема направо — тези златни магарета ще кажат: кражба, обир. Но ако ги надхитря, няма да посмеят да гъкнат! Пък нали съм и замислил гигантски дела: Истъм, блатата, водопровода, Остия…“

След малко Касий Херея препусна на коня си, за да покани лично неколцина от най-богатите сенатори при императора на скромна вечеря и да поиграят на зарове.

Калигула се разхождаше из перистила сред шпалира от мраморни статуи на диктатори и велики римски синове. Той бе развълнуван от плановете си. Представата му за слава го опияняваше. Но над нея, над всички дела той поставяше своята стара мечта: триумфът. Да покори тази загадъчна, недостъпна Германска земя отвъд Дунава и да я превърне в провинция на Рим.

Триумф над всички триумфи!

Императорът унесено си представяше необикновената картина: самият той триумфатор, подир него хиляди пленници, стотици коли, натоварени с трофеи, стада хищници, украсяващи триумфалната процесия. Той, облепен като фараон, в златна колесница, впрегната в дванадесет укротени пантери.

Спомни си за Египет, където бе ходил като юноша с баща си. Египет винаги му е бил по-мил от Италия. Александрия, кипяща от страсти и багри, е обичал повече от Рим, почитал е Изида повече от Юнона, Минерва и Венера. С какъв възторг посрещаше тогава Александрия Германик! Рим е студен град, без въображение, без вдъхновение. „Ще преместя своята столица от Рим в Александрия. Ще направя Александрия столица на света. И там ще отпразнувам своя триумф! В храма на Серапис великият жрец ще положи на главата ми синята египетска корона, а на челото ми — златна лента със змийска глава и искрящи диаманти.“

Междувременно перистилът се изпълни със сумрак. Сянката от статуята на Цезар пресече пътя на Калигула в мига, в който Касий Херея му съобщаваше, че поканените сенатори вече очакват

императора. Той прекрачи сянката на Цезар, както някога Цезар — Рубикон[392], и се усмихна: днес и аз ще поиграя на зарове. Императорът остави гостите да го чакат в триклиниума и се отби при своята съпруга Лолия Павлина, която бе баела мястото на изгонената Ливия Орестила. Покани я на вечеря с отбраните сенатори.

Тя се възпротиви. Ще й бъде скучно. Единствена жена сред толкова старци. Игра на зарове? Та нали Гай знае, че никога не й е била интересна. Но тя видя, че императорът се намръщи. Въздъхна и повика робините да я облекат.

Сенаторите чакаха. Върху подпухналите им лица бе изписано спокойствие, но ръцете, мушнати в диплите на тогите, където криеха торбичка, пълна със злато, се движеха неспокойно. Лека-полека, но настойчиво, в мислите на богаташите се промъкваше отново страхът. Малко по-различен, отколкото този при Тиберий. Малко по-неопределен. Нещо като усещането, когато в тъмното галиш мека кожа и не знаеш котка ли е това или тигър.

В първите дни от царуването на Калигула те, сенаторите, не можеха да се оплачат от нищо. Животът приличаше на опал в златна обковка. Светеше с всички цветове, меко приливащи от един в друг. Но неотдавна над Рим надвисна черен облак. Разчу се, че императорът отново е отворил вратите на Палатина за доносниците. И дори за Хатерий Агрипа, който сега седи тук и ни разглежда с примижали очи. Това не е добро знамение. А едновременно със слуха за доносниците се разчу и нещо много лошо: овдовелият и бездетен сенатор Рувидий, наследил наскоро огромно състояние от брат си и чичо си, бе написал под натиска на съда завещание, че подарява всичко на императора. Седмица след това Рувидий получил подарък кошница с прекрасни праскови. Защо ги е изял Рувидий? Дали се е доверил, или е знаел, че трябва да ги изяде? Онзи ден го погребаха. Хората бяха видели отровителката Локуста да излиза от императорския дворец. Тази жена знаела ужасни отрови…

За Рувидий не се говореше нито в базиликата, нито на Форума, та дори и в домовете. Никой не се осмеляваше да съди постъпките на императора. Сенаторите и конниците бяха стаили уплашено дъх: също като в затишие пред буря те долавяха как с котешка стъпка се приближава грабителят и убиецът. На Тиберий му бяха нужни главите на враговете, на Калигула — парите. Това е за нас стотици, хиляди пъти по-опасно.

Номенклаторът съобщи влизането на императора.

Сенаторите енергично скочиха, вдигнаха десници за поздрав:

— Ave caesar imperator! Ave domina nostra Lollia Paulina![393]

Обсипаха Лолия с комплименти: днес Венера ще умре от завист, ако види нашата прелестна императрица.

Гай беше във великолепно настроение. Той се смееше с уста, пълна с пастет от птичи дробчета, разказваше как, минавайки през перистила, е прекрачил сянката на Цезар и как днес ще го надмине в играта на зарове. Всички ръкопляскаха на остроумието му.

След вечерята играта започна. Всички насядаха около голяма кръгла маса, чийто дървен плот имаше оградка, за да не падат заровете. Робите донесоха на всеки по три зара и сребърна чаша, с която се мятаха заровете.

Седящите около масата, освен скучаещата Лолия и императора, бяха представители на несметни богатства. Калигула се стараеше да отгатне техните състояния. За най-богат той смяташе Хатерий Агрипа. След него — Даркон. Той, разбира се, няма много недвижим имот освен няколко вили и латифундии в Кампания, но в замяна на това притежава огромно количество от най-ценната стока: хиляди роби. Купува ги, продава ги и печели от тях невероятно много. Следващият е Пизон. Като изкупвач на данъците в няколко провинции той си осигурява огромен годишен доход, а притежава и отлични имоти. Негови са почти половината Лукания[394] и четвъртината от Сицилия. Бибиен, крупният милионер, оглавява строителството на обществените сгради и изпълнява най-големите поръчки на императора. Друз е „homo novus“[395] в римския финансов свят. Казват, че имал големи имения из Италия, но главните му доходи идват от доставките на жито. А сега се готвел да оглави след Рувидий кожарската промишленост. „Защо не?“ — казва си императорът. — „Може — но зависи от това, колко ще даде.“

— Играта е удоволствие за душата, приятели — каза любезно Гай. — Хайде да си направим това удоволствие. Вие сигурно сте изненадани, че ви поканих на тази игра, след като самият аз я бях забранил за простия народ, следвайки примера на Август и Тиберий? Не, не, драги мои. Та преценете сами: какво значение има за всеки от нас дали ще загуби двеста хиляди или милион сестерции? Но кажете, може ли да загуби в кръчмата на зарове или астрагали[396] своята дневна печалба един нещастен косач, хлебар или продавач на зеленчук? Аз трябва да мисля за благото на своя народ. Затова наредих тежко да се наказват и глобяват трудовите хора, които играят хазарт. Е, хайде, почваме ли? По колко ще заложим, приятели? Не ви съветвам да е много. Петстотин…

Калигула нарочно направи пауза и няколко чифта очи, приятно изненадани от малката сума, ласкаво го погледнаха. Но, о беда! Императорът не залагаше сестерции. Той довърши фразата си:

— … петстотин ауреи?

Сенаторите потрепериха. Петдесет хиляди сестерции. Какво ще стане по-нататък, щом почваме така?

Императорът подаде чашата си на Лолия, за да започне играта. Заровете затрополяха в среброто, търкулнаха се върху дъбовата маса — двойка, тройка, петица.

Калигула се засмя и целуна жена си по ухото, окичено с рубинова обеца:

— Ще ме разориш, моя най-скъпа.

Първата игра спечели Хатерий, втората Даркон, третата — Друз, после отново Хатерий — два пъти последователно. Когато прибираше третата печалба, той съобрази, че за съвсем кратко време е спечелил пет хиляди ауреи. На устата му напираше звук, подобен на смях, но моментално се опомни. „По-добре да не ми върви толкова много“ — помисли си той и погледна императора.

— Съжаляваш ли ме, мой Хатерий? Не се бой. Аз умея да губя. Да увеличим залога на хиляда ауреи.

Хатерий отново спечели. Подир него Пизон и Даркон, после три пъти едно след друго Друз, а залогът продължаваше да се увеличава, достигайки почти един милион сестерции. Уплашените погледи наблюдаваха императора, който непрестанно губеше.

— Ти наистина ще се разориш — каза Лолия със светска лекомисленост, но в гласа й се чувствуваше упрек.

Императорът леко нервничеше. Пиеше, настояваше и другите да пият, стараеше се да изглежда весел.

— Вашият император, драги мои, ще се превърне в просяк, ако Фортуна навреме не се смили над него.

— Ние сме насреща, мой цезаре — каза угоднически Друз.

Калигула като че ли само това чакаше.

— Точно така, мой Друз. Ти скоро ще забогатееш като Рувидий, щом поемеш управлението на кожарското производство…

— Ти знаеш вече за това? — любезно се усмихна сенаторът.

— Говори се, че проявяваш интерес.

— Да. Преговарям с квестора Муций Пала.

— Какво му предлагаш за концесията?

— Двадесет милиона — каза Друз.

Императорът така се разсмя, та чак коремът му заподскача. Друз се

обезпокои. Той внимателно продължи:

— Вече почти сме се договорили. Муций искаше двадесет и пет милиона. Мисля, че ще се разберем за двадесет и два. Сенатът сигурно ще одобри това.

Смехът на Калигула не бе приятен за слушане. Креслив и дрезгав… но — смях на император.

— Няма какво да разговаряш с Муций. Той е глупак. Аз ще реша този въпрос.

Настъпи вледеняваща тишина. Той решавал! Въпроси, които досега винаги е решавал квесторът и за които най-висшата инстанция е бил сенатът.

Друз стискаше сребърната чаша. Той запелтечи:

— И… и… колко… колко тогава?

Императорът стана сериозен:

— По времето на Тиберий цареше мир. Тогава кожарите можеха да плащат за своето производство двадесет и пет милиона.

Пауза. Очите на публиканите щяха да изскочат.

— Но аз не виждам, и това го казвам със съжаление, нашето бъдеще в толкова розова светлина. Получените съвсем наскоро тайни вести говорят за вълнения между варварите отвъд Дунава и по Рейн. Така или иначе, днес ние не можем да разрешим концесия за кожарското производство под сто милиона.

Друз искаше нещо да каже, но да се възразява на императора, бе излишно.

— Ще дам сто милиона — изрече той външно спокоен, но гласът му трепереше.

— Изпрати ги утре сутринта лично на мен — приключи разговора императорът, сякаш ставаше дума за няколко чифта гълъби, метна заровете и отново загуби. Сенаторите следяха играта, но мислите им бяха другаде: цареше мир… Нима ни очаква война?

Императорът вече беше загубил един и половина милиона.

Сега щастието бе на страната на Даркон. Той прибираше печалбите равнодушно. Но също така равнодушно би посрещал и загубите; та той нямаше точна представа за размерите на своето богатство. Търсенето на роби, особено от конниците, които непрестанно разбогатяваха, ставаше все по-голямо. За един ден той печелеше повече, отколкото всички едри търговци, взети заедно, в милионния Рим — за една седмица. По-доволен щеше да бъде, ако днес губи, но сякаш нарочно му се падаше страшен зар и той прибра следващата печалба: половин милион.

Тогава Даркон реши да направи удар. Бръкна в диплите на тогата и извади от кожената си торбичка перла, голяма колкото лешник. Подържа я между пръстите си. Хладният матов блясък омагьосваше. Перлата приличаше на пашкул, от който ще излитне нежносребърна пеперуда. Лолия възторжено изръкопляска.

Даркон се стараеше да говори така, че подаръкът му да не прилича на подкуп, а да бъде приет, както се подобава.

— Исках да заложа тази перла в играта, тъй като златарите ми предлагат за нея десет милиона. Но може би ще ми позволиш, мой най-благородни, да ти я поднеса по случай твоето оздравяване. Когато боговете ти възвърнаха здравето, аз се намирах на Делос и не можах да ти се поклоня. Ще приемеш ли, тъй като си безкрайно добър, едва сега моите благопожелания, мой цезаре?

Калигула мигновено разбра намерението на Даркон, Трябва веднага да смачка фасона на този надменник, който иска така открито и така глупаво, пред очите на всички тук, да спечели благосклонността му. Той взе перлата, заповяда да му напълнят кристалната чаша и хвърли перлата във виното. Лолия извика.

О, богове, какво зрелище! Перлата, която имаше стойността на един прекрасен дворец, започна бавно да се разтапя, да се превръща в бледно облаче — все по-тънко и по-тънко, докато съвсем изчезна. Сред мъртвата тишина императорът изпи виното с перлата.

Лолия се разплака от яд. Гостите, хора с пресметливи и скъпернически души, бяха изумени от хазартната постъпка на Калигула. Те не знаеха какво да кажат. Да се смеят? Или да се удивляват? От объркване започнаха да ръкопляскат.

— Залагай, мой Даркон — каза императорът. — Няма ли да увеличим залога?

Атмосферата бе потискаща и напрегната. Лолия престана да плаче и внимателно следеше подскачането на заровете.

Императорът метна две тройки и петици, Даркон хвърли „куче“ — три единици. Всички се разсмяха. Пизон отново спечели. Той прибра сумата с трепереща пръсти.

— Нашият драги Пизон до сутринта ще стане най-богатият човек в империята — каза Калигула многозначително. По челото на Пизон избиха ледени кайми пот, когато императорът добави: — … не само защото Фортуна е на негова страна в играта, но и благодарение на мен, че разреших със закон да се повишат данъците, налозите и митата в провинциите.

Калигула се забавляваше с объркването на Пизон. Той открито и с

жестоко спокойствие гледаше капките пот, които се стичаха по лицето на изкупвача.

— Горещо е тук, нали, мой Пизон? Изстудено вино и съд със сняг — нареди императорът и отново се обърна към Пизон: — Аз винаги се грижа за приятелите си.

Заровете затрополяха върху масата. Калигула за пръв път спечели. В банката имаше три милиона. Императорът се разсмя:

— Ето, така се играе, patres illustrissimi. Оставям печалбата като залог. Някой да добави?

Дори и един милионер ще се позамисли, когато трябва да заложи три милиона в една игра. Ръцете на всички трепереха. Лицата, изопнати от напрежение и умора, вече не можеха да скриват тревогата.

Заровете дрънчаха. Императорът хвърли „senio“[397] — Венерино мятане — три шестици! Банката бе негова. Отново я остави като залог. И отново метна „senio“. И прибра огромната печалба.

Сега залогът спадна на някакви си жалки сто хиляда. Бибиен спечели два пъти поред. После Даркон и Хатерий. Когато банката отново наброяваше милион — спечели императорът. И то няколко пъти последователно.

Всички разбраха: императорът играе с фалшиви зарове, които имат метални тежести на противоположната страна на шестицата. Сенаторите стиснаха зъби и продължиха да мятат пребледнели, с ужас в очите. Управителите им донасяха непрестанно ново злато от дома, за да могат да губят. На масичката до императора растеше камара от жълтици и разписки.

Гостите на императора бяха проиграли вече цели състояния, но най-много от всички — Пизон. Два двореца и две вили с цялата им наредба — пресметна той. Пизон страдаше, жал му беше за парите, но после изведнъж реши, че колкото по-алчно посяга императорът към златото му, толкова по-малка е вероятността да посегне на него самия. Така разсъждаваха и другите.

Неочаквано Калигула постави сребърната чаша на масата. По негов знак робите прибраха заровете.

— Достатъчно. Фортуна е прекалено благосклонна към мен. Знам, че умеете да губите така, както и да печелите, но не искам, когато си отивате, да остане дори и следа от огорчение у вас. Наистина спечелих много.

Те вяло му благодариха, но Калигула с един жест прекъсна излиянията им и ги покани на лежанките край маси, отрупани с лакомства и вино. Гостите го изчакваха да прилегне пръв, но той

започна да се разхожда из триклиниума, като продължаваше да подканя Лолия и сенаторите да ядат и пият. Крачеше, опираше се и говореше:

— Неотдавна подочух упреци по мой адрес, че съм тънел в разкош и съм водел разпътен живот. **Разточителен**. Скъпи благовония, в които съм се къпел, редки тъкани, забавления, пирове… дори за разточителство се смята моят Инцитат и неговата конюшня.

— Кой? Кой се е осмелил? — един през друг възмутено се обадиха гостите.

Калигула се усмихна презрително:

— Не знам и не искам да знам. Дребнави хора. Нищожни същества. Навярно още не са забравили алчния Тиберий. Но питам ви аз, какво остана след него, с какво се прослави той, за да пребъде във вековете? Нищо. А вие сега гледате купчината злато, което е благосклонността на Фортуна спечелих от вас, моите най-мили приятели, и сигурно си мислите: какви ли одежди ще си купи с него? Какви ли пиршества ще погълнат нашите милиони? Колко ли перли, купени с нашето злато, ще изпие във вино този разточител? Не, оставете ме да говоря. Грешите. Това злато няма да бъде за мен, драги мои. — Императорът се спря и като добър оратор преценяваше всяка своя дума. Жестовете, речта му — всичко у него беше поза. — Фараоните оставиха на света огромни гробници-пирамиди. Издигнаха загадъчен сфинкс, за да се запомнят техните времена. А аз, приятели… — Той се приближи до гостите и произнесе патетично: — … Аз ще оставя след себе си паметници, които не само ще съществуват хилядолетия, но заради които Рим и целият свят векове ще ми бъдат благодарни.

Калигула развълнувано дишаше. Хлътналите му очи се разшириха екзалтирано, той застана в поза, напомняща великия строител Август, и продължи разпалено:

— Рим, пъпът на света, столицата на империята, се намира далече от морето. Но все пак не толкова далече, че да не може да се превърне в голямо пристанище. Аз ще преустроя Остия във великолепно морско пристанище. Ще наредя да направят Тибър по-дълбок и по-широк, за да могат и най-големите кораби да стигат до Емпория, центъра на Рим.

Гостите ликуваха. Търговските им души можеха да оценят как ще поевтинее целият превоз, ако се премахне стоварването на стоката на морския бряг.

— Слушайте по-нататък. Ще наредя да прокопаят Истъм в Ахая, та корабите да не заобикалят Пелопонес.

— Велики, велики Цезаре! Каква идея! Какво представляват

пирамидите в сравнение с това? Красота без полза! Докато свят светува, името ти ще бъде безсмъртно!

Но императорът не бе свършил.

— А за нашия град, за нашия Рим… ще заповядам да пресушат Понтийските блата, да превърнат тресавищата около Рим, които са разсадник на малария и епидемии, в твърда, плодородна почва!

Гостите ликуваха, ръкопляскаха, възхваляваха своя император.

Даркон възкликна силно:

— Велики сине на Германик! Слава на теб вовеки веков! Ти си баща на отечеството!

Калигула се усмихваше.

— И така, carissimi, вие виждате, че не сте загубили напразно. Че вашето злато ще помогне за осъществяването на моите планове…

— … достойни само за боговете! — извика Пизон, най-способният оратор сред гостите, макар че по ласкателство Даркон и Хатерий винаги го превъзхождаха. — Дори да беше издигнал, мой цезаре, нов Олимп, по-висок от вавилонската кула на Навуходоносор[398], дори да ни сътвореше нови богове, възкачвайки се сам на престола на Зевс — не би направил такова добро за отечеството, каквото ще направиш с това, което си решил да построиш!

Сенаторите наобиколиха Калигула, като го ласкаеха и хвалеха направо в очите. Лолия го целуна по устата. Императорът стоеше сред тях и присвиваше очи от ярките пламъци на светилниците. Беше щастлив.

50

Клепсидрата отброи полунощ.

Силно чукане на вратата. Лай на вързани кучета. Вратарят, също вързан с верига, не иска да отвори. Между червените езици на факлите се мяркат сенки на преториански шлемове. Сенаторът, внезапно пробуден, трепери. От спалнята на жена му и децата се чува плач. Дрезгав глас в атриума:

— Император Гай Цезар ти изпраща поздрав. Закопнял по приятната компания на своите приятели, той те кани, благородни господарю, да отидеш в императорския дворец.

— Сега? В полунощ?

— Веднага, господарю. Императорът не обича да чака. Vale!

Тропотът на стъпките и светлината на факлите се отдалечават. Пред очите на сенатора и съпругата му моментално се появяват лицето на Рувидий и отровните праскови.

— Ще се върнеш ли, съпруже мой! О, Юнона, пазителко на семейството, смили се над нас!

Така стана в дворците на сенаторите, които тази нощ императорът благоволи да призове. Той умишлено бе подбрал именно тези, които се бяха отървали най-леко с новогодишните си подаръци: Аплувий, Кота, Габин, Комин, Лавиний и Хатерий Агрипа.

Отбрани, силни роби, добри бегачи, носеха в галоп своите господари към Палатина, като им причиняваха неприятно усещане в стомасите с люшкането на лектиките.

В преддверието на двореца ги приемаше Касий Херея с непроницаемо лице, мълчалив както винаги. На въпросите им отговаряше със свиване на рамене. Когато всички поканени се събраха, той за тяхна изненада ги изведе на двора.

Осем великани-нубийци държаха на раменете си императорската лектика. От нея се чу гласът на Калигула:

— Добре дошли, драги мои. И на вас, и на мен ни липсва малко забавление след положените грижи за държавата и народа. Защо да не се повеселим заедно? Наши добри познати бдят сега край чаши вино. Ще им направим приятна изненада с нашето неочаквано посещение. Хайде, тръгвайте след мен, приятели!

В светлината на факлите сенаторите видяха Касий Херея и няколко центуриона от личната императорска охрана на коне. Озърнаха се за

своите носилки. Напразно. Те бяха изчезнали и Херея им даде знак да застанат от двете страни на императорската лектика. Осемте огромни нубийци тръгнаха.

Благородните отци трябваше също да тръгнат. Какво означава това? Да вървят край императорската лектика пеша като роби? Страхът им се увеличаваше с всяка крачка и се превръщаше в непримирима обида. Защо ни, унижава така? На никого дори и през ум не му минаваше, че това е заради новогодишните подаръци. И те не намираха отговор на своите въпроси.

След като се спуснаха от Палатина към храма на Веста, бързоногите носачи и робите с факли минаха край малкото езеро на Ютурна[399], край храма на божествения Август, а после по Викус Тускус и през Тържището се насочиха към остийските порти. На равното носачите тръгнаха по-бързо. За да ги настигнат, сенаторите трябваше да ускорят ход. О, богове! О, херои и девет музи! Какъв позор!

От тридесет години Хатерий Агрипа не бе направил нито една излишна крачка, тъй като със своя habitus[400], изразяващ се в огромния му корем, той не обичаше да се движи, поради което и непрестанно затлъстяваше. Аплувий и Комин също бяха дебели. Кота и Габил — по-малко. Само сенатор Лавиний бе висок и слаб.

Благородните отци се изпотиха и задъхаха още преди да стигнат Тържището. А носачите на лектиката — о, беда! — непрестанно ускоряваха ход, сякаш ги гонеше невидим бяс. Те преминаха с бързо темпо през Говеждия пазар и край храмовете на Херкулес и Церера поеха към Порта Тригемина[401].

Хатерий с ококорени от напрежение очи се заваляше и шумно дишаше. Дългата, ресниста тога се мотаеше в краката му, той я вдигаше над коленете с две ръце. Когато трябваше да подтичват, олюляваше се, коленете му се подкосяваха. Гневно и завистливо поглеждаше към слабия Лавиний. Без да спира, бършеше с края на тогата потта си и поемаше с цяла уста въздух като куче-гончия. В същото състояние бяха и другите, когато затъваха под светлината на факлите в калта около Порта Тригемина. Единствената им утеха беше, че улиците са безлюдни. Само това им липсваше — някой да ги види в такова унизително положение и целият Рим да гръмне! Пък се и надяваха, че крайната цел е дотук, до портата, където над складовете със сол край Тибър се намират много кръчми, които очевидно Калигула имаше пред вид. За съжаление не беше така. Пред тях се виеше дългият път край колонадата на Емилий, паважът затрудни още

повече сенаторите и о, три пъти по-голяма беда! — в тъмнината вече се мяркаха хора, които отиваха на работа към Емпория; те втрещено гледаха как мъжете в тоги, обшити с алени ивици, преплитат крака и едва дишат подир лектиката от абанос, злато и слонова кост, която всички в Рим знаят, че принадлежи на императора. Утре, по-точно още днес, целият Рим ще гръмне, още днес целият Град ще им се смее! Да бъде проклет, хиляди пъти проклет!

Благородните отци се стараеха да скрият лице в полата на тогата, но вече едва се държаха на крака, дишането им се превръщаше в хриптене. Браздулици пот се стичаха от голите им темета и чела в очите, предизвикваха сърбеж и сенаторите нищо не виждаха. Ушите им бучаха. Защо? Защо ни позори така? Побъркал ли се е?

Хатерий се подхлъзна в калта и падна. Така извика, че спря цялата колона. Робите и нощните минувачи го вдигнаха на крака. Дишаше тежко с отворени уста, сивите му очи бяха помътнели, погледът — безизразен, примирен със съдбата.

От лектиката бе издадена заповед и процесията, наподобявайки тълпа валящи се пияници, продължи. Сенаторите вече не бяха в състояние нито да мърморят, нито да проклинат, нито да мислят дори. Единственото нещо, което достигаше до съзнанието им, бе смехът, долитащ от затворената лектика; и на тях им се струваше, че целият Рим им се смее, не само императорът, не само останалите патриции, но и арделионите, народът, робите. Струваше им се, че храмовите колони, обелиските, дворците и сградите се люлеят от смях, готови всеки миг да рухнат върху тях. И нека рухнат! Нека затрупат нашите изнурени тела и нашия позор!

Най-после с посинели лица и едва дишайки, те се дотътриха до кръчмата „При бялата лилия“, разположена на кръстопътя, отдето започваше пътят за Остия. И тази кръчма имаше две лица, както всичко останало в Рим. Откъм Емпория — най-долнопробно заведение, а откъм Авентин — таверна, в която можеше да отседне и патриций.

Нубийците внимателно поставиха на земята лектиката. От нея излезе императорът. Сенаторите се заклатушкаха към него. Те дори не разбраха как с помощта на императорските роби влязоха в кръчмата, нито пък как се оказаха върху грубите пейки около една мръсна каменна маса. Те седяха тук изтощени, с безчувствено клюмнали глави и затворени очи. Когато ги отвориха, съзряха на масата Луций Курион, а на съседната — Апелес, Мнестер и Фабий Скавър. И този ли хулител на сенаторите трябва да види техния позор? Кога ще настъпи краят на

тия оскърбления, о, богове милосърдни?

Императорът, приветствуван възторжено, бе в отлично настроение. Чудесен майтап си направи. Здравата ги раздвижи тези алчни сенатори, на които им се досвидя да поднесат подобаващи за господаря на света подаръци.

Калигула целуна Мнестер и нареди на кръчмаря, клекнал в краката му:

— Солени и сладки закуски! Вино! Неразредено! Уморени сме от пътя. И на всички в кръчмата — вино! — извика той е широк жест към другите маси, на които седяха носачи и лодкари от тибърското пристанище и сърбаха своята сутрешна чорба или булгурена каша. Те мълчаха, стъписани и онемели при вида на благородните отци.

При друга обстановка Фабий би се превивал от смях, ако видеше римските управници и кожодери в такова състояние. Но днес — и той самият не знаеше защо — не му беше до смях. Тъкмо обратното: имаше усещането, че най-добре би било неусетно да изчезне. Но в същия миг Мнестер вече го сочеше и казваше на императора:

— Фабий е прекрасен имитатор. Животни, птици, хора — така умее да наподобява, че направо да се пръснеш от смях. Днес следобед на Тържището имитираше животните и хората в цирка. О, това беше зрелище за боговете! След като свърши, хората не се помръднаха от местата си и викаха: още! още!

— Фабий, Фабий — произнесе на себе си императорът. — Да, знам го… това е този… — Калигула замига с очи и каза повелително: — Фабий Скавър, ела по-близо!

Фабий стана и се приближи. От императора го отделяше само масата, само две-три стъпки.

Взряха се един в друг.

Артистът се стори симпатичен на императора. Лице — дръзко, изразително. Поглед — упорит, сигурно умее да покорява хората. Но все пак нещо в погледа на артиста не му се харесваше.

— Ти си този, когото моят дядо Тиберий заповяда да доведат окован на Капри, а после те освободи, нали?

— Да, мой цезаре — каза Фабий, като не откъсваше очи от лицето на императора: то сияеше от добро настроение; императорът с интерес и любопитство разглеждаше отблизо хистриона.

— Знам защо бе наредил да те доведат — продължи Калигула благосклонно и подутите му устни ехидно потрепнаха. — Опозорил си едила и си се присмивал на благородните сенатори. Но не знам защо Тиберий те е освободил.

Тъкмо затова — искаше да каже Фабий, но овреме се спря. Той разказа накратко разговора си с Тиберий и подчерта, че старият император е бил великодушен към него.

Луций не откъсваше поглед от Фабий. Спомените със светкавична бързина прелетяха през мислите му: срещите на триремата „Евтерпа“, в планините Албани, край вилата на Макрон и при храма на Церера. Последната среща гордият Луций никога няма да забрави. И сега със злорадство наблюдаваше как Фабий, застанал за пръв път пред Калигула, несъзнателно го дразни: нима не знае този глупак, че великодушен може да бъде само Калигула?

Фабий внимателно разглеждаше лицето на императора. То го учудваше. Никога не бе виждал такова лице. Да, грозно е. Но хиляди хора имат грозно лице и въпреки това — чертите са хармонични и общият израз — нормален. Тук не е така. Това лице е като събрано, сглобено от няколко части, които никак не се връзват помежду си. Прекалено ласкава усмивка около подутите усти, ала дълбоко хлътналите очи нямат нищо общо с тази усмивка, напротив — пронизват. Сякаш някога лицето му е било разбито и после слепено от две съвсем различни части, чиито черти не се обединяват в едно цяло. Не си пасват.

Когато Фабий каза, че старият император бил великодушен към него, стори му се, че само за миг от лицето на Калигула падна маската — кривото, слепено, но усмихващо се лице — и отдолу се показа друго. Него той не успя добре да запомни, защото маската мигом го скри и императорът отново благосклонно се усмихваше.

„Добър артист — помисли си Фабий, — но и аз не съм от най-лошите. — И той изписа на лицето си уважение и покорство.“

— Биваше понякога великодушен, когато ставаше дума за нищожни неща. — Императорът понамали пренебрежителния смисъл на думите си с весел тон. — Понякога се поддаваше, бих казал, на великодушни пристъпи. Явно си му допаднал.

Фабий моментално схвана гласа на Калигула. Той се прокрадваше, улавяше, мяташе примки. Този глас също симулираше нещо. Самоувереност? Величие? Но точно какво — Фабий не знаеше.

Спомни си Тиберий. „Тиберий не играеше. Когато ми каза: «Мислиш, че аз не се страхувам?» — това беше истина. Той бе величие и нищожество, слети в едно. С Калигула не е така: ние и двамата жонглираме.“

— Ти и на мен ми допадаш, Фабий — усмихна му се императорът. Фабий вдигна ръце и се поклони:

— Това е безкрайно щастие за мен, мой най-добросърдечни господарю!

Калигула погледна крадешком сенаторите, в чиито очи при думата „добросърдечни“ блесна ненавист. Изпълни го злорадство. Знаеше, че сенаторите ненавиждат Фабий. Тогава нека забавлението продължава:

„Виж ги ти моите отци на Града! С удоволствие ми целуват ръцете и краката, но при това упорито държат на своите печалби, на своите привилегии, произтичащи от положението им, а съвсем забравят, че единствено императорът, а това го знаят и пеленачетата, че единствено аз държа в ръцете си цялата власт. Пораздвижиха се, сега ми хриптят тука, завиват зиморничаво гърбовете и коремите си в тогите и се наливат с вино, за да предотвратят простудата. Добре, и аз ще ги позагрея малко, както казваше Тиберий.“

— Моите приятели, уморени от държавническите си грижи, навярно с удоволствие ще се позабавляват. И аз също, Фабий. Покажи ни своето умение да имитираш. Избери си някой от присъствуващите и го имитирай, за да се посмеем. Избери си когото искаш, може и мене. Днес е весел ден. Никой няма да се обиди от твоите шеги.

Фабий се поклони:

— Никога не бих се осмелил да имитирам теб, мой цезаре. Но ще опитам нещо…

Фабий се озърна и погледът му спря върху Хатерий, който седеше най-близо. Артистът наклони леко глава в негова посока, прикри с длани устата си и до самия Хатерий се разнесе рев на тигър. Ревът бе толкова правдоподобен, толкова наблизо и така страшен, че Хатерий скочи уплашено.

Но веднага се опомни и седна, процеждайки през зъби:

— Нищожество! Нахален грубиян! Нещастен простак!

И моментално Фабий заговори с дебелия глас на Хатерий — със същия злобен тон, със същото гърлено „р“:

— Нищожество! Грубиян! Нахалник! Нещастен простак!

Императорът и цялата кръчма избухнаха в смях и аплодисменти.

Фабий се отдалечаваше от масата, но смехът се засилваше. Вървеше не Фабий — с тромава крачка се тътреше дебелият Хатерий, пристъпваше като слон, тап-тап, дишаше тежко като капнал от умора вол, с познатия жест изтриваше потта от челото си и най-после тежко се отпусна на пейката.

Калигула се смееше със сълзи. Смееха се всички освен Хатерий. Очите му се размътиха от злоба, съзнанието му се замъгляваше от гняв. Стига с тези обиди днес! И Хатерий грабна бронзовата чаша е

вино и с все сила я запрати в лицето на Фабий, но той я улови ловко във въздуха, със слонската походка на Хатерий се върна при масата, поклони се и постави обратно чашата пред задъхания сенатор.

Императорът ръкопляскаше и викаше сред оглушителния смях:

— Отлично! Не съм и предполагал, че си толкова войнствен, мой Хатерий! Фабий, не се предавай! Вих искал да ви видя двамата на арената!

При тези думи Хатерий се опомни, мозъкът му започна нормално да работи. Разбра, че следващите минути са решителни. Бе постъпил прибързано и сега е достатъчно една дума, за да изпадне в немилост пред императора. Засмя се раболепно:

— Очите ще те заболят, мой божествени, ако се появя пред теб в доспехите на гладиатор. А аз не искам да ти причинявам болка. Точно обратното: искам да ти доставя радост. Имам петима илирийски роби, мъже-канари, които съм дал да се обучават в гладиаторската школа. Мога ли утре да ти ги изпратя като подарък за бъдещите игри в амфитеатъра?

— Много ще се зарадвам — каза императорът и Хатерий въздъхна с облекчение. Но преждевременно, Калигула искаше на всяка цена да се забавлява.

— Е, като не искаш да излезеш на арената, тогава ще ни попееш. Знаеш колко много обичам пеенето. А навярно и ти, щом като ми подари за Нова година лира. Има ли тук лира? Подай му я, Мнестер!

Хатерий напразно се опитваше и този път да се отърве, като твърдеше, че не искал да дразни слуха на императора. Взе несръчно лирата. Граченето и хриптенето, които представляваха песента му за Афродита, бяха наистина отчайващи. Императорът се смееше, затискаше уши и най-сетне взе лирата от ръцете му. Подаде инструмента на Лавиний, който седеше до Хатерий. Лавиний проточи и без това дългата си като на пуяк шия, приповдигна редките си вежди и заблея някаква старинна песен, в която цар Нума Помпилий разговаряше с боговете.

На императора му доскуча. Той бе засегнат, че нито Хатерий, нито Лавиний възхваляваха неговото величие. Изтръгна лирата от Лавиний и я подаде на Кота.

Кота знаеше за какво жадува императорското честолюбие. От страх бе готов да му угоди, но просто не се досещаше как. Той започна да декламира нещо от Вергилий за красотата на гроздето, което зрее под лъчите на единственото слънце. При тези думи Кота се поклони на Калигула, надявайки се самолюбивият император да разбере, че се

отнасят до него. Но той се лъжеше. Днес Калигула бе обзет от изключително самолюбие и искаше на всяка цена да бъде възхваляван и възпяван съвсем явно. Доброто му настроение се изпари. Започна да се чумери, почервеня от яд и накара Комин да вземе лирата. Той пък, по природа несъобразителен, задрънка и затананика някаква популярна песничка от Задтибрието. Вече разтреперан от гняв, Калигула грабна лирата и я подаде на Мнестер, като каза злобно:

— Моите сенатори са наистина хора без вкус, ако съдя по избора на песните им. Може би артистите ще бъдат на ниво.

Мнестер, любимецът на императора, обичаше Калигула почти така, както човек обича змия в пазвата си и не смее да се мръдне, за да не го ухапе. Но Мнестер е умен мъж; той веднага разбра какво му се иска на тщеславния владетел, дръпна ловко струните и загледан с кучешка вярност в очите му, подхвана импровизация по един изтъркан, лицемерен панегирик:

Около главата ти се вие златен лавър,
засенчваш всички богове със свойта слава,
ти с право си наречен син Юнонин на земята.
Послушай, цезаре, ти, слънце над тъмата:
жонгльор съм аз, до теб съм нищо аз,
но ако скулптор бях и ваях богове, аз бих създал
хиляда твои образа, в небето бих ги вдигнал в час!
За твойта слава и живота бих си дал!

Фабий стискаше устни, за да не се изсмее на тази компилация. Императорът милостиво се усмихна и подаде ръка на Мнестер за целувка. После нареди да дадат лирата на Апелес, когото той ценеше много повече от Мнестер. И каза гордо:

— Сега, приятели, ще чуете един истински майстор!

Апелес изтръпна. Дали и той, като Мнестер, трябва да възвеличи Калигула над всички богове? И над своя Йехова? Заповедите на Мойсей не разрешават това. „Единственият бог…“ Апелес беше крайно смутен. Дръпна няколко пъти нервно струните, те дрънаха под пръстите му като дебели телове, два пъти отвори напразно уста… Не, не можеше.

Калигула се намръщи:

— Дълго ме караш да чакам. Ти, знаменитият артист, сигурно съвсем лесно ще намериш слова, достойни за твоя император.

Апелес ставаше все по-неспокоен, лицето му ту пламваше, ту бледнееше, изпитваше едновременно страх и негодувание; неговото

човешко достойнство не му позволяваше да изпълни желанието на императора и този протест нарастваше все повече сред общото напрежение. Той остави лирата на масата и каза отчаяно:

— Не мога да импровизирам, мой божествени, както Мнестер. Не ми се сърди, но нищо няма да излезе… прости ми… наистина не умея…

В пристъп на гняв императорът пламна като слама. И обезумял извика:

— Херея! Стража! Съблечете този евреин, завържете го на колоната и петдесет удара с бич!

Калигула злобно ритна Мнестер, който се бе хвърлил в краката му, за да се моли за приятеля си. Сенаторите се вкамениха от ужас. За такова нещо да мъчи човека, па било то и артист? Та той е свободен човек, римски гражданин! Любимец на народа. Нима Калигула не разбира какво върши? Полудя ли? О, беда! Дали не ни очаква същото, след като си позволи така да ни унижи днес? Носачите и работниците, които седяха на другите маси, наставаха изумени. Те с облекчение биха избягали оттук, но знаеха, че могат също да предизвикат императора.

Наказанието започна. Ударите разкъсваха кожата на Апелес; пръснаха първите капки кръв. Артистът дишаше тежко от болка, но стискаше зъби. Ала не издържа дълго. Болката бе непоносима. Той застена. Извика веднъж, втори път. Кръвта потече. Калигула скочи като омагьосан от кръвта и се обърна с лице към измъчвания.

Фабий стоеше сред хората и гледаше разранения гръб на приятеля си и лицето на императора. Ледени тръпки пълзяха по тялото му. От ужас не можеше да си поеме дъх: какво лице, ах, какво лице! Досегашната нееднородна маска изведнъж доби определен израз. Изведнъж всичко се сля и обедини в едно цяло. Ето това е истинското лице на императора! От него изчезна всичко, което прави човека човек. Паст на хиена с щръкнали зъби, с потекли слюнки от удоволствие при вида на измъчвания. И това лице предизвикваше по-голямо страдание, отколкото ударите с бича. Стъклените, неподвижни очи се бяха разтворили широко от садистична наслада. Гримаса на усмивка се изписваше при всеки вик на Апелес. Устните трепереха от сладострастие:

— Чувате ли? Какъв нежен глас издава при мъченията, нали? По-силно!

Луций се тресеше от отвращение. Чувствуваше, че би трябвало да направи нещо, че би трябвало да се противопостави на това нечовешко

изтезание, че би трябвало да помоли императора, но се страхуваше. Засрамен от собственото си малодушие, той усети как лицето му се наля с кръв и погледна умолително императора. Калигула не му обърна внимание. Той се любуваше на изтезанието:

— Удряйте по-силно! Един евреин може много да издържи! А сега пей, импровизирай!

Кръвта се стичаше на струйки по тялото. Изтезаваният ревеше от болка. Но Фабий вече не го виждаше, не чуваше виковете му. Той виждаше само тази чудовищна, кръвожадна и безжалостна паст на изверга, който се наслаждаваше от мъките на Апелес.

В мъртвата тишина всичко се беше вкаменило, хората впиваха нокти в дланите си, очите им не трепваха, вторачени в страшното зрелище; и пламъците на светилниците стърчаха вкаменени; гробна тишина, само монотонното свистене на бича и стенанията на Апелес изпълваха помещението, в което вече нямаше въздух за дишане, а само мъчение, мъчител и тъпи удари, раздиращи кожата на измъчвания. Дори закоравелите преторианци бяха изблещили очи, а сенаторите имаха чувството, че всяко изсвистяване на бича е удар и по техния гръб, че разкъсва кожата им до кръв и болката прониква чак до мозъка на костите им.

Изведнъж Апелес захърка, мускулите му се разхлабиха и тялото, завързано за колоната, се свлече. Той изпадна в безсъзнание.

Калигула се изправи. Наоколо си виждаше свъсени и ожесточени лица. Нервира се. Вече му беше неприятно в кръчмата.

— Е, сенатори, признайте, че видът на кръвта освежава. Но на мен ми се иска да променим обстановката. Херея! Ставай! Ще идем да се позабавляваме с момичетата в Субура!

Императорът хвърли няколко ауреи на кръчмаря и излезе навън. Сенаторите тръгнаха подир него.

В кръчмата останаха само артистите и хората от пристанището. Отвързаха Апелес, свестиха го, постлаха му наметала върху пейката. Жената на кръчмаря изми раните му и ги превърза с охлаждаща мас. Фабий приседна до Апелес и прихвана ръката му. Тя още потрепваше конвулсивно, сякаш бичът продължаваше да го удря.

Хората тихо се разотиваха, чакаше ги работа и едва навън проклинаха и плюеха. Фабий и Мнестер останаха при Апелес до разсъмване.

Както ослепелият вижда в мрака на слепотата чак до края на живота си последната картина, която очите му са възприели, така и Фабий, накъдето и да се обърнеше, виждаше само животинското лице

на Калигула.

Той бе готов на пихтия да направи това лице, ала се чувствуваше безсилен. И разбра; за него няма да има живот, докато не измие по някакъв начин от себе си позора, че е гледал безпомощно как оскверняват и опозоряват човешкото достойнство. Но как да направи това?

Артистът няма меч на пояса си. Но има друго оръжие. Дори по-смъртоносно от удара на меча. „Това е единственият път, който ми остава — казваше си Фабий, загледан в безжизненото лице на Апелес, но продължаваше да вижда онова, другото, нечовешкото. — Ще напиша пиеса. Ще напиша пиеса за изверга, който се смята за човек. Нямам друг изход. Ако искам да бъда човек, трябва да направя това. Иначе как ще гледам хората в очите?“

51

Измина година и един ден, откакто император Тиберий издъхна под възглавницата на своя убиец Макрон.

Година и един ден — откакто Калигула пое властта над римската империя, посрещнат с ликуване, каквото не познаваше нито един властелин преди него и след него.

Измина половин година, откакто Калигула — „щастието на човешкия род“ и „любимецът на народа“ — се ожесточи и след безмилостното отстраняване на Макрон започна своето управление, всяващо ужас.

Нагоре, по Куприновата улица, после край храма на Телус към двореца на Улпий се движеше сенаторска лектика. От нея слезе мъж в бяла, обшита с две пурпурни ивици тога и пристъпи към портата. Тя бе здраво затворена. През решетките той видя огромни догове, които тичаха из двора и оглушително лаеха. Дворецът приличаше на мъртъв, като някаква омагьосана крепост, в която няма жива душа. Мъжът удари силно с клепалото по медния диск. Показа се стар, едноок вратар:

— Сенатор Улпий не приема никого, господарю.

— Знам — каза мъжът, — знам това. И все пак… съобщи му моето име. Сенека.

— Сенека — учуди се вратарят и затътри крака обратно към дома.

Философът чакаше.

Денят преваляше, бе прозрачен и искрящ като кристал, пролетно сияещ, слънчев, пълен с чиста светлина. Въздухът, пропит с нежните аромати на пробуждащата се земя.

Вратарят се връща, вратата се отваря, робът държи кучетата, гостът влиза. Управителят Публий го посреща на прага.

Минават през перистила и влизат в атриума. Там е тъмно като в крипта. Черна тъкан закрива комплувиума, през който някога е нахлувала светлина и е валял дъжд; само в олтара пред фигурките на ларите трепка малка лампада. Статуите на боговете и богините край стените са обвити с платно. Страшно е да се върви опипом в полумрака между тях и край басейна, в който някога е бликала вода от устата на бронзовия делфин — днес онемял. Тишината е мъчителна.

Управителят води Сенека към таблина. Тук, където някога е сияело слънцето, сега и единственият прозорец е закован с дъски. От стените

лъха хлад, въздухът е влажен, застоял.

Старият сенатор седи в креслото при светлината на две лампади, от които лицето му изглежда восъчно и безжизнено.

Улпий стана и прегърна госта. Покани го да седне.

— Ти си първият човек, Сенека, когато приемам тук, след като почина моят приятел Сервий Курион.

— Високо ценя тази чест, мой Улпий. Възхищавам ти се, че можеш тук, далеч от света, да живееш сам в пълно спокойствие…

— Аз не живея, мой драги — прекъсна го патетично беловласият старик. — Аз бавно умирам. Подготвям се за пътя си към Оркус. Но добре ми е така. Не бих могъл да живея там, долу, в онази воняща от подлост и престъпления атмосфера. Ще остана верен докрай на идеалите, с които е живял моят род и аз. В самота, сред мрак и тишина. Един ден ще настъпи краят на това безумство и тогава вашите деца и внуци ще погледнат, без да се срамуват, лицето на този, когото аз — за разлика от управляващите — мога да гледам и сега с чиста съвест.

Сенека се обърна и видя кого посочва старикът. Лице срещу лице с Улпий стоеше бюстът на последния републиканец — Марк Юний Брут, убиецът на Цезар.

— С него ми минава времето тук, с него разговарям, под неговия поглед ще умра. И до последния си дъх ще завиждам на подвига му.

Управителят Публий донесе сушени смокини, пшеничен хляб и изворна вода. Сенека, трогнат от вниманието, се поклони. Старикът се усмихна:

— Не съм забравил вкуса ти. Не бе трудно да го запомня, защото това е и моята любима храна.

Сенека дъвчеше смокинята, кашляше. Беше му хладно, помоли да му дадат нещо да си завие колената.

— Какво ново има в сената? — попита Улпий, който знаеше от управителя си какво става на Форума и на улицата, но не и в сената.

— Много новости, драги мой.

И Сенека започна да разказва на старика: държавната хазна пресъхна от разточителството на Калигула. И какво последва? Нашият Dominus се превърна в търговец: продава скъпоценностите на сестрите си, продава висшите държавни длъжности, продава произведенията на изкуството, останали му от Август и Тиберий. Представи си само, мой благородни: прелестните гръцки мраморни богове трябваше да отстъпят място на пияните императорски слуги.

— Прекрасен пример за младите римляни, които един ден ще управляват държавата — отбеляза иронично Улпий.

— Императорът възвърна старите данъци и въведе нови, каквито не е имало досега, например двадесет и пет процентов данък върху всякакво наследство в завещанията — като начало; а скоро щял да обяви, че иска да бъде единственият наследник на всичките си поданици. Владетелят се е сдружил с промишлениците, търговците и банкерите. А те, както се говори, го подтикват към война.

— Война? С кого? — вдигна глава старикът.

— Мога ли да знам аз? — каза Сенека. — Или пък сенатът? Ние нищо не знаем. Знаят само той и неговите съветници. Именно те го подучиха да отмени обещаните избори.

Старикът с мъка се изправи, лицето му потъмня от гняв:

— Когато обеща избори, аз помислих, че съм се лъгал. Че съм бил несправедлив към него. Обвинявах се в пристрастие. Ако изпълни това обещание, казвах си, ще изляза от своя дом, ще наредя да ме занесат на Палатина и ще му кажа: уважавам те, макар и да си император…

Улпий се засмя пресипнало:

— Какъв съм глупак! Стократен глупак, че дори за миг му повярвах! Как можах да видя римлянин в лицето на този измамник и изверг? Съществуват ли днес думи, които имат тежест? Съществуват ли обещания, които могат да се изпълнят? Дано бъде проклет недостойният син на Града, изродът, който трябва да бъде хвърлен на хищниците…

Старикът се задъха, свлече се в креслото си и жадно изпи водата от металната чаша. Направи знак на Сенека да седне.

— Нищо, нищо ми няма. Седни и продължавай. Не съм от тесто, мой драги.

— На хищниците… — повтори механично Сенека, но изведнъж се опомни и каза енергично: — Той нас ще хвърли на хищниците. И вече направи това с неколцина, които му бяха неудобни. Достатъчно е да го погледнеш накриво и се обижда до смърт. Знаеш, че е заповядал да изтезават с бич любимия му артист Апелес и че с безкрайна жестокост се е наслаждавал на мъките му, нали? Знаеш. Но не знаеш как този маниак изтезава сенаторите. Те са длъжни да му целуват краката, да тичат край неговата носилка, да стоят като роби край масата му! Кога ли ще нареди всички ние, в сената, да паднем на колене пред него като асирийците пред своя Цар на царете и да удряме чело о земята?

Лицето на Улпий се изкриви от гримаса. Той си помисли: „Така ви се пада, страхливци!“ Но преглътна думите си и попита:

— А как беше, когато… когато той се появи в сената?

Сенека започна да разказва пак:

— Овации, каквито сенатът не помни. Той ги иска тези овации. Изисква ги. Иска те да бъдат все по-силни и по-бурни. Да, в сената не могат да влязат наети клакьори и сенаторите станаха доброволни клакьори — каза саркастично Сенека, сякаш той самият не бе един от тях.

Улпий леко се усмихна. Спомни си как някога двамата със Сенека и още неколцина умееха да наподобяват възторг. Сенека попритегли наметалото си:

— Преди половин година предложих първите речи на Калигула, съдържащи прекрасни обещания, да бъдат отново четени в сената при всяка годишнина от неговото възцаряване. Можеш да си представиш колко ме обича за тази далновидност. Навярно скоро ще ме хвърли ad bestias[402]. Сенаторският писар е имал пред вид моята забележка и се осмелил да я припомни преди два дена на Калигула. Калист ми каза, че след един час писарят бил обезглавен и речите естествено не били прочетени. По-добре, че не са ги чели. Днес вече не би трябвало да се припомнят тези красиви лъжи.

Сенека се замисли, като изтриваше с кърпа ъгълчетата на устата си.

— И какво стана след овациите? — нетърпеливо го разпитваше бившият сенатор.

— По предложение на Авиола сенатът реши, разбира се, единодушно, Калигула да бъде удостоен с титлата „Divus“, божествен, нещо, което Октавиан Август получи посмъртно. Консулът Клавдий, чичото на императора, предложи на сената да се обсъди въпросът за корупцията, някой си богат конник подкупил квестора, не помня вече за какво. С един жест на императорската ръка случаят бе отложен и заседанието продължи по-нататък. Луций Курион пък предложи…

— Ах, този предател! — с презрение възкликна Улпий.

— Първият човек след императора — иронично го поправи Сенека. — Той обяви императорските решения в областта на външната политика. Императорът назначи за тетрарх на Юдея Ирод Агрипа, внука на Ирод, който някога по искане на Тиберий трябваше да се грижи за възпитанието на малолетния Тиберий-Гемел и който говореше против стария император. След възкачването си на трона Калигула го освободи от затвора и сега го направи управляваща личност. Панонският легат Калвисий Сабин бе освободен от императора като неблагонадежден. На Антиох повери отново царството Комагена, което му бе отнето от Тиберий. Това означава, че Калигула си избира верни слуги и извън границите на империята. Умно, нали? След това императорът предложи на сената да утвърди

двадесет и пет процентовия данък върху наследствата и новия данък върху имотите. Авиола убедително доказа необходимостта и от двата данъка и сенатът ги прие. Императорът умее да се прикрива зад чуждите гърбове, нали? Сега недоволството на народа ще се стовари върху сената.

Улпий слушаше внимателно. Той гледаше лицето на Брут и тънките му устни безмълвно се помръдваха, сякаш казваше нещо на Цезаровия убиец, или пък потрепваха от отвращение.

Сенека свали покривалото от краката си и стана. Бе развълнуван, гласът му пресекваше:

— Представи си: храма на Белона. Пред статуята на Тиберий, която миналата година Калигула нареди да махнат, а сега отново да я поставят — от креслото се надига Калигула. Храмът се тресе от аплодисменти. Той заема позата на водач, жестът на ръката му изисква тишина. Събранието стихва. През главите ни светкавично минава мисълта: половин година от това страшно време той не е говорил в сената. Може би ще се върне — о, богове, смилете се над нас! — доброто време? — Сенека си пое дъх: — И… мощният глас на императора обявява, че от този момент отново влиза в сила законът за обида на величеството.

Улпий извика:

— А вие?!

Сенека се сви в креслото — малък, с маслиненотъмно лице, потънал в себе си.

— А вие?! — викаше старикът.

— Ние бяхме зашеметени… Разбери, драги… Кой би се осмелил? Животът…

— Честта е по-скъпа от живота — сурово каза Улпий. — Но така бе някога! Днес вече не е така! Сенатът вече няма чест…

Сенека се опита да използува малката пауза!

— Луций Курион се зае да защити предложението на императора… защити пламенно закона…

— Този предател! Ах, да беше там баща му! Аз да бях там! — И старикът отново се развика: — А вие?!

— Когато Луций свърши речта си, императорът вдигна ръка и без да иска думата на консула, заповяда: да се гласува!

— А сенатът? — простена старикът.

— Сенатът прие закона.

— Прие своята собствена гибел! — избухна гневно Улпий. — О, блюдолизци, о, страхливци, вие му отдавате почести, а той ви отвръща

със секирата на палача! О, жалки страхливци!

Гласът на старика пресекваше от гняв и мъка. Едва след малко той осъзна какво е казал направо в лицето на сенатора Сенека, но остана твърд и непоклатим. Не му се извини.

Настъпи кратка тишина.

— Аз дойдох да те предупредя — промълви Сенека. — Навярно Калигула ще насочи закона най-напред срещу републиканците.

Улпий гордо се усмихна:

— Много си любезен, че дойде да ме подготвиш за неприятностите, които ме очакват. Благодаря. — И старикът замислено продължи: — Не ми излиза от ума това, което ми разказа. Но не мога да го разбера. Не мога да си го обясня по друг начин освен с боледуването. Калигула е загубил разсъдъка си след боледуването. Калигула е луд.

Сенека се оживи. Той се наведе, топлеше ръце над пламъчето на лампадата и отговори:

— Не, не. От болестта? Дали е било треска, както твърдят лекарите, или отравяне, както смята Калигула… Не, не…

— Трябва да е наистина луд, щом строи яхър от мрамор и злато, щом заставя сенаторите да тичат подир лектиката му, щом изтезава с бич любимия си артист Апелес и се наслаждава на човешката кръв и страдания…

— Не! Ти грешиш, Улпий. Всеки, който твърди, че Калигула е луд, греши. И не болестта му донесе тази лудост.

— Но все пак половин година управляваше като нормален властелин, дори по-добре… И едва след болестта… Когато умре, а ти навярно ще доживееш този миг, Аней, ще видиш, че аналистите[403] ще напишат: луд.

Сенека буйно възрази. Той припомни на Улпий детството на Калигула: момче, разглезено от майка си, баща си и войниците. Още тогава е бил упорит, високомерен, непокорен. Бил е един малък лицемер и лъжец, още тогава е бил покварен от атмосферата на интриги и убийства. Всички в сената отдавна знаят това. Когато прабаба му Ливия го заварила още четиринадесетгодишен да изнасилва сестра си Друзила и го упрекнала, той извикал: „На мене всичко ми е позволено!“ И това е девизът на живота му. Нима Улпий не знае, че още като дете Ливия го е наричала „изрод“? Тя често е предупреждавала сина си Тиберий: „Пази се от Калигула. Той е изрод, който ще те измами и убие.“ И наистина го уби. Още докато бе жив Тиберий, реторът Пасиен е казал за Калигула, че „никога не е имало

по-послушен роб и по-страшен господар“. В първото се увери Тиберий, във второто — Рим.

— Да, това е така — съгласи се Улпий.

Сенека заговори отново. Личеше, че дълго го е занимавал този въпрос:

— Спомняш ли си, мой Улпий, как се изрази веднъж Тиберий за Калигула? „В лицето на Гай аз отглеждам змия за римския народ.“ Да, съвсем ясно е, че Калигула не се е побъркал след болестта си, а открай време си е бил такъв, какъвто е днес: изверг!

Улпий кимна. Но нека Сенека му обясни защо половин година той управляваше просто идеално, както Рим не помни досега.

— Представи си, мой драги Улпий, как Калигула е бил опиянен от овациите, с които Рим посрещна на трона сина на Германик. О, това би опиянило всеки човек. Бил е уверен, че народът с право го нарича спасител на Рим. Искал е да унищожи в себе си чувството за малоценност с мечтата наистина да спаси Рим, да надмине дори Август. Премахна непопулярните закони на Тиберий, обсипа Рим с подаръци, върна му игрите, които старикът дълги години не разрешаваше. Какъв жест, нали, драги Улпий? Ще стана най-великодушният владетел на света. Ще направя повече, отколкото могат да направят един император и републиката, взети заедно. Ще ги очаровам, ще ги изумя…

— И му се удаде. Признавам си, и аз бях изумен в началото. Дори се упреквах, че съм се погребал посред своя Рим, който започваше нов живот…

— Да — съгласи се Сенека, — преди всички поразии на младия наследник си обяснявахме с грубото му възпитание, получено сред войниците. На Тиберий му бяха нужни десетки години, докато си извоюва авторитет на смел пълководец и добър стратег, на държавник и господар. И той даде на Рим наистина много: сравнително добър живот и мир. А Калигула получи всичко наготово: империя, организирана великолепно във военно, стопанско и политическо отношение, и отгоре на това най-висшата власт, каквато може да се даде на човека. Кой при такива условия не би станал мегаломан[404]? Сега позлатеният наследник е уплашен. Какво ще стане с неговата слава, която се крепи на възторга, купен с игрите и подаръците? Пък и тази болест? Той е уверен, че е бил отровен. Подозрението у него бавно се превръща в мания за преследване. Страхува се много повече, отколкото Тиберий в своето отшелничество на Капри, тъй като неговата младост не иска да се затвори в самота, ламти да изпита

всички блага на живота, а също така и да покаже неограничената си власт. Господарят на света може да си играе със света, както му хрумне! Императорското своеволие управлява всичко и всички, и няма изход, нито спасение от това!

Улпий наблюдаваше философа и внимателно го слушаше. Сенека развълнуван стана:

— Той изпробва своята сила на всяка крачка. На един пир среща Рувидий, който получил в наследство фантастично състояние. Прегръща го, честити му и казва сякаш на шега, а всъщност изпробва покорството му: „Завещай ми всичко това на мен, Рувидий!“ Четиридесетгодишният Рувидий се смее под мустак. Защо не? Тъкмо ще ти се понравя. Аз съм още млад, а какъв ще бъде твоят край след тридесет години, хищни императоре? „С удоволствие ще ти завещая всичко, мой цезаре. Утре ще подпиша пред свидетели.“ Виж ти! Покори се! А после, когато императорът има всичко черно на бяло, му изпраща отровни праскови. Дали ще ги изяде? Ще ми се покори ли пак? Покори се! Изяде ги! О… богове! Императорът наистина може всичко! Да обира на зарове най-богатите сенатори; да накара благородните сенатори да тичат подир неговата лектика; да пребият с бич Апелес; да измъчват хората не защото са виновни, а защото изпитва удоволствие; да върне старите данъци и въведе нови! Та нима всичко, което принадлежи на неговите поданици, не е и негово?

Сенека седна и довърши:

— И тъкмо всичко това доказва, че Калигула не е луд. Той е нищожество, което иска да се покаже велико. Това е чудовищна мегаломания, подклаждана от тщеславие до богоравност. Но джуджето си остава джудже, дори да се изкачи на най-високата планина.

Сенека получи пристъп на кашлица, беше се уморил. Отпи малко вода от чашата, задържайки глътката в уста. Улпий съсредоточено го гледаше. После каза:

— Прав си, философе. Калигула не е луд. Той много добре знае какво иска. Толкова по-зле за Рим. Ти знаеш как ненавиждах Тиберий, в колко заговори — за съжаление несполучливи — съм участвувал… Но въпреки всичко Тиберий бе прям човек. Римлянин. Не се правеше на по-добър, отколкото беше. Не се преструваше. Воюваше с враговете си. Но тази отрепка — развика се гневно старикът, — тази отрепка не е римлянин. Как можете да понасяте неговите безобразия? Как търпите да ви управлява?

Улпий се изправи, Сенека разбра, че също трябва да стане. Очите на старика го пронизваха чак до мозъка.

— Ти, Сенека, хубаво говори тук. Дори имах чувството, че си републиканец като мен… че като мен обичаш нашето отечество…

Сенека отговори учтиво, но твърдо:

— Не, не, мой Улпий. Прости ми, но според моите схващания републиката вече не може да се върне. Само един просветен монарх, една твърда ръка е способна да ръководи такава огромна империя. А отечеството? Моето отечество е моята философия. Тя ме сближава с всички хора, които мислят като мен. Моето отечество е целият космос, цялата вселена.

Улпий погледна съжалително Сенека: чужденец от далечна Хиспания. Не чувствува нещата като римлянин. А неговият дух тъпче изконния патриотизъм, който превърна Рим в господар на света.

И сякаш отгатнал мислите на старика, Сенека каза в своя защита:

— Аз съм стоик, мой Улпий!

В очите на Улпий блесна гневна насмешка:

— Готов винаги спокойно, без страх да умре?

— Да.

Улпий избухна:

— Тогава защо пред мен, в пълна безопасност, говориш против тирана, а в сената, щом не се страхуваш от смъртта, мълчиш?

Тъмно масленото лице на Сенека посиня. Той чувствуваше, че пред този гранитен старик не ще му помогнат риториката и остроумните сентенции. Тук трябва да говори истината. Пристъпи към Улпий, взря се в очите му виновно, умолително, печално, после сведе поглед и млъкна. Искаше да хване ръката на Улпий, но старикът я скри в тогата си. Презрението към страхливеца крещеше в очите му. Той извика:

— Публий! — И заповяда на влезлия управител: — Изпроводи госта!

Сенека трепереше. Той неволно се поклони дълбоко на старика и излезе.

Улпий нареди да го облекат и да приготвят лектиката му. На Форума веднага го познаха. Хората се стичаха, изненадани от събитието, че доброволният затворник е излязъл. Приветствуваха го, изразяваха му уважението, възхищението и любовта си. Ликуваща тълпа тръгна подир носилката му. Къде ли се е запътил? Тълпата изведнъж стихна: на Палатин? ТАМ?

Центурион от личната стража, щом зърна достопочтения Улпий, го въведе в двореца.

— Аз съм Улпий.

— Ще те приеме императорският наместник Луций Геминий

Курион, благородни господарю.

— С него не искам да говоря — отсече старикът. — Доложи за мен на императора.

— Но…

— С никого другиго няма да говоря.

Улпий седна и зачака.

Калигула се учуди, когато чу името на посетителя. Поколеба се дали да го приеме. Той е републиканец. А убиец ли е? Усмихна се: старец с единия крак в гроба. Ще го приеме. Но най-напред нареди да проверят дали в тогата на Улпий не е скрита кама. После заповяда да поставят стража до вратата на таблина. Херея и неговите преторианци трябваше да се скрият с голи мечове зад завесите. И накрая седна в креслото си и кимна с глава.

Бавно, с уверена стъпка влезе висок, едър старик, с восъчножълто лице и снежнобели коси. Величествен. Достоен за уважение дори само на вид.

Въпреки волята си Калигула стана.

— Здравей и добре дошъл, Улпий. Неочаквано посещение… Заповядай, седни.

Улпий отказа с движение на ръката. Стоеше, с две глави по-висок от императора, жумеше с очи, отвикнали от дневната светлина, и каза строго:

— Дошъл съм да те помоля за нещо.

Калигула се ядоса. Той дори не забеляза, че гостът не употреби нормалното учтиво обръщение. „Какво може да иска? Навярно намаляване на данъците. Ще му ги намаля. Опасно е да се дразни този републикански фанатик. Ще насъскам целия Рим срещу себе си.“

— С удоволствие ще изпълня молбата ти, драги — измърмори императорът.

— Толкова по-добре. Аз те моля да останеш верен на обещанията си и да насрочиш избори за народно събрание.

Пред очите на Калигула притъмня. Как се осмелява? Как може…

— … освен това моля — продължаваше Улпий — отново да премахнеш позорния за Рим закон за обида на величеството, ако искаш да бъдеш достоен син на своя баща Германик.

Зашеметен от тази дързост, Калигула получи епилептичен пристъп. Падна на пода с пяна на устата, зарита с крака, драскаше с нокти по килима, скимтеше и стенеше.

Преторианците нахлуха в стаята, Херея извика лекаря и Луций. Те моментално се появиха.

Луций разбра какво се е случило. Погледна с ненавист Улпий. Бе настъпил моментът, в който може да си отмъсти на старика за унижението. Улпий гледаше отвисоко императора, когото преторианците по заповед на лекаря отнасяха в спалнята. После се обърна с намерение да си отиде.

Херея и центурионите от императорската стража му преградиха пътя.

И Луций направи крачка към Улпий, но се спря. Неговото лице поразително му напомни лицето на баща му. Красиво и върху него изписана чиста съвест на неопетнен живот и родова чест. Родът. Всеки член на рода е бил звено във веригата на славата. Достойнствата и великите дела се завещаваха от дядото на бащата, от бащата на сина. Гордостта на републиканския род би могла да преминава и расте от поколение на поколение. В рода на Курион само той, синът на Сервий, пренебрегна заветите на предците.

Луций имаше усещането, че някой е стиснал главата му с нажежен обръч. Отмести поглед от старика, когото Херея бе арестувал. Сякаш отдалече до него достигаше гласът на преторианския префект:

— В Мамертинския затвор! Императорът ще реши как да се постъпи по-нататък.

Луций си отиде, като крачеше неуверено. Срещата с Улпий възкресяваше остатъците от съвест у него. Но ненавистта бе по-силна: тя заглуши този слаб гласец. Докато Улпий е жив, Луций ще се чувствува нищожен, жалък и безчестен.

И когато по-късно застана край леглото на императора, той сипеше гневни нападки и обвинения по адрес на Улпий. Калигула разбра по страстния и рязък тон на обвиненията, че Луций си разчиства лични сметки. Остави го да говори, но си мислеше съвсем друго:

„Виж го ти Улпий! Мой враг на живот и смърт. Единственият сенатор в Рим, който не се страхува. Който върви на гибел, сякаш отива на разходка. Една дума и — край с него. — Но императорът имаше странна потребност — почти извратена страст към самоизмъчване: да не убие, да остави жив човека, който го обиди непростимо, но който го и заслепи с величието на своята личност и спрямо когото императорската заповед би изглеждала жалка. — Нека си живее в своя дворец като къртица в дупка! Нека гледа този чудак от Карини покрива на двореца ми и се измъчва от безплоден гняв. Нека имам налице едно доказателство за своето великодушие! Никой не бива да говори за мен, че убивам, че обезглавявам хората от страх, както Тиберий!“

— Какво ще заповядаш, мой Гай? — вече няколко пъти питаше Луций. — Въже или меч?

Императорът отметна глава назад:

— Нареди да пуснат Улпий!

Привечер сенаторът се върна с лектиката си в своя дворец.

52

В спалнята на Ливила преобладаваше оранжевият цвят, косите на принцесата бяха кестеняви, килимът кафеникавожълт. Цветовете на пустинната шир, изгорена от слънцето; тюркоазният пеплум на девойката бе за окото като малко езеро сред тази гореща пустиня. Тя стоеше на колене върху килима и ровеше в сандъка от кедрово дърво, обкован със златни обръчи.

Луций, в бяла туника, лежеше по гръб на лежанката, очите му бяха затворени, но не спеше, не можеше да спи. Ливила не е успокоение, а горещ самум[405], който ослепява очите, изсушава дъха, къса нервите.

Девойката разглеждаше скъпоценните накити, всеки от които струваше няколкостотин роби.

— Гледай към вратата, Луций. Да не би случайно да влезе.

Няма да влезе. Спи.

Ливила погледна Луций.

— Нима той спи понякога? Дори и боговете не изпращат сън на този изверг. Да беше умрял от това безсъние! Всички накити на Друзила е откраднал. А нашата глупава Агрипинила сама му донесе своите. Само аз успях да скрия нещо от него. Огърлиците. Това се казват перли, нали? Ще ми ги скриеш ли у вас? И нищо няма да ми вземеш, нали?

Луций обидено се повдигна, Ливила се засмя:

— Златото тежи повече от кръвните и всякакви други връзки. Погледни само! Златен венец с диамант. Дали ще ти прилича?

Ливила стана, накара Луций да седне и сложи венеца върху русите му коси.

— Пфуй-й! Златото се губи върху ламата. Един и същи цвят са. Пък ти е и малък. — И добави иронично: — Ами дъбовият, императорският? Той би ти стоял добре. Затова тичаш подир мен…

— Ливила!

— Но най-напред трябва да надхитриш нашия незаменим Авиола.

— За тази цел би трябвало да имам златни мини.

— Или смелост. И Авиола има само една глава. Вече е предал и изпратил на онзи свят не малко богаташи, а сега…

— Предал и изпратил! О, богове, какви изрази! Като че ли не знаеш сентенцията на Сенека, че животът е борба. Колкото по-високо стои човек, толкова повече врагове има. А да бъдеш милостив към

враговете си? Авиола, казваш? Ако аз, мила моя, имах това, което има Авиола, нямаше да ми е трудно да се оправя. Но да изстисквам от всичко злато като него — това не умея.

— А да пръскаш злато — умееш. Всъщност и аз. Вземи този пръстен за спомен. На камъка е изобразена Диана, целомъдрената богиня. Да живее целомъдрието… на богините! А тези неща ми ги скрий у вас, в градината. Когато нашият Dominus заспи веднъж за винаги, ще ми ги върнеш. — Ливила мушна сандъчето в скривалището под лежанката и продължи: — Твоят Сенека предсказва, че светът ще загине поради упадъка на нравите. Това на първо място се отнася за брат ми. И за мене се отнася, но колкото по-късно, толкова по-добре. Всеки ден е подарен. Carpe diem[406], е казал мъдрецът.

Тя се движеше плавно из спалнята в прозрачния си пеплум и се опитваше да предизвика Луций със сластни движения. Той не реагираше. Ливила сбърчи вежди.

— По-рано не откъсваше очи от мене. До небесата превъзнасяше красотата ми. И всичко, което е красиво у мен. Това. И това. И това тук. Личеше си влюбеният! Премина ли ти опиянението?

Луций скочи и я прегърна. Думите му звучаха страстно:

— Ливила! Моя божествена!

— Не се напрягай. Отпочини си. — Тя го макара отново да легне. — Знам, преуморих те. Пък и длъжността ти изсмуква силите. Целият Рим говори за тебе. С твоя предшественик Макрон не беше така. А как те обожава младежта! — Ливила пародираше: — Луций Курион! Нашият идеал! Нашият кумир и образец от прическата до сандалите, от жеста на ръката до произнесената дума… Пред Гай не смея да кажа това. Би завидял, а когато завижда, му идват идиотски хрумвания. Хайде, успокой се. Ето ти вино. Подкрепи се заради твоята жадна Диана. Ще дойдеш ли днес с мен е на домашните игри?

— Къде?

— На домашните игри. На изтезанията на затворниците, което моето братче така страстно обича. Вчера беше голям майтап. Гай взе бича от ръката на роба и лично нашиба банкера Декан. И така го биеше, та чак кръв пръскаше, Декан крещеше, а Гай падна от престараване. Жалко, че не видя това зрелище. Пръхтеше като кобила пред финиша. После робите продължиха да бият Декан. Не всеки обича да гледа такова нещо, както Гай. А старият хитрец Херея зяпаше в мен, вместо да гледа измъчвания. Чичо Клавдий искаше да си отиде, но Гай не го пусна. Нервите, казва, трябва да си каляваш. Клавдий започна да повръща. Превивах се от смях. А ти къде беше вчера,

неверник? Гай те търсеше. — Ливила пак пародираше: — Къде е моята дясна ръка, къде е Луций?

— Бях в Тибура. Хатерий Агрипа ме покани на вечеря в своята вила и после предложи да ми подари вилата си.

— Какво искаше срещу това?

Луций сви рамене.

— Нищо. Просто така, подарък.

— Ясно. Подмазва се на императорския любимец, та после той да се направи, че не вижда някое негово злодеяние. Върви ти, Луций. Твоето положеше ти носи печалби дори когато спиш. Колко вили вече спечели по този доста лесен начин?

— Доста много — каза Луций, стана и добави сякаш на шега: — Скоро ще стана най-богатият жених…

— Пак ли започваш с това?

— Никога няма да престана, моя божествена Ливила. Моя най-скъпа…

Ливила го прекъсна, имитирайки го:

— … кълна се във всички богове, че без тебе, моя най-прекрасна, няма живот за мене. Моята любов към тебе е безкрайна като морето… — И продължи сериозно: — Но внимавай, в морето най-лесно стават злополуки!… И тук скоро ни очаква изненада. Гай не ти ли е казал, че ще направи в двореца си първостепенен лупанар за римските благородници? Има грандиозен план за печелене на пари. Лупанарът ще бъде обзаведен най-луксозно. Блажен Олимп, само наслади, удоволствия и никакви грижи. Най-красивите жени на Рим ще бъдат на разположение. Посещението на богаташите — задължително.

— Защо ми казваш това?

— И трите сестри на Гай там ще бъдат първи хетери. Три главни примамки и с тях най-красивите сенаторски дъщери и жени! Такава е волята на императора!

— И ти? Но ти не можеш! Да не си посмяла!

— Защо да не помогна на братчето си да спечели повече? Само от едно посещение той ще получава хиляда ауреи… Чудесна цена за едно любене, нали?… А пък аз ще получа… да речем, вила. Нима моите двадесет години и ars amandi[407] не заслужават това? И отгоре на всичко съм сестра на императора!… А това също има своята цена — добави тя лукаво.

Луций сграбчи Ливила за раменете и изкрещя в лицето й:

— Никога! Не мога да понеса такова нещо! Да не си посмяла! Нали

казваш, че ме обичаш!

— Днес — да. Но утре?

— Не говори така цинично, Ливила! — На Луций му беше все едно с кого би спала Ливила, след като стане негова жена. Но продължаваше да играе ролята на ревнивец: — Аз те обожавам, моя Афродита! Искам да ми бъдеш жена!

— Дори да имам всяка седмица нов любовник? — Тя се притисна до Луций, заливайки се от смях.

— О, богове, не говори така! Заклевам те! Не ме измъчвай! Обичам те!

Той я повали върху лежанката.

После двамата замълчаха за малко. Кръвта пулсираше в слепоочията им. Когато дишането на Ливила се успокои, тя каза:

— Виж какво, миличък, не те искам за мъж. Никого не искам. Да бъда матрона — самото название дори ми е противно. Но ти ми харесваш. Навярно дълго ще ми бъдеш любовник. Не се гневи. Ти само ще спечелиш от това. Аз бих била по-лоша съпруга, отколкото е била жената на Тиберий — Юлия. Само ще се срамуваш заради мене. Ти трябваше да се ожениш за Валерия, човече. Тя те обичаше от сърце. А аз не умея така. Аз съм леко момиче, нали знаеш това?

Ливила стана, наметна бял шал през раменете си и закрачи из спалнята. Стъпваше гордо, поласкана от обичта на красивия патриций.

Тщеславната мечта на Луций да се сроди с императорската фамилия се тресеше из основи. Но не! Той трябва да издържи. Това семейство се поддава на всякакви настроения и капризи. След време положението може да се промени. „Не се предавай, войниче! Когато победя Германия, когато Рим ме посрещне с овации — тогава ще видим!“ Той страстно изрече в лицето й:

— Не си толкова черна, колкото се представяш, моя божествена! Това са капризи, нищо повече. А аз така ще те спечеля, че никой друг няма да те интересува. Никога няма да се откажа от теб, Ливила! Ще те спечеля. И когато се върна като победител от Германия.

Ливила отметна глава назад и се разсмя:

— Но това никога няма да стане! Вчера Авиола заговори за война и само да беше видял Гай! Сякаш скорпион го ухапа. „Не искам война! Не искам!“ Бррр! Знаеш как умее да врещи, нали?

Луций енергично седна на лежанката:

— Защо Гай не иска война? Та нали от половин година всичко се подготвя за война по негова заповед?

Ливила приседна до Луций.

— Същото му каза най-красноречиво и безкрайно любезно и Авиола. Но сигурно е подушил, че тези дебелаци искат да се отърват за по-дълго от него, и упрекна Авиола, че вместо обещаните големи печалби от половин година само се пръскали пари, взети назаем срещу лихва. „Изчерпа ми се търпението, драги Авиола. Ако хвана здраво в ръце закона за обида на величеството — чудесно казано, нали? — ще спечеля много повече и по-бързо. Плюс доходите от моя лупанар — това ще бъде много по-изгодно, отколкото твоята война!“ Чуваш ли какво очаква от палатинския публичен дом? Авиола му обещаваше чудеса, но Гай се запъна като магаре на мост. „И въобще — каза той — сега си имам друга грижи.“ Погледна нежно — ти може да не повярваш, но честна дума, така беше — жена си Цезония и гордо ни съобщи: „Ще си имам син!“ Ние изтръпнахме, но той беше на седмото небе и тая императрица от Задтибрието се зачерви като момиче. Значи, нещо ще става. Очакваме принц! Престолонаследник! Само че много бих искала да знам от кого е. А за Цезония няма какво да ти разправям. Жена на хлебар от просешкия квартал, минава четиридесетте, има вече три деца, кокалеста, грозна, устата… а негово величество е хлътнал до уши по това чудовище. Странни работи стават по света, човече. Ливила се изправи и си затананика: — Тра-ла-ла, тра-ла-ла, очакваме принц! На двамата родители да им се ненагледаш! Ще влязат в историята: божественият император и дъщерята на народа! Колко символично! Плодът на тази гореща любов ще бъде олицетворение на мъдростта и красотата. А можеш ли да си представиш комедията, ако излезе момиче?!

— И затова ли Гай не иска да воюва?

— Мислех — каза високомерно Ливила, — че си по-схватлив и ще се досетиш, че това е само великолепно измъкване. Какво пулиш очи? Та ти не го ли знаеш Гай? Херея преди това разказваше как Гай в златна броня на коня си ще поведе легионите в настъпление. Ха-ха-ха! Гай начело на легионите! Да се пръснеш от смях! Този страхливец! Страхливец е, миличък, затова не иска война! Херея е стар вече за тази работа. Гай би могъл да те качи тебе на коня. Ти ще потеглиш — доколкото те знам. Но — тпру-у-у! Тогава той би се пръснал от завист, че ще победиш ти, а не той. Ето, така стоят нещата. А ти, ти с удоволствие би блеснал, нали? Рим би те посрещнал с овации[408] — триумф Гай няма да ти разреши, бас държа! — и твоята миличка Ливила би се хвърлила възторжено в обятията ти на Форума. Ах, какъв герой си има, а?

„Добре ме разбира тази девойка“ — помисли си Луций, но прие

играта и коленичи пред нея:

— … а победителят би коленичил пред красавицата, би целунал крайчеца на нейния пеплум…

— Почакай — смееше се Ливила. — Това става на Форума пред тълпите. Тогава: ще целуне крайчеца на нейната стола. Рим плаче от умиление, реве от възторг, ще има сватба и страхотно плюскане… но тпру-у-у, миличък! Аз както не ставам за женене, така не съм и за такива театри. — Ливила погледна водния часовник. — Виж! Клепсидра бърза ли, бърза. Време е да тръгвам за домашните игри. Негово величество не бива да чака, току-виж, пак получил припадък. Отивам да ме облекат. Почакай ме тук.

Луций остана сам. Нежният дъх на лавандулата никак не подхождаше за тази дупка на тигрица. Той се бе отпуснал на лежанката и наблюдаваше как следобедното слънце разпалва въздуха в спалнята и стълб от прах трепти в светлината. Яд го беше, че Калигула се отказва от войната, в която Луций би могъл да се отличи. Яд го беше и на Ливила, че непрекъснато го отблъсква, че му се надсмива.

Курионовият род бе възпитавал в гордост синовете си. Той никога не би се унижил пред никого, дори пред себе си. Такива бяха всички. Такъв напусна дома си и Луций. Но жаждата за слава го промени. Колко пъти вече се бе унижавал пред другите! Улпий, Сенека, Валерия, Гай Цезар, Ливила… Ливила го унижава най-много, с всяка своя дума. Тежко се понася това — дори когато човек е загубил родовата си гордост и я нарича глупава сантименталност. Някъде дълбоко в него тлее искрата на бунта: да се възпротиви, да плюе на всичко, да удари циничната Ливила през лицето, да избяга от мръсотията, от това безкрайно унижение. Скърцаше гневно със зъби. Но гневът му стигаше до сляпа уличка: как може да се извади пшениченото зърно от въртящите се и смилащи камъни, щом е попаднало вече там? Късно е. Край. С вълците — вълк, нищо друго не му остава, щом иска да постигне целта си.

Ливила се върна. Бе облечена в бял пеплум, тъмнооранжево наметало, върху което се спускаха пламтящите й коси. Устните й бяха толкова силно начервени, че дори и зъбите се розовееха. Тя поднесе за целувка разголената си шия и кимна към лежанката:

— Да не забравиш накитите ми.

После го поведе към палатинските градини, където императорът се забавляваше с мъчение на хората, които не му се харесваха.

През този ден, когато над Рим падна нощ, сенатор Авиола разбра окончателно, че Калигула не е надежден човек, че неговите решения са

въпрос на каприз и настроения. Разбра, че никой не може да се справи с неговите крайности и никой не може да знае какво ще му хрумне след един час. Той може да направи всичко. И го обзе страх. Пък и този ужас с лупанара за патрициите на Палатина, който би могъл да застраши и неговата дъщеря! И още същата нощ отправи Торквата със сестра си и петдесет отлично въоръжени гладиатори в Хиспания. Там ще живеят при брат му, който управлява неговите рудници. Там ще скрие и няколкото хиляди милиона, които натовари в колите. А утре ще си помисли още веднъж как да убеди императора, че войната е необходима.

Рано сутринта на другия ден — жертвения ден на Юнона Монета — Гай Цезар изрази почитта си към богинята с прекрасни животни. Кравата, свинята, овцата бяха великолепно отгледани. Цезарят лично извършваше жертвоприношението. Авгурите — по дима, който в безветрения летен ден се издигаше направо към небето, а харуспиците — по вътрешностите на животните — предсказаха най-добри неща на императора. Вчера Авиола им бе изпратил торбичка ауреи по този случай. Сега със сериозен израз на лицето поклащаше глава и слушаше предсказанията.

Луций се събуди в отлично настроение. Беше спал добре и прозрачният летен ден му обещаваше, че всичко ще стане така, както той иска. Ливила, война, победа, слава, а може би и… но стига толкова, да не се урочаса. Димът лети нагоре като струя на фонтан — такова знамение Луций вече беше преживял преди състезанията в цирка, където спечели с цвета на императора. Добро знамение.

Следобед императорът устрои гладиаторски игри в Таурийския амфитеатър. За разлика от Луций днес Калигула беше в лошо настроение. Не можа да спи, стана с левия си крак. Всеки го дразнеше, всичко го ядосваше: силното слънце, задухът, шумът на тълпите, преторът. Подигра се пред всички с Херея, като го нарече фъфлеща баба. Херея, вече вдетинен от годините си, едва не се разплака. Озъби се на Луций, че е дръпнал креслото си да седне до него, а не зад него, както се полага. На Ливила каза, че няма ум в главата. Държеше се любезно само с бременната Цезония и въпреки че беше топло до задушаване, той завиваше бедрата й с покривало и пръскаше и нея, и себе си с арабско благовоние. Но върха на озлоблението му предизвика римският народ. Когато императорът просто от каприз даде знак с палеца си да бъде убит гладиаторът, който мъжествено и дълго се би с двама рециарии, зрителите започнаха да свиркат. Калигула се вбеси и нареди на едила да бъдат изведени на арената най-слабите гладиатори

и да бъдат пуснати най-жалките хищници, каквито има в бестиария. Това беше мъчително зрелище. Лъвовете изпълзяха на пясъка и легнаха да спят. Изморените гладиатори ги бодяха, дразнеха, за да се държат като лъвове, а не като мъркащи котки. Тълпата веднага схвана провокацията на императора. Разнесе се тропот, свиркане и викове:

— По-добре повече хляб и по-малко такива мизерни игри!

Обиден, императорът напусна цирка заедно със свитата си; подир него ехтяха гневни викове и оскърбления. В лектиката той така беснееше, че Цезония трябваше да си запушва ушите. Продължи да вика и у дома.

В него кипеше оскърбеното себелюбие: как си позволява тази жалка сбирщина да му подвиква? Чувството за неправда и обида го раздираше и разпалваше всичките му комплекси. Неврастеник и психопат, той търсеше облекчение във виковете и грубостите. Робът не бил му свалил достатъчно сръчно тогата — сто удара! Лично издадената заповед му напомни императорската власт. Напомни му — за пръв път досега — Тиберий в мига преди смъртта, ужасен при вида на ожесточените лица на робите. Дали и той има между робите си смъртни врагове? Заповяда да извикат робите, които лично го обслужваха. Те изпълниха атриума в няколко редици. Калигула бавно пристъпваше с уродливите си крака по мрамора, бавно минаваше покрай редиците. Хлътналите му очи се взираха в лицата и търсеха най-малкия израз на непокорство. Избра петима роби и три робини, в чийто поглед му се стори, че вижда признак на омраза. Нареди да ги съблекат и накажат на самото място, пред другите. Изтезанията трябваше да извършат себеподобните им. Два пъти по-силно удоволствие. Той с наслада гледаше как черната или розова кожа се раздира под ударите на бичовете. Но зрелището не можеше да се сравни с изтезанията над патрициите, защото тези кучета бяха издръжливи на болка и не викаха така отчаяно, както благородниците. И все пак мъчението му подействува добре, поуспокои нервите му.

Той изгони всички, разхождаше се из атриума и размишляваше. Сенаторите са като пяна, като покорни овци, които припкат подир носилката му, а тази сган викаше по него в цирка като по пристанищен носач!

Калигула нареди да приготвят в малкия триклиниум вечеря за двама. Той удостои с поканата си Касий Херея. Ядеше печено, което Херея предварително опитваше, и го наблюдаваше внимателно. „Този слуга и на баща ми, и мой е опората на моята власт — казваше си Калигула. — Любим командир на цялата военна мощ в Рим. Лице

добродушно, честно, предано. Побелял и набръчкан е вече. Не е хубаво, че му се присмивам пред хората.“

— Извини ме, Касий, за грубите шеги в амфитеатъра…

Херея вдигна глава и го погледна трогнато:

— На мене не бива да се извиняваш, мой цезаре.

— Трябва. Понякога съм прибързан. Имам тоя глупав навик да се шегувам не на място, а после съжалявам. Да пием!

Херея вдигна чаша за здравето на императора. Спокоен, твърд, прост като дорийска колона. „Прекрасен човек — мислеше си Калигула. Постепенно настроението му се подобряваше. — Чувство за сигурност, за увереност, за твърда крепост — това е моят Херея. — Но както често се случваше с императора, и сега най-неочаквано го налетя съмнение: — Наистина ли е мой? — Внимателно го наблюдаваше изпод примижалите си клепачи. — Някога военен трибун, днес преториански префект. Първият човек след мен в армията.“

Херея с удоволствие изяде пикантния пастет. После вдигна глава:

— Сутринта, когато ти правеше жертвоприношение на Юнона, аз приех военните пратеници от Галия, Панония и Норикум. Германците се бунтуват. Имам впечатление, че варварите се подготвят за нещо по-сериозно. Събират се отвъд Дунава.

— Но нали царят на квадите Ваний е на наша страна? — попита Калигула.

Херея сви рамене и отвърна сухо:

— Той е германец. Аз мисля, че легатите на Панония и Норикум би трябвало да си поговорят с него с езика на меча.

— Спрямо Ваний не бива с меч, Херея. Изпрати моята заповед до легатите да опитат със злато.

— Добре, мой императоре.

— Ако избухне война, мой драги, ти би ли отишъл с готовност на бойното поле?

Очите на Херея радостно блеснаха, той изпъна снага в креслото, сякаш застана мирно пред цезаря:

— Отивам там, където си ти! За да те браня, мой цезаре. Разбира се, по-добре е в мир да се живее — продължаваше Херея, — но ще стане така, както ти кажеш, господарю.

Калигула гледаше спокойните ръце на Херея. „Той върши всичко направо, открито — помисли си императорът. — Ако някой ден този стар воин реши да ме отстрани, както Макрон — Тиберий, сигурно няма да го направи с отрова или с възглавници. А с кама или меч. Това е ясно. — Той потрепера. — Глупаво е, да разсъждавам така. Херея е

мой човек. Дали? Наистина ли? Ако е така, аз имам зад гърба си непобедима военна мощ.“ И той каза разчувствуван от спомените:

— Помниш ли, Касий, как ме носеше на рамене при походите? Ах, колко отдавна бе това. Баща ми много те уважаваше. Аз те обичам.

Херея стана неспокоен. Не бе свикнал да вижда трогнат императора. Погледна го право в очите. Калигула не трепна и продължи:

— Ето, вече половин година ние заедно управляваме империята. Аз и ти.

— Много си ласкав към мен, домине.

— Та нали си ми най-верният човек…

Двамата продължаваха да се гледат очи в очи.

— Твой най-предан…

— Вярно ли е това, което казваш? — бавно произнесе императорът.

Херея си спомни горчивите мигове, когато императорът го унижаваше, когато му се надсмиваше. Но не правеше ли това с всеки? С най-висшите държавни сановници, със сенаторите, с чичо си Клавдий. Характер. Всеки си има някакви недостатъци. Херея е войник. Той знае какво е военно покорство и воинска чест. Отговори твърдо:

— Твой най-предан до смърт…

— До смърт? — попита тихо императорът.

— До смърт! — повтори Херея.

Императорът извади от гънките на тогата си малко шишенце и без да откъсва поглед от Херея, изля съдържанието му в чашата с вино.

— И ако поискам от теб да изпиеш тази чаша до дъно, мой Касий?

Пред очите на Херея притъмня. „Ако не я изпия, още първият преторианец ще ме прободе отзад. Нямам избор, ако иска да умра.“ Той грабна бързо чашата и я изпи до дъно.

Калигула стана, прегърна го и го целуна. И заговори разчувствувано:

— Благодаря ти, благодаря ти, мой Касий! Това се казва вярност. Това е преданост. Прости ми! Аз те изпитвах. Прости ми, че ти развалих виното с благовоние. — После сам му наля вино от амфората, също и на себе си. — Пий! Да пием! Няма да забравя това, никога няма да забравя…

Херея смутено се усмихваше. Пиха. Виното е вълшебна пръчица, мислеше си императорът. И наистина: замахнеш с нея и мракът се разпръсва, облаците се разнасят и в пролуките между тях надниква звезда, подир която тръгваш. След десетата глътка хаосът в мислите

изчезва, след двадесетата — виждаш ясно бъдещето, което досега си е променяло цветовете, както небето при залез, виждаш как идният ден блести сияйно от твоята слава, от твоята звезда, от твоето злато — от всичко това, за което сутринта си молил Юнона Монета. Виното е слънце, под което нищо земно няма сянка.

Императорът се развесели и нареди да доведат музиканти. Искаше му се да пее, да танцува. Но музикантите още не бяха докоснали струните и до ушите на императора долетя отвън странен глъч. Той излезе на балкона. Пред двореца, в нощния сумрак, раздиран от няколко факли, се олюляваше пияна тълпа, чиято злоба срещу императора заради мизерните игри я бе довела от арената чак дотук. Скрит в тъмнината на балкона, Калигула гледаше надолу. В този миг се чу глас:

— Наситихме ти се на тебе! Искаме Гемел!

Калигула стисна конвулсивно мраморните перила.

— Искаме Гемел!

„О, ето какво съм забравил! Тиберий-Гемел, своя братовчед. Него старият негодник бе определил да управлява заедно с мен. Сенатът отмени завещанието, но народът не е забравил Гемел!“

Преди една година Калигула бе заповядал да настанят братовчед му във вилата на Есквилин, където за него се грижеше баба Агрипина. Така той не го виждаше и не се дразнеше от завещанието на дядо си. А измина само една година и… „Искаме Гемел!“

Калигула се върна в триклиниума. Херея го нямаше там и той гневно се развика. След малко Херея се появи и на въпроса на императора отговори:

— Изпратих центурия преторианци да усмири тези кресльовци. Вече всичко е наред.

„Всичко е наред — помисли си Калигула и върху лицето му трепна саркастична усмивка. — Глупак!“ Но на глас каза:

— Върни преторианците! Нека Луций нареди да им хвърлят няколко хиляди сестерции. Изпълни заповедта ми и веднага ела тук!

След миг Херея се върна обратно. Императорът застана срещу него.

— А сега слушай внимателно. Вземи сигурни хора, Касий, и веднага, казвам ти — веднага! — иди на Есквилина и нареди да удушат Тиберий-Гемел!

Херея се вцепени и неволно отстъпи крачка назад. Не вярваше на ушите си. Дали и това не е проверка? Гемел — това малко, нежно създание? Погнусен, отстъпи още една крачка.

— Не ми се измъквай — изсъска императорът. — Нали ми обеща вярност до смърт? Необходимо е!

Херея стоеше като прикован. Той леко се олюля, но не се помръдна. Може би ще размисли. Може би ще отмени заповедта.

— Върви! — гневно извика императорът.

Херея тръгна несигурно. Калигула падна на лежанката. Трепереше, сякаш го тресеше. Искаше да извика Цезония, но се отказа. Нареди да извикат Луций. Луций дойде, а подир него, неканена, се промъкна ухилена и Ливила. Тя избухна в смях:

— Какво ти е, Ботушче, че така трепериш? Треска или пък си препил?

Калигула дишаше на пресекулки:

— Вие знаете, че когато бях болен, Гемел пожелал да не стана вече… Казал това на баба си… Сега изпратих хора да го убият… да убият Гемел… — Той ги гледаше с опулени очи. — Кажете…

И двамата стояха като ударени от гръм.

Луций се разтрепера. Ужасът впи в него ледените си пръсти. Не можеше дума да продума. Но очите на императора го заставяха. Той събра всички сили и проговори, заеквайки:

— Той не беше опасен за теб, carissime… да… но… не можеше иначе… добре си постъпил…

Ливила, по-бяла от столата, в която бе облечена, изплака и избяга от стаята.

53

Квирина спеше с нацупени по детски устни. Върху възглавницата бе разпиляна черната опашка на косите й, спеше дълбоко, но изведнъж се пробуди и седна в леглото. Фабий го нямаше до нея. Съмваше се. Слънцето надничаше в стаичката, белите му лъчи близнаха босите й крака, когато тя стъпи на пода. Квирина се приближи на пръсти до завесата, която, ушита от шарени парцалчета, приличаше на комедиантски центункул, и лекичко я дръпна.

Фабий седеше до масата. Достатъчни бяха само три крачки, за да притисне устни до страните му. Но тя не се помръдна. Не бива да му пречи. Той седи по цели дни и нощи над пиесата като омагьосан. Квирина дори го ревнуваше от тази страст, която й го отнемаше.

Фабий се обърна, сякаш почувствувал погледа й. Тя бързо спусна завесата. Но той скочи, измъкна я от скривалището, целуна я за добро утро и я поведе към масата. Върху къса пергамент Квирина видя странни завъртулки.

— Погледни. Тук ще бъде хорът на народа. А отсреща — хорът от съветниците на Фаларис. Тук стои тиранът, Фаларис, до него центурионът от личната му стража, а Телемах — това съм аз. Разбираш ли?

Квирина разбра. Хвана го за ръката.

— Още преди седмица завърши пиесата, а пък аз не знам края й. Прочети ми го, много ти се моля!

Фабий се засмя, после направи сериозна физиономия и започна:

— Пето действие на трагедията за безмилостния тиран Фаларис от Агригент[409]!

Квирина слушаше напрегнато. Много от стиховете вече знаеше. Двамата често ги изпълняваха по улиците и от ростите на Форума. Някъде стиховете понакуцват, мислеше си Квирина, но завладяват, защото са силни, темпераментни, страстни.

Майката на Фаларис разказва на сина си своя сън:

… кръв заля целия, целия наш дом до стряхата,
в кърви потънах, потъна и ти със мене…
Сине мой! Сине! Пази се от насилия!
Кръв невинна ни капка, о богове, не проливай!

А Фаларис се смее на глупавия майчин сън, тъй като той наказва

само провинилите се…

Фабий вдигна очи към Квирина. Тя мълчеше. Той продължи да чете. Квирина го гледаше в устата. Цял живот бе копнял да изиграе една трагическа роля. И ето сега ще играе Телемах. Бунтар, който ще вдигне въстание срещу тирана Фаларис. Отново бунтар. Тя си спомни за Капри. Въздъхна. „Дано е щастлив с тази роля. Та нали точно такъв го обичам; не, не бих искала да бъде друг, за нищо на света! Дано е щастлив моят любим бунтар… а ако… ако се случи нещо и трябва отново да се отправи в изгнание, ще тръгна с него. Каквото и да се случи, всичко ще изтърпя заедно с него!“

Фабий свърши и я погледна въпросително. Тя плахо отговори:

— Прекрасно е… но е опасно.

— Ни най-малко, мила моя.

— Защо? Последния път удари по сенаторите… А тук нападаш…

Той весело я прекъсна:

— Тирана Фаларис от Агригент!

— Там ставаше дума за хлебари, мой мили, и пак се досетиха. А тук е по-лесно да познаят тирана…

— Ами Сенека не пише ли трагедия след трагедия против тираните?

— Но това е Сенека. Той не напада като тебе. Пък и неговите трагедии не се играят.

— От какво да се страхувам? Та нали зад мен ще стоят четиридесет хиляди зрители!

— А какво ще каже той — попита Квирина с тревога, — Калигула?

Вдигна я на ръце като дете и се разсмя:

— Той няма да дойде на представлението, любима моя. Ти още не знаеш: по съвет на Мнестер премиерата ще се състои, когато императорът ще се намира в морето…

Квирина въздъхна с облекчение. Фабий продължи:

— … и в театъра ще бъдат само наши хора, тези, за които играем. Щом цензурата одобри текста, започваме репетициите.

— Но на Калигула ще му донесат всичко… — продължаваше тя да се тревожи.

Фабий се засмя:

— Толкова по-добре! Аз обичам да разговарям с императори. Няма да ми е за пръв път. А ако се наложи — знам как да се измъкна.

Квирина го прегърна с тъничките си ръце около врата:

— Ох ти, мое глупаче. На тебе всичко ти се вижда шега. Но аз… аз мисля за двамата. — Тя се изтръгна от обятията му и го попита

сериозно: — Кажи, обичаш ли ме?

Целуна я страстно. Квирина го поотблъсна и попита тихо:

— И ти трябва… трябва да играеш това?

Фабий стана сериозен, взе в шепи главичката й и като я гледаше в очите, каза:

— Трябва, Квирина.

Тя седна на пейката в ъгъла и млъкна смутена. Вперила поглед в земята, започна иначе:

— Радваш ли се на Телемах?

Фабий вдигна възторжено ръце:

— О, момичето ми, това, се казва роля! Написах я такава, за каквато винаги съм мечтал. Ако я изиграя добре, изведнъж ще се прославя като Апелес и ще спечеля много пари.

Тя тъжно се усмихна — на себе си, на своята мечта. Толкова време отиде по тази пиеса, толкова се измъчи Фабий с нея, без пари сме, ако не беше Балб, нямаше да има какво да ядем… Добре би било да спечели пари. Да си имаме хубава къща. Тя си представяше къщата на Апелес, лозята, пълни е грозде, чуваше детски гласове. Но красивата картина внезапно се помрачи от друг спомен:

Ти знаеш каква награда получи Апелес от императора…

— Но не заради пиеса, моя мила. А защото е лош комедиант. Ако беше изсвирил нещо в кръчмата, нищо нямаше да му се случи. Аз съм добър комедиант и мога да се измъкна от всякакво положение. — Хвана я за ръка: — Стига си се страхувала, всичко ще бъде наред!

Квирина го милваше по ръката и го гледаше право в очите — предана, тревожна и вярна. Разбираше, че всякакви предупреждения са напразни.

Свечеряваше се, слънцето вече не припичаше така силно, започна по-лесно да се диша. Увехналите цветя в лехата искаха вода.

Квирина ги поля, седна, на двора и се зае да шие. През отворената врата виждаше огнището, където къкреше чорба в котлето.

Разпозна стъпките на Балб. Той влезе в двора, усмихна се на Квирина и хвърли в скута й един аурей, сякаш беше камъче. Подсвиркваше си, почесваше врата си и говореше:

— Юни, а същинска пещ. Във фабриките в Тибур сигурно щеше да бъде по-добре. Само че сега там работата спря. Казват, временно. А в римските работилници не може да се диша. — Балб седна срещу нея върху стара бъчвичка.

Квирина гледаше жълтицата, тези приказки не можеха да я отвлекат. Изчака. И още в първата пауза енергично се намеси:

— Ние не можем постоянно да вземаме от теб пари, чичко.

Той оголи насмешливо жълтеникавите си зъби:

— Брей, брей! Не можете, казваш. Глупости! Когато забогатеете, ще ми ги върнете. Това е заем, нищо повече. Жълтица. Пфуй! Та аз съм въшкав с пари!

Квирина държеше жълтицата в дланта си и гледаше подозрително Балб:

— Откъде ги имаш толкова?

Той се обиди:

— Откраднах ги! Нали знаеш, че пръстите ми са сръчни?

Квирина се наведе към Балб:

— Къде изчезна статуйката на бог Баал?

— Ами Руфий от нашата работилница ми я поиска да си направи същата. Дадох му я за малко — измърмори под носа си Балб.

— Заложил си я! Признай си! — строго каза Квирина.

Балб се разфуча:

— Слушай момиче, я не говори глупости, ами иди да видиш чорбата! Ще загори!

Квирина с един скок се озова при огнището и доля вода в котлето. После скри жълтицата и се върна на двора. Известно време кърпеше мълчаливо, Балб я наблюдаваше и също мълчеше. Кафявите му очи отново станаха ласкави. Квирина изведнъж вдигна глава и шепнешком го попита:

— Вярно ли е, че е наредил да убият братовчед му Гемел?

Балб кимна.

— Това е ужасно. Веднъж го видях на Форума. Излизаше от храма с баба си. Такова нежно момче…

— Какво ти момче — каза Балб навъсено. — Съперник, опасен съперник, какво ти момче… А ти не мисли за това. От твоите сълзи няма да оживее.

Откъм улицата се чу силният бас на Скавър, Пееше си някаква рибарска песничка:

Рибки, рибки, вий не се плашете,
в мрежата ми днес не ще се затресете,
в лодката си дупка виждам там,
ще си я поправя сам.
Ти, момиче мое, за смола те моля,
отскочи, че да слезем с тебе долу,
тази дупка с тебе да засмолим,
тра-ла-ла, тра-ла-ла,

„Аха, посръбнал си е малко нашият доставчик на риба“ — помисли си Балб. Скавър, вдигнал високо каничка в ръка, се появи на двора. Песента премина в декламация:

— Аз съм вол, ти си вол, всички тук сме волове…

— Не викай! — прекъсна го Балб, като му посочи с пръст към къщичката. — А защо да сме волове, умнико?

Скавър погледна с изцъклени очи гърбавия, подаде му каничката, на Квирина хвърли мрежата с риба и понижи глас:

— Волове сме, защото не се разпрягаме от ярема. А тези, дето плюят на работата си, живеят по-добре от нас. И яденето им, и парите им… наготово. И никакви данъци! Милички хора, вие нищо не знаете! Пак нови данъци! За съдене, за сватба, за погребение… за всичко. — Той започна да повишава глас: — А от днес влиза в сила и най-най-новият данък: за играене на астра-астрагали и микаре! Какво ме зяпаш, какво? Това е специално за нас. Шкембелиите микаре не играят, само на зарове. Сигурно скоро ще плащаме данък и за сра-сране!

— Е, тогава наистина сме волове — съгласи се Балб.

Скавър ругаеше:

— Проклети мерзавци! Като чух това, побеснях от яд: защо тогава да се трепем от работа? Защо им даваме да ни грабят и малкото, дето го имаме? По-добре да стана просяк, та да ме храни държавата, щом има такива дълги ръце!

— Да, братле — обади се Балб, — ако имаше от жълтите търкалца с образа на Август, нямаше да седиш в тази колиба и вечно да си потягаш тази разсъхнала лодка! Ами направо те виждам как целият в злато седиш на украсената лектика! И аз съм готов да броя жълтици, а не асове. Тогава и мене, гърбавия, всяка жена ще ме смята за красавец…

Откъм ъгъла се чуха тежки стъпки. Трима пазители на реда в града влязоха в дворчето.

— Тук ли живее артистът Фабий Скавър?

Балб бавно отговаряше:

— Да… Какво има?…

Единият от вигилите държеше свитък.

— Носим му официално съобщение.

Фабий излезе, взе писмото, зачете и радостно разпери ръце:

— Ура! Ще играем! „Фаларис“ е одобрен! Без изменения! — Той грабна Квирина и заскача с нея из двора.

Вигилите си отидоха, стъпките им заглъхнаха из улиците.

Фабий се радваше като малко момче. После се обърна към Балб и

баща си:

— Чудесно, пиесата е минала без възражения! Започваме репетициите! О, богове, защо още не идват?

— Кой да дойде?

— Как кой? Артистите!

Балб обърна рибата върху тигана.

— Рибата е готова! — извика той.

Фабий се засуети:

— Трябва да се полее… Щом са ни разрешили да играем… Само че аз нямам…

Квирина му подаде жълтицата.

— Откъде я взе?

Тя посочи към Балб.

— Благодаря ти, Балб. Скоро ще ти я върна… веднага щом почнем да играем.

— Остави си красноречието за сцената — прекъсна го Балб. — Аз отивам за вино.

В същия миг се изсипаха гостите: първа Волумния, подир нея останалите. Те сияеха от толкова бързото и умно решение на цензурата. Не се надяваха, че всичко ще мине така бързо и гладко. Волумния плесна Квирина по гърба:

— Е, какво ще кажеш, малката? Ще намъкнем пак парцалите, а?

Квирина изнесе от къщи куп платове. От тях ще направят костюмите за действуващите лица във „Фаларис“. За образци им послужиха рисунките върху една гръцка ваза от времето на Емпедокъл.

Волумния и Квирина се съветваха, крояха, шиеха, а мъжете обсъждаха с Фабий пиесата. Разпределиха ролите: Фаларис — Мнестер, философът Питагор — Апелес, Телемах — Фабий, майката на Фаларис — Волумния. Останалите — хорът. За Квирина — нищо.

— Ах, ти! — упрекна Волумния Фабий. — Защо нищо не си дал на Квирина?

— Аз… — побърза да го защити Квирина — аз не съм още толкова опитна. Трагедията е сериозно нещо, аз съм начинаеща…

— Никакви начинаещи — възрази Волумния и бе готова да се бори за Квирина.

Но Фабий държеше на своето:

— Следващия път. Тук няма роля за момиче. За Памфила също няма.

Скавър не се стърпя:

— А ко-колко ще спечелиш от тази пиеса, сине?

— Много, татко. Мисля, че поне по десет жълтици от представление.

— О, Нептун! Толкова много? Тогава ще ми купиш нова лодка и мрежа, момко!

— Ще ти купя; татко! И най-хубавата!

— Че моята се е разсъхнала и пропуска, колкото и да я мажа със смола.

На Балб дори бръчките около очите му се смееха:

— Абе то и нашата римска лодка се е разсъхнала и пропуска! И хич не виждам с какво може да се замаже. А смола в нея — колкото искаш…

Фабий развеселено го прекъсна:

— Тази лодка има тежък товар. Трябва да поолекне, да отиде едно-друго на дъното…

— Един-друг, искаш да кажеш! — извика Скавър.

Старият рибар за пръв и последен път в живота си получи аплодисменти като своя син на сцената.

54

Императорът се беше отдал на развлечения. Оставил Луций в Рим да го замества, поверил бременната Цезония на тълпа робини в Палатинския си дворец, той вече цяло лято пътуваше с луксозната си яхта по италийското крайбрежие. Слизаше със своята свита на големи и малки пристанища, нареждаше да му изведат от прекрасната конюшня на кораба Инцитат, възсядаше го и се разхождаше из селищата, предшествуван и следван от бързоноги роби, които хвърляха пари между хората.

Аплодисменти, овации, възторжени викове: ах, това е божествена благодат, това е Калигулова амброзия[410], на която няма насита! В израз на благодарност за възторженото посрещане императорът устройваше гладиаторски борби или състезания, а към Рим, при Авиола току летяха пратеници, за да вземат още и още жълтици. Авиола ги приемаше объркан и гневен. „Изпраща ги при мен като в собствена банка. Каква ми е гаранцията, че ще си получа парите обратно, щом не му се иска война?“

Но Авиола може би вярваше, че е помощта на своите приятели ще успее да организира поход към Рейн, или пък се боеше за главата си и затова изпращаше нови и нови суми.

Калигула очарова народа в Путеоли, Баи, Неапол, Куми, Капуа: смая ги като оратор, като прекрасен състезател в зелена туника. Млад император — млад живот за Рим! Навсякъде го виждаха за пръв път — възхищаваха му се, не откъсваха очи от него. „Как могат някакви нищожества да разпространяват такива лоши слухове за нашия цезар?! Злодейства, жестокост, насилие? О, богове, та нали го виждаме със собствените си очи! Нали със собствените си ръце ловим денарите на неговата щедрост! Ave Gaius Caesar!

Калигула живееше, даваше възможност и на другите да живеят, пръскаше милиони, но в началото на септември реши да се върне в Рим.

Ала преди това спря в Остия. Там той имаше великолепен летен дворец, конфискуван от конника-банкер Невий, който бе убит по донос за обида на величеството. След толкова дълго пътуване на императора му се хареса, че ще може да устрои пир във вилата си край морския бряг. Беше му приятно, че ще изпрати отдалеко — както някога правеше Тиберий — своите заповеди и присъди до Рим. Вечният град

се разтрепера от ужас.

Театърът на Помпей в Рим е необикновено красива сграда, издялана от жълт нубийски мрамор. Горните редици бяха препълнени с народ. Но местата за сенаторите бяха почти празни — белееха се само стотина тоги.

Народът горе шумеше, мелеше сплетните, както мелниците — житото:

— … качил на кораба и Инцитат, а такъмите му били от злато…

— … ако ще и златен овес да му дава, нас това не ни засяга…

— … как да не ни засяга, глупак такъв! Заради този «златен» овес ще ни стовари нов данък на главите…

— … а трудната Цезония оставил в Рим…

— … е, и какво? На всяко пристанище може да му се намери по нещо новичко…

— … сега, казват, бил в Остия…

— … о, Херкулес! Толкова ли е близо вече? Дано боговете ни опазят!

— … знаете ли, че на тепавичаря Данусий му избягала жената?

— … ами? С кого?

— … с някакъв си фелдшер. Казват, сириец. И задигнали парите на Данусий…

— … ха-ха-ха! Така му се пада на тая циция!

— … ей, съседе, забравил съм си у дома сланината. Подай, братче, едно парченце.

— … виждате ли го, уличника? Бил я забравил. Знаем ги ние тези. На ти едно парче, да не просиш!

— … о, богове! Момичето на Фабий Квирина! Защо си седнала тук? Долу ти е мястото! Да танцуваш!

— … танци в трагедия! Глупак! Нека веднъж да погледа своя човек. На, пийни си хубаво момиче!

Квирина се усмихна и пи. Тя седеше между Балб и Скавър в края на редицата, близо до гримьорната на артистите.

— Нещо малко ми се виждат господарите тук — отбеляза Балб. — Времето е още горещичко за тях. Сигурно си разхлаждат шкембетата в морето.

Няколко реда по-високо седеше Федър. Щом узна, че се подготвя трагедия, той пристигна от Тревиниан в Рим, за да види приятелите си. Беше написал вече обещаната на Фабий сатира за хищниците и сега му я носеше; стискаше дебелия свитък в ръце, решил да му го връчи след представлението, когато актьорите, както обикновено, се съберат да се

почерпят. Тогава Федър ще иде при тях и след трагедията ще се даде думата на комедията…

Отдалеко се чуха фанфари. Всички изненадано вдигнаха глави.

— Императорът? Императорът! Нали казваха, че е в Остия? Как така?…

На Квирина й притъмня пред очите. Нали Фабий твърдеше, че императорът няма да бъде на представлението… Тя разчиташе на това… Момичето трескаво стисна ръката на Балб.

В своята ложа, приветствуван със задължителните аплодисменти, влезе pretor urbis[411], чиято грижа бе да бди за реда и спокойствието в театъра.

Плешив, незлоблив мъж; лице — слабо, с дълбоки следи от сладострастен живот. Но днес явно нямаше никакво настроение, нещо повече: изглеждаше ядосан. Вчера сутринта при него в преторията се яви артистът Манускул — един от хористите във «Фаларис». И покланяйки му се, заяви: «В пиесата има бунтарски места, които приличат на нападки срещу императора.» Нищо повече не каза. Само — ако нещо се случело — преторът да го бил защитил за тази малка услуга. Преторът се намръщи. Дали да изрита този мъж навън, или да му запуши устата с няколко жълтици за доноса? Мъдрият юрист не направи нито едното, нито другото. Махна с ръка и го отпрати да си върви. После заповяда да му донесат вино като необходимо условие за размисъл. Размисълът му продължи, докато четири чаши, и в резултат на това нареди да го отнесат на Палатина, при императорския наместник. Луций Курион изслуша внимателно съобщението за доноса на Манускул и реши следното: Херея, командуващият всички въоръжени сили, се намира с императора в Остия. Преторът има върховната власт да наблюдава реда по време на представленията. Следователно“ нека осигури с всички средства реда в театъра.

Преторът се върна в преторията и продължи да разсъждава при чаша вино. След третата чаша реши: щом става дума за императора, предпазливостта никога не е излишна. Може би ще го похвалят. Издаде заповед за готовност на целия преториански лагер отвъд Квириналската порта. Около театъра ще разположи две кохорти. Към тях ще добави три от седемте кохорти вигили; общо — около три хиляди въоръжени мъже. За опазване на реда в театъра това е предостатъчно.

Актьорската гримьорна жужеше като кошер. Фризьорите правеха прическите на артистите, а устата им не се затваряше нито за миг.

Сплетни, шеги, закачки, смях.

— … ще ти подстрижа малко перуката отстрани.

— … гледай да не ми подстрижеш ухото, майсторе от бръснарския цех — смееше се Мнестер. — Ще бъда чудесен Фаларис — с едно ухо. Тогава те хвърлям в нажежен бик.

— … маската ми се хлъзга — оплакваше се Кар, ръководителят на хора. — Устата ще ми е накриво…

— … сутринта котка ми мина път — въздъхна Волумния.

— … рижа ли?

— … не, черна.

— … свиркай си тогава; само рижата хапе и драска — успокояваше я Лукрин.

Гримьорната е просторна и висока зала, мраморният под е на квадрати — черни и жълтеникави, като шахматна дъска. Пред масичките с гримовете — малки столчета, овалните ръчни огледала са от мед.

Фабий се разглежда в огледалото: лице на млад мъж; от очните дупки светят черни очи; неподвижната восъчна маска изразява воля и енергия. Не се усмихва. Не може нито да се засмее, нито да се намръщи. Отворът за устата е дълбок като яма. Дали така е изглеждал Телемах — врагът на Фаларис? Може би. Но това няма значение. Въпросът е какво ще каже Телемах и главното — какво ще направи.

Никой не виждаше напрежението, което Фабий скриваше под тази маска. До момента, в който чу императорските фанфари, той се надяваше, че Калигула ще бъде далече, че ще играят само за римския народ.

Но комедиантската кръв у Фабий взе връх. Какво от това? Защо да се тревожи? От Есхил до Сенека навярно няма пиеса, в която да се говори ласкаво за властелините на небето и земята, която да не е насочена против тирана. А пък тук става дума за Фаларис и за никого другиго.

Всичко е така, както трябва да бъде, и няма никакво значение дали Калигула ще бъде в театъра, или не. Нали цензурата разреши пиесата без никакви възражения! При това Фабий не е единственият човек в Рим, който ненавижда тирана. Хиляди мислят като него. Навярно и между сенаторите има такива, които ще приветствуват пиесата и ще се застъпят за артистите, ако императорът се познае във Фаларис и реши да накаже артистите. Но Калигула — богоравният — едва ли ще види себе си във Фаларис. Затова пък Рим ще се познае и ще прогледне. Кой да проговори от името на народа, когато е зле, ако не артистите в

театъра? Така е било в Атина, така е било винаги и така трябва да бъде.

Фабий оглежда залата. В полуоблата ниша стоят трите грации от пароски мрамор[412]. В средата — Ефросина — богинята на добрите мисли, отляво — Аглая — царицата на светлината, а отдясно — Талия — символът на актьорското изкуство. Аглая прилича на Квирина — усмихва се под маската на Телемах Фабий, загледан в богинята: нежна като портокалово цветче, чиста като свежо утро на брега на морето, което мърка тихо като малко детенце. Сладка, гореща, вярна. Ефросина е самото спокойствие и нейната вдигната ръка ще помилва всеки, който й се поклони. Талия — ах, тази и строга, и весела жена, която тегли вече толкова години с него колата на артистите. Salve cara dea![413] И дай ми сила на словото и жеста! Той наведе поглед към земята. По златистожълтата повърхност на мраморните квадрати се приплитат и лъкатушат сини жилки.

Целият му живот е бил такова лъкатушене.

Гуляи, запои, момичета, жени… живот в суматоха, живот като вечно вилнеещ вятър. Комедиант, акробат, жонгльор, имитатор, декламатор. Всичко. А целта: да разсмее вечер тези, на които през деня не им е било до смях. Но сановниците наричат това бунтарство, щом смехът е насочен срещу тях. Изгнаник. От страна в страна. От град в град. Знае ли някой какво е тъгата по родината? Extra patriam non est vita[414]. Знае ли някой какво е копнежът по Рим? И най-после завръщане. Рим, Квирина.

Ridendo castigare mores: с присмех да разобличаваш нравите. Пишеше мимове със закачливи и прикрити нападки срещу алчните богаташи, които управляват света със своето злато, и срещу техните слуги. От това последва арестуването в Остия, после пък неочакваната милост на Тиберий. Странстването с трупата от село на село, отново груби шеги, изтъркани сценки и копнеж, непрестанен копнеж по една голяма трагична роля. И ето я най-сетне днес тази роля! Най-после!

Фанфарите отново екнаха, този път вече откъм колонадата на Помпей, и прекъснаха мислите на Фабий.

Той скочи и поотгърна завесата на вратата, откъдето се виждаше в залата. Зад Фабий се блъскаха артистите. Фанфарите приветствуваха не императора, а неговата сестра. Принцеса Ливила, съпровождана от Луций Курион, седна в императорската ложа.

Аплодисментите се усилваха:

— Salve, Livilla! Ave Livilla!

— … ах, тази курва! Води си любовника съвсем открито!

— … нека! Тя е по-добра и от брат си, и от любовника си. На колко

осъдени вече е измолила живота от Калигула.

— … да бе, курва е, грубиянка като преторианец, уличница от главата до петите, ама има добро сърце…

— … глупости! От един дол дренки са!…

— … я не дрънкай!

— … хубава е, мръсницата…

— … аз мислех, че е по-нежничка…

— … един мислил, мислил и се…

— Ave Livilla!

— Ave Lucius Curio!

Луций бе приветствуван от шепа сенатори и продажни арделиони, готови на всичко за една медна пара. Народът не аплодираше. За него Луций е предател на баща си, а сега ловък защитник на Калигула, който се отказва от обещанията си, налага нови данъци и убива. Аплодисментите съответствуваха на деянията му. Хилядоглавата тълпа размахваше ръце, като че ли ръкопляска, отваряше уста, като че ли крещи. Народът също умееше да играе театър.

— Не те приветствуват особено горещо, миличък — ухили се Ливила.

— Затова пък тебе — здравата — каза той, оставяйки на Ливила да изтълкува думите му като ирония или възторг. Но тя си мислеше за друго:

— Ако така бяха аплодирали Гай — о, ужас! Бас държа, че би получил припадък. Добре, че го няма тук. Все едно, нищо интересно няма да видим и ще пукнем от скука. Трябваше да ме оставиш да си поспя.

Затрещяха тимпани и под мелодиите на флейти и лири на сцената излязоха два хора: вляво — на съветниците, вдясно — на народа.

Хорът на народа декламираше в съпровод на лири.

Атино, богиньо, израсла от главата на Зевса,
дай ни слова, които човешката реч не познава,
за да можем да изразим всичко, което е в мисълта ни:
срам на проклетите времена на алчността на царя,
който сърцето и своята каса заключваше за Града;
който, макар и във мир да живя, се къпеше в кръв;
целият свят посивя и почерни и по бленията дръзна,
а на народа останаха само неправди, бедност и плач.
Тъй дълги години живуркаха баща и син, а и внук,
дълго, дълго не искаха да се смилят боговете.

Хорът на съветниците разказваше как на празника на Тесмофориите, устроен в чест на богиня Деметра и есенните посеви, Фаларис заграбва насилствено властта в сицилийското градче-държава Агригент; как бързо спечелва доверието на агригентските жители, обсипва народа с подаръци и става негов любимец.

И двата хора възторжено се сляха:

А днес, о, богиньо? Днес? От нощта се възнесе ден,
от тъмите дълбоки излезе над нас слънце:
младият цар. Нашата радост! Щастие! Пролет! Цветя и песни!
Агригент във лъчите на Хелиос дреме,
но можеш ти, Град на градовете, спокойно да спиш!
Докато мъдрият наш Фаларис владее,
най-младият от царете, по сърце най-голям,
косъм няма да падне от главата на никого,
пълноводието на блаженството като широка река
ще потече от крепостта към морския бряг.
Жив и здрав ни бъди, Фаларис, мил господарю!

Народът и царските съветници в един глас молят Атина и главния бог Молох, чието финикийско име агригентските гърци са изменили на Диа Атакирия, да благослови техния владетел. На сцената излизат младият войник Телемах и старият философ Питагор и се надпреварват в хвалебствия за Фаларис.

Луций позна в Телемах Фабий, а в Питагор — Апелес. Споменът за изтезанията на артиста прелетя през мислите му като водно конче над вода. Зрителите приветствуваха любимите си артисти с бурни аплодисменти.

Пред хора на съветниците излиза Фаларис-Мнестер, също бурно приветствуван от хора и публиката. Фаларис — с лавров венец на главата, в белоснежен хитон, пурпурна хламида, закопчана на дясното рамо с голям смарагд, на котурни, които правят фигурата му неестествено висока — се обръща към своите съветници и народа. Той описва как ще прослави Агригент, който няма да има равен на себе си в света и ще засенчи Вавилон, Мемфис, Картаген и ще остане негов паметник вовеки веков. Разказва в какво благополучие ще заживее народът, какви игри ще му разреши, които ще надминат олимпийските.

За претора не можеше да се каже, че е образован, нито пък запознат с философията. Той бе един добър юрист и обичаше живота; но когато си спомни как и императорът съвсем наскоро описваше плановете си

за преобразования, с които искаше навеки да се прослави — изтръпна. Луций също се вслуша по-внимателно.

Преторът бе доволен от себе си: добре направи, че нареди да бъдат в готовност три хиляди преторианци. Тъкмо сега, разсъждаваше той, като слушаше с едно ухо артиста, когато пиесата е в разгара си, е най-подходящият момент… Той погледна към задната врата на театъра, откъдето излизаха артистите. Там, съгласно заповедта стоеше най-старият центурион от девета кохорта Венто — човек, особено задължен и предан на претора. Изправен до мраморната колона, в шлем с бронзов гребен, той не отделяше поглед от претора. Преторът вдигна незабележимо ръка, сякаш да изтрие челото си. Венто кимна, обърна се и изчезна. Преторът знаеше: сега той лети на коня си към своите части. След миг кохортата ще тръгне. Бавничко, тихичко — както е заповядано — и до половин час театърът ще бъде заобиколен от всички страни така, че и птичка не ще може да изхвръкне. Преторът се присмя на себе си: три хиляди преторианци и вигили в пълно въоръжение срещу една тълпа от дрипави граждани! Потърка ръце. Сигурността си е сигурност. Ако нищо не се случи, няма значение. Но пък ако се случи — то Курион и императорът има да се чудят как съм могъл да го наглася така! А в това време, докато първото действие на трагедията вървеше към своя край — кохортите на хоплитите[415] се приближаваха в плътни редици към театъра. Стена от тела, оковани в желязо, отрязаха безшумно театъра от света, без публиката да разбере това.

Подир малка пауза, запълнена с музика, пиесата продължи. Действието на сцената се разиграваше след две години.

Философът Питагор и Телемах, стотник от личната стража на Фаларис, слушат майка му — Волумния. Тя плаче: „Какво направи моят син! Моят любимец, зеницата на окото ми! Как се надявах, че ще залюби честна девойка и благословен от Хименей, ще си я вземе за жена! А той си избра дъщерята на сицилианския цар Тевт; без мен, без приятели, а само с войниците си се отправи за Уеса и превърна своя сватбен празник в кървава баня, за да заграби сицилийското царство. Горко му! Горко и на мене! Измама, коварство, злодейство, кръв… това е пътят на моя син! А ти, Телемах, беше ли с него? Помагаше ли му в това долно дело?“ Телемах засрамено мълчи. Майката отчаяно кърши ръце:

Упоен от чувство за власт безкрайна,
става тиранин дори мъдрият някога цар.

Хорът на народа нарежда заедно с нея:

Наследени блага и злато прахосал,
все към чужди имоти протяга ръка,
изнудва безсрамно бедни, подвластни,
сълзи, бедност, глад на народа раздава.

Зрителите са потресени. Инстинктивно чувствуват подтекста, който до този момент не смееха да си признаят, че разбират.

Лицето на Луций е каменно. Оглежда сенаторите. Величествената белоснежност на тогите е спокойна, дремеща повърхност. Не се разбира за какво мислят. Но сигурно мислят със злорадство за императора: тъкмо сега му е времето да притиснем това гарванче; да направи най-после нещо за нас…

Лицето на Сенека е угрижено, унило. По покана на Фабий той пристигна от Баи в Рим. Вчера Фабий го извика на последната репетиция на „Фаларис“. Уморен от пътуването, Сенека не беше в добро настроение. Мигновено му стана ясно, че трагедията е алегория за Калигула. Уплаши се. Предупреди Фабий. Фабий се смееше: трагедии против тираните има много, и твоите са такива, Сенека. Да, съгласи се той. Но все пак… Всъщност да се пишат трагедии против тираните, сега е на мода. Но в случая философът чувствува, че стиховете като стрели се забиват в точно определената цел. Сенека е пълен с опасения за Фабий и артистите, а също и за себе си, защото седи тук и слуша пиесата.

Баснописецът Федър трескаво върти свитъка в ръцете си. Възхитен е от смелостта на Фабий, но страхът за приятеля стиска гърлото му.

Отново настъпи къса пауза. Мелодията на кларнетите и флейтите звучеше нежно. Нежен ставаше и въздухът, защото слънцето клонеше към залез. Робите разпръскваха благовония. Красавиците с бели лица се усмихваха и зъбките им блестяха сред очертанията на алените устни.

Ливила се обърна към Луций и лениво произнесе:

— Не ти ли се струва, че тази пиеса се прицелва в нашето Ботушче?

Луций отрицателно поклати глава. Стисна дръжката на креслото, за да се овладее и да не се издаде. Той бе полетял някога подир колесницата на Хелиос не само заради егоистичната си цел, но и защото вярваше в Калигула. Първата половин година от управлението му оправда неговите надежди. Но след боледуването се разкри истинското лице на Гай, каквото го знаеше от юношеските години. Ден

след ден Луций все по-силно чувствуваше това и се измъчваше. Ала не искаше да отстъпи, защото вече преследваше определена цел. А днес образът на Фаларис разкри истината. Луций е дълбоко потресен. Днес, благодарение на този бунтар, Фабий, целият Рим вижда ясно: довчерашният любимец на народа сега е негов жесток враг! И с него Луций се е свързал завинаги, пресякъл си е пътя за връщане, изгорил е мостовете зад себе си!

Удар на гонг.

Фаларис заповядва на скулптора Перилай да извае от бронз огромен бик:

… и коремът му трябва да бъде издут.
В огъня до бяло ще го нагорещя,
а когото осъдя, във бича утроба ще хвърля.
Нека злодеецът в тази пещ жив да се пържи.
Искам гласа му да слушам през бича муцуна.

Хорът на народа се оплаква: хекатомбите от мъртъвци растат, нараства и гнетът. Животът има цвят на пепел, вкус на кал и над него виснат облаците на страха.

В плача на хора се врязва ловджийски рог. Фаларис се връща от лов на диви глигани. Гончии и ловци минават през сцената с простреляните зверове. Фаларис, заобиколен от свитата си, ги гледа, хорът на съветниците се радва на предстоящия пир. След това — тишина.

Изведнъж се чува шум на крила във въздуха. Телемах, командирът на личната охрана на Фаларис, посочва нагоре:

Виж, ято гълъби бяга пред ястреба в ужас!

Всички артисти гледат към небето. Тиранът Фаларис избухва в смях:

Вижте ги! Може би сто са… А ястреб един!
Глупави гълъби! Сто от един се боят!
Ако се обединяха стоте гълъби в строй
и се хвърлят на ястреба — лесно ще могат
хищника да обкръжат, да го изкълват до смърт!

На сцената се възцарява тишина, Фаларис следи с поглед ястреба и уплашените гълъби и буйно се смее, както само Мнестер може да се смее.

Питагор довежда Телемах на авансцената:

Чу ли добре? Сто от един се боят —
ако се обединяха в настъпателен строй,
хищника ще обкръжат и ще го изкълват до смърт!

Последните думи потънаха в аплодисменти. Апелес бе великолепен. Силен глас през огромен рупор обяви главната пауза. Настъпи време за ядене, пиене и общи забавления.

Отвъд затворената врата на театъра, близо до гримьорната, стояха Венто и войникът Муций, негов подчинен, комуто предстоеше скоро да бъде повишен в центурион заради смелостта му. А зад двамата, малко по-далече, се намираха въоръжените войници, които скучаеха. Венто и Муций също скучаеха.

— Ама че заповед, а? — подхвърли Муций. — За разправия в театъра винаги е стигала една манипула момчета. Къде се е видяло да разкарват за един театър толкова кохорти, а?

Венто сви рамене:

— Ще ти кажа нещо, ама да не го издрънкаш. Преторът очаква бунт. И стане ли — трябва да пипнем артистите, най-напред главните. Но внимавай, мълчи, казах ти!

Муций свирна учуден:

— А-а-а, така ли? Гръм и мълнии! Значи, капан им се готви. Горкичките. Хм, Фабий. Дай му само да разсмива хората. Знам го от Задтибрието. Мъж на място. И Волумния я знам. Чудо женска. Ами ако — прошепна той на началника си, — ами ако ни се изплъзнат? Тогава?

Старият центурион го изгледа и разбра:

— Слушай, мерзавецо — ядоса се той, — само да се опиташ нещо — нареждам да те пребият до смърт! Аз се ползувам с доверието на претора и на самия Херея, ясно ли ти е?

Муций млъкна и се размисли за артистите. Такива добри хора, а какво ги чака. Гръм и мълнии!

Венто е стар преторианski вълк. Уморен от петнадесетгодишната служба и мълчалив по природа. Още една година — и край на службата. И тогава трябва да получи обещаната титла „примипиларий“, с която се издига до ранга на конниците. Венто плюе на титлата, за какво му е? Но с нея той ще придобие и ценз, съответствуващ на положението му, в размер на четиристотин хиляди сестерции. А това е вече друго. След по-малко от година! А това копеле може всичко да провали! „Я, да си гледаш работата, сополанко такъв. Аз отговарям пред претора и Херея. Ще ти дам да се разбереш, мекушаво говедо!“

— Отивам да проверя стражата при вратите. Мръднеш ли оттук — не отговарям! — каза Венто, като подхвърляше красноречиво в ръка центурионската палка.

Муций остана сам при задната врата на театъра. Огледа се, пооткрехна я и се промъкна в коридора. Към гримьорната на артистите отиваха няколко души. Позна между тях Квирина и й махна с ръка. Бързо й зашепна:

— Слушай, кажи на твоя Фабий, че театърът е обкръжен от войска. Ако почне някакъв пердах, трябва да го арестуваме. Аз го познавам, кажи му да бяга през тази врата. Разбираш ли? Аз ще съм тук…

Муций внимателно излезе и затвори вратата.

След малко дойде Венто с центуриона на четвърта кохорта. И каза строго на Муций:

— Той ще стои тук с мен. А ти върви при своята манипула!

— Ама защо? Ама аз… аз… — заговори объркано Муций, но Венто бе неумолим:

— Обирай си крушите или ще те почеша с палката!

Муций тръгна. „Горкичките артисти, шепнеше си той по пътя. Лоша им е работата. Старият ще ги спипа. Ама може и нищо да не стане…“

Квирина уплашено изтича при Фабий. Тя му съобщи объркано какво й е казал Муций. Фабий се слиса. Някой го е предал. Но кой?

— Никому ни дума! — каза той на Квирина и влезе в гримьорната. Квирина — подир него. Артистите ги наобиколиха.

— Казвай, Квирина, как изглежда от залата? Какво говорят хората? Харесва ли им?

— Тя ми каза, че е великолепно — весело заговори Фабий вместо нея, като оглеждаше изпитателно всеки поотделно. Това бе съвсем излишно — всеки артист умее да играе.

— Братлета! — чу се отчаян глас зад вратата. В гримьорната нахлу Волумния с втрещени очи. — Театърът е обкръжен от войска!

Ужас вцепени всички. Мъртва тишина и в тишината — истеричният писък на Манускул:

— Идват за нас! В клопка сме! Ще ни затварят! Ще ни убият!

Квирина се хвърли върху Фабий:

— Моля те… не излизай повече на сцената!

Той я отблъсна, подскочи към Манускул и изсъска в лицето му:

— Продажна свиня! — Стисна го за гърлото и го изхвърли от гримьорната.

Подир Фабий отчаяно викаха:

— Фабий! Войска, чуваш ли? Пак изгнание! Не! О, богове, стига вече!… Какво да правим? Край на представлението! Край! Прекъсваме!

— Защо е тази паника, братлета? От какво се страхувате? Да прекъснем? Заради един посерко? — Той погледна Апелес. — Ние сме длъжни да доиграем пиесата!

— Дори това да ни струва живота? — извика някой.

— Имаме само един живот! — обади се друг.

Мнестер гледаше Апелес, сякаш не чувайки гласовете, а може би наистина не ги чуваше. Каза спокойно:

— Фабий е прав. Ние трябва да доиграем пиесата, приятели!

Артистите стояха объркани, раздвоени. Прозвуча гонгът и обяви края на главната пауза.

— Кой не иска да играе повече? — енергично попита Фабий.

Двама артисти от хора вдигнаха ръка.

— Отивайте си — каза им сухо той. — А ние, приятели, на сцената! Чакат ни!

Задъханата мелодия на флейтата подскачаше нагоре-надолу по стъпалата на амфитеатъра.

Вестта, че театърът е обкръжен от войска, проникна и сред публиката. Един човек или десетина души при подобно съобщение биха се уплашили и станали. Хилядоглавата тълпа — точно обратното. Такава заплаха пробужда в нея гняв и готовност за отпор. А пък съзнанието, че четиридесет хиляди души не могат да бъдат наказани, че сред такова множество не могат да открият кой точно вика — засилва още повече смелостта и мъжеството у хората.

Сега представлението стана по-динамично. Действията се редуваха бързо. Публиката, намираща се в обкръжение, следеше неспокойно действието.

Скулпторът Перилай показва на Фаларис своето произведение в дъното на сцената. Умело замаскираната светлина така осветява бика, че се получава съвършена илюзия за нажежен до бяло бронз. Като първа жертва на Аполон Перилай хвърля в пламтящата утроба на бика жив овен. От муцуната на бика се раздава отчаяно блеене, Фаларис ръкопляска. После скача от креслото си и злорадо се взира в скулптора.

— Сега ти! — и заповядва да хвърлят Перилай в страшната пещ. Демоничният смях на Фаларис заглушава вика на нещастника. Явно този особен начин на изтезание му се харесва. И той заповядва да хвърлят нови и нови жертви в бичия търбух.

Телемах извежда един подир друг хористите на сцената.

Хорът пресмята злодеянията на тирана и призовава безсмъртните богове на помощ срещу деспота.

Телемах твърди, че боговете няма да помогнат. Разказва случая с ястреба и гълъбите. Хорът напрегнато слуша.

Публиката в театъра също слуша напрегнато.

Появяват се Фаларис и майка му.

Снощи сънувах, сине, страхотен сън:
светлият бог Хермес с рог във ръце бе до мен
и от рога му капеше, после шуртеше, течеше кръв,
стаята ми заля, бързо порасна, за кратко
заля до стрехата му чак нашия дом,
в кръв бях потънала, с мене и ти.
Сине мой, сине! Пази се от насилия!
Капка невинна кръв не проливай, за бога!

И Фаларис отново се смее, казвайки на майка си, че сънят нищо не значи, че е глупост, тъй като той потапя в кръв само тези, които са се провинили, а не невинните.

Плачът на майката се превръща в ридание, слива се с флейтите и без пауза започва последното действие на трагедията.

Философът Питагор предупреждава тирана със смели думи. Упреква го, че неговите порочни и развратни удоволствия струват милиони драхми, а народът няма нито обол за хляб. Фаларис иска да подчини с война цяла Сицилия, а после и останалия свят, но народът иска мир. Лош владетел е Фаларис. Питагор го предупреждава, тъй като чашата на жестокостта му прелива. Фаларис, разтреперан от гняв, го пита как си позволява да говори така с него. Философът казва, че според Аполоновия оракул той няма да умре от ръката на тирана.

Фаларис се вбесява и заповядва да изправят философа пред съд. Той самият ще произнесе смъртната му присъда и Питагор ще види кой има по-голяма власт — оракулът или Фаларис.

Зад сцената се чува силният и спокоен глас на Питагор:

Ако избави някой народа от зъл тиранин,
не тиранът — врагът му като спасител ще се запомни.
Тъй Хармодий и Аристогитон[416] ще светлеят
във историята вовеки веков над Хипарх.

Театърът се разтресе от аплодисменти. Фабий, готов за последното си излизане, е крайно възбуден. Той слуша градушката от

ръкопляскащи длани и чувствува как думите, които е написал, завладяват тълпите. Чувствува, че хиляди хора са с него, стоят зад него. Всичко се смесва в главата му: той самият… пиесата му… развълнуваните зрители.

Зад сцената се чуват виковете на агригентските тълпи.

Тимпаните поддържат темпото на флейтите и кларнетите, музиката призовава към настъпление. Цялата атмосфера в театъра призовава към настъпление. В този миг Фабий трябва да излезе, но развълнуваният автор изведнъж забравя своя текст. Той изтичва на сцената, застава пред хора, ала не може, не може да си спомни думите на Телемах и пламнал от нагорещената атмосфера в театъра, започва трескава и страстна импровизация:

— Докога ще търпим, народе агригентски? Не можете ли да се избавите от изверга? Спомнете си за ястреба, гълъби! Вашето спасение не е в бягството, а в нападението!

Театърът на Помпей се олюлява от викове. Викове на хилядите, които бяха станали от местата си и вдигаха заканително юмруци:

— Да се убие кръвожадният хищник!

— Долу тиранът!

— Стига съдилища и убийства!

— Край на произвола! Искаме справедливост!

— Справедливост!

Луций даде знак на претора. Ек на бойни тръби — продължителен, пронизителен — заглуши виковете на хората. От всички врати в театъра нахлуха преторианци с мечове в ръка. Викове и суматоха. Тълпата се бие с войниците.

Още непомислили за бягство, Фабий и артистите са арестувани и оковани.

Ливила бавно се надигна от креслото си и каза през рамо на Луций:

— Много ти благодаря за прозорливата намеса. Заради теб няма да знам какво трябваше да стане с Фаларис. Всичко ми разваляш в най-хубавия момент.

Луций не отговори. Той наблюдаваше битката на сцената. С отмъстителен поглед проследи как извеждат Фабий. Бунтар! Ще организира въстание! Ще сваля Калигула от трона! Луций почервеня. Ако падне Калигула — пада и той. Съдбата на Калигула е вече и негова собствена съдба.

— Ще благоволиш ли да забележиш, моя златна главички, че те чакам? Размечта ли се, или и ти искаш да видиш края? — Ливила се засмя: — Краят на фаларисовци не е весел, съгласен ли си, миличък?

Кой каквото си постеле, на това ще легне. Нали чу какво каза Фабий: „Не можете ли да се избавите от изверга?“

Изверг. Права е тази цинична жена. Прав си Фабий. Права е и тази ревяща сган. Но Калигула не бива да падне! Луций се изправи, чертите на лицето му бяха вкаменени. Той тръгна енергично редом с Ливила.

— Не бързай толкова, любими. Убиват ми новите сандали. Пожали крачката на своята обожавана Ливила.

Луций забави ход и се замисли. „Рим ненавижда Калигула, но се страхува от него. Ще се страхува и от мен!“

55

Три часа след арестуването на актьорите пратеникът на Луций пристигна в Остия и предаде донесение за пиесата, за хода на представлението и демонстрацията в театъра. Луций съветваше императора да се върне в Рим и за назидание на тълпите веднага да устрои съд над бунтарите. Херея го посъветва същото; няколко часа след полунощ императорът на кон, съпровождан от Херея и от подсилена лична охрана, влезе през остийските порти в Рим. Още на Кливус Делфини, разделящ Авентина на две, се чуваше далечната врява на тълпите. Пред Големия цирк императорската свита се натъкна на групи хора. Народът позна императора. Стотици гласове пресипнало викаха:

— Долу тиранът!

— Долу Калигула!

Императорът чу всичко това. Първото чувство, което го обзе, бе гняв срещу неблагодарната сган, а после — страх. Преторианците на Херея му проправяха с меч и кръв път към Палатина. Калигула трепереше: как да повярва, че днешният ден е само едно недоразумение, едно изключение, dies nefastus[417], просто кошмарен сън? Как да повярва, че утре и през следващите дни истинската реалност пак ще бъде славата, върховната императорска власт, робската покорност и безграничната плебейска почит? Как ще стане това, след като тази паплач продължава да вилнее и сега, толкова часа след представлението? „Къде са моите сенатори? Изпокрили са се в домовете си, заключили са се, а мене са ме оставили на произвола на съдбата! Кучета!“

Калигула скочи от коня, влезе в двореца и като мяташе неспокойни погледи на всички страни, отиде в атриума. Не се поклони на ларите и пенатите, както правеше обикновено, защото гневът съвсем бе помрачил мислите му. Чувството за безкрайна несправедливост и обида го раздираше. Хапеше ръце от злоба, късаше завесите, риташе креслата, скимтеше като ранен звяр, но изведнъж си спомни за своята мощ и се успокои. Изслуша подробния доклад на Луций, одобри крутите мерки, които бе взел за потушаване на бунта. После нареди да извикат Херея.

— Какво мислиш да предприемеш, Касий?

Неразговорливият префект сви рамене:

— Трябва да се запуши устата на тая паплач.

— Ами артистите?

— Бих ги изгонил от града тези подстрекатели — отговори Херея, но тъй като питаеше известна симпатия към артистите, смекчи своята присъда: — Те навярно не са и предполагали какво ще произлезе от това… За всичко е виновна тая сбирщина от просяци.

Херея виждаше разлика в прослойките на римското население; императорът на всичко казваше народ. Херея приписваше вината на продажната сган. Калигула не разбра тази разлика и се намръщи.

— Какво ще правиш после?

Херея погледна спокойно императора и каза:

— Днес ще наредя да понатупат неколцина. После няколко дни ще държа войниците в готовност. Утре тълпата ще поръмжи още малко, а вдругиден ще се успокои. Подхвърли им, домине, сто пантери в цирка…

Същото го посъветва и Луций.

Императорът полегна. Притвори очи и се загледа в червените езици на светилниците. До слуха му долетя шум. Викове на тълпа. Стори му се, че чува „Долу тиранът!“ и си представи юмруци и раззинати уста. Размаха сърдито ръка, за да прогони видението, но шумът и виковете не преставаха. Калигула се повдигна ужасен — не, това не е халюцинация, а реалност. Вслуша се — виковете продължаваха. Той изтича на дългата, тясна тераса, която опасваше северната фасада на двореца от палатинския път до Кливус Виктория. И в лунната светлина видя почернелия от народ Форум. Оттук вече ясно чуваше виковете „Долу тиранът!“, чуваше и дрънченето на металните наколенници, бронките и щитовете на войската, която настъпваше срещу тълпите. Калигула изтича обратно. Влезе в спалнята. Тя бе обърната на юг, към Големия цирк. Тук шумът от Форума се чуваше най-слабо, само като бучене на буйна река. Озърташе се като преследван звяр, но скоро се успокои: та нали си има Херея и хиляди тежковъоръжени войници! Дворцовата охрана е желязна стена. От какво да се страхува? Той се хвърли върху леглото.

Притаил дъх, Калигула лежеше по гръб — затворил очи и затиснал с възглавници ушите си. Туптенето на сърцето му и далечното бучене на тази проклета река се усилваха, приближаваха… защо сега така ясно чува бученето? Възможно ли е това? Калигула взе наметалото си и се изкачи по тайната стълба на покрива на двореца. Тълпите отстъпват пред преторианците по Виа Сакра и Виа Нова, заобикалят Палатина от юг, през долината под Целий, и се втурват в Големия

цирк. Многогласен, макар и по-тих тропот се чува отдясно, откъм олтара Genii loci[418], откъм Тържището и отзад, откъм Големия форум. „Обграждат ме като лисица в дупката“, тракаше със зъби императорът. Шум, рев, дрънчене на оръжие и викове изпълваха нощта.

— Долу тиранът! По-малко данъци, повече хляб! Panem, non circenses![419] Долу Калигула! Долу братоубиецът!

Облаци скриха луната. Нощта се превърна в огромна черна паст, пълна с тропот и викове, които пронизват ушите; императорът хуква, спуска се надолу, тича из двореца, пита къде е Херея, няма го в двореца, да, да, това е добре, значи, е там, там… Императорът търси кътче, където не проникват тези ужасни звуци, най-после го намира. Това е библиотеката на Тиберий под свода на перистила, най-тихата стая в двореца.

Изтощен от страха, той се свлече в креслото. Тук бяха запалени само два светилника на подставки, залата тънеше в полумрак. Пергаментовите свитъци имаха от единия си край обикновени, направени от кедрово дърво плочки, които висяха на връвчица. Никакво злато или скъпоценни камъни, с каквито се украсяваха свитъците на патрициите. Калигула, взрян в сумрачната зала, напрегнато се вслушваше. Нищо, нищо, нищо. Въздъхна облекчено. Той обърна глава към бюста на Тиберий, изваян като жив от гръцки скулптор. И в полумрака Калигула видя: лице загадъчно, непроницаемо, но с подчертано изразени клавдиевска гордост и презрение. Очите пламтят под сключените вежди сякаш два нажежени кръга.

Калигула гледаше изпитателно лицето на дядо си. „От тебе се страхуваше целият Рим. Ти казваше: «Нека се страхуват, стига да ме слушат.» — Калигула нервно потрепна. — Слушаха те и мълчаха. А мене? Мене ме ненавиждат. — Скръцна гневно със зъби: — Нека ме ненавиждат, стига да се страхуват. Но дали още се боят от мене? — В ушите му отново забуча: «Долу тиранът!» — Кой си позволява да ме нарича, тиран? Нима на мене не ми е позволено всичко?“

Ревът на тълпата проникна и тук. Рев — див и яростен. Сякаш някъде съвсем наблизо се е разразило сражение. Калигула скочи. Владеещ страх пълзеше от крайниците към сърцето му, но в главата му кръвта вреше. Той се замята из стаята, хващаше се за килимите по стените, късаше свитъците, папирусите пращяха, ревът се усилваше… Пръстите на мрака го стискаха за гърлото… Страх, безумен страх го душеше.

Да избяга! Да! Но къде? На Капри като Тиберий? В Анциум,

Тускулум или Баи, където има непристъпни като крепост дворци? Или пък на Инсула Флорида[420] в своя летен дворец в Сегеста? Но ще му помогне ли това? И в Сицилия ще го намерят. Или да се укрие на луксозната си яхта? Не. Навсякъде ще го намерят. Лицето на Тиберий е присмехулно, иронично: ти си моят убиец, но и ти няма да се спасиш от ръцете на своя убиец!

Императорът започна обезумяло да вика Херея. След малко префектът се появи — уморен, недоспал. Той доложи:

— Бяха се разбунтували по-силно, отколкото в театъра. Заповядах отново да се употреби оръжие. Доста кръв се проля.

Обзет от страх и ужас, императорът хукна из коридорите. Разтвори първата врата, до която стигна. Това бе стаята на Ливила. Тя се готвеше за сън, разресваше косите си със златен гребен. Той се сгромоляса в креслото.

— Я гледай, властелинът на света! — ухили се Ливила. — Какво ти е, Гай? Дишаш като Инцитат след състезание. Какво се е случило?

Калигула тракаше със зъби:

— Ти не чуваш ли?

— Чувам. Е, и какво? Ти си го докара това, братленце. Мислиш, че Senatus Populusque Romanus ще те обичат, загдето ги ограбваш и се наслаждаваш на, болките им, когато ги изтезават?

Императорът изкрещя:

— Ливила! Ще заповядам да те набият!

Тя избухна в смях:

— Браво! Виждаш ли? Това си ти. Задето ти казвам истината — да ме набият. А не искаш ли жива да ме хвърлят в нажежения бик, както правеше Фаларис? Не се ежи. Аз знам, че си изверг. Нали и аз съм същата, братче? Такова си е нашето семейство.

Ливила пристъпи и помилва пребледнялото му лице:

— Хайде, успокой се! Не тракай така със зъби! И ти си ми бил герой! Виж, Луций е нещо друго. Той е за император. Хайде, легни си вече, запуши си ушите с възглавници и заспи.

— Искам при Цезония — едва изрече Калигула.

Ливила се ухили:

— О, разбира се! Нашата драга императрица! Тихото убежище! Изворът на мъдростта! Тичай при нея. Или почакай, аз ще те отведа:

Цезония спеше. Калигула я събуди. Тя го изслуша, прозявайки се. После се усмихна, като че ли нищо не се е случило, направи му място да седне до нея на леглото.

— И от какво се страхуваш, Гай? От викането? Че това нищо не е.

Нали си имаш войници?

Гласът й бе спокоен, уверен. Императорът се посъвзе от нейния трезв глас.

— Искаш ли да изпиеш отвара от мак и да си легнеш? Вече съмва. Отдавна трябваше да си заспал.

Калигула седеше неподвижно, мълчеше и продължаваше да премисля плановете си за бягство.

— Или пък нареди да ти приготвят ваната и да ти направят масаж. Ще се освежиш, драги мой.

Императорът не направи нито едното, нито другото. Погълнат от своята идея, той заповяда да извикат авгура и се изкачи с него на покрива. Помощниците на авгура носеха, в клетки бели свещени гълъби.

Небето беше ясно, без нито едно облаче, над планините Албани изгряваше слънцето. Градът от мрамор и злато блестеше. Roma aeterna, красавецът над красавците, се протягаше, многобройните му гърди, коремчета, бедра бяха позлатени от слънчевите лъчи и той се пробуждаше с привичната си утринна песен, сякаш през нощта не е участвувал в кървава сеч, а е спал дълбок сън след сладка любов.

Гълъбите литнаха, нервни тръпки разтърсиха императора: както в тази проклета пиеса — само ястребът липсва! Птичето ято се насочва към северозапад, към Рейн. Белите крила блестят така ослепително в слънчевите зари, та чак очите го заболяват. Какво е това? Ятото лети неуверено, едва пори въздуха; ах, северният вятър духа насреща им; той разкъсва ятото, гълъбите се премятат в неговите струи, после изведнъж се обръщат, сгъстяват се в една редица и стремглаво, като сребърни стрели, политат на югоизток към Египет.

Императорът извика.

Авгурът поглеждаше крадешком императора, като се стараеше да отгатне в този обратен полет някакво добро предзнаменование. Говореше несвързано:

— Вятърът им попречи, чудесно летяха, в стройна редица, ти сам видя това, божествени, нали си нашият върховен авгур?

Калигула го прекъсна с движение на ръката. Той вече знае това, което искаше да узнае. Да, да! Ще избяга в Египет! Неговата отколешна мечта! Да пренесе седалището на управлението в Александрия, да направи от нея престолен град на империята, и център на света и да се възкачи като фараон с божествен ореол върху трона на египетските царе! Там ще бъде в безопасност. Не на Рейн, а в Александрия. Да се махне от тази пареща под краката му земя, да се

махне от тази римска сбирщина. Над Рим духат и винаги ще духат опасни ветрове, които биха се превръщали в бури и урагани, след като и тези актьорски нищожества се осмеляват… Къде е Луций? Къде е Херея? Той се спусна надолу разлютен. Там го чакаха Херея и Луций със своя отчет: през нощта толкова и толкова убити жители, толкова и толкова преторианци…

Калигула го прекъсна:

— А какво е положението сега?

Херея гледаше настрани, колебаеше се, но не можеше да излъже:

— Негодници. Изподраскали са всички стени…

— Говори!

— Пак стихчета…

— Против мен? За мен? — беснееше императорът.

Херея кимна смутено.

— Какви? Искам да знам!

Херея се обърна към Луций. Той извади изпод тогата си намазаната с восък дъсчица и неуверено я подаде на императора. Калигула зачете:

Август искаше от злато и от мрамор Рим.
В мое време от беди, с меч и кал ще го строим.
Бях Ботушче някога. Ботуш станах вече,
с лявата аз глад и плач, с дясната аз смърт раздавам.

Вените на слепоочията и шията на Калигула набъбнаха, той едва дишаше, сякаш всеки миг ще припадне. Луций грижовно го настани в креслото, Херея изтича за глътка вода.

— Прости ми в името на боговете, мой цезаре! Ти сам пожела да узнаеш…

Императорът успя да се овладее. Прекъсна Луций с жест, не искаше да слуша извиненията му. И задъхано изрече:

— Кой… кой е писал това?

Луций сви рамене:

— Никой не знае и не може да се открие. Някакъв гнусен, анонимен автор… Но виновникът е Фабий Скавър. Това са плодовете на неговите подстрекателства… — И след пауза добави: — Да наредя ли да го удушат в затвора?

Калигула не се помръдна. Мисълта за Египет му вдъхваше кураж. Той каза на Луций:

— Не, да се задуши по моя заповед — в никакъв случай. Ти казваше, че след един час сенатът ще се събере? Ще отидеш там и ще предадеш моето желание.

И вече спокойно, без вълнение той обясни на Луций какво трябва да предаде от негово име на сената. Луций гледаше императора с възхищение.

Тази нощ, когато римският народ се тълпеше на Форума, в Големия цирк и настояваше да се отстрани тирана, когато проливаше кръв в предварително изгубената битка срещу мечовете на преторианците; тази нощ, когато след дълги години римският народ вдигна юмрук срещу главния си потисник, обсебил изцяло властта, тази нощ, когато императорът се мяташе из двореца, уплашен от гнева на тълпите, и мислеше за бягство отвъд морето — тази нощ римските сенатори си спяха спокойно както винаги.

Те нямаше за какво да се тревожат и безпокоят. Знаеха своите преторианци, тази желязна гвардия, която е способна — капка кръв тук, капка кръв там — да задуши още в зародиш всякакъв бунт. И все пак, колкото и да не ставаше днес дума за тях, събитието ги засягаше. Тъй като те и императорът бяха същински скачени съдове, макар това външно невинаги да личеше, макар императорът от време на време безмилостно да прочистваше редовете им. Те бяха неразривно свързани помежду си. Знаеха, че римският народ е разпокъсан, че Populus Romanus е едно vagum[421] понятие, една прииждаща река без определено русло, която се разлива в хиляди локви, а те бързо пресъхват и след това остават само досадни комари. Знаеха, че хората, изкарващи си с труд прехраната, са разяждани от огромна паплач, която е готова днес за една сестерция да каже на бялото черно, а утре — за две — обратното.

Сенаторите, опората на държавата, се наспаха добре, изкъпаха се, закусиха. След това техните главни представители Авиола и Хатерий Агрипа се срещнаха на съвет с двамата консули: чичото на императора — Клавдий, и Гай Петроний Понций. За всички освен може би за Клавдий — този нещастник — бе ясно, че нещо трябва да се направи. Primo[422]: необходимо е да се подслади животът на императора, преживял такива горчиви мигове заради бунта на развилнелите се артисти; secundo (но за това не се говореше на глас): трябва да се възползуват от възможността, която им даде разбеснелият се народ, и да внушат на императора мисълта, че не така наречения народ, а сенатът и римските богаташи са неговата опора, защита и спасение.

И накрая най-главното, макар и малко парадоксално да сключат мир с императора, за да започнат колкото е възможна по-скоро войната. Да отпразнуват здравото побратимяване на двете най-големи

сили. И това трябва да стане вдругиден на пира у Авиола, който лично ще покани императора.

Сенаторите изпълниха малкия храм на Божествения Август час преди началото на събранието. Забарикадирани в своите дворци и изолирани от Града, те бяха жадни за новини: какво е станало след представлението, какво са правили тълпите през нощта, какво — на сутринта? Сенаторите си шепнеха многозначително, но, общо взето, не знаеха много. Тогава повечето от тях подхванаха разговор за онова, което бе смисълът на живота им, и изведнъж храмовата светиня се превърна в сборище на търговци. Отците на Града се оживиха. Храмът зажужа като гнездо на оси. Тези, които до вчера едва се поздравяваха, днес, узнали за нападенията на германците, сключваха сделки и се усмихваха един на друг като братя. Естествено доставчиците на суровини за оръжейните работилници бяха на първо място. Техните фабрики работят под пълна пара. Производителите на оръжие не могат да минат без кожа и леко, здраво дърво за щитове, без олово и мед за брони, без желязо. Цената на металите се покачва: седем, девет, десет пъти. Притежателите на рудници свиват рамене: добивът е скъпо нещо, на робите трябва да се плаща повече. Цената на желязото се покачи до десет, дванадесет, тринадесет пъти. Натежалите от пръстени ръце треперят. „Колкото повече имам, толкова повече искам да имам.“

Перспективата за нови провинции е живителен дъжд и светкавично повишава цените на всичко: мед, сукно, месо, кожи, роби — особено на робите. Храмът бучи като разбушувано море. Предлагане. Търсене. Продажба. Купуване. Комисиони.

Голяма роля в случая играят висшите чиновници от императорската канцелария и римската магистратура. Тази висша бюрокрация, която навсякъде се вреше и всичко държеше в ръцете си, бе създадена още по времето на Тиберий. Богаташите си бяха купили срещу доста пари императорските помощници и отдавна теглеха заедно колата. О, каква изгода е да ти плащат от ерария, да вземаш комисиони отляво и отдясно и да получаваш от някое сдружение ежегоден апанаж, превишаващ петорно заплатата ти! Затова личният трапезит на императора, освободеният Калист, е Persona gratissima[423], с която тук разговарят като с благородник, а дъщерите му получават всяка година прекрасни вили от баща си.

Чува се гонг — влизат консулите. Ликуващи възгласи посрещат Клавдий, чичото на императора, Понций и Луций Курион.

Консулът Понций открива извънредното заседание на сената. Той осъжда артистите и народа за „Фаларис“, отправя хвалебствени фрази

към любимия владетел — аплодисменти, за божествения цезар — аплодисменти. Консулът сяда, сенаторите се изказват в духа на неговата реч, блюдолизците се надпреварват в суперлативи по адрес на императора, върху лицата им пламти възторг от величието на Калигула; само този глупак, този дебелак Клавдий си чисти ноктите, като си завира ръцете в късогледите очи. Е, чичото на императора може да си позволи това, друг на негово място би заплатил за такова нещо с главата си.

Когато всички усетиха, че храмът вече пламти от хвалебствени фойерверки, Хатерий стана и направи предложение на сената да удостоят императора в израз на дълбока преданост, вярност и любов с нова почест — „Златен щит“. Щит от чисто злато е релефно изображение на слънчевото императорско лице, който ще се пази в храма на Белона от нова колегия жреци, основана специално за случая. В един празничен за народа ден, с процесия, оглавена от членовете на сената и римските благородници, жреците ще понесат щита към храма на Юпитер Капитолийски, където върховният жрец ще извърши жертвоприношение. Съпровождана от хор на благородни девойки и юноши, които ще прославят великодушието, милосърдието и други подобни добродетели на императора, процесията ще мине през Града, за да могат към нея да се присъединят всички римляни.

Храмът се тресе от нестихващи овации. Нека Луций види този възторг, тази любов, нека разкаже всичко на императора, нека императорът знае кой сред това вавилонско стълпотворение е негов щит, негов златен меч.

Сенека се прави, че ръкопляска. Старае се и изразът на лицето му да прилича на останалите. Но същевременно се срамува, че е римски сенатор, че е един от тази паплач, да, повтаря си Сенека, паплач без чест, без капка съвест, която позорно кади тамян на този брутален човек и подхранва неговото тщеславие.

Овациите стихват, тържественото заседание е приключено, но консулът Понций, председател на заседанието, не стана. Той дава думата на Луций:

— Благородни patres conscripti, с радост ще разкажа на императора за почестите, които му отдадохте днес. Императорът ми възложи да предам неговите приветствия до славния сенат. Когато тази сутрин му съобщих, че след представлението в театъра демонстрациите продължиха цяла нощ из улиците на Рим, че намесата на въоръжената сила бе необходима, че метежът на народа, предизвикан от вредителските прояви на артистите, причини смъртта на повече от

шестстотин души, между които осемдесет и шест войници, че тази сутрин по стените имаше много надписи, опозоряващи нашия най-скъп император и подстрекаващи народа против него — императорът реши инициаторите и участниците в бунта, на първо място артистът Фабий Скавър, да бъдат изправени вдругиден пред съдебния трибунал. Съдът да се състои в базиликата на Юлий — в петия час след пладне. Императорът лично ще вземе участие в работата на съда.

Сенаторите възторжено приеха предложението на императора.

— Макар че нашият великодушен император може в този случай, съгласно закона за подстрекателство и обида на Величеството, лично да издаде заповед за наказание на провинилите се, той желае те да бъдат изправени пред шестдесетчленния съд, избран измежду сенаторите, и на автора на пиесата „Фаларис“ — Фабий Скавър, да бъде предоставена възможност за защита съгласно римското право. И така, нека сенатът определи доброволен или назначен patronus ex officio[424], който да защищава обвиняемия. Главен ищец в тази тъжба, подадена за обида на Величеството… за държавна измяна… императорът определи мен.

Луций завърши.

Консул Понций стана:

— Едва ли може да се очаква, че някой доброволно ще защищава държавния изменник. Затова, преди да сме определили сами адвоката, аз задавам въпроса формално: има ли измежду членовете на сената някой, който желае да защищава Фабий Скавър?…

Гласът на консула секна и той облещи очи към ръката, която се вдигна над креслата. Patres conscripti се развълнуваха; това е невероятно, това е невъзможно! Но ръката стърчеше нагоре — ръката на Сенека.

— Обричаш се на гибел, безумецо! — прошепна отзад сенатор Лавиний на Сенека.

Сенека стана, беше блед, ръцете му, опрени върху облегалката на креслото пред него, трепереха, той се изкашля и заговори в мъртвата тишина:

— Аз знам, че, все едно, вие ще възложите това задължение на мен — Advocatus plebis[425], — както ме наричате заради моите досегашни защити на няколко занаятчии. Аз ви изпреварвам и сам се предлагам.

Събранието на сенаторите изтръпна в напрегната нерешителност. Ами сега? Да се съгласят ли? Да протестират ли? От тази неопределеност ги изтръгна нечий смях. Смееше се чичото на

императора, Клавдий. А на въпросителния поглед, който му отправи Луций, той отговори с присъщия си шутовски маниер:

— Познах, нали? На ко-кой друг бихме до-доверили това, освен на нашия Сенека? Ретор над вси-всички ретори, нали?…

Напрежението спадна. Сенаторите се размърдаха, оживиха се, някои дори се усмихнаха. Какъв великолепен дуел ще бъде това: Сенека срещу нашия всемогъщ сановник Луций Курион, негов бивш ученик. Кой от двамата ще победи?

Понтифексът на Юпитер Капитолийски запали пред олтара жертвен огън за благото на Гай Цезар. Ароматните билки и пшеничените класове бяха хубаво изсъхнали, искрата на огнивото лесно ги подпали и пламъчето — първоначално тъничко като детско пръстче — се разгоря силно и полетя нагоре. Димът се издигаше отвесно към купола.

Понтифексът вдигна ръце и тържествено заяви, че вижда в пламъците щастливи предзнаменования за императора.

И прославените отци се стараеха да видят в огъня благоприятни знамения за себе си. Луций Курион също търсеше в огнените пламъци добри предсказания за своите честолюбиви цели. Само Сенека гледаше някъде нагоре, над пламъците, и виждаше как димът се сгъстява под свода на храма и полепва по стените като зеленикавосива плесен. Сенека не вярваше в знамения.

56

Окован, с наведена глава, Фабий влезе в огромната базилика на Юлий. Нито мраморната белота на шестдесетте грандиозни арки, извисяващи се една над друга в две редици, нито потоците светлина, които нахлуваха през прозорците, можеха да смекчат строгата и студена деловитост на това просторно помещение: вчера — борса, днес — съдебна зала.

Фабий вдигна за миг очи от пода, покрит с мозайка от дребни камъчета, към тази великанска вис, но после пак се загледа пред себе си. Мижеше, заслепен от светлината. Залата бе пълна с неподвижни бели тоги, разположени в мраморни кресла. Не можеше да разпознае лицата. Поведоха го по пътечката между креслата към мястото за обвиняемите; двама стражи с мечове в ръце застанаха зад него. Някой се приближи и му свали белезниците. Фабий се огледа. Около него седяха няколко десетки съдебни заседатели, зад тях останалите сенатори и редици преторианци. Галерията в горната част на базиликата бе празна. Народът, който обикновено присъствуваше на съдебните процеси, този път не бе допуснат. На масата срещу Фабий седяха четирима мъже: председателят на съда, консул Понций, отдясно вторият консул Клавдий, чичото на императора, отляво Луций Курион и секретарят. Креслото до Луций, покрито с пурпурна тъкан, бе празно. „Там, срещу мен, каза си Фабий, ще седне Фаларис.“

Преди два часа в килийката му в Мамертинския затвор влезе Сенека. Посъветва го как да се държи пред съда, каза му, че Луций Курион ще бъде негов ищец, а той, Сенека — негов защитник. Като чу това, Фабий почувствува известно облекчение и се поуспокои. И сега го занимаваше един въпрос — колко години ще трае изгнанието, което сигурно няма да му се размине?

Погледна красивата патрицианска глава на Луций и стисна устни. Днес могъщият Курион ще си разчисти сметките с него заради всичките му дързости.

Към креслото на защитата се приближаваше Сенека — попрегърбен и тихо кашлящ. Косите му падаха на кичури върху челото и слепоочията. Макар и леко пълен, той имаше изпито лице, край устата — дълбоки гънки и трескаво святкащи очи. Фабий го погледна с благодарност. „Какъв късмет, че ще ме защищава Сенека. Няма човек, когото той не би могъл да спаси. С него не можеш да се справиш и ти,

предателю — погледна той отново Луций. — Колко ли години изгнание ще получа?“ Вдигна глава и започна да брои квадратите върху тавана. Четири… шест… осем… десет… повече от мястото си не виждаше. Десет? Обля го пот. Десет години да не види Рим? Квирина ще тръгне с мен, където и да е, като сме двамата, по-лесно ще бъде, ще мога и да играя… Но десет години!

Залата шумеше, сенаторите разговаряха, а от Палатина се спускаше императорската носилка, плътно обкръжена от личната охрана. Големият форум бе претъпкан с възбуден народ. Когато императорската лектика се показа, тълпата стихна. Ледена тишина. Дори арделионите не се решиха да приветствуват императора, никой не ръкопляскаше. Никой. Мълчание. И носилката бързо преплува това ледено море, а императорът стискаше юмруци от новата обида. Но в базиликата го посрещнаха гръмогласни аплодисменти, сенаторите стояха на крака — ликуваха, демонстрираха безграничната си преданост.

Императорът вървеше бавно, съвсем бавно, за да бъдат овациите по-продължителни. Седна; зад креслото му застана Херея. Калигула оглеждаше присъствуващите с притворени очи. Тресеше се от гняв. „Хм, колко бурно ме приветствуват тези лицемери, които ме изоставиха в тежките минути, изпокриха се като къртици в дупките си! Колко безгрижни и весели изглеждат, понеже този път мръсният хистрион удря по мен, а не по тях. Забавляват се с това, разбойниците.“ Той обърна очи към артиста.

Фабий крадешком наблюдаваше императора: бледно, подпухнало лице с хлътнали очи, върху което споменът доизрисува спазмата на удоволствието при изтезанията на Апелес. Фаларис! По-страшен и от Фаларис. „Докога, римски народе?…“

Консул Понций, председателят на съдебния трибунал, приветствува императора и откри съдебното заседание против члена на артистичната трупа Фабий Скавър, по произход роб, днес римски гражданин.

Очите на Фабий се срещнаха с очите на Калигула. Нито капка покорство няма в погледа на този жонгльор, помисли си раздразнено императорът; толкова много ли разчита на реторския ум на Сенека?

„Можеше да ме убие сам, тихо и безшумно — разсъждаваше Фабий. — Толкова пъти вече го е правил. Но сигурно се страхува да не разбунтува онези навън. Затова ме изправя пред съда. Чак тук се чува приглушеният шум на тълпите от Форума. Не съм сам. Те са там, пред базиликата, преторианците ги отблъскват, там е и Квирина. Квирина!“

Луций Курион чете обвинението: пиесата за Фаларис е прозрачна алегория, нападки срещу владетеля, в която Фабий Скавър оскърби личността на императора, разбунтува народа срещу него, предизвика кървави демонстрации.

Гласът на Луций се засилва:

— За оскърбление на императора с тази очевидна и преднамерена аналогия с тирана Фаларис, за подстрекаване на народа аз изисквам от името на сената и римския народ най-тежко наказание за обвиняемия!

Фабий слуша страшните думи, потреперва леко, но гледа с непоколебима вяра в Сенека.

Консул Понций се обръща към обвиняемия:

— Фабий Скавър! Ти чу обвинението! Питам те: признаваш ли се за виновен?

— Не! — отговори кратко Фабий.

По лицата на полубоговете в тоги премина насмешка. Това ни е известно. Пред съда всеки е невинен.

Настъпва моментът, когато се задават въпроси на обвиняемия. Пръв започна Понций:

— Защо ти — автор и изпълнител на мимове и комедии — написа трагедията?

Фабий гледаше над консула, нагоре към бронзовото лице на богиня Немезида. И си мислеше за своята стара мечта да създаде една голяма трагична роля. Да разсмееш зрителите, е лесно. Но да предизвикаш у тях нещо повече от смях, това е вече изкуство.

— Рим е преситен от наивни комедии. Исках да поднеса нещо различно от тези безсмислени пиески.

Луций заповяда с очи на секретаря да записва, резецът скриптеше по намазаната с восък дъсчица. Измежду съдебните заседатели се чу глас:

— А защо избра именно Фаларис?

„Защо? О, богове! Защо? Как да им обясня на тези надменни хора, че подир мен ходят измъчени, изтерзани същества и ридаещо ме питат: «Къде е човещината, Фабий? Къде е справедливостта?» И те не смеят да кажат на глас какво ги измъчва. А аз мога.“

— Защо съм избрал Фаларис… Трагедията изразява силните страсти… А зрителите искат такова нещо… винаги са искали. Защото сами го изживяват…

— То-то-това е така — запелтечи Клавдий, озърна се наоколо с късогледите си очи, като сам на себе си кимаше утвърдително с глава. — О-о-още Аристотел… е предпочитал тра-трагедията.

Луций стрелна със светлите си очи Фабий:

— Каква точно страст искаше да изобразиш във Фаларис?

Фабий гледаше лицето на богинята, но виждаше измъчвания Апелес. Тук наблизо, отляво седи неговият мъчител. Фаларис. Не се осмели да погледне в тази посока. Ледени тръпки прибягваха по гърба му. Овладя се:

— Страстната любов, митологическите интриги… днес вече никого не вълнуват. Народът иска по-драстично зрелище. В цирка и в театъра… жестокост… кръв… Фаларис… нажежен бик, в който се хвърлят живи хора…

Секретарят, наведен над восъчните дъсчици, едва успяваше да записва, макар да ползуваше бързопис.

— Пак пиеса за тирана! — гневно извика Авиола измежду редиците на съдебните заседатели.

Фабий изкосо погледна към Сенека. Реторът бе потънал в своите бележки.

— Играят се много пиеси за тираните — каза Фабий. — И те имат успех. Носят печалба. А аз се грижа за своята трупа, трябва да осигуря прехраната на своите хора. Ние живеем, за да играем, но също така играем, за да живеем.

Понций отправи подлизурски поглед към Калигула:

— Вие се нуждаете от средства? Тогава защо не си отишъл при нашия император? Той е милостив и щедър. Симпатизира на артистите.

Върху лицето на Фабий нервно заигра мускул. С хищника човек не се договаря, а се бори. Той изправи глава!

— Ние, благородни господарю, не сме просяци… с честен труд си изкарваме прехраната.

Калигула се намръщи. „Ето как тази сган тълкува моята щедрост. Вижда в нея милостиня, а не великодушие!“

Понций забеляза раздразнението на императора и побърза да разпита:

— Как стана така, обвиняеми, че при тази пиеса, която ти си избрал само заради печалбата, се стигна до явен бунт срещу императора?

Фабий очакваше този въпрос. И се страхуваше от него. Той пое дълбоко дъх, за да се успокои:

— Не знам, господарю. Аз не съм виновен, че зрителите… изтълкуваха пиесата по-друг начин… Вината не е моя… та аз не мога да овладея тълпите…

Луций го прекъсна:

— Следователно твърдиш, че твоята пиеса не е алегорична, че не е преднамерена алюзия за нашия император.

— Да, настоявам на това! — Гласът на Фабий леко потрепна, въпреки старанието му да бъде твърд.

Настъпи тишина.

Понций се огледа:

— Няма ли други въпроси към обвиняемия? Тогава давам думата на защитата.

Сенека стана, вежливо приветствува императора и съдебните заседатели и започна:

— Ние изслушахме обвинението, според което артистът Фабий Скавър е оскърбил нашия император и разбунтувал срещу него римския народ чрез преднамерена алюзия с печално известния тиран Фаларис. Вие чухте и отговора на обвиняемия, който отрича това. Но да видим какви са фактите.

Той се обърна към Луций и го помоли да прочете от пиесата за Фаларис, която има пред себе си, поне едно изречение, поне една дума, която да се отнася за благородния император, а не за агригентския тиран Фаларис.

Сенаторите учудено се раздвижиха. Странно начало на защита! Обикновено в началото Сенека държи дълга реч, въпросите оставя за накрая.

Луций отговори, че в пиесата наистина става дума за Фаларис, но не думите, а съдържанието и духът на трагедията са насочени срещу императора. Не думите, а техният провокационен, предизвикателен тон придавал друг смисъл на пиесата, според който под древния Агригент се разбирало днешния Рим, за да могат зрителите да сравнят любимия император с позорния тиран.

Сенека нанесе пряк удар на Луций:

— И ти ли, Луций Курион, и ти ли сравняваше императора с Фаларис? Аз — в никакъв случай!

Луций пребледня. Калигула обърна към него кървясали очи, сенаторите изтръпнаха.

— Аз обичам императора повече от живота си — заяви патетично Луций — и тъкмо затова с тревога следях как пиесата и артистите изкусно се прицелваха в Гай Цезар, говорейки за Фаларис. Още в началото имах подозрението, че авторът на трагедията е написал преднамерена алегория.

— За съда подозрението не е аргумент — каза Сенека строго. — Освен това пиесата бе разрешена от цензурата без никакви забележки.

Защо тогава си подозирал автора на пиесата в злонамереност „още в началото“, както казваш? Защо си бил предварително настроен срещу него? Римското право изисква съдебните заседатели да чуят обективни и доказани обвинения, а не лични, пристрастни догадки.

Залата се оживи, тогите се размърдаха. Шепот: още малко и Сенека ще разгроми Луций Курион.

В това време Луций успя да се овладее от внезапния удар. Вдигна високомерно глава:

— Ще ви разкажа как съм стигнал до своите „догадки“, които според мен имат цената на убедително доказателство. Един ден, преди да се възкачи на трона нашият любим император, аз срещнах случайно Фабий Скавър при храма на Церера. Помолих го да напише хвалебствена пиеса за Гай Цезар. А той — по това вие можете да прецените отношението — му към императора — категорично отказа. Признаваш ли това, Фабий Скавър?

Преди Фабий да отговори, Сенека рязко се намеси:

— Има ли ищецът свидетели на този разговор с обвиняемия при храма на Церера?

— Може ли защитникът да докаже, че лъжа? — избухна Луций.

Аудиторията се развълнува, Калигула нервно потрепваше със сандали о пода. Клавдий мигаше късогледо към обвиняемия:

— Свидетели тря-трябва да има!

Фабий направи горд жест. На Сенека му се стори, че той иска да си признае, и бързо се намеси:

— Римското право е желязно. Аз констатирам, че досега не съм имал случай да се оперира пред съд с недоказани от свидетели твърдения, да се прилага нашето право така… така… — в напрегнатата пауза той търсеше точната дума.

Луций не се сдържа и извика:

— Как „така“?

Сенека произнесе твърдо:

— Така своеволно!

Сенаторите одобрително поклатиха глави: ученикът загуби сражението със своя учител. Удивително: членовете на сената, които в частния си живот често постъпваха съвсем своеволно с параграфите в областта на печалбата и властта, не можеха да понесат същото пред съдебния трибунал. В този миг те бяха римляни, защитници на римското право. Цялата аудитория моментално се отдръпна от Луций. Луций почувствува това. И се постара да преодолее пропастта.

— Защитникът нарече моите твърдения своеволни, но преценете

сами дали поведението на Скавър не оправдава моите подозрения. Нека разгледаме живота на обвиняемия. Още преди години, по времето на Тиберий, Фабий Скавър заедно с другите артисти бе изгонен от родината ни заради бунтарски и разпътен живот. Наказанието не то направи по-добър. За обида на член от сенаторското съсловие той отново получи една година изгнание. Неотдавна се върна и веднага продължи своята зловредна дейност. В комедията за хлебарите осмя висшите магистрати, и притежатели на хлебарниците. А сега неговата подстрекателска дейност достигна своя връх. Той си позволи в пиесата за Фаларис да атакува самия император, като се надяваше, че с историческото съдържание ще прикрие злодейския си замисъл. Ето в тази взаимна връзка трябва да се погледне на обвиняемия.

Сенека поиска думата:

— Славни съдебни заседатели, patres conscripti. Обръщам се към вас като към духовния елит на римския народ. Разрешете ми да ви задам въпрос: нима подозирате всички трагически поети, че когато са изобразявали един отдавна мъртъв тиран, те са имали пред вид владетеля, по времето на когото са писали своите трагедии? Или искате да измъкнете от гроба Есхил и Софокъл и да ги съдите, че са писали за Зевс или Едип само защото по време на представленията тълпите са викали против своя настоящ владетел? Аз чета по вашите лица: такава глупост никога не ни е идвала наум. И по-нататък. Изправихте ли ме пред съда мен, когато по времето на Тиберий пишех трагедии, в които почти всеки стих осъждаше тирана? Не! Император Тиберий четеше моите трагедии и дори ги хвалеше. На него и през ум не му минаваше да вижда себе си в образа на тирана. А Луций Курион твърди, че нашият великодушен император Гай Цезар би могъл да бъде дотолкова дребнав, че да си припише сходство с чудовището Фаларис?

Шепот на възхищение премина из залата. Кой може да устои на Сенека? Външно сенаторите изглеждаха сериозни, но мислено се надсмиваха: „Habet! Получи ли си заслуженото, Курион? Пълно поражение!“

Калигула гледаше подозрително Луций.

Почервенял, Луций хапеше устни. Напрегнато слушаше Сенека.

— Само бедните духом — продължаваше той, — безделниците и клеветниците могат да допуснат такава глупава алюзия; а това е безпросветната сган. Тя, тази краста върху тялото на Рим, е изопачила смисъла на пиесата. Тя нарочно, злонамерено е търсила в

историческата правда пример за днешния ден. Замисълът на автора не е бил лош. Лоша и вредна е била реакцията, предизвикана от желанието на тълпата да прави скандали и да извлича полза от тях. Благородни отци, аз обвинявам не Фабий Скавър и неговите артисти. Не честния римски народ, а продажната сган, която е злоупотребила с трагедията за Фаларис, за да създаде интриги! Нека тя застане на мястото на обвиняемия, който е невинен!

Херея слушаше внимателно. Виж ти, най-мъдрият и най-могъщият тук човек воюва за един незначителен хистрион. Херея имаше понякога фамилиарния навик да прави забележки на глас.

— Браво на нашия Сенека — каза той в тишината.

Върху ниското чело на императора се бе врязала дълбока, напречна бръчка. Както всички, и той чувствуваше превъзходството на Сенека в този двубой. Сам — великолепен ретор, Калигула усети, че е засенчен от успеха на Сенека. Завиждаше му. Ревнуваше. Бръчката на челото му ставаше все по-дълбока.

Луций се обърна към Сенека угоднически:

— Как може нашият знаменит Сенека да сравнява своите пиеси с „Фаларис“ на Скавър? Та всички ние тук добре ги знаем. И аз ви питам, благородни отци, защо трагедиите на Сенека преминаваха в спокойна атмосфера и защо „Фаларис“ завърши с кървави разпри? Защото — и аз съм убеден в това — пиесите на Сенека, макар и да изобразяват тирани, не са имали бунтарски умисъл. А в пиесата на Скавър има!

Луций повиши глас:

— Не е трудно да се оправдае злодеянието на Скавър със стихийността на народа. Лесно е да се прехвърли вината върху анонимната сбирщина и да се призовава на съд хилядоглавата римска тълпа — тази сган, както защитникът я нарече. По-рано той наричаше тълпата народ и често заставаше на негова страна, като я защищаваше срещу патрициите, макар самият той да е патриций. И днес е на нейна страна, само че сега му е по-удобно да я нарича сган и да я обвини, защото знае, че тълпата е невъзможно да се накаже.

Гласът на Луций, винаги хладен и рязък, ставаше пронизителен:

— Вие, отци на Рим, забравихте ли вече мима на Фабий за хлебарите, в който нападаше и осмиваше сената като цяло и всички вас поотделно? Това не беше ли също алегория? Или този мим беше по-прозрачен, отколкото нападките срещу нашия император във „Фаларис“?

Луций взе табличките на секретаря и като гледаше в тях, продължи

енергично:

— Нима самият Фабий Скавър не каза, че е писал своята трагедия с пълното съзнание, че народът преживява силните страсти заедно с артистите? Той произнесе голяма лъжа пред нас като твърдеше, че не било по силите му да овладее хилядоглавата тълпа! За нещастие ние се убедихме, че той има власт над нея! Аз нито крачка няма да отстъпя от своето твърдение: всеки стих в заключението на „Фаларис“ беше провокация. Всеки стих, всяка дума и страстният тон на Скавър бяха нападка срещу императора. Само глухият не би разбрал това. Само един съучастник на Скавър не би обърнал внимание на това!

Луций завърши. Залата на базиликата се изпълни с тишина; симпатиите на съдебните заседатели се прехвърляха към Луций.

Сенека знаеше, че си играе с огъня, поемайки защитата на Фабий, но не се страхуваше. Той вярваше в силата на своите доводи, в своето ораторско умение, в своето пословично щастие при всякакъв спор. Разчиташе на непоколебимото римско право. Но не бе преценил, че защищавайки Фабий, който е обвинен не в дребна кражба, а в държавно престъпление, застава не само срещу императора, но и срещу сенаторската аристокрация, към която самият той принадлежи. И малко по малко в съзнанието му проникваше известно опасение, та дори и страх.

Фабий стана неспокоен. Оглеждаше се крадешком. Слънцето хлуеше през високите прозорци и лъчите му спуснаха в залата светлинна завеса; тя прикри фигурите на съдебните заседатели, размаза лицата им, Фабий вече не виждаше добре техния израз, но усещаше опасността. Имаше чувството, че се е изгубил в това просторно помещение. Търсеше с надежда, очите на Сенека, но той, с кърпичка на уста, се стараеше да овладее кашлицата си. Цареше тишина, тишина, която задушаваше, но в ушите на Фабий продължаваха да звучат резките думи на Луций, залата сякаш кънтеше от тях. Отвън долиташе далечният шум на тълпата и на Фабий му се струваше, че чува виковете на две сражаващи се войски: „Против мен, против нас — помисли си той и за разбунтуваните зрители — стои не само кръвожадният Калигула, но и неговият помощник Курион. Тук срещу мен се е надигнал целият знатен Рим, за да ме унищожи.“

Фабий с усилие овладяваше разтреперaните си ръце; това не бе само страх, но и безсилен гняв. Както тогава, когато се забрави и избухна в лицето на Тиберий. Погледна пред себе си: в креслото, покрито с пурпурен плат, седеше Фаларис.

Калигула наблюдаваше Сенека с ненавист. „И той е против мен!

Съюзил се е с един бивш роб. Патриций!“ Очите му се преместиха върху Фабий и срещнаха погледа му. Фабий не трепна. Каква дързост от страна на този мъж! Кръвта нахлу в главата му, пред очите му се завъртяха алени кръгове, в тяхната червена мъгла Калигула видя как Фабий се променя, там вече стоят двама Фабиевци, десет, сто и всичките дръзко, безсрамно се взират в него.

Калигула се облегна назад и енергично размаха ръка, за да прогони видението.

По настъпилите няколко мига тишина Луций разбра, че е победил. Той забеляза жеста на императора. Изтълкува го като нетърпение и реши бързо да приключи съда. Изправи се:

— Славни съдебни заседатели! Същината на тъжбата е изяснена, всички пунктове на обвинението бяха доказани.

Сенека потрепна уязвен и бързо вдигна ръка. Председателят на трибуната не я видя. Не искаше да я види. Луций продължаваше демагогски:

— Питам ви, уважаеми отци, докога ще търпите да буйствува този непоправим метежник, бившият роб Фабий Скавър. Демонстрацията в театъра на Помпей и в града отне живота на седемстотин души. Един нов бунт може да застраши целия Рим. Тук става дума за нещо много повече. Не само за императора, но и за отечеството, за цялата империя. Patres illustrissimi! Ще върнете ли на Рим предишното спокойствие, или ще оставите без назидателно наказание престъпника, който още утре отново ще започне да подкопава властта на императора и вашата?

В базиликата на Юлий се разрази буря от разгневени гласове, които се сляха в едно „никога!“.

Консул Понций също забеляза жеста на императора не обърна внимание на Сенека, който искаше думата; той зададе на съдебните заседатели въпроса дали смятат Фабий Скавър виновен за престъпното бунтарство, застрашаващо държавата, и за обидата на Величеството? Всички съдебни заседатели вдигнаха ръка. После започнаха тихо да се съвещават.

Императорът гледаше Луций и си мислеше: „Отличен демагог. Умее ги тези неща. Умее да се върти според посоката на вятъра. Не се страхува. Дори от мен, макар и той да ме смята за Фаларис, както и всички тук. Прекалено съм го разглезил. «Луций е за император», каза Ливила. Да. Това е неговата цел. Скоро ще стане по-силен от мене…“

Съвещанието бе кратко. Всички станаха и консулът Понций прочете присъдата:

— „В името на сената и римския народ! Фабий Скавър, римски

гражданин, член на актьорска трупа, се осъжда за посочените злодеяния на смърт чрез отсичане на главата.“

За миг настъпи тишина. Всички погледи се обърнаха към Фабий. След това избухна одобряващо ликуване.

Фабий стоеше вцепенен, парализиран, сякаш не чуваше и не разбираше. После разбра. Отвори уста и от тях изригна смях. Луд, истеричен смях разтърси базиликата. Всички ококорено го погледнаха: дали не се побърка? Смехът не преставаше. Фабий стоеше неподвижен, но на всички се стори, че отива към императора. Калигула уплашено се сви в креслото си и започна да вика стражата.

Охраната се нахвърли върху Фабий, запушваше устата му с длани, но и под тях осъденият продължаваше да се смее и да вика:

— Фаларис! Фаларис!

Притича нова стража, заобиколиха Фабий, натъпкаха в устата му тапа. Той яростно се отбраняваше, но те сложиха белезници на ръцете му и започнаха с голи мечове да го тикат към изхода.

Навън стоеше кордон от преторианци, а зад тях — мълчалива тълпа. Повлякоха го между шпалир от войници. Отчаяният вик на Квирина раздра тишината:

— Фабий!

Хвърлиха го в плесенясалата килия на затвора. Той падна върху сламата, подкосен от вика на Квирина. Заби пръсти в земята. Викът й се превърна в страстен шепот: „Фабий, ще видиш какъв хубав дом ще си направим!“ Той зари лице в гнилата слама и застена.

Калигула седеше сгърчен в креслото. Лешояд, който дебне дали наоколо няма нещо да мръдне. Късаше машинално златните нишки от ресните на наметалото си. Междувременно Понций съобщаваше следващите присъди. За Апелес — три години изгнание, за Мнестер и останалите артисти, участвували във „Фаларис“ — по една година. Калигула не слушаше, той гледаше Сенека: а сега ще си разчистя сметките и с теб!

Съдебното заседание завърши. Императорът стана, без да откъсва поглед от защитника. Събранието зашумя, сенаторите също станаха, като следяха погледа на Калигула.

Сенека навиваше папируса с бележките си с разтреперани ръце. Накрая вдигна глава. Змийските очи го смразиха. От погледа на императора лъхаше смърт. Ръката на ретора заопипва свитъка. Тръгна бавно. Сенаторите се отдръпваха, сякаш край тях минаваше прокажен. Те знаеха, че Сенека ще умре преди осъдения Фабий.

Преторианците отвориха тежките бронзови врати, Сенека излезе,

вратата тежко се хлопна зад него.

Сенаторите стояха и чакаха да си отиде Калигула.

Към императора пристъпиха Луций и Авиола. Луций се заинтересува дали императорът е доволен от решението на съда. Калигула не отговори. Безкръвните му устни бяха стиснати. Луций разбра, че му е сърдит. Заради Сенека! В края на краищата според Сенека излизаше, че да се види във Фаларис Калигула, е по-голямо престъпление, отколкото да се напише и изиграе „Фаларис“! Да си близо до тирана, е винаги опасно.

Авиола канеше императора на обяд в петък в своя дворец. Сервилно го уговаряше:

— Искам да те зарадвам с нещо, мой божествени! — И продължи, сякаш Калигула бе проявил интерес: — О, никога! Не мога предварително да кажа, това е изненада за теб, домине! Разреши ми това удоволствие!

Хищническите очи се плъзнаха по Авиола, императорът кимна: продължаваше да мисли за Сенека.

Луций се стараеше да разсее императора:

— След обяда, ако желаеш, бихме могли да отидем на Форума, за да погледаме екзекуцията на това бясно куче.

Императорът отново кимна мълчаливо.

Авиола, който не бе забравил как Фабий му се подигра със своите „преторианци“, се разсмя, обръщайки се към императора:

— Отлично! Ще изпратя на Луций един милион сестерции, за да ги хвърлим преди екзекуцията от твое име на публиката по случай последната роля на любимия им артист.

Клавдий каза на племенника си, като заекваше повече от друг път:

— Жа-жал ми-ми е за този ко-комедиант. Имаше та-такъв царствен жест…

— Ти си глупак! — каза с отвращение Калигула, обърна гръб на Клавдий и се запъти към изхода сред шпалира на сенаторите, които го изпращаха възторжено.

57

Робите крачеха равномерно, мускулите опъваха смуглата кожа на прасците им. Лектиката се олюляваше. Вървяха бавно, стъпка по стъпка. Пулсът в слепоочията на Сенека изпреварваше техния ход. Той седеше неподвижен, затворил очи, и само от време на време повдигаше ръка, за да изтрие потта от челото си.

През клепачите му провикваше отровният поглед на Калигула и с него присъдата — съща като тази на Фабий: смърт. Ненавистните очи се разширяваха, изгаряха, поглъщаха го. Сенека отвори очи. Видението изчезна. Но пулсирането на кръвта в слепоочията му продължаваше. Той дръпна завеските на носилката и надникна навън. Ярката светлина го заслепи, викът на тълпата го оглуши. Хората познаха защитника на Фабий и гръмко го приветствуваха. Сенека се отдръпна назад, спусна уморено завеските и пак затвори очи.

Лектиката премина през Капенската порта, шумът отслабваше, Рим се отдалечаваше.

Под клепачите на Сенека отново изскочиха изгарящите петна — императорските очи, — заподскачаха в ритъма на крачещите роби: нагоре-надолу, нагоре-надолу, сякаш се прицелваха във философа.

Край лектиката мина кола. В трополенето на колелата по Апиевото шосе се преплете женски смях — чист, безгрижен, закачлив…

Сенека следеше лудите петна. Взря се в тях: „Да, аз те знам. Знам какво може да се очаква от теб и не моля за милост. Но аз все още съм господар на своята съдба. Съдба. Казан, в който всичко кипи, клокочи. Бях отгоре, сега падам на дъното. И кипежът в този котел вече няма да ме изнесе цял нагоре. А само духа ми. Тялото ще остане на дъното.“

Сенека малко се интересуваше от тялото си. Той се грижеше за него механично и не повече, отколкото изискваше положението му. Днес чувствуваше как банята го освежава, как му възвръща силите. Наблюдаваше ръцете на роба, който го масажираше. Опънатата кожа се зачервяваше, стопляше се — животът пулсираше в нея. Усети в жилите си прилив на кръв. Мушна крака в сандалите, каишката между пръстите го погъделичка. Туниката прилепна по тялото му и приятно го разхлади. Стана, тръгна, като си даваше сметка за всяко движение, за всяка крачка, това му достави удоволствие и усещане за нещо ново. Изумителен инструмент е живото тяло. Сенека възприемаше това усещане с изострените сетива на човек, който след дълго боледуване

се учи отново да ходи.

Влезе в перистила и се оказа сред великолепното общество на гръцките статуи от мрамор и бронз. Сред тях винаги се чувствуваше добре. Боговете, сатирите и очарователните небесни обитателки никога не нарушаваха спокойствието му. Между коринтските колони, в братска прегръдка с олеандрите, те въплъщаваха хармонията на красотата. Лицето на Деметра сияеше. Фонтанът ромолеше, косите лъчи на слънцето позлатяваха капките падаща вода. Тяхното звънтене му припомни водния часовник. „Времето върви, тече, никаква сила не може да го спре. Колко ли време ми остава? Час? Два? Една нощ? Убийците идват призори. Имам още време. Време, но за какво?“

Слънцето залязваше. Лицето на Деметра потъна в сивкава сянка, водните капки станаха сребърни. Нежният звън на капките отброяваше миговете. Но все още има време.

Време, но за какво? За раздяла. С изгрева ще дойде и краят.

Сенека изтръпна. Тялото е тленно, духът — вечен. Да, това са думи. Къде е истината? Той стисна ръката на мраморния фавън. Усети хладината и твърдината на камъка: „Ето, това е истината за живота — явна, осезаема. Жив съм. Още съм жив. Но какво ще стане после, когато слънцето изгрее? Какво ще стане с душата ми?“

„Нещастен е този, който не умее достойно да умре. Страхът пред смъртта е присъщ само на слабия, безволев човек…“ — чуваше Сенека гласа си, кънтящ в баните на Агрипа, претъпкани с публика.

Той тръгна неспокоен, като се оглеждаше уплашено. „Страх? Да, боя се от смъртта, боя се.“ Тръгна по кипарисовата алея.

„Всеки ден е един живот. А този ден е последният за мен. За последен път виждам кипарисите. За последен път усещам техния мирис. За последен път чувам пеенето на щурците. За последен път мокря длани в капките вечерна роса. Моите сетива ми даваха възприятия и усещания, от тях се раждаха мислите ми. Как може да бъде жив духът без тялото? От какво ще се подхранва, с какво ще се насища, ако го няма тялото, ако изчезнат сетивата? Може би в края на краищата Епикур и Лукреций са имали повече право, отколкото Зенон, Платон и моите учители Сотион и Атал?[426] Преди всичко материята, основата на всичко! Той чуваше думите на Тиберий: «Ти, Сенека, летиш из облаците, плуваш в абстракции, но аз трябва да ходя по земята.» Ах, не! Не! Никога тази материализирана, приземена философия! Духът! Духът над всичко! Духът — господар и владика на материята! Само това признавам аз, само това изповядвам!“

Но страхът си оставаше, страхът не си отиваше и духът на Сенека

не можеше да го преодолее. Върна се във вилата си и излезе на терасата. Оттук се виждаше Рим. Зад меките очертания на храмовете сияеше розовото ветрило на залязващото слънце; градината безумно ухаеше в привечерния час. Като сребърен поднос блестеше повърхността на басейна под терасата. Прелитащите комари докосваха водата и подир тях оставаше малко кръгче… Колелце. Око: Отровното, неумолимо око на Калигула.

Подухва вятър, разлюля листата на платана, стигна до терасата. Сенека зиморничаво потрепери. Плесна ръце и нареди да му донесат наметалото; загърна се в меката тъкан и се усмихна. „Ето, това е всичко, което сега ми е нужно. Моите имения, моите вили, моето богатство — сега не ме интересуват. Трябва ми само наметалото, за да не ми е студено. Колко малко му е необходимо на човека, за да бъде задоволен!“ Едва сега истински разбра съдържанието на тази своя мисъл, която целият Рим повтаряше. Да се живее по-близо до природата, просто, без разкош. Целият снобеещ Рим повтаряше като папагал тези думи, но продължаваше да тъне в разкош, преяждаше с пикантни пастети, прогонваше скуката си с кървавите зрелища на гладиаторите и измисляше най-дразнещи наслади, за да освежи притъпените си сетива. Представата за прост живот гъделичкаше сетивата на тези изродени дебелаци, възбуждаше апетита им за ядене, гуляи и порочност; та за тях това бяха само думи. „А всъщност колко е просто всичко, нали го чувствувам сега: студено ми е и имам нужда от наметало. Нищо повече.“

По стените на терасата се виеха лози, зърната на гроздето — до преди малко златисти, сега се чернееха в сянката. Чернееше се и Рим в далечината. Сенека отново слезе в градината, за да разсее там безпокойството си. Сенките на кипарисите се протягаха като дълги гущери в краката му. Седна върху една мраморна пейка, стоплена от слънцето. Копнееше за спокойствие. Но всичко, което тук по-рано го успокояваше, днес го тревожеше. Шумоленето на листата дразнеше слуха му. Привечерното затишие на градината опъваше нервите му. Външното спокойствие само засилваше бурята у него, в болните му дробове съскаше пожар, умореното сърце биеше като чук, унилият залез на слънцето държеше нащрек мисълта му за изтичащото време. Природата, в единство с която съветваше всекиго да живее, му изменяше в тези тежки минути. Той чувствуваше как страхът пълзи из него като мъгла в долина.

Уханният въздух навяваше сънливост, но у Сенека все по-силно и по-силно се пробуждаше първичният копнеж по живота, от който бе

получил толкова малко и с който съвсем скоро трябваше да се прости.

Отново задуха вятър, дърветата зашумяха, щурците звънтяха с малките си кастанети. Напевът — така любим до вчера, днес го измъчваше. Напомняше му риданията на оплаквачките при погребение. Стоическата философия не можеше да го избави от страха; изоставяше го в бедата. „Смей ми се, Зенон, ти, който се лиши от живота си, като изпревари с малко природата! Да, прав си: човек трябва да живее според своите разбирания, но колко по-трудно е да ги защитиш на дело, а не на думи! Та аз, аз съм още млад! И с всичко, което имам в себе си, аз се противопоставям на закона, валиден еднакво и за царя, и за роба, макар да знам, че животът ми не би бил по-добър, ако е по-дълъг. Изгарям от желание да живея, копнея по-силно, отколкото гладния просяк — за къшей хляб, това е неутолима жажда, умопомрачаваща мечта — да живея, да живея, да живея.“

Нощта пълзеше из градината, разпалваше светулки на земята, а на небето — звезди. Мраморът се белееше в сумрака. В далечината над Рим изплува пълната луна.

Сенека се закашля. Би трябвало да се прибере, иначе пак ще вдигне температура. Усмихна се. „Та нали имам наметало. И защо са тези грижи за тялото, което утре вече няма да усеща студа?“ Убежището на душата му бе изпълнило своето предназначение. Утре то ще бъде изхвърлено като ненужна вехтория, а с него и копнежът, и страхът, и отчаянието.

Сенека болезнено осъзна своята самотност. Чувството за изоставеност, за безутешност и печал го задушаваше. Сърцето му лудо се мяташе в гърдите. Тресеше го. Прекоси бързо градината и пое по стръмната пътека, към най-високата част. Тук бе по-светло. Сенките на дърветата и статуите подскачаха, изпреварваха го, преследваха го.

Осъден! Осъден да умре още тази нощ! Осъден само от един поглед, без обвинение, без доказателства, без процес. Юристът се бунтуваше у него. Своеволният, беснеещ съдия не му даде възможност да се защити със слово. Всички инстинкти и целият му разум протестираха срещу този произвол. Опънатите му до крайност нерви се късаха от болезнено напрежение. Къде изчезна неговото стоическо спокойствие? „Трябва да се защитя! Защитавал съм стотици други, днес искам да защитя себе си. Говорил съм заради другите, днес искам да говоря за себе си. Себе си да спася, себе си да избавя. Да употребя всичките сили и страст на ораторското си оръжие — словото — в своя защита, за да се спася!

Да се спася? От смъртта? Не, не, това, за съжаление, е вече

невъзможно. Но да очистя себе си пред бъдното, което вече без мен ще преценява мислите, словата и постъпките ми.“

Сенека стигна до най-високата част на градината. Тук, на широка мраморна площадка, стояха в кръг деветте бели Музи. Посред тях крачеше великолепният Аполон Мусагет[427] в дълъг хитон, развято наметало, лавров венец на главата. Свиреше на лира. При лунна светлина статуите изглеждаха по-одухотворени, отколкото под сияещото слънце; сенките трептяха върху лицата им, те изглеждаха развълнувани, очите — виждащи, движенията — меки.

„Това е моята аудитория! Това е моят трибунал!“

Сенека вярваше само формално в боговете. Към тяхната власт над хората се отнасяше скептично. Но в този миг усети нищожеството на човека пред безсмъртната красота.

Той вдигна ръце, както правеше майка му Хелвия пред олтара на домашните лари и пенати, и се обърна към Аполон, дарителя на светлината и живота.

След това, сякаш изправен пред истински трибунал, започна защитата на Сенека човека срещу Сенека философа.

Той говореше за бедността, която възхваляваше, но в която не бе живял; за богатството, което подценяваше, но от което имаше изгода; за равенството между хората; за унизителното робство, от което сам се ползуваше срещу цялото това двуличие, в което Рим го обвиняваше, той изричаше страстна самозащита. Ползувал е всичко това, за да може на спокойствие да размишлява и твори! Имуществото и робите са били за него само средство, за да постигне най-висшата справедливост, най-висшите добродетели, най-блажения живот, но в името на богатия, благородния дух, който противопоставяше на своите немислещи и алчни за удоволствия съвременници. Духът би трябвало да управлява света, да изглажда различията в състоянието и положението; духът, а не състоянието би трябвало да бъде мерило за човешките ценности! Сенека си спомни процеса на Фабий: духът би трябвало да съди човека, а не бруталната сила.

С пламенни слова се очистваше той пред светлия бор и усмихващите се богини. Но последните, най-мъчителните слова остави за накрая.

Облаците скриха луната. Богът и хороводът на богините потъмняха, почти изчезнаха в гъстия мрак. Поривист вятър разби ледената тишина. Неговото свистене прогонваше пришелеца.

Сенека стисна устни. Онова, което го измъчва най-силно, вече не ще го изрече. Той се обърна, спусна се надолу по пътеката и седна на

една пейка. „Ах, да можех да се изкажа пред един поне човек, пред хора! Не мога. Никого си нямам.“

Седеше увит във вълненото наметало, мъка стискаше гърлото му. Дълго седя така.

Изведнъж пясъкът по пътеката заскърца под нечии леки стъпки. В тчерния мрак той съзря още по-черна сянка. Хвана се за гърлото. Вече са тук? С пресипнал от уплаха глас попита:

— Кой е?

— Гвадиан, твоят роб, господарю. Прости ми, че те безпокоя…

Сенека не дишаше от ужас пред това, което следваше да чуе.

— … хладно е, господарю… нощта е студена… Няма ли да наредиш да те отведа във вилата?

— Има ли някой там? — едва изрече той.

— Не, никой няма, господарю — отговори учуденият глас от мрака.

— Ще остана още малко тук — въздъхна Сенека.

Сянката се отдалечаваше. Сенека извика подир нея:

— Почакай, Гвадиан! Ела тук!

Сега дишаше учестено. Кръвта бушуваше в слепоочията му. Сенека осъзна: този роб, този мой писар е последното човешко същество, с което ще поговоря, на когото мога да призная страха си.

— Седни до мен!

Странна заповед. Изненадан, робът не се помръдна.

— Заповядаш ли ми, господарю?

— Седни тук!

Гвадиан седна изтръпнал на другия край на пейката — не свит, а вкаменен, с ръце, положени на коленете.

— Когато бях болен, често ти диктувах своите размисли и ти ги записваше. Добър секретар си ти, Гвадиан.

Робът мълчеше, притаил дъх.

— Умен човек си, знаеш повече, отколкото мнозина патриции. Кажи ми, размишлявал ли си някога върху живота?

Гвадиан се обезпокои. „Какво му е станало на господаря, че така ме разпитва? Често е разговарял с мен. Благосклонно, ласкаво. Но сега? Странен въпрос посред нощ. Защо не отива да спи?…“ Отговори му внимателно:

— Не, господарю. Аз не умея да мисля като тебе.

Сенека не го слушаше. От устата му излитаха страстни думи:

— Ти знаеш, че аз мисля за бъдещето. За потомците. Пиша за тях, пиша неща, от които биха имали полза — все едно, че им оставям

рецепти за целебни билки. Пиша за тях, защото съм уверен, че който не живее заради някого, не живее изобщо. Ти знаеш това. И още нещо: за да се постигне съвършенство, трябва да се живее хармонично. Аз се стремях към това. Вървях по изпитаните пътища, но когато откривах по-пряк и по-къс път, не се колебаех да тръгна по него. Ти знаеш това, Гвадиан.

Сенека говореше нетърпеливо, бързо, упорито търсеше думи, с които да изрази най-точно вълнуващата го мисъл, сякаш от това зависеше всичко, сякаш от това зависеше животът му.

— Ние живеем в свят, който трябва да загине. И ние ще загинем. Всички. И аз, и ти. Поучавах, а ти добре знаеш това, че мъдрият човек не се вкопчва в живота. Той умее да се раздели с него без вълнения, със спокойна мисъл.

Сенека се задъха и закашля. Робът скочи и го уви още по-плътно с наметалото. Разтреперан, Сенека го хвана за ръката:

— Кажи ми, страхуваш ли се от смъртта?

Ръката на роба също се разтрепера в дланта му.

— Да, господарю. Страхувам се.

Сенека облекчено въздъхна. Колко ужасно би било, ако Гвадиан кажеше: „Не, не се страхувам.“

— Защо се страхуваш от смъртта? Кажи ми, защо?

— Ти знаеш, господарю, защо е страшна смъртта. „Нито един ден не е достатъчно дълъг за този, който иска да извърши нещо голямо.“ Ти сам неотдавна ми продиктува това. Но аз… нищо голямо не бих могъл… аз, господарю, се страхувам от смъртта… просто се страхувам… не знам защо, но много се страхувам. Разбирам: ти ме презираш. Сигурно ме презираш сега за този мой страх. А ти, господарю, не познаваш страха от смъртта. Но това си ти…

Сенека рязко стана. Гласът му трепереше и звучеше глухо:

— Отведи ме у дома!

Писарят го хвана под ръка и внимателно го поведе по тъмната пътека към вилата. Сенека преглъщаше слюнките си, те бяха горчиви. Срамът винаги има горчив вкус.

Влезе в къщи, изяде парче сирене и няколко ябълки. И въпреки навика си нареди да му донесат вино, вместо вода. После отиде в работната си стая. Дълго мисли върху последните думи на роба, чувствувайки се засрамен, жалък и все така невярващ и отчаян. Пристъпи към библиотеката; милваше калъфите на свитъците, изваждаше някои, зачиташе се в тях. След това се зае със старите си бележки, със своите защити и речи, с философските си разсъждения:

Някои от свитъците върна в библиотеката, други остави на масата.

Настъпил е часът да се прости. С кого?

Спомни си за майка си, която живееше в Кордова с по-големия му брат Калион. И за по-малкия си брат Мела, живеещ в Коринт. С тях ли да се прости? Да увеличи с писмото си болката, която неговата смърт ще им причини? Тогава кой му остава, на кого би могъл да напише последното си писмо? Само на този, пред когото неотдавна стоеше в унизителната поза на страхливец. На сенатор Улпий.

Сенека седна до масата, взе резеца, но пак го остави на мястото му.

Почувствува силна умора и тежест от самотата. Стисна с длани главата си — дланите пареха, в слепоочията му пулсираше горещата кръв. Самотата, която така обичаше, сега го измъчваше. „Целият благороден Рим вече знае, че това е последният ми ден. И няма, няма нито един човек, който би се осмелил да дойде и да ми каже сбогом, докато утре хиляди хора ще отидат да се простят с Фабий. Аз сам се поставих над другите, сам се изолирах от всички и сега, когато самотата ме раздира, нямам нито един приятел.“

Мислите му се понесоха към миналите дни. Тогава бе спокоен, самоуверен. В сената сам предложи да бъде защитник на Фабий. Защо направи това? От егоизъм: защищавайки „Фаларис“, той защищаваше собствените си трагедии против тираните. Твърдо вярваше, че ще спечели спора, разчитайки на римското право и на ораторското си изкуство. Но не само затова — той изпитваше уважение към смелия артист. В деня преди съда яде с апетит и мислеше в добро настроение за предстоящото прение. Беше любопитен как ще се справи с ролята си на обвинител неговият ученик Луций Курион. С нетърпение очакваше двубоя. Но днес в базиликата на Юлий събитията се развиха не така, както предполагаше. В началото вървеше добре. Нанасяше удар след удар. Лесно сразяваше Луций. Бе почти спечелил делото, но изведнъж всичко се промени. Понятието закон, понятието право се разлетя на хиляди парчета. Доводите на защитата рухнаха, от тях остана само прах и пепел. И гибел. И очите на Калигула, в които се четеше смъртната присъда за обвиняемия и за неговия защитник.

„Какво се случи? Какво предизвика този обрат? Каква грешка допуснах, че загубих за първи път спор, а с него и живота си?“

Сенека стана и започна да се разхожда из таблина, но пред очите му бе огромната зала на Юлиевата базилика. И изведнъж ясно видя… редиците тоги с пурпурни ивици — редици, здраво сплотени около пурпурното императорско наметало, и срещу тази лавина — той, сам-самичък. И мигновено разбра в какво е разбил черепа си, макар и да бе

употребил цялата си ораторска тактика и обосновка. Досега винаги бе защищавал правата на отделния човек, днес в лицето на Фабий защищаваше целия безправен Рим срещу Рим на могъщите. Той, патриций и сенатор, стоеше срещу своите, срещу патрицианския сенат и срещу императора. И кого защищаваше? Плебейските тълпи, въплътени в артиста Фабий, в бунтаря. Защищаваше честа, почтеността, великата идея за справедливост. Но идеята се оказа слаба срещу властта. Императорът направи нетърпелив жест с ръка. И правото бе изместено от демагогията.

Сенека трепереше, главата му бучеше, зъбите тракаха. Ледената вълна на мъката пъплеше от пръстите към гърдите му. Дишаше дълбоко, мъчеше се да успокои разбушуваното си сърце. Търсеше отново опора в своята философия. В това е спасението, в нея е оръжието, тя е убежището на душата му. Страхът понамаля, но не изчезна.

Нощта бавно и неотвратимо се приближаваше. И под нейните стъпки по небето приплamваха нови звезди.

Сенека седна и взе резеца. Часът на раздялата бе настанал. Той пишеше:

„… сигурно ще се съгласиш, драги Улпий, че копнежът е една от основните сили, които движат живота. Но за какво копнее римският патриций, щом нашият живот е безнравствен? Щом нашият живот е безперспективен, без бъдеще? Нашият патриций копнее само за печалби, притъпен от чувството за малоценност, което прикрива с високомерие и жестокост. Погледни взаимоотношенията между хората. Съществува ли още любовта на сина към бащата, на мъжа към жената, на приятеля към приятеля? Какво става? Какво ще стане с този свят, в който всеки всекиго подозира и в който твоят син, твоята съпруга, твоят приятел може да бъде и твой доносник и утрешен убиец? В този потоп от демагогия, терор, алчност за печалби, фалш и истерия — и брат за брата е вълк. Дали не ти се струва, мой драги, че прекалено черно рисувам образа на нашия благороден Рим? Или според теб не всички римски патриции са егоистични, користолюбиви и извратени безделници? Ах, огледай се около себе си, преброй изключенията и сам прецени.

Ние сме дошли на този свят не когато трябва: ти, мой Улпий, късно, а аз — преждевременно.

На мен ми е тежко да живея (не вземай това като надменна поза), а често се и срамувам, че живея в този мръсен и гниещ свят, и затова вече толкова години търся самотата. Ще ми кажеш: «Защо ти, Сенека, който говориш за непрестанното движение и развитие на живота, бягаш от

този противен свят, а не се опиташ да го промениш?»

Аз ли, сам, мой Улпий? Със своите две слаби ръце, със своите астматични дробове и лошо храносмилане? Не, моята физика е неспособна за това. А моето слово? Ти много добре знаеш, че днес моите думи са на мода в Рим и ще си останат само думи. Вероятно всеки един от тези сноби, на които изричам обвиненията право в очите, си мисли, че именно него те не засягат. Навярно си мисли, че аз, болнавият човек, завиждам на тях здравите, защото могат да си доставят удоволствия.

Но независимо от всичко дълбоко в себе си аз се чувствувам нравствен. Нравствеността на азиатците произтича от заповедите на страшните им богове; гръцката мъдрост е основана върху законите на природата и свободната воля; староримската — върху простия и трудолюбивия живот. А нравствеността на днешния Рим? Тя върху нищо не е основана, тъй като изобщо не съществува.

И все пак! Искам да ти кажа, мой Улпий, нещо много странно. За пръв път в живота си аз загубих като защитник съдебно дело. Под влиянието на обстоятелствата; които изложих в началото на писмото си, и поради това, че Рим е въплъщение на грубата сила без дух — аз загубих не само делото, но и своя живот. Ала това ми даде възможност да опозная истинския римлянин. Помисли си само, мой драги: римлянинът, който смее пред целия народ да говори така, както мисли, макар да знае какво го очаква. «Твърде скъпо заплати това познание, Сенека» — ще кажеш ти. Да, наистина скъпо. Но то ще ми освети пътя към Оркус. И този истински римлянин беше, не, той още е жив (както и аз, докато зад нас двамата не се затвори вратата на живота) и се нарича Фабий Скавър — артист, бивш роб.

И аз, проповедникът на величието на човешкия дух, привърженикът на честния и образован ум, разбрах, че великият дух може да се всели и в тялото на патриция, и на освободенеца, и на роба. Защото какво е това «патриций», «освободенец», «роб»? Само названия, възникнали от тщеславието и несправедливостта. Та нима не съм твърдял винаги, че всички хора са равни в своята същина?

И така, вторият след тебе истински римлянин, когото познавам, е бивш роб. Аз изтръпнах, когато осъзнах това, и си казах: загиват ли римските добродетели с този човек? Или има и друг свят, редом с нашия? Друг римски народ там, отвъд Тибър, на който нашият високомерен поглед дори не се спира? Народ по-жизнеспособен, по-здрав, по-добър, който ражда хора като Фабий Скавър, а не като Луций Курион? И разбрах, че оттам извира тази упорита, несломима, прекрасна бунтарска сила, която ежедневно покрива римските стени с фрази, опозоряващи Изрода, комуто сенаторските благородници покорно и

мълчаливо ближат петите. Не е ли в края на краищата там, отвъд реката, гаранцията за вечността на Рим? Дали няма след столетия тъкмо от тези корени, от това просто племе да се роди просветеният и велик дух? Трудно е да се повярва в това. Но трудно е и да се пренебрегне такава мисъл, след като в малкото зърно, чието име е Фабий Скавър, се крие макар и капчица надежда за един по-хуманен свят. Някога разговарях за това с Тиберий. Той бе съгласен, че нашият свят не е единствен. Тогава той виждаше по-далече и по-добре от мен. Но сега аз виждам това много по-ясно и наистина вярвам в него.

В последния си ден не бива нито да излъжа, нито да скрия нещо. И аз си признавам пред теб, че първият ми импулс, който ме подтикна да застана на страната на Фабий, бе егоистичен. Това бе страхът, че ако аз не се присъединя към този смел римлянин, бъдещето ще ме осъди и захвърли заедно с другите на бунището, което се нарича «благороден Рим». А аз не заслужавам такова нещо. Честно се стараех, макар и не особено успешно, да бъда поне малко добродетелен и да се доближа до съвършенството.

Подарявам ти, драги Улпий, като спомен от мен няколко свитъка с мои бележки и размисли. Вярвам, че ако има поне капчица ценност в тях, те няма да изчезнат, няма да загинат. Вярвам, че ще ги предадеш на някой, който ще има полза от тях, който ще завещае мислите ми на своя син, и така през вековете ще се проточи нишката, свързваща нашето време с бъдното. С тази вяра се утешавам в своите последни мигове.

«Последни мигове», противен образ — нали, мой най-драги? Аз съм само на четиридесет и две години. Макар и болнав, исках и можех да продължа работата си, която така обичам. Съжаление свива сърцето ми. Признавам си пред теб: обзел ме е страх от смъртта, но аз трябва да бъда верен на своите идеи и ще го превъзмогна. А толкова силно, толкова силно съм мечтал за бъдещето! Нашият благороден Рим не мисли за него. Той живее ден за ден, а не за бъдещето. Но прецени сам, мой драги: има ли право на бъдеще народ, който не държи на него, има ли право на империя, след като не мисли за нейното усъвършенстване?

Една империя е такава, какъвто е императорът й. Както се ненавиждат и презират жестоките робовладелци, така се презират и несправедливите владетели и ненавистта към тях се предава от поколение на поколение. Римският свят започва бавно да се руши, бавно да се плъзга по наклона към пропастта. Кога ще се сгромоляса в нея, не може да се предвиди, но това непременно ще стане.

Аз виждам в бъдещето, както виждат тези, които стоят на прага между битието и небитието. Виждам чуждите лица на тълпите, които ще стъпят след векове върху земята на Вечния град. Какво ще намерят тук? По левия бряг на Тибър — великолепни мраморни колони,

разкошни храмове, украсени със злато базилики и бронзови богове, мълчаливи свидетели на нашата епоха.

Те ще онемеят от възторг и ще си кажат: какви велики хора са били тези, които са живели сред такава хармония, сред такава красота!… Но колко ще грешат, ако помислят така, имайки пред вид нашата ера и виждайки само единия бряг на реката! На другия бряг те ще намерят купища руини, тъй като десният бряг на Тибър не е от мрамор и злато, а от дърво и глина. А виждаш ли: тук, сред златото, са живели такива като Луций, а там, в калта — такива като Фабий! Търси, мой Улпий, човека, който би написал за бъдещето истината, тъй като аз вече не мога да направя това.

Привършвам със спомена за последното си посещение у вас: днес, мой Улпий, аз мога вече с чиста съвест да те погледна в очите. Не съм страхливец. Не опозорих своите предци. Лице срещу лице с хищника, защищавах правдата. Даже с цената на живота си. А да се отдаде животът за правдата…

Но стига с тази гордост, стига думи. Аз се прощавам с теб. Тази вечер се разходих по кипарисовата алея. Сега ще тръгна по алеята на сенките. И ако сенките имат памет, в мен ще остане твоето име, драги Улпий, винаги ясно, винаги сияещо.“

Сенека довърши писмото на един дъх. Когато остави резеца, страните му горяха, главата пламтеше. Той стана и разтвори завесите на вратата, която водеше към терасата.

Нощта, сплашена от гласовете на пробуждащите се птици, си отиваше. Където стъпеше, гаснеше звезда.

58

Мамертинският затвор, построен посред Рим, в съседство с прекрасните храмове, е каменна крепост на страха, ад. Под нейната надземна част има и долна, дълбоко в земята, в скалата, която е много, много стара, останала навярно от галските нашествия в Италия, а може би дори от времената на царете, както показва името ѝ — „Тулиан“[428]. В тази скала е имало извор. В ледените, пропити с влага килийки столетия наред палачите задушават осъдените на смърт или ако не са умрели от глад — отсичат със секира главите им. Тук са загинали Югурта[429], Верцингеторикс[430] и първенците от заговора на Катилина[431].

Килийката на Фабий в горната част на затвора мирише на гнило и плесен. Вечният полумрак в нея навява ужас, потиска душата, очите не могат да привикнат с него и все гледат нагоре: там, високо в стената, има отвор колкото кокосов орех, звездица, недостижима за осъдения, отброяваща неговите часове на отчаяние; струйката светлина прониква през отвора в зеленикавата чернота, плъзга се по камъните и отмерва времето. В килията цари лепкава тишина като в дъно на блато под зелен жабуняк.

Фабий слушаше своето дишане. Бързо, накъсано, свистящо. Сякаш в мрака е скрит още някой. Човек или звяр. Фабий извика името на Квирина, за да разкъса веригата на страха. Уплаши се от собствения си глас: бе тежък като желязо, като секира. Той се сви върху сламата и зачака. Нощ, ден, нощ… Понякога времето ти се струва по-жестоко от палача.

Плесента от стените пропълзя и в мислите му. Искрицата надежда се задушаваше в мократа плесен, отчаянието вземаше връх, късаше нервите му. Отворът в стената се ухили, заприлича на главата на Медуза, лъчите светлина се превърнаха в змии. Чудовището ставаше все по-голямо, приближаваше се, змиите съскаха. Фабий обезумя от страх. Риташе стените, удряше с юмруци квадратните камъни, по които се стичаше зелената вода, крещеше.

Умори се. Падна върху гнилата слама. Студът проникваше до костите му. Чакаше. Какво, о богове, какво чакаше?

Днес, още призори, началникът на затвора му бе съобщил, че по залез-слънце ще бъде обезглавен. Публично, на Форума, пред очите на императора.

Главата му се изпразни, не можеше за нищо да мисли, пролежа така цели часове, сякаш вече мъртъв. С просветляването на отворчето той се оживи. Навън сигурно грее слънце. Лъчите му заливат къщичката на Балб, градинката, Квирина. Фабий съвсем отчетливо виждаше Квирина: в бял хитон, върху който се е разпиляла черната грива на косите й. Тя полива цветята. Скавър се връща от нощния риболов, Балб се готви да иде на работа. Закусват заедно. Те се стараят да я разсеят. Балб философствува върху живота. Скавър разказва за реката. Тя ги слуша, но не чува за какво й говорят, мисли си за мен.

Фабий скочи. Образите се разпиляха, изгубиха очертанията си, избледняха. Така е по-добре. Да не ги вижда. Да не мисли.

Времето летеше.

Светлинката горе в отвора става по-ясна, денят е в разгара си. Болка пронизва слепоочията му. Всичко му причинява болка. Мисълта за живота там, навън. За слънцето. За родния дом. За Квирина, за баща му, за Балб. Боли, щом помисли за живота, боли, щом помисли за смъртта. Когато на човек му остават броени мигове, боли го от всичко, каквото и да мисли. Днес стократно по-силно — до плач, до отчаян вик, до желанието да удря глава от стената.

Катинарът на вратата заскърца. Вече? Фабий отскочи в ъгъла на килията. Влязоха двамина. Центурионът Камилий, който го бе водил при Тиберий на Капри, а вторият — кой е вторият в сивата туника на затворнически роб, с почерняло лице? „Татко! О, богове! Дали ще ми каже нещо добро за мен? Нещо, което ще ми помогне да избягам? Което ще ме избави от смъртта?“ Той се хвърли върху баща си.

— Как можа да дойдеш чак тук, татко?

Старикът обърна благодарствено очи към центуриона. Камилий рязко се разсмя:

— Заради старото ми познанство с тебе. — Той му подаде глинено шише. — Вземи да си намокриш гърлото. Хубава вода е. Пийни си.

Фабий отпи. Вино! Той искаше да благодари на Камилий, но центурионът го изпревари, обръщайки се към Скавър от вратата:

— Ще се върна да те изведа, когато дойде време.

Баща и син останаха сами. Скавър широко разтваряше очи в полумрака. Фабий трескаво следеше израза на лицето му, за да отгатне вестта. Защо мълчи? Да каже! Фабий стоеше — мускули, жили, нерви, опънати до скъсване. Скавър мълчеше. Оглеждаше зидовете, по които се стичаше лигава, зелена вода. Отвори уста… Най-после, най-после!

— Не ти ли е студено тук, момчето ми?

Надеждата мигновено се изпари. Мрак. Искрицата надежда угасна.

Край. Напрежението у Фабий спадна, той преглътна на сухо и произнесе:

— Дошъл си да се простиш с мене, нали?

Гърлото на Скавър се сви, дъхът едва се провираше през отвора на гръкляна, гласът му хриптеше, очите блуждаеха по килията.

— Ти знаеш…

— Знам, татко.

— Ние не допускахме това — чу се гласът на стария сякаш отдалеко.

— Трябваше да се очаква, татко.

Едва сега бащата погледна сина си:

— Съжаляваш, нали?…

Фабий мълчеше. Той дълго мълча, после попита:

— Какво ще стане с Квирина?

Скавър говореше утешително:

— Не се грижи… аз, всички ние… не мисли сега за това. Тя чака навън с Балб. Искаше да влезе с мен, но не я пуснаха. Дръжи се смело — успокояваше го той; за нищо на света не би му казал, че от плач Квирина вече почти не вижда. — Това да не те тревожи, синко.

„И ти си смел — мислеше си Фабий, гледайки баща си. — Когато палачът вдигне на Форума секирата, ти дори очи няма да затвориш, мускулче няма да трепне на лицето ти, звук няма да издадеш, макар и да страдаш като ранено животно, знам те аз. Ах, защо не съм и аз смел като тебе! Но когато застана там — трябва да бъда като тебе.“

— Какво стана с Апелес и Мнестер?

— Апелес получи три години изгнание, а Мнестер и другите по една година.

— Това е добре — каза Фабий. — Това е добре. После пак ще играят. И заради мене ще играят. Поздрави ги, татко.

Настъпи тишина, пълна с неизказана, угнетяваща, терзаеща мъка.

Подир малко Скавър рече:

— Ще се снабдя с нова лодка. Балб ще ми додаде нещо. Какво ще кажеш, какъв цвят да я боядисам? Кой цвят обичаш?

— Синия — отговори Фабий. Стори му се, че отвън долетя някакъв шум. Напрегна слух.

— Добре. Синя ще я боядисам — съгласи се старецът и си помисли: „Страшно ще ни липсваш, синко! Как ще живеем без теб?“ А на глас каза:

— И Квирина обича синия цвят.

Фабий стисна зъби. С каква болка слуша името й!

В душата му се разля студен мрак. Пи от шишето и отново му се стори, че долавя далечна глъчка.

— Това са хора, тези гласове отвън, нали, татко?

— Да.

— Много ли са? — попита с надежда Фабий, като че ли от това зависеше животът му, като че ли народът отвън можеше да го спаси.

— Игла да хвърлиш, няма къде да падне. Само че затворът е обкръжен от преторианци. Поне четири манипули, така ми се чини…

„Да — казваше си с болка Фабий, — манипули, кохорти, легиони. До зъби въоръжени. Император, сенат, войници. Това е октопод, който задушава всичко, що му се изпречва на пътя. Унищожава всеки, който вдигне глас или ръка. Както мен. А другите ще се уплашат. Макар да са толкова много! В театъра бяха хиляди. Но октоподът ще ги уплаши, притисне, удуши. Разбушуваното море от хора ще се превърне в застояла вода, в безгласна, малодушна тълпа, защото октоподът има хиляди пипала.“

Ужас обзе Фабий. Очите му се разшириха трескаво, стисна юмруци, страдалчески гънки се врязаха край устата му.

— Всичко е напразно, татко. Тяхната власт укрепва от ден на ден, ние сме мравки в сравнение с тях — ще ни стъпчат, ще ни смачкат. Ако падне един тиран, на негово място идва друг, още по-жесток. Изгубили сме играта завинаги. Напразно писах „Фаларис“. Напразно играх тази роля — нищо не постигнах. Напразно съм живял…

Фабий стана, ръцете му висяха безпомощно. Бащата прихвана сина си за раменете, опря го до стената и му каза, като го гледаше съвсем отблизо:

— Ти си много по-умен от мен, сто пъти си по-умен, но сега не си прав, Фабий. Да беше видял само какво стана след представлението! Цяла нощ Рим беше на крака. Хората викаха: „Долу тиранът! Долу Калигула!“ А след като преторианците ни изгониха от Форума, събрахме се в цирка и там бяхме още повече, отколкото на Форума…

Фабий подканваше с поглед баща си да продължава. И Скавър, който умееше да мята мрежата в реката, а не да приказва, заговори необикновено бързо:

— То се знае, преторианците се нахвърлиха върху нас с мечове. Ама ние не им се давахме лесно. Вярно, много хора убиха, но и доста войници паднаха. После ни подгониха да ни затворят. И аз им се изплъзнах.

— Виждаш ли — каза огорчено Фабий. — Разкъшкали са ви като кокошки. И пак ще настане тишина, никой няма да гъкне дори.

— А, не си прав, сине. Послушай само как се бунтува тълпата отвън! Пък да можеше да чуеш какво говорят! Твоята пиеса здравата ги размърда. Ти им каза истината за Калигула. Тиранин безчувствен! И хората го разбраха. Не им се чуди, дето толкова дълго бяха слепи, че разрешиха да им се запуши устата и замажат очите с милостини и цирк. Ти им отвори очите, синко. Започват по-добре да виждат и вече няма връщане назад.

Фабий жадно поглъщаше всяка дума на баща си.

— Ама представи си само, че и до тази сутрин — а днеска сме вече трети ден след представлението — из цял Рим има надписи против императора. И то толкоз много! А пък какви!

В полумрака не се виждаше как очите на Скавър се наливат със сълзи.

— Право казваш, Фабий: падне ли един тиранин, на негово място веднага изскача друг. Само че ние винаги ще сме повече, отколкото са императорите. Не е ли така?

Фабий дълго и мълчаливо гледаше баща си. Гледаше неговото старо лице на почтен човек, ръцете му, които той неумело криеше под мръсното си наметало, за да не се вижда, че треперят. „Ех, татко мой! Когато дописах «Фаларис» и се веселяхме, ти хабер си нямаше какво ще ми струва тази пиеса. Какво ли ти е сега на душата, като гледаш тук своя син, с когото така се гордееше, като го виждаш за последен път?! Каквото и да приказваш, не можеш да скриеш, че ти трепери гласът, татко!“

Фабий едва преглътна с пресъхнало гърло, така му се искаше да каже нещо на баща си… но не знаеше какво би могъл да му каже на раздяла…

От отвора в тавана блика ярка светлина, навярно е пладне.

В килията надникна Камилий:

— Време е, дядо, да си ходиш.

— Ти ме попита, татко, дали не съжалявам. Не, не съжалявам, за нищо не съжалявам. Ако имаше начин да се измъкна оттук, пак бих играл. Иначе не мога да живея. Ако сега не беше станало това, то щеше да стане при следващия случай.

Фабий гледаше в стената, гласът му сякаш идваше отдалече:

— Веднъж Сенека каза, че животът е като пиеса. Няма значение колко е била дълга, а дали добре си я изиграл. И виждаш ли, татко, хиляди пъти казвах на Квирина, че копнея да изиграя една голяма трагическа роля. — Той нервно се разсмя. — Само че никой не предполагаше, че моят партньор ще ме принуди да стигна до другия

финал на пиесата…

— Сине! — пресипнало изрече Скавър и нищо повече не можа да добави.

— Е, това е, татко. Комедия е нашият живот… — Престорено веселият глас на Фабий секна. — Само едно ме терзае. Че тази своя *роля* трябва да я играя пред зверове, които възторжено ще ми ръкопляскат. Тръгвай си, татко! — Прегърна го и го целуна. — Поздрави Квирина. Целуни я от мен. Кажи й да не плаче. Да не плаче! Поздрави я. И Балб поздрави. И всички приятели. Тръгвай си вече! Тръгвай!

Старият рибар мина през ниската врата, направи няколко крачки — те отекваха твърдо и уверено, но изведнъж се опря о стената, нямаше сили да продължи. Камилий затвори вратата на килията и поведе Скавър през черния коридор, осветен от кадящите, затъкнати в стените факли, към изхода на затвора.

Фабий се отпусна на сламата, до него стоеше глиненото шише с вино. Също като онова, в което Квирина му бе донесла вино при пясъчните дюни край Остия.

Милваше грапавата съдина… и тя сякаш беше вълшебна, таванът на килията се разтвори, отново го лъхна топлата вечер в Остия, с хилядите жълти очи на звездите, и лицето му грейна усмихнато към небето. Някъде отдалече долиташе шум — това е морето, това е морето, приглушеният смях на Квирина пари, пари и дъхът й, парят, изгарят го устните й и пръстите му се заравят в нейната черна грива, пясъчната дюна е мека, люшкащо се легло… свят му се вие… пропада…

Морето не престава да бучи, времето лети, разбушуваната кръв се успокоява, да отплуваме някъде далече, мила моя, на Острова на щастието, нашият дом, нашият дом, нашият дом…

Шишето издрънча в стената, разлетя се на късчета. Едно остро късче охлади дланта му. Килията се затвори и по стената потече зелена плесен. Отворът над него започна да аленее от залязващото слънце.

Народът се тълпеше около Мамертинския затвор, плътно обкръжен от кордони войска. Хората се спираха, жестикулираха, говореха високо или си шепнеха. Преторианските патрули едва си пробиваха път в тълпата. Млад военен трибун, сенаторско синче, стегнато в лъскава броня, извика:

— Не се спирай! Преминавай! Не стой! Или ще заповядам да ви разпръснат!

— Я си запуши устата, палячо!

— Кой каза това? — изписка трибунчето.

— Ха-ха-ха! Познай де!

Лъскавата броня издава заповеди, които разсмиват тълпата. Преторианците изтласкват с копия купчината хора пред себе си, но зад гърбовете им мигом израства жива стена. По-добре да се отдръпнат, по-добре да се махнат оттук; младото трибунче търси защита сред преторианския кордон; нарежда на барабанчиците да заглушат виковете на тълпата. Но барабаненето само раздразва хората:

— Пуснете Фабий Скавър!

Виковете се засилват. Преторианците уплашено оглеждат човешкия поток.

Скавър се промъква през тълпата към стъпалата на храма на Конкордия[432]. Квирина го зърва и с усилия стига до него. Той я хваща за ръка и я повлича към стъпалата. Сяда тежко до Балб.

Тя не откъсва очи от устата му:

— Говори, за бога, най-после! Какво каза? Говори по-бързо!

Старецът прижумява. Иска да си представи своето чедо, да продължи за себе си миговете, в които бяха заедно. И заеквайки, започва да разказва.

Квирина поглъща жадно неговите бавно отронващи се думи, взира се в израза на лицето му, иска да проникне под притворените му клепачи и цяла разтреперана, повтаря: „Говори! Говори!“

— Питаше за теб, Квирина. Праща ти поздрави. И на теб, Балб.

Хълцането на девойката разкъсва сърцето му.

— Не плачи! Да знаеш само колко е смел…

Скавър изтрива с длан пресъхналите си устни:

— Тупна ме по рамото и каза, че комедия бил нашият живот…

Квирина ясно чуваше гласа на Фабий. Отново я разтърси плач.

Скавър също чуваше смеха на сина си — престорен, нервен. И този смях го мъчеше. Не знаеше как да притъпи мъката си, какво да стори, за да не заплаче на глас. Подсмръкна няколко пъти, буца заседна в гърлото му.

— И знаете ли още какво стана? — понижи той глас. — Оня центурион, Камилий, дето дойде тогава за Фабий в Остия и днеска ме пусна при него, му донесе вино! На очите си да не повярваш! Едно хубаво глинено шише, ей толкоз голямо, пълно с вино.

— Виж ти! — възкликна Балб. — Значи, и вино им дават там!

Квирина си спомни за глиненото шише: „Аз го забравих тогава в пясъка край Остия. — Тя слушаше шума около себе си. Това бе тълпата, която се движеше също като дюните. И шумеше. — Също

като морето, с хиляди гласове, а пясъкът — мек и топъл, небето и морето, обсипани с жълтите точки на звездите, и аз бях тази вечер щастлива както никога в живота си… Гореща вечер… А днес е душно, едва се диша, и такава тежест притиска гърдите, така съхне гърлото. Слънцето вече залязва. Скрива се…“

Тя се обърна към Скавър с изплакани очи:

— И какво друго каза?

Старецът погледна към залязващото слънце, затвори очи и през стиснатите му устни едва се чуваха думите:

— … да си боядисам новата лодка синя. — После притегли Квирина до себе си и нежно, колкото умееше, я целуна по устата. Искаше да й каже, че тази целувка й изпраща Фабий на прощаване, но не му се обърна езикът. Тя го разбра. Пребледня, оброни глава на коленете си, покри очи е малките си длани.

— Абе колко пъти му се е разминавало на осъдения в последния момент… — каза Балб.

Квирина вдигна към него зачервени очи. Тяхната чернота беше помътняла, това не бяха вече онези сияещи очи, угаснали бяха пламъчетата в тях. Но сега отново грейнаха, момичето отчаяно се хвана за сламката надежда.

— Стават такива работи. Веднъж на самия ешафод замениха смъртната присъда с изгнание. Аз бях там. Човек никога не знае какво може да му се случи.

Квирина едва дишаше.

— Всичко е възможно — тихичко продължи Балб. — Нали го знаеш какъв е бърз Калигула в тия работи? Привечер нещо се шушне, а през нощта робите вече влачат трупа от Мамертин към Тибър. Не е ли така? А ето сега — вече цели три дни нищо не прави?

— Да, така е — въздъхна девойката.

Балб кашляше, задавяше се от това, което говореше, целият трепереше от своята добронамерена лъжа, но продължаваше:

— Колебае се. Това само по себе си е вече добро знамение.

Сърцето на момичето се мяташе между неизмеримата мъка и зрънцето надежда: веднъж вече го бяха водили с вързани ръце при императора, а той го пусна. Фабий е роден под щастлива звезда, винаги е имал късмет. Дано и сега, ах, дано и сега!

Центурионът Камилий изскочи от вратата на Мамертинския затвор. Проби кордона преторианци, потъна в хорската навалица, търсеше някого, питаше за някого. Дали за Скавър? За бащата на Фабий? Да. Ей там е, на стъпалата на храма на Конкордия.

Той седеше там с Квирина и Балб, хората от деликатност ги бяха оставили насаме, преди да видят любимата глава сред локва кръв.

Центурионът зърна стария рибар и се поколеба. О богове, понякога е по-трудно да направиш една крачка на Форума, отколкото да минеш през куп трупове на бойното поле. Вървеше бавно, едва движеше крака. Спря се пред Скавър. Той го погледна неразбиращо. Камилий беше забол очи в земята.

— Може да не чакаш повече, дядо…

Рибарят учудено се взря в него. И гласът му изхърка:

— Какво? Какво казваш? Пуснаха ли го?

Думите заседнаха в гърлото на центуриона. Очите му шареха настрани. Как да му каже, че Фабий не можа да избяга от съдбата си? Че шишето вино, което му беше занесъл, е счупено и на едно от парчетата засъхва неговата кръв… Той погледна Скавър в очите:

— Не го пуснаха. Самоуби се.

Квирина чу това. Обля я ледена вълна. Впи пръсти в лицето си. Не се помръдна, не продума. Скавър бавно, несигурно се изправи и едва изрече:

— Ти… можеш ли да ми… го дадеш… после?

Камилий се отдръпна:

— Не искай невъзможното, дядо. Нямам представа какво ще наредят да направим с трупа.

Скавър постоя малко, отпуснал безсилно ръце, после хвана девойката за ръка:

— Хайде да си вървим.

Поведе я като дете. Балб пристъпваше след тях. Вървяха през Велабъра. Дюкянчетата бяха празни, безлюдни. Само бездомни кучета се скитаха край тях и душеха за отпадъци. Минаха през моста на Емилий, полупресъхналият Тибър бавно течеше на юг — жълт като месинг, блатата воняха; после поеха покрай императорските винени складове; и тук беше безлюдно, само по бунищата си играеха голи деца — с големи глави, подути коремчета и тънки крачета — и мъкнеха насам-натам мръсни котки, вдигаха врява.

Квирина крачеше машинално, с широко отворени, но невиждащи очи, не плачеше, не мислеше, не чувствуваше нищо. Влязоха в дворчето на Балб, Квирините цветя в лехите, покрай плета вехнеха. Тя изтръгна ръката си от голямата длан на Скавър и влезе в къщи.

Мъжете безпомощно останаха навън. Старият рибар оглеждаше небето, което на запад вече аленееше, а на изток от тъмносиньо преливаше в сивкаво.

— Я ни приготви нещо за вечеря — каза Балб на Квирина, като надникна в открехнатата врата.

Вътре беше тихо.

Балб отведе Скавър по-далечко от вратата и го накара да седне на пейката под старата маслина, единственото дръвче в дворчето. И му прошепна:

— Какво ще стане сега с нашето момиче? Той й беше всичко на този свят. Живееше заради него и заради тяхното театро… Другите ги изпращат в изгнание за година. Ами тя? Кажи де!

Скавър оглеждаше дворчето, като че ли нещо търсеше, и мълчеше. Мислеше за сина си. Дори трупа му не ще може да погребе. През нощта ще го хвърлят в Тибър. Днес има пълнолуние. Нощта ще бъде светла. Ако почака с лодката някъде по течението под Тестаций, може и да го улови. Водата е намаляла.

Откъм къщата не се чуваше никакъв шум. Над главите им изписука и се размърда дроздът в окачената на маслината клетка. Балб стана, свали клетката.

— Отивам да видя какво прави.

Квирина седеше на столче в ъгъла, опряла лакти на колене, а лицето — на дланите си.

— На̀ ти дрозда в стаичката, искаш ли? — тихо каза той.

Тя не отвори очи, не се помръдна, не отговори. Балб запристъпя от крак на крак.

— Няма ли да ни дадеш нещо да хапнем?

Мълчеше. Балб излезе, окачи отново клетката на маслиненото дърво, отиде за вода от кладенеца и се зае да полива Квиринините цветя. Девойката стана и тръгна механично към мазето за мляко. Балб я следеше с печален поглед. Вървеше бавно, нямаше и помен от бързите й движения, нещо я спъваше. Когато се връщаше, тя каза:

— Нямаме друго освен хляб и мляко.

— Нищо, предостатъчно е — тутакси я успокои Балб. — Чудесна вечеря.

Тя раздели млякото в три канчета, наряза хляба и изнесе яденето на двора. Вечеряха под маслиненото дърво.

— На мен си наляла много мляко, а на себе си почти нищо ядосваше се Балб и искаше да й отсипе. Квирина дръпна канчето си. Балб изля млякото на земята. Измърмори:

— Видя ля какво стана! Без друго е малко, а отиде в земята.

Ще отиде в земята, ах, не, няма да отиде в земята, помисли си Квирина; същото си мислеше и старецът — ще му даде ли реката

тялото на сина му?

Вестта за самоубийството на Фабий се пръсна мигновено. Хората се връщаха от Форума в своя квартал отвъд Тибър. Но не отиваха по домовете си, а на тълпи се отправяха към Скавър. Знаеха, че ще го намерят при Балб. Отдалече го зърнаха на дворчето.

Спираха нерешително край портичката, после плахо, бавно влизаха и прегръщаха бащата на Фабий. Жените пристъпваха и ниско скланяха глава. Дворчето се напълни с хора, които мълчаливо, без да издадат звук, триеха с опакото на дланта сълзите си и не вдигаха взор.

Скавър се опомни, прекара ръка по брадясалото си лице и каза:

— Така е по-добре… Добре е направил. Защо да доставя удоволствие на враговете си.

Хората кимаха с глава, разнесе се шепот на съгласие, но никой не мръдна от мястото си; продължаваха да стоят упорито, докато се стъмни, стояха мълчаливо, сякаш бдяха край мъртвия.

Пред кръчмата „Разногледият бик“ чакаше висока двуколка с нарисувани върху страничните й дъски ярки актьорски маски. Но черната кобилка днес не беше нагиздена с такъми от лъскави пайети, нито пък имаше на главата си кичур пера от розово фламинго.

Артистите бързо товареха вещите си. По мръкнало, веднага след самоубийството на Фабий, преторианците доведоха изгнаниците тук и настояваха, както беше заповедта, незабавно, още през нощта, да напуснат Рим, Ганио почерпи хубаво преторианците и това помогна да се отложи тръгването до заранта. Артистите прекараха цялата нощ в мълчаливо бдение. Волумния дълго, безутешно плака. Не защото отново ще тръгнат в изгнание, а защото Фабий няма да бъде с тях.

Волумния и Грав подреждат багажа в двуколката, а останалите им помагат в пренасянето. Преторианската чета ги зяпа, командирът им стои разкрачен, плюещи във въздуха с кръсия си бич и ги подканя да побързат:

— Дяволите да ви вземат, какво се мотаете? Вече трябваше да ви няма тука!

— Не плямпай много, плашило! — мърмори Волумния.

— Ето, последната торба — казва Муран.

— Качвай се! Потегляй! — вика центурионът.

Волумния не се интересува от командите му. Тя се обръща към останалите:

— Абе, хора, ами Квирина?

— Тя не е осъдена, може да си остане в Рим — подхвърля Памфила, дошла да се прости с трупата.

Волумния й мята зъл поглед:

— Не можем да я оставим самичка.

— Ще я вземем с нас — казва Мнестер. — Способно момиче е, много нещо научи, а като се натовари с работа, по-лесно ще понася мъката си.

— С нас ще й бъде по-леко — обажда се Грав.

— Ще се отбием да я вземем — казва Лукрин, но центурионът, който чува разговора, се развиква:

— Никакви отбивания! Направо към Есквилинската порта и вън от Рим!

Договориха се Мнестер да отиде за Квирина и да ги настигнат при Есквилинската порта.

Квирина изми и подреди по навик канчетата, запали светилника и както винаги се приготви да кърпи дрехите.

Скавър стана.

— Накъде? — запита го Балб.

— В къщи — отговори той, но си мислеше за реката.

— Няма ли да е по-добре днес да останеш тук?

— Не. Ще взема лодката и ще ида за риба… По реката ще ми е по-леко.

Когато си отиде, тишината стана още по-тягостна. Балб наблюдаваше как Квирина шие паллата, чистеше фитила на светилника, ядосваше се, че дървеното масло е лошо, че само пращи и кади.

Квирина остави паллата и взе друга дреха. Това беше туниката на Фабий. Туника от жълто платно. Тя беше боядисвала платното, тя беше бродирала по него червените кръгове, тези весели мишени. Колко пъти беше играл с нея смахнатият Санио, на когото зрителите толкова се смееха. Ръцете й се разтрепериха. Туниката на Фабий. Вече няма защо да я кърпи, той вече няма да я облече. Разтърси я плач, грабна туниката и избяга в стаичката, където спяха с Фабий. Строполи се върху леглото, зарови лице в жълтата дрипа, като задушаваше в нея хлипането си. През стената от тръстика Балб я чуваше как плаче. Влезе при нея със светилника. Синкавата светлина се разля из малката стаичка. Помилва девойката по косите, съвсем леко, за да не усети, че му трепери ръката.

— Поплачи си, момичето ми, ще ти олекне. Не можеш да го върнеш. И от нищо не се бой. Нали съм с теб! Изплачи се, после си поспи, а утре ще грейне слънчицето… и… работа ни чака, нали знаеш? Аз ще довърша фенера. Ще ми помогнеш да го окачим, та да ни е по-

светло. У дома трябва да е светло. А сега легни да си поспиш, пък утре аз ще те събудя, щом изгрее слънцето.

Угаси светилника и тихо, на пръсти излезе.

От всичко, което й каза, в мислите й се запечата само думичката „дом“. Дом. Дом. Дом. Това беше тяхна дума, това беше свята дума и в нея се съдържаше цялото им щастие.

Балб седеше в кухнята, стаил дъх, и напрегнато се вслушваше. „Не престава да плаче, не престава да хълца. Това е добре. Ще се умори и ще заспи. Утре няма да ида на работа. Ще я оставя хубаво да се наспи. Сънят ще я подкрепи.“

Квирина стихна, лежеше възнак на леглото, където всяка нощ спеше с любимия си. Кръвта бучеше в слепоочията й, пулсираше ту бързо, ту забавено, ту я разтърсваше с бясна сила. Наоколо й цареше пълен мрак.

Чуваше как Балб тихо крачи зад стената. „Дано само не дойде пак, не искам да ме успокоява, от това още по-тежко ми става, искам да е тихо, искам спокойствие.“

„Умори се от плач, заспа, спи вече“ — помисли си Балб и също си легна.

Нощта бе тиха, но изострените сетива на Квирина улавяха и най-незначителния шум. Животът през нощта не замира, животът се обажда из мрака. Някъде далече пиянски глас каканиже стара песен, която долита до нея през отворения прозорец. Постепенно гласът отслабва, замира. В съседната къща заплаква дете, шш, шш, шш, чедо мое, спинкай, това е гласът на майката. „Но не, това е друг глас, ах, това е твоят глас, мили мой! Какво разпръсква така мрака? Защо редее, избледнява? Става светло! Съмва ли вече? Денят ли настъпва? Да ставам ли вече? Да направя ли закуската? За кого? Не за теб. Да пея ли? За теб вече не мога да пея. Живеех само за теб, но теб вече те няма. Няма да дойдеш. И сто години да те чакам, няма да дойдеш, вече никога няма да те дочакам, никога.“

Жълтата туника с червените кръгчета лежи до нея. Квирина я сграбчва, устата й пресъхва. „За последен път игра с тази туника в латифундията в Тревиниан. Същата вечер хванаха роба точно когато крадеше, страшно го биха с бичове. Робът виеше от болка, аз плачех, а Фабий ме успокояваше: «Не плачи, момичето ми, няма нищо страшно. Ако бях на негово място, нямаше и да гъкна. Няма да умре. Болката ще премине, раните ще заздравеят, а животът си остава. Винаги има нещо, заради което си заслужава да живеем, мила моя. Какво значение имат някакви си болки? Някакви си страдания? И това е живот! Само ти да

си с мен!»“

„Само ти да си с мен…“

Отчаянието стисна гърлото й, тя застена. „Но ти вече не си с мен. Животът ми остана. Защо ми е този живот, защо ми е този живот без теб… — Мракът я душеше. Капки студена пот избиха по челото й. — Ти не може да ме оставиш тук самичка, не може, не може!“ Отново заплака. Мачкаше с две ръце туниката на Фабий, притискаше я до устата си, за да заглуши плача си.

„Мили мой, къде си сега? Накъде да тръгна, за да те намеря? Чакаш ли ме? И ти не можеш да бъдеш щастлив без мен, сто пъти си ми го казвал. Знам аз. — Зениците й се разтвориха широко, засияха. — Трябва да сме заедно, иначе не може. Нито миг не може!“

Усмихна се в мрака, преизпълнена, с копнеж, със страстно желание да бъде с любимия си. Усмихваше се като дете, което след миг ще тръгне на път, на отдавна жадуван път.

Стана. Зашляпа тихо на босо, пристъпи като насън към рафта. Ръцете й зашариха, търсеше нещо. Желязото охлади горещите й длани.

Приседна на леглото, отпусна лявата си ръка. Заболя я леко, но не охна. Затвори очи. Живата топлина потече като гъсто поточе по отворената й длан и пръстите. Отпусна се на леглото. Представяше си лицето на Фабий. Стори й се, че се приближава. Това беше прекрасно!

„Виждаш ли, мили мой, вече ще бъда с теб.“ Усмихваше му се нежно. Гъста, струяща тъмнина се затвори над нея.

Зазоряваше се.

Артистите чакаха Квирина отвъд Есквилинската порта.

— Трябва веднага да й намерим някаква работа, та да не мисли постоянно за това — разсъждаваше на глас Волумния.

— Защо се бавят? — вече за десети път питаше Лукрин и все гледаше към портата, през която се вливаше поток коли и хора от селата, но рядко някой излизаше от града. И внезапно съзря Мнестер. Идваше сам. — Така си и знаех, Квирина няма да напусне Рим.

Мнестер бавно се приближаваше. Носеше някакъв вързоп. Винаги червеното му лице сега беше бяло, винаги весело искрящите му очи — помръкнали. Онемели, с широко отворени очи, артистите стояха като вцепенени.

— Какво има? Казвай бързо! — извика Волумния.

Той мълчеше и развързваше възела.

— Балб ни изпраща това — пророни с глух, не свой глас и започна да изважда туниките, маските, гримовете и центункула на Фабий.

— Къде е Квирина? — изкрещя Волумния.

Мнестер продължаваше мълчаливо да изважда разни вещи от вързопа. Пъстрите полички на Квирина за танците, панделките за косите й, сандалките.

Волумния избухна в плач.

59

Най-почитаната богиня бе Венера, най-висшето божество — златото.

Практичният дух на Авиола смеси двете божества: някакъв посредствен скулптор му направи Венера от чисто злато. И това изделие по вкуса на разбогателия простак стои върху висок пиедестал в триклиниума и свети като слънце, от което можеш да ослепееш.

Сенаторът се гордее с божеството, хвали се с него: тежи повече от две хиляди либри, струва повече от един голям дом за наематели.

Авиола заговорнически подмигна на скъпоценната статуя. „Няма как, златна моя красавице, трябва да се преместиш на Палатина. В императорския дворец няма да изглеждаш по-зле“. И ласкаво духна прашинка от пиедестала. После вдигна очи нагоре: „Знам, сияйна красавице, че не си за там, ама нали Марс ти е бил любовник! Хайде, помагай ни заради него да надвием колебанията на императора.“

Днес констелацията, както казват звездобройците, е най-благоприятна за нашите дела: от една страна, римският народ не се отказва от своите демонстрации, а от друга — страшните вести за нападенията на германците по имперската граница. И едното, и другото трябва да подействуват на Калигула.

— О богиньо! Подбутни това упорито магаре да тръгне най-после натам, накъдето ние искаме! Бъди милостива, златна моя красавице!

Приятелите на Авиола започнаха да се събират, за да бъдат тук преди идването на скъпия гост.

Когато се появи Хатерий Агрипа, всички млъкнаха. Сенаторските лица се изопнаха от съчувствие. Заобиколиха го, прегръщаха го. В гласовете им прозвуча нещо като дълбока тъга.

— Каква мъка е това за теб! Каква мъка е и за нас!

— Такъв надарен и благороден момък!

— Винаги ми е изглеждал прекалено замислен!

— Каква загуба за Рим, о богове!

— Кажи, скъпи, защо… защо направи той това?

Хатерий се отпусна тежко в креслото, притвори очи, но върху лицето му нямаше и следа от мъката, която може да изпита един баща при загубата на сина си. Римският благородник е винаги овладян. Пред очите му стоеше писмото, написано от сина му, преди да умре. „Обичах живота, татко. Душата ми сияеше като слънчев ден в твоите

градини. Но ти, татко, превърна в мрак това сияние. И аз не виждах вече изход. Не мога да живея в един свят, в който няма нищо друго освен алчност, мръсотия и страх…“ Хатерий проговори:

— Той беше болнав, приятели мои. Беше наивен мечтател, прекалено детински по нрав за годините си. — Хатерий въздъхна. — Беше безволев момък. И малко поет. Жалко.

— Горкото момче! — въздъхна Авиола.

— Сега оставаш самотен — добави Бибиен.

Всички кимнаха съчувствено, без да съзнават, че в техния свят всеки е самотник.

— Рим прилича на настръхнал таралеж — каза Пизон, като влезе. — Настръхнал, чак страх да те хване.

— Срещу нас ли е настръхнал? — попита Авиола.

— Днес не. Днес е настръхнал срещу другиго. — Пизон вдигна с присмехулна учтивост очи към статуята на Калигула.

— Тези дрипльовци реват като полудели, всяка втора дума е ругатня! — рече Даркон. — Горкият ни император!

— Нека си реват. И подир мен ревяха. Според тях аз съм крадец и мошеник — обади се Бибиен.

— А пък аз — гнусен блюдолизец — добави Друз.

— Аз пък — кожодер и касапин на човешко месо — изсмя се търговецът на роби Даркон.

— Горкичките, ще си съдерат гърлата — иронично вметна Друз. — Днес вече пресипнаха. А утре, когато стадото им остане без овен — този комедиантски кресльо, — до един ще онемеят.

— А какво стана със смелия защитник на Фабий — Сенека? — попита Даркон.

Авиола силно се разсмя:

— Отиде в Баи да се лекува от уплахата си. — И като се обърна към Даркон, добави тихо: — Беше с единия крак в гроба. Калигула прие като лична обида това, че се зае със защитата на Фабий. По време на вечерята наредил на Херея да издаде заповед да го удушат още същата нощ. Но Цезония му казала: „Защо ти е нужно това? Той е охтичав. Лекарите му дават най-много още два-три месеца живот. Остави тая работа на Танатос.“ И Калигула се позамислил и заявил: „Права си, мила моя. Нека друг бог свърши това вместо мен!“

При тези думи Даркон се усмихна:

— Знаменито! Друг бог! Каква власт има над него тази жена!

Авиола сви рамене:

— Интересно докога? — После се обърна към Бибиен: — А как

вървят работите на Палатин?

— До една седмица ще отворим лупанара в пълния му блясък! Отделили сме за него цялата западна част на императорския дворец. Тази до градината, където беше библиотеката на Тиберий. Чудесна е за целта. Само злато и коприна, драги приятели. Има да пулите очи! — Бибиен продължаваше с глас на пазарен глашатай: — Най-големият, най-разкошният, най-изумителният лупанар на света! Само за благородни римляни и ориенталски царе! Избрани красавици от цял свят! И освен това: жени и дъщери от най-знатните римски фамилии! Вход — хиляда ауреи! А при тройна такса — сензация: трите сестри на императора!…

— Престани! — уплашено извика Друз.

Бибиен сви рамене:

— Наивник! Императорът разправя за това наляво и надясно! Казва, че сам ще събира таксата. Няма нищо за криене.

Сенаторите се оживиха, само Пизон стоеше намръщен. Той имаше красива жена и не по-малко красива петнадесетгодишна дъщеря.

— На мен ми е интересна Ливила. Самият бяс е, огън момиче! — заяви Даркон.

— Аз пък обратното — бих опитал Агрипинила — мераклийски примляска Бибиен, — нежничка е като детенце.

Авиола стана неспокоен. Спомни си за Торквата, която поради тази опасност бе изпратил в Хиспания. Дали няма да стигнат и дотам Калигуловите пипала?

Друз с насмешка се обърна към Даркон:

— Ами нали Ливила е годеница на Луций Курион? А на тебе ти се иска…

— Мисля, че това няма да й попречи — отговори му Даркон саркастично.

— А на Луций? — ухили се Бибиен.

Разсмяха се силно:

— Дори императорската роза има бодли!

— Луций трябва да издържи.

— Луций има само полза от това. С него тя безплатно…

— С гладиаторите също… — смееше се Даркон — докато аз за такова удоволствие трябва да платя с цената на сто роба.

— Къде е Курион? — запита Хатерий.

— Ще дойде заедно с императора — обясни Авиола. — Императорът не прави и крачка без него. Струва ми се, че дори своя Инцитат не обича вече така, както Луций.

Даркон се наведе и тихо го попита:

— Какво е настроението по нашите въпроси?

Авиола показа с поглед златната Венера:

— Подарък за него.

— О богове! Бива си я!

— Тежи повече от две хиляди либри. Много разчитам на днешната среща — добави Авиола.

Даркон примижа скептично:

— Доста се провлачи тази работа. Нашият господар е неустановен човек. Виж как постъпи със Сенека! Ами ако прехвърли и войната на други богове?

Пизон си спомни за римските тълпи и за свирепостта на Калигула, потри ръце и обобщи мисълта си:

— Днешният разговор с него няма да бъде труден.

Всички бяха на същото мнение. Кимнаха.

Но се лъжеха. Тези дни императорът наистина беше изпитал непознат досега страх. Но щом се окопити, изпадна в ярост. Срещу народа и срещу сената. С народа — тази неблагодарна, мизерна сган според Калигула — ще се справят Херея и неговите преторианци. Но със сената? Със сената той лично трябва да си разчисти сметките!

Калигула се тресеше от злоба само като си спомнеше как в дните на смъртоносна за него опасност сенаторите го зарязаха, изпокриха се в дворците си и го оставиха на произвола на съдбата. А как дръзко се осмеляват сега да го канят на гости! Направо го задължават! Проклинаше се, че в онова добро настроение след окончателната присъда над Фабий прие поканата на Авиола. Ами ако това е някакъв капан, заговор? Ами ако го примамват в леговището на звяра?

„Дали да не изпратя кошница с праскови на Авиола? Или пък изведнъж да подбера цялото това патрицианско гнездо, когато се събере у Авиола? Да направя една хекатомба на боговете?“

Но кръвожадният инстинкт скоро отстъпи пред инстинкта за самосъхранение. Не, ще насъска срещу себе си цялата римска аристокрация, последната си опора наред с армията. Не бива да засипва извора на златото, който е по-ценен, ако тече по малко, но постоянно, опасно е да получи изведнъж много, а после — нищо. Но да им отмъсти — трябва!

„Кълна се в името на Херкулес! Ще ви дам аз да се разберете! Здравичката ще ви разиграя заради тази дързост!“ Нареди на Херея да го съпровождат две центурии преторианска конница до двореца на Авиола.

Процесията потегли в мига, когато Скавър описваше на Фабий в затвора как бурята, избухнала в театъра, се е пренесла на римските улици.

Сенаторите бяха в отлично разположение на духа, а отлежалото хиоско вино още повече ги развеселяваше.

Но изведнъж в триклиниума дотича управителят и доложи на Авиола:

— Господарю! Към нашия дом се приближава войска!

Всички мигновено изскочиха на терасата, от която се откриваше изглед чак до храма на Херкулес. Там, където започваше да се вие нагоре пътят към двореца на Авиола, бляскаха на слънцето шлемове, брони и копия на преторциански конници. Дъхът на сенаторите секна.

О, богове олимпийски! Така императорът не отива на гости! Така войската излиза срещу съзаклятници.

Скупчиха се глава до глава, с капки студена пот по челата. Какво ли може да означава това? Никой не се чувствуваше чист пред съвестта си. А сега и най-малкият грях можеше да има тежки последствия.

Вчера сенаторът Тапон, комуто принадлежеше цялата търговска флотилия, си преряза вените. Бил говорил с насмешка за златната конюшня на Калигуловия Инцитат.

Снощи конникът Саберний получил от Палатин кошница с праскови заради това, че изразил неуважение към статуята на императора. А днес магистратите вече приписват неговите рудници за сяра към имотите на императора.

Непостоянството в настроенията на Калигула всява ужас: той до последния миг носеше на ръце Макрон! Доносник, кутийка с отрова, списъци на тези, които може да ограби и на които скоро ще им дойде редът — това е пътят на злата Калигулова воля.

Подпухналите лица на сенаторите бледнееха. Един другиго се гледат с подозрение. Да не си ти доносникът? За кого от нас идват? Или за всички? Настъпи паника. Могат ли да избягат? Да се скрият някъде? Не, не могат. Колко време им остава, докато войската дойде? Поне да изпием още по една чаша! Бързо! Разтреперените им ръце разливаха виното, когато поднасяха чашите към устата си. Зъбите им тракаха по кристала от ужас.

Калигула слезе от носилката и дори не погледна Авиола, който му се поклони при портата. Пурпурното наметало се влачеше подире му.

Императорът се втурна в триклиниума като тигър. Сграбчи кристалната ваза с лотосови цветя и я разби о пода:

— Юпитер Гръмовержец! Защо сте се събрали тук? Що за сборище е това! — крещеше той и гневно оглеждаше ужасените им лица. — Вие си позволявате да извикате императора както претор — престъпника! Не ви ли се харесва, че аз съм ваш съдия? Прищяло ви се е да бъде обратното, така ли?

Авиола отново се кланяше отчаяно на императора и пелтечеше:

— Господарю наш! Любими императоре!

— Ето ме, пред вас съм! Дойдох при вас, както искахте. Е, какво сега?

Втора скъпоценна ваза се разби о мраморния под и се пръсна на парчета.

— Благоволете да ми съобщите с какво мога да ви угодя! Какво желаете? — Хрипливият му глас ставаше все по-силен. — Какво ще наредят, какво ще заповядат благородните сенатори на своя император, за когото три дена дори не си спомниха?

С усилие на волята Авиола преодоля страха си. Усети истерична нотка в гласа на Калигула, позна, че императорският гняв не е жаден за кръв. Това го успокои. Но също така разбра, че няма лесно да се разберат с цезаря. Пристъпи по-близо до него, целуна края на пурпурната тога и започна учтиво да приветствува императора. Плавният тон на думите му успокои сенаторите. Те също започнаха да поздравяват императора, колкото можеха по-любезно.

Безгранична преданост. Вярност до смърт. Гореща любов към прославения император. (Авиола съзря задоволство по лицето на императора и погледна одобрително Даркон: чудесна дума — прославен!)

Императорът стоеше на входа и по неговото уродливо лице, обкръжено от редки рижи коси, се редуваха най-различни чувства. С движение на рамото той отхвърли извезаното пурпурно наметало в ръцете на Авиола и се отпусна върху челната лежанка в триклиниума. Успя да ги уплаши! Налетя върху това сборище като ястреб върху ято кокошки. Усмихна се злорадо:

— От моите преторианци ли се уплашихте?

Лицето на Авиола изобрази тъга, но и увереност:

— Не, мой божествени императоре. „Уплаха“ не е точната дума, тъй като нашата съвест е чиста и няма от какво да се плашим. Но бяхме безкрайно огорчени, че идваш при своите най-верни хора с такъв съпровод. Нима аз, нима всички ние тук не сме твоята най-вярна стража?

— Рим е шайка изменници — троснато каза Калигула.

— И нас, твоите предани слуги, нареждаш между тях? — с горчиво изумление произнесе Авиола.

— С какво се отличавате от изменниците? — възрази Калигула. — Пред очите ми сте верни и покорни, зад гърба ми се радвате, че тази паплач се бунтува срещу мен.

Сенаторите зароптаха.

— Не си справедлив към нас, божествени! — извика Хатерий.

— Твоите думи ни причиняват болка! — простена Бибиен.

— С какво сме заслужили твоето недоверие, господарю? — попита Даркон.

— Ще накажа всекиго, който се осмели да те погледне накриво! — обади се Пизон.

— Живота си ще дам за теб! — биеше се в гърдите Друз.

Кълняха се, вричаха се, превиваха гърбове, но императорът си оставаше непоколебим под дъжда от угоднически излияния.

Като постави лично пред Калигула кристалната чаша с вино, от която преди това отпи, Авиола заговори отново:

— Тъкмо днес, в този кръг от твоите най-предани хора, искахме да те уверим, че сме били и винаги ще бъдем твоята опора в грижите… — Авиола се запъна, преглътна и запелтечи: — … в грижите, които и теб, и нас… които на всички ни създават опасните вести откъм Дунав…

Калигула със силен замах счупи чашата о пода:

— Моите легати устройват инцидентите по границите!

Отмъстителна гримаса изкриви лицето му. „Фаларис!“ — помислиха си сенаторите.

— Тук вече не става дума за обикновени инциденти, мой божествени — обади се решително Пизон. — Като изкупвач на данъците в северните краища, аз имам достоверни сведения от своите хора. Подготвя се голямо нападение на германските племена върху римската територия. Рим трябва да изпревари варварите, пръв да удари и да ги прогони далече в дебрите отвъд Дунав. Ти ще станеш победител…

— От мен ли искате да се избавите? — закрещя Калигула. — Кълна се във всички богове! Аз ли да проливам кръв заради вашата ненаситна алчност за злато?

Той стана от лежанката с лице, посиняло от гняв. Закрачи из триклиниума — смешен, грозен.

— Рим не ме заслужава. Ще го накажа. Ще го напусна. Ще преместя столицата в Александрия! И вие ще тръгнете с мен!

Ударът беше неочакван и зашеметяващ. В Александрия! Кръвта им

замръзна в жилите. Сега не се чувствуваха по-добре, отколкото в мига, когато видяха двете преторциански центурии и решиха, че идват да ги убият.

Те бяха разядени от пороци, с Рим ги свързваха само нишките на печалбите, дворците и вилите, които притежаваха, това бяха алчни хищници, но Рим обичаха. Корените на родовете им се бяха враснали между седемте хълма на Града. Дедите и бащите им са живели тук, синовете и внуците им трябва да живеят тук и оттук да управляват света. Тук не би било трудно да обърнат всичко в пари и в Александрия да натрупват нови богатства, дори по-големи; новият пазар и новата обстановка винаги имат преимущество. Но да напуснат Рим? Рим без нас ще загине! Рим — това сме ние! Та това е **нашият** Рим!

Очите им бяха преизпълнени с ужас, но се бояха да противоречат на императора. Настъпи дълга тишина! Калигула крачеше и мяташе по тях изпитателни погледи. Мълчанието им разпалваше нетърпението му.

Отново проговори разсъдливият Пизон:

— Никога, никога, мой цезаре, не ми е минавало и през ум дори, че бих могъл да напусна Рим, Града на градовете, центъра на света, който са изградили твоите и моите прадеди. Град прекрасен, славен, единствен…

Гласът му трепереше. Вече не изпитваше страх. Загуби ли Рим — край, все едно, че е загубил живота си. Той огледа сенаторите, после се взря в безизразното лице на Калигула, което ту се наливаше с кръв, ту бледнееше, и продължи:

— Прости, божествени цезаре, но мисля, че мога да говоря от името на всички: ние не можем да напуснем Рим. И ти дори не можеш. Позволи ми да бъда откровен. Всички извори на твоята мощ са тук и поради това Рим е непобедим. Напуснеш ли Рим, за да се обърнеш гърбом вместо с лице към севера — варварите ще видят в това твоята слабост.

— Какво ме интересуват варварите! — нахвърли се върху него императорът. — Мога да направя всичко, каквото поискам. И ако прекърша вековната традиция, това ще бъде тъкмо обратното — доказателство за моята сила. А вас ще ви принудя да тръгнете с мен за Александрия!

Авиола си пое дъх и смело каза:

— По твоя заповед могат да ни обезглавят, императоре, но не можеш насила да ни накараш да напуснем Рим.

Калигула скочи към Авиола и грубо го разтърси: — Ти знаеш ли с кого разговаряш, нищожество?

— Знам, с владетеля на Рим — отвърна Авиола, — знам също така, че само заедно… ти и ние… можем да спасим империята. Това са знаели и Август, и Тиберий. Тиберий побеждаваше винаги, защото пръв нападаше. Нападението е военна слава. И ти знаеш това, мой господарю!

Калигула се стъписа. Замига и закърши пръсти. Авиола разбра, че императорът е разколебан.

— Днес ще падне главата на бунтаря Фабий Скавър и римската сган ще се изпокрие в дупките си. За тебе в Рим вече няма да съществува опасност и не е нужно да бягаш. Но трябва да помислим, мъдри владетелю, за новата опасност: за варварите!

Калигула беше объркан. Сви се на лежанката. Авиола се възползува от нерешителността му и продължи:

— Ние така ще въоръжим римските легиони с техните прославени орли, че варварите само като ги зърнат, ще си плюят на петите. Ти, синът на Германик, ще поведеш войската, която лесно ще премине Дунав и Рейн и ще обогати Рим с нови държави и провинции. Но Страбон ще опише новия свят. Света на император Гай Цезар…

Калигула се размърда, а Авиола ковеше желязото, докато е горещо:

— Ти ще се върнеш в Рим с триумф, какъвто никой досега не е виждал! Ще станеш безсмъртен! Заклевам се, че ще дам половината си богатство за прославянето на твоя триумф!

— И аз! И аз! — екна триклиниумът.

Копнежите им се кръстосаха като мечове на гладиатори.

Сенаторите, тези магнати на златото, наблюдаваха внимателно лицето на императора. Безумец! Глупак! Само как зяпна, как му блеснаха очите, щом чу думата „триумф“! Сигурно вече се вижда в златната колесница по Виа Сакра, властелин на света в пълна слава, увенчан от безсмъртие…

Императорът размисляше: „Искат да ме махнат от Рим. Ако ме няма в Рим, ръцете съвсем ще им се развържат. Ако съм някъде далече на Дунав, могат да ме лишат от трона, могат да си провъзгласят за император някой друг. Глупости! Войската е на моя страна. А започна ли война, обещават ми триумф. Триумф, какъвто светът не е виждал досега!“

Инфантилната душа на Калигула налапа въдицата на безсмъртната слава. Злато, войници — всичко ще има, за да се прослави. Не се налага да жертвува нищо свое. Ами ако загине във войната? Тази

мисъл изведнъж попари мечтите му за триумф.

Той мълчеше, напрежението нарастваше. Сенаторите схванаха, че картината на славата е помрачена от нещо по-силно.

О, богове, кой може да го разбере този човек? Постоянно да си нащрек и да дебнеш настроенията му, за да не сбъркаш! Авиола го удари през просото:

— Титлата Баща на отечеството, титлата, с която ще се прославиш както Октавиан Август и дори повече от него и ще влезеш в историята, задължава и теб, и нас, любими наш владетелю…

Отвън се чу тропот на копита и мигом след това бързи стъпки. В триклиниума се втурна Луций Курион. Не поздрави никого. Застана до императора с лице, зачервено от вълнение.

— Какво е станало, Луций?

Луций се наведе и започна надълго да му шепне нещо.

— Какво казваш? — едва изрече императорът.

— Повече от двадесет хиляди войници. Между Ленция[433] и Лауриакум част от германците вече са преминали Дунава — шепнеше Луций. Но в абсолютната тишина се чуваше всяка негова дума. — Елий Проб е отстъпил. Има опасност варварите да нахлуят и в Панония!

Сенаторите се разтревожиха. Луций изправи снага и застана като страж до императора.

Калигула мачкаше с две ръце края на морскосинята си, избродирана със звезди туника, дишаше хрипливо и безпомощно оглеждаше присъствуващите.

Авиола пристъпи до него:

— Лоши вести ли има, господарю? Не се плаши, дори и най-лоши да са. Ние сме с теб!

В този миг изведнъж, като мълния, светъл лъч прониза мрака на страха, който бе обзел императора. Това е разрешението! Единственото и съвършеното! Той засия. „Боговете ли внушиха тази блестяща мисъл на своя земен брат? Или това е проява на благодетелната съдба, която ме покровителствува? О, аз не съм побъркан като Тиберий да напусна Рим, та да ви дам възможност интрига след интрига да ковете зад гърба ми!“

Императорът отпи от чашата си и стана. Изправиха се и сенаторите, предчувствувайки тържествеността на мига.

— Не би бил мъдър този владетел, който не признава правотата на своите съветници и не е способен да разбере грешката си. Аз реших. Ще отправя своите легиони на север. Ще разширя територията,

наследена от нашите прадеди. Ще спечеля за Рим нови провинции и нови богатства…

Думите на императора бяха прекъснати от ликуващи гласове:

— Vivat Gaius Caesar Imperator!

Императорът прегърна и целуна всекиго. Сенаторите подлудяваха от радост. Най-после постигнаха целта си! „Да имаш и да живееш!“ Ръкопляскаха, тропаха с крака, викаха, задъхваха се от щастие, вдигаха чаша след чаша и пиеха. С цената на колко страхове бе спечелена тази победа!

Най-после се обединиха двете най-могъщи сили на империята. Настъпва златният век!

Не за Рим, а за римските магнати.

Тяхното хитро злато ще укроти марионетката на трона и ще си го водят за носа, както си искат.

Винаги набожните сенатори с благодарност вдигнаха очи към сияещото божество над тях. Но не виждаха прелестната богиня на любовта, а метала, от който бе направена.

— Тази златна Венера е твоя, мой императоре! — извика Авиола. — Това е моята малка изненада, която ти обещах!

Императорът му благодари с усмивка. И продължи:

— Но както на вас, така и на мен Рим ми е по-скъп от всичко! Веднага ще ви потвърдя това: няма да напусна Вечния град! Ще остана с вас, драги мои!

Сенаторите пребледняха. Изтръпнаха. Вкамениха се. Не знаеха какво да предприемат.

— И аз, както моят прадядо, божественият Октавиан Август, за когото ни припомни ти, мили Авиола, ще остана в Рим. Оттук ще ръководя военните действия. Но кого да изберем за главнокомандуващ войските? — Той погледна към Херея и продължи да говори сякаш на себе си, но на глас: — Херея вече не е способен за такова нещо. Старее. Не би могъл и до Дунава да дотътри своите немощни кости.

Сенаторите злорадо погледнаха стария почтен служител. Наслаждаваха се на унижението му. Херея пребледня, затвори очи и нищо не каза. Беше свикнал с обидите на императора, но тази го засегна най-болезнено. За нищо негоден, побелял ветеран, който може само като беззъбо куче да пази вратата на господаря си!

С блуждаещ поглед, сякаш размисляше, Калигула оглеждаше присъствуващите. Сенаторите следяха напрегнато всяко негово движение.

Херея не можеше да се опомни от нанесената му обида. С какво е

заслужил това? Ако Германик беше жив, такова нещо не би могло да се случи. Старият почтен воин си спомни миналото. Германик го уважаваше. Когато умираше, той му повери сина си Гай Цезар. Германик се ползуваше с доверието и уважението на своите войници. Беше им като брат. Колко различен е Калигула! Той е обкръжен от глутница хиени. И тази глутница управлява Рим!

Императорът спря погледа си на Луций. И провъзгласи тържествено:

— За главнокомандуващ войските на север назначавам Луций Геминий Курион!

Луций трепна, неволно изпъна снага. Най-после!

— Благодаря! Благодаря, мой цезаре! Ще оправдая доверието ти!

Калигула наблюдаваше сияещото лице на Луций. В ъгълчетата на очите му леко трепна ирония. „Ще го оправдаеш, знам. Дори ще направиш повече, отколкото искам от теб. Ти си по-тщеславен и от Юлий Цезар. Мечтаеш за триумф. Мечтаеш за моя трон! След победата на Дунав ще поведеш легионите срещу мен. Не бързай толкова, драги мой! Моят план е по-друг: може да победиш, може да унищожиш варварите и дори нови провинции да завладееш, но… в Рим няма да се върнеш! Ще намеря подходящ човек, който ще върви редом с теб и в нужния момент ще те изпрати в ада при твоите прадеди…“

Императорът се обърна към сенаторите:

— Съгласни ли сте с мен, приятели?

Сенаторите наскачаха, вдигнаха високо ръце, възхваляваха императора, ликуваха, трябваше да ликуват, макар че намеренията им се изпълниха наполовина: спечелиха военните доставки, обезпечиха си ново злато, но императорът, този дамоклев меч над главите им, оставаше в Рим.

Калигула изпита задоволство. Въпросът с Луций бе разрешен. И тези хитреци тук надхитри. Жалко, че също така наполовина: те ще напълнят догоре хазната му със злато и ще му бъдат пред очите. Но винаги ще се страхува от тяхната злонамереност.

Така бе постигнато примирие между двата хищни звяра, изгодно и за двете страни, опасно и за двете страни, защото нито едната, нито другата знаеше деня и часа на разплатата.

Кой — кого?

Макар двете страни да се ненавиждат смъртно, една без друга не могат да съществуват. И те, и той са в опасност: народът, беднотията, робите, варварите.

Те са като скачени съдове. Всеки за всекиго е враг. Никой никому не вярва, всеки всекиго ненавижда, но трябва да вървят заедно, друг изход няма, трябва заедно да теглят колата. А подире им пъпли сянката — страхът. Хищниците взаимно се унищожават; единият гризе гърлото на другия, но в същото време върху него се мята трети.

Кой — кого?

— Да отлеем вино за Марс! — извика Пизон. — Дано се осъществят нашите планове!

— Да отлеем за императора! — извика Авиола. — Той е нашият Марс!

— Слава на безсмъртния!

— Вечна слава на империята!

— Вечна! Вечна!

Тази велика дума ги накара да си спомнят за нещо друго, по-обикновено, но не по-маловажно: днешният ден! Какво ни интересува вечността?!

Знае ли някой какво ни очаква утре?

Какво ще бъде утре, не питай по-добре,
и всеки ден, дарен ти от съдбата ласкава,
като награда приеми…
Carpe diem!

Днес, веднага, още този миг да се задавим от злато, вино и удоволствия. А след нас и потоп!

60

По улиците, площадите и пазарищата денят беше в разгара си. Коли, излизащи от града, дрънчаха по паважа, каруцарите плющяха с камшиците, викаха по магарета, като се стараеха да заглушат рева им, продавачите приканваха клиентите и хвалеха; стоката си до пресилване.

Понтифексът на храма „Юпитер Капитолийски“ седеше в своята разкошна, украсена със сребърна обковка и емблемата на архиерей лектика. Робите бързаха да го отнесат в двореца на Авиола. Подир лектиката тичаше помощникът му.

Стигнал точно в часа, който му бе съобщен от пратеника, понтифексът намери двореца на Авиола обкръжен от преторианци. Центурионът му стори път. След това управителят на дома го заведе през един страничен вход в градината. На височината посред градината светеше малък, изящен храм, издигнат в чест на дванадесетте главни богове. Целият Олимп, събран на едно място. Не е лошо да имаш всички знаменити богове под един покрив! Хем е по-евтино, хем на боговете в компания с богините им е по-весело.

В кошарката зад малкия храм бяха приготвени за жертвоприношение животни с позлатени рога и пъстри плетеници на главите.

Понтифексът седна на сянка под една пиния край амфора с вино и чакаше, готов да извърши тържествения обред. Стараеше се да не скучае, както може. Представяше си вкусните печени меса, които след жертвоприношението се полагаха на жреците: бичето месо е доста твърдо, дори овенът няма да е много крехък, но пък прасенцето ще бъде чудесно — нито много тлъсто, нито много постно. После задряма. Така измина половината ден. Слънцето вече залязваше зад планините, но никой не идваше. Дворецът се намираше далеч оттук и какво ставаше там, не можеше да се разбере. Понтифексът изпрати помощника си да разузнае. Той се върна с ококорени очи:

— Сенаторите се готвят да отидат на Форума, за да гледат обезглавяването на артиста Фабий Скавър. Жертвоприношение няма да има! — Помощникът се задави: — Какъв ужас, благородни господарю! Винаги набожните patres patriae[434] чисто и просто са забравили за жертвоприношението! Забравили са боговете!

Оскърбеният понтифекс се надигна. Прие величествено

изпратената от управителя торбичка жълтици за своя храм, изслуша нетърпеливо желанието му да измоли от Юпитер благосклонност и снизхождение за този дом и седна намръщен в лектиката. Нареди на робите да го носят бавно. Затвори очи и започна да премисля защо така в последно време намалява авторитетът на жреците и понтифекса, та дори и на самите небесни жители. Този безбожник Сенека е прав: навярно наближава краят на света.

Лектиката на върховния жрец мина край Тържището, което гъмжеше от кресливите викове на търговците и търговките.

Върху благородното му лице се изписва презрителна усмивка. Гледа през прозорчетата на лектиката дрипльовците от Емпория и складовете, простаците от селата — единствено те пулят очи по неговата прекрасна носилка. Шарлатаните крещят пред своите лавки, безделниците свалят по стъпалата на храма на Фортуна сред Бичия пазар, тъпчат се с месо, опечено в гранясало масло, което вони противно, а отпадъците хвърлят на бездомните котки; гончии карат стадо бели волове на кланицата; всички разговарят на висок глас, размахват гневно ръце към Мамертинския затвор. Пред затвора стои манипула преторианци, а малко встрани се тълпят на групички разтревожени хора. Понтифексът знае защо: днес за назидание ще бъде публично обезглавен подстрекателят — артистът Фабий Скавър. Крайно време беше да си разчистят сметките с него! Нищо свято нямаше за този комедиант. Колко пъти само се беше подигравал в своите мимове с жреците, наричаше ги паразити на римския народ и уронваше престижа им в очите на хората. Plebs profana, долна паплач — мърмори си великият жрец. Римският морал е в упадък. Даже по времето на император Август народът, видеше ли лектиката на понтифекса, се кланяше, радостно го приветствуваше, дори падаше на колене. А днес? Накъде си се юрнал, Град величествен и порочен?

Денят е като всеки друг, котките се изтягат по чардаците на мизерните шестетажни домове отвъд реката, в които живеят под наем бедняците; Тибър лениво тече към морето и все едно й е дали носи лодка, натоварена с цветя за пиршествата, или труп на убит. Бъбриви арделиони и клиенти както винаги се въртят около портите на дворците, докато не падне в дланта им дребна пара от ръката на ковчежника на патрона; жените от квартала отвъд Тибър както винаги купуват хляб и тихо проклинат, че трябва да дадат три аса повече, отколкото през зимата. И все пак днешният ден не прилича на другите, съвсем различен е от досегашните, защото днес Рим ще обеднее с една обич.

Какво ще спечели с това? Какво може да си купи с това? Навярно нищо, мой благородни господарю. Само ние, босяците и скитниците, които живеем отвъд Тибър, които не търгуваме с чувствата си, ние ще обеднеем. Ние обичахме от все сърце този, артист, разбирате ли, благородни господарю?

И затова днес плюем на своята нищожна печалба: аз няма да метна мрежата, ще привържа лодката си за брега, аз ще захвърля юздите, аз ще затворя бакалницата, аз ще оставя пещта да загасне, аз ще ритна обущарските конци и столчето в ъгъла… и всички ще идем да изразим уважението си към Фабий, когато го поведат на смърт. Дано, като усети около себе си хората, които обичаше, станат по-леки последните му минути.

Ние ще си спомняме за този човек. Ако не беше той, нямаше да ви опознаем така добре вас, благородни стълбове на Рим, от сенаторските шкембета до теб, жрецо, за когото се трепем денонощно…

Носилката на великия жрец се люшка между вълните на разбунтуваното човешко море, което бушува под Капитола.

Понтифексът надниква през прозорчето, вижда само враждебни и мрачни погледи, затваря очи, изтръпва от страх. Никога хората не са го гледали така. Какво е това в очите им? Великият жрец се изпотява. Вълнената плетеница на главата му започва да го пари. Неговото спокойствие, неговата самоувереност и сигурност се разколебават от вълните, които се мятат около носилката, и ако тези вълни го грабнат — о, Юпитер всеблаги и всесилни, спаси своя слуга!

На Форума народът се разля нашироко, за да стигне до затвора от различни страни. Лектиката затъна в тълпата. Понтифексът свали бързо плетеницата си, белега на неговия сан, и излезе от носилката. Само дразни тази обезумяла сган със своята разкошна лектика.

Големият форум. Бяла и златна красота. Бял мрамор и жълт метал под лазурния небосвод, свръхчовешка красота за представите на човека. Гора от статуи по цоклите и колоните, прелестни мраморни мъже и жени, преоблечени като богове. Сред вълшебството на гръцкото изкуство и дух се пъчи трезвият римлянин със своята власт и надменност: всичко това е мое!

— Всичко това е мое! — раздаде се писклив глас. На трибуната стои дрипав арделион и размахва ръце. — Всичко това е наше, на римските граждани! — вика екзалтирано подкупеният блюдолизец. — Тези прекрасни храмове, бани, циркове, театри, арени, базилики, всичко това е наше… защото нашият любим император се грижи еднакво за всички римски граждани…

Не му дадоха дълго да говори. Изчезна като подкосен в тълпата.

Рим, златният център на света, огромният многоъгълен кристал, сияе в залязващото слънце. Ясното лице на града е красиво както винаги. Но щом види, че падне главата на неговия син, може би край очите му ще се появи малка, едва забележима бръчка.

Императорът и свитата му се качваха в лектиките си.

Калигула забеляза, че Херея е разстроен. Сигурно много е засегнал стария човек. За да позаглади обидата, той го покани в своята лектика. Императорът беше в добро настроение. Неговият хрипав, капризно истеричен смях ехтеше наоколо: след миг ще види как по Форума се търкаля главата на бунтаря Фабий.

Императорската процесия се приближаваше към хълма Публиций, сви надясно край храма на Луната и се натъкна на групички хора, които идваха откъм Големия форум. Това беше странно. Днес можеше да се очаква, че всичко живо ще върви само в една посока — към Форума. Калигула спусна пурпурната завеска и надникна през пролуката. Хората изглеждаха свирепо гневни. Щом видяха лектиката му — развикаха се, но поради тропота на преторианските коне императорът не можа да чуе точно какво казват. Но сигурно не бяха ласкави думи. Хората извикаха нещо, вдигнаха заканително юмруци и изчезнаха. Само вигилската стража, наредена в плътен кордон по пътя, отдаваше чест на императорската лектика.

При храма на Херкулес процесията спря. В носилката на императора проникнаха гневни гласове. Херея надникна навън. Измежду преторианците излезе центурион, приближи се до Херея и нещо му зашепна. Херея погледна към статуите на Цезар, Август и Тиберий, които стояха пред храма. Четвъртият пиедестал беше празен. Пряко пътя лежеше бял труп, встрани се валяше главата на статуята, омазана с кал и лайна.

— Какво има? — попита императорът през прозорчето.

Мраморната, обезобразена Калигулова глава го гледаше с невиждащи очи.

Императорът се опули. Очите му се наляха с кръв.

— Кучета! Проклета сган! Скъпо ще ми заплатите за това!

Херея гледаше замислено тлъстата, червена шия на императора. Странна мисъл като мълния мина през главата му. Колко трудно е да се отчупи мраморна глава! Колко лесно е да се отсече човешка! С усилие на волята отмести погледа си, подаде се пак навън и нареди на преторианците да махнат статуята. Сенаторите видяха всичко това, изскочиха от носилките и отидоха да успокояват императора.

В същия миг от Форума долетя конник. Спря до императорската лектика и доложи:

— Артистът Фабий Скавър е мъртъв. Самоубил се е в затвора.

Калигула побеля като платно, очите му хлътнаха, левият край на устата му заигра. Изведнъж се разсмя на пресекулки:

— Този кучи син! Този гнусен плебс! Лишиха ме от такова зрелище… От главата ме лишиха… Добре! Няма значение! За една глава — десет, сто, хиляда! И то най-добрите! Елате утре при мен на Палатин да погледате!

Истеричният му смях вещаеше смърт. Сенаторите бързо се изпокриха в носилките си. Грозният императорски смях ги настигаше и там. Чии глави ще бъдат това?

Процесията потегли. Робите с лектиките заобикаляха мраморния труп на Калигула, преторианците с конете също го заобикаляха, всички бяха уплашени, изтръпнали. Само един-единствен човек се усмихваше, потънал в приятни мисли — Луций Курион.

Преторианската конница проправяше път на великолепните лектики през бучащата тълпа, която колкото повече се приближаваха към центъра на Рим, толкова по-плътна ставаше.

* * *

На 24 януари 41 г. от новата ера Касий Херея убива императора Калигула. След това преторианската гвардия провъзгласява за римски император **Клавдий** — чичото на Калигула.

Информация за текста

Свалено от „Моята библиотека“: http://chitanka.info/book/4396
Издание:
Йозеф Томан
След нас и потоп
Народна култура
София — 1981
Чешка
Второ издание
Превод от чешки: Катя Витанова
Рецензент: Невена Захариева
Стиховете преведоха Гр. Ленков — до 25 стр., В. Раковски от 26 стр. до края.
Josef Toman
Po nás potopa
Československý spisovatel
Praha 1974
Přeložila z češtiny ©Katja Vitanova
Redaktor Veselá Simeonova
Nakladatelství „Narodna kultura“
Sofia 1981
Литературна група — художествена
Тематичен номер 04 9536472711/5627-55-81
Редактор: Веселина Симеонова
Художник: Николай Пекарев
Художник-редактор: Ясен Васев
Техн. редактор: Георги Киров
Коректор: Евгения Кръстанова
Дадена за набор май 1981 г.
Подписана за печат юни 1981 г.
Излязла от печат юли 1981 г.
Формат 84×108/32
Печатни коли 45,50.
Издателски коли 38,22.
УИК 39,69
Цена 5,07 лв.

ДИ „Народна култура“
ДПК „Димитър Благоев“

1

Евтерпа (лат.) — муза на лирическата поезия.

2

Легион (лат.) — бойна формация на римската армия, състояща се от 6000 пехотинци по време на империята. Командуващ легиона — *легат*. Най-висшите длъжности след него били *трибуните* — по шестима души във всеки легион. Легионът се състоял от десет *кохорти*; всяка кохорта — от по три *манипули*; манипулата — от две *центурии* (стотня, от по сто войника), предвождани от *центурион*. С помощните отделения — стрелци, конници и др. — броят на войниците в един легион стигал до 10 000 души. По времето на император Август Римската империя имала 25 легиона, болшинството разположени по нейните граници.

3

Фортуна (лат.) — богиня на щастието.

4

Jupiter Optimus et Maximus (лат.) — Юпитер Всеблагия и Всевишния, главен бог у римляните.

5

Анакреон (VI в. пр.н.е.) — древногръцки поет, автор предимно на любовни и гуляйджийски песни.

6

Ave Roma, reginamundi! (лат.) — „Здравей, Рим, цар на света!“ С „Ave“ римляните изразявали особено уважение към приветствувания;

така се обръщали към боговете, владетелите и пр. „Salve“ има същото значение, тоест „Здравей!“, „Бъди здрав!“, но се употребявало като обикновен граждански поздрав.

7

Ковачницата на Хефест. — Според митологията гръцкият бог на огъня — Хефест, изобразяван като ковач, работел в недрата на вулкана Етна.

8

Атина Палада (гр.) — богиня на мъдростта и изкуството; у римляните — Минерва.

9

Тога (лат.) — връхна дреха на римски гражданин; бяла тога, обточена с две пурпурни ленти, била белег на сенаторския сан.

10

Хитон (гр.) — долна дреха, риза.

11

Туника (лат.) — долна дреха, стигаща до коленете.

12

Фибула (лат.) — игла за закопчаване.

13

Хистрион (гр.) — артист.

14

Дуумвири (лат.) — чиновници, управляващи римска колония или *муниципия* — гр. в Италия, който се намирал под върховната власт на Рим, но запазвал своето управление и закони; жителите му имали права на римски граждани.

15

Forum Boarium (лат.) — говежди пазар.

16

Триклиниум (лат.) — трапезария, столова.

17

Освободженец — роб, получил свобода от господаря си.

18

Лари и пенати (лат.) — богове, покровители на къщите, полетата и пътищата.

19

Мизенум — римско военно пристанище в най-западния ъгъл на Неаполския залив.

20

Баи — крайморски бани с топли извори; курорт за богатите римляни.

21

Домина (лат.) — господарка, благородна жена.

22

Carissime! (лат.) — Предраги мой!

23

Перистил (гр.) — обкръжен с колони двор на римска къща.

24

Могъществото на сената. — По време на римската република всички държавни въпроси се решавали от 600-членния сенат, който ръководел римските учреждения. Сенатът приемал депутациите на чуждите страни и представлявал Римската империя в международната политика.

25

Конник — член на конническото съсловие, финансовата класа на империята.

26

Артемида (гр.) — богиня на лова; у римляните — Диана.

27

Марк Порции Катон Минор (младши) — наричан още Утически (95–46 г. пр.н.е.) — виден представител на републиканците, воювали срещу Гай Юлий Цезар. След победата на Цезар при Тапсос (гр. в Африка) Катон се самоубива в Утика, откъдето получава прозвището си.

28

Ас — най-малката римска монета.

29

Матрона (лат.) — омъжена жена от благороден произход.

30

Бисос (гр.) — фин вълнен плат, докарван в Рим от Египет.

31

Есхил (525–426 г. пр.н.е.) — древногръцки трагически поет, родоначалник на гръцката трагедия.

32

Сцила — скала на италийския бряг при Сицилийския проток, срещу Харибда; според митологията Сцила, дъщеря на нимфата Кратеида, била превърната от магьосницата Кирка в морско чудовище, което живеело в тази скала.

33

Харибда — морски вртоп в Сицилийския проток.

34

Хортатор (лат.) — надзирател на гребците.

35

Трирема (лат.) — кораб с три реда весла, един над друг.

36

Царството на Хадес — според гръцката митология —

преизподнята, в която царствувал бог Хадес.

37

Нептун (лат.) — бог на морето и на всички води, изобразяван с тризъбец в ръка; у древните гърци — Посейдон.

38

Астарта — финикийска богиня на любовта, плодовитостта, войната и смъртта.

39

Аурей (лат.) — златна монета; жълтица.

40

Яникулум — хълм на десния бряг на р. Тибър.

41

Ден на Луната — понеделник; римляните назовавали дните в седмицата според боговете. Вторник — ден на Марс, сряда — на Меркурий, четвъртък — на Юпитер, петък — на Венера, събота — на Сатурн, неделя — ден на Слънцето.

42

Центункул (лат.) — пъстроцветно наметало на артист.

43

Ателана (лат.) — импровизирана, народна комедия, в която участвували четири неизменни маски — Мак, Букон, Пап и Досен.

44

Мим (гр.) — комедиен жанр; импровизирани битови или пародийно-сатирични сценки. Актьорите не носят маски. В мима участвуват и жени. *Мим* — актьор, участвуващ в тези сценки.

45

Ахая — латинско название на древна Гърция.

46

Катул (84–54 г. пр.н.е.) — лирически римски поет.

47

Ave caesar imperator! (лат.) — Здравей, императоре! („Цезар“ и „император“ са титли на римските владетели.)

48

Актуарий (лат.) — писар.

49

Магистратура (лат.) — съвкупност от всички лица, които заемат държавна или обществена длъжност в Рим.

50

Табулариум (лат.) — архив.

51

Forum Magnum (лат.) — Големият форум, Големият площад.

52

Виа Сакра (лат.) — Свещената улица; централната улица на Рим, по която са минавали религиозни и други шествия, триумфите на победителите и пр.

53

Курия (лат.) — сградата, в която заседавали сенаторите.

54

Ростра (лат.) — първоначално значение: декоративен „клюн“ на носа на кораб. По-късно така се нарича ораторската трибуна на Големия форум, украсена с носовете на корабите, които били отнети в морската битка при Антия през 338 г. пр.н.е.

55

Acta diurna populi romani (лат.) — ежедневни съобщения, публикувани от сената; предшественици на вестниците.

56

Велабър (Velabrum) (лат.) — пазарен площад в Рим; тържище, което се намирало между хълма Палатин и р. Тибър.

57

Клиенти — част от бедното римско население, преживяващо от дребни услуги при някой род или фамилия, които ги защищавали или покровителствували.

58

Субура — квартал в Рим.

59

Нони (лат.) — седмият ден от месеца за март, май, юли и октомври, а за останалите е петият ден.

60

Биберий (лат.) — пияница; от глагола bibo — bibere — пия.

61

Преторциански префект — командуващ преторианците — императорската лична охрана (гвардия). Тиберий имал в лагера отвъд портите на Рим девет преторциански кохорти по хиляда души.

62

Тепидариум (лат.) — помещение със слабо затоплена вода, част от римската баня.

63

Алба Лонга — един от първите градове в Лациум (край Рим), по-стар от Рим.

64

Балнеатор (лат.) — роб в банята, масажист.

65

Hora ruit.... (лат) — Времето лети…

66

Пеплум (от гр. „пеплос“) — пъстроцветна бродирана женска дреха.

67

Виа Апия — главен път (един от най-старите), построен в края на IV в. пр.н.е. от цензора Апий Клавдий; пътят свързвал Рим с Капуа и оттам с Брундизиум.

68

Мурена (лат.) — морска риба.

69

Латифундия (лат.) — голямо земеделско имение.

70

Circus Maximus (лат.) — Големият цирк.

71

Бига (лат.) — лека двуколка с два коня.

72

Триумфатор (лат.) — тържествено посрещан победител. Посрещането се гласувало и решавало от сената.

73

Evoe! Evoe! (лат.) — екзалтиран възглас на вакханките по време на оргия.

74

Senatus Populusqve Romanus, *SPQR* (лат.) — сенатът и римският народ; формула на римското народовластие.

75

Триумвири (лат.) — тричленна комисия; такива комисии били създавани за различни случаи. Но през годините 63–49 пр.н.е. това са тайни споразумения за подялбата (или по-скоро за упражняването) на върховната власт в републиката най-напред между Цезар, Крас и Помпей, а по-късно между Антоний, Лепид и Октавиан.

76

Res publica (лат.) — обществено дело — държава в римски смисъл на думата, управлявана от изборни магистрати.

77

Limes Romanus (лат.) — укрепена граница на римската империя.

78

Vae mihi! (лат.) — Горко ми!

79

Таверна (лат.) — кръчма, пивница.

80

Микаре (лат.) — народна игра, при която двама играчи показват едновременно по колкото искат пръста на дясната си ръка и изричат число от 2 до 10. Печели играчът, който пръв извика общия брой на пръстите. Обикновено залогът бил шише вино.

81

Марс (лат.) — бог на войната.

82

Палестра (гр.) — място за борба, училище за телесни упражнения.

83

Хекзаметър (гр.) — стихотворен размер — шестостъпен.

84

Модий (лат.) — мярка за храни, 8,75 л.

85

Проперций (ок. 50–15 г. пр.н.е.) — забележителен римски елегичен поет.

86

Еос (гр.) — богиня на зората.

87

Харити (гр.) — богини на красотата и свежестта; у римляните — Грации (обикновено три).

88

Архилох (VII в. пр.н.е.) — древногръцки лирически поет.

89

Сатири (гр.) — горски и полски божества, с малки рогчета и кози крака, постоянни спътници на бога на виното Дионис, които у римляните се е наричал Бакх.

90

Праксител (първата половина на IV в. пр.н.е.) — забележителен древногръцки скулптор.

91

Танатос (гр.) — бог на смъртта.

92

Оркус (лат.) — бог на подземното царство и владетел на мъртвите; означава също и подземно царство.

93

Хелиева колесница. — Според гръцката митология богът на слънцето Хелиос излизал всеки ден на златна колесница по небето.

94

Gaius Caesar Germanicus — Caligula — Гай Цезар Германик — Калигула; тъй като император Октавиан Август наредил на Тиберий да осинови Германик — Калигула се смята за внук на Тиберий. През детските си години Гай живее (14–46 г. от н.е.) във военния лагер на баща си Германик. Тогава войниците му дават прякора Калигула — Ботушчето.

95

Солон (VII в. пр.н.е.) — велик древногръцки държавник, атински законодател.

96

Теогнид (ок. V в. пр.н.е.) — древногръцки философ и поет.

97

Меценат (70–8 г. пр.н.е.) — римски държавник, писател, голям покровител на хората на изкуството. Името му става по-късно нарицателно за покровителите на изкуството.

98

Сенека, Луций Аней (ок. 3 г. пр.н.е. — 65 г. от н.е.) — римски философ от стоическата школа, прочут оратор, автор на няколко трагедии и много философски съчинения; възпитател на Нерон, който по-късно го принуждава да се самоубие поради подозрение в заговор.

99

Signum stupiditatis (лат.) — отличие за глупост.

100

Лупанар (лат.) — публичен дом.

101

Клавдий (41–54 г. от н.е.) — четвъртият римски император.

102

Стигма (лат.) — белег, знак.

103

Наяда (лат.) — изворна нимфа.

104

Публикани (лат.) — изкупвачи на данъци, мита и налози в римските провинции.

105

Лауриакум — римски военен център в провинцията Норикум.

106

Проконсул — титла на управител на римска провинция.

107

Patres conscripti (лат.) — сенатори. Тази формула е останала като обръщение към сенаторите в заседание. Първоначално в сената са заседавали най-възрастните, главите на родовете. После са допълвали състава с други, които били „вписвани заедно“ (conscripti) с първите старейшини (patres) на родовете.

108

Patres illustrissimi (лат.) — светлейши отци — обръщение към сенаторите.

109

Капена — една от римските врати; от нея е почвала Виа Апия.

110

Авентин — един от седемте хълма, на които е бил разположен Рим. Другите хълмове са: Палатин, Капитол, Квиринал, Виминал, Есквилин и Целий.

111

Квадрига (лат.) — колесница, теглена от четири коня.

112

Лавър (лат.) — лаврово дърво.

113

Овидий (43 г. пр.н.е. — 18 г. от н.е.) — римски поет, умрял в заточение в гр. Томи (дн. Констанца) на черноморския бряг.

114

Архимим (гр.) — артист, който стои начело на трупата.

115

Йо (гр.) — жрица на Хера и дъщеря на аргоския цар, в която се е влюбил Зевс, според митологията.

116

Vinum bonum! (лат.) — Добро вино!

117

Принципал (лат.) — съдържател на пътуващ театър, на артистична трупа.

118

Macte habet! (лат.) — буквално: „Отличен удар!“ Употребявало се е в смисъл на „Довърши го!“, „Убий го!“.

119

Атриум (лат.) — централна зала в римски дом, в средата на която имало басейн — *имплувиум*, където се стичала дъждовна вода. В покрива над този басейн се намирал отвор със същия размер и форма — *комплувиум*, през който е влизала светлината в залата.

120

Деметра (гр.) — богиня на плодородието и земеделието; у римляните — Церера.

121

Елизиум (гр.) — рай; оттук — Елисейски полета.

122

Теокрит (ок. III в. пр.н.е.) — древногръцки поет, виден представител на елинистическата поезия.

123

Кампанско слънце — Campania felix. Щастлива Кампания — латинско название на днешната неаполска област, най-плодородната част на Италия.

124

Roma Aeterna (лат.) — Вечен Рим.

125

Хесперид (пр.) — нимфи, дъщери на богинята на нощта. В градината на своя храм те пазели вълшебни златни ябълки.

126

Тиртей VII в. пр.н.е.) — древногръцки елегичен поет.

127

Хименей (гр.) — бог на брака.

128

Веста (лат.) — богиня-покровителка на домашното огнище.

129

Стола (лат.) — дълга, надиплена женска дреха.

130

Скарабей (гр.) — свещен бръмбар в древноегипетската религиозна култура.

131

Силен — най-старият сатир.

132

Сиринкс (гр.) — малък духов многоцевен инструмент, на който свирели древните гръцки пастири.

133

Авлос (гр.) — дървен духов муз. инструмент (както у нас „двоянка“).

134

Химет — планина в Средна Гърция, прочута със своя мрамор.

135

Аед (гр.) — странствуващ певец, епически поет.

136

Еолови лири (гр.) — муз. инструмент, подобен на малка арфа.

137

Рапсод (гр.) — странствуващ певец или декламатор на народни песни или свои епически песни.

138

Катарзис (пр.) — очищение.

139

Перикъл (500–429 г. пр.н.е.) — атински държавник, стоял начело на демократическата партия, която довежда до върха на славата й. Превръща Атина в културен център на тогавашния свят. Една от най-големите личности на човешката история.

140

Аристофан (ок. 445–375 г. пр.н.е.) — древногръцки поет, автор на комедии, чиито теми били злободневните въпроси на обществения живот.

141

Котурни (пр.) — обувки с висока коркова подметка, които са носели трагиците.

142

Хетера (гр.) — в древна Гърция — неомъжена, образована и красива жена, която води свободен живот.

143

Претор (лат.) — висш съдебен чиновник.

144

Базилика (гр.) — великолепно, голямо здание с два реда колони; освен това съдебна зала, зала за сключване на търговски сделки, седалище на нотариус.

145

Едили (лат.) — длъжностни лица, които се грижели за благоустройството на града и надзиравали зрелищата и пазарищата.

146

Сестерций — сребърна римска монета — 2,5 аса. Четири сестерции — *денарий*; 24 денарии — аурей (жълтица).

147

Талия (лат.) — муза на комедията, покровителка на театъра.

148

Терпсихора (лат.) — муза на танца.

149

Мойри (гр.) — орисници; според гръцката митология били три: Клото, Лахезис и Атропос. У римляните — *парки*.

150

Унция (лат.) — мярка за тегло — 27,3 гр.

151

Хемина (лат.) — мярка за вместимост — 0,27 л.

152

Остия — морско пристанище на 20 км. от Рим при устието на р. Тибър.

153

Квирин — обожествен легендарен родоначалник на римския народ.

154

Панорм — гр. в Сицилия, днес — Палермо.

155

Forum Romanum (лат.) — Римският площад — Големият форум.

156

Арделион (лат.) — безделник.

157

Нард (гр.) — благовонно растение.

158

Клоака (лат.) — канал за нечистотии.

159

Законите на Дванадесетте таблици — закони, издадени в Рим 449 г. пр.н.е., които съдържали главно наредби от областта на частното и наказателното право. Били поставени за публично ползуване на

Форума и се изучавали в римските училища.

160

Вергилий (70–19 г. пр.н.е.) — голям римски епически поет.

161

Спина (лат.) — тесен насип или стена, която разделя средата на цирка по дължина и около която се вие състезателната пътека. Този Насип или стена обикновено се украсявали с обелиски, статуи и др.

162

Фатум (лат.) — съдба, участ, предопределение.

163

Регул — консул от 267 до 256 г. пр.н.е. Предвождал римската войска срещу Картаген и бил пленен. Когато след петгодишен затвор картагенците го изпращат в Рим, за да убеди сената в необходимостта от мир, Регул твърдял обратното: да се продължи войната. Макар да е знаел, че ще бъде убит, той удържа на думата си и се връща в Картаген. Поведението на Регул се смятало за образец и символ на смелост, честност и твърдост при изпълнение на дадената дума.

164

Марк Порций Катон Цензорин, наричан *Майор* (старши). (232–149 г. пр.н.е.) — римски държавник, пълководец и писател; известен като строг моралист и консерватор, а също така и като враг на Картаген.

165

Таблин (Tablinum) (лат.) — кабинет на господаря в дома му.

166

Хиспания — римска провинция — днешни Испания и Португалия заедно.

167

Лектика (лат.) — затворена носилка за един или двама души.

168

Интарзия (лат.) — украсяване повърхността на мебели, стени и др. с цветно дърво, слонова кост, скъпоценни метали и пр.

169

Нума Помпилий — според митологията вторият римски цар, прочут с мъдростта и набожността си.

170

Сатурн (лат.) — бог на времето и на земеделието. Според митологията през неговото царуване е бил златният век на римляните — без войни, убийства и престъпления, без роби и господари. *Сатурналии* — тържествен празник в чест на Сатурн (през втората половина на декември).

171

Инсула (лат.) — голяма къща с много жилищни помещения, отдавана под наем и обикновено заемаща цял квартал.

172

Ергастул (гр.) — домашен затвор за роби и длъжници.

173

Клепсидра (гр.) — воден часовник.

174

Кубикулум (лат.) — спалня.

175

Афродита (гр.) — богиня на красотата и любовта; у римляните — Венера, която според митологията се е родила от морските вълни.

176

Vae mihi et tibi! (лат.) — Горко и на мен, и на теб!

177

Обол (пр.) — най-дребната монета, една шестина от драхмата.

178

Харон (гр.) — според митологията превозвал душите на мъртвите през реката на забравата — Лета — за един обол, сложен в устата на покойника.

179

Кливус Виктория — улица в Рим, която водела от Форума към императорския дворец на Палатин.

180

Хипнос (гр.) — бог на съня.

181

Vale! (лат.) — Сбогом!

182

Терариум (лат.) — специално помещение (или сандък, витрина и др.) за отглеждане предимно на земноводни и влечуги.

183

Серапис — бог на подземното царство, на здравето, чийто култ в основата си е египетски.

184

Персефона (гр.) — богиня на природата и пролетното цъфтене на природата; у римляните — Прозерпина.

185

Изида Лохайска — главна богиня на древен Египет, покровителка на плодородието и майчинството.

186

Фарос — остров пред пристанището на Александрия в Египет, прочут със своята кула — ок. 110 м. височина, — на която горял огън за упътване на корабите. Оттам нарицателното „фар“.

187

Юлия — дъщеря на Октавиан Август, втората жена на Тиберий.

188

Юнона-Монета — прякор на главната богиня в римския пантеон. Наричали я още „Предупредителка“, защото в нейния храм на Капитола се пазели свещените гъски, предупредили страната за

нападението на галите (V в. пр.н.е.); в същия храм се секли пари, откъдето идва и нарицателното „монета“.

189

Палла (лат.) — горна дреха на римските жени, на актьорите и свирачите на лира.

190

Трапезит (гр.) — сметководител, касиер.

191

Авгур (лат.) — жрец-гадател, който предсказвал по летенето на птиците.

192

Понтифекс (лат.) — жрец, член на колегията жреци, която се грижела за опазването на римските религиозни обичаи; начело на колегията — Понтифекс максимус (Pontifex Maximus — главен жрец).

193

Телус (лат.) — Земя (като планета); богиня на Земята.

194

Вигили (лат.) — полицейска стража, букв. — бдящи, будни.

195

Пинциум, Монс Пинциум — хълм в сев. част на Рим.

196

O, tempora! O, mores! (лат.) — О, времена! О, нрави!

197

Марк Тулий Цицерон (106–43 г. пр.н.е.) — прочут римски оратор и писател.

198

Квирити — първоначално название на римляните, по-късно се употребява само в речите.

199

Гай Юлий Цезар (100–44 г. пр.н.е.) — голям римски пълноводен, завоевател на Галия, автор на „Записки за Галската война“ и „Записки за гражданската война“, След военните си успехи става диктатор в Рим. Привържениците на републиканската свобода организират съзаклятие против него и предвождани от Марк Юний Брут, го убиват на 15 април 44 г. пр.н.е. В този роман сенаторската републиканска опозиция смята Гай Юлий Цезар за враг на републиката и на сената, чиято власт почти изцяло е държал в ръцете си.

200

Марс Ултор (лат.) — Марс Отмъстителя; бог на войната.

201

Congiarium (лат.) — дарение от държавата на бедните и войниците в храна, дървено масло, вино и др., което по-късно е заменено с парична сума в размер на 200 сестерции.

202

Ликтор (лат.) — служител — телохранител на консулите и други висши чиновници; носел е на лявото си рамо емблемата на своя

господар, така наречения fasces — сноп здраво свързани пръчки със секира в средата.

203

Херкулес (пр.) — според митологията най-храбрият елински герой; син на Алкмена и Юпитер.

204

Еней (лат.) — според митологията праотец на Юлиевия род; син на троянеца Анхиз и Венера.

205

Харуспекс (лат.) — гадател по вътрешностите на жертвените животни, главно по черния дроб.

206

Imperium Romanum (лат.) — Римска империя.

207

Аристотел (384–322 г. пр.н.е.) — виден древногръцки философ, учен и теоретик на изкуството.

208

Платон (427–347 г. пр.н.е.) — древногръцки философ-идеалист.

209

Ананке (гр.) — съдба, необходимост.

210

Сатрап (гр.) — титла на пълновластен наместник на персийския цар.

211

Фурия (лат.) — богиня на отмъщението; букв.: бяс.

212

Номенклатор (лат.) — роб или освободеженец, който съобщавал на господаря си имената на гостите или деловите лица.

213

Демостен (384–322 г. пр.н.е.) — най-прочутият древногръцки оратор.

214

Алкей (ок. VI в. пр.н.е.) — древногръцки лирически поет.

215

Бион (ок. 120 г. пр.н.е.) — древногръцки буколически поет (особен род антична поезия, която възпява живота на пастирите).

216

Сафо (края на VII в. — нач. на VI в. пр.н.е.) — най-голямата древногръцка поетеса, живяла на о. Лесбос.

217

Киприда — богиня на любовта и красотата; прозвище на Афродита; неин син е Ерос. У римляните — Венера.

218

Акант (пр.) — южно декоративно растение с големи нарязани листа; орнамент на колона в коринтския, романския и др. стилове.

219

Тирс (гр.) — пръчка; жезъл на Бакх, украсен на върха с борова шишарка, обвит с бръшлян или лозови листа.

220

Приап (гр.) — бог на плодородието и размножаването.

221

Самбука — египетски струнен муз. инструмент, подобен на арфа.

222

Тибул (54–19 г. пр.н.е.) — римски елегически поет.

223

Амбра (араб.) — прилично на восък благовонно вещество.

224

Вакханка (лат.) — жрица на Бакх.

225

Реторика (гр.) — ораторско изкуство.

226

Систрон (лат.) — ударен муз. инструмент с метални колелца,

ползуван от египетските жреци при някои обреди.

227

Fuerat quondam… (лат.) — Имало някога…

228

Signum imperii (лат.) — знаме на империята.

229

Стоицизъм (от гр. stoa) — колонада; рационалистическо философско учение в древна Гърция и Рим, според което задачата на мъдрия човек е да познае закономерностите на природата и да живее според природата, освобождавайки се от страстите си.

230

Епикур (341–270 г. пр.н.е.) — древногръцки философ-материалист.

231

Конкордия (лат.) — богиня на съгласието.

232

Vivat imperator Tiberius! (лат.) — Да живее император Тиберий!

233

Архитрав (лат.) — главна, носеща греда, която лежи върху колоните.

234

Ескулап (лат.) — бог на лечението; у гърците — Асклепий.

235

Тесера (гр) — кръгла, обикновено металическа плочка, служеща за пропуск в театър, цирк и др.

236

Весталки (лат.) — жрици на богинята Веста.

237

Колегия (лат.) — сдружение, общество, комисия, комитет.

238

Меркурий (лат.) — бог на красноречието, търговията, крадците и вестител на боговете; у гърците — Хермес.

239

Ромул — според митологията син на Марс и Рея Силвия, основател на Рим — 753 г. пр.н.е., — откърмен с брат си Рем от вълчица.

240

Планините Албани — намират се на югоизток от Рим; курорт на римските благородници.

241

Мирта (гр.) — храстовидно растение с вечнозелени листа и бели благоуханни цветове; символ на слава (у гърците) и на любовта (у римляните).

242

Термантер (лат.) — мангал.

243

Калда (лат.) — стоплено вино с мед и вода.

244

Алое (гр.) — тропическо растение с дебели и сочни листа, от което се добивал сок, употребяван за лекарство.

245

Пренесте — град в Лациум, източно от Рим, известен със своите гадателки; там живеела една от най-древните гадателки Сибила Пренестинска.

246

Тиренско море — част от Средиземно море между Италия, Сицилия и Сардиния.

247

Апоксиомен (гр.) — статуя на Лизип, изобразяваща атлет, който се чисти от пясък.

248

Хераклит (ок. V в. пр.н.е) — древногръцки мислител, един от основателите на материалистическата философия.

249

Хералдика (лат.) — умение да се разпознават, тълкуват и описват

гербовете; наука за гербовете.

250

Eheu! (лат.) — възклицателно от типа на „Олеле!“.

251

Травертин (лат.) — шуплест варовик, използуван за строителен материал.

252

Мавритания — римска провинция в Сев. Африка — днес Мароко.

253

Календи (лат.) — първият ден на всеки месец.

254

Виминалска порта — една от римските градски порти на североизток.

255

Норикум — римска провинция на Дунав (на територията на днешна Австрия).

256

Популари (лат.) — народна, демократическа партия, водена от Марий.

257

Проскрипция (лат.) — публично осъждане на политически престъпления, обявяване виновните извън законите и изгонването им от родината, а най-често всеки е имал право да ги убие и да присвои имуществото им.

258

Виа Остиенсис — път от Рим до Остия.

259

Форминкс (гр.) — струнен арфов инструмент от Омировата епоха.

260

Кротал (гр.) — античен ударен муз. инструмент — дрънкало.

261

Stupidus (лат.) — глупак.

262

Тутул (лат.) — женска прическа — косите навити на висок кок, в който е преплетена панделка; също така — шапка на жреците фламини.

263

Decimanus Maximus (лат.) — главна улица.

264

Тога претекста (лат.) — облекло на висши магистрати; горна дреха — бяла с червена ивица, — носена от синовете на патрициите до 17 г., а от дъщерите им — до омъжването.

265

Аксаменти (лат.) — стихове на салийските жреци.

266

Янус (лат.) — бог на времето и на всяко начало и край, изобразяван с две лица.

267

Белона (лат.) — богиня на войната, сестра и спътница на Марс.

268

Луперци (лат.) — жреците на Луперк — бог на овчарите и стадата.

269

Тици (лат.) — жреци от колегията на сабинския митически цар Тит Таций.

270

Рециарий (лат.) — състезател (гладиатор), въоръжен с меч и мрежа, с която трябва да оплете противника си, за да го убие.

271

Епулони (лат.) — жреци, които се грижели за празничните угощения при тържества и игри.

272

Salvete (лат.) — Здравейте!

273

Фиск (лат.) — лична императорска каса.

274

Ерариум (лат.) — държавна съкровищница, хазна в храма на Сатурн.

275

Либурния — област в Илирия.

276

Бирема (лат.) — кораб с два реда весла.

277

Тетрарх (гр.) — един от четиримата управители на тетрархия — провинция, разделена на четири административни и военни единици.

278

Пестум — град в Лукания, област в Южна Италия.

279

Сурентски бряг, *Сурент* — град в Кампания; днес — Соренто.

280

Мира (гр.) — благовонна смола от кората на някои африкански и арабски дървета.

281

Афродизиакум (гр.) — билково питие — полов възбудител.

282

Тиберий ще бъде господар на Рим и след десет години! — двусмислено предсказание (според историка Светоний); наистина Рим след десет години се управлявал от Тиберий, но известен в историята под името Клавдий. (Цялото му име било Тиберий Клавдий Нерон.)

283

Констелация (лат.) — разположение на небесните тела едно към друго.

284

Ариадна (гр.) — дъщеря на критския владетел Минос, която спасила митичния герой Тезей от чудовището Минотавър, като дала на героя кълбо, което той размотавал и по нишката излязъл от лабиринта.

285

Ferrata (лат.) — „железен“, в смисъл непобедим легион.

286

Муций Сцевола — легендарен римски герой. През 508 г. пр.н.е. прониква във вражеския лагер на етруския цар Порсена с цел да го убие. Бива хванат и при разпита, за да докаже, че не се страхува от мъченията, изгаря дясната си ръка в огъня. Порсена, потресен от геройството на Сцевола, се отказва от обсадата и се отдръпва.

287

Cave canem! (лат.) — Пази се от кучето!

288

Vivamus! (лат.) — Да живеем!

289

Вомиторий (лат.) — мраморна курна за повръщане.

290

Habet! (лат.) — Стига му! (В смисъл — стига му толкова да живее.)

291

Менада (гр.) — спътница или жрица на Бакх.

292

Хронос (гр.) — бог на времето.

293

Калокагатия (гр.) — според древногръцките представи хармония между красотата и добротата, между красотата на тялото и душата; идеал за съвършенство.

294

Roma Quadrata — най-старата част на Рим.

295

Баал — бог на слънцето у финикийците и вавилонците.

296

Magna Mater (лат.) — Великата майка.

297

Ротонда (ит.) — от лат. rotunda; кръгло или полукръгло здание с купол.

298

Macta est! (лат.) — букв.: Чудесно е! Великолепно свършено! (В смисъл: Убий го! Довърши го!)

299

Комиция (лат.) — народно събрание от времето на републиката.

300

Таларий (лат.) — туника, дълга до глезените.

301

Иди (лат.) — както и при ноните — 15-ият ден от месеца през март, май, юли и октомври, а през другите — 13-ият ден.

302

Луций Луциний Лукул (109–57 г. пр.н.е.) — знаменит римски пълководец и оратор, известен с голямото си богатство и разкошен начин на живот. Превзел Аполония Понтика (Созопол).

303

Еринии (гр.) — богини на възмездието — били три: Тизифона, Мегера и Алекто.

304

Касий Север, *Тит Лабиен* — историци от времето на Тиберий.

305

Аулус Кремуций Корд — римски историк, нарекъл Брут и Касий последни римляни. Бил обвинен от Тиберий, че е обидил с това императора. Преди да бъде съден, той се самоубива — 25 г. от н.е., — а съчинението му било публично изгорено.

306

Марк Теренций Варон (116–27 г. пр.н.е.) — един от най-продуктивните римски писатели; енциклопедист — писал в областта на историята, латинския език, географията, селското стопанство, философията и пр.

307

Хипократ (ок. IV в. пр.н.е.) — древногръцки лекар, смятан за основател на медицината.

308

Biberius! Caldius! Mero! (лат.) — Пияница! Педераст! Лакомия!

309

Heros (гр.) — герой, полубог (мит.).

310

Велум (лат.) — платнище.

311

Немезида (лат.) — първоначално богиня на отмъщението; в случая — на справедливостта.

312

Зевс, *Хера*, *Айдоней*, *Нестис*: Зевс — главен бог у гърците; Хера — негова сестра и жена; Айдоней (Невидимия) — персонификация на въздуха; Нестис — богиня на водата.

313

Емпедокъл от Агригент (ок. 490–430 г. пр.н.е.) — древногръцки философ-материалист, поет, лекар, водач на робовладелската демократическа партия в Агригент (на о. Сицилия). Приема, че основата на нещата са четири „корена“, материални елементи — огън, въздух, вода и земя, и две противоположни сили на движението — „вражда“ и „дружба“.

314

Марк Випсаний Агрипа (62–12 г. пр.н.е.) — приятел и съветник на император Октавиан Август, негов пръв военачалник. Строител на много обществени римски сгради.

315

Асфодел (гр.) — подобно на лилия цвете. Според гръцката митология цъфтяло в подземния свят по сенчестите ливади.

316

Секвана — река в Галия, днес Сена.

317

Bene senatus! Vivat Gaius! (лат.) — Браво на сената! Да живее Гай!

318

Пандатерия и *Понтис* (лат.) — малки острови в Тиренско море.

319

Princeps iuventutis (лат.) — „Първенец на младежта“ — титла по време на империята.

320

Ibidem (лат.) — на същото място, в същия случай.

321

Лацерна (лат.) — наметало с качулка за лошо време.

322

Серика (лат.) — коприна.

323

Синдон (лат.) — индийска коприна.

324

Аморгина (гр.) — прозрачна материя, подобна на муселин.

325

Хекатомба (гр.) — жертвоприношение на голям брой животни.

326

Каупона (лат.) — кръчма.

327

Принципат (лат.) — от титлата „Princeps“, тоест пръв сенатор, пръв в сената, и оттам формално се наричал „пръв между равни“. Начална форма на монархическо управление в Рим, все още прикрито под републикански форми.

328

Castrorum filius (лат.) — син на военен лагер.

329

Divus (лат.) — божествен, обожествен.

330

Нереида (лат.) — водна нимфа.

331

Бестиарий (от лат. Bestiarium) — зверилница, разположена под седалките на цирка.

332

Месецът на Гай Юлий Цезар е юли.

333

Клаузура (лат.) — отлъчване на света; букв. — крепост.

334

Четвъртата милиарна колона (от лат. mille pasus) — римска миля — 1500 м; разстоянията се бележели с колони.

335

Лациум — местност край Рим.

336

In persona (лат.) — лично.

337

Рициниум (лат.) — късо наметало.

338

Пергола (лат.) — беседка.

339

Туф (от лат. tofus) — скала от вулканичен произход.

340

Nil novum sub sole! (лат.) — Нищо ново под слънцето!

341

Тит Макций Плавт (ок. 250–184 пр.н.е.) — римски комедиограф. Комедиите му били своеобразни преработки на гръцки битови драми, които той пригаждал към вкуса на римската публика.

342

Симпозион (гр.) — угощение.

343

Унция (лат.) — 1/12 либра, 27,3 г.

344

Анциум — крайморски град в Лациум.

345

Харпия (гр.) — вихър; според митологията кръвожадна, чудовищна птица с глава на жена, тяло на ястреб и орлови криле — олицетворение на бурята и смъртта.

346

Медуза (гр.) — според митологията една от трите сестри — горгони, от погледа на която хората се вкаменявали.

347

Corpus delicti (лат.) — предмет на престъплението; веществено доказателство: заловени, откраднати предмети и пр.

348

Деспот (гр.) — първоначално значение — господар, владетел; по-късно се използува в смисъл на самовластен владетел, който управлява произволно и не спазва законите.

349

Хамурапи (1792–1750 пр.н.е.) — вавилонски цар, при чието управление Вавилония достига най-голям разцвет. Известен е неговият сборник от закони.

350

Галера (ит.) — старинен военен кораб с весла.

351

Пеласги — най-древните обитатели на Гърция, установили се и по някои градове на италийското крайбрежие.

352

Некропол (гр.) — комплекс от гробове от праисторическата, античната и средновековната епоха.

353

Тумулус (лат.) — етруски гроб; букв. могила.

354

Латрина (лат.) — клозет.

355

Креон, *Едип*, *Антигона* — герои от трагедии на Софокъл.

356

Селинунт — град на югозападния бряг на Сицилия.

357

Signum regis (лат.) — царска емблема.

358

Софокъл (ок. 496–406 г. пр.н.е.) — старогръцки трагически поет.

359

Еврипид (ок. г. 480–406 пр.н.е.) — старогръцки поет, автор на

трагедии.

360

In spe (лат.) — с надежда за нещо предполагаемо, желано, но още неосъществено.

361

Ксантипа — съпруга на Сократ, известна като зла жена. Преносно значение: зла, лоша жена.

362

Ксенофонт (ок. 430–354 г. пр.н.е.) — древногръцки писател, историк и общественик; ученик на Сократ.

363

Калимах (ок. 310–240 г. пр.н.е.) — древногръцки учен и поет.

364

Тит Лукреций Кар (97–55 г. пр.н.е.) — римски дидактически и философски поет, привърженик на материалистическата философия.

365

Dominus (лат.) — владетел, повелител.

366

Белона (лат.) — богиня на войната, сестра и спътница на Марс.

367

Magister societatis (лат.) — ръководител, представител на сдружение.

368

Ибери — древен народ, живял по долината на р. Ибера (сега Ебро) в римската провинция Хиспания.

По време на визираните в романа събития (I в. пр.Хр.) населението на Иберийския п-ов е било вече интегрирано в рамките на Римската империя и тамошните етноси вече не са били „приятелски народи“, а са част от поданното население. Затова аз смятам, че дадения случай се имат предвид племената в днешна Източна Грузия, които античните извори назовават също *ибери*. — Бел. NomaD.

369

Съпровождан от дванадесет ликтори. — Броят на ликторите се степенувал според ранга на магистрата (най-малко двама, най-много дванадесет).

370

Тартар (гр.) — ад, преизподня.

371

Ханибал (ок. 275–183 г. пр.н.е.) — картагенски пълководец; през 211 г. пр.н.е. достига с войските си чак до Рим.

372

Терми (лат.) — бани.

373

Страбон (ок. 63 г. пр.н.е. — 19 г. от н.е) — древногръцки географ и историк. Съчинението му „География“, запазено почти изцяло до днес,

е най-значителният труд за географията на античния свят.

374

Дакия — област на територията на днешна Източна Унгария и Румъния.

375

Епир — област по западното крайбрежие на Гърция.

376

Киренайка — област в Сев. Африка.

377

Колхида — област на североизточния бряг на Черно море.

378

Сарматия — област по течението на р. Дон.

379

Скития — област между Колхида и Каспийско море (Кавказ).

380

Хиркания — област по южния бряг на Каспийско море.

381

Гемония — пътека със стъпала на Капитолийския хълм, по която свличали и изхвърляли в Тибър труповете на наказаните със смърт престъпници.

382

Extra Romam non est vita! (лат.) — Извън Рим няма живот!

383

Тибур — курорт за богатите римляни, разположен североизточно от Рим.

384

Андроник (ок. 250 г. пр.н.е.) — римски поет, превел на латински старогръцката епическа поема „Одисея“ на Омир.

385

Гней Невий (ок. 250 г. пр.н.е.) — римски поет, възпял пуническите войни.

386

Пакувий (ок. 220–130 г. пр.н.е.) — римски писател, автор на няколко трагедии.

387

Агрипови бани — обществени бани, които се намирали край римския Пантеон; там са се изнасяли сказки.

388

Вестиариум (лат.) — съблекалня, гардероб.

389

Ра — египетски бог на слънцето.

390

Истъм — провлак, съединяващ Гърция с полуостров Пелопонес.

391

Понтийски блата — блатен край на границата на Лациум, който заразявал Рим с малария.

392

Рубикон — малка река, гранична между Северна Италия (Цизалпинска Галия — на времето) и сенатските владения (Средна Италия). Цизалпинска Галия е била консулска провинция, управлявана от Юлий Цезар в средата на I в. пр.н.е. Повикан от сената да даде отчет за дейността си, той е бил длъжен да се яви в Рим без войските си. През 49 г. пр.н.е. Цезар не е спазил това законно положение и преминал р. Рубикон с войските си — начало на гражданската война в Римската република между Цезар, от една страна, и сената и Помпей, от друга страна. За гражданската война, както и за Галската Цезар е оставил записки, с които, цели да оправдае гражданските войни и да прехвърли вината на Помпей и сената.

393

Ave domina nostra Lollia Paulina! (лат.) — Бъди здрава, наша господарке Лолия Паулина!

394

Лукания — област в Южна Италия.

395

Homo novus (лат.) — новоиздигнал се човек, първият член на едно

досега неблагородно семейство, който е получил длъжност.

396

Астрагали — игра на кокалчета в римско време.

397

Senio (лат.) — венерино хвърляне — три шестици, смятало се най-щастливо хвърляне. В римската игра на зарове най-лошото хвърляне — три единици — се нарича „кучето“.

398

Навуходоносор (604–562 или 561 г. пр.н.е.) — вавилонски цар; по негово време бил преустроен и укрепен Вавилон, издигнати били много храмове, дворци и пр.

399

Ютурна (лат.) — нимфа, охраняваща свещен извор.

400

Habitus (лат.) — физическият вид на човека.

401

Порта Тригемина — намирала се е на северния склон на Авентин.

402

... ad bestias (лат.) — … ще ме хвърли на хищниците.

403

Аналист (лат.) — историограф.

404

Мегаломания — прекалена гордост; от гр. „мега“ — голям, и „мания“ — лудост.

405

Самум (ар.) — горещ вихър в пустинята, разнасящ пясък.

406

Carpe diem! (лат.) — Използувай днешния ден!

407

Ars amandi (лат.) — любовно изкуство.

408

Овации — в този случай означава „малък триумф“.

409

Агригент — някога голям град в Сицилия, родно място на философа Емпедокъл.

410

Амброзия (гр.) — храна на олимпийските богове, която ги правела вечно млади.

411

Pretor urbis (Pretor urbanus) (лат.) — магистрат със съдебни и

полицейски функции.

412

Пароски мрамор — прочут мрамор от о. Парос в Егейско море.

413

Cara dea! (лат.) — Драга, уважавана богиньо!

414

Extra patriam non est vita! (лат.) — Извън отечеството няма живот!

415

Хоплит (гр.) — тежковъоръжен войник.

416

Хармодий и Аристогитон — убиват през 514 г. пр.н.е. един от двамата атински тирани — Хипарх. Брат му Хипий наказва убийците. Двамата тирани са синове на Пизистрат, тиран, управлявал самовластно Атина от 560 до 527 г. пр.н.е. Известни са още с бащиното си име Пизистратиди.

417

Dies nefastus (лат.) — злощастен ден, неблагоприятен за започване на каквото и да е дело.

418

Genii loci (лат.) — дух, покровител на място; всеки човек, всеки град, селище, местност и т.н. са имали свои „гении лоци“.

419

Panem, non circenses! (лат.) — Хляб, а не игри!

420

Инсула Флорида (лат.) — букв. Цветущ остров; название на Сицилия заради нейното голямо плодородие.

421

Vagum (лат.) — непостоянно, неустановено (понятие).

422

Primo… secundo… (лат.) — Първо… второ…

423

Persona gratissima (лат.) — лице на особено голяма почит, добре приемано, за разлика от persona non grata — лице, обявено за нежелано сред дадено общество, град и т.н., осъдено на изгнание.

424

Patronus ex officio (лат.) — защитник, назначен от властите; адвокат по задължение, когато трябва да се спази формалността обвиняемият да има защитник, а той сам не може да си наеме.

425

Advocatus plebis (лат.) — защитник на народа.

426

Сотион, *Атал* — стоически философи.

427

Аполон Мусагет — гръцкият бог Аполон като покровител на изкуствата и на олицетворяващите ги музи.

428

Тулиан — друго название на Мамертинския затвор в най-ниската част на Големия форум, една от най-старите сгради в Рим. По предание бил построен от Сервий Тулий — един от римските царе през VI в. пр.н.е.

429

Югурта — нумидийски цар (Сев. Африка), победен от Марий, през 104 г. пр.н.е. — убит.

430

Верцингеторикс — вожд на арверните, едно от галските племена. Той обединил срещу Юлий Цезар цяла Галия и я вдигнал на въстание срещу римското завоевание през 52 г. пр.н.е. При Герговия нанася поражение на римските войски, но при Алезия бива разбит, пленен и след триумфа на Цезар в Рим по случай окончателното овладяване на Галия Верцингеторикс бил убит в Мамертинския затвор, 46 г. пр.н.е.

431

Катилина, Луций Сергий — римски благородник, организирал през 63 г. пр.н.е. заговор с цел да оглави римската държава. Цицерон, който тогава бил консул, осуетил опита на Катилина. Катилина загива в сражение, а привържениците му биват убити.

432

Конкордия (лат.) — богиня на съгласието.

433

Ленция — римски военен лагер на Дунав.

434

Patres patriae (лат.) — почетно звание за извънредни заслуги към Рим — „Баща на отечеството“.